

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 19

Sayı: 1

Haziran 2017

TRAKYA UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

Volume: 19

Issue: 1

June 2017

ISSN 1305-7766

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 19 Sayı: 1 Haziran 2017

TRAKYA UNIVERSITY
Journal of Social Science

Volume: 19 Issue: 1 June 2017

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Dergisi
Cilt: 19 Sayı:1 Haziran 2017

TRAKYA UNIVERSITY
Journal of Social Science
Volume: 19 Issue:1 June 2017

Dergi Sahibi / Owner

Trakya Üniversitesi Rektörlüğü
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Yrd.Doç.Dr. Levent DOĞAN

Editör / Editor

Yrd.Doç. Dr. Ebru Zümrüt BOYACIOĞLU

Dergi Yayın Kurulu / Editorial Board

Başkan / Chairman

Yrd.Doç.Dr. Levent DOĞAN

Üyeler / Members

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK
Prof. Dr. Ayhan GENÇLER
Doç. Dr. Ahmet Hamdi ZAFER
Yrd.Doç. Dr. Ebru Zümrüt BOYACIOĞLU

Sayfa Tasarımı / Page Layout

Ar. Gör. Emre KALAY
Servet KARAGÖZ

Kapak Dizayn / Cover Design

Prof. Dr. Bünyamin ÖZGÜLTEKİN

İletişim Adresi/Address

T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Balkan Yerleşkesi - Edirne / TÜRKİYE
Tel.-Faks: 0284 235 63 00-01
e-mail: trakyasobedergi@gmail.com

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi TÜBİTAK-ULAKBİM, TR Dizin, EBSCO, İdeal Online, Araştırmaz, Akademik Dizin ve T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Veri Tabanı'nda indekslenmektedir.

Trakya University Journal of Social Science is indexed in the TUBITAK-ULAKBİM, TR Dizin, EBSCO, İdeal Online, Araştırmaz, Akademik Dizin and Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of State Archives Database.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Uluslararası Hakemli Bir Dergidir.

Trakya University Journal of Social Science is the International Peer Reviewed Journal.

Baskı / Publishing

Trakya Üniversitesi Matbaası-Edirne Teknik Bilimler MYO-Sarayıcı Yerleşkesi/EDİRNE
Trakya University Press-Edirne Vocational College of Technical Sciences-Sarayıcı
Campus/EDİRNE

Uluslararası Danışma Kurulu/International Advisory Board
(Unvan ve soyisim alfabetik sırasına göre verilmiştir.)

Prof. Ali AKARCA
University of Chicago Illinois

Prof.Dr. Işıl AKGÜL
Marmara Üniversitesi

Prof.Dr. Ülker AKKUTAY
Gazi Üniversitesi

Prof.Dr. İlker ALP
Trakya Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet ALPARGU
Sakarya Üniversitesi

Prof.Dr. Sudi APAK
Esenyurt Üniversitesi

Prof. Ezendu ARIWA
University of Bedfordshire

Prof. Peter BALDWIN
University of California

Prof.Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN
Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof.Dr. Şahamet BÜLBÜL
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Rıdvan CANIM
Trakya Üniversitesi

Prof. King-kok CHEUNG
University of California

Prof.Dr. Kerima FİLAN
Sarejevo University

Prof. Robert MELVILLE
City University London

Prof. Elliot Y. NEAMAN
University of San Francisco

Prof.Dr. Nadir ÖCAL
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Mustafa ÖNER
Ege Üniversitesi

Prof.Dr. Necdet ÖZÇAKAR
İstanbul Üniversitesi

Prof.Dr. Süleyman ÖZDEMİR
Bandırma Üniversitesi

Prof.Dr. Bünyamin ÖZGÜLTEKİN
Beykent Üniversitesi

Prof.Dr. Nevzat ÖZKAN
Erciyes Üniversitesi

Prof. Barry RIDER
Cambridge University

Prof.Dr. Burak SALTOĞLU
Boğaziçi Üniversitesi

Prof.Dr. Bedriye SARAÇOĞLU
Gazi Üniversitesi

Prof.Dr. Ovidiu STOICA
*“Alexandra Ioan Cuza” University
of Iaşi*

Prof.Dr. Belma TUĞRUL
Hacettepe Üniversitesi

Prof.Dr. Ayhan GENÇLER
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Dragi GJORGIEV
Üsküp St. Kiril and Metodiy Üniversitesi

Prof. Dr. Güner GÜLSEVİN
Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Ebru GÜNLÜ
Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof.Dr. Selahattin GÜRİŞ
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ
University of Prishtina

Prof. Foo-Nin HO
San Francisco State University

Prof. Dr. Fadil HOCA
Uluslararası Vizyon Üniversitesi

Prof. Philip T. HOFFMAN
California Institute of Technology

Prof.Dr. Dinçay KÖKSAL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN
İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Li Way LEE
Wayne State University

Prof. Tunay I. TUNCA
University of Maryland

Prof.Dr. Sibel TURAN
Trakya Üniversitesi

Prof.Dr. Münevver TURANLI
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. Vahit TÜRK
İstanbul Kültür Üniversitesi

Prof.Dr. Sadi UZUNOĞLU
Trakya Üniversitesi

Prof.Dr. Maria Stella VETTORI
University of South Africa

Prof.Dr. Aslı YÜKSEL MERMOD
Marmara Üniversitesi

Assoc.Prof. Hülya K. K. ERASLAN
Rice University

Assistant Prof. Berkay ÖZCAN
*London School of Economics and
Political Science*

Doç. Dr. Tuncer BÜLBÜL
Trakya Üniversitesi

Assoc.Prof. Dr. Salih OKUMUŞ
University of Prishtina

Doç. Ahmet Hamdi ZAFER
Trakya Üniversitesi

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers Of The Issue
(Unvan ve soyisim alfabetik sırasına göre verilmiştir.)

Prof. Dr. Osman AKANDERE
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe AKYOL
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. İlker ALP
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH
Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Füsun ATASEVEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Şebnem BURNAZ
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI
Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Feryal ÇUBUKÇU
Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Necati DEMİR
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Muhsin HALİS
Kırgız Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Gülnur Eti İÇLİ
Kırklareli Üniversitesi

Prof. Anatol JAGODA
Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Esin Can MUTLU
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Filiz BALTA PELTEKOĞLU
Marmara Üniversitesi

Prof. Kamerhan TURHAN
Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Şule AYDIN TÜKELTÜRK
Batman Üniversitesi

Prof. Dr. Nuran YILDIRIM
Bezmi Alem Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Dilek ALTAŞ
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Duygu ANIL
Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Figen ATABEY
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Doç. Dr. Ayhan AYTAÇ
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Remziye CEYLAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Selda ÇAĞLAR
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim ÇOŞKUN
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Burak GÜMÜŞ
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Fatma LORCU
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Pınar SEDEN MERAL
Beykoz Üniversitesi

Doç. Dr. Adil OĞUZHAN
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Salih OKUMUŞ
University of Prishtine

Doç. Dr. M. Engin SANAL
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Sabri SİDEKLİ
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Doç. Dr. Emre ÜNAL
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Doç. Dr. Kasırga YILDIRAK
Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Kürşad YILMAZ
Dumlupınar Üniversitesi

Doç. Dr. Berrin AFYON YÜKSEKLİ
Balıkesir Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Nevin ÜZEREM ALTUĞ
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Nilüfer ALİMEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Aslı ARABOĞLU
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Aytuğ ARSLAN
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hicabi ARSLAN
Adnan Menderes Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hacer ATEŞ
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yıldız AYDIN
Namık Kemal Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Sarp BAĞCAN
Gelişim Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Selmin CUHADAR
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Lütfiye ÖZAYDIN
CENGİZHAN
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Onur ÇELİK
Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Meltem OKUR DİNÇSOY
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ahmet
MEHMETEFENDİOĞLU
Dokuz Eylül Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Muharrem ÖZDEN
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yeşim ÖZER ÖZKAN
Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Dilber TEZEL
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Banu YAMAN
Trakya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- Emine ÇETİN-BALCI* (1-17)
Disleksi Hakkında Gerçekler: Disleksi Nedir ve Ne Değildir?
Facts About Dyslexia: What Is Dyslexia and What Is Not?
- Onur KAYA* (19-39)
Reflections Of Environmentalist Approach In The Contemporary Turkish Novels Signifying The Need For Conservation And Protection Of Nature
Doğanın Muhafaza Edilmesi ve Korunması Gerekliliğine İşaret Eden Çağdaş Türk Romanlarında Çevreci Yaklaşımın Yansımaları
- Ayşe ÖZTÜRK, Ahmet DOĞANAY* (41-58)
Çocuk Hakları Temelli Okul Ölçeğinin Geliştirilmesi
Developing The Children's Right Based School Scale
- Hikmet ASUTAY* (59-74)
Almanya'da Gençlik ve Gençlik Kültürleri Kavramlarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi
The Description And Historical Development Of Youth And Youth Culture Concept In Germany
- Özkan ÇELİK, Meral ASLAN ÇELİK* (75-91)
Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Bir Meslek Olarak Sınıf Öğretmenliğine İlişkin Metaforik Algularının Karşılaştırılması
Metaphoric Perceptions Comparison Of Primary Teachers And The Candidate Primary Teachers About Primary Teaching As A Profession
- İlknur YÜKSEL* (93-105)
Geleneksel Japon Konaklama Binası "Ryokan"
Traditional Japanese Accommodation Building "Ryokan"
- Cem DÜZEN* (107-128)
Tanzimat Dönemine Karşı Bir Suikast Teşebbüsü: Kuleli Vak'ası
An Assassination Attempt Against Tanzimat Era: Kuleli Incident

Mustafa Volkan COŞKUN, Zeynep Ezgi UYSAL, (129-141)
Perihan Gülce ÖZKAYA
3. ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Söz Dizimi
Syntax In The Texts Of 3rd And 4th Grade Turkish Language Course Books

Aslıhan Aykara, Semra Özkan (143-165)
Mağdur Hakları ve Gereksinimleri Bağlamında Engelli Mağdur Bireyler
Disabled Victims In The Context Of Victim Rights And Needs

Coşkun ÖZÇELİK, Ayşe AKYOL (167-182)
Endüstriyel Alıcıların Şatın Alma Sürecinde Yararlandıkları Bilgi Kaynakları Ve Kobi'ler Üzerine Bir Araştırma
Information Sources Used By Industrial Buyers In Buying Process and A Research On Sme's

Halit KARALAR, Selçuk ÖZDEMİR (183-195)
Öğrencilerin Anlamsal Web Temelli Öğrenmeye İlişkin Görüşleri: Önce Öğretmen Anlatsın Sonra Web'den Öğrenelim
Students' Opinions On Semantic Web-Based Learning: Teacher First, Than Web

Işıl ARIKAN SALTİK (197-210)
Ölüdeniz Tabiat Parkı Hizmet Kalitesinin Önem Performans Analizi İle Değerlendirilmesi
Evaluation Of Service Quality In Ölüdeniz Natural Park With Importance-Performance Analysis

Menekşe ESKİCİ, Semih ÇAYAK (211-226)
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerine Genel Bir Bakış
An Overview On Master Thesis Conducted At The Department Of Educational Sciences

Ceren Gülser İLİKAN-RASIMOĞLU (227-245)
Boundaries, Education And Licence: The Nineteenth Century Ottoman Standardization of Medical Professions
Sınırlar, Eğitim ve Lisans: On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Sağlık Mesleklerinin Standartlaştırılması

Seda TAŞ (247-259)
Orhan Kemal'in 72. Koşuş Adlı Eserinde Deyim Çevirisi ve Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen
Idiom Translation In Orhan Kemal's Work Called 72. Ward and Translator as Re-Narrator of the Text

Ayşegül İŞCANOĞLU ÇEKİÇ (261-274)
Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılımlar İle Riske Maruz Değer: BIST100 Endeksi Üzerine Bir Uygulama
Value-At-Risk With Generalized Hyperbolic Distributions: An Application To BIST100 Index

H.Hale BOZKURT (275-287)
Yerel Gazetelerin Siyasal İletişimdeki Rolü-2002 Genel Seçimlerinde Edirne Yerel Gazeteleri
Local Newspapers Role In Political Communication- Edirne Local Newspapers In 2002 General Election

Meva DEMİR, Adem PEKER (289-300)
Motivasyonel Kararlılık İle Okul Tükenmişliği Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi
Analysis Of The Relation Between Motivational Persistence and School Burnout Through Structural Equation Modeling

Aynura BAGHIROVA, Adil OĞUZHAN, Emel YILDIZ (301-314)
Türkiye-Azerbaycan Dış Ticaretini Etkileyen Faktörler (1998-2014 Dönemi)
The Factors Affecting Foreign Trade In Turkey And Azerbaijan (1998-2014 Period)

Emine KOYUNCU (315-335)
Tv Yayıncılığı Alanındaki Dijital TV Platformları Sosyal Paylaşım Ağlarını Neden Kullanırlar?
Why Do the Digital TV Platforms In the Field of TV Broadcasting Use the Social Sharing Networks?

Şeniz ÖZHAN, Nevin ALTUĞ (337-350)
Demografik Değişkenler Açısından Nostalji Eğilimini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma
Research To Determine The Nostalgia Proneness In Terms Of Demographic Variables

Emine ERATAY, Yaşemin AYDOĞAN, (351-369)
Melahat ALTUNDAG, Mustafa URAL
**Kaynaştırma Kapsamında Yetersizliği Olan ve Olmayan Okulöncesi
Çocuklarına Verilen Seramik Eğitiminin Etkililiği**
*Effectiveness Of Ceramic Training Given to Preschool Children With And
Without Mental Disability*

Nurten Çetin (371-393)
**I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda Avusturya- Macaristan ile Sırbistan
İhtilafı**
*The Controversy Between Austria-Hungary And Serbia On The Way To
World War I*

Levent DOĞAN (395-417)
Kırklareli Ağzındaki Deyimler Üzerine Bir İnceleme
An Evaluation About The Idioms Of The Kırklareli Dialect

Salih OKUMUŞ-Esat KELMENDİ (419-427)
**Michel Foucault (Çev.:Erdoğan Yıldırım- Alev Özgüner) (2012 -
2.Basım). XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti**

Trakya Sosyal Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri (429-438)
Publication Principles of Trakya Social Sciences Journal

DİSLEKSİ HAKKINDA GERÇEKLER: DİSLEKSİ NEDİR VE NE DEĞİLDİR? ¹

FACTS ABOUT DYSLEXIA: WHAT IS DYSLEXIA AND WHAT IS NOT?

Emine BALCI ²

Geliş Tarihi: 01.07.2016

Kabul Tarihi: 03.01.2017

(Received)

(Accepted)

ÖZ: Disleksi, bireyler arasında sık rastlanan bir öğrenme güçlüğüdür ve dünyada önemli bir araştırma konusudur. Türkiye’de ise son yıllarda, bu güçlüğü olan ilgi artmaktadır. Bu ilgiyle beraber, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de, disleksi hakkında bilgi karmaşasının yaşandığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, disleksi hakkında doğru bilinen yanlışları ortaya koymak ve toplumda disleksi farkındalığının artırılmasına yardımcı olmaktır. Bu amaçla, disleksi hakkında yazılı ve çoklu medya kaynaklarında sıklıkla rastlanan 11 efsanevi bilgi üzerinde durulmuştur. Yapılan araştırmalar incelenmiş ve disleksi ile ilgili doğrulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Disleksi ile ilgili kuramsal bilgiler verilmiş, bu bilgiler tez ve antitezleri ile birlikte sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Disleksi, öğrenme güçlüğü, okuma güçlüğü.

ABSTRACT: Dyslexia is one of learning difficulty that frequently encounter in societies and an important research topic in the world. In our country, there are few researches about this difficulty known in recent years. Therefore, it is observed that there is a confusion about the dyslexia in our country as well as in the world. The aim of this study is to reveal the misconceptions known as correct about dyslexia and to help increase the awareness of dyslexia in society. For this purpose, it is emphasized that 11 common myths about dyslexia. The researches is examined and it has tried to obtain accurate information about dyslexia. It is given theoretical information, these informations were presented with the thesis and antithesis.

Keywords: Dyslexia, learning difficulty, reading difficulty, dyslexic.

¹ Bu makale, araştırmacının TÜBİTAK tarafından desteklenen ‘Amerika Birleşik Devletleri’nde disleksili bireylere uygulanan eğitim ve öğretim programlarının Türkiye’de yapılan çalışmalara katkısı açısından değerlendirilmesi’ adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, eminecetinbalci@hotmail.com

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'ne (2013) göre; yeterli zekâ, sosyokültürel fırsatlar ve bireye uygulanan eğitime rağmen verimli okuma becerisi kazanmada meydana gelen beklenmedik ve kalıcı başarısızlık disleksi olarak tanımlanmaktadır. Disleksi bireylere göre farklılık göstermekte; bireyin yapısı, çevresel faktörler, aile desteği, aldığı eğitimin süresi ve etkililiği, bireydeki disleksinin yapısını değiştirmektedir. Tüm bunlara rağmen genel anlamda disleksinin belirtilerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Konuşmayı öğrenmede gecikme,
- Harfleri ve onlara ait olan sesleri yeterince öğrenememe,
- Sözlü ve yazılı dili organize edememe,
- Numaraları ezberlemede sıkıntı yaşama,
- Akıcı okumada sıkıntı yaşama,
- Uzun okuma parçalarını takip etme ve anlamada sıkıntı yaşama,
- Yazmada güçlüklerle karşılaşma,
- Yabancı bir dil öğrenmede problem yaşama ve
- Matematiksel işlemleri yapmada sıkıntı yaşamadır (Akhtar, 2008; IDA, 2009; Balcı, 2015).

Disleksili öğrenciler bu güçlükleri nedeniyle, eğitim hayatına uyum sağlayamamakta, düşük benlik algısı geliştirerek kendilerini arkadaşlarından, okuldan ve en nihayetinde toplumdan soyutlamaktadırlar. Bununla birlikte eğitim-öğretim hayatında hiçbir zihinsel problemi olmadığı, işitsel ve görsel problem yaşamadığı hâlde okuyamayan bu öğrencilerin sayısı oldukça fazladır (BDA, 2012). Bireyin sadece kendisi için değil çevresi için de yıkıcı etkisi olan ve sıklıkla rastlanan disleksi, doğru tanımak ve müdahaleleri yerinde yapmak önemlidir.

Bu nedenle bu araştırma ile toplumda disleksi ile ilgili doğru bilinen yanlışları tanıtmaya çalışmak ve disleksi ile ilgili farkındalığı arttırmak hedeflenmiştir. Bu amaçla disleksi ile ilgili efsaneler üzerinde tek tek durulmuş, yapılan araştırmalar incelenmiş ve doğru olan bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır

Disleksi Hakkında Yanlış Bilinenler

Araştırmacılar; özellikle son yüzyılda, disleksinin bireylerdeki belirtileri ve nedenleri, bu problemi yaşayan kişilere verilecek eğitimin nasıl olması gerektiği konusunda pek çok çalışma yapmışlar ve yapmaya da devam etmektedirler. Bu çalışmaların bir kısmı disleksi hakkında kesin bilgiler verirken, bazı çalışmaların sonuçları tartışılmaktadır.

Disleksi hakkında, bilimsellikten uzak sadece bireysel kanılara dayanan bazı söylentiler ortaya atılmıştır. Bu söylentiler kulaktan kulağa yayılmış ve zamanla doğru kabul edilen birer efsaneye dönüşmüştür. Bu efsaneleri, en sık karşılaşma durumuna göre sıralayarak, şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Disleksili Bireyler ‘Geriye Okuma’ Yaparlar

Disleksili bireylerin ‘geriye okuma’ yaptığı kanısı bir söylentidir. Shaywitz (2003) bu bireylerin, harfleri ve kelimeleri geriye doğru görüp algıladıklarına dair hiçbir kanıtın olmadığını bahsetmektedir. O’na göre, disleksinin altında yatan ana sorun görsel algı problemleri değil, fonolojik düzeyde dili işlemede yaşanan problemlerdir. Flynn ve Deering’e (1989) göre de sorun görsel değil dilseldir. Bu bireylerin hecelemelerinin karmakarışık olmasının sebebi, kelimeleri tersten görmeleri değil, harf-ses ilişkisini ya da harfin desenini hatırlamakta sıkıntı yaşamalarıdır. Orton (1928), çalıştığı disleksili bireylerde, harflerin yönü ve sırası hakkında sıkıntı yaşadıklarını gözlemlemiş ve bu güçlüğü ‘strophosymbolia’ adını vermiştir. Yapılan araştırmalara göre; bu bireyler özellikle; harfleri hafızadan geri getirmede problem yaşamakta, özellikle ‘b’ ve ‘d’ harflerini ayırt etmekte güçlük çekmekte ya da hatalı okuma yapmaktadırlar: ‘koş’ yerine ‘şok’ olarak okuma gibi. Bu hataların nedeni ise bireyde var olan görsel problemler değil, dili işleme ile ilgili sorunlardır (Akhtar; 2008; Shaywitz ve Shaywitz, 2003).

Friedmann ve Gvion’nın çalışmasına göre (2001), disleksili bireyler kelimenin ortografik yapısından etkilenmekte ve kelime içindeki harflerin yerini değiştirerek okuma yapabilmektedir. Ziegler, Perry ve Zorzi’nin (2014), disleksililerin ortografik süreçlerde yaşadıkları problemlerden bahsederken, Ogawa, Shibasaki, Isomura, ve Masataka (2016), Japon disleksililerin ortografik problemler yaşadıklarına değinmiştir. Duranović (2016) ise çalışmasında, Bosnalı disleksili bireylerin %86 fonolojik, %10 ise ortografik %4 ise gramer hatası yaptığından söz etmektedir. Cho ve Pyun (2015), Koreli sonradan disleksi olan bireylerde yaptığı çalışmada, disleksili bireylerin ortografik ve semantik süreçlerde sorun yaşamadıklarını fakat fonolojik işlemlerde problemlerle karşılaştıklarından bahsetmiştir. Pek çok ülkenin kendi dil sistemi içerisinde yaptıkları bu çalışmalar da göstermektedir ki, disleksi beynin yazılı dili işleme sürecinde yaşadığı zorluktur. Bu, dillerin yapısına göre değişmekle birlikte bazen ortografik süreçlerde yaşanan bazen fonolojik süreçlerde yaşanan sıkıntılar olabilmektedir. Disleksili bireylerin kelimeleri tersten gördükleri ya da yazdıklarını söylemek yanlıştır.

2. Erkeklerin Kızlara Oranla Disleksi Olma Durumu Fazladır

Disleksi denilince akla gelen en popüler yanılgılardan biri, disleksili erkeklerin, disleksili kızlara oranla daha fazla olduğudur. Böyle bir genelleme

yapmanın doğru olmadığı düşünülmektedir. Çünkü erkeklerin kızlara oranla disleksi olma durumunun çok daha fazla olduğu kanısı hâlâ araştırma konusudur. Yapılan çalışmalar incelendiğinde tek bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Erkeklerin kızlara oranla disleksili olarak teşhis edilmesinin asıl nedeni Shaywitz'e (2003) göre erkeklerin cinsiyete özgü davranışlarının şüphe uyandırarak teşhise olanak vermesidir.

Shaywitz, Shaywitz, Fletcher ve Escobar'ın (1990), yaptıkları diğer bir çalışmada, okullarda erkeklerin daha yüksek oranda disleksili olarak teşhis edilmesine rağmen, aynı bireyler üzerinde yapılan bilimsel teşhislerde kız ve erkekler arasında oransal olarak bir farka rastlanmamıştır. Chan ve diğerleri (2007), Çinli disleksili çocuklar üzerinde yaptığı çalışmasında, okuma ile ilgili bilişsel yeteneklerde cinsiyet farklılığından söz edemediklerini belirtmişlerdir. Guerin, Griffin, Gottfried ve Christenson (1993) çalışmalarında, erkeklerin daha sıklıkla disleksiye maruz kaldıklarına olan yaygın inanışa rağmen çalışmalarında kız erkek oranında bir farka rastlamadıklarından bahsetmişlerdir. Buna rağmen, erkeklerin daha yüksek oranda disleksili olduğunu teşhis eden çalışmaların varlığı da mevcuttur. Örneğin; Beaton'un (2002) beyinde korpus kallosum üzerinde yaptığı çalışmada, kızların erkeklere oranla daha azalan oranda nöro-anatomik simetrik özelliği gösterdiğini bunun da kız ve erkek disleksili bireyler arasında var olan dilsel farklılıklara sebep olabileceğinden bahsetmektedir. Fakat çalışmasına ilaveten beyindeki bu durumun her zaman varlık göstermemesi nedeniyle 'erkekler kızlara oranla daha fazla disleksiye maruz kalmaktadır' şeklindeki bir söylemin çelişkili olabileceğinden bahsetmektedir. Sandu ve diğerleri (2008) yaptıkları beyin inceleme çalışmalarında kadınlarda daha az rastlanan sıklıkta disleksi belirlediklerini, Nass (1993) ise erkeklerde öğrenme güçlüğüne rastlama oranının daha baskın olduğunu söylemektedir.

Bu durumun hâlâ araştırma konusu olması nedeniyle 'Disleksili erkeklerin, disleksili kızlara oranla daha fazla olduğu' düşüncesi henüz bir hipotezdir (Jimenez ve diğerleri, 2011; Hurst,2010).

3. Sol El Kullananların Disleksili Olma Oranı Daha Fazladır

Sol el kullananların disleksili olma oranının daha fazla olduğu düşüncesi diğer yanlış bilinen ifadelerden biridir. Sol el kullanımı ve disleksi arasındaki ilişki son 70 yılda araştırmaların konusu olmuştur (Eglinton ve Annett, 1994). Büyük bir popülasyonu olan disleksili bireylerin, bir kısmında solakların varlığından söz edilebilir fakat solaklığın varlığı disleksiye bir işaretir şeklinde bir genelleme yapmak doğru değildir. Solaklık ve disleksi arasında bir bağdan bahsedilen çalışmalar mevcut olmakla birlikte, böyle bir genellenimin yapılmasının yanlışlığından söz eden çalışmalar da bulunmaktadır.

Geschwind ve Behan'ın (1982) yaptıkları iki bağımsız çalışmada, öğrenme güçlüğü çeken bireylerin yüksek oranda solak bireylerden oluştuğu sonucuna varılmıştır. Tonnessen, Løkken, Høien ve Lundberg (1993) de yaptıkları çalışmada, sol el ve disleksi arasında anlamlı bir ilişkiden bahsetmektedirler. Beaton (2002), beyinde korpus kallosum üzerinde yaptığı çalışmada, disleksili bireylerin sol el kullanımına yatkınlıkla ilgili bir ilişkiden bahsedilebileceğini fakat bu durumun kesinliğinden bahsetmenin çelişkili olabileceğini ifade etmiştir. Smythe ve Annett (2006), fonolojik zayıflığın solaklıkla ilişkisinden bahsetmektedir. Annett (2011) ise çalışmasında; fonolojik disleksililerin sağ el kullanma olasılığının daha az olduğunu, yüzeysel disleksililerin ise sağ el kullanma olasılığının genel nüfusa oranla daha fazla olduğundan bahsetmiştir. Buna rağmen Satz ve Soper (1986), birkaç marjinal çalışmayla, sol el kullanımı ve disleksi arasında ilişkiyi tespit etmenin doğru olmayacağını ve bu çalışmaların literatürle tutarsızlık taşıdığını belirtmişlerdir. Satz ve Fletcher (1987) başka bir çalışmada, sol el kullanımı ve disleksi arasında bir ilişkinin bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalardan çıkan sonuçlardan yola çıkarak sol el kullanımı ve disleksi arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların devam ettiğini, bu nedenle net bir ilişkinin varlığından söz etmekten kaçınılması gerektiğini söylemek mümkündür.

4. Disleksili Bireylerin Hepsini Özel Yetenekli Bireylerdir

Disleksili bireylerin hepsinin özel yetenekleri olan, yaratıcı ve üstün zekâlı bireyler olduğu yanlış bilinen genellemelerden biridir. Disleksi ile zekâ arasında bir ilişki yoktur; her tür zeka seviyesinde bu problemle karşılaşılabilir. Ron Davis (2010), disleksiye bahşedilmiş bir hediye olarak görmekte aynı zamanda alanında yetenekli pek çok ünlü disleksili birey kamuya lanse edilmektedir. Buna rağmen, ortalama ya da düşük zekâlı disleksililerin varlığı hiç de az değildir. Örneğin, Tanaka ve diğerleri (2011), yüksek ve düşük IQ skoru bulunan disleksililerin, okuma sırasında beyin aktivasyonlarını görüntülemişlerdir. Her iki

grubunda okumaları sırasında beyinlerinin benzer bölgelerinde (sol parietotemporal ve oksipitotemporal bölgeleri) benzer şekillerde azalan aktivasyona rastlanmıştır. Çalışmaları sonucunda, disleksinin IQ oranından bağımsız olduğunu ve zayıf okuyucuların benzer okuma sorunlarına sahip olduklarını söylemişlerdir. Bu durumda anlaşılacağı üzere, 'Tüm disleksili bireyler üstün zekâlı bireylerdir.' kanısı doğruyu yansıtmamaktadır. Disleksi tüm zekâ düzeylerinde görülebilen bir durum olduğu gibi üstün zekâlı ve alanında zirve yapan bireylerde de görülebilir (Everatt, Steffert ve Smythe, 1999).

5. Başarılı Bireylerin Disleksili Olma İhtimali Yoktur

Eğer kişi okulda başarılı bir öğrenciyse disleksili olma ihtimali yoktur düşüncesi de başka bir efsanedir. Çünkü, disleksinin okulda başarısız bireylerde oluşacağına olan inancın aksine bazı disleksili bireyler, yüksek oranda görevlerine yoğunlaşarak ve çok çalışarak okulda oldukça başarılı olabilirler ve başarılı bir eğitim hayatı geçirebilirler, hatta istedikleri mesleklere ulaşabilen bireyler olabilirler. Başarisından dolayı, okul hayatı boyunca tespit edilememiş ya da geç tespit edilmiş pek çok birey bulunmaktadır. Alfabetik düzeyde, problem yaşayan disleksili bireyleri tespit etmek daha kolayken ortografik açıdan problem yaşayan bireyleri tespit etmek daha güçtür. Sadece akıcı okuma problemi olan, fakat akademik olarak başarılı bir öğrenciyi tespit etmenin güç olması nedeniyle, toplumlarda böyle bir kanı oluşmuştur (Hultquist, 2006; Pumfrey ve Reason, 1991; Taylor ve Walter, 2003).

6. Zekâ ile Disleksi Arasında Doğrusal Bir İlişki Vardır

Zekâ ve disleksi arasında kurulan diğer bağ da disleksi hakkındaki efsanelerden biridir. Disleksili bireylerin bir tür zekâ geriliği yaşadıkları düşüncesi gerçeği yansıtmamaktadır. IQ testleri ve disleksi arasında bir bağ bulunmamaktadır. Bu nedenle bu testler, disleksi için bir kanıt olarak kabul edilmemelidir. Disleksili bireylerin arasında ortalama zekâ üstünde pek çok bireyin olduğu bilinmektedir. Kendi alanlarında zirvede olan, başarılı pek çok kişi de disleksili bir birey olduğundan bahsetmektedir. Disleksinin görsel ve işitsel problemlerle bir alakasının olmadığı gibi, zekâ geriliği ile de alakası yoktur. Yapılan araştırmalar, farklı IQ seviyesindeki pek çok zayıf okuyucunun; imla, fonolojik işlem, kısa süreli hafıza ve söz dizimi ile ilgili değerlerde, eş değer zorluklar gösterdiğini ortaya koymuştur. IQ seviyesi daha yüksek olan zayıf okuyucular, IQ seviyesi düşük olan zayıf okuyuculardan, yapılan okuma değerlendirmelerinde ayrılmamıştır. Bu durum, zekâ ve disleksi ilişkisini daha açık ortaya koymakta ve disleksinin düşük, orta ya da yüksek IQ seviyesine sahip bireylerde de görülebilen bir problem olduğunu kanıtlamaktadır (Fletcher ve diğ.,

1994; Gus ve Samuelsson, 1999; Siegel, 1989; Stanovich, 1991; Thomson, 2003; Whyte, Curry ve Hale, 1985).

7. Disleksi Toplumlarında Nadir Görülen Bir Durumdur

Disleksinin toplumlarda sık görülmeyen, nadir bir durum olduğu yargısı, disleksi hakkında yanlış bilinen diğer bir durumdur. Türkiye’de, ülke genelinde yapılan, disleksili bireylerin varlığına ilişkin bir çalışmanın varlığına rastlanılmamakla birlikte disleksinin dünyadaki ülkelerdeki varlığına göz atarak bu yargı hakkında daha net bilgi sahibi olunabilir.

ABD’de öğrenme güçlüğü çeken bireyler %15-25’leri bulan bir orandadır. Bu öğrenme güçlüğü çeken bireylerin yaklaşık %80’inin ise disleksilidir (Lerner, 1989). Disleksinin; İngiltere’de görülme oranı %10 iken, Almanya’da bireylerin %5’inde, Polonya’da okul çağı öğrencilerinin %10-15’inde, Macaristan’daki öğrencilerin %7-10’unda, üç farklı okuma sistemi olan (Hiragana, Katakana, Kanji) Japonya’da ise okumada %1 oranında Hiragana, %2-3 oranında Katakana ve %5-6 oranında ise Kanji okuma sisteminde, Hollanda’da yaklaşık %10, Kuveyt’te ise %6.29 oranında disleksili bireylere rastlanmaktadır. Bu oranlara bakılacak olunursa, her ülkede ortalama en az %5 oranında disleksili birey bulunmaktadır. Yani bunu her 20 kişide 1 kişinin disleksi olabileceği şeklinde düşünülürse, disleksinin toplumlarda nadir görülen bir durum olmadığı daha net bir şekilde anlaşılacaktır (BDA, 2012; Dyszy-Chudzińska, 2009; Gersons-Wolfensberger ve Ruijssenaars, 1997; Kennison, 2013; Nijakowska, 2008; Shaywitz, 1998; Smythe ve Everatt, 2000; UNDP, 2008).

8. Bir Birey Okuyabiliyorsa O Disleksili Olamaz

Okuyabilen bireylerin disleksili bir birey olamayacağı konusundaki inanış da yanlış bilinenler arasındadır. Disleksili bireyler; kelimelerin şekillerini hafızaya alarak, tanıdık hikâyeleri ezberleyerek, ilk harflerden sonra tahminde bulunarak okuma yapma gibi farklı stratejilerle bir süreye kadar okuma yapabilmektedirler. Fakat hafızaları onları belli bir yere kadar yarımsız götürmektedir. Kelimelerdeki ses birimlerini kodlayamadıkları için kendilerine yabancı gelen kelimeleri okumakta, akıcılıkta problemler yaşayarak disleksinin belirtilerini gösterebilmektedirler. Bu durumda, disleksi sadece okuma öğrenememe problemi olarak algılanmamalı, disleksinin kişilerde farklı boyutlarda görülebileceği göz önünde tutulmalıdır. Örneğin, bazı disleksililer hiç okuyamazken bazıları okuyabilmekle birlikte okuduğunu anlayamamaktadır ya da kelimeleri karıştırarak okumaktadır.

Heaton ve Mitchel’in (2008) yaptığı çalışmaya göre, disleksililerin %43’ü lise ve sonrasında, aldıkları kötü not ve dereceler sayesinde belirlenebilmiştir ve ilk okul dönemlerinde okuma yapabildikleri için disleksili olabilecekleri düşüncesi

göz ardı edilerek, bu bireylerin teşhisleri ve onlar için alınabilecek önlemler gecikmiştir. Buradan yola çıkarak denebilir ki, 'Disleksili bireylerin okuyamayacağı' konusundaki inanış yanlış bilinenlerden bir diğeridir. Disleksili bireyler okuma yapabilirler, normal okuyucularla aralarındaki farklar, bu bireylerin daha fazla çaba göstererek ve daha yavaş bir şekilde okumayı öğrenmeleridir. Diğer okuyucuların okumayı öğrendikleri zamandan daha fazla zamana ve eğitime ihtiyaçları vardır (Bruck, 1994; Francis, Shaywitz, Stuebing, Shaywitz ve Fletcher, 1996; IDA, 2009; Shaywitz ve Shaywitz, 2003).

9. Okuma Eğitimi Başlamadan Önce Bireydeki Disleksi Teşhis Edilemez

Okul ortamına gelmeden ve okuma deneyimi ile tanışmadan önce disleksinin teşhis edilemeyeceği konusundaki inanışlar da yanlıştır. Raschle ve diğerleri (2015) çalışmalarında; sözlü dil becerileri kazanımlarında sıkıntı yaşayan çocukların sonrası için disleksi riski taşıdığını ortaya koymuştur. Unhjem, Eklund ve Nergård-Nilssen (2015) çalışmalarında; 12 aylık çocuklarda görülen zayıf kelime alımı ve 18 ayda görülen zayıf kelime üretiminin ileriki yaşlarda görülecek dil gecikimine işaret ettiği sonucuna varmışlardır.

Disleksili bireylerin ailelerindeki okuma güçlükleri araştırılarak; bu bireylerin konuşmalarındaki gecikmeye, tekerlemeleri hatırlama ve konuşurken sıklıkla kelimeleri karıştırma gibi konuşma problemlerine, zaman ve mekân kavramlarını kullanmada, sayma ve rakamsal işlemleri öğrenmede sıkıntı yaşamalarına, dikkat ve yoğunlaşma problemleri yaşamalarına ve düşük benlik algısının varlığına bakılarak erken teşhis yapılabilir (Bates ve Goodman, 2001; Edwards, 1994; Goody ve Reinhold, 1961; Houssart, 2001; Humphrey, 2003; Lorna, 2013; Morgan, 1997; Regvoort, 2007; Rescorla, 2000; Shaywitz, 2003; Shaywitz ve Shaywitz, 2003).

10. Disleksi Çocuklarda Bulunur, Yetişkinlerde Bulunmaz

Disleksinin sadece çocuklukta olacağı, yetişkinlerde disleksinin bulunmayacağı bir yanılgıdır. Disleksi yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Birey, çocukluğunda disleksinin bilinen belirtilerinden muzdarip olsun ya da olmasın; disleksili bir çocuk, disleksili yetişkine dönüşmektedir. Disleksinin geçici bir durum olduğu ve eğitimle tamamen yok olacağı konusu da başka bir yanılgıdır. Disleksili bireylerin doğru ve sistematik bir eğitimle doğru okuyacak seviyeye geldikleri ve okumayı öğrendikleri bir gerçektir. Fakat bu bireylerin okumada yavaşlığı ve akıcı okuma problemleri ömür boyu sürmektedir (IDA, 2009; Francis, Shaywitz, Stuebing, Shaywitz ve Fletcher, 1996; Nicolson, 1996; Shaywitz, 1998; Shaywitz ve Shaywitz, 2003). Ancak, doğru tanılama, uygun ve zamanında eğitim, aile, öğretmen, arkadaş desteğiyle disleksili bireyler, okulda ve daha sonra yetişkinlikte başarılı bir birey olabilirler. Çünkü disleksi her tür zeka düzeyinde

görülebilir bir durumdur. Sadece düşük ya da orta IQ puanına sahip bireylerde değil, yüksek IQ puanına sahip bireylerde de disleksi görülebilmektedir (Davis, 2010; IDA, 2009).

11. Disleksi Yalnız Medikal Tedavi Yöntemleri ile Tedavi Edilebilir

Disleksinin medikal bir teşhis ve tedaviyle iyileşme göstereceği anlayışı gerçeği yansıtmamaktadır. Disleksi medikal bir tedavisi yoktur ve ilaç tedavisi ile iyileşemez. Disleksi, okuma konusunda uzmanlaşmış bireylerin uygulayacağı değerlendirme yöntemleriyle teşhis edilir ve eğitsel yöntemlerle tedavi edilir. Özel bir eğitim yapılmadan disleksi kendiliğinden düzelmez. Yani, disleksi tedavi edilemeyen bir öğrenme güçlüğü değildir. Tedavisi vardır, sadece bu tedavi medikal değil eğitseldir. Okuma deneyimleriyle daha fazla karşı karşıya kalan ve etkili bir stratejiyle eğitim verilen disleksili çocuklarda okumadaki güçlüklerin büyük oranda aşıldığı görülmektedir. Hollanda Sağlık Komitesinin 1997 yılında oluşturduğu, disleksinin tanımı ve tedavisi hakkında bilgiye ulaşmak amacıyla kurduğu Disleksi Komitesi'nin tedavi konusunda özellikle üzerinde durduğu konu, disleksinin tedavisine ilişkin ana sorumluluğun eğitsel tedavide olduğudur. Komiteye göre, sağlık personelleri, eğitsel tedavinin yanında ihtiyaç duyulduğu takdirde devreye girerek eğitimcilerle birlikte çalışmalıdır. Örneğin, okuma problemlerinden dolayı; sosyal fobi yaşayan, düşük benlik algısı geliştiren, kaygı, depresyon, hiperaktivite, dikkat eksikliği gibi ek problemler yaşayan disleksililere sağlık tedavisi gerekebilir. Disleksili bireylerin asıl problemlerinin, okuma ve yazmada yaşadıkları problemler olduğu ve bu problemlerinin üzerinden ancak sistemli bir eğitimle gelebilecekleri unutulmamalıdır (Gersons-Wolfensberger ve Ruijsenaars, 1997; Hultquist, 2006; Pumfrey ve Reason, 1991).

SONUÇ

Disleksi, bireylerde önemli oranda görülen bir güçlüktür. Gelişmiş ülkelerde, disleksi farkındalığı oldukça yüksektir ve eğitim programları disleksinin varlığı kabul edilerek düzenlenmektedir. Bu alanda araştırmalar da yoğunluk kazanmaktadır.

Tıbbi alanda ve eğitim alanında ciddi araştırma konusu olan disleksi, veli farkındalığı nedeniyle de dünyada popüler konular arasında yer alır. Bu nedenle disleksi hakkında görsel ve yazılı kaynaklarda çıkan pek çok haber, doğru ve yanlış bilgiler sunmaktadır. Bu kaynaklar incelendiğinde, disleksi hakkında sunulan yanlış bilgilerin yaygın olarak kabul edildiğini görmek mümkündür. Disleksi hakkında yapılan araştırmalarla; disleksinin ne olduğunu bilmenin yanı sıra ne olmadığını bilmek de önemlidir. Böylece disleksili bireyler, veli ve eğitimciler sıkıntılarının üstesinden gelme konusunda doğru yönlendirilmiş olurlar.

Disleksi denilince akla gelen en popüler yanlışlardan ilki; disleksili bireylerin kelimeleri ve cümleleri tersten gördüğü ve okuduğu yanlışsıdır. Bu bireyler, bütün heceleri ve kelimeleri tersten algılayıp okumazlar. Sadece bazı harfler ve heceler arasındaki farkı algılamakta sorun yaşamaktadırlar. Bu sorunun kaynağı, görsel algı problemleri değil, beynin dil işleme süreciyle alakalı problemlerdir (Hultquist, 2008). Bu yanlış beraberinde, disleksinin kökeni ile ilgili yanlış yorumları getirmekte ve bu güçlüğü tıbbi bir tedaviyle iyileşme göstereceği anlayışı da yaygınlık göstermektedir. Oysa ki, disleksinin çözümü eğitsel yöntemlerde aranmalıdır.

Bu bireylere verilen eğitimle disleksili bir çocuk tüm okuma problemlerinin üstesinden gelerek disleksiden kurtulamaz. Disleksi yetişkin çağlarda da kendini bazı problemlerle kendini gösterir. Bu nedenle disleksinin geçici bir durum olduğu başka bir yanılgıdır. Fakat iyi bir eğitimle tedavi edilen birey, problemlerini en az seviyeye indirebilir. Burada kişiye verilecek olan eğitimin kalitesi çok önemlidir.

Toplumların görevi de bu eğitimin kalitesini arttıracak çalışmalar yapmaktır. Türkiye gibi öğrenme güçlüğü'nün dolayısı ile disleksinin yeni farkında olduğu ülkelerde atılması gereken ilk adım toplumsal farkındalığın artırılmasına ilişkin alt yapı çalışmaları yapmaktır. Ardından bu alanda uzmanlar yetiştirilmeli ve bilimsel çalışmaların sayısı artırılmalıdır. Altuntaş'ın (2010) çalışmasına göre, sınıf öğretmenleri, disleksili öğrencilere özel bir çalışma yapmamakta, kendilerini disleksi ve disleksili bireylerin eğitimi konusunda yeterli görmemektedir. Bu çalışma ışığında da söylenebilir ki, eğitimciler bu konuda, üniversite eğitimleri sırasında bilgilendirilmeli, hizmetiçi eğitimlerle de desteklenmelidir.

Disleksili bireylerle öğretmenler eğitim ortamlarında sıklıkla karşılaşmaktadır. Disleksili bireylerin oranı genellenecek olursa %2-10 arasında olmakla beraber bu oran bazı ülkelerde %20'ye kadar çıkabilmektedir (Westwood, 2001; Snowling, 2000; Pennington, 1991). Ülkemizde de ciddi anlamda yapılmış bir tarama olmamakla birlikte; Bingöl'ün (2003) Ankara'daki ilköğretim okullarında 1129 öğrenciyle yaptığı bir çalışmaya göre çocukların %2'sinde okuma güçlüğü saptanmıştır. Bu rakamlar disleksili bireylerin okullarda görülme sıklığıyla ilgili genel bir bilgi vermektedir. Bu kadar sık karşılaşılan bu güçlükle mücadele eden bireylerin, kaliteli bir eğitime ulaşmalarını sağlayacak her türlü destek toplumlar tarafından sağlanmalıdır.

Disleksi ile ilgili diğer popüler yanlışlardan biri de, disleksili bireylerin zeki ve özel yetenekli insanlar olduğu düşüncesidir. Görsel ve yazılı basında sıklıkla karşılaşılan; 'Albert Einstein, Walt Disney, Leonardo Da Vinci, Bill Gates gibi başarılı ve zeki bireyler disleksiliydi. Bu nedenle disleksili bireyler zeki ve dahi bireylerdir' genellemesi tamamen yanlıştır. Disleksi her tür yetenek ve seviyede

görülebilen bir durumdur. 150 IQ puanı olan bir çocuk; günlük problemlerini başarı ile çözerken, konuşurken başarılı olmasına ve zekâ puanına rağmen okuma da problem yaşayabilir. Bu durumun tam tersi olarak akademik başarısı düşük olarak kabul edilebilen bireylerde de disleksi görülebilir (Hornsby, 2011). Gus ve Samuelsson (1999), yaptıkları çalışmada düşük ve yüksek IQ'ya sahip disleksilerde yaptıkları araştırmada, her iki grubunda birbirine benzer okuma performansları sergilediklerinden bahsetmiştir. Bu nedenle, disleksiye kişiye bahşedilen bir güç gibi algılatmaya çalışmak disleksiye ait bir diğer efsanedir. Bu durumun tam tersi olarak, başarılı ve zeki bireylerin disleksisinin olamayacağını düşünmek de yanlıştır. Disleksisi olan fakat mesleklerinde ve hayatta başarılı olan bireyler de mevcuttur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kişide disleksinin nasıl var olduğunu teşhis edebilmek ve erken teşhiste bulunmaktır. Çünkü kişi akademik olarak başarılı olabilecek zeka seviyesine sahip bile olsa, en temel beceri olan 'okuma' konusunda problem yaşadığı için bu başarısızlık diğer alanlara da transfer edilebilmekte ve sosyal ve akademik yönden başarısız bireyler ortaya çıkabilmektedir (Townend ve Turner, 1999; Hultquist, 2006). Bu nedenle, kişinin okuma eğitimi ile karşılaşmadan önce ve bu eğitimin ilk yıllarında teşhis edilmesi son derece önemlidir.

Erken çocukluk yıllarında dil edinimi ve dili işleme süreçlerinde görülen problemlerin ileride yaşanacak disleksiye ilişkin ipuçları olabileceğini ortaya koyan çalışmalarla, okul ortamına gelmeden, okuma deneyimleri ile karşılaşmadan da erken teşhisin yapılabileceğini ortaya koyan pek çok çalışma mevcuttur. Scarborough (1990), çalışmasında, sonrasında disleksili olduğu anlaşılan çocukların okul ortamına gelmeden önce; sözcük ya da konuşmayı ayırt etme becerilerinde, kullandıkları kelimelerin uzunluklarında, sözdizimsel karmaşıklıkta ve doğru telaffuz etmede, kelime ediniminde ve nesnelere adlandırmakta sıkıntı yaşadıklarından söz etmektedir. Okulun ilk yıllarında ise, nesnelere adlandırmada, ses-harf ilişkisini kurmada, fonolojik farkındalıkta güçlükler çektiklerinden bahsetmektedir.

Bu çalışmadan da anlaşılacağı üzere, okuma becerilerine yeni başlamış bireylerde de erken ipuçlarıyla disleksi riski olan çocukları belirlemek mümkündür. Erken çocuklukta, okul deneyiminden önce ve ilk yıllarda disleksi riski taşıyan bireyler tespit edilebilir ve önlemler alınabilir. Erken teşhisle belirlenen güçlükler, ileride daha ciddi boyutlara ulaşmadan iyi bir eğitimle, bireydeki disleksinin kişinin hayatına olan etkisini azaltmaya yardımcı olacaktır.

İncelenen çalışmaların ışığında ulaşılabilecek ortak nokta; disleksiye doğru tanımak ve bu belirtileri iyi analiz etmenin önemli olduğudur Eğitimciler ve veliler

tarafından doğru tanınan disleksi, bireylerde erken teşhisin yapılmasına olanak sağlayacaktır. Doğru zamanda gecikmeden yapılan bu tanılama sürecini, bu alanda uzmanlaşmış eğitimciler tarafından verilecek eğitsel tedavi süreci izlemelidir. Böylece kişideki bu problemlerin üstesinden gelmek mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Akhtar, S. (2008). *The nature of developmental dyslexia*. Yüksek Lisans Tezi, Long Island Üniversitesi, New York.

Altuntaş, F. (2010). *Sınıf öğretmenlerinin disleksiye ilişkin bilgileri ve dislektik öğrencilere yönelik çalışmaları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Annett, M. (2011). Dyslexia and handedness: Developmental phonological and surface dyslexias are associated with different biases for handedness 1. *Perceptual and motor skills*, 112(2), 417-425.

Balcı, E. (2015). *Amerika Birleşik Devletleri'nde disleksili bireylere uygulanan eğitim ve öğretim programlarının Türkiye'de yapılan çalışmalara katkısı açısından değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bates, E., & Goodman, J. C. (2001). On the inseparability of grammar and the lexicon: Evidence from acquisition. M. Tomasello & E. Bates (Ed.), *Language development the essential readings* (s. 134–162). Oxford: Blackwell.

BDA (British Dyslexia Association). (2012). *Adults and dyslexia, 40 years on*. 25 Aralık 2014 tarihinde www.bdadyslexia.org.uk sayfasından erişilmiştir.

Beaton, A. A. (2002). The relation of planum temporale asymmetry and morphology of the corpus callosum to handedness, gender, and dyslexia: A review of the evidence. *Brain and Language*, 60(2), 255–322.

Bingöl, A. (2003). Ankara'daki ilkokul 2. ve 4. sınıf öğrencilerinde gelişimsel disleksi oranı. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 56(2), 67-82.

Bruck, M. (1994). *Outcomes of adults with childhood histories of dyslexia*. Portekiz: Paper Presented at NATO Advanced Study Institute in Alvor.

Chan, D. W., Ho, C. S. H., Tsang, S. M., Lee, S. H., & Chung, K. K. (2007). Prevalence, gender ratio and gender differences in reading related cognitive abilities among Chinese children with dyslexia in Hong Kong. *Educational Studies*, 33(2), 249-265.

Cho, H., & Pyun, S. B. (2015). Characteristics of acquired phonological dyslexia in Korean. *Communication Sciences & Disorders*, 20(4), 570-586.

Davis, R. (2010). *The gift of dyslexia (Revize edilmiş ve genişletilmiş baskı)*. ABD: Perigee Books.

Drigas, A. S., & Elektra, B. (2016). Dyslexia and ICTs, assessment and early intervention in kindergarten. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 11(02), 53-56.

Duranović, M. (2016). Spelling errors of dyslexic children in Bosnian language with transparent orthography. *Journal of learning disabilities*, 0022219416645814.

Dyszy-Chudzińska, P. (2009). Developmental dyslexia vs. Japanese writing systems neuronal processing. *Investigationes Linguisticae*, 18, 27-45.

Edwards, J. (1994). *The scars of dyslexia: Eight case studies in emotional reactions*. London: Cassell.

Eglinton, E., & Annett, M. (1994). Handedness and dyslexia: A meta-analysis. *Perceptual and Motor Skills*, 79(3f), 1611-1616.

Everatt, J., Steffert, B., & Smythe, I. (1999). An eye for the unusual: creative thinking in dyslexics. *Dyslexia*, 5(1), 28-46.

Fletcher, J. M., Shaywitz, S. E., Shankweiler, D. P., Katz, L, Liberman, I. Y., Stuebing, K.K., Francis, D.J., Fowler, A.E., & Shaywitz, B. A. (1994). Cognitive profiles of reading disability: Comparisons of discrepancy and low achievement definitions. *Journal of Educational Psychology*, 86(1), 6-23.

Flynn, M. J., & Deering, M. W. (1989). Subtypes of dyslexia: Investigation of border's system using quantitative neurophysiology. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 31, 215-223.

Francis, D. J., Shaywitz, S. E., Stuebing, K. K., Shaywitz, B. A., & Fletcher, J. M. (1996). Developmental lag versus deficit models of reading disability: a longitudinal, individual growth curves analysis. *Journal of Educational Psychology*, 88, 3-17.

Friedmann, N., & Gvion, A. (2001). Letter position dyslexia. *Cognitive Neuropsychology*, 18(8), 673-696.

Gersons-Wolfensberger, D. C. M. & Ruijsenaars, A. J. J. M. W. (1997). Definition and treatment of dyslexia: A report by the committee on dyslexia of the health council of the netherlands. *Journal of Learning Disabilities*, 30(2), 209-213.

Geschwind, N., & Behan, P. (1982). Left-handedness: Association with immune disease, migraine, and developmental learning disorder. *Proceedings of*

The National Academy of Sciences of The United States of America. 79(16), 5097-5100.

Gooddy, W., & Reinhold, M. (1961). Congenital dyslexia and asymmetry of cerebral function. *Brain*, 84(2), 231-242.

Guerin, D. W., Griffin, J. R., Gottfried, A. W., & Christenson, G. N. (1993). Dyslexic Subtypes and Severity Levels: Are There Gender Differences?. *Optometry & Vision Science*, 70(5), 348-351.

Gus, S., & Samuelsson, S. (1999). Intelligence and dyslexia: Implications for diagnosis and intervention. *Scandinavian Journal of Psychology*. 40(2), 27-134.

Heaton, P. & Mitchel, G. (2008). *Dyslexia: Students in need*. United Kingdom: Whurr.

Hornsby, B. (2011). *Overcoming dyslexia*. Random House.

Houssart, J. (2001) Counting difficulties at key stage two, *Support for Learning*, 16(1), 11-16.

Hultquist, M. A. (2006). *An introduction to dyslexia for parents and professionals*. Londra: Jessica Kingsley.

Hultquist, A. M. (2008). *What is dyslexia?: A book explaining dyslexia for kids and adults to use together*. Jessica Kingsley Publishers.

Humphrey, N. (2003). Teacher and pupil ratings of self-esteem in developmental dyslexia. *British Journal of Special Education*. 29(1), 29-36.

Hurst, E. B. (2010). *Passing as literate: gender, dyslexia, and the shaping of identities*. Doktora Tezi, Georgia State Üniversitesi, Amerika.

IDA. (2009). *Testing and evaluation*. 19 Ocak 2015 tarihinde <http://www.interdys.org> sayfasından erişilmiştir.

Jimenez, E. J., Cadena, G. C., Siegel, S. L., O'Shanahan, I., Garcia, E., & Rodriguez, C. (2011). Gender ratio and cognitive profiles in dyslexia: a cross-national study. *Reading and Writing*, 24(7), 729-747.

Kennison, M. S. (2013). *Introduction to language development*. ABD: Sage Publications.

Lorna, H. (2013). *The role of the home literacy environment in the early literacy development of children at family-risk of dyslexia*. Doktora Tezi, York Üniversitesi, York.

Moll, K., Thompson, P. A., Mikulajova, M., Jagercikova, Z., Kucharska, A., Franke, H., ... & Snowling, M. J. (2016). Precursors of Reading Difficulties in Czech and Slovak Children At- Risk of Dyslexia. *Dyslexia*, 22(2), 120-136.

Morgan, W. (1997). Dyslexia and crime. *Dyslexia*, 3, 247-248.

Nass, R. D. (1993). Sex differences in learning abilities and disabilities. *Annals of Dyslexia*, 43(1), 61-77.

Nicolson, I. R. (1996). Developmental dyslexia: Past, present and future. *Dyslexia*, 2, 190- 207.

Nijakowska, J. (2008). An experiment with direct multisensory instruction in teaching word reading and spelling to Polish dyslexic learners of English. Kormos, J. & H. Kontra (Ed.), *Language learners with special needs: An international perspective*. Bristol: Multilingual Matters.

Ogawa, S., Shibasaki, M., Isomura, T., & Masataka, N. (2016). Orthographic reading deficits in dyslexic Japanese children: Examining the transposed-letter effect in the color-word stroop paradigm. *Frontiers in Psychology*, 7, 767.

Orton, S. T. (1928). Specific reading disability - strephosymbolia. *Journal of the American Medical Association*, 90(14), 1095-1099.

Pennington, B. F. (1991). Genetics of learning disabilities. *Seminars in Neurology*, 11, 28-34.

Pumfrey, P. , & Reason, R. (1991). *Specific learning difficulties (Dyslexia)*. İngiltere: Nfer- Nelson.

Raschle, N. M., Becker, B. L. C., Smith, S., Fehlbauer, L. V., Wang, Y., & Gaab, N. (2015). Investigating the influences of language delay and/or familial risk for dyslexia on brain structure in 5-year-olds. *Cerebral Cortex*, bhv267.

Regvoort, A. G. F. M. (2007). Early intervention with children of dyslexic parents: Effects of computer-based reading instruction at home on literacy acquisition. *Learning and Individual Differences*. 17(1), 35-53.

Rescorla, L. (2000). Do late-talking toddlers turn out to have language and reading outcomes a decade later. *Annals of Dyslexia*. 50, 87-102.

Sandu, A. L., Specht, K., Beneventi, H., Lundervold, A., & Hugdahl, K. (2008). Sex-differences in grey-white matter structure in normal-reading and dyslexic adolescents. *Neuroscience letters*, 438(1), 80-84.

Satz, P., & Soper, H. V. (1986). Left-handedness, dyslexia, and autoimmune disorder: A critique. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 8(4), 453-458.

Satz, P., & Fletcher, J. M. (1987). Left-handedness and dyslexia: An old myth revisited. *Journal of pediatric psychology*, 12(2), 291-298.

Scarborough, H. S. (1990). Very early language deficits in dyslexic children. *Child development*, 61(6), 1728-1743.

Shaywitz, S., Shaywitz, B., Fletcher, M. J., & Escobar, D. M. (1990). Prevalence of reading disability in boys and girls, *The Journal of the American Medical Association*, 264(8), 998-1002.

Shaywitz, S. E (1998). Current concepts: Dyslexia. *The New England Journal Medicine*, 338, 307–312.

Shaywitz, S. (2003). *Overcoming dyslexia: A new and complete science-based program for reading problems at any level*. New York: Alfred A. Knopf.

Shaywitz, S., & Shaywitz, B. (2003). Dyslexia (Specific reading disability). *Language- cognition*, 24(5), 147-153.

Shaywitz, S. E. & Shaywitz, B. A. (2003). Neurobiological indices of dyslexia. Swanson, H. L., Harris, K. R., Graham, S. (Ed.), *Handbook of Learning Disabilities*. New York: Guilford.

Siegel, L. S. (1989). Why we do not need intelligence test scores in the definition and analyses of Learning Disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 22, 514-518.

Smythe, I., & Everatt, J. (2000). Dyslexia diagnosis in different languages. Peer, L. ve Reid, G. (Ed.), *Multilingualism, literacy and dyslexia*. Londra: David Fulton.

Smythe, P., & Annett, M. (2006). Phonology and handedness in primary school: predictions of the right shift theory. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(2), 205-212.

Snowling, M. (2000). *Dyslexia*. Oxford: Basil Blackwell.

Stanovich, E. K. (1991). Discrepancy definitions of reading disability: Has intelligence led us astray? *Reading Research Quarterly*, 26(1), 7-29.

Tanaka, H., Black, J. M., Hulme, C., Stanley, L. M., Kesler, S. R., Whitfield-Gabrieli, S., & Hoeft, F. (2011). The brain basis of the phonological deficit in dyslexia is independent of IQ. *Psychological science*, 22(11), 1442-1451.

Taylor, E. K., & Walter, J. (2003). Occupation choices of adults with and without symptoms of dyslexia. *Dyslexia*, 9(3), 177-185.

Thomson, M. (2003). Monitoring dyslexics' intelligence and attainments: A follow-up study. *Dyslexia*, 9(1), 3-17.

Tonnessen, F. E., Løkken, A., Høien, T., & Lundberg, I. (1993). Dyslexia, left-handedness, and immune disorders. *Archives of Neurology*, 50(4), 411-416.

Townend, J., & Turner, M. (1999). *Dyslexia in practice: A guide for teachers*. İngiltere: Kluwer Academic Plenum.

Unhjem, A., Eklund, K., & Nergård-Nilssen, T. (2015). Early markers of language delay in children with and without family risk for dyslexia. *First Language*, 35(3), 254-271.

United Nations Development Programme in the Arab States (UNDP) (2008). *Disabilities & Inclusion in Kuwait*. 25 Aralık 2014 tarihinde www.arabstates.undp.org sayfasından erişilmiştir.

Westwood, S. P. (2001). *Reading and learning difficulties: Approaches to teaching and assessment*. İngiltere: Aust Council for Ed Research.

Whyte, J., Curry, C., & Hale, D. (1985). Inspection time and intelligence in dyslexic children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 26(3), 423-428.

Ziegler, J. C., Perry, C., & Zorzi, M. (2014). Modelling reading development through phonological decoding and self-teaching: implications for dyslexia. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, 369(1634), 20120397.

**REFLECTIONS OF ENVIRONMENTALIST APPROACH IN THE
CONTEMPORARY TURKISH NOVELS SIGNIFYING THE NEED FOR
CONSERVATION AND PROTECTION OF NATURE**

*DOĞANIN MUHAFAZA EDİLMESİ VE KORUNMASI GEREKLİLİĞİNE İŞARET
EDEN ÇAĞDAŞ TÜRK ROMANLARINDA ÇEVRECİ YAKLAŞIMIN
YANSIMALARI*

Onur Kaya¹

*Geliş Tarihi: 26.10.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 01.02.2017
(Accepted)*

ÖZ:İnsan ve doğa arasındaki ilişki her daim dünya edebiyatının ve Türk edebiyatının yazarları için önemli olmuştur. Ekokritik bağlamda çevreci yaklaşımı benimseyen Yaşar Kemal'in Yanan Ormanlarda Elli Gün (1955), Zülfü Livaneli'nin Son Ada (2008), ve Latife Tekin'in Berji Kristen Tales From The Garbage Hills (1984) eserleri çevrecilik bilinci ve korunmasının önemini vurgular. Ekokritik yaklaşımın özellikleri, Amerikan ve Türk ekokritikler ve yaklaşımlar açıklanacaktır. Böylelikle, bu eserlerdeki çevreci yaklaşımın yansımaları analiz edilecektir. Sonuç olarak, eserlerin çevre konularını vurgulayış ve ele alış biçimleri ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğa, Çevrecilik, Ekokritik, Edebiyat

ABSTRACT:The relation between human and nature has always been significant for authors of the world literature and Turkish literature. Yasar Kemal's Yanan Ormanlarda Elli Gün (1955), Zulfu Livaneli's Son Ada (2008), and Latife Tekin's Berji Kristin Tales From The Garbage Hills (1984), which embrace the environmentalist approach in accordance with ecocriticism, signify the importance of creation of environmental awareness and conservation. The characteristics of ecocriticism, American and Turkish ecocritics and approaches will be explained. Thus, the reflection of the environmentalist approach in these works will be analyzed. Finally, the way these works emphasize and deal with environmental issues will be revealed.

Key Words: Nature, Environmentalism, Ecocriticism, Literature

¹ Arş. Gör. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

INTRODUCTION

The humankind has been consuming the materials in his/her surroundings for his/her needs since the first settlements he/she established. This consumption process which continues for centuries also leads to destruction of the nature. In this perspective, human being who consumes and gives damage to his/her surroundings, also begins to consider protecting and conserving nature. Thus, the protection and conservation of the nature also becomes an important issue for the authors who aim to create environmental awareness by their works. From this point the environmentalist writers who embrace ecocritical qualities of literature in their work, put forth the importance of protecting nature in whole. Therefore, protecting every living being, conserving the whole which are important issues for the continuation of life in the planet also become significant for these authors' works. In this context, like Aldo Leopold, American author putting forth the importance of conservation and reflecting this idea in his work signifying the environmentalist approach, there are also important Turkish authors who reflect environmentalist approach in their works which contain literary qualities of ecocriticism. From this point, in order to exemplify this approach in Turkish literature, Yasar Kemal, Latife Tekin and Zulfu Livaneli could be mentioned, as these writers try to set such environmental awareness in Turkish society by their certain works. In this perspective, respectively three writers' works as *Yanan Ormanlarda Elli Gün* which could be translated as *Fifty Days Amongst the Forest Fires* (1955), *Son Ada* which could be translated as *The Last Island* (2008) and *Berji Kristen Tales From The Garbage Hills* (1984), signify the importance of creation of environmental awareness and conservation within environmentalist approach. From the point of conservation issue, the idea of conservation in whole points out the protection of nature and especially forests and soil for the existence of nature in whole. So these works point out the importance of environmental awareness, protection of forests and the soils for the conservation of whole and contribute to nature writing style in Turkish literature in the way that Aldo Leopold did for American literature. Therefore, it is significant to analyze these works in the context of ecocritical qualities of literature to reveal the way these works of Turkish Literature reflect nature, its protection, and creation of environmentalist awareness.

METHOD

a. Ecocriticism

Nature and its conservation is a significant issue for certain literary works. In this perspective, in order to analyze the way these works deal with the nature and its protection, it is necessary to reflect qualities of ecocritic and ecocriticism. From this point, as a term ecocritic is "a person who judges the merits and faults of writings that depicts the effects of culture upon nature, with a view toward celebrating nature, berating its despoilers, and reversing their harm through

political action” (Glotfelty, 1996; 69). In this perspective, the analysis of such works dealing with nature will be similar to the principle of the ecocritic who analyses and explains the way the work reflects the approach of the humanity towards the nature.

Besides, it is necessary to emphasize the qualities of ecocriticism in order to reveal the way the work will be analyzed. In this perspective, it is significant to explain it as a term.

Ecocriticism is a methodology that re-examines the history of ideologically, aesthetically, and ethically motivated conceptualisations of nature, of the function of its constructions and metaphorisations in literary and other cultural practices, and of the potential effects these discursive, imaginative constructions have on our bodies as well as our natural and cultural environments (Gersdorf, 2003; 10).

As Gersdorf states, ecocriticism handles nature with its many aspects such as the way it is used, its function in literature and culture and so on. Having an extensive definition, it could be said that ecocriticism focuses on nature’s different representations in the literature as it is in many works written in accordance with the environmentalist approach. From this point is it necessary to explain the evolution of ecocriticism in order to reflect how it reaches to an extensive point about reflecting nature, and its representation in different literary works or cultural practices.

Ecocriticism is a critical enterprise rooted in environmentalist revisions of U.S.- American nature writing and 19th-century Transcendentalism (with a particular focus on Emerson, Thoreau and Fuller), and of the British tradition of late 18th-century Romanticism (most prominently represented by Wordsworth) (Barry, 1995; 249).

Understood from these sentences, ecocriticism evolved from nature writings of 19th century American Literature which involve works such as *Walden* (1854) by Henry David Thoreau reflecting a life in the woods and Romanticism of British Literature which includes *The Ruined Cottage* (1799) and *The World is Too Much With Us* (1802) poems of William Wordsworth emphasizing his environmental concerns in the late 18th century.

In this perspective, it could be said that, two important world literatures as English and American initiated such an environmentalist approach in literature.

However, this trend and approach kept its existence till today and it extended to other cultures and literatures.

Over the last one and a half decades, ecocriticism has evolved from a regional movement of Western American literature scholars interested in drawing attention to the cultural value of nature writing and environmental literature into a growing international and interdisciplinary community of scholars who agree that the current environmental crisis is the troubling material expression of modern culture's philosophical assumptions, epistemological convictions, aesthetic principles, and ethical imperatives (Gersdorf, 2003; 9).

As suggested, in the recent decades, ecocriticism overflowed American literature and it expanded to other cultures and literatures. Therefore, it could be said that these literary characteristics of ecocriticism reached to other literatures of the world as it happened for Turkey. In this perspective, it could be said that the universal literary perspectives of ecocriticism also gives insight to the environmentalist approach in the literary works of contemporary Turkish literature.

b. Land Ethic and Environmental Awareness

Environmental awareness and land ethic which are significant points for nature protection are also crucial issues for nature writing examples of American literature and Turkish literature. From this point Aldo Leopold, as the American environmentalist and author, tries to set environmental awareness and creates the definition called the land ethic in *A Sand County Almanac* (1949) which also puts forth many significant sights and opinions about environmentalism and ecocritical approach. "The land ethic simply enlarges the boundaries of the community to include soils, waters, plants, and animals, or collectively: the land" (Leopold, 1949; 204). As it is stated by Leopold, his ethic includes not only plants or animals but everything in the world. "The other feels a primary interest in the land as a whole, with incidental interest in its component resource" (Flader and Callicott, 1991; 310). Stated by Flader, Leopold emphasizes the conservation in whole but he points out the significance of the soil in this conservation as the soil is the place where both forestation and deforestation happens and cause of erosion. So, he points out the health of the land, the good care of the soil and how people deteriorate the soil. In this context he claims that the worst deterioration made by humans is on soil. "Of the various symptoms of illness, soil erosion and abnormal floods are by far the most important" (Flader and Callicott, 1991; 313). Leopold states that humans destroy the world and the most dangerous of this destruction happens on soil.

Similar emphasis is also seen in the Turkish literary criticism in the context of ecocriticism. In this perspective, Prof. Dr. Ufuk Ozdag's *Edebiyat ve Toprak*

Etigi (2005) which could be translated as *Literature and Land Ethic* is significant, deals with literature focusing on nature, and emphasizes the conservation of nature idea. Like Leopold's approach which criticizes human beings using the soil wastefully as if it is their property, Ozdag states that "instead of ruling over and exploiting nature, humans should consider themselves as a member of biotic community" (Ozdog, 2005; 38). As the author states, people shouldn't focus on ruling or exploiting the nature but consider themselves as a member of this big family of nature. Therefore it is for sure that both critics representing two different countries' literatures' approach on the environmental issues in the context of creating environmental awareness and land ethic, emphasizes conservation and protection.

DISCUSSION

a. *Yanan Ormanlarda Elli Gün*

The destruction and conservation are also significant and emphasized in the work of Yasar Kemal. In *Yanan Ormanlarda Elli Gün*, he points out how humans give harm to the nature, especially the soil by opening farm fields from the forest areas.

You shall cultivate the soil, but the rain takes away the fertility of the soil. This time you could mostly get one of three share. The third year, you could only get one share. The fourth year all the soil is washed away. The sharp rocks and stones are left. The fields goes away totally. The entire field you opened by doing such labor and killing trees disappears (Kemal, 1970; 148).

The writer points out that the way the peasants open fields by cutting trees. But this process turns into the annihilation of the soil. Because the soil without trees are not fertile and furthermore such naked soil leads to erosion. Yasar Kemal emphasizes the deforestation and the erosion it leads. Similarly, deforestation is also seen in America and told by Leopold. "The record shows that the forest front at times retreated almost to Lake Superior; at times it advanced far to the South" (Leopold, 1949; 27). By these words, Leopold portrays the deforestation in America. In this perspective like Leopold's work, Yasar Kemal's work provides a historical document for deforestation and both point out this issue.

From this point, it is stated in "Conservation: In Whole or Part" article about Leopold that the erosion is the worst. "Thus erosion, a malfunction of soil and water, is more serious than "timber famine," because it deteriorates the entire land community permanently, rather than one resource temporarily"(Flader and Callicott, 1991; 311). So, it could be said that both writers point out the danger on

the soils of their countries. Leopold criticizes the the lack of environmental awareness and people's considering the land as property.

In short the power to injure land health grew faster than the consciousness that it can be injured. Land, to the average citizen, is still something to be tamed, rather than something to be understood, loved, and lived with. Resources are still regarded as separate entities, indeed, as commodities, rather than as our cohabitants in the land community (Flader and Callicott, 1991; 311).

As Leopold states, people consider the world as a place full of resources given for the usage of the people and they consider all these as their property. Leopold criticizes this and claims that humans like other living creatures are members of the land community. However, as Leopold stated in the first half of the twentieth century, the similar wastefully approach of human towards nature existed and reflected in the beginning of the second half of the twentieth century in Yasar Kemal's work.

Yasar Kemal points out this situation and emphasizes the lack of environmental awareness. Besides, he criticizes people's considering the land and the entities on it as commodities of human beings, and not perceiving themselves as equal beings with other living beings and members of the biotic community.

He grabs the axe, cuts the peel and eats the sweet parts of the peel. Then he walks towards the other tree. He applies the same to other tree as well. Thus, the tree dries and dies. Even though you sue the men for killing the tree, he isn't punished. Killing tree is not considered as a crime. A couple of years later, the trees get rotten and the men uproot the fresh ones and make wood and then turns that area into a field. All those fields are dried tree fields. All those barren fields which are washed away by the flood as far as the eye can reach are old fields which are taken from dried forests and they can't be called soil anymore (Kemal, 1970; 123).

As understood from the sentences, people consider the soil and the entities on it as materialistic objects and exploit it. Therefore, such an exploitation also shows the need for conservation in whole. Because the destruction begins by a single tree and it leads to destruction of a forest and then destruction of the soil which turns into a barren land. The land which was a forest area suffers from erosion.

But that's not the only method that humans apply for destruction of a forest in order to open farm fields. They also deliberately burn the land and cause deforestation. The book is full of such stories that humans burn the forests deliberately. "I was expecting. I know that they set thirty fires in a night. Don't let

it start, it lasts long long time” (Kemal 1970; 105). The writer points out that some people set fires. These are the peasants around the forest. They aim to open fields. But writer points out the destruction this situation leads.

After the forest burnt, the water washed away the soil. The rocks were left behind. There were deers, brother. They were in herds on Topalceviz Mountain. We used to go for hunting. I know that I shot ten deers in a day. Thirty, forty of them in one place, in Topalceviz Mountain. Bright, red deers with big horns. Now, none of them left. They went away” (Kemal 1970; 121).

The writer points out the importance of conservation in whole otherwise as it is in the story, the soil, the trees and animals on it disappear. So forest and soil are the most important parts for the protection of the entire environment as destroying one of it leads to destruction of all biological diversity. But unfortunately the farmers prefer the farm land to nature which surrounds and let them live on as Leopold states. “Thus a farmer who conserves his soil but drains his marsh, grazes his woodlot, and extinguished the native fauna and flora is not practicing conservation in the ecological sense. He is merely conserving one component of land at the expense of another” (Flader and Callicott, 1991; 316). It is pointed out how the farmers prefer the materialistic objects to the protection of nature.

But, the situation shows the lack of environmental awareness because people are not aware that they are burning the country in the whole as Yasar Kemal states in his work.

And the fire goes on on other side. Now in İzmir, Kemalpaşa, Karacaagaç, Icel, Silifke, Anamur, Antalya, Manavgat, Gundogmus, Alanya, Korkuteli, Elmalı, Kas, Mugla, Fethiye, Koycegiz, Aydın, Karacasu, Manisa, Balıkesir, Dursunbey, Bandırma, Adana, Kadirli, Kozan, Eskisehir. In brief, seven seasons, four corners of the country... a country, its forests are burning (Kemal, 1970; 107).

It is stated that the fires in the forests not only affect that area but affect all of the country. Because, these fires are everywhere and affect each corner of the country and people should be aware of it as conservation of one forest is conservation of all of the country. In order to emphasize this situation, the writer explains how forest are significant and affect the nature, life in all over the country.

When passing through Central Anatolia, man almost jumps out of his skin in front of that arid, drought, the infertility of that cruel nature. If the human could survive in that Central Anatolia’s God

dammed nature and rain drops fall at least once in a year on that barren land which looks like hot sheet iron, it is because of the forest lines in the coasts (Kemal, 1970; 172).

Kemal points out those forests all over the country are important and destroying one part of it affects another part of the country. At the same time this situation reflects the Leopold's idea of thinking like a mountain. According to Leopold, if the nature had been analyzed just considering the current data instead of historical perspective, the deterioration in the ecosystem wouldn't have been understood. That's the meaning of the "thinking like a mountain" (Ozdogan, 2005; 40), it is perceiving the whole. In this perspective, Yasar Kemal provides the data of the past and today for the environment and portrays the deterioration.

In this process of deterioration, the lack of land ethic is an important factor as Leopold states. "There is yet no ethic dealing with man's relation to land and to the animals and plants which grow upon it" (Leopold, 1949; 203). Leopold emphasizes the need for ethic concept which is required to be acquired by people. This kind of lack about land ethic is reflected by Yasar Kemal as well. He tells about the forest fires and reflects a person's words who experienced fires in the region. "Peasants of creek also start a fire in the forest. They don't know that forest is the heart of the country. They are pagans, infidels" (Kemal, 1970; 203). Yasar Kemal points out lack of land ethic and its result for the country where deforestation is inevitable. Because, throughout the novel, the writer points out the different qualities of the trees for humans, the richness it bring to the people. "The tree becomes medicine for a patient as the doctor offers respiration of pine tree air for the patient. Tree not only becomes medicine but also the house, the roof or the chair for the people" (Kemal, 1970; 215). In this context, similarly Leopold considers the wood as a main necessity for life. "It has become a generally recognized fact that wood is, and still continue to be, one of the necessities of life" (Leopold, 1949; 37). Like Kemal, Leopold signifies the importance of wood, forest for the humanity.

But both writers state how the forest has been consumed and the green country turns into a place like nightmare. In this perspective, Kemal talks about forest fire. "We won't be able to put off the fire. The huge mountain will burn. That's how it is. That's how the country burns. A country burns and we watch it as audiences" (Kemal, 1970; 102). Kemal points out how the forests are consumed as Leopold states in Curt Meine and Richard L. Knight's *The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries* (1999) work about him. "Furthermore we know that the lumber supply of our country, once believed to be inexhaustible, is now almost used up; two decades, it is estimated will see its end" (Meine and Richard, 2006; 37). So it is pointed out that forest is not an ever ending resource. Thus, for each country and each case, the result becomes deforestation. In this context, Leopold emphasizes the importance of forestation for conservation by

exemplifying it in his acts in real life. “During the dry years of 1930s, the Leopold family had to plant their pines and prairie plants many times over before they took hold” (Meine and Richard, 2006; 119). In addition to these efforts, Leopold comes out with many offers for reforestation which could stop erosion of the soil.

I would advocate that either the state or the national government put all land under inspection as to adequacy of erosion control and force all owners, whether private or public, to conserve their lands or pass title to some owner that will (Meine and Richard, 2006; 78).

As understood from these words, like his own efforts, Leopold points out organized, more active efforts for protection of the soil. He puts forth some suggestions for the protection of the forests as well. “It is to cut no tree that is not be used, and so head up the branches and tops of the trees that are used that fire cannot spread from one to another” (Meine and Knight 38). He provides biological suggestions for reforestation.

Similar to Leopold's suggestions which point out the protection of land and forests, Yaşar Kemal comes up with suggestions for protection of the land and the forest. He suggests establishing new settlements in the plain lands and keep the people away from the forests and adds many other solutions.

My suggestion is that: the borders of the forests should be drawn, big maps should be prepared according to these borders, the region should be separated into regions, every year another region's people should be moved to previously determined and established villages. The plans of next five, ten years should be prepared for this (Kemal, 1970; 173).

Yaşar Kemal points out both the conservation and management of the forests. In this context, clearing forest lands from people is a similar approach to Leopold who is even against the motorized tourists as he states in his work *A Sand County Almanac*. “The retreat of the wilderness under the barrage of motorized tourists is no local thing: Hudson Bay, Alaska, Mexico, South Africa are giving way, South America and Siberia are next” (Leopold, 1949; 166). Leopold again states that humans bring harm to the nature and shows that he thinks like a mountain which is also considering the next decades as Yaşar Kemal does. In this perspective, Kemal states how things get worse by the time. “Turkish forests could only give 3.5 million cubic meter wood in a year. However every year 17 million cubic meter wood are taken from these forests. If such rapid cutting process goes on, within twenty, twenty five years, all the forests of the country will have been consumed”

(Kemal, 1970; 170). The writer provides today's and tomorrow's technical data and situation. When he does this, he gives scientific information. Thus, he proves that he provides reliable information as Leopold does and tries to convince reader. This shows the common point of Leopold and Kemal's writing as both of them try to create environmental awareness and for this aim they put the scientific data into the works. So that both writers contribute to the development of nature writing and environmental awareness in their countries. Yasar Kemal points out the significance of this by his words in the novel. "I travel in order to write about the forest. This stirred up the advocate. A crucial, untouched issue. It is related to a nation's destiny" (Kemal, 1970; 158). So Yasar Kemal touches this issue and tells the importance of the Turkish nation's forests and nature.

b. *Son Ada*

Likewise, Zulfu Livaneli points out these issues again after fifty three years of publication of *Yanan Ormanlarda Elli Gün* in his work *Son Ada* which reflects not much has changed about environmentalist approach since Kemal's work's publication. Livaneli's story describes disappearing trees and deteriorating nature due to humankind as it happens in Kemal's work. From this point even with its such environmentalist approach, the book emphasizes the importance of thinking like mountain. Because years and years after the publication of Kemal's work, nature and the forests are still important issues and under threat. So the two books represent yesterday and today of Turkish forests and the nature. In this context, Zulfu Livaneli's *Son Ada* is a sight to today's forests in a more fictional approach but his approach still has many similarities with Aldo Leopold and Yaşar Kemal. The events take place in an island of which name and location is not defined. But it could be said that it is a microcosm of the country itself. "The president was not such a person who would give up after a few attempts. According to him, what happened in the mainland is being repeated here as a small model of the mainland" (Livaneli, 2008; 88). The writer tells about the peaceful life of the people in the island where people live in harmony with nature; and distortion of this harmony which begins by the arrival of a general who ruled the country as a result of coup d'état. In this perspective and as a characteristic of ecocritical approach, it could be said that by the text's environmental messages which points out the negative changes the general made on nature of the island, the author tries to reflect the political and cultural and natural condition of the country.

Zulfu Livaneli like Yasar Kemal is an environmentalist. Besides Livaneli and Kemal are close friends due to their common harsh lives in which both were forced into exiles for their political beliefs. In this context not only their life stories are similar but their approach to nature is similar. Being a journalist and writer as Yasar Kemal, Zulfu Livaneli is also a director and an agriculture technician. So he has the scientific knowledge about the nature and reflects his such quality in his

work. “Anyway, apologizing, I shall give you this information: There is an interesting species of pine tree, pinus pinea. On these tall trees, reherce pistachios grow” (Livaneli, 2008; 78). Like Aldo Leopold and Yasar Kemal, Zulfu Livaneli provides scientific information in order to show that he gives reliable information about the nature of the island. So he aims to convince the reader about the importance of protection of nature because ecological conscious is important for the conservation idea as Leopold states. “I have no illusions about the speed or accuracy with which an ecological conscience can become functional” (Meine and Richard, 2006; 75). But similarly, as it is in *Yanan Ormanlarda Elli Gun*, such scientific information is especially provided about the trees which are main parts of the forests. In this context, it could be said that forests are one of the most important parts of the nature protection of them is a significant case for the work as it is in Yasar Kemal’s text.

So it is stated in Livaneli’s work that protection of them is the main cause and such protection requires the conservation in whole as Leopold claims and Yasar Kemal examplifies in his work.

The rich businessman stopped the settlement on the island and didn’t let more houses to be built. Because, he didn’t want the forests, on which the natural beauty, silence and thosand kinds of the green of the island are reflected, being spoiled (Livaneli, 2008; 11).

The writer presents all beauties, natural greatness of the island and the most important part of it as forests. This situation represents the need for the conservation in whole, especially the forests because forests contain all those beauties as the writer states. Because forest is in every part of the life of the people in the work as it is in Yasar Kemal’s work. The forest is the living area of the people as they live under the shade of it. The forest is the source of their house as they build their houses from these trees. “This was a world which wrapped itself up to jasmine smells and is wrapped with same warm climate in winter and summer, away from all mainlands with forty houses which are lost among the forests” (Livaneli, 2008; 7).

So forests mean life for these people but like the people whom Aldo Leopold and Yaşar Kemal mention, the people of the twenty first century do the same destruction on forests as the people of the first half of the twentieth century did. They cut the trees. Livaneli points out this destruction of the people in his work. Before the trees are cut down, people could rest under the shade of it but with meaningless reason of the general, the forest was damaged. “The shade above our head was so dense that we didn’t use to see the sun. This wonder of nature was

one of our treasures in the island. Someday we experienced the haplessness of seeing that those trees on the road were pruned” (Livaneli, 2008; 33). The writer points out how their treasure was taken from them. And he emphasizes that this treasure was taken due to meaningless order of the general who orders the trees to be cut and consider this as a necessity of civilization. “The trees have grown up, interlaced, and took this place’s out look away from a civilized place where people live” (Livaneli, 2008; 34). As it is stated, the danger of civilization which humans create is represented. As Leopold and Yasar Kemal claim, human is a threat to nature, especially forest if they live close to it.

In such destruction, the chain of deterioration happens in nature as it is stated here and in Yasar Kemal’s work. “The sun was on us with it’s all rage. As this situation confused the seagulls as it did us, they were gathering on the road and diving into the trees as if trying to see whether the trees which prevent them to see the road before, exist. They passed over my head couple of times like a bolt” (Livaneli, 2008; 37). Livaneli points out deforestation and how destruction of one entity in the nature leads to a reaction and disturbs all other living beings in the nature. So he offers the need of the harmony between nature and human as Leopold offers. “The most clever thing that the settlers of the island did was not disturbing the seagulls, the real owners of the place, and not threatening their lives” (Livaneli, 2008; 12). The author points out the Leopoldian approach which sees human as a member of the world like other living beings. In this context like Leopold and Yasar Kemal, Livaneli offers the harmony with the nature. “At the end, a harmony was set between humans and seagulls, with a silent treaty, these wild birds and people who run away from recluse life had a deal on not mixing the life fields of each other” (Livaneli, 2008; 12). Livaneli points the importance of this harmony between living beings. Otherwise the harmony, peace could be lost as it happened in the story. As the men attack the seagulls with meaningless reason and request of the general, seagulls attack the people and this signifies that a threat on nature turns back to human.

So the writer points out the importance of environmental awareness and informs about the possible loss of natural beauties to the ones who are not aware of importance of the environment around them.

Actually, we weren’t even thinking that this life was beautiful, we were so got used to it that we were just living it. The human doesn’t think about the sea he sees everyday, the seagulls which perche on the rock in front of the house, the trees which create shade as beautiful (Livaneli, 2008; 8).

The writer points out the importance of environmental awareness as Leopold and Yasar Kemal do in their works. He points out the losses that the lack of environmental awareness could cause. In this context the deforestation becomes main subject for Zulfu Livaneli as it is for Yaşar Kemal. Like Yasar Kemal, he points out that deforestation which causes erosion and loss of all of the land. In this perspective, Livaneli doesn't directly point out erosion and loss of soil but destruction of all land as a result of such damage done on nature and forest.

They were asking where the island is. Where is our island? When we go beyond long distances, used to stop over and rest on this island and so did our ancestors. But now our island doesn't exist. Where will we land and perch? (Livaneli, 2008; 76).

In this sentence, writer describes the view of the island from the eyes of the seagulls flying above the island where general destroys the nature. In this context, from the point of the view of the seagulls, Livaneli points out the total destruction, the loss of the country as Yasar Kemal points out by the destruction of fires.

Such destructive events that human beings lead destroy the ecological balance of nature. In this context, like Yasar Kemal and Aldo Leopold, Livaneli states the importance of ecological balance and conservation in whole as destroying one part of the nature leads to destruction of another part and the balance disappears. Livaneli exemplifies this situation in his novel by the means of the foxes which are left in the forest in order to decrease the numbers of the seagulls which attack people after the trees are cut down and people become visible to them. But as Leopold claims such interference into the nature is dangerous.

I thought that because fewer wolves meant more deer, that no wolves would mean hunters' paradise. But after seeing the greenfire die, I sensed that neither the wolf, nor the mountain agreed with such a view (Leopold, 1949; 130).

Leopold states that his killing a wolf was not a conscious interference to the ecological balance and this wasn't good for the ecology. Similarly, people of the island in Livaneli's work try to decrease the numbers of seagulls as they attack people. So they bring foxes but this leads a chain reaction and deteriorates the ecological balance. "Dear friends, do you understand? The snakes increased as you deteriorated the ecological balance. Because previously, seagulls were eating the snakes. The foxes that you put against the seagulls created a new threat you had never expected" (Livaneli, 2008; 144). Livaneli refers to that kind of unconscious interference to the nature. So conservation in whole idea was praised again. It could be said that for land management, Leopold also offers some interference

such as adding some animals into an area but this must be done very carefully not like in the novel. Because at the end, the number of the seagulls decrease so rapidly that they almost disappear and this signifies how human could destroy life, even themselves on earth.

In this case, as the writer points out, the heaven could turn into a nightmare as it happened in *Yanan Ormanlarda Elli Gun* by destruction of all forests. Similarly in Livaneli's work, the heaven island turns into a nightmare due to attacks of seagulls and snakes. "Maybe someday we get rid of this dreadful island" (Livaneli, 2008; 170). Understood from these words, the island which is described as a beautiful place at the beginning of the book turns into a nightmare at the end due to human interaction to the nature. This situation signifies how human could be destructive as it happens in Yasar Kemal's work. In this context, it is shown that the most dangerous destruction happens on forests again. Forest is the source of life for both works. People live next to it or in it and destruction of it becomes the end of their lives in that area. In this perspective, the book shows how humans put cyanide in the forest in order to get rid of foxes as they lead a decrease on seagulls and an increase on numbers of poisonous snakes. But this act deteriorates the situation and causes the death of many animals in the forest.

They brought cyanide into the forest. They were going to put this poison on meat and leave it in the forest and would hunt the foxes. They did as they said and the result happened disastrous. This time not only the foxes, but also all kinds of living beings who lived in the forest and ate these meats were dying due to cyanide. Island turned into a death camp (Livaneli, 2008; 171).

Livaneli points out that the most important part of land conservation is forest and damaging it causes the end of life cycle. In this context, burning the forest in order to get rid of the foxes brings the end of the island in the novel. Like Yasar Kemal's focus, the author finishes his work with a fire. The fire is set by humans as it is done in the stories that Yasar Kemal tells. But similar to Kemal's stories, at the end of this story the fire doesn't provide benefit to humans and solve the fox problem but mostly brings destruction to them and the nature. "When we look at from the shore, we saw that the huge trees on the way of the fire burned like matchsticks which were lighted by one by and burned totally" (Livaneli, 2008; 175). As understood from the sentences, as a request of general, in order to get rid of foxes, the forest is totally burned down and all people have to leave the island by destroying nature. In this perspective it could be said that

many societies on the surface of the earth disappeared or are disappearing due to environmental disasters and destructions. However, nature renewed itself each time, continued its existence,

but, human kind has always had losses due to the environmental destruction he/she made on his/her surroundings (Ayaz, 2014; 281).

Therefore, the destruction is annihilation of human kind, not just the destruction of the nature and author warns people about that possibility.

When the writer tells how the people destruct the life in the island and have to leave their habitat by burning the forest over there, still he finishes the book with some optimistic views which are like suggestions that Leopold and Yasar Kemal provide. He claims that the life will begin in the island again by the arrival of the exiled writer who is the first settler and his planting new trees.

The writer is still fugitive. There are people who saw him set for a travel to go back to island. He will begin to live in the island again at these days. He will plant trees again. He will build houses. There will be his old friends who will go there to help him. The island will resurrect. We will begin to live in the island again. We will rejoin our paradise on earth (Livaneli, 2008; 183).

The writer states the importance of forests, trees again as they are source of life. He is telling about rebuilding the island. This rebuilding and planting tree resemble to land management idea of Leopold. Like his idea, Livaneli points out the importance of planting trees and enriching the nature if there is lack of certain entities in the nature, and forest with trees are the most important ones as all three writers Leopold, Kemal and Livaneli emphasize.

These three writers put forth the importance of forest and try to explain this to people. So their writings gain much importance. In this context as Yasar Kemal points out the importance of such environmentalist writings, Livaneli puts forth the importance of such writing at the last sentences of his book.

My dear friend, do you remember that someday you told me to tell my story by exemplifying the suggestion of “Cultivate your Garden” which the gardener in Istanbul gave to Candide who looks for serenity in Voltaire’s book? Just tell your story. I did so. I told how we lost the last island (Livaneli, 2008; 183).

The book ends with such words by exemplifying the importance of nature writing. Because people lose their country by destroying nature and the writer tries to make people pay attention to this issue and points out the importance of such writing for creating environmental awareness as Yasar Kemal does, too.

c. *Berji Kristin Tales From The Garbage Hills*

When Kemal and Livaneli point out environmental awareness for a more green and clean nature compared to existing one, Latife Tekin presents a very contrast view and portrays a world without forest and green in her work *Berji Kristin Tales From the Garbage Hills*. The work focuses on the daily life in the slum of Istanbul where people live in tin shacks made of garbage materials and away from the green nature but just in the center of trash of the city in 1960s.

Latife Tekin, who has given the underprivileged masses a voice that can be heard by the world of literature, has presented the reading public another masterful fiction set in Istanbul's shantytowns, built overnight on hills of garbage, particularly on one dump that is provisionally called Flower Hill. What has given Turkish literature is even more impressive. She has provided Turkish, whose literary practitioners have been gradually bankrupting their language on ideological cleanups, with the surprising enrichment of her unadulterated, irrepressible, inventive, hijinks language, which bursts forth like the thousand-and-one flowers on hills of garbage" (Gun, 1993; 886).

Explained by Guneli Gun, the author tells about the people living in shantytowns and as the title suggest the houses on this garbage hill are resembled to flowers. Therefore, the author points out a life where there is no green, no forest but just garbage. Furthermore, as ecocritical approach aims to reveal, the author puts forth a cultural and political event by reflecting the nature and surroundings of the people.

In *Berji Kristin: Tales from the Garbage Hills*, the squatter settlement built on rubbish tips may appear bizarre or unreal to some readers, but in fact refer to a 'real' phenomenon in Istanbul of the 1960s. In the experience of millions who, since the 1960s, have been flowing into the village" (Tekin, 1993; 12).

The author explains this cultural and political situation by her own words in the work and depicts the slums of Istanbul, she points out those forgotten 1960s urban, migrant people who migrated from village to city with lots of hopes but ended up in dumb. Therefore, by the means of ecocritical approach, she also emphasizes a cultural problem in her work. She states that these people don't live in the hills of greens but on the hills of garbage. In some context, in contrast to Yasar Kemal's descriptions which reflect disappearing forests, the works reflects an extinct kind of life, a totally destructed environment without trees. Because "the idea that the reasons for the emergence, development and maintainance of the suicide like attitudes, behaviours and perceptions of human beings, who almost prepeare their ends by the means of largely human originated nature disasters, toward nature are

originated from human approaches is one of the opinions that is dominant in ecocriticism.” (Toska, 2009; 14). In this context, the Tekin provides portrayals just like an ecocritic’s description which shows an area where there are signals of extinction such as houses which are made of dumb and there is no nature but garbage. This area is a total contrast of Kemal’s and Livaneli’s worlds and reflects a very negative view of nature which is almost non-existing

From this point, the author reflects the difficulties of life in this area where the forests, which Yasar Kemal asks to be protected almost 30 years ago, don’t exist. “The scavengers pointed out that the ramshackle walls and makeshift roofs would never stand up to the wind, so the squatters decided to rope down the roofs and nail supports to the walls” (Tekin, 1993; 16). Like Yasar Kemal’s erosion on soil emphasis, the author emphasizes the wind erosion on the houses. As there are no trees to protect the people from the winds, people have to learn to live with that wind which is so powerful that could take off the roofs of their houses made of garbage materials. In this perspective, the author points out that how humans destroy the nature, especially the trees. “Towards the end, not a single tree was left upright on the hill and the garbage was reduced to shreds” (Tekin, 1993; 22). The author tells that the authorities, who come to demolish these people’s shacks also devastate the trees around. Therefore, the trees fall and disappear among this garbage hill as a result of the attack of a group of human beings toward another group of people.

In this perspective, in contrast to disappearing tree, the houses which open like flowers are mentioned. “When Flower Hill broke into blossom, the first thing to be erected by daylight was a mosque with a minaret made of tin plate, but the very day the mosque went up, the night wind tore it apart and blew it away” (Tekin, 1993; 26). By blossom word, the author refers to the flowers which open in the nature, but these are not the flowers of the nature, these are the houses of the garbage hill made of garbage. The author compares and contrasts the nature and urban life. She emphasizes that nature disappears but instead garbage appears and transforms into living ground of these migrants coming from rural to urban. Furthermore, she points out the poor living conditions of people in such a surrounding.

In early summer, showers of pure white from this factory began to pour over Flower Hill. At first they thought it was snow and were amazed. Then an intolerable stench reached the huts within three days this factory snow had withered the first blossoms on Flower Hill and wilted the branches of trees. Hens curled up with drooping necks and died, and people were unable to hold their heads upright.

In the middle of playing, children turned dark purple as if drugged and fell into a deep sleep. One of the sleeping children never woke up (Tekin, 1993; 27).

Tekin states how factories pollute air and nature which surround these people. In this perspective as, “ecocriticism is an interdisciplinary approach that also deals with the relation among the literary world, in which cultural factors and human will be reflected, examined and evaluated in the best way, and ecological destructions, natural disasters, environmental problems” (Toska, 2013; 220), the writer exemplifies these man made disasters in her literary work. She mentions about a factory nearby the garbage hill. She points out how the pollution the factory gives out and harms the trees. She tells that the branches of trees wilt and people begin to be sick. Therefore, she describes a world where nature disappears but garbage, the waste of humanity appears and control lives. She describes a possible future for all mankind by portraying this small group of people and their lives.

In this horrifying example of urban life, the author makes references to natural life, the life in village.

Back in the village the community shepherd girls who used to milk the sheep that grazed out in the summer pastures at night were called ‘Berji Girls’ by the community who held the job of bringing in the milk and carrying it to the village in the high esteem. A girl’s upbringing was measured by the way she went about milking the sheep (Tekin, 1993; 31).

The work tells about the village life, the girls, as innocent beings, and the milk which signifies purity. In this context, the title as *Berji Kristin Tales From the Garbage Hills* reflects a contrasting situation. When Berji signifies purity and nature; garbage hills are the result of destruction and mass consumption of the nature by humans. However, the promotive messages are put forth into the novel in the context of future ecological expectations.

Gullu Baba said that one day the earth would form a crust over the garbage hills and new huts would be raised on the garbage, and flowers of all colours would spring up around the huts. And even inside the huts green, green grass would sprout”. According to him, the tins and bottles and bits of plastic which gleamed under the brilliant green grass on both slopes of the refuse would bring crowds to Flower Hill to look at the iridescent effects of these hills, and at the huts where grass and flowers sprang up inside. He said that huts on Flower Hill would multiply even more, and the wind would lose its former strength but would carry sounds from ear to ear and hut to hut (Tekin, 1993; 40).

By the words of Gullu Baba who is considered holy by that society, a future with green locations is promised. It is believed that grass and flowers will blossom. Therefore, similar to Kemal and Livaneli, the author emphasizes her hopes for an all green future in contrast to gray and dirt of that garbage hill.

In the context of providing such contrasts portrayals, the story provides city and village contrast in order to emphasize the significance of the disappearing nature. “He had meant to live for many years with his first wife whose fragrance, he believed, came from the flowers of her native village” (Tekin, 1993; 130). The author tells about a man who lost his first wife. Tekin signifies lost wife with flowers and native village both of which are symbols of nature against the polluted, wasteful urban. From this point, the author reflects the condition of nature in the garbage hill. “Bayram of the Pine is the only one on Flower Hill to have a pointed pine tree before his hut”(Tekin, 1993; 117). The writer points out that there is no tree in the garbage hill but just one. In this perspective, when Yasar Kemal was aiming to protect forests, Tekin portrays a nightmare like world which turned into just desolation from the forests that Yasar Kemal and Zulfu Livaneli mention. In this context, Tekin emphasizes how humans kill the nature, destroys it. “Those flowers too, like others on Flower Hill, afflicted by pollution from the factories, wilted before anyone could smell them”(Tekin, 1993; 141). She points out the pollution that factories cause, and the harm given on the nature and the loss of the nature. However, the author concludes the story by the hopeful words of a girl who signifies purity and natural beauty. “She described the trees, water melons, and sweet melons, the houses and rivers of the other world” (Tekin, 1993; 149). The girl tells about her dreams, hopes and wishes for future. Her dreams and hopes are based on trees which form the disappearing forests, water melons and rivers which are beauties of nature.

CONCLUSION

Finally, nature is the entity which surrounds us, the entity which allows us to live. In this perspective the significance of it equals to existence of the people. Therefore, the significance of the nature is reflected not only by American writers and critics such as Aldo Leopold but also by Turkish critics and writers. These writers as Yasar Kemal, Zulfu Livaneli and Latife Tekin who embrace the characteristics of ecocriticism in their works, respectively, *Yanan Ormanlarda Elli Gün*, *Son Ada*, *Berji Kristen Tales From The Garbage Hills* focus on environmental issues. Therefore, these three writers in different time periods point out the same issue, the threat against the nature by human. They state that this treat by humans exists in each writers’ periods. So they explain the threat and solutions for this. In this perspective their solutions are very similar. It could be said that

these three writers suggest the conservation of the nature in whole and emphasizes the importance of forest protection in this process. For this protection they write about nature and lead to creation of environmental awareness in readers. In this perspective when Yasar Kemal and Zulfu Livaneli point out how the forests are disappearing in the different decades they publish their works, Latife Tekin takes environmentalist the issue a step further and portrays the human lives away from forest but in the garbage. Therefore, by their writings in which each writer reflects the human's approach to nature within cultural, political and social aspect, each author aim to help the protection of nature in his time and country. In this perspective, their writings reveal that the need of protection for nature exists all the time so creation of natural awareness is crucial and a necessity as the threat of human on nature exists all the time.

REFERENCES

- Ayaz, Hüseyin. "Çevreci Eleştiri Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 3/1, 2014.
- Barry, Peter. 1995. *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. Manchester University Press, Manchester, 1995.
- Flader, Susan L. and Callicott, J. Baird. *The River of the Mother God and Other Essays by Aldo Leopold*. University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1991.
- Gersdorf, Catrin. *Nature In Literary and Cultural Studies: Transatlantic Conversations on Ecocriticism*. Rodopi, Amsterdam, 2006.
- Glotfelty, Cheryll. *The Ecocriticism Reader: Landmarks In Literary Ecology*. University of Georgia Press, Athens, 1996.
- Gun, Günes. 1993. "Review". *Board of Regents of the University of Oklahoma*. Vol. 67, No. 4, 1993.
- Kemal, Yasar. *Yanan Ormanlarda Elli Gün*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1970.
- Leopold, Aldo. *A Sand County Almanac*. Oxford University Press, New York, 1949.
- Livaneli, Zulfu. *Son Ada*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Meine, D. Curt And Knight, Richard L. *The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries*. Wisconsin University Press, Wisconsin, 2006.
- Özdağ, Ufuk. *Edebiyat ve Toprak Etiği*. Ürün Yayınları, Ankara, 2005.
- Tekin, Latife. *Berji Kristin Tales From The Garbage Hills*. Trans. Ruth C. and Saliha P. Marion Boyars Publishers, London, 1993.

Toska, Sezgin. “Çevre Ve Ekoloji Kavramlarının Ekoeleştirel Ve Kapitalist Söylem Bağlamında İncelenmesi”. *Humanitas*, Vol 2, Autumn, 2013.

Toska, Sezgin. *Eugene O'Neill'in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoeleştirel Yaklaşım*. (Unpublished Master Thesis). Erzurum Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2009.

ÇOCUK HAKLARI TEMELLİ OKUL ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

DEVELOPING THE CHILDREN'S RIGHT BASED SCHOOL SCALE

Ayşe ÖZTÜRK¹ Ahmet DOĞANAY²

Geliş Tarihi: 26.09.2016
(Received)

Kabul Tarihi: 01.02.2017
(Accepted)

ÖZ: Okulları çocuk hakları temelli bir yapıya ulaştırmak için öncelikle ihtiyacın ortaya konulması, bunu sağlayabilmek için ise geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, araştırmada Çocuk Hakları Temelli Okul Ölçeği'nin (ÇHTÖÖ'nün) geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Gaziantep İli'nde bulunan küme örnekleme yöntemiyle seçilmiş 18 ilkokulda görev yapmakta olan 700 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğine ilişkin kanıtlar Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile elde edilmiştir. AFA sonucunda, 26 madde ve beş faktörden oluşan ölçek yapısına ulaşılmıştır. Belirlenen beş faktörün ise toplam varyansın %76.823'ünü açıkladığı saptanmıştır. AFA sonucunda elde edilen yapının geçerliliğini kontrol etmek için ise DFA gerçekleştirilmiştir. DFA uyum indekslerinden GFI (.90), AGFI (.88) ve NFI'nın (.91) kabul edilebilir, $X^2/sd(CMIN/df)$ (1.722), CFI (.96), IFI (.96), RMSEA (.045), SRMR'in (.030) ise mükemmel uyum düzeyinde oldukları belirlenmiştir. Güvenirlilik çalışmaları kapsamında ölçeğin Cronbach Alfa (iç tutarlık) güvenirlilik katsayıları, testi yarılama güvenirliliği, madde toplam korelasyonları ve madde ayırt edicilik değerleri incelenmiştir. Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alfa değeri .924 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt faktörlerine ilişkin Cronbach Alfa değerleri ise sırasıyla koruma-destekleme .960, öğretme-öğrenme süreci .940, ilişkiler-iletişim .864, çevresel düzenlemeler .945 ve kurallar-işbirliği .841 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, okullardaki çevresel, yönetsel ve sosyal yapıların çocuk hakları açısından analiz edilmesi amacıyla kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracına ulaşıldığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, çocuk hakları eğitimi, ölçek geliştirme, doğrulayıcı faktör analizi

ABSTRACT: It is supposed to primarily determine the needs in order to achieve a convention based on the rights of the child in schools, and thus it is required to develop valid and reliable scales. This study has been aimed to develop the Children's Rights Based School Scale (CRBSS). The experimental group of this study was composed of 700 teachers employed in 18 primary schools in Gaziantep who were selected by cluster sampling method. The proofs related with the validity of the structure of the scale have been gathered by Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA). As a result of the Exploratory Factor Analysis, a scale structure consisting of 26 items and five factors has been reached. It has also been found that %76.823 of the total variants have been explained by the aforementioned five factors. CFA has been applied in

¹ Yrd.Doç.Dr., Gaziantep Üniversitesi, Sınıf Eğitimi A.B.D.

² Prof.Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim A.B.D.

order to check the validity of the structure reached after EFA. It has been seen that among the CFA indexes, GFI (.90), AGFI (.88) and NFI (.91) are acceptable and that $X^2/sd(CMIN/DF)$ (1.722), CFI (.96), IFI (.96), RMSEA (.045), SRMR (.030) are at a perfect harmony level . At the scope of studies related with reliability, Cronbach Alpha (internal consistency) reliability coefficients, the reliability of halving the test , the total item correlations and the values of item distinguishing have been examined. The Cronbach Alpha value for the whole of the scale has been calculated as .924. With regard to the sub-factors of the scale, the Cronbach Alpha values have been calculated as Protection- support .960, teaching-learning process .940, relationships-communication .864, environmental arrangements .945 and rules- cooperation .841 respectively. Consequently, it could be concluded that a valid and reliable scale was developed in order to analyze environmental, administrative and social structures at schools in terms of children's rights..

Keywords: Children's rights, the education of children's rights, scale development, confirmatory factor analysis.

GİRİŞ

Çocuk hakları, insan haklarının özel bir alanını oluşturmakta olup, uluslararası düzeyde çocukları her türlü istismardan korumayı amaçlamaktadır (Shumba, 2003). Bu haklar, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve ekonomik bakımlardan korunmasına ve gelişmesine hizmet etmektedir (Akyüz, 2000). Çocuk haklarını geliştirmek, yaygınlaştırmak ve uygulanabilir hale getirmek için ise ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu bağlamda, çocukların korunması ve yüksek yararlarının sağlanması için çocuk haklarının bir belge altında toplanması önem kazanmaktadır (Uçuş, 2013). Çocuk haklarının gelişimini tarihsel bağlamda uluslararası ve ulusal düzeyde değerlendirdiğimizde Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, Türk Çocuk Hakları Bildirgesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere dört önemli belgenin ön plana çıktığı görülmektedir (Erbay, 2013: 24). Bunlardan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin, çocuk hakları ile ilgili uluslararası bağlamda en geniş kabul gören ve en önemli insan hakları belgesi olduğu belirtilmektedir (Çakmak, 2013; Türkiye Çocuk Politikası Çalıştay Sonuçları, 2009). Çocuklara ve onların yaralarına öncelik verilmesi, statülerinin ve koşullarının iyileştirilmesi sözleşmenin en önemli amaçlarını oluşturmaktadır (Hammarbeg, 2012). Çocuk hakları sözleşmesi, tüm çocukların haklarına saygı gösterilmesini, korunmasını ve karşılanmasını uluslararası bağlamda gerektirmektedir (Lansdown, Jimerson ve Shahroozi, 2014). Aynı zamanda, temelde çocukların maddi ve manevi kötü yaşam koşullarından korunması ve bunu sağlayabilmek için toplumsal duyarlılığın oluşturulmasını amaçlamaktadır (Oktay, 1995: 12). Sözleşmede, 54 madde yer almakta olup bu maddeler yaşama hakları, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları olarak ayrılmıştır (Fountain, 1993; Akyüz, 2000). Bu haklar arasında bir kimliğe

sahip olma, kendi kendini ifade etme, bilgiye ulaşma, istismardan korunma, aileye sahip olma, sağlık bakımı, eğitim hakkı, ayrımcılıktan korunma gibi haklar bulunmaktadır (Shumba, 2003).

Çocuk haklarının hayata geçirmesinde ise çocuk hakları eğitimi büyük önem taşımaktadır (Howe ve Covell, 2005). Çocuk hakları eğitimi insan hakları eğitiminin özel bir alanını oluşturmaktadır (UNESCO, 2014). Çocuk hakları eğitimi çocukların hakları olduğu kabulünden hareketle, çocukların haklarını bilmesi, kullanması ve savunması için fırsatlar oluşturulması temeline dayanmaktadır (Save the Children, 2006). Bu eğitim sürecinin başlıca amaçları arasında kendine ve başkalarına değer verme, günlük yaşamda insan haklarını tanıma ve saygılı olma, temel haklarını kavrama ve ifade edebilme, farklılıklara değer verme ve saygı gösterme yer almaktadır (Flowers, 2007: 28). Ayrıca, çocuk hakları eğitimi çocukların kendi hak ve sorumlulukları konusunda bilgi edinmeleri, demokratik değerleri kazanmaları, katılımcı bir yurttaş kimliği kazanmaları, istismar ve ihmalden korunmaları açısından önem taşımaktadır (Akyüz, 2000). Çocuk haklarının tam olarak uygulanması okulda çocuk haklarını temele alan bir okul kültürü hareketini gerektirmektedir (Lansdown, Jimerson ve Shahroozi, 2014). Okullar, çocukların eğitim haklarını gerçekleştirmenin ötesinde, çocukların haklarını öğrendiği ve uygulandığı kurumlar olmalıdır (Osler ve Starkey, 1998). Bu doğrultuda, olumlu bir okul kültürü çocuk hakları sözleşmesinin okul politikalarını ve uygulamalarını yönlendirmek için paylaşılan bir değer olarak hizmet ettiği yer olarak tanımlanabilir. Bu durum, okul yönetimi stratejilerinde tüm çocukların haklarına ve özgürlüklerine saygıyı gerektirmektedir (Howe ve Covell, 2013).

Bununla birlikte, araştırmacılar okullarda öğretmenlerin çocuk haklarının farkında bile olmadıklarını (Shumba, 2003), eğitim programlarının geliştirilmesi sürecinde göz ardı edilen noktalardan birinin de çocuk hakları olduğunu (Lansdown ve diğerleri, 2014) belirtmektedir. Çocuk hakları eğitimi, çocukların istismardan ve her türlü zarardan korunmasında ve demokratik değerlerin kazanılmasında büyük önem taşıdığından; okullarda çocuk haklarına duyarlı bir eğitim-öğretim ortamının oluşturulmasının bir gereklilik olduğu söylenebilir. Bunu sağlayabilmek için ise öncelikle çocuk haklarıyla ilgili okullardaki mevcut durumun tespit edilmesi, ihtiyaçların belirlenmesi ve çocuk hakları temelli okul ortamlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu konuda çalışmaların yapılabilmesi için geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. İlgili alanyazın incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili ölçek geliştirme çalışmalarının; çocuk haklarına ilişkin tutumun (Karaman-Kepenekçi, 2006; Rogers ve Wrightsman, 1978), çocuk haklarına ilişkin ebeveyn tutumunun (Yurtsever-Kılıçgün ve Oktay, 2011), çocuk istismarının (İşmen, 2004; Malik ve Shah, 2007; Milner, 1986) ve çocuk haklarına ilişkin farkındalığın (Uçuş, 2013) belirlenmesine yönelik geliştirildiği görülmektedir. İlgili alanyazın

taramasıyla ulaşılabilen kaynaklarla sınırlı olmak kaydıyla okul ortamlarının çocuk hakları açısından değerlendirilmesi için kullanılabilir ve geçerli bir ölçek geliştirme çalışmasına rastlanmamıştır.

Böyle bir çalışmadan elde edilecek bir ölçeğin alan yazındaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı ve çocuk haklarına duyarlı okul ortamı geliştirilmesi için yapılacak çalışmalara önemli bir araç olacağı düşünülmektedir. Belirtilen gerekçeler doğrultusunda bu çalışmada, Çocuk Hakları Temelli Okul Ölçeği'nin (ÇHTOÖ'nün) geliştirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında ilgili alan yazında (Fabrigar, Wegener, MacCallum ve Strahan, 1999; Worthington ve Whittaker, 2006) önerildiği şekilde Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) farklı gruplarla yürütülmüştür. Faktör analizleri için çalışma gruplarındaki katılımcı sayısının belirlenmesi sürecinde Comrey ve Lee'nin (1992) önerileri dikkate alınmıştır. Comrey ve Lee (1992) faktör analizi için 300 kişilik örneklem büyüklüğünü iyi, 500'ün ise çok iyi olduğunu belirtmektedir. Faktör analizi için en az 300 katılımcının olması ise genel kural olarak belirtilmektedir (akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010: 206) Bu bağlamda araştırmada çalışma grubunun oluşturulması sürecinde 300 ya da üzerinde katılımcıya ulaşılması planlanmıştır. Araştırmada, katılımcıların belirlenmesinde küme örnekleme yönteminden faydalanılmıştır (Karasar, 2011). Bu doğrultuda, AFA için öncelikle Gaziantep ili merkezinde bulunan alt, orta ve üst sosyoekonomik özellikteki okullar listelenmiştir. Sonrasında, AFA için ölçeğe ilişkin hazırlanan taslak form bu listesinden rastgele seçilmiş üçü alt, üçü orta ve üçü üst sosyoekonomik düzeyde olmak üzere toplam 9 ilkokulda görev yapmakta olan 385 sınıf öğretmenine uygulanmıştır. İncelemeler sonrasında çok fazla boş madde bulunma, ters maddelerin kontrolünde maddeler arasında uyumlu olmama durumu ve hep aynı maddeyi işaretleme gibi nedenlerle analiz için uygun olmayan veriler çıkarılarak 349 kişilik bir veri setine ulaşılmıştır. AFA çalışması veri setini oluşturan katılımcıların 197'sini bayan ve 152'sini erkek sınıf öğretmenleri oluşturmakta olup, bu öğretmenler 7 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. DFA'nın katılımcılarının belirlenmesinde de AFA'daki gibi küme örnekleme yönteminden faydalanılmış ve benzer bir süreç izlenmiştir. Bu bağlamda, DFA için AFA sonrası oluşturulan Çocuk Hakları Temelli Okul Ölçeği formu Gaziantep ili merkezinde bulunan yansızlık kuralına göre seçilmiş üçü alt, üçü orta ve üçü üst sosyoekonomik düzeyde olmak üzere toplam 9 ilkokulda görev yapmakta olan 374 sınıf öğretmenine uygulanmıştır. İncelemeler sonrasında daha önceden belirtilen nedenlerden dolayı analiz için uygun olmayan veriler çıkarılmıştır. Bu doğrultuda,

DFA için 351 kişilik bir veri tabanı oluşturulmuştur. DFA çalışması katılımcılarının 168'sini erkek, 183'ünü bayan sınıf öğretmeni oluşturmakta olup, bu öğretmenler 6 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları ise AFA veri seti üzerinde yürütülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracının geliştirilmesi sürecinde ilgili alan yazın taranarak (Devellis, 2012; Erkuş, 2012; Güvendir ve Özer Özkan, 2015; Şeker ve Gençdoğan, 2006) hangi aşamaların izlenmesi gerektiği ile ilgili bilgiler edinilmiştir. Bu bilgiler ışığında sırasıyla şu aşamalar takip edilmiştir. Öncelikle ilgili alan yazın (Shirman ve Rudelius-Palmer,1999; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesi, akt. Hodgkin ve Newell, 1998; Amnesty International, 2002; Hodgkin ve Newell, 1998; Flowers, 2007; Howe ve Covell, 2013; Covell, Howe ve McNeil, 2010) taranarak çocuk haklarına duyarlı bir okul ortamının taşınması gereken özelliklerle ilgili bilgi toplanmıştır. Bu bilgilerden de hareketle madde havuzu hazırlanmıştır. Bu süreçte, alanda uzman bir hukukçu ve okul kültürü konusunda çalışmalar yapan bir uzmanın görüşleri de alınarak öncül maddeler hazırlanmıştır. Bu süreçte ölçeğin kullanılabilirliğini ve etkililiğini artırmak için hem olumlu hem de olumsuz maddelere yer verilmiştir. Ayrıca, madde yazım sürecinde uyulması gereken özellikler dikkate alınmıştır (Şeker ve Gençdoğan, 2006; Erkuş, 2012). Hazırlanan maddeler kapsam geçerliliği için ikisi demokrasi ve insan hakları eğitimi alanında uzman ve ikisi okul kültürü çalışma alanında uzman olmak üzere dört öğretim üyesinin ve iki hukukçunun görüşüne sunulmuştur. Alınan dönütler doğrultusunda düzeltmeler yapıldıktan sonra 25 öğretmen üzerinde pilot uygulaması yapılarak anlaşılabilirliği tekrar kontrol edilmiştir. Alınan geri bildirimlerle form tekrar düzenlenmiş ve ölçek için 35 maddelik taslak bir forma ulaşılmıştır. Taslak formdaki ölçeğin yapısında ise 5 dereceli likert tipi tercih edilmiştir. Likert tipindeki derecelenmeler; “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde belirlenmiştir. Ölçek maddeleri 5'ten 1'edöğru puanlandırılmıştır. Bu doğrultuda, “Tamamen Katılıyorum” 5 puan, “Katılıyorum” 4 puan, “Kararsızım” 3 puan, “Katılmıyorum” 2 puan ve “Kesinlikle Katılmıyorum” ise 1 puan olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecinde öncelikle ölçeğin yapı geçerliliğini belirleyebilmek için IBM SPSS 20.0 paket programı kullanılarak AFA yapılmıştır. AFA maddeler arasından aynı yapıyı ya da niteliği ölçen maddelerin gruplanmasını ve az sayıda faktör ile açıklamasını amaçlayan bir istatistiksel tekniktir (Büyüköztürk, 2007). Bu süreçte, Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testi sonuçları, maddelerin ortak faktör varyans değerleri, özdeğer çizgi grafiği, temel bileşenler analiz sonuçları ve yorumlanabilir faktörler elde etmek

için “varimax” döndürme tekniği sonuçları incelenmiştir. İkinci aşamada ise AFA sonucunda elde edilen yapının yapısal geçerliliğini kontrol etmek için Lisrel 8.51 paket programı kullanılarak DFA gerçekleştirilmiştir. DFA çoğunlukla ölçek geliştirme sürecinde geçerlik analizinde ve önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanması amacıyla kullanılan istatistiksel bir tekniktir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). DFA analiz sürecinde AFA ile ulaşılan ölçek yapısının yeterli uyum indeksleri verip vermediğini belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliği için ise, ölçeğin tamamının ve alt boyutlarının Cronbach Alfa katsayıları, testi yarılama güvenilirliği, madde-toplam korelasyonları ve madde ayırt edicilikleri incelenmiştir..

BULGULAR

Çocuk Hakları Temelli Okul Ölçeği'nin geliştirilmesi sürecine ilişkin AFA, DFA ve Güvenirlik Analizi bulguları aşama aşama sunulmuştur.

Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) İlişkin Bulgular

Ölçek verilerine ilişkin istatistiksel analizlerin gerçekleştirilmesi aşamasında ilk olarak sayıtlar kontrol edilmiştir. Bu bağlamda örneklem sayısı için Kaiser – Mayer- Olkin testi sonucunda (KMO) değeri .927 olarak hesaplanmıştır. KMO değerinin .90 üzerinde çıkması örneklem büyüklüğünün mükemmel yakın olduğunu göstermiştir (Büyüköztürk, 2007). Verilerin çok değişkenli normal dağılımını incelemek için ise Bartlett küresellik testi yapılmış ve anlamlılık değeri .00 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda çok değişkenli normal dağılım sayıtlarının da sağlandığı saptanmıştır. Ayrıca, ters görüntü (anti-image) matrisi incelenmiş ve esas köşegen üzerindeki en küçük değer .88 olduğu görülmüştür. Her bir maddenin basıklık ve çarpıklık değeri incelendiğinde ise bu değerlerin 1'in üzerinde olduğu hiçbir maddenin bulunmadığı görülmüştür. İlgili alanyazında çeşitli araştırmacılar (Morgen vd., 2004, s.49; Şencan, 2005, s.199) da normal dağılım ölçüsü olarak basıklık ve çarpıklık katsayılarının +1 ile -1 arasında değer alması gerektiğini belirtmektedir (akt.Can, 2014). Bu bulgular ışığında verilerin AFA için uygun olduğuna karar verilmiştir.

AFA sürecinde ilk olarak maddeler üzerinde incelemeler yapılmıştır. Bu maddelerden faktör yük değerleri .32'nin altında olan maddeler ve birden fazla faktörde 0.10'dan daha az bir farkla yer alan maddeler ölçekten çıkarılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Bu doğrultuda 9 madde ölçekten çıkarılmış ve AFA tekrarlanmıştır. Tekrarlanan AFA sonucunda özdeğer ve çizgi grafiği incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda ölçeğin koruma-destekleme, öğretme-öğrenme süreci, iletişim-ilişkiler, kurallar-işbirliği ve çevresel düzenlemeler olmak üzere beş faktörlü olduğu tespit edilmiştir. ÇHTOÖ'nün AFA'dan elde edilen faktör yükleri, faktörlere ilişkin madde-toplam puan korelasyonu, ortak faktör varyans sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çocuk Hakları Temelli Okul Ölçeği AFA Sonuçları

Madde No	Faktör Yükleri					Faktörlere ait madde-toplam puan korelasyonu*	Ortak faktör varyansı
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5		
M35	.881					.909	.836
M2	.852					.895	.801
M9	.850					.874	.809
M23	.848					.895	.790
M19	.840					.879	.771
M25	.838					.887	.755
M29	.834					.865	.752
M3	.826					.866	.776
M12		.890				.929	.733
M14		.883				.916	.740
M13		.877				.908	.639
M18		.855				.899	.663
M17		.846				.809	.657
M34			.846			.843	.872
M21			.783			.817	.836
M28			.780			.798	.843
M27			.769			.781	.765
M20			.760			.831	.806
M8				.870		.926	.860
M6				.865		.917	.843
M7				.863		.912	.836
M4				.861		.926	.856
M32					.883	.874	.780
M31					.831	.858	.757
M24					.767	.755	.543
M5					.621	.798	.656
Açıklanan varyans(%)	24.230	15.995	13.159	13.031	10.408	Toplam: %76.823	

*Her bir faktöre ilişkin madde-toplam korelasyonları

AFA sonucunda, ÇHTOÖ'nün birinci faktörünün M35, M2, M9, M23, M19, M25, M29 ve M3 olmak üzere sekiz maddeden oluştuğu, madde faktör yüklerinin .826 ile .881 arasında, faktöre ilişkin madde-toplam puan korelasyonları ise .909 ile .865 arasında değiştiği saptanmıştır. Faktör 1 incelendiğinde ise faktöre ilişkin maddelerin öğrencileri istismar, madde bağımlılığı, çocuk işçiliği gibi olumsuz durumlardan koruyacak ve onların sağlıklı bir şekilde gelişmelerini destekleyecek çalışmalar içerdiği belirlenmiştir. Bu bağlamda Faktör 1 “koruma-destekleme” olarak adlandırılmıştır. Faktör 2'ye ilişkin bulgular ise M12, M13, M14, M17 ve M18 maddelerinin bu faktör altında toplandığını göstermiştir. Madde faktör yüklerinin .846 ile .890 arasında, faktöre ilişkin madde toplam korelasyonlarının ise .809 ile .929 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Faktör 2'nin kapsamı için

yapılan incelemeler ilgili maddelerin öğrencilere çocuk haklarını öğretmeye yönelik ve onlara okulda çocuk haklarına duyarlı bir ortam oluşturabilmek için yapılabilecek fiziksel düzenlemeleri içerdiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda faktör 2 “çevresel düzenlemeler” olarak tanımlanmıştır. Araştırmada faktör 3’te ise M34, M21, M28, M27, M20 maddeleri toplanmış olup, madde faktör yüklerinin .760 ile .846 arasında, faktöre ilişkin madde toplam korelasyonlarının ise .781 ile .843 arasında değer aldığı saptanmıştır. Faktör 3’ün içeriği ile ilgili yapılan değerlendirmeler faktör maddelerinin okuldaki ilişkiler ve iletişim sürecinde çocuk haklarına yönelik yapılabilecek düzenlemeleri kapsadığını göstermiştir. Bu bağlamda Faktör 3 “iletişim-ilişkiler” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğe ilişkin dördüncü faktör altında M4, M6, M7 ve M8 maddeleri toplanmıştır. Madde faktör yüklerinin .861 ile .870 arasında, faktöre ilişkin madde toplam korelasyonlarının ise .912 ile .926 arasında değiştiği belirlenmiştir. Faktör 4 ile ilgili yapılan incelemeler ilgili maddelerin öğretme-öğrenme sürecinde çocuk hakları bağlamında yapılabilecek düzenlemeleri içerdiğini göstermiştir. Bu bağlamda, Faktör 4 “öğretme-öğrenme süreci” olarak tanımlanmıştır. Faktör 5 altında ise M32, M31, M5 ve M24 maddeleri toplanmıştır. Madde faktör yüklerinin .621 ile .883, faktöre ilişkin madde toplam korelasyonlarının ise .755 ile .874 arasında değer aldığı belirlenmiştir. Faktör 5 üzerinde yapılan incelemeler faktöre ilişkin maddelerin okuldaki kuralların oluşturulması sürecinde çocuk haklarının dikkate alınması ve çocuk haklarına duyarlı bir ortam oluşturmaya yönelik işbirliği yapılması için düzenlemeleri içerdiğini göstermiştir. Bu doğrultuda, beşinci faktör “kurallar-işbirliği” olarak adlandırılmıştır. ÇHTOÖ’nün genel toplam puanı ile alt faktörleri arasındaki ilişkileri belirleyebilmek için ise korelasyon değerleri hesaplanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. ÇHTOÖ’nün Toplam Puanı ve Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
Toplam	.754**	.632**	.653**	.675**	.699**
Faktör 1		.233**	.403**	.470**	.331**
Faktör 2			.220**	.273**	.436**
Faktör 3				.281**	.346**
Faktör 4					.365**

N:349 ** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır

Ölçekte yer alan alt faktörlerin tamamının toplam puanla pozitif yönde orta ve yüksek düzey arasında değişen anlamlı ilişkiler ($p < 0.01$) gösterdiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, ölçeğin toplam puanı ile faktör 1’in .754, faktör 2’nin .632, faktör 3’ün .653, faktör 4’ün .675, faktör 5’in .699 değerinde pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği saptanmıştır. Ölçeğin, alt faktörleri arasında da anlamlı

ilişkiler ($p < 0.01$) tespit edilmiştir. Faktörler arası anlamlı ilişkilerin yüksek düzeyde olmaması ölçeğin faktörlerinden her birinin farklı bir özelliği ölçtüğü şeklinde yorumlanabilir.

ÇHTOÖ'nün AFA sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde ölçeğin 26 maddeli ve beş faktörlü yapıda olduğu, madde faktör yüklerinin .621 ile .890 arasında değiştiği, ortak faktör varyanslarının ise .543 ile .872 arasında değiştiği, ölçeğe ilişkin beş faktörün toplam varyansın %76.823'ünü açıkladığı söylenebilir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları

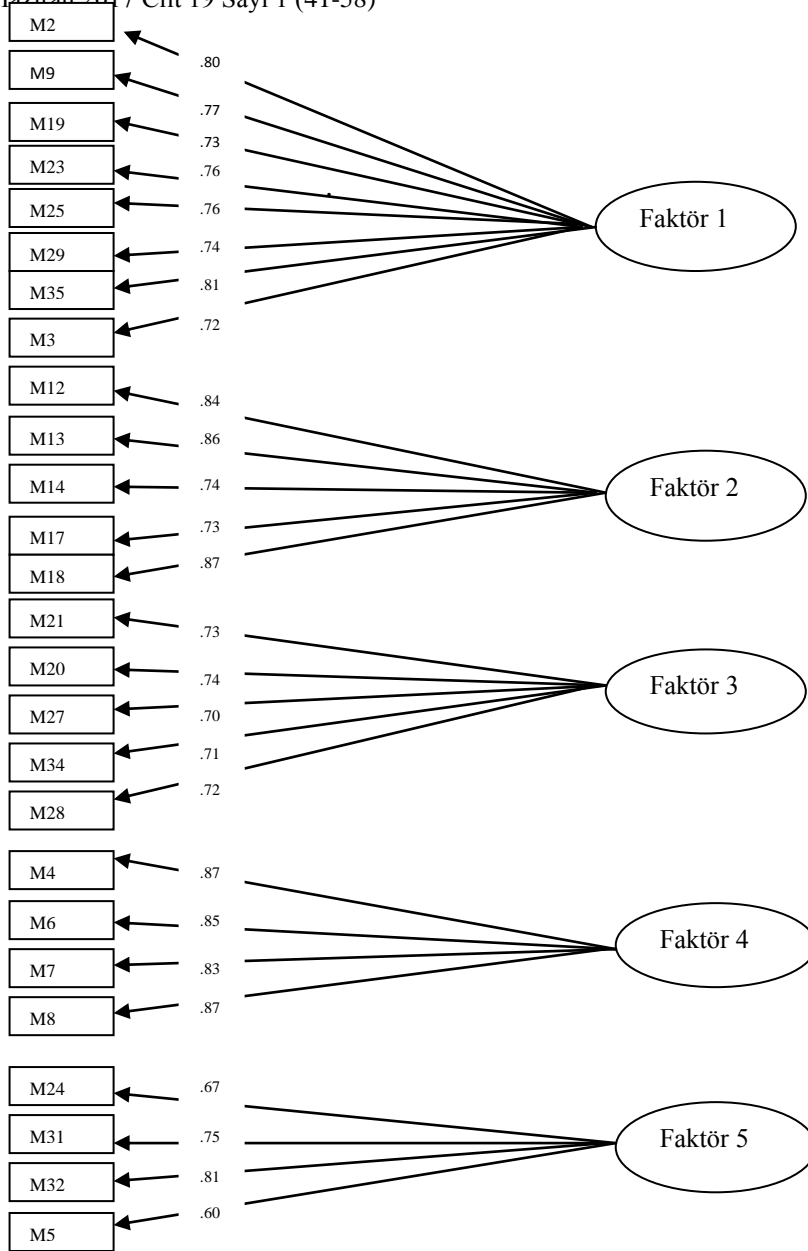
Araştırmada AFA sonucunda elde edilen beş faktörlü ve 26 maddeden oluşan ölçek yapısının geçerliliğini kontrol etmek amacıyla DFA uygulanmıştır. DFA için GFI (İyilik uyum indeksi), AGFI (Düzeltilmiş uyum indeksi), RMSEA (Yaklaşık hataların ortalama karekökü), SRMR (Standardize edilmiş artık ortalamaların karekökü), CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi), NFI (Normlaştırılmış Uyum İndeksi), X^2 'nin örneklem büyüklüğüne göre standardize edilmiş değeri (X^2/sd) ve IFI (fazlalık uyum indeksi) değerleri kullanılmıştır. Ayrıca, DFA sonucunda elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri incelenmiştir. Çocuk Hakları Temelli Okul Ölçeğine ilişkin tespit edilen yapının doğrulanıp doğrulanmadığını belirleyebilmek amacıyla incelenen uyum indekslerine ilişkin mükemmel ve kabul edilebilir uyum değer aralıkları ile DFA'dan elde edilen değerler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3. DFA Uyum İndekslerinin İncelenmesine İlişkin Bulguları

İncelenen İndeksleri	Uyum	Mükemmel Uyum Ölçütü	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütü	Ölçeğe İlişkin Değerler	Sonuç
$X^2/sd(CMIN/DF)$		$0 \leq X^2/sd \leq 2$	$2 \leq X^2/sd \leq 3$	1,722	Mükemmel uyum
GFI		$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$	0,90	Kabul edilebilir uyum
AGFI		$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$	0,88	Kabul edilebilir uyum
CFI		$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$	0,96	Mükemmel uyum
NFI		$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI \leq .95$	0,91	Kabul edilebilir uyum
IFI		$.95 \leq IFI \leq 1.00$	$.90 \leq IFI \leq .95$	0,96	Mükemmel uyum
RMSEA		$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	0,045	Mükemmel uyum
SRMR		$.00 \leq SRMR \leq .05$	$.05 \leq SRMR \leq .10$	0,030	Mükemmel uyum

Kaynak:(Çokluk ve diğerleri, 2010; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003; Kline, 2005)

Tablo 4 incelendiğinde ÇHTÖÖ'nün DFA uyum indekslerinden GFI, AGFI ve NFI'nın kabul edilebilir, $X^2/sd(CMIN/df)$, CFI, IFI, RMSEA, SRMR'in ise mükemmel uyum düzeyinde oldukları görülmektedir. DFA'dan elde edilen standardize edilmiş faktör yüklerinin ise .60 ile .87 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ölçek maddelerine ilişkin standardize edilmiş faktör yüklerinden 5. maddeye ait değer .60 ve 24. maddeye ait değer ise .67 olduğu; bu iki madde dışında ölçekteki diğer maddelerin ise .70 ve üzerinde değer aldığı tespit edilmiştir. DFA sonucunda elde edilen beş faktörlü yapıya ilişkin standardize edilmiş faktör yükleri Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. ÇHTOÖ'ye ilişkin DFA sonucunda elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri

Şekil 1 incelendiğinde ÇHTOÖ'ye ilişkin AFA sonucunda ulaşılan beş faktörlü yapının DFA ile elde edilen beş faktörlü yapıyla aynı olduğu ve doğrulandığı görülmektedir. DFA sonucunda elde edilen t değerleri, R² değerleri, 0.01 anlamlılık düzeyinde p değerleri maddelere ilişkin standardize edilmiş faktör yükleriyle birlikte Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4.
DFA Sonucunda Elde Edilen Standardize Edilmiş Faktör Yükleri, t Değerleri, R² ve p Değerleri

Madde	Standardize Edilmiş Faktör Yükleri	R ² değeri	t değeri	p
M35	.81	.66	18.03	.000
M2	.80	.64	17.74	.000
M9	.77	.60	15.90	.000
M23	.76	.58	16.47	.000
M19	.73	.54	15.72	.000
M25	.76	.59	16.58	.000
M29	.74	.55	15.90	.000
M3	.72	.52	15.35	.000
M12	.84	.71	19.14	.000
M14	.74	.56	16.02	.000
M13	.86	.74	19.80	.000
M18	.87	.76	20.27	.000
M17	.73	.53	15.50	.000
M34	.71	.52	14.52	.000
M21	.73	.54	14.88	.000
M28	.72	.50	14.30	.000
M27	.70	.49	14.03	.000
M20	.74	.56	15.36	.000
M8	.87	.76	20.16	.000
M6	.85	.74	19.73	.000
M7	.83	.70	19.03	.000
M4	.87	.76	20.13	.000
M32	.81	.66	16.68	.000
M31	.75	.57	15.25	.000
M24	.67	.45	13.13	.000
M5	.60	.37	11.56	.000

P<.01

Tablo 4 incelendiğinde tüm t değerlerinin .01 düzeyinde anlamlı olduğu ve tüm maddelerin bağlı olduğu faktörlere anlamlı katkılar sağladıkları söylenebilir.

Güvenirlilik Bulguları

Çocuk hakları temelli okul ölçeğinin güvenirlik çalışmaları kapsamında ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları, testi yarılama güvenirliği, madde toplam korelasyonları ve madde ayırt edicilik değerleri incelenmiştir. Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alfa katsayısı .924 olarak hesaplanmıştır. Testi yarılama güvenirliği eşdeğer yarıya ilişkin Cronbach Alfa katsayıları ise .889 ve .887 olarak

tespit edilmiştir. Ölçeğin alt faktörlerine ilişkin Cronbach Alfa katsayıları, madde toplam korelasyonu, %27'lik alt ve üst grup puanları arasındaki farka ilişkin t testi değerleri ise Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.
ÇHTÖÖ'nin Alt faktörlerine İlişkin Cronbach Alfa Katsayıları, Madde Toplam Korelasyonu, Madde Ayırt Edicilik Değerleri

Faktör	Madde	Madde- Toplam Korelasyonu	Ortalama puan		t değeri	p
			%27'lik alt grup	%27'lik üst grup		
Faktör 1 Cronbach Alpha: .960	M35	.686	3.37	4.34	9.187	.000
	M2	.680	3.44	4.38	8.709	.000
	M9	.649	3.33	4.27	8.457	.000
	M23	.678	3.45	4.34	8.102	.000
	M19	.646	3.47	4.32	7.663	.000
	M25	.700	3.38	4.37	9.242	.000
	M29	.646	3.51	4.41	8.201	.000
Faktör 2 Cronbach Alpha: .945	M3	.647	3.44	4.38	8.545	.000
	M12	.634	3.07	4.22	9.694	.000
	M14	.592	3.18	4.18	8.082	.000
	M13	.575	3.21	4.18	7.605	.000
	M18	.606	3.10	4.12	7.853	.000
Faktör 3 Cronbach Alpha: .864	M17	.552	3.05	4.09	7.674	.000
	M34	.568	2.21	3.49	8.025	.000
	M21	.507	2.20	3.48	9.247	.000
	M28	.627	2.85	3.77	8.357	.000
	M27	.507	2.35	3.67	8.991	.000
Faktör 4 Cronbach Alpha: .940	M20	.589	2.09	3.78	10.623	.000
	M8	.620	3.17	4.52	11.311	.000
	M6	.621	3.14	4.55	12.367	.000
	M7	.599	3.23	4.53	10.174	.000
Faktör 5 Cronbach Alpha: .841	M4	.648	3.17	4.63	12.805	.000
	M32	.583	2.55	4.21	12.713	.000
	M31	.567	2.46	4.16	13.265	.000
	M24	.549	2.67	4.07	11.826	.000
	M5	.627	2.77	4.32	13.079	.000

P<.001

Tablo 5 incelendiğinde, madde toplam korelasyonlarının .507 ile .700 arasında değiştiği ve korelasyon değerlerinin .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgular ölçek maddelerin testin toplamıyla pozitif orta ya da yüksek düzeyde ilişki içinde olduklarını göstermektedir. %27'lik alt ve üst grup puanları arasındaki farka ilişkin t testi değerlerinin ise 7.605 ile 13.265 arasında değer aldığı ve t değerlerinin .001 düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmektedir. Bu bulgu ise ölçeğe ilişkin maddelerin ayırt edici özellik taşıdığını göstermektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, okullardaki çevresel, yönetsel ve sosyal yapıları çocuk hakları açısından analiz etmeyi amaçlayan beş faktör ve 26 maddeden oluşan ÇHTOÖ'ye ulaşılmıştır. Bu süreçte, geçerlik ve güvenilirlik analizlerden elde edilen değerler ölçeğin kullanıma uygun olduğuna dair güçlü kanıtlar sunmuştur. Ölçekte yer alan beş faktörün, toplam varyansın %76.823'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Tavşancıl (2002) sosyal bilimlerde yapılan analizlerde %40 ile %60 arasında değişen toplam varyans oranlarının yeterli kabul edildiğini belirtmektedir. Bu durum, ÇHTOÖ'nün açıkladığı varyans oranının ölçme aracının okullardaki mevcut yapıyı çocuk hakları açısından iyi düzeyde ölçtüğü şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, AFA sonucunda maddelerin faktör yüklerinin .621 ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, faktör yükü değerlerinin oldukça iyi olduğu söylenebilir (Tabachnick ve Fidell, 2007; Sheskin, 2004). DFA sonucunda ise standardize edilmiş faktör yüklerinin ikisi dışında .70 ve üzeri değer aldığı, GFI, AGFI ve NFI'nin kabul edilebilir, $X^2/sd(CMIN/df)$, CFI, IFI, RMSEA, SRMR'nin ise mükemmel uyum indekslerine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda AFA ile elde edilen ölçek yapısına ilişkin sonuçların DFA ile doğrulandığı söylenebilir. Araştırmada, ÇHTOÖ'nün alt faktörlerinin testin toplamıyla ilişkilerini incelemeye yönelik yapılan korelasyon analizi ise alt faktörlerin toplam puanlarla sırasıyla .754, .632, .653, .675 ve .699 düzeyinde ilişkili olduğunu ve bu ilişkilerin de .01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermiştir. Korelasyon değerlerinin yüksek ve anlamlı olması, bu beş alt faktörün ölçeğin bileşenleri olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise ölçekte yer alan beş faktöre ilişkin Cronbach Alfa katsayıları .960, .945, .864, .940 ve .841 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alfa değeri ise .924 olarak hesaplanmıştır. Psikolojik bir test için hesaplanan güvenilirlik katsayısının .70 ve daha yüksek olmasının test puanlarının güvenilirliği için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2007: 171). Bu durumda ölçeğin oldukça güvenilir bir araç olduğu söylenebilir.

Çocuk hakları temelli okul ölçeği ile ilgili sonuçlar değerlendirilmeye devam edildiğinde; ölçeğin alt faktörlerinin koruma-destekleme, öğretim-öğrenme süreci, iletişim-ilişkiler, kurallar-işbirliği ve çevresel düzenlemeler olarak belirlendiği görülmektedir. Halstead ve Taylor'a (2000) göre öğrencilere ilişkin tutum ve beklentiler, öğrenme ortamı, problemlerin çözülme şekilleri, fiziki çevre, ilişkiler, iletişim, çocukların okuldaki süreçlere katılımı, disiplin düzenlemeleri, sınıf yönetim stilleri, okulun eğitim politikası ve felsefesi okulun kültürünü oluşturmaktadır. Okul kültürünün öğrencilere aktarılmaya çalışılan değerler üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, öğretim-öğrenme, kurallar, iletişim, ilişkiler ve fiziksel çevre düzenlemelerinin çocuk hakları temelli bir okul oluşumu için önemli

olduğu söylenebilir. Amnesty International (2002) de insan hakları eğitimi için okullarda insan hakları ortamı durumunun tespiti için çevresel düzenlemeler, ilişkiler, işbirliği ve kurallar bağlamında incelemeler yapılmasına dikkat çekmektedir. Çocuk haklarının insan haklarının özel bir alanı olduğu düşünüldüğünde bu tespitlerin çocuk hakları temelli bir okul ortamı oluşturmak için de geçerli olduğu, ölçüğe ait bulgularla da tutarlı olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, günümüzde çok sayıda ülkede çocukların şiddet, istismar ve ihmale uğradığı, çocuk işçiliği ile mücadelenin devam ettiği bir gerçektir (Hammarbeg, 2012; Hodgkin ve Newell, 1998). Çocuk haklarının temelde çocukların yüksek yararı gözetilerek onların korunmasını ve gelişmesini desteklemeyi hedeflediği dikkate alındığında çocuk hakları temelli bir okul ortamında koruyucu ve destekleyici çalışmalar yapılması önem kazanmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi de çocuğun yüksek yararı gözetilerek kendini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade edebilmesi; suistimal ve ihmalden, cinsel sömürüden, ekonomik sömürüden, uyuşturucu ve psikoaktif maddelerden korunması; oyun eğlence, eğitim, engelli çocuklar ve ayrımcılık yapılmaması için düzenlemeler yapılmasını öngörmektedir (Hodgkin ve Newell, 1998; Amnesty International, 2002). Sözleşmede temele alınan bu maddelerin de ölçüğün yapısını oluşturan maddelerle tutarlı olduğu gözlenmektedir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, ÇHTOÖ'nün okullardaki mevcut durumu çocuk hakları açısından değerlendirmek için uygun, güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Bu ölçme aracından elde edilen verilerin okullardaki mevcut yapıların çocuk haklarına uygunluğunun belirlenmesi, ihtiyaçların ortaya konulması ve okulların çocukların yüksek yararının dikkate alındığı, haklarını öğrenerek uyguladıkları yerler haline getirilmesi için yapılacak program geliştirme çalışmaları için önemli bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte ÇHTOÖ belirtilen durumlarla ilgili bilgilerin öğretmenlerden elde edilmesini sağlamaktadır. Okul yöneticileri ve öğrencilerden de bilgi sağlamayı olanaklı kılacak şekilde ÇHTOÖ'nün revize edilmesine yönelik çalışmaların yapılması ya da yeni ölçme araçlarının geliştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Akyüz, E. (2000). Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması. Ankara: PegemAkademi

Amnesty International (2002). First Steps - A Manual for starting human rights education. 12.04.2016 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/documents/POL32/002/2002/en/> adresinden 12.04.2016 tarihinde ulaşılmıştır.

Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: PegemA Yayıncılık

- Can, A. (2014). SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi (3th ed.). Ankara, Turkey: Pegem Akademi.
- Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). A first course in factor analysis (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Covell, K., Howe, R.B. & McNeil, J.K. (2010). Implementing children's human rights education in schools. *Improving Schools*, 13 (2), 1-16
- Çakmak, E.(2013). Çocuk Hakları ve Medya Okuryazarlığı Eğitimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,10(22), 209-224
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları (3. Baskı). Ankara: PegemAkademi
- Devellis, R. F. (2012). Scale development theory and applications (Third Edition), SAGE Publications, Inc
- Erbay, E.(2013). Çocuk hakları. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Erkuş, A. (2012). Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme I: Temel kavramlar ve işlemler. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., & Strahan, E. J. (1999).Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research.*Psychological Methods*, 4(3), 272-299
- Flowers, N. (2007). Pusulacık çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu. (çev. M. Çulhaoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Fountain, S. (1993). It's Only Right!: A Practical Guide to Learning about the Convention on the Rights of the Child. UNICEF, Education for Development Section.
- Güvendir, M., & Özer Özkan, Y. (2015). Türkiye'deki eğitim alanında yayımlanan bilimsel dergilerde ölçek geliştirme ve uyarlama konulu makalelerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(52), 23-33
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30 (2), 169 – 203
- Hammarbeg, T. (2012). Avrupa'da insan hakları. (çev. A. Ekmekçi). İstanbul: İletişim Yayınları
- Hodgkin, R., & Newell, P. (1998). Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı. UNICEF. Ankara: Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş.
- Howe, R. B., & Covell, K. (2013). Education in the best interests of the child: A children's rights perspective on closing the achievement gap. Toronto: University of Toronto Press
- Howe, R.B., & Covell, K. (2005). Empowering Children: Children's Rights Education as a Pathway to Citizenship. Toronto: University of Toronto Press
- İşmen, A.E. (2004). Aile içi çocuk istismarı ölçek geliştirme çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 207-221

Karaman-Kepenekci, Y. (2006). A Study of University Students' Attitudes Towards Children's Rights in Turkey. *The International Journal of Children's Rights*, 14(3), 307-318

Karasar, N.(2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (22. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık

Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. NewYork: The Guilford Press.

Lansdown, G., Jimerson, S.R., & Shahroozi, R. (2014). Children's rights and school psychology: children's right to participation..*Journal of School Psychology*, 52(1):3-12.

Malik, F. D., & Shah, A.A. (2007). Development of Child Abuse Scale: Reliability and Validity Analyses. *Psychology Developing Societies*, 19, 161-178.

Milner, J. S. (1986). *The Child abuse potential inventory: Manual* (2nd ed.). Webster, NC: Psytec

Oktay, A.(1995).Çocuk hakları sözleşmesi ve okul öncesi eğitim. *Çocuk ve Biz Dergisi*,1: 11-15

Osler, A., & Starkey, H. (1998). Children's rights and citizenship: Some implications for the management of schools. *International Journal of Children's Rights*, 6(3), 313-333.

Rogers, C. M., & Wrightsman, L. S. (1978). Attitudes toward children's rights: Nurturance or self-determination? *Journal of Social Issues*. 34(2), 59-67.

Save the Children (2006). 17.04.2016 tarihinde http://www.savethechildren.org/atf/cf/%7B9def2ebe-10ae-432c-9bd0df91d2eba74a%7D/STC_Annual2006.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Schermelleh-Engel, K. ve Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.

Sheskin, D. J. (2004). *Handbook of parametric and nonparametric statistical procedures*. (Third edition). Boca Raton: Chapman&Hall/CRC

Shirman, D., & Rudelius-Palmer, K. (1999). *Economic and social justice: A human Rights perspective*. Human Rights Resource Center.Minneapolis: University of Minnesota.<http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/activities/18.htm>, 3.07.2015 tarihinde erişilmiştir.

Shumba, A. (2003). Children's rights in schools: what do teachers know?. *Child Abuse Review*. 12, 251-260

Şeker, H. ve Gençdoğan, B. (2006). *Psikolojide ve eğitimde ölçme aracı geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (Fifth Edition). Boston: Pearson

Tavşancıl, E. (2002). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayınları.

Türkiye Çocuk Politikası Çalıştay Sonuçları, (2009). Ankara: Gündem Çocuk: Çocuk Haklarını Tanıma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği Yayını, No:1

Uçuş, Ş. (2013). Çocuk hakları eğitimi programının hazırlanması ve değerlendirilmesi. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

UNESCO (2014). Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools http://www.unicef.org/crc/files/UNICEF_CRE_Toolkit_FINAL_web_version17041.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Worthington, R. L., & Whittaker, T. A. (2006). Scale development research a content analysis and recommendations for best practices. *The Counseling Psychologist*, 34(6), 806-838

Yurtseven-Kılıçgün, M., & Oktay, A. (2011). Çocuk haklarına yönelik ebeveyn tutum ölçeği'nin geliştirilmesi ve standardizasyonu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31:1-22

**ALMANYA'DA GENÇLİK VE GENÇLİK KÜLTÜRLERİ
KAVRAMLARININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ**

*THE DESCRIPTION AND HISTORICAL DEVELOPMENT OF YOUTH AND
YOUTH CULTURE CONCEPT IN GERMANY*

Hikmet ASUTAY¹

*Geliş Tarihi: 08.02.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 16.02.2017
(Accepted)*

ÖZ: Türk ve Alman çocuk ve gençlik yazınlarında gençlik yazın bilimi açısından gençlik yazını denince, ister istemez gençlik toplum bilimi verilerinden de yararlanma ihtiyacı doğmaktadır. Gençlik yazını bu bağlamda gençlik toplum bilimi ve gençlik psikolojisi ile gençlik yazın tarihi gibi farklı disiplinlerle birlikte düşünülmelidir. Bu bakımdan gençlik yazını kavramını, gençlik alt kültürlerini ve dolayısıyla gençlik yazını daha iyi anlayabilmek için, genç ve gençlik kavramlarına toplum bilim ve tarihi açısından bakmakta yarar vardır. Bu bakış bizlere Alman gençlik alt kültürlerinin on yedinci yüzyıldan itibaren günümüze değin geçirdiği değişimler ile günümüzde sahip olduğu özellikleri de gözler önüne serecektir. Bu çalışmada Alman gençlik kültürleri bağlamında gençlik kavramının kavram açıklamasından sonra gençlik kültürü, gençlik alt kültürleri gibi kavramlara değinilmeye çalışılacak ve kavramın gençlik-toplumbilimsel yeri irdelenmeye çalışılacaktır. Daha sonra gençlik kavramı ve kültürlerinin Almanya'da onyedinci yüzyıldan günümüze doğru olan tarihsel gelişim sürecine göz atılarak gençlik kültürlerinde görülen bir takım değişim ve hareketlere değinilecektir. Genel bir tarihsel bakışın ardından, günümüz gençlik kültürlerini de içine alan yeni medya döneminde değinilerek gençlik kavramı ve kültürlerinde görülen en son değişimler, gençlik yazın bilimi açısından değerlendirilecektir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında günümüz gençliğin okuma alışkanlıkları ve yazın ile olan ilişkilerine de değinilmeye çalışılacaktır. Bunun için de daha çok Alman gençlik toplum bilimi ve Alman gençlik yazını verilerinden yararlanılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Gençlik, gençlik kültürü, Alman gençliği, yeni medyalar, gençlik sosyolojisi

ABSTRACT:When it is said youth literature from the perspective of the youth literature science in Turkish and German Child and Youth Literature, it is a need to facilitate from the data of the youth sociology. In this context, youth literature should be considered with the youth sociology, the youth psychology, and youth literature history. Therefore, in order to understand the term youth literature, youth sub- cultures and youth

¹Profesör Dr. Hikmet ASUTAY; Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, hikmetasutay@yahoo.de

literature better, it is better to look through the terms young and youth from the perspective of sociology and history. This perspective will show us the stages of the German youth sub-cultures from 17th century up to now and its recent features. In this study, after defining the term youth within the German youth cultures context, it is aimed to mention the terms such as youth culture, youth sub-cultures and examine its youth-sociology place. Afterwards, the historical changes in the youth terms and cultures in Germany from 17th century up to now will be mentioned. After the general historical view, by mentioning new media periods including current youth cultures, recent changes in youth term and cultures will be analysed in terms of youth literature science. Within this analysis, reading habits of today's youth and their relation to the literature will be tried to analysed. For the study, German youth sociology and German youth literature data will be used.

Keywords: Youth, Youth Culture, German Youth, New Media, Youth Sociology

GİRİŞ

Gençlik kavramını farklı gözlerle görebilmek ve gençlik kültürlerine farklı açılardan bakabilmenin bir yolu da farklı ülkelerdeki gençlik kültürlerini inceleyerek karşılaştırmalar yapabilmektir. Böylelikle hem ortak bir takım gençlik kültür özellikleri ile gençlik dönemi ortak sorunları ve de farkları ortaya çıkacaktır. O yüzden bu çalışmada onyedinci yüzyıldan itibaren Almanya'da gençlik kavramının algılanmasına ve gençlik kavramı ile gençlik kültürü kavramlarının tarihsel gelişim süreçlerine genel de olsa değinilecek ve Alman toplumu ve kültürü bağlamında gençliğin öne çıkan belli başlı özelliklerine değinilecektir. Bu bakımdan öncelikle gençlik kavramına sosyolojik açıdan bakılacak ve ardından gençlik kültürleri irdelenecektir.

1. Gençlik Kavramının Toplumbilimsel Tanımı ve Açıklaması

Gençlik kültürleri uluslar ötesi gençlik kuşağının bir parçasıdır. Aynı zamanda da yetişkinler ve eğitimcilerce “*onlar*” diye gösterilen, ancak gençliğe belli dönem veya zaman dilimlerinde modeller sunan, kendine özgü tarz, özellik ve karakteri olan bir bütündür. Bu çalışmada gençlik bilimci Dieter Baacke'nin tanımından hareket edilecektir. D. Baacke'ye göre; genç insan, belli bir dönemin ya da zaman diliminin belli bir biçim içersindeki örneğidir (Baacke 1987: s.10). Gençlik, kesin sınırlamalar yapılamamakla birlikte başlangıcı ve sonu olan bir dönemdir (Kluchert 1997: s.4). Ancak yalnızca doğa gereği biyolojik değişimlerin (*Puberte*) ya da ruhsal değişimlerin (*Adoleszenz*) görüldüğü bir dönem değil, aynı zamanda da toplumsal ve tarihsel bir olgudur. Belirgin ve homojen bir gençlik biyografisi çizilemese de belli başlı, klasik konum geçişleri vardır:

- *Okul süreci,*
- *İş/ meslek edinimi,*
- *Aileden kopuş/ ayrılış,*

- *Kendi ev yaşantısını kurmak,*
— *Evlilik (gençlik ya da geçiş dönemlerinin sona erışı)*
(Baacke 1987: s.16).

Okul süreci uzunca bir dönemi kapsadığından, zorunlu eğitim anlamında bir sınırlama yapmak gerekmektedir. İş edinimi zorlu bir geçiştir. Farklı zamanlarda kazanılabileceğinden, yeri tam olarak belirgin değildir. Aileden ayrılış sürecini yerinde ve geçiş açısından önemli bulur *D. Baacke*. Fakat evlilik ölçütüne değişik bir açıdan yaklaşır. Ona göre gençlik için mutlak bir geçiş değildir bu. Üstelik pek çok ergenlik sonrası (*postadoleszent*) gençler evlidir ve gençlik kültürleri içerisinde yer almaya devam ederler. Ama yine de evlilik ölçütü, anılan konum geçişleri açısından en önemlisidir, denebilir. Söz konusu olan burada parasal bağımlılık ya da kendine yeterlilik (Baacke 1987: s.22).

Günümüzde çocuklar erken büyümektedir. Böylelikle gençlik çağının sınırları hem aşağı çekilmiş, hem de yukarıya doğru genişlemiştir. Bugün artık öğrenim süresi eskiye oranla günümüzde daha uzundur. Öğrenim süresinin uzunluğu ise iş ve meslek edinme sorununu bir bakıma daha da sorunsallaştırmıştır. Toplumsal-kültürel bağlamda asıl geçiş süreci, ergenlik sonrası diye andığımız yirmi-otuz yaşları arasındaki gençliktir. Bu yaş grubu tam olarak sınırdadır. Kimi zaman yetişkinlerin, kimi zaman ise gençliğin sınırları içerisinde yer alırlar. Bu olgu, on dokuzuncu yüzyılın sonlarından bu yana var olan bir süreçtir. Almanya’da 1900’ler ile seksenli yılların gençliği karşılaştırıldığında önemli olarak, seksenlerin gençliğinin, toplumun hemen her alanında önemli bir ölçüde kurumsallaştığı görülür (gençlik merkezleri, burslar, gençlik daireleri v.d.) Gençlik kültürleri ise bu türden her bir yana el atan toplumsallaşmaya karşın, karşıt bir hareket ve yaşam biçimleri geliştirirler. Bununla birlikte medyaların çokluğu ve çeşitliliği ile yine birbirinden farklı tarzlar ve yönelimler oluşmuştur. *Bendikat*’a göre gençlik kültürü başlıca üç biçimde betimlenebilir:

Toplumsal biçim,

Dış özellikler

Genel yönelim.

(Bendikat 1997: s.33)

Toplumsal biçim: Gençliğin kendine özgü dünyası, küçük topluluklarda gerçekleştirilebilir. Bu da gruplardır. Arkadaşlık, sadelik, doğallık ve romantik doğa duyumsamaları gibi özellikler ile grupların kendilerine özgü iletişim (selamlaşma gibi) biçimleri de vardır.

Dış özellikler: Bundan, gençliğin kendine özgü moda anlayışı olarak da söz edilebilir. Örneğin gençliğin kendine özgü rahat giyim kuşama, en belirgin dış özelliktir.

Genel yönelim: Gençlik kültüründeki genel düşünce yapısı ve yaklaşımlardır denebilir. Kendi başınlık, bağımsızlık, içtenlik gibi duygularla, modern toplumsal yaşamdan uzaklaşma, mekanikleşmeye tepki gibi yönelimler söz konusudur. Bunun yanı sıra vatanseverlik, kahramanlık gibi ideler de görülür. Şarkılar çalınır ve söylenir.

Bütün olarak gençliğin yetişkinler dünyasına geçişte edinmesi gereken diğer özellikler de toplumun öngördüğü kalıplar, roller, din ve değer yargılarıdır. Bu daha çok sanayi öncesi toplumunun karakteristik gençlik anlayışıdır. Sanayileşme ile birlikte kentlerin ve büyük kentlerin oluşması, beraberinde gençlik dünyasındaki değişimleri de getirmiştir. Çeşitli etkinlik alanlarına göre gençlik toplulukları ve sonra da grupları gibi modern toplumun oluşması çerçevesinde sınıf hareketleri de ortaya çıkmıştır. Örneğin öğrenciler, üniversiteliler, çalışan gençlik gibi. Bunlar aynı zamanda geleneksel gençlik grupları olarak da adlandırılmaktadır (Kluchert 1997: s.6).

2. Gençlik Kültürü Kavramı

Gençlik kültürleri, içinde oluştukları zamanın gençliğinin adını aldığı bir kavramdır. Yine bu ad altında genç, *gençlik* diye tanımlanır ve yetişkinler dünyası gibi, gençlik dünyası ve gençlik yaşamı kavramları ortaya çıkar. Gençlik tartışmaları ise yetişkin kuşak tarafından belirlenir ve yönlendirilir. Bu kesim içerisinde ise, eğitimci, öğretmen, gençlik araştırmacısı, siyasiler yer alır. Başka bir deyişle gençlik yalnızca bir hazırlık dönemi değil, kendi dünyası ve yaşamı olan bir dönemdir. Ancak gençlik, ruhsal-toplumsal ve ulusal değerleri yüceltecek olan toplumun gücü olarak görülür. Bunun yanı sıra yetişkinlerce yaratılan gençlik mitosları gençler tarafından çabucak benimsenir. Gençlik üzerine söylenenler de gençlik tarafından alınır ve kendi biçemlerini oluşturmada kabul görür. Neredeyse her dönemin ve zaman diliminin gençlik hareketlerinin aynı doğrultularda ortak özellikler taşıdığı görülür. Gençlik her dönem içerisinde toplumun lokomotifini olmuş, motor rolünü oynamıştır. Gençlik hareketlerinin bir başka önemli özelliği de, hemen her dönemde içinde buldukları toplumu eleştirmiş, başka bir deyişle kültür-toplum eleştirisi geliştirmiş ve her zaman toplumu değiştirmeye zorlamış olmasıdır.

Gençlik Kültürü kavramı Alman dilinde ilk kez *Gustav Wyneken* (1875–1964) tarafından kullanılmıştır. Bu kavramın eğitsel yanını vurgulayan *Wyneken*, gençlik kültüründen her şeyden önce *genç olmayı* anlamıştır (Baacke 1987: s.96). Bununla birlikte bütün geleneksel-tarihsel değerlerin kazanıldığı tinsel bir gelişim süreci olarak tanınmıştır. *D. Baacke* (1987: s.97) ise kavramın günümüzde bu

anlamıyla betimlenemeyeceğini, kültür kavramının değişim geçirdiğini anlatır. Modern sanayi toplumlarının oluşumu, nitekim gençlik dünyasını ve kültürlerini de derinden etkilemiş, bunun sonucunda on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru bugünkü anlamıyla ilk alt-kültür oluşumları da görülmeye başlanmıştır (*Wandervogel* örneği gibi).

3. Almanya’da Gençlik Kavramının Tarihsel Gelişimine Bakış

Almanya’da gençlik kavramı, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda yetişkinliğe geçişte hazırlık dönemi olarak anlaşılmıştır. Yetişkinler dünyasına geçiş ise genellikle evlilik ve ev idaresi ile rollerini üstlenmekle olmuştur. Erkek, evinin geçimini sağlayabilecek yetide olmalı ve aile reisliğini üstlenebilmelidir. Kadın da yine dönemin aile anlayışı bağlamında üzerine düşen ev kadınlığı, eş ve anne rollerini üstlenebilmelidir. Ancak aile reisi olan babanın otoritesi, yaşamının sonuna dek devam etmektedir. Evli de olsalar gençler, baba otoritesi altındadırlar.

On yedinci yüzyılda bugünkü anlamda bir gençlik kültüründen söz edilemez elbette. Çocukluktan gençliğe geçiş, evlilik ve iş-meslek ediminin dışında özellikle soylu sınıf çevresinde yetişkinliği temsil eden farklı giyim kuşam ve süslerle vb. tanınmış olurdu (Bastl 1997: s.12). Yerleşik toplumlarda soyluluk ilişkisi ile birlikte kız-erkek tüm gençliğin toplumsal rolleri üstlenebilme ve yürütebilme yetileri önem taşımaktaydı. Kadının rolü ise bu dönemde belirlenmiştir. Erkek himayesi ve denetimi altında ona hizmet eden, bağlılığıyla erkeğin mirasını, yani soyun devamını sürdürecektir olan, evin hanımı olarak anlaşılmıştır. Soylular çevresinde ise erkekten sonra evin söz sahibi, yani “*hanımı*” olarak anlaşılmıştır. Buna karşın genç kız için var olan eğitim idealleri, hünerli, ağırbaşlı ve utangaç olmaktır. Eğitimden genellikle anne sorumludur. Dil bilgisi özellikle de Latince büyük önem taşır. Ayrıca çeşitli sanatsal uğraşlar ile bir müzik aleti çalmak (dans etmek) da benimsenen yaklaşımlardır. Soylu çevresinde bu iş için özel bir eğitmen sorumludur. Sözü edilen becerilerin yanı sıra, soylu çevresine ilişkin tutum ve davranışları da öğrenmesi gereklidir. Erkekler için de konuşma, görgü kuralları, kavalryelik, dans ve kılıç dersleri öngörülürdü. Soylu çevresinde erkekler için de özel öğretmenler tutulur (Bastl 1997: s.12). Sözü edilen kesimler, soylu sınıf ile yeni yeni ortaya çıkan kentsoylu sınıfı gençliğidir. Bu çevrelerdeki anlayış ile taşra ya da köylerdeki gençlik anlayışları arasında büyük farklar vardır.

3.1. Onsekizinci Yüzyıl Almanya’sında Gençlik Kavramı

On sekizinci yüzyılda toplumun büyük bir çoğunluğunun geçim kaynağı tarımdır. Kentlerde ise geleneksel olarak el işçiliği ve zanaatçılık gelişmiştir. Gençler de bu tür zanaatçıların yanlarında yetişir. Genç kızlar ise ev işleri, hizmetçilik gibi işlerle para kazanır. Zanaat öğrenimi için gençler (o dönemde 12–14 yaşlarında) çeşitli zanaatçıların yanında öğrenmeye başlar (üç-beş yıllık

sürelerle) ve daha sonra usta olabilmek için gezginci topluluğuna katılırlar. Genellikle üç yıl süren gezgincilik döneminde atölyeden atölyeye dolaşırlar². Ustalık sınavını kazananlar, pazar gereksinimleri doğrultusunda bir iş kurabilirler. Kazanamayanlar ise kentli haklarından yoksun bırakılır ve toplumsal konum geçişlerine izin verilmez. Bir tür çıraklık eğitimidir bu. Gezgini öğrenciler arasında da kurumsallaşmalara rastlanır³. Gezgini öğrenciler düşük ücret ve ağır koşullarla çalıştırılarak sömürülürler.

Gençliğin en önemli ve belirgin özelliği *bekârlığı* olmuştur. İster on altı, isterse yirmi altı yaşında olsun evlenen kız veya erkek artık genç sayılmaz. Evli gençler, çevresel olarak de artık yetişkinler kesimine aittir ve yetişkin insanın tutum ve davranışları beklenir kendilerinden. Özellikle taşrada, kırsal kesimde gençliğin anlamdaşı olarak *bekâr* sözcüğü kullanılmıştır. Bu bakımdan evlilik önemli bir ölçüt olmuştur.

Almanya’da kentlerde gençlik dönemi gelişim, öğrenim ve yüksek öğrenim ile bir meslek edinimini içeren uzunca bir olgunlaşma süreci olarak anlaşılırken, taşrada tersine, bir an önce olgunlaşan kısa bir dönem olarak anlaşılır. Zira bunda köy yaşamının etkisi çoktur. Çocuk ve genç bir an önce olgunlaşmış, tarla, bağ bahçe işlerine bakabilmelidir. Öğrenim süreçleri ise, ikinci plandadır. Okul, varsa kendi köylerinde, yoksa başka ya da yakın köylere gider gelirler. Etkinlik olarak köy kahvelerini ve çeşitli bayramlardaki etkinlikleri sayabiliriz. Ama daha çok (bekâr-) erkeklerin akşamları bir araya gelip bir şeyler içtikleri yerlerdir buralar. Buna karşın genç kızların özgürlükleri daha sınırlıdır. Akşam evleri “*Lichtstube*” denilen el işlerinin yapıldığı ve erkeklerin alınmadığı, aile büyükleri ve köyün ileri gelenlerince de gözlem altında tutulan etkinlik yerleri vardır. Bunun dışında belli zamanlarda bir araya geldikleri evlilik meydanı “*Heiratsmarkt*” denilen gençlerin eş seçimi, daha doğrusu birbirlerini tanıyabilecekleri ya da tanışabilecekleri yerler vardır ve buralara yabancılar pek sokulmaz. Burayı korumak da “*Burschenschaften*” adı verilen delikanlıların görevidir (Castner 1997: s. 19).

On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru ise edebiyat dünyasında görülen Coşkunkluk dönemi (*Sturm und Drang*) ile yeni bir gençlik hareketi görülür. Bu dönem, dahi gençlik (*Die geniebewegte Jugend*) diye adlandırılır. Bir anlamda da başkaldırıdır bu. Genç Goethe’nin *Prometheus’un* ateşini yeniden yaktığı bir dönemdir. Gençlik “*Werther*”in acılarını yaşar. Genç romantikler ise daha farklı

² “*Wanderbuch*” denilen bir tür gezi defterleri taşırlar yanlarında ve her gittikleri yerde meslekleri ile ilgili ustaları tarafından not ve tutanak yazılır. Bu defterlerde yapılabilecek sahtekârlık veya yanlış bilgiler ağır bir şekilde cezalandırılır. Birçok gezgini topluluklarını kiliseler düzenler.

³ Genellikle kiliseler bu işleri yürütür.

olarak duygusallığın ön plana çıktığı ve en önemlisi de kadın ile erkeği eşit olarak görme anlayışının doğduğu bir dönemi yaşarlar. Böylelikle yeni bir insan modeli de belirir. Yaşam ile ölümün iç içe olduğu bu zaman dilimi, doğal olarak intiharların da çokça olduğu bir dönemdir. Genç yaşta ölen sanatçılar da bu dönemin karakteristiğidir. Bir bakıma “*Werther*” salgını devam etmektedir. Uzaklara, ulaşılmaz olana duyulan fantastik özlem, ölüm ve öteki dünya korkusunu yenmiştir. Viyana konferansının yapıldığı 1815 yılında Jena’da ise ilk gençlik topluluğu (*Burschenschaft*) kurulur. Genç/delikanlı (*Burschen*) sözünden üniversiteli öğrenciler anlaşılmalıdır. Bu topluluk, ulusal bir bütünlük kurulmasını isterler. 1819’da da bu topluluk yasaklanır. Okullar gözlem altına alınır. Ancak öğrenciler susmaz, etkinliklerini farklı şekillerde 1848 devrimine dek sürdürürler (Castner 1997: s.17).

3.2. Ondokuzuncu Yüzyıl Almanya’sında Gençlik Kavramı ve Kültürleri

On dokuzuncu yüzyıldaki sanayileşmeyle birlikte köyden kente göçler de başlamıştır. Göçlerde de başı çeken yine gençlerdir. Fabrikalarda çalışarak para kazanıp, köydeki ailelerine para göndermelidirler. Zira ortak bir aile bütçesi vardır ve ailenin bütün üyelerinin gelirleri tek elde toplanmaktadır. Bu da bir yerde tarım ekonomisinin bir başka (kentsel) boyutu, daha doğrusu ilkesidir. Sanayileşmeyle birlikte hareketlenen göç dalgasındaki yaş ortalaması ise on dört ile yirmi beş arasındadır (Viereck 1997: s.26). Zanaatçılıkta daha az parayla çalıştırılan, sömürülen gençlik, hızla açılan bu fabrikalara büyük ilgi göstermektedir. Fabrikalar, eskiye oranla daha az sömürdükleri yerlerdir. İngiltere’de ise istenmeyen gençler, kolonilere sürülür. Bunun yanı sıra fabrikalarda, yeni çalışma düzeni doğrultusunda eğitim de verilir. Tüm bu gelişmelerle birlikte kentlere akın eden gençler açısından en büyük sorunlardan biri de kalacak yer sorunudur. Çoğu, aile veya kişilerin yanında kiracı olarak bir yer bulur ve kalırlar. Ev veya pansiyon sahipleri ise, kentte iletişimde bulunabilecekleri en önemli kişilerdir. Fabrikalardaki çalışma hayatı (yaklaşık on altı saatlik çalışma süreleriyle), üç kuşaktan oluşan aile yapılarını da doğurmuştur. Zira büyük ebeveynler çocuklara bakarken, anne ve babalar da fabrikaya gider. Çocuklar ise henüz erken yaşlarda yaşamın olumsuz yanlarını yaşamaya başlarlar. Sokaklar belli başlı oyun alanları haline gelir. Bununla birlikte sokak çeteleri de oluşmaya başlar artık. Ancak baş döndürücü hızla gelişerek büyüyen ve bir o kadar da sorunlaşan modern kent toplumlarının bir sonucu olarak da ne yazık ki kimsesiz sokak çocukları görülmeye başlanır. Sokaklarda yatıp kalkan, çöpleri karıştırarak yiyecek ve giyecek arayan sokak çocukları, modern toplumun bir yarasıdır. Dilencilik, hırsızlık ya da çeşitli kötü alışkanlıklar da bu çocuklar arasında görülmeye başlanır.

İlk kez on dokuzuncu yüzyılın ortalarında toplumsal dernekler kurulmaya başlanır. Bunlar aynı zamanda siyasal partilerin de öncül, ilk biçimleridir. Sivil yaşamın şekillenmesidir de bir bakıma. Bu derneklerin yanı sıra spor, müzik vb. dernekler de kurulmaya başlanır. Tüm bunlar modern kentsoylu toplumunun özellikleridir. Elbette bu tür derneklerin kurulmasında kilisenin de yoğun çabaları vardır. Bu bağlamda delikanlı ve genç kız dernekleri de kurulur ve bunlar kız ve erkek olarak ayrılır. Ayrıca Genç Almanya birliği (*Jungdeutschland-Bund*) gibi savaş içeriği taşıyan askeri nitelikli dernekler de kurulur. Bu gibi dernekler aracılığıyla birinci dünya savaşı sırasında yüz binden fazla asker toplanmıştır. Bu ve benzeri dernekler köy okullarında öğretmenlerince yürütülmüş, savaş oyunları yaptırılmıştır. Birinci dünya savaşı ve sonrasında birçok siyasal parti kendi gençlik kollarını oluşturarak benzer örgütlenmelere girişmiş, hızla toplum içerisinde siyasallaşma sürecini başlatmışlardır (Gestrich 1997: s.22). On dokuzuncu yüzyılda gençlik okul ve aile tarafından sıkı bir denetim ve otorite altında tutulur. Kurulan çeşitli gençlik grupları ise ya kilise tarafından ya da devlet tarafından yönlendirilen ve desteklenen kulüp ya da dernek niteliğindeki topluluklardan oluşmuştur.

3.3. Yirminci Yüzyıl Almanya'sında Değişen Gençlik Kavramı ve Kültürleri

Gençlik kavramına Almanya'daki tarihsel gelişim süreci içinde baktığımızda, *Lutz Roth*'un da belirttiği gibi örneğin on dokuzuncu yüzyıl içerisinde olumsuz anlamda anılan yeni yetme (*Jüngling*) sözcüğü, ergen (*Jugendliche*) olarak yirminci yüzyıl başında olumlu yönde değişim geçirmiştir (Baacke 1987: s. 11). Bunda yüzyıl başında gelişen psikoloji, ruhbilim ve eğitim bilimleri gibi alanların da etkisi olmakla birlikte, asıl gelişme kentleşmeyle birlikte dağılan büyük feodal aile yapısının yerini çekirdek ailenin almasıdır. Çekirdek ailede bütün ilgiler çocuklara yönelir; çocukların kendilerine ait odaları olmaya başlar, eğitimlerine ilgi gösterilir, onlara özgü oyuncaklar üretilir ve kitaplar yazılmaya başlanır vb. Sanayileşme ve kentleşmenin artmasıyla birlikte çalışan bir gençlik de oluşmaya başlar. Bu da proleter gençlik diye anılır. Kentleşmeyle birlikte başlayan özellikle büyük kent sorunları (şiddet, polisiye, hukuk, psikoloji) ve gençliğin yaşadığı çeşitli sorunlar, onlara farklı bir gözle bakılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle gençlik, kötü çevre ve koşullardan kurtarılması gereken, eğitilmesi, yetiştirilmesi gereken bir kesimdir. Gençlik hareketlerinin etkisi, gelişim ve gençlik psikolojisinin gelişmesiyle birlikte yirminci yüzyıl başlarında "*Jugend*" kavramına yeniden olumlu anlamlar yüklenmiştir.

Oluşan yeni dünyanın modern toplumu içerisinde, gençlik bu sefer kendi yerini sorgulamaya başlar. Bu tür sorgulamalar, tipik *ergelik* davranışları olan kendini sorgulama, kimlik arayışı ve buna bağlı olarak gelişen kimlik bunalımlarını da doğurmuştur. Gençliğin bu değişimi, aslında bütün olarak toplumda bir şeylerin

değişiminin, yeni beklentilerin de bir göstergesidir. Bozuk bir düzeni, birçok ilkelerin ve ideallerin yıkımını, çöküşünü yaşayan ve gittikçe değersizlik içinde yozlaşan ve tıkanan bir toplumun bunalımlarını yaşar gençlik. Bu anlamda gençlik hemen her dönem için öncül rolü oynar toplumda. Büyük kentlerdeki ağır çalışma hayatı, modern büyük kent sorunları ve özellikle de gençlerin fabrikalarda uzun çalışma saatleriyle çalışması, kent gençliği bakımından pek çok değişimlere neden olmuştur. Sokak çetelerinin sayısı artmış, bir yandan da şiddet ve polisiye olaylarda tırmanma görülmüştür. Her bir grup ya da topluluk, kendi alt kültürünü oluşturmaya başlamıştır. Örneğin Almanya’da yirmili yıllarda “*Wilde Cliquen*” ve ellili yıllarda da “*Halbstarken*” adlı alt-kültürel gençlik grupları bunlardan bazılarıdır.

Henüz on dokuzuncu yüzyılda başlayan gençlik hareketleri birinci dünya savaşı öncesinde de devam etmiştir. Gençlik hareketleri yalnızca kişi veya kuruluşlara, var olan düzene ya da değer yargılarına olan karşıtlık değil, aynı zamanda da kültür ve yenilik hareketleridir. Gençlik hareketleri bağlamında düşünsel zemini hazırlayanlardan biri olarak *Friedrich Nietzsche*’yi (1844–1900) de anmadan geçemeyiz. Onun dışavurumculara ve çağa olan etkisi ile *J. J. Rousseau* (1712–1778)’nin coşkunluk dönemine olan etkisi arasında benzerlikler kurulabilir. Yine *Sommer*’in bildirdiğine göre *Nietzsche*’nin gençlere çağrısı, *kendilerini zamanın basmakalıp, kuru kuruya ezberci eğitim-öğretim içeren düzenden ve anlayışından kurtarmaları yönündedir. Gençliğin kendisi, kendi başına deneyimler edinmelidir* (Sommer 1996: s. 36).

Gençliği yüceltme tutumları daha sonra gençlik hareketleriyle daha da geniş alanlara yayılmıştır. Örneğin Almanya’da fedakarlık, vatanseverlik, birlik-beraberlik ve savaşçı germen kahramanlar ideleri ile kafaları doldurulan on yedi-on sekiz yaşındaki birçok genç, “*büyük gezi*” diye birinci dünya savaşına (1914-1918) katılır. Ancak ne var ki, kahramanlık yerine kültürel ve moral yıkımını, dahası ölümü tanır. *Karl Fischer*’in *Göçmen Kuşlar* (1896, *Wandervogel*) ‘ında görülen gençlik imgesi ise on dokuzuncu yüzyıldan bu yana kentli sınıfın, işçinin, kadının ve de gençliğin özgürlük hareketinin bir ifadesi olarak gösterilebilir. Bununla birlikte gençliğin yaşlılarından oluşan kendi sınıfının özerkliği de gündeme gelmiştir. Gerek 1914 öncesi gençlik hareketleri ile gerekse ikinci dünya savaşı gençlik hareketleri⁴ rastlantısal ya da kendiliğinden ortaya çıkmamış, zamanın, toplumun ve düzenin yenileşme gereksinimlerinden ötürü yenileyici bir güç ve

⁴ *Wandervogel* yanında *Freideutsche Jugend*, *wilde Cliquen*, çeşitli okul ve gençlik grupları ile dernekleri, sosyalist ve komünist parti gençlik kolları ile düzensiz ve organize olmamış irili ufaklı sokak çeteleri, eylem ve hareket odaklı gruplar da sayılabilir.

hareket olarak boy göstermiştir. Zira gençlik, toplumun ve sosyal gelişmelerin motoru olma işleviyle her zaman olduğu gibi geleceği şekillendirmeye çalışmıştır.

Birinci dünya savaşı yıllarından sonra gençlik dünyasının yaşam biçimlerinde değişiklikler gözlemlenir. Özellikle de yetişkinler dünyasından uzaklaşma tutumu. Genel olarak iki yönelim, gençlik hareketlerinde de etkili olur. Biri siyasallaşma, diğeri de yetişkin dünyasına olan eleştiridir. Küçük bir azınlık olan *Göçmen Kuşlar*, siyasal olmayan eski doğa ve grup yaşantılarını tercih ederken, büyük çoğunluk ise, siyasallaşma ve daha büyük şekilde örgütlenme yolunu seçer. 1926'da yaklaşık olarak dokuz milyon gençten dört milyonu dernek veya kuruluşlara üyedir. Bunların başında da spor kulüpleri gelir. Daha sonra kiliseye bağlı gençlik grupları, üç yüz yetmiş bin kadar işçi gençlik topluluğu vd. sıralanır. Serbest gruplardan Göçmen Kuşlar (*Wandervogel*), İziciler (*Pfadfinder*) ve diğerleri ise toplam olarak on iki bin üyeye sahiptir. Daha sonra çeşitli mezhep grupları da çıkar ortaya. Kızlar tüm gençlik topluluklarının çeyreğini oluşturur. Yahudiler ise dışlanır. Gençlik hareketlerinin sağ kanadı aşırılaşır. Sol kanadı ise 1920/21 yıllarında komünist hareketle birleşir. Sosyalist gençlik birçok şeklini *Göçmen Kuşlar* grubundan alır. Weimer Cumhuriyetinin sonlarına doğru dört milyonu aşkın üyesiyle yetmiş kadar gençlik dernekleri kaydedilir (Kenkmann 1997: s.38). Gençliğin yaklaşık %43'ü bu türden dernekler içerisinde örgütlenmiş durumdadır. 14-21 yaşları arası her iki gençten birisi örgütlüdür (1921). Weimer devrinin sonlarında *gençlik* kavramı adeta *mitleştirilir* ve giderek siyasallaştırılır. Göçmen kuşlar hareketinin pek çok özellikleri siyasallaştırılarak alınır ve yoğun bir biçimde propaganda aracı olarak kullanılır. Gençlik dünyasında çarpıcı olarak bir üniformalaşma görülür. Üniformalaşma ve asker nitelikli birçok öge veya tarzlara büyük hayranlık duyulur. Hemen her kültürde örneklerine rastlayabileceğimiz gibi çeşitli dinsel, ulusal hareketler ve gruplaşmalar da var olagelmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri de Alman milliyetçi-sosyalistlerin iktidara geldiği dönemde kurulan "*Hitler gençliği*" (*Hitlerjugend*) ve benzeri organizasyonlardır. Nasyonal sosyalistlerin iktidara gelişiyle gençliğin de kaderi değişir. Hitler gençliği (*Hitlerjugend*) gençlik örgütleri kurulur ve de hızla büyür. 14-28 yaşlarındaki gençliğin 1933'te % 28'i, 1934'te % 43'ü ve 1936'da da iki milyonu aşan sayılarla % 49'u bu nasyonal sosyalist örgütlenmeler içerisinde yerini alır (Kenkmann 1997: s.38).

3.4. Nazi Dönemi Gençlik Kavramı

Nasyonal sosyalistlerin iktidara geldiği 1933'ten itibaren ise artık serbest gençlik hareketlerinden söz edilemez olur. Gençlik birlikleri adı verilen ve "*Bündische Jugendkulturen.*" Olarak adlandırılan gruplar, sosyal biçim olarak organize birlikler halinde oluşurlar. Topluma karşı benlik, kimlik sahibi olarak görünürler. Dış görünümde *üniformalaşma* görülür. Savaş öncesinin gezi, sefer ve

romantik doğa motifleri yaşatılır. Genel eğilim olarak da ideleri değişmiş, görev, hizmet, birlik beraberlik, bütünlük, fedakârlık ve disiplin anlayışları yerleşmiştir. Ayrıca milliyetçilik duyguları artmış, halk, imparatorluk, genç kuşak, karşılıksız çalışma gibi kavramlar daha çok dile getirilir olmuştur.

Dönemin yetişkinleri de çok memnun değillerdir yaşamlarından. Onlar da bir yenilik, yeni bir dünya, yeni bir insan imgelerini içeren beklentiler içersindedir. Dönemin ağır sosyal-parasal şartları bu insanları derin karamsarlıklara⁵ itmiştir. Kültür çöküşünden; “*Decadence*” adı verilen kavram olarak söz edilir. Bu bağlamda gençlik mitosu daha da önem kazanmaktadır. Zira sosyal-kültürel çöküş, enflasyon, ağır yaşam koşulları gibi sorunlar altında ezilen yetişkinler, bu manzarayı değiştirecek gücü gençlerde görmektedir. Dolayısıyla kendilerinden daha iyi koşullarda ve konumlarda yaşayacaktır gençlik. Bu anlamda gençlik kurtarıcı niteliği de kazanır. Eğitim anlayışı içersinde de ideal gençlik tiplerinin çizilmesi ve ideal amaçların gösterilmesi, bu anlayışın da sonucudur bir yerde. Nazi dönemindeki Hitler gençliği gençlik kolları ve kamplarının oluşturulması da bu anlayışın bir ürünüdür. Savaşlarda daima gençlerin öne sürüldüğü gibi, her savaştan sonra da yaraların sarılması yine gençlerden beklenmektedir. Diğer acı bir gerçek de hiç kuşkusuz savaşlarda en çok ölenler de yine gençlerdir.

Kentsoylu/burjuva toplumunda gençler, toplumun sorunlarını erken yaşta paylaşmaya başlarlar. Doğrudan yetişkinlerin sorunları olan geçim derdi, enflasyon, ücret düşüklüğü, işsizlik gibi toplumsal-parasal sorunlardan çocuk ve gençler de yetişkinler gibi aynı düzeyde etkilenirler. Zira on dört- on beş yaşlarında iş ve çalışma hayatına atılan çocuk ve gençler de tüm bu gelişmelerden paylarını alırlar. Çalışan gençlik ve sorunları yazında da metinleştirilir (Sommer 1996: s.197).

Bunun yanı sıra siyasal gelişmeler ve siyasal yapılanma gençlik üzerinde de ağırlığını hissettirir. Bunun en güzel örneği, partilerin gençlik kollarıdır. “*Gençlik kimde ise, gelecek onundur*” propagandası, dönemin partilerinin önemli bir söylemidir (Sommer, 1996: s.198). İdealist gençlik mitosu yerini artık modern siyasal mitosa bırakmıştır. Ayrıca gençlik büyük bir oy varlığı olarak da göz doldurmaktadır. Gençlik idesi ve gençlik yaşamı henüz evrensel bir anlam kazanmamıştır. Zamanının kültürel, siyasal, toplumsal ve parasal koşullarına bağlıdır. Ergenlerin kimliğini bulma süreçleri ise ancak tek başlarına ve ağır koşullar altında gerçekleşmektedir. Ancak gençliğin kendi kendini bulma süreci bağımsız değildir. İçinde bulunduğu kültür ve toplum içersinde var olan yaklaşım ya da yönelimleri alarak bunları değiştirir.

⁵ Schopenhauer’in karamsarlığı da (*Pessimismus*) güncellik kazanır.

3.5. Savaş Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Yeni Gençlik Kültürleri

Almanya’da savaş sonrası büyük yıkım dönemidir ki ellili yıllarda da bu yıkım döneminin izleri silinmeye çalışılmış, dış yardımlarla Almanya’da yeniden yapılanma ve kalkınma dönemi başlatılmıştır⁶. Çalışan sayısının, daha doğrusu erkek nüfusun savaşlar yüzünden çok azalması nedeniyle 1960 yılından itibaren yabancı işçi alımına da geçilmiştir. Altmışlı yıllarla birlikte Almanya’da gençlik kültürü adı altında üç gençlik cephesi görülür (Baacke 1987: s.34). Bunlar “Teenager”ler, protesto hareketi ve eylem (action) gruplarıdır. Elbette gençlik birkaçına birden ait olabilir ya da hiç ait olmayabilir eğer aile, okul, iş gibi etkenler daha önemliyse.

Baba otoritesinden yoksun olarak büyüyen bir gençlik söz konusudur Almanya’da. Hem anne, hem baba görevlerini yapmaya çalışan Alman annelerinin otoriteleri söz konusudur. Bu savaş sonrası kuşak, savaşı anlamlandıramamakta, kendinden önceki savaş kuşağından çok farklı ama kesinlikle barışçıl bir dünya kurmak istemişlerdir. Savaş dönemine, geçmiş Nazi dönemine büyük bir tepki duymuşlardır. Tüm bu tepkileri, gençliği ortak bir dil etrafında buluşturmaya yetmiştir. Bu anlamdaki protesto hareketi çok farklı bir manzara oluşturmuştur. Bu grupların farklı / alternatif bir yaşam ve gelecek düşünceleri vardır. Teenager’lere göre çok daha büyük topluluklar oluşturmuşlardır. Bu kesimin yaş grubu ise ergenlik sonrası dönemi gençleridir. Birinci gruptaki eğitim düzeyi çok farklıdır; çeşitli ortaöğretim kurumlarından öğrencilerdir. Protesto gruplarında ise daha çok üniversite öğrencileri görülür. Buna karşın eylem gruplarında ise eğitim düzeyleri düşük ve çevre odaklı gençler görülür. Her üç grup da tarihsel öncülerinden bağımsız bir şekilde, toplumsal değişimlere bağlı olarak gelişmişlerdir.

Altmışlı ve yetmişli yıllardaki öğrenci hareketleri dönemi ise, anılan protesto kuşağının devamı ve en gelişmiş biçimi olarak tarihteki yerini almıştır. Altmışsekiz öğrenci hareketleri bağlamı burada bu çalışmanın kapsamını çok fazla aşacağından, yalnızca kısa değinilerle geçilecektir. Öğrenci hareketlerinin bütün dünyayı sarması ve etkili oluşu başlı başına gençlik sosyolojisi olayıdır ve dünyayı değiştiren bir hareket olmuştur, denebilir. Üstelik bu hareket her kültür içerisinde dünya sorunlarının yanı sıra kendi gerçeklikleri ve sorunları ile de şekillenmiştir.

3.6. Yeni Medyalar Dönemi ve Gençlik

Savaş sonrası dönemde en etkili ve belirli gençlik dönemi hareketleri, bilindiği üzere altmışsekiz öğrenci hareketleri döneminde yaşanmıştır. Çok geniş bir konu olduğu için bu çalışmada yalnızca dönemsel olarak değinilmiştir. Bu dönemden sonraki belirgin değişim ise seksenli yıllardan sonra bilgisayar ve diğer yeni medyaların büyük bir hızla gelişmesiyle birlikte yeni medyalar olarak

⁶ Savaş sonrası eski Doğu Almanyadaki gelişmeler için bakınız; Aydın, Y. (2016)

görülmektedir. Gençlik kültürleri ile medya, idol ve imaj kavramları birbirleriyle etkileşim içersindedirler. Medya olarak adlandırdığımız işitsel, görsel ve yazınsal araçlar olmaksızın gençlik kültürleri ve tarzları bu kadar yayılamaz ve tanınamazlardı. Bu noktada medyanın hangi yönelimleri ortaya koyduğu önemlidir. Ekranın yaygınlaşması, giderek kanal sayılarının çoğalması gibi çok hızlı gelişmelerle medya, gençlik kültürleri üzerinde son derece etkili olmaktadır. Buna günümüzün bilgisayar ve internet dünyası ile cep telefonu, tablet vb. de eklersek, günümüz gençliğinin ne türden değişimler ve etkiler içersinde olduğunu görebiliriz (Bkz. Yücel/Göçerler/Demir 2015). Tabii günümüze doğru geldikçe artık gençlik kültürleri ile medyaların bir tür ortak yaşam içersinde oldukları görülür. Medya bu sahnelerden kopamaz ve karşılıklı olarak yansıma ilişkisi oluşmuştur aralarında. Medya yalnızca bildiren, taşıyan/iletken değil, gençlik dünyasının da ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Bkz. Asutay 2013).

Yeni medyalar, en yeni yönelimleri ve özellikleri hemen kapar (Bkz. Atik, O. 2015). Bu sayede de o hareket hemen yaygınlaşır, yani başka bir deyişle yayımlanmış olur. Medyanın haber niteliği ile aldığı ve bildirdiği yayınlar da vardır. Özellikle de şiddet unsuru içeren–action- haber ve yayınlar (Örneğin Skinheads, öğrenci olayları gibi). Haber niteliğiyle bile olsa sonuç olarak bu hareketler yayımlanmış olur. Buna örnek olarak; medya aracılığıyla “Beatles” müzik grubu çok fazla yayımlanmıştır. Bu grubun saç kesiminden giyim–kuşam özelliklerine kadar her şey gençliğe örnek oluşturmuştur. Medya aracılığıyla bu şekilde bir pazar sanayisi de oluşturulmuş, üstelik parasal olarak getirisi de çok fazla olan bu gelir göz ardı edilememiştir. Bu yeni pazar, pop sektörü ya da sanayisi idi. Bu bağlamda kitap, dergi, CD, kaset, (Bkz. Göçerler, H. 2015) resim gibi pek çok medya türü ile parti, dinleti konser gibi giderek çeşitlenen etkinlikler de sayılabilir (Bkz. Asutay / Göçerler / Demir / Atik / Öğretmen, S. 2015).

Bir de medyanın kişisel mitleri oluşturma becerisi vardır ki, bunları geleneksel olarak yıldız ya da Star olarak nitelendiririz. Montgemery Clift, Marlon Brando ve hepsinden önemlisi de James Dean (1931–1955) medyaların başlangıcı olarak sayılabilecek olan ellili yıllarda bu idollerin başta gelenlerindedir. Bu yeni bir varoluş şekliydi. Bu yeni varoluş biçimi, başka bir deyişle Amerikan tipi yaşamın (American way of life) yeni bir biçimiydi. Toplumbilimci Edgar Morin yeni gençlik sorunsalını şöyle tanımlar: “James Dean ergenler arasında bir örnek olarak yer almıştır. Onun yüzü artık özenilen bir markadır” (Baacke 1987: s.75). J. Dean örneği gençliği etkilemiştir. Kot pantolon, ağır bir sweater, deri ceket, kravatsız önü açık gömlek, yetişkinler dünyasının toplumsal dayatmalarına başkaldırının açık işaretleridir. Bu giyim şekli ile bir yerde erkeklik de temsil edilmiş olur (Bedensel olarak çalışanın giysisi). Ergenler, kahramanlarını izlemiş, taklit etmişlerdir (Klaus 1994: s.12). Genç yaşta bir araba kazasında ölümü onu

daha da yüceltmış, bir idol haline getirmiştir. J. Dean'ın tüm dünya gençliğini etkilediği gibi ülkemiz gençliğini de en azından biçim olarak etkilediği düşünülebilir.

Günümüzde ise gençlik ve gençlik kültürleri ile ilgili her türlü bilgi ve belgeye, yeni medyalar aracılığıyla ulaşılmaktadır (Bkz: Farin 2010). Doğum oranının gittikçe düştüğü, çocuk sayısının son derece azaldığı günümüz Almanya'sında buna rağmen gençlik kültürlerinde zengin bir çeşitlilik söz konusudur Nicola Wilbrand-Donzelli'ye göre (2014). Bunda da şüphesiz, yeni medyaların aracı rolü çok büyük olsa gerektir.

SONUÇ

Çalışmanın başından bu yana tarihsel ve gençlik sosyolojisi açısından gençlik kültürlerindeki dönemsel değişimlere bakıldığında hemen hepsinin ortak yanının, gençliğin sürekli olarak yaşadığı çağın en ilerisinde olan, toplumsal, ekonomik, siyasi ve hatta teknolojik değişim ve gelişmelerde de başat rolünü üstlenen son derece dinamik bir unsur olduğu görülebilir. Bu anlamda geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de gençliğin göstermiş olduğu eğilim ve yaklaşımların aslında toplumumuzu şekillendiren unsurlar olduğu ve olacağı görülmelidir. Bu bağlamda günümüzün de içinde bulunduğu yeni medyalar dönemi, ekran kuşağı olarak da adlandırılan gençliğin en çok kullandığı medyalar ile onların oluşturduğu toplumsal manzaradan oluşmaktadır denebilir. Günümüzde artık bir dizüstü bilgisayar, tablet veya en azından bir cep telefonu olmayan genç sayısı çok az olsa gerektir. Bu yüzden yeni medyalar ile tüm bunların oluşturduğu medya endüstrisinin en önemli hedef kitlesi de doğallıkla gençliktir. Bu değişim okullarda derslere de yansımış, ders yöntemlerinden, not alma tekniklerine kadar her şey elektronik ortamlara yansıtılmış durumdadır. Yetmiş-seksenli yıllarda, yoğun kullanımdan ötürü fotokopi gençliğinden söz edilirken, bugün ise ekran bağımlılığı nedeniyle ekran gençliğinden söz edilir olmuştur. Derslerde tahtaya bakıp yazma yerine cep telefonu ile fotoğraf çekmek, ders notlarını aynı yöntemle resimleyip, elektronik ortamda sosyal paylaşım ağlarında yine elektronik olarak çoğaltmak ve paylaşmak, ders notu getirmek yerine cep telefonu veya diğer medya araçlarında "pdf" dosya biçiminde ders notu açmak ve de okumak en göze çarpan gelişmelerden bazılarıdır. Bu tarz yöntemin teknik olarak son derece hızlı ve etkili olduğu söylenebilir. Ama diğer taraftan da yaparak-yaşayarak öğrenme ilkelerine çok uymadığı için öğrenmenin son derece yüzeysel olduğu ve kalıcı olmadığı konusu da tartışılabilir. Tüm bu gelişmelere elbette okuma tekniği ve okuma kültürü de eklenmektedir. Ekrandan okuma tekniği gelişmiş olup yazma etkinliği de yerini tıklama, tuşlama vb. yöntemlere bırakmış durumdadır.

KAYNAKÇA

Asutay, Hikmet (2013) "*Gençlik Edebiyatı ve İlkgençlik Romanı*", Kriter Yayınları, İstanbul 2012, "*Gençlik Kültürleri, Gençlik Edebiyatı ve İlkgençlik Romanları*"; Paradigma Akademi, Eylül 2013, ISBN: 978-605-5193-47-8

Atik, Oktay (2015), "The Youth Cultures in terms of Literature Education", 10th International Balkan Congress on Education and Science "Education and Globalization" September 17-19, 2015. University "Ss. Cyril and Methodius" – Skopje Faculty of Pedagogy "St. Kliment Ohridski" – Skopje, Macedonia.

Asutay, Hikmet. / Göçerler, Harun / Demir, Meryem / Atik, Oktay / Öğretmen, Semra / Eyri, Semra (2015), "Adjustment of Literary Texts into Courses through New Medias" , 10th International Balkan Education and Science Congress , Education and Globalization, Ohrid, Makedonya , Eylül 2015.

Aydın, Yıldız (2016), Doğu Alman Yazınında Göç ve Sürgün, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 27-32, 2016.

Baacke, Dieter: (1987), "*Jugend und Jugendkulturen.*". Darstellung und Deutung. Weinheim/München.

Bastl, Beatrix (1997), "Zu allem guten auferzogen". Jugend in der höfischen Welt des 17./18. Jahrhunderts; Praxis Geschichte, Westermann, Jg.11, H. 1, Januar 1997, s. 12–16

Bendikat, Elfi (1997), "*Der Wandervogel*". Jugendkultur mit nationaler Färbung(1890-1933); Praxis Geschichte, Westermann, Jg.11, H. 1, Januar 1997, s. 32-37

Castner, Hartmut u. Thilo (1997), "*Aber heisst es gelebt?*". Die neue Jugend um 1800; Praxis Geschichte, Westermann, Jg.11, H. 1, Januar 1997, s. 17-21

Gestrich, Andreas (1997), "*Vom 'Ledigen' zum Landjugendlichen*". Ländliches Jugendleben im Wandel; Praxis Geschichte, Westermann, Jg.11, H. 1, Januar 1997, s.22–25

Göçerler, H. (2015) "Effective Use of Smart Board and Smart Phones With Regards to Reading" 10. International Balkan Congress on Education and Science "EDUCATION AND GLOBALIZATION". Ohrid-Macedonian: Faculty of Pedagogy "St. Kliment Ohridski".

Kenkmann, Alfons (1997), "*Macht Platz, ihr Alten*". Formierte Jugend im 20. Jahrhundert. Praxis Geschichte, Westermann, Jg.11, H. 1, Januar 1997, s. 38–43

Klaus, E.(1994), "*James Dean*", CD BOOKS, Pabel-Moewig KG 1994

Kluchert, Gerhard/Hans H. Pöschko (1997), “*Von Anfang und Ende der Jugend*”; Praxis Geschichte, Westermann, Jg.11, H. 1, Januar 1997, s. 4-11

Roth, Lutz (1983), “*Die Erfindung des Jugendlichen*”, München 1983

Sommer, Monika (1996), “*Literarische Jugendbilder zwischen Expressionismus und Neuer Sachlichkeit*”. Studium zum Adoleszenzroman der Weimerer Republik. Peter Lang, Europäische Hochschulschriften Bd./Vol. 1545, Frankfurt am Main.

Viereck, Holger (1997), “Drum schlag’ ich Stuttgart aus dem Sinn...”. Handwerksgelesen und Arbeiterjugend im 19. Jahrhundert. Praxis Geschichte, Westermann, Jg.11, H. 1, s. 26-31

Yücel, Mukadder / Göçerler, Harun / Demir, Meryem (2015), “Interkulturelles Lernen durch den Whiteboard-Einsatz als Zusatzmaterial”; Humanitas. Sayı: 5, s. 229-242.

6.1. Çevrimiçi Kaynak:

Farn, Klaus (2010) “Jugendkulturen Heute”: Aputz çevrimiçi dergi (27/2010); <http://www.bpb.de/apuz/32643/jugendkulturen-heute-essay?p=all> (11.02.2015)

Wilbrand-Donzelli, Nicola (2014) “Die wichtigsten Jugendkulturen”: http://www.t-online.de/eltern/jugendliche/id_47500252/jugendkulturen-der-gegenwart.html (11.02.2015)

**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN VE ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİR
MESLEK OLARAK SINIF ÖĞRETMENLİĞİNE İLİŞKİN METAFORİK
ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI¹**

*METAPHORIC PERCEPTIONS COMPARISON OF PRIMARY TEACHERS AND
THE CANDIDATE PRIMARY TEACHERS ABOUT PRIMARY TEACHING AS A
PROFESSION*

Özkan ÇELİK² Meral ASLAN ÇELİK³

*Geliş Tarihi: 23.11.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 21.02.2017
(Accepted)*

ÖZ:Bu araştırma sınıf öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliği”ne ilişkin algılarını, oluşturdukları metaforlar aracılığıyla belirlemek ve bu bağlamda bir karşılaştırma yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç kapsamında 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim görmekte olan 147 sınıf öğretmeni adayı ve yine aynı eğitim öğretim döneminde Muğla ilinde yer alan resmi okullarda görev yapmakta olan 93 sınıf öğretmeni araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Verilerin toplanması aşamasında öğretmen ve öğretmen adaylarına bir form aracılığıyla “*Sahip olduğu özellikler düşünüldüğünde bir meslek olarak sınıf öğretmenliğini,..... 'ya benzetirim; çünkü.....*” ifadesi yöneltilmiş ve katılımcılardan cümleyi tamamlamaları istenmiştir. Çalışmada katılımcıların görüşleri nitel yaklaşımla betimlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sınıf öğretmenleri ve öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforların 15 farklı geçerli kategoride toplandığı belirlenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine ilişkin oluşturdukları metaforların en sık olarak; “Bilgi kaynağı”, “Şekillendirici/Biçimlendirici” ve “Yetiştirici/Üretici” kategorilerinde toplandığı tespit edilmiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine ilişkin oluşturdukları metaforların ise en sık olarak; “Ebeveyn görevini yapan”, “Farklı alan bilgisine sahip olan”, “Yol gösterici/Yönlendirici” kategorilerinde toplandığı tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının meslekleriyle ilgili sahip oldukları metaforlar hakkında ilk tanımlayıcı veriler elde edilmiş olmasına rağmen; veli, öğrenci ve farklı eğitim paydaşlarının da sahip oldukları metaforları belirlemeye yönelik araştırmalar yapılması ve bu sayede kavramsal yapıların belirlenmesi, sınıf öğretmenlerini ve öğretmen adaylarını mesleklerine ilişkin olumsuz metaforları

¹ Bu çalışma 11-14 Mayıs 2016 tarihleri arasında düzenlenen 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda (USOS2016) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş.Gör.Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: ocelik@mu.edu.tr

³ Öğretmen, MEB, Ula Salih Güneyman İlkokulu, e-posta: mceliktrs@gmail.com

kullanmaya yönelik sorunları ortaya çıkaracak araştırmalar yapılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sınıf öğretmeni, öğretmen adayı, sınıf öğretmenliği mesleği, metafor, algı

ABSTRACT: This study has been carried out to determine the perceptions of primary teachers and the candidates about “primary teaching as a profession” through metaphors that they have created and to make comparisons of this scope. In the scope of this aim, participants of the study consist of 147 candidates of primary teachers who are studying at the faculty of education, the department of primary teacher training at Muğla Sıtkı Koçman University and also 93 primary teachers who are working at state schools in Muğla in the spring term of 2015-2016 academic years. During data collection process, teachers and the candidates of primary teachers were directed a statement as follows “*When its field specifications are considered, primary teaching as a profession to me is like; because*” through a form. In the form the participants were asked for completing the sentence accordingly. In the study, the views of the participants are aimed to be analysed through qualitative approach. In the analysis of the obtained data, content analysis method has been utilized. According to the results of the study, the identified metaphors created by primary teachers and candidate primary teachers are classified under 15 different various categories. It is found that the metaphors created by teachers mostly assembled under “source of information”, “formative” and “nurturer” categories. Adding to that the metaphors of the teacher candidates are categorised under “parents”, “possessing various knowledge levels”, “guidance” categories. The study is not without limitations therefore, for the following studies the other shareholders as parents, students and so on, may be added to the participants of the study to come up with rather valid results.

Keywords: Primary teacher, candidate primary teacher, primary teaching as a profession, metaphor, perception

GİRİŞ

Metaforlar, insanların gerçek dünya olaylarının, kendi zihinlerindeki yansımalarını ayrıştırmada kullandıkları birer bilişsel araç olarak görülebilir (Nikitina & Furuoka, 2008). Bu yönüyle ele alındığında metafor teorisi bilişsel psikolojinin içerisinde yer almaktadır ve kişisel olarak kullanımı amaçlanmaktadır. Ayrıca metaforlar toplumsal değişim mekanizması olarak da sosyal ve psikolojik paradigmalarda bir köprü oluşturmaktadır (Noyes, 2006). Dolayısıyla metaforlar insan hayatının her alanında ve her aşamasında farkında olarak ya da olmayarak bazı temel işlevleri yerine getirmekte sıklıkla kullanılırlar. Hayatımızın her alanında olduğu gibi eğitim ortamlarında da metaforlar, birer sembol olarak işe koşulmaktadırlar. Oxford vd.’ne (1998) göre metaforlar, eğitim sorunlarına yönelik bireylerin anlayışlarını geliştirme ve bakış açılarını genişletme gücüne sahip araçlardır. Greene de (1973) farklı öğrenme stilleri ve eğitim programı teorilerinin metaforlar aracılığıyla soyut kavramlar ve daha tanıdık somut

kavramlar arasındaki ilişkiler gösterilerek daha etkili hale getirilebileceğini ifade etmektedir. Böylelikle metaforlar eğitimde gerek iletişimi güçlendirmek gerekse öğretimin etkililiğini arttırmak için etkili birer araç olarak kullanılabilir.

Metaforlar insanların bilişsel süreçlerini düzenlemelerine yardımcı olarak, kendi algılama durumlarına göre hareket etmelerini sağlayabilirler. Başka bir yönüyle metaforların bireylerin çevrelerindeki dünyayı anlamaları ve değerlendirmeleri için rehberlik etmelerinin yanı sıra açıklayıcı ve kural koyucu işlevleri de vardır. Aykaç ve Çelik (2014) metaforları, kavramların anlaşılmasında zihinsel süreçleri düzenlemek adına günlük hayatımızda da bilinçli ya da bilinçsiz olarak sıklıkla kullandığımız, benzetmeler aracılığıyla anlamlandırma ve somutlaştırma araçları olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda oluşturulan metaforların bireylerin yaşantı deneyimlerini yansıtmada ve algılarını belirlemede bir araç olarak kullanılabilirliği ifade edilmektedir. Buradan hareketle metaforlar ile deneyimler arasında dinamik bir bağlantının olduğu söylenebilir. Bizler yeni deneyimleri anlamlandırmada birer araç olarak kullanılan kavramsal metaforları geliştirmeye yardımcı bazı deneyimlere sahibizdir (Alger, 2009). Bu özellikleriyle metaforlar bir iletişim ve ifade aracı olmalarının yanı sıra deneyimleri ortaya çıkarmada ve yönlendirmede kullanılan araçlar olarak da ele alınmalıdır. Marshall (1990) metaforların inanç sistemimizi temsil etmesine bağlı olarak olayları ve durumları algılamada bir yöntem şeklinde kullanabileceğimizi, zaman zaman farkında olmasak da bu metaforların eylemlerimizi etkileyebildiğini vurgulamaktadır.

Metafor analizi, günümüzde araştırmacılar tarafından katılımcıların inanç ve tutumları hakkında veri toplamanın etkili bir yolu olarak kullanılmaktadır. Metafor analizi bir söylem analizi yöntemidir ve bu yöntem insanların deneyimlerini ve inançlarını açıklayan birtakım benzetmeleri inceleyerek, bireylerin söylemlerinin altındaki anlamları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Zheng & Song, 2010). Çünkü metaforlar sadece konuşmanın şeklini değil zihnin temel işleyişini de ortaya çıkarabilmektedir (Martinez, Sauleda & Huber, 2001). Eğitim alanında da bazı deneyimlerin ortaya çıkarılması, daha sonraki süreçlere rehberlik etmesi açısından oldukça önemlidir. Metaforların temel işlevleri göz önüne alındığında öğretmen, öğrenci, veli, idareci vb. eğitim paydaşlarının deneyimlerinin metaforlar aracılığıyla ele alınıp analiz edilmesi önemli veriler ortaya koyabilmektedir. Öğretmenler eğitim-öğretim sürecinin en önemli paydaşlarından ve deneyimleri eğitim öğretim faaliyetlerine yön verme açısından oldukça önemlidir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin düzenli olarak sürdürülmesi, sürecin amaca ulaşması ve verimliliği öğretmenin sorumluluğundadır. Bu anlamda özellikle sınıf öğretmenleri ilkokul dönemindeki öğrencilerin kritik zamanlarında bu görevi yerine getirmekle

sorumludurlar. Sınıf öğretmenleri sınıf içerisindeki etkin öğretmen rolleri ile ilköğretim öğrencileri için davranışların şekillenmesine etki eden bir rol model olabilmektedirler. Dolayısıyla özellikle sınıf öğretmenleri örtük ya da açık bir şekilde bireylerin yaşantılarını doğrudan etkilemekte ve yönlendirmektedirler. Bu bağlamda “meslek olarak sınıf öğretmenliği” algısı bireylerce farklılık göstermektedir. Bu perspektiften bakıldığında mesleğini devam ettiren sınıf öğretmenleri ile yakın zamanda bu mesleği yapacak olan sınıf öğretmeni adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliği” olgusuna ilişkin algılarını metaforlar kullanılarak incelenmesi, sınıf öğretmenliği mesleğinin farklı gruplar tarafından nasıl anlaşıldığına dair önemli ipuçları verebilecektir.

Son yıllarda farklı kavramlara ilişkin olduğu gibi “öğretmen” ve ya “öğretmenlik mesleğine” ilişkin de algıları belirlemek amacıyla metaforların kullanıldığı pek çok çalışmaya (Aslan, 2013; Cerit, 2008; De Guerrero & Villamil, 2002; Ekiz ve Koçyiğit, 2013; Kalyoncu, 2012; Kıral, 2015; Pektaş ve Kıldan, 2009; Wan, Low, & Li, 2011; Yılmaz, Göçen ve Yılmaz, 2013) rastlamak mümkündür. Bu çalışmada da sınıf öğretmeni ve öğretmen adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliği”ne ilişkin algıları metaforlar aracılığıyla belirlenip karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Metaforlar eğitim araştırmalarında da deneyimlerin yorumlanmasında, gizil bilginin açığa çıkarılmasında, soyut kavramların somutlaştırılarak açıklanmasında ve belirli kavramsal ilişkilerin kurulmasında etkili olarak kullanılmaktadır. Araştırmanın sonuçlarının da sınıf öğretmenlerinin kendilerini değerlendirebilmelerine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının mesleki ve eğitim yaşantıları hakkında da bilgiler verebilecek sonuçlar ortaya konularak, mevcut şartlar içerisinde sınıf öğretmenliği mesleğinin nasıl algılandığına ilişkin bilgi edinmemizi sağlayabilecektir. Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının mesleklerini hangi unsurlara dayanarak değerlendirdikleri, mesleki algı anlamında önemli ipuçları sunabilecektir.

Buradan hareketle bu araştırma sınıf öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine” ilişkin algılarını, oluşturdukları metaforlar aracılığıyla belirlemek ve bir karşılaştırma yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu genel amaç doğrultusunda bazı sorulara cevap aranmıştır;

1- Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine” ilişkin oluşturdukları metaforlar hangi kategoriler altında toplanmaktadır.

2- Sınıf öğretmenleri “bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine” ilişkin algılarını hangi metaforları ve gerekçeleri kullanarak ifade etmişlerdir?

3- Sınıf öğretmeni adayları “bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine” ilişkin algılarını hangi metaforları ve gerekçeleri kullanarak ifade etmişlerdir?

YÖNTEM

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının görüşleri nitel yaklaşımla betimlenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim görmekte olan 147 sınıf öğretmeni adayı ve yine aynı eğitim öğretim döneminde Muğla ilinde yer alan resmi okullarda görev yapmakta olan 93 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Sınıf öğretmeni adayları ve öğretmenler araştırmaya gönüllü olarak katılmayı istemeleri esasına göre tesadüfi olarak seçilmiştir. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin bazı demografik özelliklere göre dağılımı Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Sınıf Öğretmenlerinin Özellikleri

Mesleki Kıdem	6 yıldan az		6-10 yıl		11-15 yıl		16-20 yıl		20 yıldan fazla		Toplam		
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	
Cinsiyet													
Sınıf Öğretmeni	f	8	4	15	3	15	2	10	10	11	15	59	34
	%	8.6	4.3	16.1	3.2	16.1	2.1	10.8	10.8	11.8	16.8	63.5	36.5
Toplam	f	12		18		17		20		26		93	

Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının özellikleri de Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Sınıf Öğretmeni Adaylarının Özellikleri

Sınıf Düzeyi		1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf		Toplam	
		K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Sınıf Öğretmeni Adayı	f	28	11	28	11	25	10	25	9	106	41
	%	19	7.5	19	7.5	17	6.8	17	6.1	72.1	27.9
Toplam	f	39		39		35		34		147	

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanabilmesi için sınıf öğretmenlerine ve sınıf öğretmeni adaylarına yönelik iki ayrı form hazırlanmıştır. Formlarda katılımcılardan “*Sahip olduğu özellikler düşünüldüğünde bir meslek olarak sınıf öğretmenliğini,’ya benzetirim; çünkü,.....*” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Bunun haricinde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla da üçer soru sorulmuştur.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sürecinde Saban, Koçbeker ve Saban (2006) tarafından önerilen aşağıdaki basamaklar takip edilmiştir.

- (1) Adlandırma aşaması
- (2) Tasnif etme (eleme ve arıtma) aşaması,
- (3) Yeniden organize etme ve derleme aşaması,
- (4) Kategori geliştirme aşaması
- (5) Geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması

Kodlama ve kategori geliştirme işlemleri tekrarlı olarak yapılmıştır. Böylece araştırmanın problemine ve amacına bağlı kalınarak, tekrarlı ve gereksiz kodlamalar çıkarılmış, gerekli görülen kısımlarda yeni kodlamalar eklenmiştir. Kodlamalar esnasında katılımcılar tarafından üretilen metaforların mantıksal nedenleri de irdelenmiş ve kategorilendirme bu kapsamda yapılmıştır.

Verilerin analizi iki araştırmacı tarafından bağımsız bir şekilde yapılmış, araştırmacı çeşitlemesi (Johnson & Christensen, 2004; Patton, 2002) tekniği ile güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki uyum oranları Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3. Kodlayıcılar Arasındaki Uyum Oranları

	Uzlaşılın Madde (f)	Uzlaşılmayan Madde (f)	Uyum Yüzdesi (%)
Sınıf Öğretmeni Metaforları	85	8	91.3
Sınıf Öğretmeni Adayı Metaforları	133	14	90.4
Toplam	218	23	90.5

Araştırmacılar veri analizi sürecinde kodlayıcı olarak görev almışlardır. İki kodlayıcı öncelikle ayrı ayrı kategorilendirme yapmışlar ve daha sonra bir araya gelerek uzlaşılın ve uzlaşılmayan kategorileri birlikte değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak sınıf öğretmenlerinin ileri sürdükleri metaforlara ilişkin kategorilerin % 91.3'ünde, öğretmen adaylarının ileri sürdükleri metaforların %90.4'ünde uyum sağlanmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde katılımcıların “bir meslek olarak sınıf öğretmenliği” hakkında geliştirdikleri metaforlara ilişkin veriler analiz edilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanarak sunulmuştur.

Bu kapsamda araştırmanın birinci alt problemi olan “Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine” ilişkin oluşturdukları metaforlar hangi kategoriler altında toplanmaktadır” sorusunu yanıtlamak amacıyla yapılan analizlere ilişkin bulgular Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Oluşturdukları Metafor Örnekleri ve Kategoriler

Metafor Kategorisi	Öğretmen	Öğretmen Adayı
1- Bilgi kaynağı olarak sınıf öğretmenliği	Güneş, Elektrik trafosu, Mum, Su kaynağı, İbrik...	Güneş, Ay, Kitap, Bilgisayar...
2- Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmenliği	Gökkuşluğu, Bukalemun, Mevsimler, Ahtapot...	Gökkuşluğu, Renk skalası, Nar, İsviçre çakısı...
3- Temel oluşturucu olarak sınıf öğretmenliği	İnşaat ustası, Müteahhit, Mühendis, Bina temeli...	İnşaat mühendisi, Merdivenin ilk basamağı
4-Bakıcı olarak sınıf öğretmenliği (Çok çalışan sınıf öğretmeni)	Dadı, Diplomalı çocuk bakıcısı...	Karınca, Arı
5- Ebeveyn görevini yapan sınıf öğretmeni	Anne, Baba...	Anne, Baba, Aile...
6- Şekillendirici/Biçimlendirici sınıf öğretmeni	Heykeltıraş, El sanatları ustası, Mimar, Ressam...	Heykeltıraş, Ahşap işlemciliği, Marangoz, Hattat...
7- Koruyucu olarak sınıf öğretmeni	Tavuk	Sarmaşık bitkisi, Kaplan, Kuş...
8- Kişisel gelişim sağlayıcı olarak sınıf öğretmeni	Toprak, Ağaç, Yaşam Koçu...	Ağaç, Bitki...
9- Yetiştirici/Üretici olarak sınıf öğretmeni	Bahçıvan, Çiftçi...	Bahçıvan, Çiftçi...
10-Yol gösterici/Yönlendirici olarak sınıf öğretmeni	Gemi kaptanı, Kutup yıldızı...	Pusula, Deniz feneri, Kutup yıldızı...
11-Yönetici/Lider olarak sınıf öğretmeni	Çoban, Güneş sistemi...	Koro şefi, Ormanlar kralı aslan...
12- Yaşam için gerekli olarak sınıf öğretmeni	Su, Çiçek, Güneş...	Oksijen, Ağaç, Güneş, Toprak...
13-Unutulmayan/İz bırakan sınıf öğretmeni	Sanatçı	Kokusu bitmeyen gül, Süper kahraman...
14-Sabır timsali olarak sınıf öğretmeni	Beyaz renk...	Kanatsız melek, Bambu ağacı...
15-Zor şartlara dayanıklı sınıf öğretmeni	Yıkılmaz dağ, Ağaç...	Ağaç, Kaldırım taşı...

Tablo 4’de görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliği”ne ilişkin ileri sürdükleri metaforlar 15 kategoride toplanmıştır. Bu kategorilere giren metaforlara bazı örnekler de tablo da sunulmuştur. Sınıf öğretmenleri ile öğretmen adaylarının ortaya çıkan kategorilerin 14’ünde ortak kategoriler oluşturacak metaforlar ürettikleri görülmektedir. Sadece sınıf öğretmenleri “Bakıcı olarak sınıf öğretmenliği” kategorisi altında toplanan metaforlar üretirken, sınıf öğretmeni adaylarının bu kategoriye girebilecek hiçbir metafor üretmedikleri, onun yerine “Çok çalışan sınıf öğretmeni” kategorisine girebilecek metaforlar ürettikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Metaforlara yönelik temel gerekçelendirmeler incelendiğinde; “Bilgi kaynağı olarak sınıf öğretmenliği” kategorisine ilişkin, sınıf öğretmenin bilgi ve deneyimiyle çocukları aydınlatan, ısıtan ve bilgi veren bir kaynak olduğunun, “Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmenliği” kategorisine ilişkin, çok özellikli, her alanda çok yönlü bilgiye sahip olduğunun, “Temel oluşturucu olarak sınıf öğretmenliği” kategorisine ilişkin, eğitim hayatının temelini oluşturduğunun, hayatın temel ilkelerini öğretildiğinin, “Bakıcı olarak sınıf öğretmenliği” kategorisine ilişkin, çocukların her şeyiyle ilgilenildiğinin, “Çok çalışan sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, bıkmadan, sürekli çalışma gerektiren bir meslek olduğunun, “Ebeveyn görevini yapan sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, sınıf öğretmenin çocuklara aileden biri gibi sevgi gösterdiğinin, anne şefkatiyle öğrencilere yaklaştığının, “Şekillendirici / Biçimlendirici sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, sınıf öğretmenlerinin öğrencilerini bir usta misali biçimlendirerek eser haline getirdiğinin, “Koruyucu olarak sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, çocukları her durumda korumaya çalıştıklarının, “Kişisel gelişim sağlayıcı olarak sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, öğrencilerin topluma yararlı bireyler olarak yetişmesi için rehberlik edildiğinin, “Yetiştirici/Üretici olarak sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, öğrencileri belli bir seviyeden alıp yetiştirildiğinin, “Yol gösterici/Yönlendirici olarak sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, öğrencilerin doğru yolu bulmasına rehberlik edildiğinin, “Yönetici/Lider olarak sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, sınıfı bir şef gibi yönettiğinin, “Yaşam için gerekli olarak sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, toplumu iyi kılımda temel unsur olduğunun, “Unutulmayan/İz bırakan sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, öğrencileri tarafından hiç unutulmadığının, “Sabır timsali olarak sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin, öğrencilerinin her türlü hatası karşısında tahammüllü davrandığının, “Zor şartlara dayanıklı sınıf öğretmeni” kategorisine ilişkin ise, sınıf öğretmenlerinin zaman zaman zor şartlar altında çalışmak zorunda kaldıklarının katılımcı olan sınıf öğretmenleri ve öğretmen adayları tarafından sıklıkla ifade

edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte sınıf öğretmenlerinin en sık bahçıvan, anne-baba, mum, gökkuşağı ve su metaforlarını kullandıkları, öğretmen adaylarının ise en sık anne-baba, güneş, renkler, ağaç, çiftçi ve gökkuşağı metaforlarını kullandıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Sınıf öğretmenleri bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine ilişkin algılarını hangi metaforları ve gerekçeleri kullanarak ifade etmişlerdir?” sorusunu yanıtlamak amacıyla yapılandırılan analizlere ilişkin bulgular Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. Sınıf Öğretmenlerinin “Bir Meslek Olarak Sınıf Öğretmenliği”ne İlişkin Algılarını İfade Ettikleri Metaforların ve Gerekçelerin Dağılımı

Metafor Kategorisi	f	%	Sık İfade Edilen Gerekçeler
Bilgi kaynağı olarak sınıf öğretmenliği	16	17.2	Deneyim aktarır, Bilgi aktarır.
Şekillendirici/Biçimlendirici sınıf öğretmeni	13	14.0	Çocuklara şekil verir, Eser üretir.
Yetiştirici/Üretici olarak sınıf öğretmeni	12	12.9	Bitki yetiştirir gibi yetiştirir.
Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmenliği	11	11.8	Her işten anlar, Her alanda bilgi sahibidir.
Temel oluşturucu olarak sınıf öğretmeni	8	8.6	Eğitimin temelini atar.
Ebeveyn görevini yapan sınıf öğretmeni	8	8.6	Anne-baba gibi davranır.
Bakıcı olarak sınıf öğretmenliği	4	4.3	Çocukların her şeyleri ile ilgilenir.
Kişisel gelişim sağlayıcı olarak sınıf öğretmeni	4	4.3	Öğrencilerin kişiliğini oluşturur.
Yaşam için gerekli olarak sınıf öğretmeni	4	4.3	Çevresine hep faydalıdır, Olmazsa olmaz.
Her türlü zor şarta dayanıklı sınıf öğretmeni	4	4.3	Zor koşullarda da işini verimli yapar.

Yol gösterici/Yönlendirici olarak sınıf öğretmeni	3	3.2	Öğrencilere rehberlik eder.
Yönetici/Lider olarak sınıf öğretmeni	2	2.2	Sınıfın lideridir.
Sabır timsali olarak sınıf öğretmeni	2	2.2	Sınıf öğretmenliği sabır işidir.
Koruyucu olarak sınıf öğretmeni	1	1.1	Öğrencilerini koruma güdüsü vardır.
Unutulmayan/İz bırakan sınıf öğretmeni	1	1.1	Kalıcı eserler bırakır.
Toplam	93	100	

Tablo 5 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin “bir meslek olarak sınıf öğretmenliği” ne ilişkin oluşturdukları metaforların kategorik dağılımları görülmektedir. Tabloya göre sınıf öğretmenleri mesleklerini en sık olarak “Bilgi kaynağı olarak sınıf öğretmeni”, “Şekillendirici/Biçimlendirici sınıf öğretmeni”, “Yetiştirici/Üretici olarak sınıf öğretmeni” ve “Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmenliği” kategorilerine giren metaforlarla ifade etmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin ileri sürdükleri metaforlara ilişkin gerekçeler de incelendiğinde, öğretmenler tarafından sınıf öğretmenliği mesleğinin, bir deneyim ya da bilgi aktarma, çocukları şekillendirme, öğrencilerin kişiliklerini yönlendirme ve her alanda bilgi sahibi olmanın mecbur olduğu bir meslek biçiminde görüldüğü söylenebilir. Sınıf öğretmenlerinin oluşturdukları metaforlara ve gerekçelendirmelerine ilişkin bazı örnekler şöyledir.

Ö13(E)- *Elektrik trafosuna benzetiyorum. Çünkü “Öğretmen yıllarca kendi kazandığı bilgileri öğrencilerine dağıtır. Onları bilgilendirir. Nasıl trafo kendisinde topladığı enerjiyi kullanılacak yerlere yeteri kadar dağıtırsa öğretmen de bilgi dağıtır.”* (Bilgi kaynağı olarak sınıf öğretmeni)

Ö14(E)- *Heykeltıraşa benzetiyorum. Çünkü “Heykeltıraş eline aldığı malzemelere şekil vererek yeni bir eser meydana getiriyor. Sınıf öğretmenlerinin durumu da aynı bu şekilde.”* (Şekillendirici/Biçimlendirici sınıf öğretmeni)

Ö38(E)- *Mühendise benzetiyorum. Çünkü “Bir mühendis nasıl bir yapının projesini ince ince planlayarak çiziyorsa sınıf öğretmeni de bir binanın temelini oluşturup geleceğin insanını inşa ediyor. Binanın en önemli kısmı olan temelini atıyor.”* (Temel oluşturucu olarak sınıf öğretmenliği)

Ö54(K)- *Her işten anlayan bir robota benzetiyorum. Çünkü “Müzikten anlıyorsunuz, resimden anlıyorsunuz, Fen, matematik, Türkçe zaten sürekli anlatıyorsunuz. Bu yüzden çok amaçlı bir robotu andırıyoruz bence....”* (Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmenliği)

Araştırmanın diğer bir alt problemi olan “Sınıf öğretmeni adaylarının bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine ilişkin algılarını hangi metaforları ve gerekçeleri kullanarak ifade etmişlerdir?” sorusunu yanıtlamak amacıyla yapılmış analizlere ilişkin bulgular Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. *Sınıf Öğretmeni Adaylarının “Bir Meslek Olarak Sınıf Öğretmenliği”ne İlişkin Algılarını İfade Ettikleri Metaforların ve Gerekçelerin Dağılımı*

Metafor Kategorisi	f	%	Sık İfade Edilen Gerekçeler
Ebeveyn görevini yapan sınıf öğretmeni	24	16.6	Öğrencileriyle annesi-babası kadar fazla zaman geçirir. Her türlü ihtiyacıyla ilgilenir.
Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmeni	20	13.8	Tek bir meslek gibi görünse de pek çok meslek bilgisini barındırır.
Yol gösterici/Yönlendirici olarak sınıf öğretmeni	19	13.1	Öğrencilere rehberlik eder.
Yetiştirici/Üretici olarak sınıf öğretmeni	16	11.0	Bir ürün yetiştirir gibi öğrenci yetiştirir.
Bilgi kaynağı olarak sınıf öğretmeni	15	10.3	Bilgi dağıtır.
Kişisel gelişim sağlayıcı olarak sınıf öğretmeni	8	5.5	Öğrencilerin kişilik oluşumunda etkilidir.
Her türlü zor şarta dayanıklı sınıf öğretmeni	7	4.8	Zorlansa da kendini yeniler.

Koruyucu olarak sınıf öğretmeni	7	4.8	Öğrencilerini her türlü kötülükten korumaya çalışır.
Şekillendirici/Biçimlendirici sınıf öğretmeni	6	4.1	Bir usta gibi eseri olan çocuklara şekil verir.
Yaşam için gerekli olarak sınıf öğretmeni	6	4.1	Topluma daima yararlıdır. Olmazsa olmaz.
Çok çalışan sınıf öğretmeni	5	3.4	Hiç usanmadan çalışır.
Yönetici/Lider olarak sınıf öğretmeni	4	2.8	Sınıfın yöneticisidir.
Sabır timsali olarak sınıf öğretmeni	3	2.1	İyi niyetlidir. Kendi çocuklarına gösterdiği sabrı gösterir.
Unutulmayan/İz bırakan sınıf öğretmeni	3	2.1	Öğrencileri tarafından hep hatırlanır.
Temel oluşturucu olarak sınıf öğretmenliği	2	1.4	Hayatın temellerini oluşturur.
Toplam	147	100	

Tablo 6 da sınıf öğretmeni adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliği” ne ilişkin oluşturdukları metaforların kategorik dağılımları yer almaktadır. Buna göre öğretmen adaylarının kullandıkları metaforların en sık olarak “Ebeveyn görevini yapan sınıf öğretmeni”, “Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmeni”, “Yol gösterici/Yönlendirici olarak sınıf öğretmeni” ve “Bilgi kaynağı olarak sınıf öğretmeni” kategorilerinde toplandığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının oluşturdukları bu metaforlara ilişkin gerekçeleri incelendiğinde ise, sınıf öğretmenliği mesleğinin, öğrencileri ile anne-babası kadar fazla zaman geçirdiğinden dolayı onların her türlü ihtiyacıyla ilgilenmeyi gerektiren, pek çok meslek bilgisine sahip olmayı gerektiren, öğrencilere rehberlik edilen ve bilgi dağıtılan bir meslek olarak algılandığı söylenebilir. Bunlar dışında ortaya çıkan diğer kategorilerin biri haricinde sınıf öğretmenlerinin oluşturdukları metafor

kategorileriyle aynı olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenleri “Bakıcı olarak sınıf öğretmenliği” kategorisine giren metaforlar ileri sürerken, öğretmen adayları bunun yerine “Çok çalışan sınıf öğretmeni” kategorisine giren metaforlar ileri sürmüşlerdir. Sınıf öğretmeni adaylarının oluşturdukları metaforlara ve gerekçelendirmelerine ilişkin bazı örnekler de şöyledir.

ÖA56(K)- *Kokusu hiç geçmeyen bir güle benzetiyorum. Çünkü “Sınıf öğretmenleri daima hatırlanır ve iyi bir sınıf öğretmeniye daima minnet duyulur ve üzerimizden kokusu hiç geçmez.”* (Unutulmayan/İz bırakan sınıf öğretmeni)

ÖA84(K)- *Anneliğe benzetiyorum. Çünkü “Biz sadece öğretmekle kalmayıp onlara sevgi, şefkat ve güven veriyoruz. Bir anne çocuğunu nasıl yetiştirip koruyorsa bir öğretmen de öğrencilerini öyle büyütüp hayata hazırlıyor.”* (Ebeveyn görevini yapan sınıf öğretmeni)

ÖA94(K)- *Nar’a benzetiyorum. Çünkü “Sınıf öğretmenliği tek bir meslek gibi görünse de birçok mesleğin sahip olduğu özellikleri taşır. Nar da dıştan bakılınca bir tanedir ama içinde birçok parçayı barındırır.”* (Farklı alan bilgisine sahip sınıf öğretmeni)

ÖA128(E)- *Kaplan’a benzetiyorum. Çünkü “Yavrularını korur, öğretir ve hayata bırakır.”* (Koruyucu olarak sınıf öğretmeni)

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sınıf öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adaylarının “bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine” ilişkin algılarını, oluşturdukları metaforlar aracılığıyla belirleyip bu doğrultuda bir karşılaştırma yapmanın amaçlandığı araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenleri ve öğretmen adayları tarafından oluşturulan metaforların 15’er farklı kategoride toplandığı belirlenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının oluşturdukları metaforların toplandığı kategorilerin 14’ü aynı iken bir kategori farklı oluşmuştur. Sınıf öğretmenleri “Bakıcı olarak sınıf öğretmenliği” kategorisine giren metaforlar ileri sürerken, öğretmen adayları bunun yerine “Çok çalışan sınıf öğretmeni” kategorisine giren metaforlar ileri sürmüşlerdir. Sınıf öğretmenlerinin en sık bahçıvan, anne-baba, mum, gökkuşağı ve su metaforlarını kullandıkları, öğretmen adaylarının ise en sık anne-baba, güneş, renkler, ağaç, çiftçi ve gökkuşağı metaforlarını kullandıkları belirlenmiştir. Sınıf öğretmenleri ve öğretmen adayları tarafından üretilen metaforların bir kaç dışında farklılaştığı görülmüştür. Bu durumun mesleki deneyim farklılığından kaynaklanıyor olduğu söylenebilir. Saban da (2004) öğretmenlik mesleğine giriş dersini alan sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirdiği çalışmasında, katılımcıların “öğretmen” kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforları tespit etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre sınıf

öğretmeni adayları öğretmen kavramına ilişkin en çok bahçıvan, su, güneş, heykeltıraş ve çiftçi metaforlarını oluşturdukları tespit edilmiştir. Yılmaz, Göçen ve Yılmaz (2013) öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirleyeme çalışmış ve araştırmaları sonucunda öğretmen kavramını en çok anne-baba, bahçıvan, rehber, aile, ışık, ağaç, heykeltıraş ve çiftçi metaforlarıyla özdeşleştirildiği sonucuna ulaşmışlardır. Koç da (2014) benzer bir araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin en sık olarak güneş, ışık, mum, ebeveyn ve ağaç metaforlarını ileri sürdüklerini, öğretmenlik mesleğine ilişkin olarak ise en sık annelik, su, toprak, ağaç ve güneş metaforlarını ileri sürdüklerini tespit etmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ile be araştırmaların sonuçları benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın diğer bir sonucuna göre sınıf öğretmenlerinin bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine ilişkin oluşturdukları metaforların en sık olarak; Bilgi kaynağı, Şekillendirici/Biçimlendirici ve Yetiştirici/Üretici kategorilerinde toplandığı tespit edilmiştir. Bu sonuca bağlı olarak sınıf öğretmenlerinin mesleklerini; bilgi sağlayan, öğrencilerin yaşantılarına şekil veren bir meslek olarak gördükleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda sınıf öğretmenleri oluşturdukları metaforlar aracılığıyla öğrencilerini özenle yetiştirdiklerini ve topluma yararlı üretimler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının bir meslek olarak sınıf öğretmenliğine ilişkin oluşturdukları metaforların ise en sık olarak; Ebeveyn görevini yapan, Farklı alan bilgisine sahip olan, Yol gösterici/Yönlendirici kategorilerinde toplandığı tespit edilmiştir. Bu sonuca bağlı olarak sınıf öğretmeni adaylarının mesleklerini; şefkat ve ilgi gösterme anlamında anne babalıkla ilişkilendirdikleri ve farklı alanlarda bilgi sahibi olmaları gerektiğine vurgu yaptıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar literatürdeki ilgili araştırmalarda (Ekiz ve Koçyiğit, 2013; Gür, 2012; Ocak ve Gündüz, 2006; Wells-Yalçın, 2015) yapılan kategorilerle benzerlik göstermektedir.

Bu çalışma sayesinde sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının meslekleriyle ilgili sahip oldukları metaforlar hakkında ilk tanımlayıcı veriler elde edilmiş olmasına rağmen tekrar çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu anlamda veli, öğrenci ve farklı eğitim paydaşlarının da sahip oldukları metaforları belirlemeye yönelik araştırmalar yapılması ve bu sayede kavramsal yapıların belirlenmesi literatüre önemli katkılar sağlayabilecektir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının mesleklerine ilişkin olumsuz metaforları kullanmaya yönelen sorunları ortaya çıkaracak araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Alger, C. L. (2009). Secondary teachers' conceptual metaphors of teaching and learning: Changes over the career span. *Teaching and Teacher Education*, 25, 743-751.

Aslan, S. (2013). Birleştirilmiş sınıflarda görev yapan öğretmenlerin "Öğretmen" kavramı ile ilgili algılarının metaforik incelenmesi. *Turkish Studies*, 8(6), 43-59.

Aykaç, N. ve Çelik, Ö. (2014). Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının eğitim programına ilişkin metaforik algılarının karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 328-340.

Cerit, Y. (2008, Güz). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 693-712.

De Guerrero, M. C., & Villamil, O. S. (2002). Metaphorical conceptualizations of ESL teaching and learning. *Language Teaching Research*, 6(2), 95-120.

Ekiz, D. ve Koçyiğit, Z. (2013). Sınıf öğretmenlerinin "Öğretmen" kavramına ilişkin metaforlarının tespit edilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 439-458.

Greene, M. (1973). *Teacher as stranger: educational philosophy for the modern age*. Belmont: Wadsworth Publishing.

Gür, H. (2012). Öğretmen adaylarının öğretmen ve öğretmenlik mesleği ile ilgili metaforları: Kosova örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 7(3), 885-897.

Johnson, B., & Christensen, L. (2004). *Educational research: quantitative, qualitative, and mixed approaches* (2 b.). Boston: Pearson Education Gnc.

Kalyoncu, R. (2012). Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının "Öğretmenlik" kavramına ilişkin metaforları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 471-484.

Kıral, E. (2015). Öğretmen adaylarının algılarına göre öğretmen metaforları. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 57-65.

Koç, S. E. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen ve öğretmenlik mesleğine ilişkin metaforik algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-72. doi: 10.17679/iuefd.79408.

Marshall, H. H. (1990). Metaphor as an instructional tool in encouraging student teacher reflection. *Theory Into Practice*, 29(2), 128-132. doi:10.1080/00405849009543443

Martinez, M. A., Saulea, N., & Huber, G. L. (2001). Metaphors as blueprints of thinking about ching and learning. *Teaching and Teacher Education*, 17, 965–977.

Nikitina, L., & Furuoka, F. (2008). “A language teacher is like...”: Examining Malaysian students’ perceptions of language teachers through metaphor analysis. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 5(2), 192–205.

Noyes, A. (2006). Using metaphor in mathematics teacher preparation. *Teaching and Teacher Education*(22), 898–909.

Ocak, G. ve Gündüz, M. (2006). Eğitim Fakültesini yeni kazanan öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine giriş dersini almadan önce ve aldıktan sonra öğretmenlik mesleği hakkındaki metaforlarının karşılaştırılması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 293-310.

Oxford, R. L., Tomlinson, S., Barcelos, A., Harrington, C., Lavine, R. Z., Saleh, A., & Longhini, A. (1998). Clashing metaphors about classroom teachers: toward a systematic typology for the language teaching field. *System*, 26(1), 3-50.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3 b.). Thousand Oaks: CA: Sage.

Pektaş, M. ve Kıldan, O. A. (2009). Farklı branşlardaki öğretmen adaylarının "Öğretmen" kavramı ile ilgili geliştirdikleri metaforların karşılaştırılması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 271-287.

Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 131-155.

Saban, A., Koçbeker, H. N. ve Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metaforlar yardımıyla analiz edilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(2), 461-522.

Wan, W., Low, G. D., & Li, M. (2011). From students’ and teachers’ perspectives: Metaphor analysis of beliefs about EFL teachers’ roles. *System*, 39, 403-415. doi: 10.1016/j.system.2011.07.01210.1016/j.system.2011.07.012.

Wells-Yalçın, Ş. (2015). Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının öğretmen ve sanatçı algısına ilişkin metafor analizi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 30(3), 160-175.

Yılmaz, F., Göçen, S. ve Yılmaz, F. (2013). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algıları: Bir metaforik çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 151-164.

Zheng, H.-b., & Song, W.-j. (2010). Metaphor analysis in the educational discourse: A critical review. *US-China Foreign Language*, 8(9), 42-49.

GELENEKSEL JAPON KONAKLAMA BİNASI “RYOKAN”

TRADITIONAL JAPANESE ACCOMMODATION BUILDING “RYOKAN”

İlknur Yüksel¹

Geliş Tarihi: 03.05.2016
(Received)

Kabul Tarihi: 21.02.2017
(Accepted)

ÖZ: Bu çalışmada, Japonya’ya özgü ve kendi ortamı içinde şekillenen geleneksel konaklama binası; “ryokan” incelenmiştir. Japon geleneklerinin konaklama hizmetinin bünyesinde “banyo, yemek, yatak” özetlenebilir şekilde özel bir sunuma dönüşmesi ve ortaya çıkışından beri sunulan bu hizmetlerin içeriği bakımından da özgünlüğü dikkat çekicidir. Bu çalışmanın amacı; Japon kültürüne özgü geleneksel kullanımların bir konaklama binası bünyesinde sunumunun incelenmesidir. Bu amaçla geleneksel konaklama binası olarak bilinen “ryokan” incelenmiştir. Çalışmanın yöntemi; ryokan’ın özelliklerinin araştırıldığı literatür araştırmasına dayanır.

Anahtar kelimeler: Japonya, geleneksel, konaklama, ryokan, turizm

ABSTRACT: In this study, native to Japan and its environment shaped by traditional accommodation in the building; "ryokan".Japanese traditions of accommodation services on-site "bathroom, dining, beds" can be summarized into a special presentation and the content of these services offered since its reveal in terms of uniqueness is striking.The aim of this study; Traditional Japanese culture specific accommodation of the use of the building is within the presentation. For this purpose, known as "the traditional accommodation “ryokan”.The study method; ryokan relies on the properties of investigated literature research.

Key words: Japanese, traditional, hospitality, ryokan, tourism

¹ Yrd.Doç.Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Mimarlık Bölümü

GİRİŞ

Ryokan; Japon geleneklerinin kültürel özgünlüğe sahip bir hizmet sunumuna dönüştüğü geleneksel konaklama binasıdır.^{2 3 4}

Ryokan; yalnızca Japonya'ya özgü bir konaklama türü olduğundan yalnızca Japonya'da rastlanabilmektedir.

Japonya'da batı tarzı konaklama türü olan oteller bulunmasına rağmen, ryokan; kullanıcılarına Japon kültürünü sunmaktadır. Ryokan'da vurgu "geleneksellik" ve bunun fiziksel mekana da yansımış olmasıdır.⁵

Günümüzde dünyanın tekdüzeliğe gidecek kadar tek örneğe doğru gidişinden yakınılan günümüzde, yerelliğin Japonya'da halen varlığını koruyabilen bir olgu olarak var olması ve bir konaklama binası olarak hizmet standardına varacak ölçüde titizlikle sunuma dönüşmesi dikkat çekicidir.

Ryokan'daki hizmet sunumunun içeriği; geleneksel Japon kültürü ve bu kültürün gerektirdiği kullanımları içeren özgün kullanımlardır. Bu kullanımlar; üç ana hizmet sunumuna dönüşmüştür. Bunlar; "banyo, yemek, yatak" sıralamasıyla ve her biri kendine özgü yerine getirilmesi beklenen belirli kurallara sahiptir. Bu hizmetler; sıcak suyun sağlandığı ortak banyonun kendi kuralları içinde kullanılması, banyo sonrası geleneksel Japon kıyafeti "kimono" giyilerek yemek yenilmesi ve yemekten sonra tatami zeminde uyku şeklindedir.⁶

1. Ryokan

Ryokan'a Japonya'nın her yerinde rastlanabilir; küçük "yerel han"lar olarak bilinir.^{7 8 9}

² Sylvie Guichard-Anguis, Okpyo Moon . 2008. "Japanese Tourism and Travel Culture", ISBN: 0-203-88667-4, ISBN13: 978-0-415-47001-8, 978-0-203-88667-0, ISBN10: 0-415-47001-3, 0-203-88997-4, s: 76

³ Xiaomeng Tong. 2011 "Energy-Efficiency Improvement in the Japanese Hotel Sector", s: 56

⁴ Aki Ishido. 2008. "How to create an attractive package tour to Japan: the UK as a target market", MSc Tourism Management&Marketing, MSc Dissertation, s: 42

⁵ Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, "Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia", Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. "Sustainable Health and Wellness Destinations", Destinos de saúde e bem-estar ustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 110-111

⁶ Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, "Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia", Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. "Sustainable Health and Wellness Destinations", Destinos de saúde e bem-estar ustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 110

⁷ Pradeep Sebastian, 2011 "The Groaning Shelf", ISBN: 978-93-8014-303-3, 978-93-5009-363-4

⁸ Sylvie Guichard-Anguis, Okpyo Moon . 2008. "Japanese Tourism and Travel Culture", ISBN: 0-203-88667-4, ISBN13: 978-0-415-47001-8, 978-0-203-88667-0, ISBN10: 0-415-47001-3, 0-203-88997-4, s: 76

⁹ Joy Hendry, Heung Wah Wong, 2006 "Dismantling the East-West Dichotomy Essays in honour of Jan Van Bremen", Routledge, ISBN10: 0-4150-39738-3, ISBN10: 0-203-96869-7, ISBN13: 978-0-415-39738-4 (hbk), ISBN13: 978-0-203-96869-7 (ebk), s: 71

Geçmişte yolcuların dinlenmeleri için inşa edildiler. Konukları hükümetten önemli kişiler olduğunda özenli ve ayrıntılı yerler iken, sıradan halk için mevcut evlere eklenen odalarda basit hizmetler sunarlardı.¹⁰

Japonya'daki en yaygın konaklama türüdür¹¹. Sayıları oldukça çoktur.¹² Japon konaklama endüstrisindeki en büyük pazara sahiplerdir.¹³ Sayıları 70.000'den fazladır¹⁴

Tarihi süreçte ulaşım kolaylığı nedeniyle anayol güzergahları üzerinde gelişme gösterdiler. Erken dönem örnekleri samuraylar, tüccarlar vb tarafından yoğun olarak kullanılan Tokaido Anayolu üzerinde gelişme gösterdi.¹⁵

Batılılaşmanın etkisiyle 1925'de demiryolunun inşa edilmesi ve sağladığı ulaşım kolaylığı nedeniyle¹⁶ demiryolu istasyonlarının yakınında konumlandılar. Demiryolu günümüzde yerini saatte 250-300km hız yapabilen "shinkansen" (mermi tren) hızlı trenine bıraktığından¹⁷ (İTO, 1979, s. 39) zor yerlerdeki ryokanlara ulaşmak kolaylaşmıştır.¹⁸

Ryokan Japonlar tarafından daha çok tercih edilmektedir; balayı, şirket toplantıları, turist grupları tarafından tercih edilen yerlerdir.¹⁹

2. Ryokan'ın Biçimsel ve Mimari Özellikleri

Ryokan, geleneksel Japon evine benzer. Zaten çoğu ryokan aile şirkettir²⁰ ve aile işletmeleri olarak gelişme göstermişlerdir.²¹

¹⁰ O.M. Smirnova, 2013 "Ryokan. A traditional Japanese Inn", Presenting Academic Achievements to the World. The Humanities, March 14-15, 2012, Issue: 3, Saratov State University, Saratov, Saratov University Pres, ISSN 2306-3076, s: 163

¹¹ Xiaomeng Tong. 2011 "Energy-Efficiency Improvement in the Japanese Hotel Sector", 10, s: 57

¹² Cathy Phillips, 2005 "Time Out Tokyo", Published by Time Out Guides Ltd, ISBN: 1-904978-37-1, s: 45

¹³ Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, "Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia", Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. "Sustainable Health and Wellness Destinations", Destinos de saúde e bem-estar ustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 110

¹⁴ Boye Lafayette De Metne. 2009 "AMAZING JAPAN! - Why Japan is Such an Intriguing Country!", Phoenix Books, s: 146

¹⁵ O.M. Smirnova, 2013 "Ryokan. A traditional Japanese Inn", Presenting Academic Achievements to the World. The Humanities, March 14-15, 2012, Issue 3, Saratov State University, Saratov, Saratov University Pres, ISSN 2306-3076, s: 163

¹⁶ Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, "Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia", Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. "Sustainable Health and Wellness Destinations", Destinos de saúde e bem-estar ustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 110

¹⁷ İstanbul Ticaret Odası. 1979 "Japonya", Ülke Etüdüleri Dizisi No: 2, İstanbul 1979, Ağaoğlu Yayınevi, s: 39

¹⁸ Japonya Dışişleri Bakanlığı. 2007 "Japonya'yı Tanıyalım", s: 5

¹⁹ Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, "Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia", Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. "Sustainable Health and Wellness Destinations", Destinos de saúde e bem-estar ustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 109

²⁰ Cathy Phillips. 2005. "Time Out Tokyo", Published by Time Out Guides Ltd, ISBN: 1-904978-37-1, s: 45

Ryokanlar, Japon evinden daha geniştir, ancak geleneksel ryokanlar küçük, bir veya iki kat yüksekliğinde, 10-30 odalı, ahşap kiremitlidir.²² Tarihi ryokanlar, taşıyıcı sistemi ahşap, çatı örtüsü saz veya samandıdır, odalar hoş koku veren tatami zeminlere sahiptir.²³

Ryokan'ın görünümü, müşteri memnuniyetinde oldukça önemlidir.²⁴ Geleneksel inşaat yöntemleri ve detayları kullanılır.²⁵

Temelden çatıya kadar binada su, mantar küfü ve böceklere karşı dayanıklı budaksız, sık dokulu erguvan ve selvi gibi ağaçlar kullanılmıştır. Kullanılan ahşap çerçeve sistemi, binanın depreme karşı dayanıklı olmasını sağlar. Ahşap, sıcak nemli yaz mevsimleri için “serin”, soğuk kuru kış günleri için “sıcak” bir malzemedir. Ahşap boyanmaz, sadece koruyucu bir cila sürülür. Daha eski olan geleneksel çatı örtüsünde kamyş, ot, saz, saman gibi “bitki sapları” kullanılmıştır. Süpürge otları gibi bitkisel saplar birbiri üzerine dizilip dikilerek kalın bir çatı örtüsü oluşturulur. Çatı iskeletine bağlanan bu örtü, yağmuru, karı, sıcağı geçirmez, nemli havalarda sıcak havanın yukarı yükselerek dışarı atılmasına yardımcı olur ancak sakıncası; yangıcı olması, dıştan ve içten kolay tutuşmasıdır. Ahşap malzemenin yağmur suyundan korunması ihtiyacı, zaman içinde çatıların su geçirmeyen kiremit gibi malzemelerle kaplanmasını gerektirmiştir. Ahşap çatı örtüsü yerini günümüzde kiremite bırakmıştır.²⁶

Ryokana girerken iç ve dış mekanı birbirinden ayıran “engawa” adı verilen ara mekandan geçerek binaya girilir. Engawa'nın zemini genellikle ahşaptır. Bu mekanın genişliği yaklaşık 90-180 cm (0.5 - 1 ken) dir.²⁷

Ryokanın girişinde “genkan” adı verilen antrede kot farkı bulunur. Bu kot farkı iç ve dış mekanı; kirli ve temiz zemin olarak birbirinden ayırır; alt kotta ayakkabılar çıkarılır, yüksek zeminde terlik giyilir. Ryokan'da zemin temizliği

²¹ Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, “Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia”, Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. “Sustainable Health and Wellness Destinations”, Destinos de saúde e bem-estar sustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 110

²² Jan Dodd, Simon Richmond, 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

²³ Maaly Abd Elghani, Heritage and hospitality links in hotels in Siwa, Egypt: Towards the provision of authentic experiences, A thesis presented to the University of Waterloo in fulfillment of the thesis requirement for the degree of Doctor of Philosophy In Geography, Waterloo, Ontario, Canada, 2012, s: 17

²⁴ Maaly Abd Elghani, 2012 “Heritage and Hospitality Links in Hotels in Siwa, Egypt: Towards the Provision of Authentic Experiences”, A thesis presented to the University of Waterloo in fulfillment of the thesis requirement for the degree of Doctor of Philosophy In Geography, Waterloo, Ontario, Canada, s: 17

²⁵ [http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_\(Japanese_inn\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_(Japanese_inn))

²⁶ Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 177

²⁷ Satsuki Matsushika, 2004 “Comparative Study of the Structure of Traditional Timber Housing in Turkey and Japan”, A Thesis Submitted to the Graduate School of Natural and Applied Sciences of the Middle East Technical University, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Building Science in the Department of Architecture, s: 30

önemli olduğundan içeri ayakkabıyla girilmesine izin verilmez.^{28 29 30} Odaya girerken de, terlik çıkarılır, odanın tatami zeminine terlikten daha temiz olduğu kabul edilen çorap veya çıplak ayakla basılır. Odanın içinde bulunan tuvalete girerken ise farklı bir terlik giyilir.³¹

Ryokan'da geleneksel Japon kültürü ile ilgili elementler, geleneklerin tecrübe edildiği sunumda; üç ana hizmet görülür. Bunlar sırasıyla; kaplıca veya spa benzeri tesislerde geleneklere uygun biçimde yapılan banyo, banyodan sonra “yukata” adı verilen geleneksel kıyafetin giyilmesi ile yenilen yemek, yemekten sonra tatami zemine serilen “futon” yatakta uyumak şeklindedir.³²

Odada zemin minderi ve alçak bir masa dışında mobilya yoktur.³³

Odaların açıldığı bahçenin peyzajı özenli düzenlenmiş geleneksel Japon bahçesidir.³⁴

3. Ryokan'da Konaklama Kuralları

Konuğun karşılanmasından uğurlanmasına kadar küçük bir ryokanda bile gelenekler yoğun biçimde sergilenir. Hizmet; ciddi ve güler yüzlüdür. Ryokan'da sunulan hizmetler “Japon konuk ağırlama sanatı”na dönüşür.³⁵

Ryokan'da konaklamak genel olarak bazı kurallara bağlıdır. Misafirler ryokan'a 15:00-16:00 gibi gelir, “nakai” adı verilen kimonolu hanım personel tarafından saygının kültürel bir göstergesi olarak konuk, eğilerek karşılanır.³⁶ Girişte “genkan” adı verilen antrede ayakkabılar çıkarılarak, terlik giyilir.³⁷

Konuk, danışmada beklerken Japonya'nın her yerinde sunulduğu gibi yeşil çay ikram edilir.³⁸ Sonra, “nakai”³⁹ ryokan'ın uzun koridorları boyunca odaya kadar konuğa eşlik eder.⁴⁰ Odaya girerken terlik çıkarılır ve tatami zeminli odaya çorap ya da çıplak ayakla basılır. Odanın en sade hali; tatami zemin matıyla kaplı

²⁸ Science, Notes and News, Vol. 3, No. 64 (Apr. 25, 1884), s: 528 (524-528)

²⁹ Dean W. Engel. 2009 “Passport Japan”, World Trade Pres, s: 80

³⁰ Halil İbrahim Şenavcu, 2006 “Japon Dini Bayramları”, Y.Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale, s: 10

³¹ Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 123

³² Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, “Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia”, Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. “Sustainable Health and Wellness Destinations”, Destinos de saúde e bem-estar ustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 110

³³ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

³⁴ Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 152

³⁵ Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 152

³⁶ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

³⁷ Dean W. Engel. “Passport Japan”, World Trade Pres, s: 80

³⁸ Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 152

³⁹ [http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_\(inn\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_(inn))

⁴⁰ Dean W. Engel. 2009 “Passport Japan”, World Trade Pres, s: 80

zeminin üzerinde, odanın tam merkezinde yer alan ahşap alçak bir masa bulunur.⁴¹ Personel, sıcak çay ve tatlı ile “hoşgeldiniz” için odaya gelir ve bunları odadaki bu masada servis eder. Bu sunumdan sonra sıra banyoya gelir. Banyoda amaç; ıslanarak ağrı, acı ve kırıklıkların geçmesidir. Banyodan çıkarken ryokan tarafından konuğa sunulmuş olan pamuktan yapılmış “yukata” adı verilen kimonoyu giyerek konuk odasına döner. Odada, kalınan ryokan’a vurgu yapan özenli bir masa örtüsüyle örtülmüş olan odanın merkezindeki ahşap alçak masanın üzerinde nakai tarafından geleneksel Japon mutfağından hazırlanmış⁴² “kaiseki” adı verilen akşam yemeği sunulur. Genellikle şef tarafından belirlenen menüde yerel çevrede yetişen sebzeler, “sashimi” adı verilen soğuk balık, ızgara veya pişmiş balık, et tabağı gibi çeşitli yerel spesiyaller bir tepsi üzerindeki minik kaplarda sunulur. Yemek bittikten sonra “nakai” odaya gelerek, tabakları toplayıp masayı temizledikten sonra odanın yüklüğünden yatak ve yorgandan oluşan “futon” adı verilen yer yatağını çıkarır, tatami zeminin üzerine yayar ve hazırlanan bu yatakta misafir artık uyuyabilir.⁴³ Yüklükte, “yukata” adı verilen sabahlık ile “tanzen” adı verilen yatak kılıfı da bulunur.⁴⁴ Bazı düşük bütçeli ryokanlarda misafir yatağını kendisi hazırlaması gerekir, ryokan bu konuda misafirlere - özellikle yabancı misafirlere- yardımcı olması için broşürler hazırlatabilir. Sabah 8:00’de konuk, ryokan personeli “nakai” tarafından uyandırılarak, yer yatağı “futon” katlanıp dolaba kaldırılır ve kenara çekilmiş/ olan ahşap alçak masa tekrar odanın merkezine yerleştirilir. Balık, salamura sebzeler, çorba ve diğer tabaklardan oluşan sabah kahvaltısı bu ahşap alçak masa üzerine bırakılır. Kahvaltıdan sonra, misafir, dinlenmiş olarak valizini hazırlar ve hesabı ödedikten sonra, ryokan girişine kadar “nakai” konuğa eşlik eder.⁴⁵

Ryokan’ın yukarıda anlatılan rijit programı, 15:00-17:00 arası **banyo**, 18:00-19:00 arası **yemek**, 8:00-10:00 arası **kahvaltı** şeklindedir. Ryokan’da nakai odaya girip çıkabildiğinden, rahat uyumak mümkün olmayabilir. Bu nedenle mahremiyet, otel türü konaklamaya göre çok azdır.⁴⁶ Bu durum mahremiyet arayanlar için dezavantaj oluşturur.

Ryokanda sunulan hizmetler, üç ana hizmetle özetlenebilir. Bu hizmetler; sırasıyla “banyo yapmak, yemek yemek, uyumak” yani; “banyo, yemek, yatak” şeklinde ve bu sıralama içinde gerçekleşir. Bu hizmetler, geleneksel Japon kültüründeki kullanım biçimleriyle sunulduğundan ryokanı diğer konaklama türlerinden ayırır. Japon insanının yabancı olmadığı bu kullanımlar, yabancılar için

⁴¹ Jan Dodd, Simon Richmond, 2001 “The Rough Guide to Japan“, Rough Guides, s: 40

⁴² [http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_\(inn\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_(inn))

⁴³ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan“, Rough Guides, s: 40

⁴⁴ Dean W. Engel. 2009 “Passport Japan“, World Trade Pres, s: 80

⁴⁵ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan“, Rough Guides, s: 40

⁴⁶ Beth Reiber, 2012 “Frommer’s Tokyo“, John Wiley & Sons, s: 97, 98, 99

de “belli bir programa göre” gerçekleştiğinden uygulanabilir olmuştur. Aşağıda bahsi geçen ana hizmetler, ryokanda gerçekleştiği sırayla incelenmektedir.

3.1. Banyo

Günlük olarak yıkanan⁴⁷ Japon insanının yaşamında önemli yeri olan banyo, ryokan’ın önemli bir parçasıdır.⁴⁸ Ryokana geliş akşamüstü saatleri olduğundan ryokan’da alınan ilk banyo akşam banyosudur. Geleneksel banyonun kuralları vardır.⁴⁹

Ryokan banyosu; deniz, dağ, nehir, bambu korusu, vadi gibi manzara çeşitliliği yanında ortak kullanılan açık ve kapalı havuzlar, özel oda banyoları, ortak alanlarda ya da odalarda sunulan küvetler gibi farklı banyo olanakları sunar. Hepsinde ortak özellik; doğal manzaralara sahip olmaları ve açık havaya, doğaya açılmalarıdır. Dağ ve deniz manzaralarına sahip, açık hava havuzlarına “rotenburo” denir.⁵⁰

Geleneksel ryokan banyosu; açık veya kapalı karma kullanımlı havuzlardır.

⁵¹ Japon insanı kadın ve erkeği cinsiyet olarak ayırır ancak çıplaklığı günah saymaz.⁵² Ryokan banyolarında mahremiyet ve cinsiyet ayırımı yoktur.⁵³ Banyonun geleneksel formu karma kullanımlıdır. Yani; kadın, erkek ve çocuklar aynı havuzu birlikte kullanır. Ancak kuralları vardır. Küvete veya havuza kirli girilmez, suyun kirlenmemesi için önce duş alınarak vücut temizlenir, mayo ile girilmez, temiz ve çıplak girilir. Ancak yabancı misafirlerin mahremiyet istekleri nedeniyle zaman içinde bazı ryokanlar mayo ile girilmesine izin vermektedir. Geleneksel formunda havuz; ahşaptandır; ana malzemesi Japon selvisi’dir.⁵⁴

Ryokanın geleneksel formunda odanın özel banyosu olmaz, ancak tuvaleti vardır 1960-1970’lerde bir trend olarak “oda banyosu” fikri benimsenerek o dönemde inşa edilen ryokanların odalarına su tesisatı döşendi ve oda banyolarına sıcak su getirildi. Böylelikle odalar, oda banyosuna sahip oldu. Ancak oda banyoları çoğu Japon tarafından kullanılmayınca prestijli yerler dışında ve bu dönemlerde inşa edilen yerler dışında, otel, han veya ryokan gibi çoğu tesiste bir daha oda banyosu inşa edilmedi. Bu banyolar daha çok evlerde rağbet gördü.

⁴⁷ Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 123

⁴⁸ Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim. “Ryokan Facilities in Japan Compared with Spa Hotels in Australia”, Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. “Sustainable Medical and Wellness Destinations”, s: 73

⁴⁹ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

⁵⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Sent%C5%8D>

⁵¹ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

⁵² Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 337

⁵³ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

⁵⁴ Mira Locher, 2013 “Traditional Japanese Architecture: An Exploration of Elements and Forms (Google e-Kitap)”, Tuttle Publishing, s: 120

Ancak “ev banyosu” geniş ve kalabalık kullanımlara izin vermeyen Batı tarzında küvet benzeri ancak ahşap olan “furo” adı verilen “ahşap küvet” şeklinde Japonya’ya özgü bir biçim aldı.⁵⁵ Japon tarzı bu küvetin kenarları dik, yüksekliği 60cm’dir. Günümüzde bu küvetin kullanıldığı banyolar, Japon evleri, apartmanları ve bazı ryokanlardır. Bu küvetin malzemesi ahşaptır.⁵⁶ Bu küvet, geleneksel Japon banyosunun kurallarına uygun olarak kullanılır, yani; bu küvete temiz girilir. Amaç aynıdır; yıkanmak değil, ısınmak ve dinlenmektir.⁵⁷

Geleneksel ryokanda, banyo ve tuvalet ayrıdır; ryokan odalarında küvetin olduğu mekan, klozetin (bide dahil) ve lavabonun olduğu mekandan ayrıdır.⁵⁸ Diğer bir deyişle furo’nun bulunduğu mekan, klozetin bulunduğu tuvaletten ayrılmış bir mekandır, odaya bir koridorla bağlıdır. Bu mekanlar güneş ışınının direk etkisinden uzak, kuzey cephesinde yer alır.⁵⁹ Klozet ile lavabo da ayrı mekanlardadır. Ryokan’ın geleneksel formunda; odanın tuvalet ve lavabosu bulunur ancak banyo; karma kullanımlı ortak havuzdur.⁶⁰

Banyodan sonra giyilen pamuklu kimono “yukata” ile ahşap terlik “geta”, sandalet “zori”, zori ve geta ile uyumlu kısa çorap “tabi” gibi yardımcı malzemeleri ryokan konuklarına, oda hizmetinin bir parçası olarak sunar.⁶¹

Banyo sonrası “yukata” adı verilen geleneksel kıyafet giyilerek ile odaya dönülür ve “nakai” tarafından sunulan akşam yemeğine geçilir.

3.2. Yemek

Yemek geleneksel pamuklu kimono “yukata” giyilerek yenir.⁶²

Banyodan sonra “nakai” tarafından, konunun odasında özenli bir örtüye sahip masanın üzerinde geleneksel Japon mutfağından hazırlanan⁶³ akşam yemeği “kaiseki” sunulur. Genellikle şef tarafından belirlenen menüde, yerel çevrede yetişmiş sebzeler, “sashimi” (soğuk balık), ızgara veya pişmiş balık, et tabağı gibi çeşitli spesiyaller bir tepsinin üzerinde minik kaplarda sunulur.⁶⁴

Masanın etrafında oturmak için birkaç cm kalınlığında 50-70 cm ölçülerinde kare biçiminde “zabuton” adı verilen minder kullanılır. Daha rahat

⁵⁵ Scott Clark, “Japan, A View From The Bath”, 1994, University of Hawai’i Pres, Printed USA, ISBN: 0-4-8248-1615-3, ISBN: 0-8248-1657-9, s: 96

⁵⁶ <http://en.wikipedia.org/wiki/Sento>

⁵⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Furo>

⁵⁸ Elizabeth Ishiyama. 2009. “Sento - The Japanese Public Bath”, ISBN: 978-0-615-26365-6, s:2

⁵⁹ Mira Locher, 2013 “Traditional Japanese Architecture: An Exploration of Elements and Forms (Google e-Kitap)”, Tuttle Publishing, ISBN: 978-1-4629-0606-2 (e book), Japan, s: 138

⁶⁰ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

⁶¹ Dean W. Engel. 2009 “Passport Japan”, World Trade Pres, s: 80

⁶² Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 123

⁶³ [http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_\(inn\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_(inn))

⁶⁴ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

oturmak için mindere “zaisu” denilen arkalık, “kyousoku” denilen kol dayama yerleri eklenip çıkarılabilir.⁶⁵

Ryokan menüsü geleneksel kültürü yansıtır. Japon Adalarında elverişli mera ve çayır bulunmadığı için küçükbaş memeli hayvan beslenemediğinden adalılar et (protein) gereksinimlerini deniz ürünlerinden, vitamin ve yeşil besin (ot) gereksinimlerini mantar, kök ve bambu filizi gibi orman altı ürünlerinden sağlama yolunu seçmişlerdir.⁶⁶ Meiji dönemine (1868-1912)⁶⁷ kadar domuz eti ve sığır eti yenmedi, bu nedenle geleneksel Japon mutfağında et yoktur, çoğu deniz ürünleridir.⁶⁸

Japonya sıcak ve nemli “muson” iklimine sahiptir. Bu yüzden besinler çabuk bozulur. Bu nedenle yemekler bir öğünlük ve kişiye göre hazırlanarak taze tüketilir. Yemeğin hazırlanmasında bir iki saat erken hazırlanması, yemeğin bozulmasına sebep olabilir. Örneğin; sabah kesilen limon akşama varmadan küflenir. Bu yüzden geleneksel saklama teknikleri (kavurma, kurutma, lakerda, çiroz yapma, dumanlama, reçel ve özellikle turşu kurma) gelişerek yaygınlaşmıştır. Bu nedenle Japonya’da besin endüstrisi öğün endüstrisi şeklinde gelişmiştir. “Bento” adı verilen “hazır yemek kutuları”nın üzerinde gün ve saat bilgileri bulunur. Japon mutfağının doyurucu besini haşlanmış pirinç (gohan), içkisi yeşil çay (oça); protein kaynağı balık, midye ve deniz ürünleri, yeşillikleri (vitamin) ise sebze, kök ve meyve turşuları ile çeşitli deniz yosunlarıdır.⁶⁹ Japon mutfağı, kontrastlık içerir; çiğ balık gibi bazı yiyecekler sıcak çorba ile tatlı ve ekşi tabaklar birlikte aynı öğünde servis edilir.⁷⁰

Ryokan’da konaklama ücreti; akşam yemeği ve kahvaltıdan oluşan iki öğünü kapsamaktadır. Ancak bazı ryokanlar farklı seçenekler de sunabilir.⁷¹

Yemekten sonra, yatak hazırlanır.

3.3. Yatak

Akşam yemeğinden sonra personel odaya gelerek, tabakları toplar, masayı temizler, masayı odanın içinde bir kenarına çekerek yatak ve yorgandan oluşan yer yatağı; “futon”u sermek için odada yer açar. Yüklükten çıkarılan futon, tatami zemin üzerine serilir. Hazırlanan bu yer yatağında misafir artık uyuyabilir.^{72 73}

⁶⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Zabuton>

⁶⁶ Bozkurt Güvenç, 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 53

⁶⁷ Ana Britannica Ansiklopedisi, cilt: 22, s: 208

⁶⁸ Daniel Sosnoski, 1996 “Introduction to Japanese Culture”, Tuttle Publishing, s: 52

⁶⁹ Bozkurt Güvenç. 2010 “Japon Kültürü”, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 93, 94

⁷⁰ Daniel Sosnoski. 1996 “Introduction to Japanese Culture”, Tuttle Publishing, s: 52

⁷¹ Japan National Tourism Organization, 2012 “Your Guide to Japan” TO 2087-50-120, s: 38

⁷² Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 “The Rough Guide to Japan”, Rough Guides, s: 40

⁷³ Daniel Sosnoski. 1996 “Introduction to Japanese Culture”, Tuttle Publishing, s: 50

Geleneksel ryokan odasında alçak bir masa ve zemin minderi dışında mobilya olmadığından⁷⁴ yemek ve uyku eylemleri odada aynı alanda gerçekleşir.⁷⁵ Oda alanı aynı anda yatmak ve yemek için yetersiz olduğundan yemek ve yatmak için kullanılan mobilyalar oda içinde yer değiştirerek eylemlere yer açar. Bu kullanım geleneksel türk evindeki oda kullanıma benzemektedir. Yatmak için kullanılan futon'un serilmesi için, ahşap alçak masa ve minderi oda içinde bir kenara taşınır. Sabah olduğunda; kahvaltı için yatak katlanıp dolaba kaldırıldıktan sonra masa tekrar odanın merkezinde yerini alır. Bu nedenle mobilyalar kolay taşınır ve depolanabilir.⁷⁶

Sabah 8:00'de konuk, "nakai" tarafından uyandırılır. Yer yatağı; "futon" ryokana göre konuk ya da nakai tarafından katlanıp dolaba kaldırılır.⁷⁷ Yatak kaldırıldıktan sonra kahvaltı servisi yapılır.⁷⁸ Balık, salamura sebzeler, çorba ve diğer tabaklardan oluşan kahvaltı, odanın ortasındaki ahşap alçak masa üzerine bırakılır.⁷⁹

SONUÇ

Bu çalışmada, Japonya'ya özgü geleneksel Japon konaklaması "ryokan" incelenmiştir.

Japon gelenekleri bir hizmet standardına dönüştürülerek, adeta standardize edilerek "banyo, yemek, yatak" şeklinde üç ana hizmetin sunumu etrafında biçimlenmiştir. Her biri; geleneksel Japon kültürüne ait özellikleri içeren kullanımlara sahiptir. Şekil ve kullanım olarak farklı geleneksel banyodan yararlanmak, geleneksel Japon mutfağından hazırlanan yemekleriyle kendi özgün mekansal düzeni içinde yemek ve bu kültürün uyuma şekli ve geleneksel tefrişiyile düzenlenmiş mekansal düzeni içinde uyumak biçiminde her yönüyle yaşanarak tecrübe edilen tümüyle geleneksel Japon kültürüne ait deneyimler sunmaktadır. Japon insanı için bu deneyimler kültürün bir parçası olarak alışkanlıkların sürdürülmesidir. Yabancılar için ise merak edilen kültürün yaşayarak deneyimlendiği bir konaklama türü olmaktadır.

Bu açıdan ryokan, Japon insanının taleplerini karşılayarak iç turizme, yabancıların merak ettiği Japon kültürünü tanıma fırsatına dönüşerek kültürel turizme hitap etmektedir.

Ryokan'da sunulan hizmetlerin programlanarak rijit bir programa dönüşen sunumu; kültürel unsurların da standardize edilebilir bir hizmet sunumuna

⁷⁴ Jan Dodd, Simon Richmond, 2001 "The Rough Guide to Japan", Rough Guides, s: 40

⁷⁵ Daniel Sosnoski. 1996 "Introduction to Japanese Culture", Tuttle Publishing, s: 50

⁷⁶ Mira Locher, 2013 "Traditional Japanese Architecture: An Exploration of Elements and Forms (Google e-Kitap)", Tuttle Publishing, s: 138

⁷⁷ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 "The Rough Guide to Japan", Rough Guides, s: 40

⁷⁸ Daniel Sosnoski. 1996 "Introduction to Japanese Culture", Tuttle Publishing, s: 50

⁷⁹ Jan Dodd, Simon Richmond. 2001 "The Rough Guide to Japan", Rough Guides, s: 40

dönüşebileceğini düşündürmektedir. Ayrıca ryokanların birbirlerine göre farklılaşabilen seçenekler de sunabilmesi tekdüzelikten çıkabildiğini de göstermektedir. Farklı talepler, hizmet sunumundaki seçenekler olarak çeşitliliği de sağlayabilmektedir.

Bu çalışma ile Japon geleneklerinin bir konaklama binası türü olarak ortaya çıkan ryokan'da nasıl sunulabildiği görülmektedir. Geleneklerin sunumu turizm konsepti içinde kendiliğinden bir konaklama binası türünü ortaya çıkarmıştır ve bu kullanım yüzlerce yıldır ilgi görmektedir.

Ryokan'ın başarısı, geleneklerine bağlı Japon insanının bu konaklamaya ilgisi ve tercih etmesiyle mümkün olmuştur. Modern dünyanın birçok geleneği yeniden şekillendirdiği günümüzde ryokan'da kültürel ve geleneksel öğelerin korunabilmesinde en önemli rolü, Japon insanının bu ilgisi ve talebi oluşturmaktadır. Bu talep nedeniyledir ki, Japon kullanıcıların da kullanımına kolaylık sağlayacak şekilde hizmet standartları getirilmiştir. Diğer yandan tamamen geleneksel öğeler barındıran ryokanlar, Japon kültürünü tanımak isteyen yabancıların da ilgisini çekmektedir.

Geleneklerin kaybolduğundan ve unutulduğundan yakınılan günümüzde Türk kültürünün turizmle sunulabilir bir araca hatta hizmet sunumuna dönüşebileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda Türk kültürünün kendine mahsus özellikleri incelenip irdelenerek konaklama binası bünyesinde sunulabilmesine örnek teşkil etmektedir. Bu konuda yıpranan, eskien, kullanılmaktan vazgeçilip terkedilen ya da dönüşümlerde tamamen batı tarzı otel konaklamasına dönüştürülerek geleneksel mimari detayların ve geleneksel kullanımlarının tamamen değiştirildiği butik otel dönüşümlerinde sivil mimari eserlerimiz olan geleneksel Türk evlerinin konaklama işleviyle dönüşümünde Türk kültürel öğelerinin sunulabilir bir hizmet sunumuna dönüştürülmesi konusunda fikir vermektedir. Ancak Türk kültür öğeleri ve geleneksel Türk evinin geleneksel kullanımı yeniden gözden geçirilerek bu bağlamda irdelemeyi gerektirmektedir.

Sonuç olarak; Japon kültürünün geleneksel ağırlama kültürü içinde şekillenerek kendine has özelliklerle bir konaklama binası türüne dönüşen ryokan, geleneksel kültürler içindeki ağırlamaya özgü geleneklerden özellikle turizm kapsamında yararlanılmasıyla kültürlerin kendi özelinde hizmet sunumuna dönüştürülmesiyle sürdürülebileceğini düşündürmektedir. Bu yaklaşım; geleneksel kültürü en fazla yansıtan geleneksel evde, onu meydana getiren ve günümüzde çoğunlukla kaybettiğimiz teknik özelliklerinin ve kullanımlarının da korunabilmesine yardımcı olabilir. Ülkemizde özellikle geleneksel Türk evinin konaklama işlevine dönüşüm uygulamaları, Türk kültür öğelerini esas alan bir hizmet sunumuna dönüşebilir.

KAYNAKÇA

- Aki Ishido, 2008. "How to create an attractive package tour to Japan: the UK as a target market", MSc Tourism Management&Marketing, MSc Dissertation, s: 42
- Ana Britannica Ansiklopedisi, cilt: 22, s: 208
- Beth Reiber, 2012 "Frommer's Tokyo", John Wiley & Sons, s: 97, 98, 99
- Boye Lafayette De Metne. 2009 "AMAZING JAPAN! - Why Japan is Such an Intriguing Country!", Phoenix Books, s: 146
- Bozkurt Güvenç. 2010 "Japon Kültürü", Boyut Yayıncılık, İstanbul, ISBN: 978-975-23-0727-8, s: 53, 93, 94, 123, 152, 177, 337
- Cathy Phillips, 2005 "Time Out Tokyo", Published by Time Out Guides Ltd, ISBN: 1-904978-37-1, s: 45
- Daniel Sosnoski, 1996 "Introduction to Japanese Culture", Tuttle Publishing, s: 50, 52
- Dean W. Engel. 2009 "Passport Japan", World Trade Pres, s: 80
- Elizabeth Ishiyama. 2009. "Sento - The Japanese Public Bath", ISBN: 978-0-615-26365-6, s:2
- Halil İbrahim Şenavcu, 2006 "Japon Dini Bayramları", Y.Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstisüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale, s: 10
- [http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_\(Japanese_inn\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ryokan_(Japanese_inn)) (Erişim tarihi: 07.02.2017)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Sent%C5%8D> (Erişim tarihi: 07.02.2017)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Furo> (Erişim tarihi: 07.02.2017)
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Zabuton> (Erişim tarihi: 07.02.2017)
- İstanbul Ticaret Odası. 1979 "Japonya", Ülke Etüdleri Dizisi No: 2, İstanbul 1979, Ağaoğlu Yayınevi, s: 39
- Jan Dodd, Simon Richmond, 2001 "The Rough Guide to Japan", Rough Guides, s: 40
- Japan National Tourism Organization, 2012 "Your Guide to Japan" TO 2087-50-120, s: 38
- Japonya Dışişleri Bakanlığı. 2007 "Japonya'yı Tanıyalım", s: 5
- Joy Hendry, Heung Wah Wong, 2006 "Dismantling the East-West Dichotomy Essays in honour of Jan Van Bremen", Routledge, ISBN10: 0-4150-39738-3, ISBN10: 0-203-96869-7, ISBN13: 978-0-415-39738-4 (hbk), ISBN13: 978-0-203-96869-7 (ebk), s: 71
- Maaly Abd Elghani, 2012 "Heritage and Hospitality Links in Hotels in Siwa, Egypt: Towards the Provision of Authentic Experiences", A thesis presented

to the University of Waterloo in fulfillment of the thesis requirement for the degree of Doctor of Philosophy In Geography, Waterloo, Ontario, Canada, s: 17

Mira Locher, 2013 “Traditional Japanese Architecture: An Exploration of Elements and Forms (Google e-Kitap)”, Tuttle Publishing, ISBN: 978-1-4629-0606-2 (e book), Japan, s: 120, 138

O.M. Smirnova, 2013 “Ryokan. A traditional Japanese Inn”, Presenting Academic Achievements to the World. The Humanities, March 14–15, 2012, Issue 3, Saratov State University, Saratov, Saratov University Pres, ISSN 2306-3076, s: 163

Pradeep Sebastian, 2011 “The Groaning Shelf”, ISBN: 978-93-8014-303-3, 978-93-5009-363-4

Satsuki Matsushika, 2004 “Comparative Study of the Structure of Traditional Timber Housing in Turkey and Japan”, A Thesis Submitted to the Graduate School of Natural and Applied Sciences of the Middle East Technical University, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Building Science in the Department of Architecture, s: 30

Science, Notes and News, Vol. 3, No. 64 (Apr. 25, 1884), s: 528 (524-528)

Scott Clark, “Japan, A View From The Bath”, 1994, University of Hawai'i Pres, Printed USA, ISBN: 0-4-8248-1615-3, ISBN: 0-8248-1657-9, s: 96

Sylvie Guichard-Anguis, Okpyo Moon . 2008. “Japanese Tourism and Travel Culture”, ISBN: 0-203-88667-4, ISBN13: 978-0-415-47001-8, 978-0-203-88667-0, ISBN10: 0-415-47001-3, 0-203-88997-4, s: 76

Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim, “Analysis of spa facilities between ryokan in Japan and hotels in Australia”, Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. “Sustainable Health and Wellness Destinations”, Destinos de saúde e bem-estar sustentáveis, Atas da Conferência Internacional organizada em Chaves (Portugal), 13-15/10/2011, ISBN: 978-989-704-036-8, s: 109, 110-111

Timothy Jeonglyeol Lee, Boram Lim. “Ryokan Facilities in Japan Compared with Spa Hotels in Australia”, Veronika Joukes, Lina Lourenço-Gomes, Alexandra Marta-Costa. 2013. “ Sustainable Medical and Wellness Destinations”, s: 73

Xiaomeng Tong. 2011 “Energy-Efficiency Improvement in the Japanese Hotel Sector”, s: 56, 57

**TANZİMAT DÖNEMİNE KARŞI BİR SUİKAST TEŞEBBÜSÜ:
KULELİ VAK'ASI**

*AN ASSASSINATION ATTEMPT AGAINST TANZİMAT ERA: KULELİ
INCIDENT*

Cem DÜZEN¹

*Geliş Tarihi: 28.05.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 21.03.2017
(Accepted)*

ÖZ: Sultan Abdülmecid'in saltanatının son dönemlerinde Eylül 1859 tarihinde Tatar Hasan Paşa'nın ihbarı ile başkent İstanbul'da mevcut Sultan ve yönetime karşı silahlı eylem hazırlığında olan bir cemiyet ortaya çıkarıldı. Muhalif oluşum ifşa edildiği andan itibaren dönemin yerli ve yabancı gazeteleri yaşanan hadiseyi yakinen takip etmişlerdi. Nitekim tutukluların halka kapalı mahkeme edilmesi nedeniyle Osmanlı kamuoyu olay hakkındaki bilgileri basın üzerinden elde etmişti. Padişaha karşı bir suikast tertiplenerek yönetimi değiştirme amacı güden cemiyet, Süleymaniyeli Şeyh Ahmet adında bir medrese hocası tarafından Nisan-Mayıs 1859 tarihinde vücuda getirilmeye başlandı. Kısa süre içinde cemiyet, Müşir Hüseyin Daim Paşa, Caferdem Paşa, Binbaşı Rasim Bey, Şeyh Feyzullah, Şeyh İsmail, Tophane müftüsü Bekir Efendi gibi ulemeden hocalar ve askeriye subay ile Paşaların katılımı ile genişledi. Muhalif cemiyete göre Sultan Abdülmecid ortadan kaldırıldığı takdirde onun bünyesine gelişme fırsatı bulan ıslahat hareketleri yok olacak, Şeyh Ahmet'in değişimiyle "Tanzimat'ın def'i" sağlanmış olacaktır. Sanıklar Kuleli kışlasında görülen mahkemelerinin neticesinde idam, sürgün, kalebentlik gibi muhtelif cezalar aldılar. Sultan Abdülmecid'in idam cezalarını ömür boyu hapis cezasına dönüştürmesiyle de amacı suikast olan bu siyasi vak'a kansız şekilde kapandı. Başarısızlıkla sonuçlanan bir suikast teşebbüsü olan Kuleli Vak'ası, padişaha karşı -Osmanlı tarihindeki diğer isyan teşebbüslerinin aksine- kitlesel bir isyan karakteri taşımamakla birlikte Tanzimat devrinin siyasi konjonktürü bağlamında modern anlamdaki darbe girişiminin bir prototipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu muhalif cemiyet kendinden sonraki muhalif hareketlere bir meşruiyet kaynağı olarak modern dönem Osmanlı siyasetinde evvela Genç Osmanlılar hareketi daha sonra ise Jöntürk oluşumu meşruiyetini 1859 yılındaki bu hadisede arayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kuleli, Abdülmecid, Tanzimat, Şeyh Ahmet, Suikast, Muhalefet

¹ Trakya Üniversitesi, Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, cemduzen@hotmail.com

ABSTRACT: In the last periods of the reign of Sultan Abdülmecid in September 1859, with the denunciation of Tatar Hasan Pasha a secret society in preparation of armed action against the Sultan and the administration was uncovered in Istanbul. The moment this anti-Sultan society was disclosed, both the national and the foreign press followed the event closely. Since the detainees were judged in the court closed to the public, the Ottomans learned about the event through the media. The society which was aiming to change the administration by plotting an assassination to the Sultan began to be brought into being in April-May 1859 by a madrasah teacher called Sheikh Ahmet from Süleymaniye. In a short time, the society expanded with the participation of Pasha and officers from the military and the Ulama members such as Muşir Huseyin daim Pasha, Caferdem Pasha, Major Rasim Bey, Sheikh Feyzullah, Sheikh Ismail and teh Mufti of Tophane Bekir Efendi. According to this society, if the Sultan was removed from the power, the reform movements that had the opportunity to progress under the protection of the Sultan would come to an end; that is, as Sheikh Ahmet put it with his own words ‘the expulsion of the Reform movement would be accomplished. As a result of the trials held in Kuleli military post, suspects received various punishments such as execution, exile and confinement in a fortress. Since Sultan Abdülmecid converted the death penalties into life imprisonment sentences, this political incident whose aim was assassination ended without any bloodshed. Unlike other uprising attempts against the Sultan throughout the history of Ottoman Empire, Kuleli incidence, which was a failed assassination attempt, doesn’t have the characteristics of a mass uprising and in the political conjuncture context of the Tanzimat(reform) era, this incident emerges as the prototype of a coup attempt in the modern sense. Indeed, this opposing(opponent/anti) society became a source of legitimacy for the succeeding opposing acts, and in the modern era ottoman politics firstly the Young Ottomans act and then the Young Turk formation would base their arguments of legitimacy on this event in 1859.

Keywords:Kuleli, Abdülmecid, Tanzimat, Sheikh Ahmet, Assassination, Opposition

GİRİŞ

1859 yılının Eylül ayı ortalarında İstanbul' da olağan dışı bir hareketlilik kendini gösterdi. Mirliva Hasan Paşa'nın,² dönemin Mehmet Emin Ali Paşa hükümetine, padişah aleyhinde bir muhalefet örgütünün vücuda geldiği ihbarını yapması sonucu, Bayezid Medresesi müderrislerinden Şeyh Ahmet ile beraber çeşitli askerî rütbeden subaylar, esnaf, medrese öğrencisi ve ulemeden hocalar, Kılıç Ali Paşa Camii' nde bir toplantı esnasında tutuklanarak Kuleli kışlasında

² Hasan Paşa (Tatar) Topçu beylerinden olup mirliva ve Karadeniz boğazı muhafızı oldu. Safer 1276' da Çerkes Hüseyin Paşa' nın hainliğini haber vermesinden dolayı ferik olduysa da az müddette kendisi de gözden düştü. Emekli olarak 1298' de vefat eyledi. Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmani, C 2, İstanbul 1996, s. 645.

hapsolundular. Meydana gelen bu hadise tarihe Kuleli Vak'ası olarak geçmiştir.³ Kuleli Vak'ası denildiği vakit akıllara Kuleli kışlasında meydana gelen bir hadise tezahür edebilir. Fakat orada bir olay meydana gelmiş değildir. Klasik görüşe göre muhalif cemiyet icraata geçmeden yakalanarak, Kuleli kışlasına götürülüp, orada muhakeme edildiklerinden dolayı bu isim ile anıldığı bilinmektedir.⁴ Sanıkların Kuleli kışlasında yapılan yargılamaların ardından, 1276 Rebiülevvel'inde hükümet tarafından sanıkların çarptırıldığı cezalar ilan edildi. Muhalif cemiyetin baş aktörlerinden Şeyh Ahmet, Hüseyin Daim Paşa, Cafer Dem Paşa, Arif Bey ve Rasim Beyler idam cezasına mahkum edildi, fakat daha sonradan bu cezalar müebbet kalebentliğe çevrildi. Cemiyetin diğer üyeleri ise muhtelif cezalara çarptırıldılar. Yalnız Cafer Dem Paşa Seraskerlik binasından istintak için Kuleli kışlasına götürülürken kendisini denize atarak boğulmuştur. Kuleli mahkumları daha sonra ise Abdülaziz' in tahta gelmesi ile (1861) affedilmiştir.⁵

Kuleli hadisesi tezahür ettiği dönemde Osmanlı yönetimi, muhalifleri ve sebep oldukları olayı bir müddet gözlerden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Hükümetin tüm gizlilik faaliyetlerine rağmen Vak'a hakkındaki ilk haberler, "Times" ve "Journal de Constantinople" adlı gazetelerin (19.09.1859)-(21.09.1859) tarihli sayılarında çıktı. Gazetelerin verdiği bilgiler abartılı olmakla birlikte, hadiseyi tam olarak aydınlatıcı mahiyette de değildi. Olaya karışan kişi sayısı iki yüz olarak belirtilmekte ve cemiyet mensuplarının yönetim ile problemlili olduğu söylenmekteydi.⁶ Avrupalı basının meydana gelen hadise ile ilgili dezenformasyon içeren bilgiler vermesi Osmanlı yönetimini de harekete geçirdi. Osmanlı hükümeti olayın kontrol altında olduğunu ifade etmek ve toplumu kendince yönlendirme adına basını kullanacaktı.

1.Vakanın Kamuoyuna Yansıtılması

Kuleli Vak'ası üzerindeki gizlilik perdesinden dolayı İstanbul halkı, olayın gerek kendisi ve gerek içeriği ile ilgili tam anlamıyla bilgi sahibi değildi. Avrupalı basının olay ile alakalı bilgiler vermeye başlaması üzerine Osmanlı hükümeti kamuoyunu bir nevi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme adına çeşitli adımlar atmıştı. Vak'a üzerine Times ve Journal de Constantinople gibi gazetelerin haber yapmasının hemen ardından 24 Safer 1276 (22.09.1859) tarihli Ceride-i

³ Bahse konu olan makale "Kuleli Vakası" inceleyen basılmamış bir Yüksek Lisans tezinden derlenmiştir. Tez için bkz. Cem Düzen, *Kuleli Vak'ası*, TÜ. SBE, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Edirne 2015.

⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzanlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C, 4, İstanbul 1974, s. 188

⁵ *Tercuman-ı Ahval*, No:79, 10. Rebiülevvel. 1278, s.1

⁶ Florian Riedler, *Osmanlı İmparatorluğu' unda Muhalefet ve Meşruiyet*, İstanbul 2012, s. 33.

Havadis adlı gazeteye hükümet tarafından olay ile alakalı kısmi malumat verilmişti.⁷ Gazetede ki haber metninde hadise "*İhlali asayiş niyeti fasidesiyle bazı sebükmağzan bir cemiyet teşkilini murat eyledikleri haber alınarak buna mütecasir olan 40 kadar eşhas derhal ahzi girift ve Kuleli kışlasında hapsolünmüş (...) bir komisyon teşkil olunarak merkuların istintakları*⁸ icra kılınmakta bulunduğundan..." gibi cümleler ile özetlendi. Ceride-i Havadis'e hükümet tarafından verilen bu bilgide özellikle yabancı basının mübalağalarına karşı -açıktan olmasa da- bir düzeltme göze çarpmaktadır. Fakat metinde önemli olan hükümetin Kuleli muhaliflerini halka "*ihlal-i asayiş niyeti*" güden ve "*sebükmağzan*" gibi küçültücü tabir kullanarak yansıtmaları olmuştur. Kamuoyuna karşı muhalifler "*sığ düşünce*" dolayısıyla önemsiz kişiler olarak lanse edilmektedir. Aynı zamanda Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa'da çevresine karşı meydana gelen olayı önemsiz bir eylem olarak göstermeye çalışarak, bir grup Çerkes ile Kürt'ün huzur bozmak kastıyla yaptıkları bir eylem olarak yansıtmaktaydı.⁹ Gerçekte Mehmet Ali Paşa bu noktada kendisiyle çelişmektedir. Nitekim Ceride-i Havadis'de belirtildiği üzere olayı aydınlatmak için kurulan komisyonun başında Sadrazam sıfatı ile bizzat kendisi bulunmaktadır. Hükümetin Kuleli hadisesini önemsiz ve tipik bir asayiş sorunu gibi yansıtmaları ile Sadrazam ve üst düzey devlet yetkililerinin bizzat tutukluların sorgusunda bulunması tezat oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak Kuleli olayının hükümet nezdinde kamuoyuna lanse edildiği gibi önemsiz ve basit bir hadise değil, aksine ne denli önem arz ettiğini anlamaktayız.

Hükümet kendi kontrolü altında özellikle basın yolunu kullanarak halka bazı bilgiler vererek kamuoyunu yönlendirmektedir. Fakat gazetelere verilen beyanatlarda muhalif cemiyetin nasıl vücuda geldiği hakkında bilgi yoktur. Bu noktadan bakılınca hadise hakkında hala eksiklikler bulunmaktadır. Vak'a hakkında karanlıkta kalan kısımları aydınlatılabilmek için Kuleli mahkumlarının mevcut istintakları incelenmelidir, bu şekilde cemiyet hakkında daha kapsamlı malumat elde etmek mümkündür. Hükümetin yansıttığı gibi "*fitne kaynağı*" ve "*halk arasında kan dökmek*" gibi fiilleri icraa niyetinde olup olmadıklarını mahkumların

⁷ *Ceride-i Havadis*, No:953, 24 Safer 1276;Uluğ İğdemir, *Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 2009, s.9.

⁸ Kuleli kışlasında hapsolünan muhaliflerin istintaklarını Başbakanlık Osmanlı Arşinde İrade Dahiliye fonunda 445-1/29437 ile numaralandırılmıştır. Çalışmamızda temel olarak Kuleli tutuklularının istintakları çerçevesinde hadisenin muhtevasına dair bilgi vermeye özen göstereceğiz. Bu çalışmada farklı olarak "Kuleli Vakası" nın muhtevasını muhtelif tarihçi ve yazarların bildirdiği şekilde değil, doğrudan olayın kahramanlarının ağızlarından anlatma gayreti içinde bulunacağız.

⁹ Roderic.H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğunda Reform, 1856-1876*, İstanbul 2005, s. 84

istintakların tetkiki ile tenvir etmeye çalışmak hayati önem taşımaktadır. Bu yüzden meseleyi bir de istintak metinleri çerçevesinde incelemek icap etmektedir.

2. Muhalefetin Doğuşu

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin dış politikada ilk büyük serüveni 1853-1856 yılları arasında meydana gelen Kırım Savaşı olmuştur. Savaş esnasında İngiltere'nin başını çektiği Avrupalı büyük kuvvetler Osmanlı Devleti yanında saf tutmuş ve Rusya'ya karşı durmuşlardı.¹⁰ Savaş esnasında yapılan yardımın karşılığı olarak Osmanlı Devleti içinde yaşayan gayr-i Müslim azınlığın haklarında daha fazla iyileştirme talebinde bulunuldu. Müttefiklerin ilk olarak Hristiyanların haklarını güvenceye alma isteği, özellikle Ali Paşa'dan gelen bunun gereksiz olduğu ve padişahın egemenlik haklarının ihlâl edilmiş olacağı itirazlarına yol açtı.¹¹ Diplomatlar bunun üzerine, padişahın uyruğundaki herkesi etkileyen daha kapsamlı bir reform tartışmasına döndüler. Söz konusu tartışmanın ürünü 1856 Hatt-ı Hümayunu oldu ve bu belge pek çok bakımdan Lord Stratford'un eseri idi. Hristiyan tebaa için ortaya çıkarılan bu ayrıcalıklar, ülke içinde yüzyıllardır üstün konumda yaşayan Müslüman tebaa ile eşit konuma gelmesine sebep oldu.¹² Islahat Fermanı'nın gayr-i Müslimler üzerine çok yönlü haklar vermesi Kuleli hareketinin lideri Şeyh Ahmet'i devlete karşı soğuttu.¹³ Kuşkusuz bu ferman Şeyh Ahmet nazarında bir itibar teşkil etmiyordu. Buna binaen Tanzimat fermanı ile mevcut olan memnuniyetsiz bir atmosfer, Islahat Fermanı'nın ilanı ile muhalefetin doğuşuna sebep olmaktadır.¹⁴

Şeyh Ahmet, Kırım Harbine müteakiben kafasındaki planları hayata geçirebilmek için memleketi Süleymaniye yerine İstanbul' a döndü. İçinde barındırdığı duyguları daha fazla tutmayarak konağında uzun bir süre misafir

¹⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı Tarihi.*, C.5, İstanbul 2005, s. 389

¹¹ Roderic Davison, *a.g.e.*, s. 55

¹² Ali Fuat Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye*, C, 1, Ankara 1987, s. 374

¹³ "S: *Bu ferman-ı alîyi siz nerede duydunuz?*

C: *Orduya gelip benim dahi yedime bir taraftan geçti okudum.*

S: *Demek olur ki ol vakit İstanbul' a avdetiniz bu maksat üzerineydi?*

C: *Hayır değildi, fakat kalbim soğudu.*"BOA, No:1, Şeyh Ahmet, s.5b

¹⁴ "S: *Bu mertebe de tasavvurat ne vakit tulu eyledi ve bu emele düşeli ne kadar vakit oldu?*

C: *Müslim ve gayr-i Müslimlerin derece-i müsavatta ve İslam ile Hristiyan' ın farkı olmamak ve tefrik olmamak üzere bir ferman-ı alî çıktı, ol vakit benim içim soğudu. Hatta posta, muharebenin ahirinde ordusunda geldi, eğer evvelden gelseydi bu muharebeye gitmezdim. Çünkü din yoktur, muharebe din için değil devlet içindi muahharen bu din lakırdısında hata ettim. Türk-i lisanım iyice malumatım olmadığından öyle söyledim.*"¹⁴ BOA, No:1, Şeyh Ahmet, s.5b

kaldığı Ferik Çerkes Hüseyin Daim Paşa' ya açtı. Kendisine bulduğu ilk destekçinin Hüseyin Paşa gibi bir Müşir olması hasebiyle muhalif düşüncesini güçlendirdi. Bu şekilde "Kuleli Vak'ası" diye adlandırılacak hadisenin kökeni ve muhalefetin tohumları ekildi.

3.Çekirdek Kadro Oluşuyor

Islahat Fermanı'nın ilanından hemen sonra Şeyh Ahmet, karşı tepki olarak derhal harekete geçmedi. 1859 yılının Nisan-Mayıs aylarında hadise ortaya çıkarılmadan 5 ay önce fikirler sözlere dökülmeye başladı. 1859 yılının Ramazan ayında Şeyh Ahmet düşüncesini ve niyetini Ferik Hüseyin Daim Paşa' ya açtı.¹⁵

Kırım Savaşı patlak verdiği sırada Hac vazifesini yapmak üzere Şam dolaylarında bulunan Şeyh Ahmet, bu vazifesini yarıda bıraktı ve cepheye gitmek için Arabistan Ordu-yi Hümâyûn'a katıldı. Hüseyin Daim Paşa ile orada tanıştılar. Daha sonra beraber İstanbul'a gelerek buradan Kars'a hareket ettiler. Şeyh Ahmet ile Hüseyin Daim Paşa, Kars'ta üç ay kadar birlikte kaldılar.¹⁶ Bu yakınlaşma meyvesini verdi ve kısa sürede bu iki kişi arasında güçlü bağlar kuruldu.¹⁷ Şeyh Ahmet Kars'dan sonra Batum'a geçti. Savaş sonunda ise Şeyh Ahmet ile Ferik Hüseyin Daim Paşa İstanbul'a döndüler. Cephede sürekli birlikte bulunmaları ilişkilerini hatırı sayılır derecede ilerletmişti. Şeyh Ahmet ve Hüseyin Daim Paşa ilk zamanlar sıklıkla Hüseyin Daim Paşa'nın konağında görüştüler. Bir müddet de Şeyh Ahmet, Hüseyin Paşa'nın konağında misafir kaldı.¹⁸ Bazı zamanlar ise Hüseyin Daim Paşa, Şeyh Ahmet'i görevinde bulunduğu Bayezid Medresesi'ndeki odasında ziyaret ederdi. Şeyh Ahmet'in Islahat Fermanı'ndan dolayı nefret duyguları beslemesi ve bunu yakın çevresine, özellikle Hüseyin Daim Paşa' ya açmasını ve nedenlerini kendisi itiraf etmektedir.¹⁹

¹⁵ "S: Sen bu keyfiyeti iptida kime açtın mebdeyi kim?

C:Müsavat maddesinden sonra bana bir soğukluk gelmişti. Bazı vükelâya söylesem der idim. Sonra Hüseyin Paşa ile böyle lakırdı açılır idi.

S:İptida sen mi ona açtın o mu sana açtı?

C:İptida ben ona açtım.

S:Hüseyin Paşa' ya keşf-i zamir edeli bir sene oldu mu?

C:Hayır olmadı, Hüseyin Paşa Karadağ'dan geldikten sonra oldu." BOA, No:1,Şeyh Ahmet, s.6

¹⁶ BOA, No:2, Hüseyin Daim Paşa, s.3

¹⁷ Arminius Vambery, *His Life and Adventures Written By Himself*, London 1889, s. 32

¹⁸ Cevdet Paşa, *Tezakir*, 13-20, Ankara 1991, s. 83

¹⁹ S: Bu tasavvuratı ne suretle meydana koyarak ibtida bu efkârınızı kime açarak mahreme esrar ettiniz?

C: Evvelinden bu devlete icra-i adem-i şeriat sebebinden kalben nefreti vardı. Ve bu devlet dediğim ancak şeriat-ı Muhammediyye' yi icra ettirmeyen zevat idi. Bunun üzerine nefretim gittikçe tezayüd bularak bunun çıkarılması tasavvuratındave yahut daha sonra

Şeyh Ahmet etrafına taraftar toplama girişimlerine devam etmekle beraber bu işi Hüseyin Daim Paşa da üstlenmiştir. Hüseyin Daim Paşa vasıtasıyla Kuleli hareketine Arnavut Cafer Dem Paşa da dâhil olmuştur. Cafer Dem Paşa, Hüseyin Daim Paşa'dan daha geç bir zamanda; Kuleli hadisesi meydana çıkarılmadan üç ay kadar önce bu cemiyete girmişti. Seraskerlik binasında yapılan istintakında Şeyh Ahmet ile olan tanışıklığının Hüseyin Daim Paşa'nın konağında (Haziran 1859) olduğunu ve evvelinden kendisini tanımadığını belirtmektedir.²⁰ Cafer Dem Paşa ile Hüseyin Daim Paşa'nın tanışıklığı ise çok daha öncesinden Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli' de görevde bulunduğu zamana uzanmaktadır.²¹

Kuleli muhalefetinin çekirdek kadrosunun oluşması Hüseyin Daim Paşa'nın etkisiyle daha da hızlandı. Yine Hüseyin Daim Paşa'nın etkisiyle Kuleli hareketinin çekirdek kadrosu tamamlandı. Askeriyeden Binbaşı Rasim Bey ve Tophane-i Amire kâtiplerinden Arif Bey ikna edilerek cemiyete dâhil edildiler.²² Her ne kadar Rasim ve Arif Beyleri cemiyet içine getiren Hüseyin Daim Paşa olsa da bu kişileri Şeyh Ahmet daha öncelerden tanıyıp bilmekteydi.²³

başladım. Ve ancak bu işin fiiliyatına dair mesayih ve ulemadan ve askeriden ve esnaftan dindar ve bu yolda fedakar zatlardan bulması ve benimle ittihat ve ittifak ederek Bab-ı Alî' ye veyahut Bab-ı Mesihat-ı Penahiye olunarak ibtidai emirde Tanzimat' ın kaldırılması ve saniyen şeriatın icrası emelinde bulunduğum halde neyl ü nehar..... ve tasavvur edip ibtida Hüseyin Paşa veyahut başkasına mı ifşa eyledim pek hatırlamıyorum. Hasılın bu müzmir derunun üzerine ibtida fedakarlığı ben kadar Fedakâr arar idim. Hüseyin Paşa' ya bu efkârımı kâmilten açtım o dahi kabul eyledi..... o dahi Cafer Paşa' yı ve Çerkes Ahmed 'i bulup bu tasavvuratımızı müzakereye başladık ve ben..... mollalardan buldum onlar dahi ahir mollalar buldular. Evvelinden ülfet ettiğim askeriden buldum onlar dahi ahiri bu suretle 30-32 hasıl-ı cümlesi muahedeye girip pusulaları vardır. Onlarda kimler olduğu malum olur. (No:1,Şeyh Ahmet, s.2)

* Noktalı yerler vesikanın kendisinde silik veya mürekkep bulaşması nedeniyle okunamayacak haldedir.

²⁰ BOA, No:3, Cafer Dem Paşa, s.1

²¹ BOA, No:3,Cafer Dem Paşa, s. 1;Wanda, *Souvenirs Anecdotes Sur La Turquie* (1820-1870) Paris 1884, s.72

²² *Bu işi iki kişi mi karar buldu yoksa daha var mı dedim o dahi cevabında ibtida biz Şeyh efendiyle karar verdik. Şeyh efendi bana bazı şeyler beyan etti şer'en aklen ? edip ikna oldum"* (No:4 Arif Bey, s. 2b)

²³ "S: *Bu Hüseyin Paşa' nın konağına bundan başka askeriden daha gelen olacak hatta birisi dahi Binbaşı Rasim Bey'dir?*

C: *Rasim Bey' i Arif Bey' den evvelce iki sene kadar vardır görüştüğümüz ve bu muahedeye beyan eylediği zamandan beridir dâhil olup o dahi Hüseyin Paşa' nın konağına gelip giderdi."*(No:1, Şeyh Ahmet, s.2)

Rasim Bey'e de istintakında Şeyh Ahmet ile olan tanışıklığının mazisi sorulmuş ve Şeyh Ahmet' in kendi sorgusunda belirttiği üzere iki sene önce tanıştıklarını belirtmiştir.²⁴ Rasim Bey, Anadolu Ordu-i Hümayun'da görevli olduğu vakit Rüştü Bey'in Şeyh Ahmet hakkında olumlu sözlerini işitmiş, Kırım Harbi sırasında Ferik Hüseyin Paşa'nın yanından ayrılmadığı ve pek mübarek bir zat olduğu gibi övgülerden sonra Rüştü Bey'in vasıtasıyla Şeyh Ahmet ile tanışmıştır.²⁵ Kuleli Vak'ası'nın çekirdek kadrosu içinde bulunan Tophane-i Amire katiplerinden Arif Bey ise Şeyh Ahmet ile Rasim Bey'in konağında karşılaşmış ve o şekilde tanışmıştır.²⁶ Arif Bey daha sonraları cemiyet içinde en faal üye olarak girişimlerini sürdürdü. Kendisi cemiyete dâhil olduktan sonra Tophane dolaylarından insan toplamış, cemiyet için önemli kişilerden olan Tophane müftüsü Bekir Efendi'yi cemiyete dâhil ettirmişti.²⁷

Şeyh Ahmet'in Hüseyin Daim Paşa'ya niyetini açmasından çok kısa bir süre sonra cemiyet genişlemeye ve gelişmeye başladı. Öyle ki Cafer Dem Paşa, Rasim Bey, Arif Bey, Müftü Bekir Efendi, Çerkes Ahmet, Çerkes Şuayip, Mülazım Tahir Ağa, Hacı Ahmet ve Hüseyin Daim Paşa'nın yaveri Yüzbaşı Hidayet Efendi gibi askeriyeye, ulema ve kalemiye kökenli kişi ve kişiler cemiyete girmişti. Medrese öğrencilerinden Bekir ve Mehmet Efendiler de cemiyete dâhil olmuştu. Şeyh Ahmet'in bilhassa üzerinde durduğu ulemadan da kişiler cemiyete dâhil edilmişti. Fatih medresesi hocalarından Hoca Nasuh Efendi, Hazergratlı Şeyh Feyzullah ve Kütahyalı Şeyh İsmail Efendi gibi ulemadan hocalar Kuleli ittifakına dâhil olmuşlardı. Cemiyete dâhil olan her kişinin kendine ait nedenleri bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları askerlerin maaşlarının gecikmesi, ödenememesi ve gerek esnaf gerekse tüccar kısmının ekonomik durumu gibi çeşitli sebepler olarak sıralanabilirdi.²⁸ Fakat temel görüş dinin uygulanmaması düşüncesi idi.

4.Cemiyete Üye Dahil Etme Girişimleri ve Toplantılar

Çekirdek kadronun oluşumundan sonra cemiyete üye aranmaya ve alınmaya başlanmıştı. İlk üyelere ve Kuleli hareketinin lider kadrosu olarak nitelendirilebileceğimiz; Arnavut Cafer Dem Paşa, Binbaşı Rasim Bey ve Arif Beyler ve muhalefetin lider kadrosu dışında bulunan Hüseyin Daim Paşa'nın yaveri

²⁴ BOA, No:5, Rasim Bey, s. 1

²⁵ BOA, No:5, Rasim Bey, s. 1

²⁶ "S:Kâtip Arif beyi bu sırada ne vakit vakıf ettin?"

C:Bu sırada vakıf olan ibtida Hüseyin Paşa, Çerkes Veli Ahmet, üçüncü Cafer Paşa, dördüncü Binbaşı Rasim bey, beşinci Arif beydir."(No:1, Şeyh Ahmet, s.6)

²⁷ "Duhuriyet maddesi Valâ' da söylediğim üzere dir. Ancak bu işe ziyade çalışıp müşevvik bulunanların birincisi Arif Bey' dir.Arif bey bu muahedeye dahil oldukça badehu Tophane tarafından bu muahedeye dahil olanların cümlesi onun teşrifatıyla olup..." (No:1Şeyh Ahmet s. 6)

²⁸ No:3, Cafer Dem Paşa, s. 2a

Yüzbaşı Hidayet Efendi ve Çerkes Veli Ahmet, Hüseyin Daim Paşa'nın etrafından olup Hüseyin Daim Paşa'nın konağında yemin ederek cemiyetin temelini atmışlardı. Temel kadro tamamlandıktan sonra cemiyete üye aranmaya başlandı. Ekseriyetle ulema, esnaf, askeriye ve medresen talebeler ile bağlantıya geçilmeye çalışıldı. Fakat özellikle ulema, muhalefet hareketinin merkezinde yer almaktadır.²⁹ Cemiyet içine üye dâhil etme görevi ise sadece bir kişiye ait bulunmamaktadır. Cemiyete bir vasıtayla dâhil olan herkes güvendiği bir kişiyi veyahut kişileri cemiyete dâhil ettirmek isteyebilirdi. Bu üye dâhil etme işlemi ise Kuleli muhalefetin lideri konumunda bulunan Şeyh Ahmet'in huzurunda olması gerekiyordu.

Cemiyete ilk olarak dâhil olan kişiler Şeyh Ahmet'in Kırım savaşı vesilesiyle bizzat cepheye tanıdığı ve güven duyduğu isimlerdir. Bunlardan Çerkes Şuayip, Kırım Savaşı nedeniyle Arabistan ordusunda görevli Çerkes Hüseyin Daim Paşa ile görüşmek üzere Erzurum'da odasına çıktığı sırada Hüseyin Daim Paşa'nın odasında oturmakta olan Şeyh Ahmet ile karşılaşır ve tanışıklıkları o yıllara dayanır.³⁰ Cemiyet ortaya çıkmadan iki ay kadar önce bu ittifaka dâhil olmuştur. Diğer bir kişi ise Mülazım Tahir Ağa'dır. Şeyh Ahmet ile tanışıklığı Kırım Savaşı nedeniyle cepheye dayanmaktadır. Mülazım Tahir Ağa ile Şeyh Ahmet ilk defa Kars'ta görüşüp tanıştılar. Cepheye Şeyh Ahmet'in bir âlim olarak gösterilmesi ve bir nevi şöhrete kavuşması bu karşılaşmalar üzerinde olumlu tesir bırakmış ve tanışıklıklarına sebep olmuştur.³¹ Mağribi Hacı Ahmet de keza Şeyh Ahmet'i evvelden tanıyıp bilenlerden olmuştur. Kırım Harbi'nden sonra Şeyh Ahmet'i tutuklanmalarından bir sene kadar önce İstanbul'da bulmuş ve görüşmüşlerdir.³² Şeyh Ahmet insanları cemiyete katmak ve etkilemek için ayrıca çeşitli yöntemler de kullanmaktadır. Değişik söylemler ve iddialar ortaya atarak cemiyete katacağı kişilerin akıllarında bir şüphe yaratmış ve bu şekilde kendi saflarına çekebilme fırsatı yakalayabilmişti.³³ Şeyh Ahmet aynı zamanda hemşerilik bağlarını kullanarak da cemiyete insan dâhil etme girişimleri sürdürmektedir. Bunlardan Süleymaniye' li Süleyman Paşazade Yüzbaşı Ali Bey'in Şeyh Ahmet ile tanışıklığı

²⁹ "Bizim asıl muradımız ulemayı muahedeye dahil etmektir" (No:1, Şeyh Ahmet, s. 6)

³⁰ BOA, No: 25 Çerkes Şuayip, s. 1b

³¹ BOA, No:16, Tahir Ağa, s.4a

³² BOA, No: 31, Mağribi Hacı Ahmet, 1b

³³ "Şuayib Efendi hazır ol bugünlerde Fransız kralıyla dersaadette ne kadar hristiyan varsa birleştiler ve düvel-i ecnebiye tebasından bulunanlar dahi onlar ile ittifak edip cümlesive....olacak birden ayağa kalkıp İstanbul'u zapt edecekler . Sizde gaflette bulunmayın" (BOA, No:25 Çerkes Şuayib,s.2a- 3b)

çok eskilere, Süleymaniye şehrindeki yıllarına dayanmaktadır.³⁴ Ali Bey, cemiyet ortaya çıkmadan iki ay evvel ittifaka dâhil olmuştur. Süleymaniye'li Hasan Bey'in de Şeyh Ahmet ile tanışıklığı vilayetlerine dayanmaktadır.³⁵ Yine Süleyman Paşazadelerden olan Abdülkadir Bey'in de Şeyh Ahmet ile tanışıklığı Süleymaniye vilayetine dayanmaktadır.

Şeyh Ahmet ulemadan ise Nasuh Efendi, Şeyh Feyzullah, Şeyh İsmail ve gibi önemli kişileri yanına çekmek için görüşmeler yaparak ittifaka dâhil etti. Şeyh Ahmet'in cemiyete üye faaliyetleri devam ederek, Sinekli Medresesi talebelerinden Bekir'i cemiyetin ortaya çıkışından yirmi gün önce ittifaka dâhil etti.³⁶ Şeyh Ahmet, Sinekli Medresesi talebelerinden Mehmet'i de kendi odasında kabul ederek cemiyete dâhil etti.³⁷

Şeyh Ahmet'ten sonra cemiyete üye toplamak için kâtip Arif Bey de faaliyetlere girişti. Tophane müftüsü Bekir Efendi'yi cemiyete dâhil olmaya ikna ederek bir nevi cemiyet için büyük iş yaptı ve Şeyh Ahmet ile Hüseyin Daim Paşa'nın güvenini kazandı.³⁸ Cemiyete üye katma faaliyetlerine devam eden Arif Bey Tophane kâtiplerinden meslektaşısı olan Hurşit Efendi'yi de cemiyete dâhil etti.³⁹

Kuleli hareketinin lider kadrosundan olan Binbaşı Rasim Bey ise Muhallebici Mustafa'yı kendi hanesinde Şeyh Ahmet'in huzurunda cemiyete dâhil ettirdi.⁴⁰ Rasim Bey daha sonradan Şeyh Ahmet' in Bayezid Medresesi'ndeki odasına Mehmet Efendi'yi götürerek Şeyh Ahmet' in huzurunda cemiyete dâhil ettirdi.⁴¹

³⁴ "Daha vilayetten bilirim" (BOA, No:8, Ali Bey, s.9a)

³⁵ BOA, No:9, Hasan Bey, 13b

³⁶ BOA, No: 10 Bekir, s. 3b

³⁷ BOA, No: 11 Mehmet, s. 4b

³⁸ "Tophane müftüsü var isterseniz görüşteyim dedim ikisi birden tabi tabi deyip bize gayri şimdi

senden bütün bütün emin olduk" (No:4 Arif Bey, s. 2b)

³⁹ BOA, No:12 Katip Hurşit, s. 3a

⁴⁰ Belki de Kuleli muhalefesinde cemiyet üyesi olarak en farklı kişi ismi dahi doğru yazılamayan Hüseyin (Mustafa)' dir. İstintakında kendisinin isminin Hüseyin olduğunu ama Şeyh Ahmet' in Rasim beyin hanesinde bir kağıda Mustafa yazarak kendisini cemiyete dahil ettiğini belirtir. Esasen bu yanlışlık bizleri cemiyetin ciddiyeti hakkında düşünmeye de sevk etmektedir.

"S: Senin isminin doğrusu ne?

C: İsmimin doğrusu Hüseyin ama Mustafa yazmışlar sende Mustafa deyu yaz." (BOA, No: 32 Muhallebici Mustafa s. 2b)

⁴¹ BOA, No:13 , Alay Emimi Mehmet Efendi, s. 6a

Cemiyete dâhil olanlar fedai olarak da yazılmaktadır. Fedailer için "*Süleymaniyeli Şeyh Ahmet ile aramdaki ahdi kabul ettim ve ben muahid fedaiyim*" yeminini edip bir kâğıda mühür basarak dâhil oluyorlardı. Şeyh Ahmet' in bu mühürlü kâğıtları almasının altında kendi değimi ile bir fedakârlık isteği yatmaktadır.⁴² Bu fedailerin oluşturduğu kuvvetin sayısı altmış kişi kadar bulunmaktaydı.⁴³ Fedailer⁴⁴ için ettirilen bu yemin metninin dışında bir yemin daha edilmekteydi. Arif Bey, Hüseyin Daim Paşa'nın konağında bu ittifaka dâhil olduğu zaman daha farklı bir yemin etmiş bulunmaktaydı.⁴⁵

Cemiyet genişlemeye başladıkça organize şekilde ve özellikle lider kadro arasında bir takım görüşmeler ve toplantılar tertip edilmekteydi. Hüseyin Daim Paşa Rumeli'ye vazife icabı gidene kadar bu toplantılar Hüseyin Daim Paşa'nın konağında olmaktadır. Hüseyin Daim Paşa gittikten sonra ise Şeyh Ahmet' in Bayezid Medresesi'ndeki odasında veyahut Arif ile Rasim Beylerin hanelerinde toplantılar düzenlenmekteydi. Muhaliflerin toplantılarında her hangi bir gün veya belli bir saat dilimi bulunmamaktadır. Genellikle Şeyh Ahmet'in müsait olduğu zamanlarda toplantılar tertip edilir ve cemiyet üyeleri ya direk olarak Şeyh Ahmet tarafından çağırılır yahut cemiyet üyelerine bir not bırakılarak yapılacak olan toplantının adresi belirtilip o adrese gelmesi bildirilirdi.⁴⁶ Kuleli muhalefetinin yapılacak olan toplantılarının tam bir takvimi bulunmasa da toplantılar ekseriyetle

⁴² "*Fedakârlık hapis edilecek olursam korkmayayım ve nihayet o derecede öldürülecek olursam ona dahi razı olmaktır. Ve ben şimdi din yolunda öldürülecek olur isem neşimce razıyım*" (BOA, No:1 Şeyh Ahmet, s. 6b)

⁴³ BOA, No:3 Cafer Dem Paşa, s. 2a

⁴⁴ Cemiyet içine katılan "Fedai" olarak katılanların bulunmasından kaynaklı olarak Kuleli muhalefetine "Fedailer Cemiyeti" olarak da isimlendirme yapılmıştır. Bkz: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1995, s. 89; Bernard Lewis, *Türkiye'nin Modernleşmesi*, 376; Florian Riedler, *a.g.e.*, s. 29 Ayrıca TBMM ilk siyasi parti olarak "Fedailer Cemiyeti" adı altında Kuleli muhalif teşekkülünü göstermektedir. Bkz: https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

⁴⁵ "*Dinime ve devletime ve saime miktar-ı hizmette kusur etmeyeceğime ve sırrı garz tahtında kimseye söylemeyeceğime yemin ettim.*" (BOA, No:4 Arif Bey, s. 2b)

⁴⁶ "*Bir gün Şeyh Ahmet efendi bir pusula yazıp mollası ile bizim oturduğumuz haneye gönderip eğerçi Şuayib efendi gelir ise verin deyu söyleyerek bırakmış ve pusulayı akşam üzeri eve gittiğimde (bana) verdiler aldım okudum "Ben Hüseyin Paşa'nın konağına bu akşam gideceğim sende oraya gel" deyu yazmış olduğundan onun üzerine ben de Hüseyin Paşa'nın konağına akşam üzeri gittim*" (BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s. 3b)

hafta da bir gerçekleşmektedir. Devlet hizmetindeki görevlerinden dolayı sık sık toplantıya katılamayacak olan üyelere de çeşitli toleranslar gösteriliyordu.⁴⁷

Üyelerin toplanması ile Kuleli cemiyetinin üye sayısı günden güne artmaya başlamıştı. Artık somut adımların atılması için görüşmeler sıklaşmış, fikirler ve planlar tartışılmaya başlanmıştı.

5.Suikast Planları ve Cemiyetin İfşası

Muhafif cemiyet için kötü gidişat bir şekilde durdurulabilirdi. O da şeriatın icrasına engel olan "*Sultan*" dahil kim varsa suikast ile ortadan kaldırılarak yapılabilirdi. Şeyh Ahmet'in "*Şeriat-ı Muhammediye' yi batıranlardan ve beytülmal-ı Müslimini yağma edenler ve ulemayı ve sair Müslümanları (...) edenleri ve kâfirleri onlara tercih edenleri ve kâfir ile İslâm arasında fark yoktur diyen ve gerek (6 nokta)⁴⁸ olsun ve gerek ona muayyen eden zalimler olsun onların kanını dökmekçe durur isek dinimiz kâfir olsun ve Karun gibi mel'un olalım ve Ebu Cehil gibi merdud olalım.*"⁴⁹ gibi ifadeleri ile başkaldırının ve suikastın önü açıldı. Kuleli cemiyetine üyelerin birer birer dâhil olmaları ile artık fiiliyata geçmek için planlar da yapılmaya başlandı. Sultan Abdülmecid'e karşı bir suikast tertiplenmeye ve planlar hazırlanmaya bizzat Şeyh Ahmet önderliğinde devam edilmişti. Suikast için harekât günü ve zamanı ayarlanmaya çalışılıyordu. Şeyh Ahmet'in gerek Abdülmecid'e ve gerekse vukelâya karşı olan düşmanlığı günden güne artmaktaydı.⁵⁰ Bu nedenle; Kuleli lider kadrosu suikast işini hızlı bir şekilde yapmak istiyordu. Tam bu esnada Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli'ye tayini çıktı. Bu durum cemiyet içerisinde ve özellikle lider kadroda bir hoşnutsuzluk yarattı. Netice olarak Şeyh Ahmet, Kuleli hareketinin lideri olsa da Hüseyin Daim Paşa da muhalefet örgütü içinde karizması en yüksek şahsiyetti. Hüseyin Daim Paşa, Rumeli' ye gitmeden -biraz da Cafer Paşa' nın direktmesi ile- önce suikast işini halletme taraftarı idi. Bu iş için ilk olarak Cafer Dem Paşa plan hazırlayıp sunmuşsa da bu plan Hüseyin Daim Paşa tarafından kabul edilmedi.⁵¹ Hüseyin

⁴⁷ "Sık sık gelemem deyu cevabımın üzerine sekiz on günde bir defa gelmeli" (BOA,No:4 Arif Bey, s.2b)

⁴⁸ İstintaklarda Abdülmecid ve kardeşi Abdülaziz' in isimlerinin geçtiği kısımlar bürokratik sansüre uğramıştır. Abdülmecid yahut Abdülaziz yazılacağı yerlerde bir takım noktalar ile bu isimler ifade edilmeye çalışılmıştır. Metnin içinde (6 nokta) (7 nokta) (4 nokta) gibi ayrılmışlar yerler Abdülmecid ve Abdülaziz' in ismini temsil etmektedir. bkz: Burak Onaran, "Kuleli Vakası Hakkında Başka Bir Araştırma", *Tarih Ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Bahar 2007, S.5, s.18-19

⁴⁹ BOA, No:25, Çerkes Şuayib, 3b

⁵⁰ BOA, No:4 Arif Bey, s.5a

⁵¹ "Hüseyin Paşa nasıl edelim bu işi seriyen görelim dedi Cafer Paşa cevap edip....Cuma günü cami kapısının birisini sen birisini ben içerde bulunan ulema efendilerde dua eylesin

Daim Paşa devlet bünyesinde uzun yıllar geçirdiği için tecrübe sahibi bir kişilikti. Haklı olarak çeşitli nedenler ileri sürmüştü ve Cafer Paşa'nın planını kabul etmemiştir. Hüseyin Daim Paşa, yapılacak olan suikastın ve ardından değişecek olan padişahın Avrupa nezdinde bir hareketlilik doğurmaması için cemiyetin lider kadro üyelerinden kâtip Arif Bey'e bir ilanât dahi hazırlattı. Bu ilanâtın hazırlanmasında Kuleli hareketinin iki üyesi Hüseyin Daim Paşa ve Tophane kâtiplerinden Arif Bey etkili oldular. Daha ziyade Hüseyin Paşa'nın sözlerini Arif Bey kaleme almış ve sefaretlere verilecek olan ilanâtlar ortaya çıkmıştı.⁵²Hüseyin Daim Paşa'nın talimatıyla hazırlanan bu ilanâtlar, Abdülmecid'e yapılacak olan suikastın hemen ardından gerek sefaretleri, gerek patrikhaneyi ve gerekse ülke içindeki Müslüman tebaayı rahatlatma amacı gütmektedir. Kalkışılacak olan suikastın ülke içinde yaratacağı kaos ortamını engellemek ve idareyi elde tutmak için satır satır Hüseyin Daim Paşa'nın sözlerinin kaleme aktarılmış haliydi. Hüseyin Daim Paşa zaman içinde bu işi son derece sahiplendi öyle ki kendisine Seraskerlik makamı dahi verilse bu işten geri dönmeyeceğini belirtiyordu.⁵³ Suikast için de ilginç olarak Padişahın en korunaklı olduğu anlardan birini; Cuma selamlığı anını seçmekteydiler.⁵⁴ Şeyh Ahmet' in tasarımlarına göre; suikast günü geldiği vakit cemiyet sadece sultana bir saldırı yapmak ve onunla yetinmek gibi bir niyete sahip değildi.

Ferik Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli'ye tayininin çıkması ile Şeyh Ahmet de bekleme yolundan vazgeçerek, suikast planlarını bir an önce yürürlüğe koyma

kitapları yere koysunlar deyu cevap verdi Hüseyin Paşa dahi böyle olmaz ahali ihtilale varır sefaretlere telaş düşer reaya korkar" (BOA, No:4 Arif Bey, s. 2b)

⁵² *"Sefaretlere verilecek ilanâtlarda bu bir dahili iştir her vechile siz ve gerek tebalarınız emin olsunlar, harice bundan zarar yoktur buna misal bir takım şeylerdir cümlesi hatıra gelmez patrikhanelere dahi ey millet büyükleri sizlere bu işlerden bir mazarrat yoktur reaya bundan emin olsun ve ırzı edebiyile bulunsun eğerçi edebsizliğe cüret eden olur ise cezası verilecektir bu cumhur-u müslimin tarafından dahil her kim size tecavüz- hakarete bulunur ise şer'en onun dahi cezası verilecektir, böylece milletinize beyan edin bir takım lakırdıdan ibaret idi ahaliye dahi hitaben olacak ey ahali bu dava dahi dava-i şeriattır cümleminiz emin olun..."* (BOA, No:4, Arif Bey, s. 3)

⁵³ BOA, No:4 Arif Bey, s.4b

⁵⁴ *"Cuma selamlığında veyahut Cuma günü Kağıthane' de..."* (BOA,No: 4 Arif Bey, s.4b);*"iyice atlardan*

bizim altımıza at verin sizin muradınız ne ise selamlıkta icra ederiz..." (BOA,No:6 Müftü Bekir, s. 12b);

"Bayram alayı günü veyahut bayramdan sonra bir Cuma selamlığında..." (BOA,No:23, Şeyh İsmail, s.

3a);*"Tophane veyahut Valide Camine çıktığında..."* (BOA,No:9, Hasan Bey, s. 19b)

niyetindeydi. Suikast için nitelikli insanlar aranılmaya başlandı ve bu iş için Çerkeslerin kullanılmasına karar verildi. O tarihlerde Kırım Harbi nedeniyle Osmanlı Devleti içine bir Çerkes göçü söz konusudur. Muhalefetin lider kadrosu, ülke içinde muhacir olarak yaşayan Çerkeslerin bu iş için pek kolay kullanılabilceğini kanaatini taşımaktaydı. Tabir-i caizse tetikçi olarak kullanılacak Çerkesleri bulma görevi ise Kuleli cemiyetine yemin edip, mühür vererek ilk girenlerden olan Çerkes Veli Ahmet'e aitti.⁵⁵

Hüseyin Daim Paşa'nın konağında Şeyh Ahmet, Cafer Dem Paşa ile Çerkes Şuayib toplanmışlar ve suikastın nasıl tertip edileceği hakkında tartışmalara girmişlerdi. Zamanla yarışan cemiyet tüm risklere rağmen suikast hazırlıklarına hız verdi. Şeyh Ahmet için artık Cuma selamlığını bekleyecek kadar vakit yoktu. Bu yüzden planlar değişti ve Şeyh Ahmet o sırada konakta bulunanlara suikast için yeni fikrini anlatıyordu.⁵⁶ Şeyh Ahmet' in suikast planları, devlet işlerinde tecrübe sahibi olan Hüseyin Daim Paşa ve Cafer Dem Paşa'yı endişeye sevk etti.⁵⁷

Suikast planı içinde tetikçi olarak sürekli Çerkeslerin kullanılmak istenmesi Çerkes Şuayib'i rahatsız etti. Kırım Harbi vesilesiyle Osmanlı topraklarına göç eden Çerkeslerin başına bu hadiseden dolayı bir zarar gelme ihtimali, Çerkes Şuayib dâhil Çerkes kökenli Hüseyin Daim Paşa'yı da kaygılandırmaktaydı.⁵⁸

⁵⁵ "Ahmet Efendi ve Rasim efendi Çerkeslerden biraz adam tedarik ettin mi diye sordular ve dahi o katip Arif bey Çerkesler cesur olurlar biz ne kadar olsa İstanbul adamınız bize Çerkeslerden biraz adam tedarik eyle diye söyledi bende bu işe? herkes icabına gelmez buradaki adamlara emniyet edemiyorum emniyet edecek adamlarım Trabzon'a gitmişler bugünlerde İstanbul'a gelecekler ben onlardan tedarik ederim dedim.." (BOA,No:18, Çerkes Veli Ahmet, s.2a)

⁵⁶ "Bazı geceleri (6 nokta) Tophane' ye gidiyor olvakit muahidleri toplarız ve yolunu bekleriz birden bire hücum edip Serasker Paşa ile (6 nokta) yı telef ederiz ve yahut alıp götürerek biz (6 nokta) istemiyoruz diye dava ederek ve onun üzerine Ahmet efendi (6 nokta) tekrarlayıp mutlak telef ederiz diye söyledi." (BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s.2b-3a); "Tophane' ye (6 nokta) ikinci vakitleri geldiğinde ve yahut Kabataş önlerinde ve yahut Hacı Hüseyin bağında bu Çerkesler ve gerek sair fedailer (6 nokta) silah ile arabayı basıp ve telef ederek..." (BOA, No:6 Müftü Bekir, s.12b)

⁵⁷ "Olvakit Cafer Paşa ve Hüseyin Paşa (6 nokta) bunu böyle aşikâre öldürmek olmaz millete fena ederiz sonra düvel-i ecnebiye ayağa kalkar ve şimdiki olan azıcık dinimizi ve gerek şeriatımızı bütün bütün kaldırurlar ümmeti- Muhammet' e yazık etmiş oluruz diye söylediler ve dönüp ikisi birden buna bir hud'a lazımdır. Bir tertip edelim bu işi yapanı kimse bilmesin. Onun üzerine bir kaç adam bulalım sen de Çerkeslerden bir kaç adam bul Cafer Paşa dahi Arnavut'tan bir kaç adam bulsun (6 nokta) ya Hacı Hüseyin bağına ve yahut Kâğıthane' ye veya Cuma selamlığına onlara bilinmez derecede Frenk elbisesi giydirip (6 nokta) üzerine hücum ederek işini bitirmeli..." (No:25, Çerkes Şuayib, 3a)

⁵⁸ "Olvakit ben bizim Çerkes milleti bahusus bugünlerde düşman elinden kurtulup devlete iltica ediyor ve buradan dahi onların haklarında pek riayet oluyor sonra bu devlet onları

Hüseyin Daim Paşa ile Çerkes Şuayib'in endişeleri neticesinde, suikast için salt olarak Çerkeslerden kurulu bir fedai grubuna razı gelinmedi. Bunun üzerine Çerkeslerin haricinde Türk ve Arnavutlardan oluşan bir grubun da suikaste hazır edilmesi kararlaştırıldı ve Cafer Dem Paşa adam tedarik etmek için çalışmalara başladı.⁵⁹

Sultan Abdülmecid'e yapılacak olan suikastın gerçekleşmesi halinde, Hüseyin Daim Paşa'nın kaleme aldırıldığı bir takım tedbirler mevcuttu. Bu tedbirlere göre; köprüler tutulacak, vapurlara kimsenin binmemesi sağlanacak, ulaşım kesilecek, telgraf telleri kopartılacaktır.⁶⁰ Şeyh Ahmet ise suikast günü cemiyet üyelerinin haberleşebilmesi için de bir takım tedbirler düşünmüştü. Buna göre; suikastın meydana geleceği gece boğazda bir maytap yakılması ile irtibat sağlanacak ve minarelere cemiyet üyelerinden birer kişi koyularak gözetlemeler yapılacaktı. Cemiyet üyeleri, denizde yakılan maytabı gördükleri anda hem Üsküdar ve Kuleli taraflarında hem de Avrupa yakasında harekete geçerek emellerini gerçekleştirmiş olacaktı.⁶¹

Şeyh Ahmet ve lider kadronun yaptığı bu planlar Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli'ye gitmesi ile ertelendi. Hatta bir ara Şeyh Ahmet umudunu kaybedip o sıralarda Kafkaslarda Rus ordularıyla savaşan Şeyh Şamil'in yanına gitmeyi tasarladı ise de bu fikrinden vazgeçerek çalışmalarına devam etti.⁶² Fakat daha ileriki zamanlarda cezasının affedildiği 1862 yılından sonra bir şekilde Kafkasya'ya gitme teşebbüsleri olmuştu.⁶³ Hadiseye dönecek olursak Şeyh Ahmet İstanbul'da

buradan bütün bütün kovar ise yazık ederiz. Vakia bizim canımızı feda edersek de onlara zararımız dokunur dedim. Olvakit Hüseyin Paşa benim dahi milletimdir nasıl senin milletin ise benim dahi senin gibidir. Sen nasıl acırsan ben de öyle acırım dedi..."(No:25 Çerkes Şuayib, 3a)

⁵⁹ *"Olvakit ben de dedim ki Türk'ten ve Arnavut'tan biraz adam bulun ben de bir kaç Çerkes bulurum ve Çerkeslere (7 nokta) vurdurmam Halife-i ru-yi zemindir onun ekmeğini yiyoruz ancak (7 nokta) diri tutmak ve nereye götürmek dilerseniz oraya tutup götürürüz eğerci meramınız mutlaka (7 nokta) öldürmek ise sizin adamlarınız etsinler dedim. Ancak biz (7 nokta) onun yanında olan adamları vurabiliriz dedim olvakit Hüseyin Paşa dahi (6 nokta) onu Çerkeslerin vurmasına ben de razı değilim ancak Türk'ten ve Arnavut'tan iş vuracak bulsunlar dedi..."(No:25, Çerkes Şuayib, s. 3a)*

⁶⁰ No:4, Arif Bey, s. 4b

⁶¹ No:4, Arif Bey, s. 5a

⁶² *"Olvakit bana burada gayret eden yoktur seninle buradan ya Çerkese ya Şeyh Şamil' le gidelim..." (BOA,No:25, Çerkes Şuayib, s. 3b)*

⁶³ Muharrem Varol, "Kahramanlıktan Kalebendliğe: Kuleli Vak'asının Baş Akörü Süleymaniyeli Şeyh Ahmed'e Dair Bilinmeyenler", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2015, S.35, s.118

kalarak cemiyet üyelerine, ne olursa olsun yolundan geri dönmeyeceğini beyan etti.⁶⁴Hüseyin Paşa'nın gitmesi, Şeyh Ahmet'in bir aralık bocalaması cemiyet üyelerinde de kafa karışlığına sebep oldu. O sıralarda Çerkes Şuayib, yakından tanıdığı bazı Çerkeslere durumu açarak bir şekilde akıl aldı ve kendisi de bu suikast işinden soğudu, fakat yeminli bir üye olması nedeniyle görüşmelere devam etti.⁶⁵

Hüseyin Daim Paşa'nın gitmesinden sonra devlet nezdinde büyük rütbeli simalar cemiyete üye edilmeye çalışıldı. Bu iş özellikle Arif Bey ilgilendi. Arif Bey, Hüseyin Paşa'nın yokluğunu doldurmak adına boğaz mirlivalarından Hasan Paşa'yı cemiyet hakkında bilgilendirdi ve aralarına katılması için ikna etmeye çalıştı. Bu durumu Şeyh Ahmet ile konuşan Arif Bey, Hasan Paşa ile Şeyh Ahmet, Cafer Dem Paşa ve Rasim Bey arasında bir görüşme ayarladı. Muhalefetin lider kadrosu uzunca bir süre Hasan Paşa'yı beklemesine rağmen Hasan Paşa'nın gelmemesi üzerine görüşmeden dağıldı. Şeyh Ahmet ise bu durumdan şüphelenerek Arif Bey'e *"ne için bana getirip yemin ettirmeden sırrı ona faş eyledin"* diyerek endişesini dile getirmekteydi. Arif Bey ise Hasan Paşa'dan emindir. Süleymaniye'li Hasan Bey'e, Mirliva Hasan Paşa'nın cemiyete dahil olduğunu kendinden çok emin şekilde iletir.⁶⁶ Arif Bey'in Hasan Paşa için bu denli emin olmasına rağmen Şeyh Ahmet'in endişeleri haklı çıkacaktı. 16 Safer 1276 Çarşamba günü (14 Eylül 1859) Şeyh Ahmet ve bir takım cemiyet üyesi Tophane'de bulunan Kılıç Ali Paşa Camii'nde, Hasan Paşa'yı beklemektedirler. Fakat gelen Hasan Paşa yerine devletin kolluk kuvvetleridir. Fiili olarak 1859 yılının Mayıs ayında Hüseyin Daim Paşa'nın konağında başlayan Kuleli muhalefet süreci beş ay sonra Eylül 1859' da, Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii'nde cemiyete katılmak için başvuran Hasan Paşa'nın ihbarı sonucu bir baskın ile nihayet buldu.

7.Şehzade Abdülaziz Cemiyet'ten Haberdar Mıydı?

Saltanatın ilk yıllarında Sultan Abdülmecid, kardeşi Abdülaziz ile iyi ilişkiler içindeydi. Fakat Abdülaziz yaş itibariyle büyüdükçe, Sultan Abdülmecid'in gözüne çarpmaya ve dikkatini bir şekilde üzerine çekmeye başladı.⁶⁷ Hatta bir

⁶⁴BOA, No:4, Arif Bey, s. 4

⁶⁵ *"Bugün dünya ise yarın ahirettir onların hakkını istemem onlar bana ikisi de cevap verdiler ki sen deli misin veyahut divane misin senin baban okur yazar ulemadan adam ve siz familyaca devlet sayesinde geçinerek bugünkü gün devlete misafiriniz. Böyle adamlar ile böyle iş olmaz. Sen çocuksun daha bilmezsin sonra bu işin neticesi öyle bir fena olur ki sana yazık olduğundan başka çoluk çocuğuna ve babana da yazık olur. Padişahın ne kabahati vardır size ve gerek çoluk çocuğuna mı bu kadar ekmek yedirdiğinden mi bu işe karışyorsun dediler..."* (BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s. 5a)

⁶⁶ *"Bir gün ben çarşıya giderdim Arif bey tesadüf ederek çenemden tuttu Hüseyin Paşa' yı başıma kakardınız işte size müşirandan bir zat bulup dahil ettim"* (BOA, No:9, Hasan Bey, s. 19b)

⁶⁷ Cevdet Paşa, *Maruzat*, İstanbul 1980, s. 26

aralık Sultan ile Veliht şehzade arasında ipler kopma noktasına geldi.⁶⁸ Kuleli hadisesi cereyan ettiği dönemlerde Abdülmecid ile Abdülaziz' in arasının soğuk olduğu aşıkardır.

Muhalif cemiyet üyelerinin ifadelerine göre Abdülaziz oluşan örgütten haberdardı yada haberdar edilecekti.⁶⁹ Kuleli muhalefetinin cemiyet içi toplantılarındaki konuşmalarda; Abdülmecid'e karşı yapılacak suikast teşebbüsü başarılı olduğu takdirde, Veliht'a nasıl haber verileceğinden sonrasında nelerin yapılacağına kadar detaylı planlar da yapılmaktaydı.⁷⁰ Cemiyetin bir toplantısı esnasında konu Abdülmecid'e yapılacak suikast teşebbüsünün Çerkesler tarafından icra edilmesi hususuna gelince, Çerkeslerin başı olarak Şuayib' in suikast tertibinde Çerkeslerin kullanılmasına karşı çıkmaktaydı. Şeyh Ahmet ise açık bir şekilde "Abdülaziz de bizimle beraber" diyerek şehzadenin adını verip Şuayib'i ikna etmeye çalışmaktaydı.⁷¹ Nitekim Şeyh Ahmet, Abdülaziz' in kendileri ile beraber olduğu iddiasını, her ortamda dile getirmekteydi.⁷²

Muhaliflerin istintaklarında veliaht şehzadenin ismi sıklıkla vurgulanmaktadır. Abdülaziz ise tahta oturduktan sonraki süreçte cemiyet üyelerine karşı tutumu ile iş birliği hususundaki kuşkuları üzerine çekmektedir. Bu tutumlardan birisi Sultan Abdülmecid'in vefatının ardından Abdülaziz'in tahta geçerek Eylül 1861'de Kuleli mahkûmlarını affetmesidir. Bir diğer tutum ise Kuleli yargılaması sonucu aldığı müebbet cezanın yanı sıra askerlik vazifesine de

⁶⁸ "Zat-ı şahane keşf- raz ederek: Paşa ben Efendi'den sıkılır oldum, dedikte Mehmet Ali Paşa:Efendim başmabeynci çabuk ü çevik bir bendenizdir. Benim dahi mu'temed ademim vardır. Anlara tebdil-i câme ettiririz. Efendi gece çiftlikten gelirken kurşun ile vururlar, deyince zat-ı şahane:Olur mu ya, dedikte dahi: evet olur ne var, deyu tesçi etmiş ise de, zat-ı şahane bundan ürküp:Hele bakayım, düşüneyim, deyu buyurmuş" Cevdet Paşa, a.g.e, s.27

⁶⁹ "Böyle bir şey vardır Şeriati icra edeceğim dedi ve bende dört beş bin kadar adam vardır(5 nokta)kaldırıp (4 nokta) cülus ettiririz (4 nokta) haberi yoksa da olacaktır dedi ve Hüseyin Paşa' ya gittim ve hoca Ahmet efendi burada bir şey söylemiş haberin var mı dedim. Vardır bakalım nasıl olacak dedi (4 nokta) haberi olup olmadığını sual ettim ismini zikretme haberi yoktur dedi" (BOA,No:9, Hasan Bey, s. 19b)

⁷⁰ "Olvakit Tophane'de deniz üzerinde bir maytap yakıp maytabın işaretleriyle(5 nokta) işi anlayarak Tophane' ye gelip orada mevcut bulunup biy'at edip oradan Topkapı sarayına teşrif edip ferdası gün Eyüp Sultan'a teşrif edip" (BOA,No:6,Müftü Bekir, s. 12b)

⁷¹ "Ahmet efendi söyledi ki bu işi (5 nokta) yapan ve yaptıran (5 nokta) odur dedi. Çerkesleri kovmaz bunda daha ziyade itibar eder" "birisi evvela (5 nokta) meğer o imiş bu işi yaptıran bizim elimize bir senet verip..." (BOA, No:25,Çerkes Şuayib, s. 3a)

⁷² "Zaten(7 nokta) o dahi bizimle olup Hüseyin Paşa' nın konağına tarafından bir şey gelecek diye söyledi" (BOA,No:5 Rasim Bey, s. 3b)

son verilen Hüseyin Daim Paşa yine Abdülaziz devrinde rütbelerini geri almasıdır.⁷³ Hüseyin Daim Paşa sonrasında ise Dar-ı Şura azalığına getirilmiştir.⁷⁴

Mevcut istintak metinlerinin değerlendirilmesi ve Abdülaziz'in tahta geçtikten sonra muhalif üyelere karşı tutumu, cemiyet ile Abdülaziz'in arasında bir bağlantı olabileceğine dair kuvvetli amillerdir. Nitekim bir şehzadenin tahttaki Sultan'a karşı muhalif hareketleri destekleme eylemi rastlanmadık olay değildir. Kaldı ki Abdülaziz'in hükümdarlığı sırasında muhalif olarak vücuda gelmiş olan Yeni Osmanlılar hareketinin liderlerinden Namık Kemal de şehzade Murad'tan yardım ve destek görmekteydi.⁷⁵ Fakat Şeyh Ahmet cemiyet üyelerini pozitif yönde etkilemek için "Abdülaziz" ismiyle kendince bir politika da geliştirmiş olabilir. Bu ihtimali de göz ardı edemeyiz. Açıkçası eldeki vesikalar ile Abdülaziz ve cemiyet bağlantısı kurulabilmekteyken bu durum aynı zamanda laf ü güzaf da olabilir. Bu konu için hakikat sanırız tarihin derinliklerinde saklı kalacaktır.

8.Kuleli Muhalefetinin Siyasi Karakteri

Kuleli Vak'ası 1859 tarihinde meydana geldikten sonra hadisenin siyasi karakteri üzerine çok yönlü tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar içinde Engelhardt'dan Vambery'e, Yusuf Akçura'dan Şerif Mardin'e kadar bir çok müellif görüşünü belirtmiştir.⁷⁶ Müellifler, mevcut olayın siyasi amacı üzerine "ilerici-gerici" atıflarında bulunarak izah yolunu seçmişlerdir. Uluğ İğdemir konu üzerine o güne kadarki tek monografik çalışmayı yaparak, mesele üzerindeki "ilerici-gerici" tartışmalarına nokta koymak istemiştir. Nihayetinde İğdemir çalışmasını sonlandırırken; "*Şimdiye kadar yanlış olarak Osmanlı tarihine meşrutiyet ve hürriyet istihdaf eden ilk inkılâp hareketi addedilen Kuleli vak'asının-elimize başka bir vesika*⁷⁷ geçinceye kadar- ileri bir hareket olmaktan ziyade o zaman bilhassa hıristiyanlar lehine yapılan bazı islahatı hazmedemeyenlerin, belki de Abdülmecid'

⁷³ Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, C,4, s. 699

⁷⁴ BOA, İ.DH, 529/36665

⁷⁵ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler*, İstanbul 1945, s. 11

⁷⁶ Edouard Philippe Engelhardt, *Türkiye ve Tanzimat*, İstanbul 1328, s. 140; Abdurrahman Şeref, *Tarih Söyleşileri*, İstanbul 1980, s. 133; Yusuf Akçura, *Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi*, Ankara 1933, s. 51; Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul 2007, s.113-114; Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2007, s. 284; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2003, s. 272; Y. A. Pedrosyan, "1859 Kuleli Vakası'nın Karakterine ve Bunun Türkiye Tarihindeki Yeri Dair" *Bellekten*, C 39, S 129-130, Ankara 1969; Nicolae Yorga, *Osmanlı Tarihi*, C 5, İstanbul 2005, s. 431; Mahmut Celalettin Paşa, *Mir'at-i Hakikat*, C.1, İstanbul 1983, s. 35; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 2004, s. 150

⁷⁷ Uluğ İğdemir' in Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma isimli eserini kaleme alırken Vak'a üzerine bir takım arşiv vesikalar kullanmıştır. Bu vesikalar Mühimme-i Mektum Defteri' nde bulunan Kuleli mahkûmlarına ait suç ve hükümlerinin mazbatalarıdır.

in israfından mütevellit hoşnutsuzluklardan cesaret alarak, surf Abdülmecid' in şahsını istihdaf eden bir hareketi olduğunu kabul etmek icap etmektedir." satırları ile görüşünü belirtiyordu. Uluğ İğdemir -muhaliflerin istintaklarını görmemesine rağmen- bu ifade ile Kuleli hareketinin siyasi karakterini değerlendirmiştir. Nitekim cemiyet lideri Şeyh Ahmet'in ifade ettiği "*Muradımız icra-i şeriat ve Tanzimat' ın def'i idi*"⁷⁸ sözü de Kuleli hareketinin şiarını ortaya koymaktadır. Muhalif cemiyetin lideri Şeyh Ahmet'in bu söylemi Uluğ İğdemir in "*surf Abdülmecid'in şahsını istihdaf eden*" yargısı hariç olmak üzere Kuleli Vak'ası üzerinde vardığı kanaati -İğdemir'in de belirttiği üzere bir başka vesika elimize geçinceye kadar- haklı çıkartmaktadır.

Muhalif hareket içinde Şeyh Ahmet'in vücuda getirdiği cemiyetin genel çizgisi dışına çıkabilecek bazı profiller de vardır. Bunlardan birisi Cemiyet'in çekirdek kadrosunda bulunan simalardan biri olan Arif beydir. İstintaklardan anladığımız kadarıyla Arif Bey, araştırmaya meraklı entelektüel bir kişiliktir. Dönem itibari ile Avrupa görmüş arkadaşlara da sahiptir. Bunlardan birisi de Tanzimat devrinin edebiyat alanındaki ünlü şahsiyetlerinden olan Şinasi'dir. Şinasi ile Arif Bey'in arkadaşlığına Şeyh Ahmet'te vakıftır.⁷⁹ Ayrıca Şinasi'nin Kuleli hareketine mensup kişiler arasında tanıdığı tek şahıs Arif Bey değildir. Belki de Arif Bey' den daha samimi olarak tanıdığı bir kişi de cemiyetin önemli simalarından olan Müftü Bekir'dir.⁸⁰ Arif Bey gerek Şinasi gerekse daha başka Avrupa görmüş şahıslarla olan arkadaşlığı onun entelektüel kimliğinin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Bu entelektüel kimliği dolayısıyla bazı risaleler de kaleme almıştır. Vak'a'nın karakterini tahlil etmeye çalışırken pek tabii bu hususu da göz ardı edilmemelidir.

A.Arif Bey' in Risaleleri

Arif Bey' in istintakından anlaşıldığı üzere kendisi üç ayrı risale kaleme almıştır. Bunlardan birincisi Hüseyin Daim Paşa'nın fikri ve yazdırmasıyla ortaya çıkan risaledir. Bu risalenin içeriği ise sefaretlere, patrikhaneye ve ahaliye dağıtılacak olan beyanatlardır. İkinci risale ise Arif Bey'in kendi hazırladığı 1269-1272 seneleri arasında haftalık neşrolunan ceridelerden toplanan bazı tuhaf fıkralar ile muharebelere dair bir risaledir. Arif Bey bu risalenin muharebeye dair yerlerini Hüseyin Daim Paşa'dan okumasını istemiştir. Hüseyin Daim Paşa ise Arif Bey'in yazmış olduğu bu tarih kitabını doğrulamaktadır. Arif Bey'in kendi ifadesine göre Hüseyin Paşa'nın kitap ile ilgili bazı kısımları değiştirme planları yapması üzerine

⁷⁸ BOA, No:1, Şeyh Ahmet, s. 3a

⁷⁹ BOA, No:22, Şeyh Feyzullah, s. 10b

⁸⁰ Ziyad Ebuzziya, *Şinasi*, İstanbul 1997, s. 162;Burak Onaran, *a.g.m.*, s.26

kitabını geri almış ve yakmıştır.⁸¹ Esas risale ise Arif Bey' in yazmış olduğu üçüncü risaledir. Bu risale ile ilgili elimizde Müftü Bekir'in istintakında verdiği bilgiler bulunmaktadır. Bekir Efendi, Arif beyin yazmış olduğu risaleyi "*bu işin nizamatına dair olup*" diyerek açıklamaktadır.⁸² Buna ek olarak risalenin içeriğinde; on ikiden fazla müşir olmaması, zabıta lağvolup yerine asker koymak, bazı yerlere ferik istihdam olunması, fazla masrafların kesilmesi, sefer olmadığı dönemlerde asker tayin olunmaması, İstanbul'da bulunduğu sürece ücret ödenmesi gibi birtakım tedbirlerin olduğundan bahsetmektedir.⁸³ Arif Bey ise mevcut risaleyi kabul etmektedir, fakat istintakında bu kitabı beğenmediği için yaktığını söylemektedir.⁸⁴

Arif Bey' in kaleme aldığı söz konusu olan üçüncü risale birtakım reformist planlar barındırmaktadır. Burada önemli sorulardan biri, muhalif cemiyet bahsi geçen reformist talepler uğruna mı kurulduğudur. Mahkumların istintakları tetkik edildiği taktirde -Müftü Bekir' in ifadesine rağmen- bu taleplerin Arif Bey' in kişisel görüşleri olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Ahmet'in cemiyet lideri olarak reformist bir yaklaşım içinde bulunduğunu söylemek mümkün görülmemektedir.⁸⁵ Arif Bey'i, muhalif harekete reformist bir kimlik kazandırmaya çalışmaktan ziyade araştırmaya meraklı bir kişilik olarak imkanı dahilinde Avrupa'daki Devlet yapılanmaları hakkında bilgi toplamaya ve kaydetmeye özen gösteren bir şahıs olarak ele almak daha sağlıklı olacaktır.

SONUÇ

Kuleli Vak'asını anlayabilme, cemiyet üyelerinin portresini çizebilme ve bu yapılanmanın nasıl teşekkül ettiğini kavrayabilme adına mahkumların istintakları, bizler için şüphesiz büyük önem arz etmektedir. Hadise hakkında bizlere en ayrıntılı bilgileri verip, tarihi olaydaki muallakta kalan kısımların aydınlatılmasında yardımcı olmaktadır. Son döneme kadar konu hakkında elde edebildiğimiz somut bilgiler, dönem yönetiminin gazetelere vermiş olduğu beyanatlar ve tutukluların halka kapalı icra edilen mahkemelerinin sonuç

⁸¹ BOA, No:4, Arif Bey, s. 6b

⁸² BOA, No:6, Müftü Bekir, s.11a

⁸³ BOA, No:6, Müftü Bekir, s.11a

⁸⁴ BOA, No:4, Arif Bey, 7a

⁸⁵ "*Bunlara benim talimim din-i Muhammet meydana çıksın ve şeriat-ı Ahmediyye icra olsun, onlar dahi benim bu ifademe razı olarak bizim dahi bu yolda canımız feda olsun dediler ve bunları muahede altına koymak ve yedlerinden senet almak keyfiyeti aherine işa ettirmemekten murad-ı sair henüz muahedeye dahil olmayan ulema ve asker ve esnaf yani millet-i İslam şu muahedeye dahil olup cemaatimiz kuvvet buluncaya kadar ve fiiliyata teşebbüs edinceye deyin aherden kimseye işa etmemektir. Bizim asıl muradımız ulemayı dahil etmektir. Çünkü bu iş din bahsi idi. Hasılı İslam olanın üzerine farizan idi.*" (BOA,No:1, Şeyh Ahmet, s. 5a-b)

mazbatalarından ibaretti. İstintaklar, Kuleli Vakası ile bizlerin arasındaki perdeyi aralamış, hadisenin mahremine de göz atmamızı sağlamıştır.

Kuleli Vakasını kavrayabilmek için 19. yüzyıl Osmanlı siyasi tarihine vakıf olmak gerekmektedir. Bilhassa yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan merkezi otoriteyi kuvvetlendirme ve yenilik teşebbüsleri, Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi (1826), Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) ve nihayet Islahat Fermanı'nın ilanı (1856) ülke içinde yaşayan bazı kesimleri rahatsız etmiştir. Özellikle Islahat Fermanı'nın ilanı Cevdet Paşa'nın da yazdığı gibi belli bir kesim üzerinde "*Ehl-i İslâm'a bu bir ağlayacak ve matem edecek gün*" olarak görülmüştür. Kuşkusuz fermanın ilanına "*ağlayacak ve matem edecek*" kişilerden birisi de Kuleli hareketinin lideri Şeyh Ahmet'ti. Fakat Şeyh Ahmet, sadece ağlayıp matem tutma yolunu seçmeyecektir. O, Tanzimat döneminin -gayesi uğruna "*Sultana*" dahi silah doğrultmaktan çekinmeyecek olan- ilk örgütlü muhalefetini vücuda getirecekti. Kurduğu cemiyet *İcra-i Şeriat ve Tanzimat'ın def'i* adına harekete geçecek, bu yolda hayatını kaybedenler de "*din uğruna feda-i can edip şehit olacak*"⁸⁶ idi. Elde ettiğimiz tüm verilerden sonra Kuleli Vak'ası dediğimiz hadise için, Tanzimat dönemi getirilerinin ülkedeki dindar gelenekçi kesimin üzerinde yarattığı memnuniyetsizliğin bir karşı tepkisi olarak tezahür etmiş olduğunu daha rahat şekilde söyleyebiliriz.

Tüm bunların dışında Kuleli Vakası' nı özel kılan hususlardan birisi de Şeyh Ahmet'in meydana getirdiği bu muhalif örgütün, Türkiye'de siyasi partilerin ilki olarak görülmesidir. Gerçekte ise Şeyh Ahmet'in bu örgütü, demokratik sınırlar çerçevesinde taleplerde bulunan bir yapılanma değildi. Şeyh Ahmet' in bu organizasyonunu demokratik talepler doğrultusunda kurulan bir siyasi parti görmekten ziyade iktidarı -kendi amaçları doğrultusunda- değiştirmeye yönelik bir Cunta oluşumu olarak görmek daha makul olacaktır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- İrade-Dahiliye (İ.DH); 529/36665; 445-1/29437
Sürelî Yayınlar
- Tercüman-ı Ahval, 10 Rebiülevvel 1278, S. 79
- Ceride-i Havadis, 24 Safer 1276, S. 953
Telif ve Tetkik Eserler
- Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20, haz. Cevdet Baysun, Ankara 1991
- Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'ruzat*, haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980
- Akçura, Yusuf, *Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi*, Ankara 1933
- Berkes, Niyazi, *Türkiye' de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2003

⁸⁶ BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s.2b

- Danişmend, İsmail Hami, *İzanlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C, 4, İstanbul 1974
- Davison, Roderic, *Osmanlı İmparatorluğunda Reform, 1856-1876*, İstanbul 2005
- Düzen, Cem, *Kuleli Vak'ası*, TÜ. SBE. yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Edirne 2015
- Ebuzziya, Ziyad, *Şinasi*, haz. Hüseyin Çelik, İstanbul 1997
- Engelhardt, Edouard Philippe, *Türkiye ve Tanzimat*, çev. Ali Reşad, İstanbul 1328
- İğdemir, Uluğ, *Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 2009
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı Tarihi*, C.5, çev. Kemal Beydilli-Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005
- Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler*, İstanbul 1945
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 2004
- Mahmut Celalettin Paşa, *Mir'at-i Hakikat*, haz. İsmet Miroğlu, C.1, İstanbul 1983
- Mardin, Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul 2007
- Mardin, Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2007
- Onaran, Burak, "Kuleli Vakası Hakkında Başka Bir Araştırma" Tarih ve Toplum
Yeni Yaklaşımlar, S.5, Bahar 2007
- Pedrosyan, Y.A, "1859 Kuleli Vakasının Karakterine ve Bunun Türkiye'deki Yeri", Belleten, C.33, S. 129-130, Ankara 1969
- Riedler, Florian, *Osmanlı İmparatorluğu' unda Muhalefet ve Meşruiyet*, İstanbul 2012
- Süreyya, Mehmet, *Sicill-i Osmani*, C 2, İstanbul 1996
- Şeref, Abdurrahman, *Tarih Söyleşileri*, İstanbul 1980
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-195*, İstanbul 1995
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye*, C, 1, Ankara 1987
- Vambery, Arminius, *His Life and Adventures Written By Himself*, London 1889
- Varol, Muharrem, "Kahramanlıktan Kalebendliğe: Kuleli Vak'asının Baş Aktörü Süleymaniyeli Şeyh Ahmed'e Dair Bilinmeyenler", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S. 35, 2015

3. VE 4. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERDE SÖZ DİZİMİ¹

*SYNTAX IN THE TEXTS OF 3RD AND 4TH GRADE TURKISH
LANGUAGE COURSE BOOKS*

*Mustafa Volkan COŞKUN², Zeynep Ezgi UYSAL³,
Perihan Gülce ÖZKAYA⁴*

*Geliş Tarihi: 17.11.2016 Kabul Tarihi: 30.03.2017
(Received) (Accepted)*

ÖZ: Ders kitabı, programda yer alan hedeflere yönelik konuların işlendiği; öğrencilere bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlayan temel kaynaklardan biridir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler; öğrencide estetik duygular uyandırmak, öğrencilere ana dili sevdirmek ve dil bilinci kazandırmak, dile ait kuralları benimsetmek ve bu kuralların kalıcı bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmak, bilgi ve duygu bakımından öğrenciyi geliştirmek, ait oldukları kültüre ve değerlere karşı ilgi uyandırmak, çeşitli mesajlar vererek onları eğitmek hususlarında büyük bir önem arz etmektedir; çünkü Türkçe derslerinde, metinlerden hareket ederek temel dil becerileri (okuma, yazma, konuşma, dinleme) kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, iki farklı yayın evi (Özgün Matbaa, Engin Yayıncılık) tarafından hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından tavsiye edilen, ilköğretim 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz) ait metinleri, söz dizimi bakımından incelemektir. Doküman analizi ile yapılan bu çalışmada, 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunan anlamlı birimler tespit edilmiş; elde edilen veriler nitelik ve nicelik yönlerinden karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, söz dizimi, anlam

ABSTRACT: Course book is a main resource that includes topics of the program and aims to make students gain knowledge, skills, and habits. Texts in the Turkish Language course books have a vital role in raising esthetic emotions, making students love their mother tongue, raising consciousness in language, teaching rules of that language and helping those rules to be permanent, developing students in terms of knowledge and emotions, arousing interest in their culture and values, and educating them by giving various messages. The reason is that in Turkish Language classes, basic linguistic skills (reading, writing, speaking, and listening) are thought through those texts. The aim of this

¹ Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2016 tarihleri arasında düzenlenen 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda (USOS2016) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, vcoskun@mu.edu.tr

³ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, ezgierdemir@mu.edu.tr

⁴ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, gozkaya@mu.edu.tr

study is to examine the texts that are found in the 3rd and 4th grade Turkish Language course books and including three common themes (Individual and the Society, Atatürk, Values) in terms of syntax. The course books are published by two different publishing houses (the names of the publishing houses are Özgün and Engin) and are recommended by the Ministry of Education and the Board of Education and Discipline. Meaningful patterns in the texts of 3rd and 4th grade course books were determined through document analysis and the results were compared in terms of quality and quantity.

Key Words: Turkish Language course books, syntax, meaning

GİRİŞ

Ülkemizde 2005 yılında uygulamaya konulan yeni Türkçe öğretim programlarında yapılandırıcı yaklaşım temel alınmıştır. Bu yaklaşımla birlikte dil bilgisi öğretimi de yenilenerek, öğrencinin dili iyi anlaması, kullanması, iletişim kurması, dil ve zihinsel becerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Güneş, 2013:172). Programda uygulamaya dayalı öğretimin esas alınması gerektiği belirtilmesine rağmen, geleneksel dil bilgisi öğretimi yaklaşımının tam olarak terk edilmediği görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin dil bilgisi öğrenimi hususunda zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır.

Dil bilgisi öğretiminde karşılaşılan en önemli sorun terim sorunudur. Yapılan araştırmalar, dil bilgisi öğretiminde terim adlandırılmalarında tutarlılık olmadığı ve bu durumun karışıklığa sebep olduğu hususuna vurgu yapmaktadır (Kerimoğlu, 2006: 127; Özcaner, 2015: 980). Terim adlandırmalarındaki karışıklığın en çok görüldüğü dil bilgisi konularının başında cümlenin ögeleri konusu gelmektedir. Banguoğlu (1998: 524-531), cümlenin ögelerini *yüklem, kimse, nesne, isimleme, zarflama* olmak üzere beş kategoride değerlendirirken; Ergin (2007, 398-400), *fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı, zarf* olarak ele almış; Karahan (1995: 46-60) ise, cümle unsurlarını *yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf* olarak belirlemiştir.

Son yıllarda cümlenin ögeleri ile ilgili terim adlandırmaları üzerine yapılan çalışmalarda, özne, yüklem ve nesne terimleri üzerinde bir ortaklık sağlandığı görülürken diğer ögelerde adlandırma sorununun devam ettiği göze çarpmaktadır. Dil bilgisi kitaplarında *Yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç ve zarf / zarf tümleci / belirteç tümleci / zarf tamlayıcısı* terimleri kullanılmaktadır ve bu terimler üzerinde anlaşma sağlanamamıştır (Kerimoğlu, 2006: 121).

“Tartışılan diğer bir konu ise *cümle dışı unsur* konusudur.

Bu kavramla ilgili ilk tartışma konusu hangi ögelerin bu başlık altında incelenmesi gerektiğidir. Ergin ve Karahan’ın başını çektiği bazı araştırmacılar, bağlaç ve ünlemlerle ünlem gruplarını cümle dışı unsur sayarken; Gencan, Edizkun, Dizdaroğlu gibi araştırmacılar, aynı unsurları *edat-ilgeç tümleci* başlığı altında bir cümle unsuru olarak inceler. Ayrıca, cümlede yer alan bu tür ögelerin (bağlaç, ünlem, vb.) cümle dışındaymış gibi “cümle dışı

unsur” olarak adlandırılmasını eleştiren ve yeni terim önerilerinde bulunan araştırmacılar da vardır” (Kerimoğlu, 2006: 122).

Cümlelerin öğelerinin öğretimi konusunda karşılaşılan diğer bir önemli sorun da, anlamın ihmal edilmesidir. Dil bilgisi derslerinin sadece terimden yola çıkılarak işlenmesi, anlamın göz ardı edilmesi, öğrencilere gerekli olan becerileri kazandırmada yetersizliklere sebep olmaktadır. Oysa olması gereken, yapılandırmacı yaklaşımı esas alan, öğrencinin bilgiyi zihninde anlamlandırarak yaşantı hâline getirebilmesine, bilgiyi içselleştirmesine olanak sağlayan bir eğitim anlayışının benimsenmesidir. Bu da ancak, anlamın merkeze alındığı bir eğitim öğretimle mümkündür.

Bir dil birimini biçimsel özellikleriyle ele alıp yapısal dil bilgisi özelliklerini temel kurucu öğeler olarak görmek; aktardığı anlamı, yalnızca dil bilgisel açıdan değerlendirmek, yüzey yapı ilişkileri ve biçimsel bağlantı öğelerini belirlemekten başka bir işe yaramaz. Oysa dil birimleri, sistem içinde insan bildirişiminin temel birimleri olarak aktardıkları dil dışı ilişkiler ve anlamlar açısından da incelenmelidir. Böylece yüzey yapıda görünmeyen ama derin yapıda kurulu ilişkilerin niteliği önem kazanacaktır (Üstünova, 2010: 703). Dil bilgisinde kelimelerin ya da cümlelerin şeklinden ziyade anlam açısından ele alınması daha kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi de beraberinde getirecektir (Kurudayıoğlu, 2014: 63).

Cümlelerin öğelerinin öğretilmesi hususunda, anlama dayalı söz dizimi çalışmaları yapmak gerekir. Banguoğlu’na (1998: 496) göre söz dizimi, “söz birliklerini inceleyen gramer bölümü”dür. Karahan (1995: 11) söz diziminin konusunu, yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlelerin yapısı, işleyişi, görevleri, çeşitleri ve birbiriyle olan ilişkileri olarak ifade etmektedir.

Doğru cümle oluşturabilmek için, önce iyi bir kelime ve kelime birliktelikleri hazinesine sahip olmak; buna bağlı olarak bunların bir araya getiriliş kurallarını bilmek; hem sözlük içi bilgisine hem de söz dizimi kuralları bilgisine vâkıf olmak gerekir (Coşkun, 2015: 176). Bu konuda en önemli görev, ana dili eğitimi veren Türkçe öğretmenlerine düşmektedir. Türkçe öğretmenleri, dilin söz dizimi kurallarını çok iyi bilmeli, bu kuralları yaşantı hâline getirmeli ve öğrencilerine de bunu kazandırmaya yönelik öğretim ortamları sunmalıdır. Bu hususta öğretmene yardımcı olabilecek temel kaynak Türkçe ders kitaplarıdır.

Bu kitapların asıl işlevi, öğrencilerin duygu, düşünce ve düş dünyalarını geliştirecek metinlerden faydalanılarak onlara ana dil sevgisi, dil bilinci kazandırmak; onlarda kültür ve değerlere ilişkin zengin bir dünya oluşturmaktır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkçe ders kitaplarının da bu ve benzeri amaçlara uygun olarak hazırlanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, iki farklı yayınevi (*Özgün Matbaa, Engin Yayıncılık*) tarafından hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen, ilkökul 3.

ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (*Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz*) ait metinleri, söz dizimi bakımından incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmada veriler, doküman incelemesi tekniğiyle toplanmıştır. Araştırma kapsamında, iki farklı yayınevi (*Özgün Matbaa, Engin Yayıncılık*) tarafından hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen, ilkökul 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (*Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz*) ait 6 metindeki (3. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinler, *Dayanışmanın Böylesi, Mustafa Kemal'in Okul Hayatı ve Nasrettin Hoca*; 4. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinler, *Her Karıncaya Bir İş, Kişinin Aynası ve Tarihimize Yön Verenler*) cümleler söz dizimi bakımından incelenmiş ve cümlelerdeki anlamlı birimler tespit edilerek anlamlarına göre isimlendirilmiştir. Daha sonra bu anlamlı birimler, mevcut dil bilgisi kitaplarında yer alan terim isimleriyle adlandırılmıştır. Sonuçlar hem terim hem de anlama dayalı olarak nitelik ve nicelik yönünden karşılaştırılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Yapılan söz dizimi çalışmasında anlama dayalı olarak bulunan birimler, yine anlama dayalı olarak isimlendirilmiştir. Söz dizimini oluşturan birimlerin terim ve anlam isimleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 3. ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki İncelenen Metinlerdeki Söz Dizimini Oluşturan Birimlerin Terim ve Anlam İsimleri

Dil Bilgisi Terimleri	Anlamlı Birimler
Özne	Etkileyen varlık (Ey-v) Etkilenen varlık (En-v) Etkileyen eylem (Ey-e) Etkilenen eylem (En-e)
Nesne	Etkileyen varlık (Ey-v) Etkilenen varlık (En-v) Etkileyen eylem (Ey-e) Etkilenen eylem (En-e)
Yer Tamlayıcısı	Mekân Etkileyen varlık (Ey-v) Etkilenen varlık (En-v) Etkileyen eylem (Ey-e) Etkilenen eylem (En-e)
Zarf Tümleci	Tarz, zaman, görelilik, yaklaşım, benzerlik, sebep, amaç, tahmin, vasıta, şart, sonuç, birliktelik, karşıtlık, yönelme
Yüklem	Kalp

Tablo 1'e göre, terim olarak tek bir kalıp sözle adlandırılan "zarf tümleci", anlamına göre "tarz, zaman, görelilik, yaklaşım, benzerlik, sebep, amaç, tahmin, vasıta, şart, sonuç, birliktelik, karşıtlık, yönelme" gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra bu kavramların derin yapıda etkileyen ve/veya

etkilenen konumda olduğu tespit edilmiştir. Aynı durum diğer ögeler için de geçerlidir. Buna göre “özne”, “nesne” ve “yer tamlayıcısı” terimleri, “etkileyen varlık, etkilenen varlık, etkileyen eylem, etkilenen eylem” olarak isimlendirilmektedir. “Yer tamlayıcısı” terimi ayrıca “mekân” kavramını da karşılamaktadır. Diğer ögelerin bağlı olduğu temel unsur olan “yüklem” ise, anlam göz önünde bulundurulduğunda cümlede “kalp” olarak adlandırılmıştır.

Tablo 2: 3. ve 4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki İncelenen Metinlerde Tespit Edilen Kalıplar

Terime Dayalı Kalıplar	Anlama Dayalı Kalıplar
Özne/Yüklem	Ey-v/Kalp
7	2
	En-v/Kalp
	3
	<i>Ey-e/Kalp</i>
	<i>En-e/Kalp</i>
Özne/Nesne/Yüklem	Ey-v/Ey-v/Kalp
5	9
	En-v/Ey-v/Kalp
	Ey-v/En-v/Kalp
	<i>En-v/En-e/Kalp</i>
	<i>*En-v/Ey-e/Kalp</i>
Özne/Zarf T./Yüklem	En-v/Tarz/Kalp
4	0
	Ey-v/Tarz/Kalp
	En-v/Zaman/Kalp
	Ey-v/Zaman/Kalp
	<i>*Ey-v/Görelilik/Kalp</i>
	<i>En-v/Yaklaşım/Kalp</i>
	<i>En-v/Benzerlik/Kalp</i>
	<i>En-v/Yönelme/Kalp</i>
	<i>En-v/Sebep/Kalp</i>
	<i>Ey-v/Sebep/Kalp</i>
	<i>En-v/Durum/Kalp</i>
	<i>En-v/Amaç/Kalp</i>
	<i>Ey-v/Amaç/Kalp</i>
	<i>Ey-v/Tahmin/Kalp</i>
Özne/Zarf T./Nesne/Yüklem	En-v/Zaman/Ey-v/Kalp
1	1
	Ey-v/Zaman/En-v/Kalp
	<i>*Ey-v/Zaman/Ey-v/Kalp</i>

		*Ey-v/Zaman/En-e/Kalp Ey-v/Tarz/Ey-v/Kalp <i>Ey-v/Tarz/En-v/Kalp</i> En-v/Tarz/Ey-v/Kalp En-v/Tarz/Ey-e/Kalp <i>Ey-v /Sebep/Ey-v/Kalp</i> *Ey-v /Vasita/En-v/Kalp Zaman/Ey-v/Kalp
Zarf T./Özne/Yüklem	1	<i>Zaman/Ey-e/Kalp</i> <i>Zaman/En-v/Kalp</i> <i>Zaman/En-v/Kalp</i> <i>Tarz/Ey-v/Kalp</i> <i>Şart/Ey-v/Kalp</i> *Şart/En-v/Kalp <i>Şart/Ey-e/Kalp</i> <i>Amaç/Ey-e/Kalp</i> Sebep/Ey-v/Kalp <i>Sonuç/En-v/Kalp</i> <i>Yaklaşım/Ey-v/Kalp</i>
Özne/Zarf T./ Yer T./Yüklem	9	*Ey-v/Vasita/En-v/Kalp En- v/Zaman/Mekân/Kalp *Ey- v/Zaman/Mekân/Kalp En-v/Zaman/Ey-v/Kalp En-v/Tarz/Mekân/Kalp *En- v/Sebep/Mekân/Kalp *En- v/Durum/Mekân/Kalp
Özne/Yer T./Yüklem	7	*En-v/Ey-v/Kalp En-v/Mekân/Kalp <i>Ey-v/Mekân/Kalp</i> *Ey-v/En-e/Kalp <i>Ey-v/Ey-e/Kalp</i> Ey-v/En-v/Kalp *Ey-v/Ey-v/Kalp
Özne/Yer T./Nesne/Yüklem		*En-v/Mekân/Ey-v/Kalp <i>En-v/Mekân/Ey-e/Kalp</i> <i>Ey-v/Mekân/Ey-v/Kalp</i> <i>En-v/Ey-v/Ey-v/Kalp</i>

Özne/Yer T./Zarf T./Yüklem	<i>Ey-v/En-v/Ey-e/Kalp</i> <i>En-v/En-v/Ey-e/Kalp</i> (*En-v/Ey-e/Tarz/Kalp En-v/Ey-v/Tarz/Kalp <i>Ey-v/Mekân/Tarz/Kalp</i> <i>En-v/Mekân/Tarz/Kalp</i> *Ey-v/En-v/Zaman/Kalp
Özne/Nesne/Yer T. /Yüklem	(*Ey-v/Ey-v/En-v/Kalp <i>Ey-v/En-v/En-v/Kalp</i> <i>En-v/Ey-v/Ey-v/Kalp</i> <i>Ey-v/En-v/Ey-v/Kalp</i> <i>Ey-v/En-v/Mekân/Kalp</i>
Özne/Zarf T./Zarf T./Yüklem	! *En- v/Zaman/Zaman/Kalp <i>En-v/Zaman/Tarz/Kalp</i> <i>Ey-v/Tarz/Zaman/Kalp</i>
Yer T./Özne/Yüklem	! Mekân/Ey-v/Kalp *Mekân/En-v/Kalp
Zarf T./ Zarf T./ Özne/Yüklem	! Zaman/Zaman/Ey- v/Kalp <i>Tarz/Zaman/En-v/Kalp</i>
Yer T./Sözde Özne/Yüklem	! *Mekân/En-v/Kalp <i>Mekân/Ey-v/Kalp</i>
Özne/Zarf T./ Yer T./ Nesne/ Yüklem	! *Ey-v/Zaman/Mekân/En- v/Kalp <i>Ey-v/Zaman/Mekân/Ey- v/Kalp</i> <i>En-v/Zaman/Mekân/Ey- v/Kalp</i> <i>Ey-v/Sebep/Mekân/Ey- v/Kalp</i>
Zarf T./Özne/Zarf T./Yüklem	! *Görelik/Ey-v/Tarz/Kalp <i>Tarz/En-v/Tarz/Kalp</i> <i>Tarz/Ey-v/Zaman/Kalp</i>
Zarf T./Özne/Nesne/Yüklem	! *Görelik/Ey-v/Ey-v/Kalp <i>Tarz/Ey-v /Ey-e/Kalp</i> <i>Tarz/Ey-v/Ey-v/Kalp</i>
Sözde Özne/Zarf T./Yüklem	! *En-v/Zaman/Kalp <i>Ey-v/Vasıta/Kalp</i>
Zarf T./Özne/Yer T. /Yüklem	! *Zaman/En-v/Ey-v/Kalp <i>Zaman/En-v/Mekân/Kalp</i>

Özne/Zarf T./ Zarf T./Nesne/Yüklem	: *En-v/Zaman/Durum/Ey-v/Kalp En-v/Tarz/Tarz/Ey-e/Kalp
Özne/Zarf T./ Nesne/ Zarf T./Yüklem	: *Ey-v/Tarz/Ey-v/Birliktelik/Kalp En-v/Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp
Özne/Yer T. /Zarf T./Nesne/Yüklem	: *En-v/Mekân/Zaman/Ey-v/Kalp En-v/En-v/Tarz/Ey-e/Kalp
*Özne/Nesne/Zarf T./Yüklem	: *Ey-v/En-v/Tarz/Kalp *En-v/En-v/Tarz/Kalp *En-v /Ey-v /Tarz/Kalp *Ey-v /Ey-v/Tarz/Kalp *En-v /Ey-v/Zaman/Kalp *Ey-v/En-v/Vasıta/Kalp
*Sözde Özne/Yüklem	: *Ey-v/Kalp
*Zarf T./Sözde Özne/Yüklem	: *Görelilik/Ey-v/Kalp *Zaman/Ey-v/Kalp
*Zarf T./Yer T./Özne/Yüklem	: *Zaman/Mekân/Ey-v/Kalp *Karşıtlık/Mekân/Ey-v/Kalp
Özne/Nesne/Zarf T./Yer T./Yüklem	: *Ey-v/Ey-v/Vasıta/Ey-v/Kalp *En-v/Ey-v/Tarz/Mekân/Kalp
*Zarf T./ Yer T. /Yüklem	: *Zaman/Ey-v/Kalp
*Zarf T./Yer T./Zarf T./Yüklem	: *Karşıtlık/Mekân/Tarz/Kalp
*Yer T. /Zarf T./Sözde Özne/Yüklem	: *En-v/Zaman/En-v/Kalp
*Zarf T./Özne/Zarf T./Nesne/Yüklem	: *Zaman/En-v/Benzerlik/Ey-v/Kalp
*Özne/Zarf T./Yer T. /Yer T. /Yüklem	: *Ey-v/Zaman/En-v/Ey-v/Kalp
*Zarf T./Özne/Nesne/Yer T./Yüklem	: *Zaman/Ey-v/En-v/Mekân/Kalp
*Özne/Zarf T./ Nesne/ Yer T.	: *Ey-v/Zaman/Ey-v/En-

/Yüklem	v/Kalp
*Zarf T./Zarf T./ Yer T./ Sözde	*Zaman/Zaman/Mekân/E
Özne/ Yüklem	y-v/Kalp
Nesne/Özne/Yüklem	(Ey-v/Ey-v/Kalp
	Zaman/Mekân/Ey-v/Kalp
Zarf T./Yer T. /Sözde Özne/Yüklem	· Zaman/En-v/Ey-v/Kalp
	Sebep/Mekân/Ey-v/Kalp
Yer T. /Yer T./Yüklem	· Ey-v/Mekân/Kalp
Sözde Özne/Zarf T./Örtülü	· Ey-v/Zaman/Ey-v/Kalp
Özne/Yüklem	
Nesne/Yüklem/Özne	· Ey-e/Kalp/En-v
	Ey-v/Kalp/Ey-v
Zarf T./Özne/Yer T. /Nesne/Yüklem	· Sebep/Ey-v/En-v/Ey-
	v/Kalp
	Yönelme/En-v/En-v/Ey-
	e/Kalp
Özne/Zarf T./Nesne/Zarf T./Yer T.	· Ey-v/Tarz/Ey-
/Yüklem	v/Vasita/En-v/Kalp
Özne/Nesne/Özne/Nesne/Özne/Nesne	· Ey-v/En-v/Ey-v/En-v/Ey-
/Yüklem	v/En-v/Kalp
Özne/Zarf T./Zarf T./Zarf T./Zarf	· En-
T./Nesne/Yüklem	v/Zaman/Zaman/Tarz/Ey-
	v/Kalp
Nesne/Zarf Tümlenci/Özne/Yüklem	· En-v/Tarz/Ey-v/Kalp
Zarf T./Yüklem/Özne	· Tarz/Kalp/En-v
Özne/Yüklem/Yer T.	· Ey-v/Kalp/Mekân
Zarf T./Sözde Özne/Zarf T./Yüklem	· Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp
Zarf T./Zarf T./Özne/ Yüklem	· Zaman/Tahmin/Ey-
	e/Kalp
Özne/Nesne/Yüklem/Zarf T.	· Ey-v/Ey-v/Kalp/Tarz
Yer T./Zarf T./Özne/Yüklem	· Mekân/Tarz/En-v/Kalp
Yer T./Özne/Zarf T./Yüklem	· Mekân/Ey-v/Tarz/Kalp
Zarf T./Nesne/Özne/Yüklem	· Zaman/En-v/Ey-v/Kalp
Zarf T./Yüklem/Özne	· Tarz/Kalp/En-v
Özne/Yüklem/Yer T.	· Ey-v/Kalp/Mekân
Zarf T./Sözde Özne/Zarf	· Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp
T./Yüklem	
Zarf T./Zarf T./Özne/ Yüklem	· Zaman/Tahmin/Ey-
	e/Kalp
Özne/Nesne/Yüklem/Zarf T.	· Ey-v/Ey-v/Kalp/Tarz
Yer T./Zarf T./Özne/Yüklem	· Mekân/Tarz/En-v/Kalp

<i>Yer T./Özne/Zarf T./Yüklem</i>	<i>Mekân/Ey-v/Tarz/Kalp</i>
<i>Zarf T./Nesne/Özne/Yüklem</i>	<i>Zaman/En-v/Ey-v/Kalp</i>
<i>Zarf T./Yüklem/Özne</i>	<i>Tarz/Kalp/En-v</i>
<i>Özne/Yüklem/Yer T.</i>	<i>Ey-v/Kalp/Mekân</i>
<i>Zarf T./Sözde Özne/Zarf T./Yüklem</i>	<i>Zaman/Ey-v/Tarz/Kalp</i>
<i>Zarf T./Zarf T./Özne/ Yüklem</i>	<i>Zaman/Tahmin/Ey- e/Kalp</i>
<i>Özne/Nesne/Yüklem/Zarf T.</i>	<i>Ey-v/Ey-v/Kalp/Tarz</i>
<i>Yer T./Zarf T./Özne/Yüklem</i>	<i>Mekân/Tarz/En-v/Kalp</i>
<i>Yer T./Özne/Zarf T./Yüklem</i>	<i>Mekân/Ey-v/Tarz/Kalp</i>
<i>Zarf T./Nesne/Özne/Yüklem</i>	<i>Zaman/En-v/Ey-v/Kalp</i>
<i>Zarf T./Yüklem/Özne</i>	<i>Tarz/Kalp/En-v</i>
70 Terime Dayalı Kalıp	64 Anlama Dayalı Kalıp
39	39

3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki incelenen metinlerde tespit edilen kalıplar Tablo 2’de yer almaktadır. Her iki ders kitabında tespit edilen ortak kalıplar “**koyu**” renkte; sadece 4. sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde tespit edilen kalıplar “*italik*” olarak; sadece 3. sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde tespit edilen kalıplar ise “*” işareti ile gösterilmiştir.

Araştırma kapsamındaki metinlerde yer alan toplam 339 cümlelerin incelenmesi sonucunda terime dayalı 70, anlama dayalı 164 söz dizimi kalıbı tespit edilmiştir. Terime dayalı 70 kalıptan 22’si ortak olup; 13’ü sadece 3. Sınıf Türkçe ders kitabındaki, 35’i ise sadece 4. Sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde yer alan söz dizimi kalıbıdır. Anlama dayalı 164 kalıptan 23’ü ortak olup; 50’si sadece 3. Sınıf Türkçe ders kitabındaki, 91’i ise sadece 4. Sınıf Türkçe ders kitabındaki incelenen metinlerde yer alan söz dizimi kalıbıdır. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, anlama dayalı söz dizimi kalıplarının terime dayalı söz dizimi kalıplarından sayıca fazla olduğu görülmektedir.

Araştırmada, ortak temalara ait seçilen üçer metinde yer alan toplam cümle sayısının, 3. sınıf Türkçe ders kitabında 127, 4. sınıf Türkçe dersi kitabında 212 olduğu tespit edilmiştir. Aynı durum söz diziminde yer alan öge sayıları için de söz konusudur. 3. Sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinlerde en fazla beş ögeli; 4. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinlerde altı ve yedi ögeli söz dizimi kalıpları tespit edilmiştir.

Zaman/Zaman/Mekân/Ey-v/Kalp

Zarf T./Zarf T./Yer T./Sözde Özne/Yüklem

Her yıl/ temmuz ayında/ Akşehir’de/ Nasrettin Hoca şenlikleri/ yapılır. (3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Nasrettin Hoca)

**En-v/Zaman/Zaman/Tarz/Ey-v/Kalp
Özne/Zarf T./Zarf T./Zarf T./Nesne/Yüklem**

Sabah güneşle birlikte yuvadan dışarı çıkan karınca/ uzun yaz günleri boyunca/ güneşin batışına kadar / durmadan/ yiyecek/ arayacaktır. (4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Her Karıncaya Bir İş)

4. sınıf Türkçe dersi kitabında yer alan metinlerdeki cümle ve öge sayısının 3.sınıfa göre fazla olması, ders kitaplarına metin seçilirken eğitimde aşamalılık ilkesinin gözetildiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen metinlerde, terime dayalı söz dizimi kalıplarının 29'unda öznenin, 28'inde zarf tümlecinin, 10'unda yer tamlayıcısının, 3'ünde ise nesnenin ilk öge olarak yer aldığı dikkat çekmektedir.

**En-v/Zaman/Mekân/Kalp
Özne/Zarf T./Yer T./Yüklem**

Mustafa/ilkokuldan sonra/ askerî ortaokula ve liseye/ gitti. (4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Kişinin Aynası)

**Zaman/Zaman/Ey-v/Kalp
Zarf T./Zarf T./Özne/Yüklem**

Ankara'dan Eskişehir'e doğru giderken/ Sivrihisar'a varmadan/ küçük bir köy/ vardır. (3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Nasrettin Hoca)

**Mekân/ Ey-v/Kalp
Yer T./Özne/Yüklem**

Bir kolonide/ yaklaşık üç bin yuva/ vardır. (3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Dayanışmanın Böylesi)

**Ey-v/Ey-v/Kalp
Nesne/Özne/Yüklem**

Dünyada en uzun yaşayan üç imparatorluktan ikisini/Türkler/kurmuştur. (4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Tarihimize Yön Verenler)

Türk dilinin kurallarına uygun söz dizimi yapısında öznenin başta, yüklem ise sonda yer aldığı bilinmektedir. Araştırma verileri, söz diziminde sadece öznenin değil zarf tümleci, yer tamlayıcısı, nesne gibi ögelerin de başta yer aldığını göstermektedir. Bu da, Türk dilinin anlatım zenginliğine sahip bir dil olduğunu kanıtlar niteliktedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İlkokul 3. ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki üç ortak temaya (*Birey ve Toplum, Atatürk, Değerlerimiz*) ait metinlerin, söz dizimi bakımından incelenmesini amaçlayan bu araştırma doğrultusunda, anlamı dikkate alarak cümle tahlili yapmanın, metnin daha ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesine ve anlamlı birimlerin daha sağlıklı bir biçimde tespit edilmesine olanak sağlayacağı sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca, bireylerin bu beceriyi yaşantı hâline getirmeleri durumunda, yaşadıkları çevreyi daha iyi gözlemleyecekleri ve anlamlandırabilecekleri; eleştirel düşünme becerisi kazanabilecekleri, derinlemesine düşünüp, konuşup,

yazabilecekleri; hızlı ve doğru kararlar verebilme yetisi kazanabilecekleri, düşüncelerini kalıplara sokmadan daha özgür ortamlar oluşturabilecekleri düşünülmektedir. Üstünova (2010: 703) ve Kurudayıoğlu'nun (2014: 63) çalışmaları da bu sonucu destekler niteliktedir.

Araştırma sonucundan hareketle, öbek-anlam ilişkisinin öğrencilere kazandırılması hususunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. İlkokuldan itibaren anlam odaklı dil bilgisi öğretimi yapılmasına özen gösterilmelidir.
2. Dil bilgisi derslerinde önce anlamı dikkate alan çalışmalar yaptırılmalı; sonra terimler öğretilmelidir.
3. Cümlelerin anlamlı birimler topluluğu olduğu, etkileyen ve/veya etkilenen varlık ve eylemlerden oluştuğu hususlarında öğrencilerde farkındalık oluşturulmalıdır.
4. Yüklem, diğer öğeleri kendine bağımlı kılan bir varlık olduğu; cümleyi anlamlı birimlerine ayırırken her ögenin yüklemle ilintilendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.
5. Öbek-anlam ilişkisi oluşturmanın temel dil becerilerine katkı sağlayacağı hususunda öğrenciler bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin Grameri* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Coşkun, M. V. (2015). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Geçmen, C. (Ed.) (2015). *3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Özgün.
- Ergin, M. (2007). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım.
- Güneş, F. (2013). Yapılandırıcı Yaklaşımla Dil Bilgisi Öğretimi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(3), 171-187.
- Nur Baban, Y. (Ed.) (2015). *4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Engin.
- Karahan, L. (1995). *Türkçede Söz Dizimi - Cümle Tahlilleri-* (3. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Kerimoğlu, C. (2006). Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi ile İlgili Kabuller Üzerine II (Cümle Öğeleri). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 119-129.
- Kurudayıoğlu, M. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Dil Bilgisi Öğretiminin Temel Problemleri. Murat Özbay (Ed.), *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi* içinde (s. 47-70). Ankara: Pegem Akademi.

Özcaner, G. (2015). Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir Açıklamalı Kaynakça Denemesi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(16), 969-982.

Üstünova, K. (2010). Yüzey Yapı- Derin Yapı Kavramları Üzerine.

Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 5(4), 697-704.

**MAĞDUR HAKLARI VE GEREKSİNİMLERİ BAĞLAMINDA
ENGELLİ MAĞDUR BİREYLER**

*DISABLED VICTIMS IN THE CONTEXT OF VICTIM RIGHTS AND
NEEDS*

Aslıhan AYKARA¹ Semra ÖZKAN²

Geliş Tarihi: 13.10.2016 Kabul Tarihi: 04.04.2017
(Received) (Accepted)

ÖZ: Suç mağduru olma konusunu engelli bireyler özelinde ele alan bu çalışmada, engelli bireylerin maruz kaldıkları suçun ardından uğradıkları zararın giderilmesi sürecinde nasıl bir yaklaşımın izlenmesi gerektiği konusunda öneriler sunulması amaçlanmıştır. Bununla birlikte onarıcı adalet yaklaşımının temel alınması gerektiğine ilişkin görüşlere yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle mağdur ve suçtan zarar gören kavramlarına değinilmiş, engellilik, mağdur birey, engelli bir mağdur birey olmak gibi kavramların üzerinde durularak konunun daha iyi anlaşılabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra engelli mağdur bireylerin hakları, sorunları ve gereksinimlerine yer verilmiş, bu haklarının yasal düzenlemelerde nasıl ele alındığına değinilmiştir. Engelli mağdur bireylere yönelik olarak onarıcı adalet yaklaşımı ile sosyal hizmet açısından engelli mağdur bireylere yönelik bakış açısı arasındaki ortak noktalara yer verilmiştir. Çalışma, engelli mağdur bireylere yönelik toplumun bakış açısının nasıl değişmesi gerektiğine, bu bireylerin suça maruz kalmalarının ardından gereksinimlerinin giderilmesi sürecinde nelere dikkat edilmesi gerektiğine ve onarıcı adalet yaklaşımının bu noktada nasıl ele alınabileceğine ilişkin önerilerle sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli bireyler, mağdur hakları, engelli mağdur hakları, onarıcı adalet yaklaşımı, sosyal hizmet.

ABSTRACT: In this study which is addressing disabled crime victims, it is aimed to serve a view in the process of resolving the problems that they suffered. At this point, views based on restorative justice approach are underlined. In this context, the concepts of “victim” and “affected by crime” are primarily discussed. Also it is attempted to stand upon the terms of disability, victim, and disabled victim, to raise awareness to the topic. Then, disabled victims’ rights, problems and needs, how these rights are handled were given importance. Common features of the view of restorative justice approach and social work interventions in terms of has been studied. The study is concluded with proposals on how the perspection of society regarding disabled individuals should change, what should be

¹ Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

² Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

focused in the compensation process of disabled people after they were exposed to crime and how restorative justice approach should be used in such circumstances.

Key Words: Disabled people, victims' rights, disabled victims' rights, restorative justice approach, social work.

GİRİŞ

Herhangi bir suçun mağduru olmak, engeli olsun veya olmasın tüm bireyler açısından pek çok güçlüğü beraberinde getiren bir durumdur. Engelli bireyler ise, toplumda fiziksel, psikolojik, sosyal birçok güçlükle karşılaşmalarından dolayı, zaten toplumda bir bakıma mağdur durumdadırlar. Engel durumlarından dolayı toplumda karşılaştıkları bu güçlüklerle, bir suçun mağduru olmalarından dolayı yaşayacakları diğer güçlüklerin de eklenmesi ve tüm bu güçlüklerle baş etme konusunda çoğunlukla yalnız kalmaları, mağduriyet durumlarını katlayarak artırmaktadır.

Ceza adalet sistemleri, engelli mağdur bireylerin haklarını ve gereksinimlerini koruyan bir şekilde yapılandırılmadığında, yaşanan sorunların artacağı aşikârdır. Bu nedenle ceza adalet sistemlerinin, bireylerin engel durumlarını göz önünde bulundurarak yapılandırılması, ikincil ve hatta üçüncül mağduriyetler yaşanmaması açısından önemlidir. Her ne kadar uluslararası ve ulusal mevzuat ile bazı düzenlemeler güvence altına alınmış olsa da, uygulamada bu düzenlemelere tam anlamıyla yer verildiğini söylemek güçtür. Bunların yanı sıra, engelli mağdur bireylerin haklarının ve gereksinimlerinin farkında olunması, yasal ya da kurumsal düzenlemelerin bu haklar ve gereksinimler doğrultusunda yapılması önemlidir.

Sosyal hizmet mesleği ve onarıcı adalet yaklaşımı ise, tam da bu noktada mağdur bireylerin haklarını ve gereksinimlerini ön planda tutmaktadır. Her ikisi de bireyin eşsizliği ve yapılan uygulamaların bireye özgü olması gerektiğini savunmaktadır.

Çalışmada, engelli bireylerin yaşadıkları mağduriyetin ardından kendilerine yönelik onarıcı adalet yaklaşımı temelinde bir bakışın benimsenmesinin ve bu bireylere yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken tüm uygulamalarda haklarının ve gereksinimlerinin göz önünde bulundurulmasının önemi vurgulanmaktadır.

Engelli, Mağdur ve Engelli Mağdur Kavramları

Engelli bireylerin suça maruz kalmaları durumunda neler yaşadıklarının daha iyi anlaşılabilmesi açısından, çalışmada öncelikle engelli, mağdur ve engelli mağdur kavramlarının açıklanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında engelli kavramının birçok farklı tanımının olduğu görülmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin

Sözleşme (2009)'de engelli kavramı, 'diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri' ifade etmekte; 5378 Sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun'a göre ise 'fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyleri' ifade etmektedir. Bu tanımlara bakıldığında, her ne kadar yapılan değişikliklerle sosyal modele uyumlaştırılmaya çalışılsa da, bu düzenlemelerin eksik olduğu, engelli bireylerin çoğunlukla yetersizlikleri, toplumsal yaşama uyumsuzlukları, diğer bireylerle eşit koşullarda olmayışları üzerinde durulduğu görülmektedir. Engelliliğe sosyal model açısından bakıldığında, engelli bireylerin karşılaştıkları engellerin aslında toplumsal sistemlerden kaynaklandığı ve bu engellerin ortadan kaldırılmasının da yine toplumsal sistemlerin çabalarıyla mümkün kılınabileceği düşünölmektedir. Hak temelli yaklaşım açısından bakıldığında da yine bu bireylerin toplumu oluşturan diğer tüm bireylerle eşit haklara sahip olmalarının ve eşit koşullarda yaşamalarının sağlanması önemlidir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, engelli birey kavramını, 'toplumsal sistem nedeniyle ortaya çıkan engeller kaldırıldığında, toplumu oluşturan diğer tüm bireylerle eşit koşullara sahip olabilecek olan bireyler' olarak yeniden tanımlamanın ve böyle bir bakış açısını benimsemenin bu konuda gelişme sağlamanın önünü açabileceği düşünölmektedir.

Engelli bireylerin mağdur olmaları durumunda haklarının nasıl korunması gerektiğinin anlaşılabilmesi için öncelikle mağdur kavramının ve içeriğinin anlaşılması önem taşımaktadır. Mağdur kavramının birçok farklı tanımı olmakla birlikte, bu çalışmada bazı tanımlardan örnekler verilmekte ve mağdur kavramının, suçtan zarar gören kavramı ile ayrıldığı noktalar üzerinde durulmaktadır.

Türk Dil Kurumu'na göre mağdur, 'haksızlığa uğramış kimse' anlamına gelmekte; Medeni Kanun'un 24. Maddesinde ise 'hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse' olarak belirtilmektedir. Dönmezer ve Erman (1997: 502)'a göre mağdur, suçun icra hareketlerinin üzerinde gerçekleştiği kişiyi; Kunter ve diğerleri (2008: 462)'ne göre ise, aleyhinde suç işlenen kimseyi yani suç kurbanını ifade etmektedir. Sokullu Akıncı (1999: 22)'ya göre ise başka bir kişinin eyleminden dolayı zarar görmüş, acı çekmiş veya ölmüş kişiye mağdur denilmektedir. Bununla birlikte mağdur kavramı ile suçtan zarar gören kavramı birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Mağdur, suçtan doğan ceza ilişkisinin tarafı olduğu halde; suçtan zarar gören, hukuk ilişkisinin tarafı durumundadır (Özek, 1984: 1). Dolayısıyla suçtan zarar gören kişi her zaman suçun mağduru

olmayabilir, önemli olan suçtan zarar gören kişinin suçun işlenmesiyle hukuki haklarının doğrudan veya dolaylı olarak bir şekilde ihlale uğramış olma durumudur. Bu çalışmada ise engelli bireyler doğrudan suçun mağduru, engelli bireylerin aileleri ve sosyal çevreleri ise suçtan zarar görenler olarak ele alınmaktadır.

Mağdur kavramına bakış açısının daha anlaşılır olması için viktimoloji (mağdur bilimi) açısından 'mağdurun yeri'ne kısaca değinmekte yarar görülmektedir. Viktimolojide çalışmalar, mağdurların belirli bir özelliklerinin, belirli bir düzen içindeki davranışlarının, kişiliklerine ilişkin bazı öğelerin, suça ve suçluya karşı tutumlarının, suçun işlenmesine katkısının olduğunu göstermektedir (Bacanlı, 2007: 33). Buna göre, birçok olayda fail ile mağdur arasında bir bağlantı bulunmaktadır. İşlenen suçlarda mağdurun rolünü cinsiyet, yaş, meslek ve sosyal sınıf, medeni durum, yerleşim durumu, ikamet edilen yer, fiziki durum gibi çeşitli faktörler belirlemektedir. Bazen mağdur yapmış olduğu hareket ile suçun işlenmesini tahrik eder veya kolaylaştırır (evin kapısının açık bırakılması gibi). Bazen de pasif bir tavır takınarak suçun işlenmesini kolaylaştırır. Bu hususlar karşımıza mağdur riski kavramını getirmektedir. Mağdur riski bir suçun mağduru olma ihtimalinin bulunması durumudur (Bacanlı, 2007: 34).

Engelli mağdur kavramının ise, fiziksel, zihinsel veya ruhsal yeti kayıplarından dolayı toplumu oluşturan diğer bireylerle eşit koşullarda yaşama hakkı kısıtlanan ve kendisine yönelik bir suçun işlenmesi sonucunda haksızlığa uğramasıyla birlikte, toplumdaki dezavantajlı konumu ikiye katlanan bireyleri ifade ettiği söylenebilir. Engelli bireyler suça maruz kaldıklarında, onların 'engelli' olma özellikleri suçu kolaylaştırıcı bir unsur olarak görülebileceği gibi, engel durumlarından dolayı pasif konumda kalmaları da suçu kolaylaştırıcı bir unsur olarak görülebilir. Engelli bireylerin yaşadıkları mağduriyet sonucu yaşadıkları sorun ve gereksinimlerin ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bu sorun ve gereksinimlere yönelik çözüm önerilerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından, engelli bireylerin mağdur olma durumlarının üzerinde daha ayrıntılı durulmasında yarar görülmektedir.

Engelli Bireylerin Mağdur Olma Durumları

Engelli mağdur birey olmanın toplumda ne anlama geldiğinin üzerinde durulması önem taşımaktadır. Bu çalışma açısından suça maruz kalan engelli bireylerin ele alınmasında engel türleri ve dereceleri açısından herhangi bir sınıflandırmaya gidilmemesi tercih edilmiştir. Türü ve derecesi ne olursa olsun bir engele sahip olmak, suça maruz kalan birey açısından yeterince önemli bir özelliktir. Ancak bu engel durumunun türünün ve derecesinin göz önünde

bulundurulması, bu bireyin uğradığı zararın giderilmesi sürecinde hafife alınmaması gereken bir unsurdur.

Toplumun engelli bireylerin mağduriyetlerine ve sahip oldukları haklara bakışının ve bu bireylerin kendilerinin mağduriyet kavramına bakışlarının anlaşılabilmesi için 'yükleme' kavramına kısaca değinilmesi uygun görülmektedir.

Ruback ve Singh (2007: 253)'in belirttiklerine göre, kişilerin kendi davranışları ve diğer kişilerin davranışlarını açıklamak için yaptıkları nedensel açıklamalara yükleme denilmektedir. Ancak insanlar yaşanan olayların nedenlerine açıklamalar getirirken yükleme hataları yapabilirler. Bu hatalardan biri davranışın ve yaşanan olayın nedeninin çevresel özelliklere değil; kişilik özelliklerine dayanılarak açıklanmasıdır. Kişilik özelliklerine yapılan aşırı vurgu bir yükleme hatasıdır (Johnson, Mullick ve Mulford, 2002: 257). Engelli bireylere yönelik olarak toplumda pek çok yükleme yapıldığı söylenebilir. Bu bireyler, kendi ayakları üzerinde durmaktan aciz, yardıma muhtaç, pasif bireyler olarak görülmektedirler. Böyle bir bakış açısı, engelli bireylerin kendilerine yönelik algılarını da büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, suça maruz kaldıklarında, engelli bireylerin sahip oldukları engel durumunun suçun esas nedeni olduğu gibi bir yanlış söz konusu olabilmekte, engelli bireyler yaşadıkları istismarın sorumluluğunu kendilerinde arayabilmektedirler. Oysa mağdur bireyin sahip olduğu hiçbir özellik, hiçbir suç türünün haklı gerekçesi olamaz. Engelli bireyler, istismara maruz kalmaya yatkın, suç mağduru olmaları normal görülebilecek bireyler değildirler. Aksine kendi yaşamlarının kontrolünü ellerinde tutabilecek bireylerdir. Holstein ve Miller (1990: 109), mağduru tamamen masum olarak görmenin onu pasif ve çaresiz olarak görmek gibi bir sakıncaya yol açabileceğini belirtmişlerdir. Jägervi (2014: 74)'ye göre, suç mağduru kavramı bazen küçük düşürücü, pasifliği ve zayıflığı vurgulayıcı bir kavram olmakla eleştirilmektedir. Dolayısıyla engelli bireylerin aciz, çaresiz, istismara açık ve istismar yaşaması durumunda bunun normalleştirilebileceği düşünülen bireyler değil, uğradıkları hak ihlalleri sonucunda bu haklarını kazanabilmek için hayatlarına ilişkin kararları alabilecek bireyler olduklarının benimsenmesi önemlidir.

Sokullu Akıncı (1999: 87-88), suç istatistiklerinin toplumdaki suçluluğun boyutlarının saptanması açısından önemli olduğunu, ancak suç istatistiklerinin ne yazık ki her zaman güvenilir bilgiler içermeyebileceğini, resmi makamlara yansıyan suçların, gerçekte işlenen suçlara göre çok daha az sayıya olduğunu vurgulamıştır. Bu durumun en temel nedenlerinden biri suç mağdurlarının çeşitli nedenlerle mağduriyetlerini resmi makamlara bildirmekten kaçınmalarıdır. Engelli bireyler açısından bakıldığında da, toplumda, bu bireylerin istismara uğrama

risklerinin daha yüksek olduğuna ilişkin bir görüşün bulunduğu, kendilerine ilişkin algılarının ve dolayısıyla uğradıkları suça ilişkin algılarının olumsuz yönde etkilenebildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu bireyler maruz kaldıkları suçu ilgililere bildirmek yerine, daha fazla duyulmaması ve toplum tarafından daha fazla dışlanmamak için deyim yerindeyse sineye çekmeyi tercih edebilmektedirler. Bu nedenle engelli bireylere yönelik işlenen suçlara ilişkin daha güvenilir istatistiklerin sağlanması konusunda gerekli çalışmaların yapılması önemlidir.

Uluslararası literatüre bakıldığında ise engelli bireylerin mağdur olma durumlarına ilişkin çeşitli araştırmaların yapılmış olduğu görülmektedir. Bu konuya ilişkin araştırmaların daha çok engelli kadınlar, bu kadınlara yönelik istismar, cinsel istismar ve şiddet suçları ile ilgili olduğu görülmektedir. Örneğin engelli kadınların uğradıkları istismara ilişkin bazı araştırma bulgularından söz edilebilir. Elman (2005), engelli kadınların %70'inin hayatlarının bir bölümünde cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Howe (2000), Grossman ve Lundy (2008: 39) gibi araştırmacıların da belirttikleri gibi, istismara uğrayan engelli kadınlara yönelik araştırmaların sonucunda, istismara uğrayan engelli olmayan kadınların da benzer deneyimlere sahip oldukları; bu kadınların tanıdıkları insanlar, genellikle de erkekler tarafından şiddete maruz kaldıkları ve istismarın ev veya iş yeri gibi özel mekânlarda gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Curry ve Navarro (2002: 3)'nun araştırma bulguları, engelli kadınların yalnızca aile üyeleri veya arkadaşları tarafından değil, yardımcıları ve sağlık hizmeti verenler tarafından da istismara uğradıklarını ve bu istismarın uzun bir sürece yayılabildiğini göstermektedir. Hughes ve diğerleri (2011: 191-192)'nin, 25 polis memuru ile yapmış oldukları araştırmanın sonucunda, engelli bireylerin en sık karşılaştıkları ve mağdur oldukları konulardan birinin hırsızlık olduğu ve bu suçu işleyen kişilerin genellikle engelli bireylerin bakım verenleri veya tanıdıkları olduğu görülmüştür. Engelli bireyler ise, utanç ve mahcubiyet duymaları nedeniyle bu suçu bildirmekte zorlanmaktadır. Grossman ve Lundy (2008: 39)'nin de belirttiği gibi, engelli kadınların kendileriyle ilgilenen meslek elemanları tarafından istismara uğrama oranları oldukça yüksektir. Bu durum ise, bu kadınların hizmetlerden yararlanmaları veya bu hizmetlerden yararlanmayı sürdürmeleri konusunda ciddi engel oluşturmaktadır.

Tüm bu örneklerde de görüldüğü gibi, engelli bireyler çoğunlukla yakın çevreleri ve bakım verenleri tarafından istismara uğramakta, istismara uğrayan bu bireylerin çoğunluğunu ise kadınlar ve zihinsel engelli bireyler oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, suça maruz kalan engelli bireylerin haklarının ve gereksinimlerinin ve bu konuya ilişkin yasal düzenlemelerin neler olduğunun bilinmesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Engelli Mağdur Bireylerin Hakları ve Gereksinimleri

Herhangi bir suçun mağduru olan bireylerin haklarının farkında olunması ve bu haklar doğrultusunda adaletin sağlanması önemli bir gerekliliktir. Ancak var olan duruma bakıldığında, ne yazık ki çeşitli nedenlerle mağdur bireylerin haklarının gereğince ön planda tutulamadığı görülmektedir. Literatüre bakıldığında, engelli bireylerin bir suçun mağduru olmaları ve ceza adalet sistemi içinde yer almak durumunda kalmaları sonucunda çeşitli gereksinim ve beklentilere sahip oldukları görülmektedir. Strang (2002: 12)'e göre mağdurların gereksinimleri ve ceza adalet sisteminden beklentileri şunlardır: Mağdurlar, kendi görüşlerinin dikkate alındığı daha az resmiyet taşıyan bir sürece, davalarının gidişatı ve sonucu hakkında daha fazla bilgiye, davalarına katılmaya, saygılı ve adil muamele görmeye, maddi tazminata, manevi tazminata ve özür dilenmesine gereksinim duymaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, suç mağduru engelli bireylerin beklenti ve gereksinimlerinin sahip olmaları gereken haklarla da örtüştüğü görülmektedir.

Engelli mağdur bireyler ise, adalet sistemine dâhil olduktan sonra fiziksel, sosyal ve psikolojik, birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu bireylerin muhatap olmak zorunda kaldıkları kurum ve kuruluşlara ulaşmaları, bu kurum ve kuruluşların fiziksel koşulları (rampaların veya asansörün olmayışı vb.), kendilerine eşlik edecek bir refakatçilerinin olmaması fiziksel açıdan yaşadıkları sorunlara örnek verilebilir. Sosyal açıdan ise, sahip oldukları engel türüne uygun iletişim olanaklarının ilgili kurum ve kuruluşlarda yer almayışı veya ilgili meslek elemanlarının bu konulardaki yetersizlikleri sorunlar yaşamalarına yol açabilmektedir. Örneğin, işaret dili bilmeyen meslek elemanları, Braille alfabesinden yararlanılmadan hazırlanan yönlendirmeler gibi eksiklikler, bu bireylerin yaşadıkları sorunlardan yalnızca bazılarıdır. Maruz kaldıkları suç sonucu yaşadıkları mağduriyetin getirdiği psikolojik sorunların üzerine, fiziksel ve sosyal açıdan yaşadıkları bu sorunlar da eklendiğinde, engelli bireylerin psikolojik sorunları artabilmektedir. Bu nedenlerle, engelli mağdur bireylerin yaşadıkları bu sorunların ve bu sorunlardan doğan gereksinimlerinin giderilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca sahip oldukları hakların korunmasına yönelik yasal düzenlemeler ve uygulamalar da yine oldukça önemli bir yere sahiptir.

Mağdur haklarına ilişkin yasal düzenlemeleri uluslararası ve ulusal mevzuat açısından değerlendirmek faydalı olacaktır. Uluslararası mevzuat açısından mağdur haklarına ilişkin yapılan yasal düzenlemelere bakıldığında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi kararları ön plana çıkmaktadır.

Mağdur hakları, Birleşmiş Milletler'in Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Bildirisi (29/11/1985), İşkencenin Önlenmesine Dair Sözleşmesi (10/12/1984), Çocuk Hakları Sözleşmesi (20/11/1989), Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulmasına İlişkin Roma Tüzüğü (17/07/1998) belgelerinde ele alınmıştır.

Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Deklarasyonu'nda suçtan mağdur olanlara ilişkin olarak adil muamele görme, zararın giderilmesi, zararın tazmini ve tedavi ve yardım hakları yer almıştır. İşkencenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 14'üncü maddesinde "Her Taraf Devlet kendi hukuk sistemi dahilinde işkence eylemi mağdurunun zararının karşılanmasını ve mümkün olan rehabilitasyon imkanları dahil uygulanabilir, adil ve yeterli bir tazminat hakkına sahip olmasını temin edecektir. İşkence eylemi sonucu mağdurun ölmesi halinde bakmakla yükümlü olduğu muhtaçları tazminat almaya yetkili olacaklardır" düzenlenmesine yer verilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 39'uncu maddesinde, "Devletin çocukların suçtan zarar gördükleri durumlarda onlara sağlıklarına yeniden kavuşabilmeleri ve toplumla yeniden bütünleşebilmeleri için her türlü yardımı ve desteği sağlama, bu bağlamda kendilerine tazminat ödeme yükümlülüğü" yer almıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulmasına İlişkin Roma Tüzüğünde, Mahkeme Yazı İşleri'ne bağlı olarak Mağdurlar ve Tanıklar Birimi kurulacağını, bu birimin mağdurlar veya tanık ifadelerinde belirtilenler nedeniyle risk altında bulunan diğer şahıslar için, koruyucu önlemler ve güvenlik düzenlemeleri ile danışma ve diğer uygun yardımları sağlayacağı belirtilmiştir. Tüzüğün 68'inci maddesi "Mağdurların ve Tanıkların Korunması ve Yargılamaya Katılmaları" başlığı altında, mağdurun korunmasıyla ilgili düzenlemeler yer alırken 75'inci maddesinde de "Mağdurlara Yönelik Tazminatlar" yer almıştır. Ayrıca mağdur ve mağdur ailelerinin yararına bir Giderim Fonu kurulacağı da yine Tüzükte yer almıştır.

Avrupa Konseyi ise mağdur hakları ile ilgili şu düzenlemeleri kabul etmiştir: Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Hakkında 27 Sayılı Tavsiye Kararı (1977), Şiddet Suçları Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi (24/11/1983), Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Durumunun İyileştirilmesine İlişkin 11 Sayılı Tavsiye Kararı (28/06/1985), Mağdura Yardım Edilmesi ve Mağduriyetin Önlenmesi Hakkında 21 Sayılı Tavsiye Kararı (17/09/1987), XIX. Kriminoloji Kongresi Sonuç ve Tavsiyeleri (26-29/11/1990), Ceza Muhakemesinde Mağdurun Konumuna İlişkin Çerçeve Kararı (15/03/2001), Suç Mağdurlarına Yardımla İlgili 8 Sayılı Tavsiye Kararı (14/06/2006), Suç Mağdurlarının Hakları, Desteklenmesi ve Korunması Hakkında Asgari Standartlar Oluşturmak Üzere 29 Sayılı Direktifi (2012).

Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Hakkında 1977 tarihli ve 27 sayılı Tavsiye Kararı'na göre, Devlet, suçtan zarar görenin herhangi bir tazminat alamaması halinde, bir suç sebebiyle ciddi bir şekilde yaralanan kişiye ve bir suç sebebiyle ölen kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselere tazminat ödenmesine katkıda bulunmalıdır. Şiddet Suçları Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesinin amacı; "Konseye üye ülkeler arasında daha sıkı işbirliği sağlamak, kasıtlı olarak işlenen şiddet suçlarına maruz kalmış olan ve bu nedenle bedenen yaralanan veya sağlığı bozulan kişiler ile söz konusu suçlar sonucu ölen kişilerin ailelerinin durumlarına ilgi gösterilerek adalet veya sosyal dayanışmayı sağlamak, suçtan dolayı mağdur duruma düşen bu kişilerin, özellikle şiddet suçu işleyen kişinin tespit edilemediği veya söz konusu kişinin mali olanaklardan yoksun bulunduğu durumlarda, suçun işlendiği ülke devleti tarafından tazmin edilmelerine imkân sağlayacak programların uygulanmaya konulmasını veya geliştirilmesini sağlamak" olarak ifade edilmiştir. Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Durumunun İyileştirilmesine İlişkin 11 Sayılı Tavsiye Kararı'nda mağdurun ihtiyaçlarının ceza adalet sisteminin bütün aşamalarında daha fazla dikkate alınması gerektiği, üye ülkelerin hükümetlerinin yasalarını ve uygulamalarını gözden geçirmeleri, bunu yaparken de polis, soruşturma, mağdurun sorgulanması, yargılama, uygulama, mahremiyetin korunması ve mağdurun kişiliğinin korunması açısından düzenlenmesi önerilmiştir. Mağdura Yardım Edilmesi ve Mağduriyetin Önlenmesi Hakkında 21 Sayılı Tavsiye Kararı'nda mağdurların ve ailelerinin korunması, kamuoyunun bilinçlenmesi, tıbbi, psikolojik, sosyal, maddi ve hukuki yardım sağlaması, gizliliğin korunması gibi konularda tavsiyeler yer almaktadır. XIX. Kriminoloji Kongresi Sonuç ve Tavsiyelerinde mağduriyetin giderilmesi ve zararın karşılanması gibi konulara yer verilmiştir. Ceza Muhakemesinde Mağdurun Konumuna İlişkin Çerçeve Kararında saygı ve tanıma, kanıtların sunulması, bilgi edinme hakkı, iletişim koruma önlemleri, mağdurlara özel yardım, mağdurun giderleri, korunma hakkı, tazminat hakkı gibi düzenlemeler yer almaktadır. Suç Mağdurlarına Yardımla İlgili Tavsiye Kararı mağdur haklarının tanınması ve saygı gösterilmesi, mağdurların rehabilitasyonun sağlanması ve mağdura ödenecek tazminatlarla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Suç Mağdurlarının Hakları, Desteklenmesi ve Korunması Hakkında Asgari Standartlarda ise mağdur hakları anlama ve anlaşılma hakkı, bilgi edinme hakkı, şikâyet başvurusuna ilişkin haklar, dava hakkında bilgi edinme hakkı, yorum ve çevirmen hakkı, mağdur destek hizmetlerine erişim hakkı, mağdur destek hizmetlerinden yararlanma hakkı, korunma hakkı, hukuki yardım hakkı, masraflarını isteme hakkı, takipsizlik kararı

kararına itiraz hakkı, failden tazminat isteme hakkı, mahremiyetin korunması hakkı olarak sıralanmıştır.

Mağdur haklarına ilişkin uluslararası düzenlemeler incelendiğinde, genel olarak mağdur bireylerin haklarının düzenlendiği, ancak engelli mağdur bireylerin hakları özelinde bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir. Ancak Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu 21 Sayılı Tavsiye Kararlarında; daha kırılgan olan gruplara (yaşlılar, engelliler gibi) yönelik failin yeniden saldırısına karşı korunması, tıbbi, psikolojik, sosyal ve maddi yardım sağlanması, hakları konusunda bilgilendirilmesi, mahkeme sürecinde yardım sağlanması, uğranılan zararların karşılanması, bu mağdurlara yönelik hizmetlerin yapılandırılması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi ve özellikle bu grupların mağduriyetini önlemek için özel politikalar geliştirmesi konuları yer almıştır. Mağdurların Cezai Takibatlardaki Durumuna İlişkin Çerçeve Kararı'nda ise savunmasız mağdurların durumuna en uygun özel muameleden faydalanmalarının sağlanacağına, cezai takibat aşamalarını anlamaları veya bu aşamalarda yaşanabilecek iletişim zorluklarını en aza indirmek için gerekli önlemlerin alınacağına yer verilmiştir.

Mağdur haklarına ilişkin olarak yapılan ulusal düzenlemeler ise şöyle sıralanabilir: 5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu (madde 234), 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (madde 50, 51 ve 168), 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu (madde 17), Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.

Ulusal düzenlemelere bakıldığında, genel olarak mağdur bireylerin haklarının düzenlendiği, uluslararası yasal düzenlemelerde olduğu gibi, engelli bireyler özelinde yasal düzenlemelerin olmadığı göze çarpmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde herkesin eşit olduğu, çocuklar, yaşlılar, engelliler gibi nüfus gruplarına yönelik alınacak tedbirlerin ise bu eşitlik ilkesini bozmayacağı belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, engelli bireylerin toplumdaki diğer tüm bireylerle eşit haklara sahip oldukları açıkça görülmektedir. Dolayısıyla engelli bireylerin mağduriyet yaşamaları durumunda da mağdur bireylere verilen tüm haklardan yararlanmaları gerektiği görülmektedir. Ancak Türkiye'deki duruma bakıldığında, diğer pek çok alanda yaşanan sorunların bu alanda da söz konusu olduğu, yasal düzenlemelerde belirtilen hakların kullanımına ilişkin uygulamalarda sıkıntılar yaşandığı görülmektedir.

Toplumda zaten pasif, yardıma muhtaç bireyler olarak görülmelerine yönelik var olan bakış açısı nedeniyle bu bireyler toplumun gözünde bir bakıma ikinci kez mağdur durumuna düşmektedirler. Bu bireylerin sahip oldukları haklarını

kullanabilmelerinin sağlanabilmesi bir yana, çoğu zaman uğradıkları hak ihlalleriyle baş edememeleri nedeniyle toplumdan izole olmaları dahi söz konusu olabilmektedir.

Engelli bireylerin, toplumdan izole olmalarındaki en temel nedenlerden birisi de katılım hakkı ihlallerine uğramalarıdır. Bu bağlamda, engelli bireylerin suçun mağduru olmaları durumunda, ceza adalet sistemi içinde yaşayacakları tüm süreçlere ilişkin katılımları konusu gündeme gelmektedir. Mağdurun ceza adalet sistemine katılımı Edwards (2004: 974)'ın da belirttiği gibi iki genel biçimde ele alınabilir. Bunlar, karar almada aktif rol alma ya da sadece danışılma ve değerlendirme şeklinde olabilir. Burada önemli olan, bu katılımın ne zaman mağdurlar için yararlı ya da tedavi edici olduğu ve ne zaman olmadığı belirlenmesidir. Wemmers (2008: 176), Kanada'da savcılar ve mağdur destek çalışanları ile bir araştırma gerçekleştirmiş ve söz konusu bu iki meslek grubunun mağdurların ceza adalet sistemine katılımına ilişkin algılarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Wemmers'in bu araştırması, hem savcılar hem de mağdur destek çalışanlarının, mağdur katılımına ilişkin görüşlerinde benzerlikler kadar farklılıklar da olduğunu göstermiştir. Buna göre, mağdurların tedavi sürecinde mağdur destek çalışanlarının ve savcılarının neleri olumlu olarak gördüklerini belirlemeye çalışmış ve bu doğrultuda mağdur destek çalışanlarının saygı ve tanınma, destek ve bilgi, kontrolü yeniden kazanma gibi konulara ilişkin olumlu yanıtlarını almıştır. Örneğin saygı ve tanınma, mağdurların dinlendiklerini hissetmeleri, anlatmak zorunda kaldıkları konuları diğer insanların duyabilmeleri ve onlara inanmaları anlamına gelmektedir. Destek ve bilgi, çalışanların mağduru bilgilendirmeleri ve onun için 'orada' olmaları anlamına gelmektedir. Kontrolü yeniden kazanma, mağdurların hayatları üzerindeki kontrolü yeniden ele alabilme duygusunu yaşamaları anlamına gelmektedir.

United Nations Development Programme Türkiye tarafından hazırlanan Türkiye'de Mağdur Haklarının ve Mağdurlara Verilen Hizmetlerin Güçlendirilmesi: Etkin Uygulamaya Doğru Raporu (2014: 10-13)'nda belirtildiği üzere, mahkemelerdeki ağır iş yükü nedeniyle mağdur bireylerin sorunlarına yeterli dikkat ve zaman ayırlanamamaktadır. Savcılar ve diğer hukuk görevlileri hızlı biçimde karar verme baskısı altındadır ve bu koşullarda mağdur bir 'ayak bağı' veya rahatsızlık verici bir unsur olarak görülmektedir. Oysa hak temelli yaklaşım, mağdurun durumunu pozitif, özgürleştirici biçimde ele almayı hedeflemektedir. Bu yaklaşıma göre mağdur, yalnızca yardıma muhtaç olan bir birey olarak değil, haklarını kullanmaya tam olarak hakkı olan aktif bir vatandaş olarak görülmektedir.

Toplum içinde çoğu zaman acıyıcı ve hatta aşağılayıcı tutum ve davranışlara maruz kalan engelli bireyler, suç mağduru olmaları durumunda saygı görme ve haklarına özen gösterilme, kendi ayakları üzerinde durarak kendi hayatına ilişkin kararlar verebilme ve haklarını kullanabilme konusunda ne yazık ki gerekli desteği alamamaktadırlar. Ceza adalet sistemin işleyişine bakıldığında, engelli mağdur bireylerin hayatlarının kontrolünün kendilerinde olmadığı, haklarını arama konusunda hayli zorlu bir süreç geçirdikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal hizmet uygulamaları açısından engelli bireylerin suçun mağduru olmaları durumunda haklarının korunmasının ve gereksinimlerinin giderilmesinin üzerinde durulmasının ve bu noktada ceza adalet sisteminde yer alan onarıcı adalet yaklaşımının benimsenmesi gerektiğinin vurgulanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Engelli Mağdur Bireylerin Hakları ve Gereksinimleri Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Onarıcı Adalet Yaklaşımı

Engelli mağdur bireylerin haklarının korunabilmesi ve gereksinimlerinin karşılanması açısından sosyal hizmet mesleğinin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu bireylerin toplumda engel durumlarından dolayı yaşadıkları çeşitli mağduriyetlerin üzerine bir de suçun mağduru olma durumu eklenmektedir. Ancak sosyal hizmet uygulamalarıyla bu bireylerin mağduriyet durumlarının en azından katlanarak devam etmemesi sağlanmaya çalışılmalıdır.

IFSW (2014)'ye göre sosyal hizmet, sosyal adalet, insan hakları, karşılıklı sorumluluk ve farklılıklara saygıyı temel alan, insanların iyilik halini geliştirmeye ve yaşam zorlukları ile baş etmeye önem veren, sosyal değişim ve gelişim ile sosyal bağlılığı destekleyen, insanları özgürleştiren, uygulamaya dayalı bir meslek ve akademik bir disiplindir. Bu açıdan bakıldığında engelli mağdur bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamalarının önemi anlaşılmaktadır.

Bir suçun mağduru olmak her birey için oldukça zor bir durumdur. Bu birey, engelli olduğunda, mağdur olma durumunun getirdiği zorlukların üzerine engelli olma durumunun getirdiği zorluklar da eklenmektedir. Bu nedenle suça maruz kalan engelli bireylere, toplumu oluşturan diğer tüm bireylerle eşit hakların verilmesi, bunun yanında sahip oldukları engel durumunun getirdiği gereksinimlerinin de ayrıca göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Adalet Bakanlığı Mağdur Hakları Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan Mağdura Yaklaşım Kılavuzu (2016: 7)'nda da belirtildiği gibi, kadın, yaşlı, engelli ve çocuk mağdurlara öncelik tanınmalıdır ve mağdurun ivedilik arz eden bir talebi ya da beklemeye engel fiziksel veya ruhsal probleminin söz konusu olması halinde ilk önce bu soruna yönelik işlemler yapılmalı ve kişiye öncelik tanınmalıdır. United Nations Development Programme Türkiye tarafından hazırlanan Türkiye'de

Mağdur Haklarının ve Mağdurlara Verilen Hizmetlerin Güçlendirilmesi: Etkin Uygulamaya Doğru Raporu (2014: 6)'nda ise tüm uluslararası hukuk belgeleri, suç mağdurlarına ayırım gözetmeme ilkesini uygular denmektedir. Mağdurlara ırk, renk, etnik veya sosyal köken, dil, din, siyasi veya diğer görüş, ulusal bir azınlığa mensubiyet, varlık, doğum, engellilik, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, ikamet durumu veya sağlık gerekçeleriyle hiçbir ayırım gözetilmeden saygıyla ve duyarlı biçimde davranılması gerekmektedir. Yine aynı Kılavuz'da, engelli bireylerin suç mağduriyeti, gerek kendini savunma imkânlarının eksikliği gerekse suç nedeniyle oluşan kayıpların etkileri itibarıyla engelsiz bireylerin mağduriyetlerinden çok daha derin bir sosyal problem teşkil etmektedir denmektedir. Bu nedenle engelli bireylerin tanınması, hassasiyetlerinin bilinmesi, ihtiyaçlarının anlaşılması ve karşılanması yaşamın herhangi bir alanı kadar ceza adaleti sistemi ve bu sistemin aktörleri açısından da önem arz etmektedir. Bu noktada tekrar vurgulamakta yarar görülmektedir ki, engelli bireylerin böyle bir risk altında olduklarını bilmek, onların karşılaşılabilecekleri bu riskin ortadan kaldırılması ve bu durumun gerçekleşmesi halinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda yarar sağlayacaktır.

Türkiye'de Mağdur Haklarının ve Mağdurlara Verilen Hizmetlerin Güçlendirilmesi: Etkin Uygulamaya Doğru Raporu'na göre mağdura müdahalede en önemli konulardan biri, sade, tekbiçim veya standartlaştırılmış bir müdahale mümkün olmamasıdır. Her mağdur kendi özelinde ve bireyselleştirici biçimde ele alınmalıdır. Bununla birlikte kişiye özgü ihtiyaçları tespit etmek ve mağdurun kendine özgü durumunu değerlendirmek için mağdurun kişisel özelliklerini etkileyebilecek etkenler veya önceki deneyimleri, işlenen suçun türü ve özellikleri ve suçun gerçekleştiği koşullar dikkate alınarak, mağdurun özel kırılganlık durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu da sosyal hizmetin en temel ilkelerinden olan bireyin eşsizliği ve bireyin bulunduğu yerden başlama ile bağlantılıdır. Dolayısıyla, her birey için geçerli olduğu gibi, engelli mağdur bireyler için de bu ilkeler doğrultusunda çalışmalar yapmak önemlidir. Tüm mağdur bireylerle yapılan çalışmalarda gösterilen hassasiyetlere ek olarak, engelli mağdur bireylerin ayrıca kendi özellerinde de değerlendirilmeleri gerekmektedir. Bu bireyler, kendi engel durumlarına, engel türlerine ve derecelerine, maruz kaldıkları suçun türüne, suçun gerçekleşme biçimine ve mağduriyetin ardından yaşadıklarıyla birlikte bir bütün olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidirler. Bununla birlikte engelli mağdur bireylerin uğradıkları zararların giderilmesi sürecinde, kendilerinin kurum ve kuruluşlara gelerek birtakım sorular sormaları veya bir şeyler istemeleri yani yardım talep etmeleri beklenmemeli, gereksinim duydukları yardım ve hizmetler onlara götürülmelidir. Mağdur bireyle müdahale sürecinde bağlantı kuracak tüm

meslek elemanları, mağdurun yaşadığı duygusal, öznel bağlamı kavramalı ve empatik bir tavırla mağdurla çalışmalıdır.

Söz edilen bu gereklilikler açısından bakıldığında, sosyal hizmet bakış açısı ile ceza adalet sistemi içerisinde yer alan onarıcı adalet yaklaşımının ortak yönleri olduğu düşünülmektedir. Çalışmada öncelikle ceza adalet sisteminde yer alan temel üç yaklaşımdan cezalandırıcı adalet yaklaşımına ve dağıtıcı adalet yaklaşımına kısaca değinilmekte, daha sonra ise onarıcı adalet yaklaşımına ayrıntılı biçimde yer verilmekte ve sosyal hizmet uygulamaları ile ortak yönleri vurgulanarak, engelli mağdur bireyler açısından onarıcı adalet yaklaşımının ve sosyal hizmet uygulamalarının öneminden söz edilmektedir.

Bireylerin suça maruz kalmaları durumunda, bu sorunun çözülebilmesi için mağdurun ve failin bir sistem içerisinde değerlendirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Ceza sistemleri, Albert Eglash (1958; akt. Van Ness ve Strong, 2010: 21-22)'ın belirttiği gibi, bir suç karşısında uygulanacak prosedüre göre, sonunda gerçekleştirilmesi amaçlanan hususa göre ve yargılamanın temel prensibine göre olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Buna göre ilki, bireyin gerçekleştirdiği fiil karşısında onu cezalandırmanın amaçlandığı 'Cezalandırıcı Sistem' (Retributive Justice), ikincisi, fiili gerçekleştirilen kişinin iyileştirilmesinin amaçlandığı 'Dağıtıcı Adalet' (Distributive Justice), üçüncüsü ise, failin gerçekleştirdiği fiil sonucu mağdurda meydana gelen zararın giderilmesinin amaçlandığı 'Onarıcı Adalet'tir (Restorative Justice).

Uzun yıllardır uygulanan cezalandırıcı adalet yaklaşımında, Yavuz (2015: 90)'un da belirttiği gibi insanlar suçları bilerek ve isteyerek işlemekte, bunun sonucunda da yaptıkları eylemlerden sorumlu tutulmaktadırlar. Dolayısıyla suç niteliğindeki eylemler için 'ceza' söz konusudur. Cezanın uygulanması ise 'caydırıcılık' temeline dayanmaktadır. Suç işlemiş kişileri bu eylemden vazgeçirebilmek ve diğer kişilerin suç işlemesini önlemek için kişinin yeterli ölçüde cezalandırılması gerekmektedir.

Cezalandırıcı adalet yaklaşımına bakıldığında suç işleyen kişiyi rehabilite etmeye ve yaptığı davranışın sorumluluğunu almaya yönelik 'ceza' vermenin dışında bir düzenleme bulunmazken, suçtan mağdur olan kişinin ve toplumun uğradığı zararın giderilmesine yönelik bir düzenleme de bulunmamaktadır. Bu adalet sistemine göre işlenen suç düzeltilmenin tek yolu 'ceza'dır.

Dağıtıcı adaletin temelinde ise, Kurt (2006: 206)'a göre eşitlik ilkesi bulunmaktadır ve dağıtıcı adalet çerçevesinde bireylerin kapasiteleri göz önünde bulundurulmalıdır ve bu kapasiteleri oranında toplumsal statü ve rol üstlenmeleri gerekmektedir. Güriz (2001: 13) ve Gözler (2009: 107) de benzer şekilde dağıtıcı adalette, herkesin yeteneğine ve toplum içindeki durumuna göre kendine düşeni

alması gerektiğini vurgulamış, dağıtıcı adaletin amacının ise kişi ile toplum ve devlet arasındaki ilişkilerin düzen içinde olmasının sağlanması olduğunu belirtmiştir. Dağıtıcı adalette söz konusu olan eşitlik, mutlak değil göreceli bir eşitlik ve bireylerin hak ve ödevleri yetenekleri ve toplumdaki durumlarına göre çeşitlilik göstermektedir.

Cezalandırıcı adalet ve dağıtıcı adalet sistemlerinin suçla mücadelede etkili olmaması ve mağdurların haklarını yeterince göz önünde bulunduramayan sistemler olması nedeniyle ceza adalet sisteminde yeni düzenlemelere gereksinim duyulmuş, bu da beraberinde ‘onarıcı adalet’ kavramını ortaya çıkarmıştır. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi) tarafından hazırlanan ‘Onarıcı Adalet Programları El Kitabı’nda ‘onarıcı adalet’ bir problem çözme yaklaşımı olarak tanımlanmıştır. Onarıcı adalet yaklaşımında suç oluşturulan davranışların sadece hukuku ihlal etmediği aynı zamanda mağdura ve topluma da zarar verdiği düşünülmektedir. Bu nedenle suç oluşturulan davranışın sonuçlarını gidermek için yalnızca ceza uygulanmamakta, mümkün olduğunca mağdurların ve failerin de sürece katılabilmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda mağdurlara ve failere gereken yardımın ve desteğin sağlanacağı bir yapı da oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu yapının oluşturulması için dikkat edilmesi gereken bazı temeller bulunmaktadır. Jahic ve Yeşiladalı (2008: 16-17)’nin da belirttiği gibi onarıcı adalet üç temel ilkeye dayanmaktadır:

- Adalet, kişilerin gördükleri zararın onarılması yönünde çalışmasını gerektirir.
- Suçtan doğrudan ve en fazla etkilenen kişilere, talep etmeleri halinde adalet sürecine katılmaları için fırsat sağlanmalıdır.
- Devletin rolü adil bir kamu düzenini korumak, toplumun rolü ise adil bir barış düzenini inşa etmek ve sürdürmektir.

Yukarıda belirtilen bu temel ilkelerden de anlaşılacağı gibi, onarıcı adalet yaklaşımıyla mağdur bireylerin suça maruz kalmalarının ardından yaşadıkları sorunların çözümünde etkin rol oynamaları, bu süreçte duygu ve düşünce paylaşımlarında bulunabilmeleri; failerin ise, işledikleri suçun ardından yaşanan sorunların çözümünde etkin rol alabilecek ve toplumla yeniden bütünleşebilecek duruma gelebilmeleri amaçlanmaktadır. Dolayısıyla onarıcı adalet yaklaşımıyla hem mağdurlar hem de failer adalet sürecinin içinde yer almaktadırlar ve adalet, yalnızca mağdurlar ya da yalnızca failer üzerinden sağlanmamaktadır. Bu bakış açısı, sosyal hizmet uygulamaları açısından da önemli bir yere sahiptir. Bireyin kendi hayatına ilişkin sorumluluklarını üstlenmesinin sağlanması, uzman tarafından savunuculuğunun yapılarak kendi hayatının savunucusu haline gelebilmesi, kendileriyle empati kurulduğunu hissedebilmeleri,

bu bireylerin gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik sosyal hizmet uygulamalarının da temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte faillerin toplumla bütünleşmelerine yönelik çalışmalar da yine sosyal hizmet mesleği açısından önemli bir yere sahiptir.

Engelli bireylerin suça maruz kalmaları durumunda, öncelikli hedefin gördükleri zararın giderilmesi olması gerektiği açıktır. Bunun yerine, işlenen suçun nedenine, engelli bireyin güçsüzlüğüne, bireyin engelli olmasının suça maruz kalmasındaki etkisine vurgu yapılması, bireyi güçsüzleştiren ve süreci hedeften uzaklaştıran bir unsur olacaktır. Bununla birlikte, engelli bireyin zararının giderilmesine yönelik süreçte olabildiğince tam katılımının sağlanması önemli bir gerekliliktir. Engelli bireye, yardıma muhtaç ve aciz muamelesi yapılması, onunla birlikte değil onun adına hareket edilmesi, onun üzerinde her anlamda olumsuz etkilere yol açacaktır. Bu durum sosyal hizmetin en temel özelliklerinden olan birey adına değil birey ile birlikte çalışma ile de çelişecektir. Bu nedenle onarıcı adalet yaklaşımının bu temel ilkelerinin doğru biçimde benimsenmesi ve uygulanması önemlidir.

Cezalandırıcı adalet yaklaşımında suçun karşılığı olarak cezaya odaklanılmakta ve mağdur bireyin uğradığı hak ihlalinin bedeli, faile verilen ceza ile eşdeğer görülmektedir. Onarıcı adalet yaklaşımında ise, mağdurun suça maruz kalmasının ardından yaşadığı sorunların çözülmesi ve failin bu çözüm sürecinde etkin bir rol almasının sağlanması temel hedeflerdendir. Burada, başlangıç noktasının mağdur bireyin yaşadığı hak ihlali olarak alındığı ve suçu işleyen bireyin ceza alarak konunun kapanmasından ziyade, onun da yaptığı hatanın bilincine vararak topluma yeniden kazandırılması olduğu söylenebilir. Engelli bireylerin suçun mağduru olmaları durumu açısından bakıldığında, mağdur odağından hareket eden onarıcı adalet yaklaşımının, cezalandırıcı adalet yaklaşımına göre bu bireylerin haklarını daha fazla koruyan bir yaklaşım olabileceği görülmektedir. Bu durum aynı zamanda sosyal hizmetin bakış açısıyla, her bireyin eşsiz olduğu inancıyla ve bireyin onuruna saygı ilkesiyle de uyum göstermektedir ve her bireyin topluma kazandırılması gerektiğini göstermektedir.

Bireylerin, suçun mağduru olma deneyimini yaşamalarının ardından, yaşadıkları bu deneyimi anlamlandırmaya çalışma süreçlerinin, yalnızca suçun gerçekleştiği andan ibaret olmadığını bilincinde olunması önemlidir. Engelli mağdur bireylerin bu anlamlandırma çabalarında, toplumun bakış açısının da etkisiyle zaten önceden beri gelen bir alışkanlık olarak kendilerini aciz bireyler olarak görmeleri değil, aksine bu süreçten güçlenerek çıkmayı başarabilen bireyler olarak görmelerinin sağlanması gerekmektedir. Adalet Bakanlığı Mağdur Hakları Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan Mağdura Yaklaşım Kılavuzu (2016: 7)'nda da mağdur kendini güvende hissetmeli, mağdura karşı eleştirel, yargılayıcı tutum

ve davranışlardan kaçınılmalıdır denmektedir. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, engelli bireylerin yaşadıkları mağduriyet açısından engel durumlarından dolayı kendilerini aciz hissetmemelerinin önemli olduğu görülmekte, onarıcı adalet yaklaşımının bu amaca hizmet edebileceği düşünülmektedir. Deal ve Kristiansson (2007: 2)'a göre mağdurun bir engelinin olması durumunda, meslek elemanları süreç boyunca gerekli tüm hazırlıkları gerçekleştirmelidir. Her bir vakanın ve her bir bireyin kendine özgü özellikleri olduğu unutulmamalıdır, ancak bireyin bir engelinin olması durumunda, bu kendine özgü özellikler de daha belirgin bir hale gelebilmektedir. Bu nedenle meslek elemanlarının bu bireylere nasıl yaklaşmaları ve onlarla yapacakları görüşmelerde nelere dikkat etmeleri gerektiğini bilmeleri önemlidir.

Mağdura Yaklaşım Kılavuzu (2016: 37-38)'nda da belirtildiği gibi, engelli mağdur bireylere yaklaşımda dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Örneğin, bu bireylerin bir kez daha mağdur edilmemesi için gereken tedbirlerin alınması, önyargılı olunmadan hizmet sunulması, herhangi bir yasal zorunluluk olmadıkça adli süreçte ilgili birimlere gelmelerinin istenmemesi gerekmektedir. Sağlık kuruluşlarına uygun şekilde sevk edilmelerinin, muayene/inceleme için bekletilmemelerinin, öncelik haklarının gözetilmesinin ve kuruluş içinde refakatçi hizmetinden yararlandırılmalarının, sağlık kuruluşunda özel iletişim kurulması gereken bireyler için muayene/inceleme sırasında özel uzmanlar (işaret dili bilen gibi) bulundurulmasının, hizmet sunulan binaların uygun fiziki koşullara sahip olmasının sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte bireyin engel türünün ve derecesinin ve bu engel durumundan kaynaklanan gereksinimlerinin bilincinde olunması önemli bir gerekliliktir.

Engelli mağdur bireylere yönelik uygulamalarda, daha önce de belirtildiği gibi engelli bireylerin toplumu oluşturan diğer tüm bireylerle eşit haklara sahip olmaları, engel durumlarının göz önünde bulundurulması, bireyselleştirilmiş uygulamalarla kendilerine yaklaşılması gibi özen gösterilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, engelli mağdur bireylerle iletişim kurarken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar da bulunmaktadır. Bunlara dikkat edilmesi, maruz kaldıkları suçun ardından bununla baş edebilmeleri açısından oldukça önemlidir. Örneğin Hughes ve diğerleri (2011: 198)'nin de belirttikleri gibi, engelli suç mağduru bireyler için, mülakat, rapor yazma, soruşturma ve hukuk sürecinin genellikle uzun ve yıpratıcı olduğu görülmektedir. Engelli mağdur bireyle yapılan mülakatta ortaya çıkan sorunlar ve bu mülakatların raporlaştırılması sürecinde yaşanan sorunlar, bu bireylerin yaşadıkları istismarın bildirilmesi ve sonuca ulaşılması konusunda da sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Engelli bireylerin yaşadıkları mağduriyete ilişkin yapılacak mesleki görüşmelerde dikkat edilmesi gereken hususlar, bu bireylerin engel türüne veya maruz kaldıkları suçun türüne göre değişebilmektedir. Örneğin Rosenberg ve Abbeduto (1993: 421)'ya göre zihinsel engelli bireyler, istismar olaylarını bildirme konusunda hem konuşurken hem de dinlerken zihinsel yaşlarından beklenenin altında davranışlar gösterebilmektedirler ve bu da sorunlara neden olabilmektedir. Baledarian (2004), zihinsel engelli bireylerle mülakatta, özel yöntemler ve yaklaşımların kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Krähenbühl ve Blades (2006:326) de benzer şekilde, kullanılan mülakat tekniklerinin özellikle de istismara ilişkin kanıtları ve mağdur bireyin yaşadığı duygusal tepkileri anlama süreci ile terapötik yardımı planlarken bilgi toplama sürecinde oldukça önem taşıdığını belirtmişlerdir. Örneğin cinsel istismar, mağdur bireyin olağan dışı bir davranışından şüphe duymayla anlaşılabilir. Görüşmede genellikle açık uçlu sorular sormak ve yalnızca çok gerektiğinde kapalı uçlu sorular sormak, sonlandırırken kısaca özetlemek yararlı olacaktır. Bununla birlikte, Poole ve Lamb (1998), Roberts ve Powell (2001: 1652) ve Kebbell (2004: 25) gibi araştırmacıların da belirttikleri gibi, meslek elemanı, görüşmeleri sırasında engelli mağdur bireye onun görüşlerini etkileyebilecek türde tavsiyeler vermemeli, onun kendi durumunu keşfedebilmesine yardım etmeye yönelik sorular sormalıdır. Açık uçlu sorular sormak danışanın düşünce ve duygularını keşfetmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak bazen danışanlar açık uçlu sorulara yanıt verebilecek durumda olmayabilirler. Böyle bir durumda meslek elemanları görüşmeyi kolaylaştırabilecek alternatif yollar ararlar. Örneğin, danışanın kelime dağarcığı meslek elemanınınkinden farklılık gösterebilir ve bazı kelimelerin anlamını sormak durumunda kalabilirler. Böyle durumlarda meslek elemanının özverili davranması gerekmektedir (Van Nijnatten ve Heestermans, 2010: 403).

Hughes ve diğerleri (2011: 202)'nin de belirttikleri gibi, suç işlemeye yönelik hukuki yaptırımların olması ve engelli mağdur bireylerle iletişimde belli hususlara özen gösterilmesi, hem engelli bireylere yönelik suçların bildirilmesi konusunda hem de bu bireylerin yaşadıkları travmayı ve toplumda yeniden mağdur olma durumlarını azaltma konusunda etkili olacaktır. Görüşmelerde bu bireylerle kurulacak iletişime özen gösterilmesi, engelli mağdur bireylerin ceza adalet sisteminden daha fazla dönüt almalarını ve bu sisteme daha kolay ulaşabilmelerini sağlayacaktır. Dolayısıyla, çalışmanın önceki bölümlerinde de söz edildiği gibi, engelli bireylerin uğradıkları mağduriyet durumunun giderilmesi ve bunun için de ilgili birimlere bu bireylerin uğradıkları zararın bildirilmesi konusunda, bu bireylere yaklaşım önemli bir yere sahiptir.

SONUÇ

Engelli mağdur bireylerin ceza adalet sistemine dâhil olmak zorunda kaldıkları andan itibaren ta ki süreç sonlanana kadar haklarının korunması ve bu süreçte onarıcı adalet yaklaşımının göz önünde bulundurulması önemlidir.

Engelli mağdur bireyler açısından var olan durum değerlendirildiğinde, bu bireylerin mağdur riski kavramı ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Mağdur riski, bir suçun mağduru olma ihtimalinin bulunması durumu (Bacanlı, 2007: 34) olarak tanımlanmıştır. Engelli mağdur bireyler, ceza adalet sistemindeki yetersizlikler nedeniyle sosyal, fiziksel ve psikolojik sorunlar yaşayabilmektedirler. Engelli mağdur bireylerin, ceza adalet sistemine dâhil olduktan sonra pek çok kurum ve kuruluşla ilişki kurmaları gerekmektedir. Ancak var olan kurum ve kuruluşlara bakıldığında, hemen hepsinin engelli bireyler için fiziksel açıdan yetersiz olduğu görülmektedir. Suça maruz kalmanın ardından yaşanan sorunların üzerine muhatap kalınan kurum ve kuruluşların fiziksel açıdan zorlayıcı koşullara sahip olması, engelli mağdur bireylerin yaşadıkları sorunların artmasına neden olmaktadır.

Bunların yanında mahkemelerdeki iş yükü, mağdur bireyler için yeterli zaman ayrılamamasına ve yaşanan süreçten mağdur bireylerin daha da olumsuz etkilenmelerine yol açmaktadır. Mahkemelerde yaşanan bu süreçlere ek olarak, engelli mağdur bireyle temas halinde olacak meslek elemanlarının bu konuya ilişkin yeterli bilgi donanımına sahip olmamaları veya mağdur bireylerin hassasiyetlerini gözetmeyen tutum ve davranışları da engelli mağdur bireyler için yaşanan sorunların artmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle, engelli mağdur bireylerle çalışırken, meslek elemanlarının bu bireylerin engel türü ve derecelerini göz önünde bulundurarak gerekli hassasiyetleri gözetmeleri gerekmektedir. Özellikle mülakat ve raporlama sürecinde, mağdurun ikinci kez mağdur edilmemesi öncelikli hedeflerden olmalıdır. Bu süreçte engelli mağdurun engel durumuna göre -mağdur işitme engelli bir bireyse, işaret dili bilen bir kişinin yardımıyla mülakat yapılması gibi- mülakat tekniklerinin kullanılması mağdurun kendini doğru ifade etmesi ve herhangi bir hak kaybı yaşamadan sistemde kendini var edebilmesi için önemli bir husustur. Çünkü bu aşamalarda yapılacak bir hata, kurulacak yanlış bir iletişim ya da yapılacak yanlış bir uygulama mağdurun sistem içinde yeniden mağduriyetine sebep olabilecektir. Bu noktada meslek elemanlarının bu hassasiyetler gözetilerek eğitilmeleri ve bu eğitimlerin belirli dönemlerle tekrarlanması mağduriyetlere yol açmamak açısından önemlidir.

Yapılan yasal düzenlemeler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde incelendiğinde çoğunlukla mağdur haklarına odaklanıldığı, engelliler gibi daha

hassas ve kırılgan gruplara yönelik düzenlemelere yeterince yer verilmediği gözlemlenmiştir. Yasal düzenlemelerde yer almayan hakların uygulamalarda yer bulmasının mümkün olmayacağından hareketle, daha hassas ve kırılgan gruplara yönelik yasal düzenlemelerin oluşturulması ve hayata geçirilmesi önemlidir. Her engel türünün kendine özgü hassasiyetleri olabileceği gibi (işitme engelli birey olma gibi), maruz kalınan suça özgü de hassasiyet gösterilmesi gereken durumlar olabilmektedir (cinsel istismara maruz kalma gibi). Bununla birlikte, her birey eşsizdir ve kendine özgü kişisel, sosyal ve kültürel özelliklere sahiptir. Bu nedenle engelli mağdur bireylerle yapılacak çalışmalarda standartlaştırılmış tek düze uygulamaların varlığı bu bireylerin mağduriyetini gidermekten çok ikinci kez mağdur olmalarına neden olacaktır.

Söz edilen tüm bu hususlar açısından bakıldığında, engelli mağdur bireylerin suça maruz kalmalarının ardından zararlarının giderilmesine yönelik süreçlerin yaşamları açısından ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan hem sosyal hizmet uygulamalarının gereğince gerçekleştirilebilmesinin, hem de onarıcı adalet yaklaşımının temel alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Engelli mağdur bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamalarında da, onarıcı adalet yaklaşımında mağdurun zararının giderilmesi ve yaşadığı bu süreçten mümkün olan en az hasarla çıkmayı başarabilmesi esas hedeftir. Böylelikle zaten engelli olmasının mağdur olma potansiyeli taşıdığına dair ön koşullanmaya sahip olan engelli bireylerin, bu şekilde korkularının azalacağı, yalnızca engelli olmanın suça maruz kalmak için gerekçe olmadığına dair inançlarının güçleneceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı, Tarih: 28.06.1985, Sayı: 11.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Mağdura Yardım Edilmesi ve Mağduriyetin Önlenmesi Hakkında Tavsiye Kararı, Tarih: 17.09.1987, Sayı: 21.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Suç Mağdurlarının Hakları, Desteklenmesi ve Korunması Hakkında Asgari Standartlar Oluşturmak Üzere Direktifi, Sayı: 2012/29/Eu, Tarih: 25.10.2012, Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, Sayı: L. 315/57, Tarih: 14.11.2012.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Şiddet Suçu Mağdurlarına Tazminat Ödenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Tarih: 24.11.1983.

Bacanlı, Mehmet Rifat, *Ceza Muhakemesinde Mağdurun Korunması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Ceza ve Ceza Usul Hukuku Bilim Dalı, 2007.

Baledarian, N. J. *Interviewing skills to use with abuse victims who have developmental disabilities*. Los Angeles, CA: Disability, Abuse and Personal Rights Project, 2004.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Tarih: 20.11.1989.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. Kabul Tarihi: 27.05.2009. Sayı. 2009/15137.

Birleşmiş Milletler İşkencenin Önlenmesine Dair Sözleşme, Sayı: 39/46, Tarih:10.12.1984, Resmi Gazete Sayısı: 19799, Resmi Gazete Tarihi: 29.04.1988.

Birleşmiş Milletler Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Bildirisi, Sayı: 40/34, Tarih: 29.11.1985.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, Tarih: 17.07.1998.

Curry, Mary Ann ve Navarro, Fran, “Responding to Abuse Against Women with Disabilities: Broadening the Definition of Domestic Violence”, *Family Violence Prevention Fund Health Alert*, 8 (1), 2002, s. 1-5.

Deal, William Paul ve Kristiansson, Viktoria, “Victims and Witnesses with Developmental Disabilities and the Prosecution of Sexual Assault”, *The Voice*, 1 (12), 2007, s. 1-8.

Dönmezer, Sulhi ve Erman, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. III*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1997.

Edwards, Ian, An Ambiguous Participant: The Crime Victim and Criminal Justice, 2004, s. 967-982.

Elman, R. Amy, “Confronting the Sexual Abuse of Women with Disabilities”. *National Online Resource Center on Violence Against Women*, 2005. <http://www.vawnet.org/SexualViolence/Research/VAWnetDocuments/ARSVDisability.php>; Erişim Tarihi: 23.08.2016.

Gözler, Kemal, “İdare Hukuku”, Bursa, Ekin Kitabevi, Cilt I, 2009, s. 107.

Grossman, Susan F. ve Lundy, Marta, “Comparison of Persons with and without Disabilities Who Were Victims of Sexual Abuse and/or Sexual Assault”, *Journal of Social Work in Disability and Rehabilitation*, 7 (1), 2008, s. 19-46.

Güriz, Adnan, “Adalet Kavramı”, 2001, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Holstein, James A. ve Miller, Gale. (1990). Rethinking victimization: An interactional approach to victimology, *Symbolic Interaction*, 13 (1), s. 103-122

Howe, Keran, "Violence Against Women with Disabilities-An Overview of The Literature", *Women with Disabilities Australia*, 2000.www.WWDA.org.au/keran.htm; Erişim Tarihi: 23.08.2016.

Hughes, Rosemary B.,Curry, Mary Ann, Oschwald, Mary, Child, Beckie, Lund, Emily M., Sullivan, Michael J. ve Powers, Laurie R., "Responding to Crime Victims with Disabilities: The Perspective of Law Enforcement", *Journal of Policy Practice*, 10 (3), 2011, s. 185-205.

IFSW. (2014). <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>; Erişim Tarihi: 14.12.2016.

Jägervi, Lotta, "Who Wants to Be An Ideal Victim? A Narrative Analysis of Crime Victims' Self-Presentation", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 15 (1), 2014, s. 73-88.

Jahic, Galma ve Yeşiladalı, Burcu, Onarıcı Adalet: Yeni Bir Yaklaşım. G. Jahic ve B. Yeşiladalı (Ed.), *Onarıcı Adalet, Mağdur Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, İstanbul 2008, s. 15-21.

Johnson, Lee M., Mullick, Rehan ve Mulford, Charles L., "General Versus Specific Victim Blaming", *The Journal of Social Psychology*, 142, 2002, s. 249-263.

Kebbell, V. Witnesses with intellectual disabilities in court: What questions are asked and what influence do they have?. *Legal and Criminological Psychology*, 9, 2004, s. 23-35.

Krähenbühl, Sarah J. ve Blades, Mark. The effect of interviewing techniques on young children's responses to questions. *Child: Care, Health and Development*, 32 (3), 2006, s. 321-331.

Kunter, Nurullah, Yenisey, Feridun ve Nuhoglu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16. Basım, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2008.

Kurt, Senem, "Hayek'in Özgürlük ve Adalet Teorisi", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2 (3), 2006, s. 199-213.

Mağdurların Cezai Takibatlardaki Durumu Hakkındaki Konsey Çerçeve Kararı, 2001, Avrupa Toplulukları Resmi Gazete Tarihi: 23.03.2001.

Özek, Çetin, *Suç Mağdurlarının Korunması ile İlgili Bazı Sorunlar*, İHFM, 21, 1984, s. 1-4.

Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Kanunun Numarası: 5378. Kabul Tarihi: 01.07.2005. Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 07.07.2005. Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 25868.

Poole, Debra A. ve Lamb, Michael E. *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*. Washington, DC: American Psychological Association, 1998.

Roberts, K. P. ve Powell, Martine B. Describing individual incidents of sexual abuse: A review on the effects of multiple sources of information on children's reports. *Child Abuse and Neglect*, 25, 2001, s. 1643-1659.

Rosenberg, Sue, and Abbeduto, Leonard. *Language and communication in mental retardation: Development, processes, and intervention*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1993.

Ruback, R. Barry ve Singh, Purnima. Ingroup Bias, Intergroup Contact and the Attribution of Blame for Riots. *Psychology and Developing Societies*, 19, 2007, s. 249-265.

Sokullu Akıncı, Füsün, *Viktimoloji (Mağdurbilim) 2. Basım*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 1999.

Strang, Heather, "Repair or Revenge", *Victims and Restorative Justice*. Oxford: Clarendon Press, 2002, s. 8-24.

UNDP Türkiye, *Türkiye'de Mağdur Haklarının ve Mağdurlara Verilen Hizmetlerin Güçlendirilmesi: Etkin Uygulamaya Doğru Raporu*, 2014.

Van Ness, Daniel N. ve Strong, Karen Heetderks, *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*, New Providence, NJ: Anderson Publishing, 2010.

Van Nijnatten, Carolus ve Heestermans, Marianne, "Interviewing Victims of Sexual Abuse with An Intellectual Disability: A Dutch Single Case Study", *Journal of Social Work Practice*, 24 (4), 2010, s. 391-407.

Wemmers, Jo-Anne, "Victim Participation and Therapeutic Jurisprudence", *Victims and Offenders*, 3 (2-3), 2008, s. 165-191.

Yavuz, Hakan, "Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 23, 2015, s. 85-115.

**ENDÜSTRİYEL ALICILARIN SATIN ALMA SÜRECİNDE
YARARLANDIKLARI BİLGİ KAYNAKLARI VE KOBİ'LER ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

*INFORMATION SOURCES USED BY INDUSTRIAL BUYERS IN BUYING
PROCESS AND A RESEARCH ON SME'S*

Coşkun ÖZÇELİK¹ Ayşe AKYOL²

Geliş Tarihi: 04.10.2016 Kabul Tarihi: 11.04.2017
(Received) (Accepted)

ÖZ:Endüstriyel sektörde yer alan üretim, perakende ve hizmet alanlarındaki Kobi'ler, alıcıların eğilimlerini bilmeli ve stratejilerini bunlara göre oluşturmalıdırlar. Bunun yanında alıcıların onlara nasıl ulaştıklarını bilmeleri, Kobi'lerin reklam ve tutundurma harcamalarını daha doğru yapmalarını sağlayacaktır. Çalışmada araştırmanın amacına uygun olarak açıklayıcı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmayı sınırlayan zaman, para ve iş gücü nedeniyle örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Toplam 124 işletmeye birimlerden seçmek için kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Toplam 124 işletmeye uygulanan anket formunda W.A. Dempsey'in 1978'de kullandığı, 20 maddeden oluşan satıcı özellikleri ölçeği ve 15 maddeden oluşan bilgi kaynakları ölçeği kullanılmıştır. Anketler yüz yüze görüşme yolu ile elde edilmiştir. Ölçekler öncelikle faktör analizinden geçirilmiş ve satıcı özellikleri ölçeği 5, bilgi kaynakları ölçeği de 3 faktöre indirgenmiştir. Daha sonra bu iki ölçek arasındaki ilişkinin araştırılması için, ortaya çıkan bu faktörler ile kanonik korelasyon analizi uygulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Girişimcilik, Endüstriyel Satın Alma Süreci, Endüstriyel Pazarlama, Bilgi Kaynakları, Satıcı Özellikleri

ABSTRACT: SME's in manufacture, retail and service must know buyers' tendencies and create their strategy according to these tendencies. SME's must know how buyers connect with them. This information helps SME's to do advertisement and promotion outgoes better. Causal research method is used according to this research. Because of time, Money and workforce limits of study, Convenience sampling method is applicated. Survey is applicated to 124 firms and it is quoted from W.A. Dempsey's article in 1978. It includes vendor features scales and information sources scales. The first one consists of 20 statements. The other consists of 15 statements. Questioners are obtained by way of the interview. Firstly, scales are analyzed according to factor analysis. And vendor features scale is demeaned to 5 factors, information sources scale is demeaned to 3. Later, canonical correlation is applicated with these factors aim to research this relation between these two scales. According to this result of canonical correlation analysis, relevance practice in the lower level between two scales is identified.

Key words: Entrepreneurship, Industrial Buying Process, Industrial Marketing, Information Sources, Vendor Features

¹Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

² Prof. Dr., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

GİRİŞ

Ülkemizde 2015 TÜİK verilerine göre sanayi ve hizmet sektörlerinde 2013 yılında 2.695.131 girişim faaliyet göstermiştir. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (Kobi) toplam girişim sayısının %99,8'ini, istihdamın %74,2'sini, maaş ve ücretlerin %54,7'sini oluşturmuştur (TÜİK, 2015). Güncel olan bu tabloya bakılacak olursa girişimci işletmelerin artarak ülke ekonomisine katkı sağladığı görülmektedir.

Günümüz ekonomik hayatında; ticari sınırlar kalkmış, ulaşılabilirlik had safhaya ulaşmış, işletmeler şeffaflaşmış ve sektörlerdeki bilgi düzeyleri teknoloji ile birlikte üst seviyelere çıkmıştır. Böyle bir ortamda satın alım yapacak işletmeler potansiyel tedarikçileri araştırırken ve bunun kararını verirken en ince detaylara dahi dikkat etmeleri gerekmektedir. Endüstriyel satın alma sürecinde kullanılan bilgi kaynakları ve dikkate alınan satıcı özelliklerini araştıran bu çalışma, üretim yapıp kendi ürünlerini pazarlamaya çalışan Kobi'lere bir yol gösterici olması amaçlanmıştır.

Endüstriyel Pazarlama

Endüstriyel pazarlama, örgütsel alıcılarda katma değer yaratma kaydıyla diğer işletmeler tarafından bir ürünün, parçanın ya da hizmetin üretilmesi, fiyatlandırılması, dağıtılması ve tutundurulması faaliyetlerini kapsayan uzun soluklu bir yönetsel süreçtir (Arslan, 2012: 8). Satın alıcıların bilgi ve anlayışı etkili pazarlama stratejisi geliştirmenin esaslarındandır. Çünkü müşteri tatmini bir pazarlama stratejisinin sonucudur (Ghingold, 1985: 2).

Endüstriyel pazarlarda *ürün*, başka ürün ve hizmetin üretiminde kullanılmak üzere satın alınan ürünlerdir (Tapçı, 2006: 10). Alıcı için o ürünün ve ürün bilgisinin algılanış şekli oldukça önemlidir. Alıcı bilgiyi ona aktarıldığı gibi değil, bilgiyi kendi algılayış biçimine göre düzenlemektedir. Yani bilginin anlamı alıcı tarafından değiştirilmektedir (Parket, 1972: 339). *Fiyat*, endüstriyel karar sürecini %70 oranında etkileyen çok önemli bir değişkendir (Sütçü, 2010: 39). Özellikle sipariş ile hazırlanan endüstriyel ürünlerin fiyat tespiti zaman almakta ve bu fiyatı etkileyen birçok dış ekonomik etmen bulunmaktadır. Endüstriyel pazarlardaki *dağıtım*, genel olarak üretici işletme tarafından sağlansa da aracılar kullanılarak da yerine getirilebilmektedir (Arslan, 2012: 335). Endüstriyel *tutundurma* karmasında hangi karma elemanına daha fazla ağırlık verileceğini belirlemek için, pazar türleri ile bu pazarlarda değişime söz konusu olan ürün çeşitlerini ve özelliklerini dikkate almak gerekmektedir (Balta, 2006: 191).

1.1 Girişimcilik ve Endüstriyel Pazarlama

Belirli bir ekonomik, politik ve kültürel ortamda gerçekleşen girişimcilik, bu ortamın sosyo- ekonomik çevre ile ilişki ağları girişimci davranışın oluşmasında son derece önemlidir (Aykaç vd., 2009: 88).

İlişki ağlarının son derece önemli olduğu endüstriyel pazarlarda bir girişimcinin ilişki ağı; geçmişten bugüne kadar tanıdığı, şu an tanıyor olduğu, kendisinin tanımadığı ama onu tanıyan kişilerden oluşan bir ilişkiler ağıdır (O'Donnell vd., 2001: 752). İlişki ağları girişimcilere müşteri tabanlarının genişletilmesinde ve müşterilerin değişen istekleri ile ilgili farkındalıklarının geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Chaston, 2000: 41).

Girişimciler yeni işçilere kapı açmaları, girişimciliği özendirmeleri, büyük işletmelerin tedarikçileri olmaları ve toplumdaki hizmetleri sayesinde bölgeler arasındaki gelişmişlik seviyesini de dengelemektedirler (Ayık ve Keskin, 2008: 469). Girişimci, ileri teknoloji ile sanayinin yapılanmasında en önemli aktörlerden biri olarak görülmektedir (Eser ve Köse, 2005: 99).

Endüstriyel Satın Alma

Satın alma, işletme faaliyetlerinin devamını sağlamak için gerekli olan hammadde, araç - gereç ve malzemelerin satın alınması, tedarik edilmesidir (Taşova, 2007: 1). Bu satın alma davranışı, işletmenin finansal, teknolojik ve insan kaynaklarının zorlanması ve örgütün hedefleri sayesinde harekete geçmektedir (Gvili, 2003: 20).

Tek bir kişinin ürün ya da hizmet tedarikçisi seçiminde anahtar kişi olması nadir görülen bir durumdur. Tek bir yöneticinin bağımsız kararına dayanarak her siparişin alınması sık rastlanılmamaktadır (Saleh vd., 1970: 86).

1.2 Endüstriyel Alıcıların Kullandığı Bilgi Kaynakları

Endüstriyel süreçlerde kullanılan çoklu bilgi kaynakları endüstriyel alıcıların karmaşık karar verme süreci boyunca kullandıkları bilgilerin kalitesini kontrol etmelerine olanak sağlamaktadır ve dolayısıyla karar verme sürecindeki belirsizlikleri azaltmaktadır (Alejandro vd., 2011: 18).

Kullanılan bilgi kaynakları kişisel ve kişisel olmayan kaynaklar olarak ayrılabilir.

Endüstriyel satın alma sürecine katılımcı sayısının fazla olması, satın alma personelinin birbirlerini etkilemeleri, rasyonel kriterlerin önem taşıması gibi nedenlerden dolayı *kişisel bilgi kaynakları* endüstriyel alıcılar tarafından tercih edilmektedir (Yılmaz ve Erciş, 2012: 28). Moriarty ve Speakman' ın araştırmasında da (1984) kişisel bilgi kaynaklarının karar süreci boyunca önem taşıdığını ve bu bilgilerin işe yararlılığında herhangi bir sınırlama olmadığını ortaya çıkartmışlardır. Endüstriyel pazarlarda kullanılan kişisel bilgi kaynakları şunlardır: satış elemanları, ticari fuarlar, etkileşimli web siteleri, e-posta, kişisel tecrübeler, üst yönetim, kullanıcılar, işletme dışı danışmanlar, meslek arkadaşları, satın alma birimi, sohbet odaları.

Endüstriyel ilişkilerin sürdüğü ortamda hedeflere ulaşmak satış elemanının kurduğu iletişime bağlıdır. Fakat *kişisel olmayan yöntemler*; reklam, doğrudan pazarlama, kataloglar, ve son zamanlarda daha çok internet, kişisel satış sürecini

desteklemekte tamamlayıcı rol oynamaktadır (Long vd., 2007: 677). Bunun yanında gazete haberleri, derecelendirme kuruluşları, dergi reklam ve makaleleri de sayılabilir.

1.3 Endüstriyel Satın Alma Süreci

Endüstriyel ürün satın alma süreci, işletmelerin satın almak istedikleri mal veya hizmet ihtiyacını belirlediği, belirlediği bu ihtiyacı karşılayabilecek alternatif tedarikçileri bularak, değerlendirdikleri ve seçim yaptıkları karar verme süreci olarak tanımlanmaktadır (Özkan Tektaş, 2009: 13).

Endüstriyel satın alma süreci aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır:

1. Gereksinimin farkına varılması
2. Ürüne ilişkin niteliklerin belirlenmesi
3. Tedarikçilerin tanımlanması ve tekliflerin hazırlanması
4. Alternatiflerin değerlendirilmesi
5. Tedarik kaynağının seçimi ve sipariş
6. Satın almanın gerçekleşmesi
7. Ürün ve tedarikçi performansının değerlendirilmesi

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ VE ANALİZLER

İletişim kanalları ve bilgi kaynakları satıcılar tarafından tasarlandığı için alıcıların satıcılarda ne tür özellikleri dikkate aldığı ve bu satıcılara hangi kanallar aracılığı ile ulaştığı oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı alıcı işletmeler gözüyle satıcı işletmelerde hangi özelliklerin arandığını belirlemek ve alıcılara hangi bilgi kaynaklarını kullanarak iletişime geçildiğini tespit etmektir. Aynı zamanda alıcının satıcıda aradığı özellikler ve satıcının kullandığı bilgi kaynakları arasındaki ilişki de araştırılmaktadır.

Bu araştırma ile aynı zamanda Trakya Bölgesindeki Kobi'lerin satın alma sürecindeki bazı davranışları da gözlemlenmiş olacaktır. Dolayısıyla araştırma sonucunda bölgesel bir davranış tespitinde bulunulabilir.

4.2 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırma Trakya Bölgesinde endüstriyel alanlarda faaliyet gösteren imalat, hizmet ve perakende sektörlerindeki Kobi'ler üzerinde uygulanmıştır. Bu aşamada ilgili bazı işletmelere Ticaret ve Sanayi Odası kayıtlarından, ticari rehberlerden, sektör dergilerinden, internetten ulaşılmış, bazılarına ise anket çalışması sırasında yüz yüze görüşme ile bilgi olarak ulaşılmıştır.

Araştırmanın sınırları ise şunlardır:

- Trakya bölgesi ile sınırlıdır.
- 124 işletme ile sınırlıdır.

Bunun yanında maliyet ve zaman etkenleri de araştırmayı sınırlayan unsurlardandır.

4.3 Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın ulaşmayı amaçladığı işletmeler, Trakya Bölgesinde endüstriyel alanda faaliyet gösteren Kobi'lerdir. Tüm bu işletmeler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Ticari kayıtlardan ulaşılan işletme sayısı 394'tür. Bu işletmeler içerisinde mevcut kısıtlamalardan dolayı ulaşılan işletme sayısı ise 124'tür. Bu işletme sayısı araştırmanın örneklem boyutunu oluşturmaktadır.

4.4 Araştırma Yöntemi

Bu çalışma, endüstriyel pazarlarda alıcıların satıcılara ulaşmasını kolaylaştıran bilgi kaynaklarını tespit etmek ve bu tespitler ışığında satıcı işletmelere yol göstermek için yapılmıştır. Aynı zamanda bilgi kaynakları ve satıcı kriterleri ölçekleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmanın amacına uygunluğu açısından açıklayıcı araştırma yöntemi kullanılmıştır.

4.5 Veri Toplama Aracı ve Uygulama

Birincil veri elde etme yöntemlerinden olan anket ile veri toplama yöntemi çalışmanın veri toplama aracı olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni ana kütlelinin araştırmaya konu olan özelliklerinin belirlenmesidir. Araştırmanın amacına uygun olan ölçeklerin belirlenerek, katılımcının soruları istenen şekilde yanıtlanması ile verilere ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, hazırlanan anket formu ile Trakya Bölgesinde endüstriyel alanda üretim yapan, hizmet veren ya da perakende satış yapan Kobi'ler araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma sırasında anketler, çoğunlukla yüz yüze görüşme ile tamamlanmıştır. Ancak zaman ve maddi imkân kısıtlılığından dolayı bazı işletmelere internet aracılığı ile anketler gönderilmiş ve geri dönüş alınmıştır. Elde edilen bulgular SPSS 22.0 veri analizi paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir.

4.6 Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Güvenirlilik Analizleri

Satın almaya karar veren işletmelerin tedarikçilerinde aradıkları bazı özellikler bulunmaktadır. Alıcılar bu özellikler aracılığı ile istediklerini sürekli ve uygun fiyatlardan, istenen miktarda ve kalitede ürün tedarik edebilecek işletmeler aramaktadırlar. Yapılan bu çalışmada satıcı özellikleri ölçeğinde 20 satıcı değerlendirme kriteri bulunmaktadır.

Kullanılan diğer ölçek bilgi kaynakları ölçeğidir. Bu ölçek 15 ifadeden oluşmakta ve çeşitli bilgi kaynaklarını içermektedir. Bu ölçeğin amacı alıcıların satıcıları hangi kanallar aracılığı ile aradıklarını belirlemektir.

Tablo 4-1: Güvenirlilik Analiz Sonuçları

Ölçekler	Güvenirlilik Analiz Sonuçları
Satıcı Özellikleri Ölçeği	Cronbach's Alpha (α_1) = 0,877
Bilgi Kaynakları Ölçeği	Cronbach's Alpha (α_2) = 0,824

Tablo 4-1’de görüldüğü üzere satıcı özellikleri ölçeği güvenilirlik katsayısı $\alpha_1 = 0,877$ ve bilgi kaynakları ölçeği güvenilirlik katsayısı $\alpha_2 = 0,824$ ’tür. Bu değerler her iki ölçeğin de analizler için uygun olduğunu göstermektedir.

4.7 Ölçek İfadelerinin Önem Sıralamaları

Yapılan araştırmada, işletmelerin satıcılarda hangi özelliklere dikkat ettiği ortaya çıkarılmıştır. Aşağıdaki tabloda ölçekteki ifadelerin tercih edilme derecelerinin ortalamaları yer almaktadır.

Tablo 4-2: Satıcı Özellikleri Önem Sıralaması (Ortalamaya Göre)

Sıra	Değişkenler	Ortalama	S. Sapma
1	Kalite	6,66	0,731
2	Fiyat	6,45	0,940
3	Teklif Uygunluk	6,31	1,106
4	Ürün Özellikler	6,25	1,001
5	Onarım Hizmeti	6,14	1,205
6	Ahlaki/Hukuki Konular	6,12	1,279
7	Alıcıya Yönelik Tutum	6,06	1,215
8	Teknik Kapasite	6,00	1,249
9	Teslimat Kapasitesi	5,88	1,528
10	Süreç İletişimi	5,74	1,367
11	Kontrol Sistemleri	5,73	1,504
12	Paketleme Özelliği	5,65	1,476
13	Yardım ve Tavsiye	5,61	1,447
14	Performans Geçmiş	5,60	1,437
15	İş Sürecinin Kaydı	5,40	1,602
16	Bilinirlik	5,31	1,444
17	Eğitim Yardımları	5,30	1,715
18	Yönetim ve Organizasyon	5,22	1,575
19	Finansal Durum	5,10	1,775
20	Coğrafi Konum	4,32	1,994

“ Ölçek formunda semantik yöntem kullanılmıştır. Değişkenler, ‘1=Hiçbir önemi yok’ ile ‘ 7=Son derece önemli’ seçenekleri arasında değerlendirilmiştir.”

%89,5’inin imalatçı olduğu bu çalışmada alıcı işletmelerin satıcılarda hangi özelliklere ne derecede önem verdiklerini gösteren değerler görülmektedir. Buna

göre satıcılar için “fiyat” ve “kalite” ifadeleri yakın derecede yüksek önem seviyesine sahiptir. “Ürün özellikleri”, “teklife uygunluk”, “ahlaki ve hukuki konular” ve “alıcıya yönelik tutum” ifadeleri alıcıları etkileyen diğer özelliklerdir. Buna göre satıcı işletmelerin bu konularda hassasiyet göstermeleri satış ve pazarlama açısından faydalı olacaktır.

Bilgi kaynakları alıcıların satıcılara ulaşmasını sağlayan iletişim araçlarıdır. Bu iletişim araçları ve kullanma biçimleri endüstriyel alanda faaliyet gösteren sektörlerde ve firmalarda değişiklik gösterebilmektedir. Aşağıda katılımcıların hangi sıklıkta hangi bilgi kaynaklarını kullandıklarına ait ortalama ve standart sapma sonuçları yer almaktadır. Buna göre alıcı konumundaki işletmelerin satın alım yapmak istediklerinde hangi bilgi kaynaklarını ne derece kullandıkları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4-3: Bilgi Kaynakları Önem Sıralaması (Ortalamaya Göre)

Sıra	Değişkenler	Ortalama	S.Sapma
	Geçmiş Satın Alımlar	5,89	1,345
	E-posta Reklamları ve İnternet	5,31	1,800
	Fuarlar-Kongreler	5,27	1,736
	Telefon Yönlendirmeleri	4,97	1,657
	Satıcının Kişisel İrtibatı	4,88	1,806
	Kataloglar	4,82	1,697
	Satıcının İşletme Ziyareti	4,78	1,680
	Satıcının Telefon ile Araması	4,38	1,945
	Diğer Departmanlar	4,06	1,773
	Yerel Satın Alma Bölümleri	4,00	2,000
0	Satın Alma Rehberleri	3,65	1,984
1	Dış Satın Alım Yetkilisi	3,52	1,981
2	Kredi ve Mali Raporlar	3,51	2,018
3	Dergi Reklamları	3,33	1,788
4	Dergi Makaleleri	3,27	1,787
5			

“ Ölçek formunda semantik yöntem kullanılmıştır. Değişkenler, ‘1=Hiçbir önemi yok’ ile ‘ 7=Son derece önemli’ seçenekleri arasında değerlendirilmiştir.”

Bu tabloya göre katılımcıların en çok kullandığı bilgi kaynağı eski satın alım kayıtlarıdır. Doğal olarak daha önce satın alım yapılan işletmeler hem bilinirlik bakımından hem de samimiyet bakımından daha yakın olacağı için alıcı işletme ilk

olarak bu kaynaklara yönelmektedir. Fakat ilk defa satın alma durumunda böyle bir durum olmayacağı için alıcının diğer kaynaklara yöneleceği söylenebilir.

4.8 Faktör Analizi

Faktör analizi, aralarında ilişki bulunan çok sayıdaki değişkeni daha az sayıda, kavramsal olarak anlamlı ve birbirinden bağımsız değişkenlere (faktörlere) indirgeyen, yaygın olarak kullanılan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2002: 472).

Satıcı özellikleri ve bilgi kaynakları ölçeğinde faktör analizi yapılmasına karar verebilmek için gerekli testlerin sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4-4: KMO ve Bartlett-Küresellik Test Sonuçları

Ölçekler	KMO	Bartlett-Küresellik Testi
Satıcı Özellikleri	0,844	0,000
Bilgi Kaynakları	0,789	0,000

Satıcı özellikleri ölçeği KMO değeri 0,844 olarak bulunmuştur ve analiz için oldukça yüksek bir değerdir. Bartlett test sonucu ($p=0,000$) ise anlamlıdır yani değişkenler arasında korelasyon bulunmaktadır. Aynı şekilde bilgi kaynakları KMO değeri 0,789 olarak bulunmuştur ve analiz için oldukça yüksek bir değerdir. Bartlett test sonucu ($p=0,000$) ise anlamlıdır.

Satıcı özellikleri ölçeği için yapılan faktör analizinde 20 ifadeden oluşan ölçek 5 faktöre indirgenmiştir. Bu analiz sırasında Ahlaki / Hukuki konular ifadesi, faktör yükü yetersiz olduğundan dolayı analizden çıkartılmıştır. Ortaya çıkan 5 faktörün ölçeği açıklama oranı (varyansı) 62,031'dir. Bu oran ölçeğin temsili için yeterli bir orandır. Ortaya çıkan ilk faktör "Güvence Faktörü (B1)"; 1) Alıcıya Yönelik Tutum, 2) Teslimat Kapasitesi, 3) Teklife Uygunluk, 4) İş Sürecinin Kaydı ifadelerinden oluşmaktadır. "İşletme Hizmetleri Faktörü (B2)"; 1) Onarım Hizmeti, 2) Süreç İletişimi, 3) Kontrol Sistemleri, 4) Teknik Kapasite, 5) Eğitim Yardımları, 6) Yönetim ve Organizasyon, 7) Yardım ve Tavsiye ifadelerinden oluşmaktadır. "Ürün Faktörü (B3)"; 1) Kalite, 2) Performans Geçmişi, 3) Ürün Özellikleri ifadelerini kapsamaktadır. "Erişilebilirlik Faktörü (B4)"; 1) Coğrafi Konum, 2) Finansal Durum, 3) Bilinirlik ifadelerinden oluşmaktadır. Son olarak "Fiyat Faktörü (B5)" de 1) Fiyat ve 2) Paketleme Özelliği ifadelerinden oluşmaktadır.

Bilgi kaynakları ölçeği için yapılan faktör analizinde 15 ifadeden oluşan ölçek 3 faktöre indirgenmiştir. Yapılan analizde dergi makaleleri, telefon yönlendirmeleri 0,5'in üzerinde birden fazla değişkene yüklenme yaptıkları için analizden çıkarılmıştır. Daha sonra Geçmiş Satışlar 0,5 in altında kaldığı için analizden çıkarılmıştır. Oluşan bu 3 faktörün ölçeği açıklama oranı % 58,477'dir. Bu açıklama oranı yeterli seviyededir. Oluşan ilk faktör "Alıcı Kaynaklı Bilgi

Faktörü (F1)”; 1) Dış Satın Alım Yetkilisi, 2) Kredi ve Mali Raporlar, 3) Satın Alma Rehberleri ve 4) Diğer Departmanlar ifadelerinden oluşmaktadır. “Satış Personeli Faktörü (F2)”; 1) Satıcının Kişisel İrtibatı, 2) Satıcının İşletme Ziyareti, 3) Satıcının Telefon İle Araması ifadelerinden oluşmaktadır. “Ticari Kaynak Faktörü (F3)”; 1) Fuarlar-Kongreler, 2) E-posta Reklamları ve İnternet, 3) Kataloglar ve 4) Dergi Reklamları İfadelerinden oluşmaktadır.

Ortaya çıkan faktörlerin skorları kullanılarak iki ölçek arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu ilişkiyi araştırmak için kanonik korelasyon analizinden faydalanılmıştır.

4.9 Kanonik Korelasyon Analizi ve Sonuçları

Hotteling tarafından geliştirilen kanonik korelasyon analizi, tesadüfi iki değişken seti arasındaki ilişkiyi araştıran çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir (Özçömek vd., 2012: 112). Çok değişkenli ana kütlede çekilmiş iki değişken seti arasındaki ilişkileri inceleyen kanonik korelasyon analizi en yaygın ve en karmaşık ilişki analizidir (Kalaycı, 2014).

Yapılan bu çalışmada, 20 değişkenli satıcı özellikleri ve 15 değişkenli bilgi kaynakları ölçekleri faktör analizi yöntemiyle 5 ve 3 değişkene (faktöre) indirgenmiştir. Kanonik korelasyon analizinde de indirgenmiş bu faktörler kullanılmıştır. Yukarıda yer alan B1, B2, B3, B4, B5 değişkenleri satıcı özelliklerini; F1, F2, F3 değişkenleri de bilgi kaynakları ölçeğini temsil eden değişkenlerdir.

Yapılan kanonik korelasyon analizi ile ortaya çıkan yeni kanonik değişkenler iki veri seti (ölçek) arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Yapılan analiz sonuçları ve yorumları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4- 5: Kanonik Korelasyon Katsayıları, Wilk's Değerleri, Ki-Kare Değerleri ve Anlamlılık

No (U _i ,V _i)	Kanonik Korelasyon Katsayıları (R _i)	Wilk's Değerleri	Ki-Kare Değerleri	s.d.	Anlamlılık (α)
1	0,598	0,470	88,652	15	0,000
2	0,404	0,732	36,729	8	0,000
3	0,355	0,874	15,786	3	0,001

Tablo 4-5'te görüleceği üzere satıcı özellikleri seti ile bilgi kaynakları seti arasında üç kanonik değişken oluşmuştur. Yukarıdaki tabloda ilk kanonik değişken için korelasyon katsayısı %59,8'dir. Diğer kanonik değişkenler için ise sırası ile 0,404 ve 0,355'tir. Üç kanonik değişkene ait üç korelasyon kat sayısı da p < 0,05 olduğu için anlamlıdır. Bu durum iki set arasında ilişki olabileceğine işaret etmektedir.

Kanonik yük, bir küme içerisindeki orijinal değişken ile kanonik değişken arasındaki basit doğrusal korelasyon olarak ifade edilmektedir (Hair vd., 2010: 250). Kanonik yükler kanonik değişkenlere ve dolayısıyla kanonik korelasyon katsayısına en fazla katkıyı yapan orijinal değişkenlerin belirlenmesini sağlamaktadır (Bolat, 2004: 110). Yüklerden 0,3'ün altında kalanların katkısının çok az olduğu için önemsenmediği söylenebilir (Tabachnik ve Fidell, 2013: 592).

Tablo 4-6: Birinci Kanonik Değişken İçin Kanonik Yükler

Satıcı Özellikleri Setinin 1. Kanonik Değişken ile Korelasyon Katsayıları	(U ₁) Bilgi Kaynakları Setinin 1. Kanonik Değişken ile Korelasyon Katsayıları
-0,648 B4: Erişilebilirlik Faktörü	-0,722 F1:Alıcı Kaynaklı Bilgi Faktörü
-0,530 B1: Güvence Faktörü	-0,517 F3: Ticari Kaynak Faktörü
-0,393 B3: Ürün Faktörü	-0,459 F2: Satış Personeli Faktörü
-0,376 B2: İşletme Hizmetleri Faktörü	
-0,057 B5: Fiyat Faktörü	
R₁=0,598	

Tablo 4-6 incelendiğinde, birinci kanonik değişken çiftindeki yüklerin tümü negatif olduğundan, -1 ile çarpılarak tümünün işaretleri pozitif yapılarak, yorum kolaylığı sağlanabilmektedir. Ağırlıklar kanonik yükler olmak üzere, U₁ değişkeni satıcı özellikleri faktörlerinin ağırlıklı ortalaması olarak, V₁ de bilgi kaynakları faktörlerinin ağırlıklı ortalaması olarak göz önüne alındığında, satıcı özellikleri setindeki değişkenlerde artış veya azalış, bilgi kaynakları setindeki değişkenlerde artış veya azalışa karşılık gelmektedir. Bununla beraber bilgi kaynaklarındaki faktörlerde artışı (veya azalışı) en fazla etkileyen değişkenler sırasıyla B4 (Erişilebilirlik Faktörü), B1 (Güvence Faktörü), B3 (Ürün Faktörü), B2 (İşletme Hizmetleri Faktörü) olup, B5 (Fiyat Faktörü) değişkeninin genel olarak bilgi kaynakları değişkenlerinin ağırlıklı ortalaması gibi olan V₁'e etkisi diğer satıcı özellikleri değişkenlerine göre oldukça düşüktür. Yani genel olarak satıcı özelliklerine verilen önem arttıkça bilgi kaynaklarına verilen önem de artacaktır (veya azaldıkça azalacaktır). Fakat bu artışta (veya azalışta) B5 (Fiyat Faktörü)'in etkisi diğer satıcı özellikleri değişkenlerine göre oldukça az olacaktır.

Tablo 4-7: İkinci Kanonik Değişken İçin Kanonik Yükler

Satıcı Özellikleri Setindeki 2. (U₂) Kanonik Değişken ile Korelasyon Katsayıları		Bilgi Kaynakları Setindeki 2. (V₂) Kanonik Değişken ile Korelasyon Katsayıları	
-0,653	B5: Fiyat Faktörü	0,798	F2: Satış Personeli Faktörü
-0,572	B2: İşletme Hizmetleri Faktörü	-0,597	F3: Ticari Kaynak Faktörü
0,457	B4: Erişilebilirlik Faktörü	-0,080	F1: Alıcı Kaynaklı Bilgi Faktörü
-0,161	B1: Güvence Faktörü		
-0,105	B3: Ürün Faktörü		
R₂=0,404			

Yukarıda yer alan tabloda iki setin faktörleri arasında doğru yönlü orta derecede bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiyi temsil eden kanonik değişken R₂'nin ölçüsü 0,404'tür. Bu sonuçlara göre R₂ kanonik değişkeninin tanımlanmasında sırasıyla F2 (%79,8), B5 (-%65,3), F3 (-%59,7), B2 (-%57,2), B4 (45,7), B1 (-%16,1), B3 (-%10,5) ve F1 (-%8) etkilidir.

Tablo 4-7 incelendiğinde, yine yorum kolaylığı açısından işaretler ters çevrilip yorum yapıldığında, F3 (Ticari Kaynak Faktörü)'te varlık (veya artma) ve F2 (Satış Personeli Faktörü)'de yokluk (veya azalma) oldukça aslında bu ikisi arasındaki fark arttıkça B5 (Fiyat Faktörü) ve B2 (İşletme Hizmetleri Faktörü) de artacaktır. Aynı zamanda B5 (Fiyat Faktörü) ve B2 (İşletme Hizmetleri Faktörü)'deki artmayla beraber B4 (Erişilebilirlik Faktörü)'te de azalma olacaktır. Fakat çapraz yükü incelendiğinde (0.185) B5 ve B2 (işletme Hizmetleri Faktörü)'ye göre oldukça düşük olduğundan, bu azalma bilgi kaynakları faktörlerinden kaynaklı olmayıp, kendi içinde (Satıcı özellikleri seti içinde) B5 (Fiyat Faktörü) ve B2 (İşletme Hizmetleri Faktörü)'nin artmasından dolayı olacaktır.

Tablo 4-8: Üçüncü Kanonik Değişken İçin Kanonik Yükler

Satıcı Özellikleri Setinin 3. (U ₃) Kanonik Değişken ile Korelasyon Katsayıları	Bilgi Kaynakları Setinin 3. (V ₃) Kanonik Değişken ile Korelasyon Katsayıları
0,703 B3: Ürün Faktörü	-0,687 F1: Alıcı Kaynaklı Bilgi Faktörü
-0,530 B2: İşletme Hizmetleri Faktörü	0,613 F3: Ticari Kaynak Faktörü
0,333 B5: Fiyat Faktörü	0,389 F2: Satış Personeli Faktörü
-0,289 B4: Erişilebilirlik Faktörü	
0,173 B1: Güvence Faktörü	

$R_3=0,355$

Tablo 4-8'de iki ölçek arasında doğru yönlü düşük ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin değeri $R_3=0,355$ 'tir. Bu sonuçlara göre R_3 kanonik değişkenini tanımlayan faktörler sırasıyla B3 (%70,3), F1 (-%68,7), F3 (%61,3), B2 (-%53), F2 (%38,9), B5 (%33,3), B4 (-%28,9) ve B1 (%17,3)' tür.

Tablo 4-8 incelendiğinde, F1 (Alıcı Kaynaklı Bilgi Faktörü)'deki azalma (veya yokluk) ve diğer bilgi kaynakları faktörlerindeki artma (veya varlık), yani $F3+F2-F1$ farkı, B3 (Ürün Faktörü) ve B5 (Fiyat Faktörü)'te artmaya (veya varlığa) aynı zamanda B2 (İşletme Hizmetleri Faktörü) ve B4 (Erişilebilirlik Faktörü)'te azalmaya (veya yokluğa) karşılık gelmektedir. Bu ilişkide B1 (Güvence Faktörü)'in yeri oldukça düşük olduğu söylenebilir (yani B1 bu ilişkide etkisiz gibi görünmektedir). Aslında $B3+B5-(B2+B4)$ arasındaki farka odaklanmak gerekmektedir. Bu fark artmayı ya da azalmayı etkilemektedir.

Kanonik korelasyon analizinde diğer dikkate alınması gereken husus "toplam gereksizlik ölçüsü (total redundancy measures)" dır. Gereksizlik ölçüsü değişken setlerinden herhangi birinin diğerinin varyansını hangi düzeyde açıkladığını belirlemektedir (Albayrak, 2006: 488).

Tablo 4-9: Toplam Gereksizlik Ölçüleri

Kanonik Değişkenler	Satıcı Özellikleri Seti (SET 1/U)	Bilgi Kaynakları Seti (SET 2/V)
1	0,071	0,119
2	0,033	0,054
3	0,025	0,042
Toplam	0,129	0,215

Satıcı özellikleri setindeki toplam varyansın %12,9'u, bilgi kaynakları setindeki kanonik değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Bilgi kaynakları setindeki toplam varyansın %21,5'i ise satıcı özellikleri setindeki kanonik değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Dolayısıyla her iki setin açıklanma oranı oldukça düşük olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada endüstriyel pazarlarda alıcı işletmelerin satıcı işletmelerde hangi özelliklere dikkat ettiğini araştırmak ve bu satıcı işletmelere ulaşmak istendiğinde hangi bilgi kaynaklarından yararlandığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Satıcı değerlendirme ölçeğine verilen yanıtlara göre alıcı işletmelerin satıcı işletmelerde en fazla önemsedikleri ifadeler sıralanmıştır. Bunlar sırasıyla “Kalite”, “Fiyat”, “Ürün Özellikleri”, “Teklife Uygunluk”, “Onarım Hizmeti”, “Ahlaki/ Hukuki Konular” ve “Alıcıya Yönelik Tutum” dur. Her işletmenin önemseyeceği gibi fiyat ve kalite alıcıların ilk önemsedikleri ifadelerdir. Tüketicilerde de olduğu gibi endüstriyel alıcılarda da uygun fiyata kaliteli ürün alma eğilimi görülmektedir. Fakat bu iki ifadeden sonraki ifadeler onarım hizmetinin ve karşılıklı dürüst ve saygılı satın alma ilişkileri beklentisine işaret etmektedir.

Satıcı özellikleri tablosunda (Tablo 4-2) dikkati çeken diğer bir durum da “coğrafi konum” ve “finansal durum”dur. Alıcıların en son önemsedikleri bu ifadeler satıcı işletmelere ayrıca avantaj olarak yansımaktadır. Özellikle mikro ölçekli işletmelerde finansal durumun zayıflığı dikkat çektiği için, alıcıların bu durumu en son dikkate almaları işletmeyi rahatlatıcak bir durumdur. Günümüzde coğrafi konumun bir önemi kalmadığını bu araştırmayla da bir kez daha görülmektedir. Alıcıların coğrafi anlamda sınır tanımaması satıcının da reklam ve pazarlama anlamında sınır tanımaması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Bilgi kaynaklarının satın alma sürecinde kullanım sıklığına göre sıralanan Tablo 4-3'te alıcı işletmelerin hangi bilgi kaynaklarını önemsedikleri yer almaktadır.

Eski satın alım kayıtlarından sonra gelen en önemli bilgi kaynağı e-posta reklamları ve internettir. Çok az maliyetle çok etkili bir reklam yöntemi olan e-posta reklamları ve internet günümüz iş hayatının vazgeçilmez bir parçası ve bulunulması mecburi olan bir iş ortamı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra fuar ve kongre gibi reklam ve pazarlama platformları maddi açıdan güç isteyen faaliyetler olduğu için her işletme buralarda yer alamayabilir. Fakat katılımcıların satıcı işletmelere ulaşmak istediği en önemli ortam fuarlar ve kongreler olarak görülmektedir. Katılımcı işletmelerin alıcıları bulmak için kullandığı en önemli üç bilgi kaynağı geçmiş satın alım kayıtları, fuarlar, kongreler, e-posta reklamları ve internettir.

Fakat katılımcıların verdiği cevaplara göre bilgi kaynağı konusunda kullanımın en az olduğu ifadeler dergi reklamları ve dergi makaleleridir. Yine de bu sonuçlar dergilerde reklam, tutundurma gibi faaliyetlerin yapılmaması gerektiğini göstermemektedir. Her sektörün kendine has bir iletişim formatı ve algılayış biçimi olduğu unutulmamalıdır.

Yapılan faktör analizi ile satıcı özellikleri ölçeği 5 faktöre, bilgi kaynakları ölçeği ise 3 faktöre indirgenmiştir. İndirgenen bu faktörler kanonik korelasyon analizine alınarak iki veri seti arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu analizler sonucunda 3 kanonik değişken çifti tespit edilmiştir.

Anlamli bulunan bu üç kanonik değişkenden birinci kanonik değişken çiftinin faktör yapısında satıcı özellikleri setinden erişilebilirlik ve güvence faktörü ile bilgi kaynakları setinden alıcı kaynaklı bilgi faktörü, ticari kaynak faktörü ve satış personeli faktörü arasında 0,598 düzeyinde bir ilişki elde edilmiştir. Aynı zamanda satıcı özellikleri setindeki değişkenler ve bilgi kaynakları setindeki değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Birinci kanonik değişken için kanonik yüklerle bakıldığında satıcı özelliklerine verilen önem arttıkça bilgi kaynaklarına verilen önemin de arttığı söylenebilir. Fakat bu artışta fiyat faktörünün etkisi oldukça azdır.

İkinci kanonik değişken çiftinin faktör yapısında satıcı özellikleri setinden fiyat, işletme hizmetleri ve erişilebilirlik faktörü ile bilgi kaynakları setinden satış personeli ve ticari kaynak faktörü arasında yaklaşık 0.404 düzeyinde ilişki olduğu görülmüştür. Satış personeli faktörü ile ticari kaynak faktörü arasındaki fark arttıkça (yani birisi artarken diğeri azaldıkça) işletme hizmetleri faktörü ve fiyat faktörü artabileceği, fakat erişilebilirlik faktörü azalabileceği söylenebilir.

Üçüncü kanonik değişken çiftinde ise satıcı özellikleri setinden ürün faktörü, işletme hizmetleri faktörü ve fiyat faktörü ile bilgi kaynakları setinden alıcı kaynaklı bilgi faktörü, ticari kaynak faktörü ve satış personeli faktörü arasında 0,355 düzeyinde düşük bir ilişki söz konusudur. Bilgi kaynakları setindeki alıcı kaynaklı bilgi faktöründeki azalma ile ticari kaynak faktörü ve alıcı kaynaklı bilgi faktöründeki artma, ürün ve fiyat faktörlerinde artmaya, işletme hizmetleri faktörü ve erişilebilirlik faktöründe azalmaya karşılık geldiği söylenebilir. Güvence faktörünün ise bu ilişkide etkisiz olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra iki veri setinin değişkenlerinin birbiri tarafından açıklanma oranı sırası ile %12,9 ve %21,5'tir. Diğer bir ifade ile 0,215 değeri 3 kanonik korelasyonun toplam gereksizlik değeridir ve bilgi kaynakları değişkenlerindeki varyansın yaklaşık olarak %21,5'i satıcı özellikleri değişkenleri tarafından açıklandığını ifade eder. Aynı şekilde 0,129 değeri de 3 kanonik korelasyonun satıcı özellikleri değişkenlerindeki varyansın yaklaşık %12,9'u bilgi kaynakları değişkenleri tarafından açıklanmaktadır. Dolayısıyla 3 kanonik korelasyon katsayıları düşük düzeyde pratik anlamlılığa sahiptir.

KAYNAKÇA

- Alejandro, T. B., Kowalkowski, C., Silva Freire Ritter, J. G., Marchetti, R. Z., & Prado, P. H. (2011). Information Search In Complex Industrial Buying: Emprical Evidence From Brazil. *Industrial Marketing Management*, 40(1), 17-27.
- Arslan, F. M. (2012). *Endüstriyel Pazarlama: Rekabetsel Yaklaşım*. İstanbul: Beta.
- Ayık, Y. Z., & Keskin, G. (2008). Kobilerin Genel Sorunları Ve Düşünülen çözüm Önerileri Üzerine Erzurum'da Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 470-481.
- Aykaç, M., Parlak, Z., & Özdemir, S. (2009). *Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye'de Kobi'ler*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Balta, N. F. (2006). *Endüstriyel Pazarlama- Örgütsel Pazarlamanın Tüketim Ürünleri Pazarlamasından Farklı Yönleri*. Ankara: Nobel.
- Bolat, B. A. (2004). *İmalat Sanayinde Verimliliği ve Karlılığı Etkileyen Faktörlerin Araştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Gelirtirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulama Eğitim Yönetimi*(32), 470-483.
- Chaston, I. (2000). Organisational Competence: Does Networking Confer Advantage For High Growth Entrepreneurial Firms? *Journal of Research in Marketing & Entrepreneurship*, 2(1), 36-56.
- Eser, U., & Köse, S. (2005). Endüstriyel Yerelleşme ve Yoğunlaşma Açısından Türkiye Sanayii: İl İmalat Sanayiilerinin Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(2), 97-139.
- Gegez, A. E. (2015). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Beta
- Ghingold, M. (1985). *A Social Process Examination of Organizational Buying Behavior*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University The Graduate School College of Business Administration.
- Gvili, Y. (2003). *The Development of An Industrial Services Buying Model In The Purchase of Electronic Network Systems*. Philadelphia: Temple University.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. London: Pearson Higher Education.
- Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın.
- Long, M. M., Tellefsen, T., & Lichtenthal, J. (2007). Internet Integration Into the Industrial Selling Process: A Step-by- Step Approach. *Industrial Marketing Management*, 36(5), 676-689.

Moriarty, R. T. (1980). *The Use of Organizational Buying Behavior In Assessing Industrial Markets*. London: Harvard University Graduated School of Business Administration.

O'Donnell, A., Gilmore, A., Cummins, D., & Carson, D. (2001). The Network Construct in Entrepreneurship Research: A Review And Critique. *Management Decision*, 39(9), 749-760.

Özçomak, M. S., Gündüz, M., Demirci, A., & Yakut, E. (2012). Çeşitli İklim ve Ürün Verileri Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi ve Veri Zarflama Analizi Yöntemleri İle İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 111-131.

Özkan Tektaş, Ö. (2009). *Endüstriyel Pazarlara İlişkin Satın Alma Modellerinin Müşterinin Algıladığı Değer ve İlişki Kalitesi Bağlamında İncelenmesi ve Tamamlayıcı Bir Model Önerisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Parke, I. (1972). The Effects of Product Perception On Industrial Buyer Behavior. *Industrial Marketing Management*, 1(3), 339-345.

Saleh, Sayed, M., & Abdel, F. (1970). *An Empirical Examination of Industrial Buyer Behavior: A Motor Carrier Selection Application*. Ohio: The Ohio State University.

Soykan, Y. (2009). Endüstriyel Satın Alma Kararlarında Konjoint Analizi ve Bir Uygulama. *Akademik Bakış*(16), 1- 18.

Sütçü, İ. (2010). *Endüstriyel Pazarlarda Marka Değerinin Satın Alma Davranışına Etkisi: İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesinde Makina ve Teçhizat Üretimi Yapan Firmalar Üzerinde Bir Uygulama*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Tabachnik, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. United States: Pearson.

Tapçı, C. P. (2006). *Endüstriyel Pazarlarda Marka Değerinin Satın Alma Davranışına Etkisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Taşova, E. (2007). *Örgütsel Satın Alma Davranışları İçerisinde Endüstriyel Satın Almaların İncelenmesi - Arçelik Örneği-*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

TUİK. (2015, Kasım 19). *Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2015*. Haziran 11, 2016 tarihinde www.tuik.gov.tr: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21864> adresinden alındı

Yılmaz, M. K., & Erciş, A. (2012). Endüstriyel Pazarlarda Kişisel ve Kişisel Olmayan Bilgi Kaynaklarının Marka Değeri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 27- 44.

**ÖĞRENCİLERİN ANLAMSAL WEB TEMELLİ ÖĞRENMEYE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ: ÖNCE ÖĞRETMEN ANLATSIN SONRA
WEB'DEN ÖĞRENELİM¹**

*STUDENTS' OPINIONS ON SEMANTIC WEB-BASED LEARNING: TEACHER
FIRST, THAN WEB*

Halit KARALAR² Selçuk ÖZDEMİR³

*Geliş Tarihi: 09.11.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 18.04.2017
(Accepted)*

ÖZ: Öğretim tasarımcıları, etkili öğrenme ortamları tasarlayabilmek için öğrencilerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını dikkate almalıdır. Yapılan öğretim tasarımı ne kadar mükemmel olursa olsun geliştirilen ortamın etkililiği, öğrencilerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamadığı sürece düşük olacaktır. Anlamsal Web teknolojileri ve ontolojiler kullanılarak geliştirilen öğrenme ortamları, öğretimin bireyselleştirilmesinde, Web üzerinde bulunan doğru ve güvenilir öğretimsel içeriklere hızlı erişim yapılabilmesinde akıllı çözümler sunabilmektedir. Ancak bu tür öğrenme ortamlarına ilişkin öğrencilerin beklentileri ve ihtiyaçları yeterli düzeyde bilinmemektedir. Betimsel nitelikteki bu çalışmanın amacı, Anlamsal Web Temelli Öğrenme ortamına ilişkin öğrencilerin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Çalışma 2012-2013 eğitim-öğretim yılı güz döneminde, Muğla il merkezinde bulunan Türdü 100. Yıl Ortaokulunda öğrenimine devam eden 34 sekizinci sınıf öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan bir anket formu kullanılmış ve veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin öğrenme ortamına ilişkin görüşlerine yönelik olarak, ortamda beğenilen özellikler, beğenilmeyen özellikler, öğrenme ortamında hissettikleri ve öğrenme ortamında değiştirmeyi istedikleri ile ilgili tema ve alt temalar belirlenmiştir. Bulgular, genel olarak öğrencilerin öğrenme ortamında animasyon ve sunuları beğendiklerini, metin ve ses türündeki içerikleri beğenmediklerini, öğrenme sürecinde kendilerini meraklı ve gergin hissettiklerini, öğrenme ortamında yapmak istedikleri değişikliklerin ise öğretmensiz olmaz şeklinde olduğunu göstermektedir. Araştırmada merkezi sınav sisteminin, öğrencilerin geliştirilen öğrenme ortamının kullanımını olumsuz etkilediği, öğrencilerin öz düzenleme becerilerine sahip olmadıkları ve öğretmen merkezli yaklaşımı benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

¹ Bu çalışma ilk yazarın, ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı doktora tezinden üretilmiştir.

²Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, halit@mu.edu.tr

³ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, sozdemir@gazi.edu.tr

Anahtar Kelimeler : Anlamsal Web temelli öğrenme ,Ortaokul öğrencileri, Web 3.0.

ABSTRACT: Instructional designers should consider students' expectations and needs in order to design effective learning environments. No matter how perfect the instructional design is, the effectiveness of the developed environment will be low as long as the expectations and needs of the students cannot be met. Learning environments developed using Semantic Web technologies and ontologies can offer intelligent solutions for individualized instruction and rapid access to accurate instructional content on the Web. However, the expectations and needs of the students for such learning environments are not known adequately. Purpose of this descriptive study was to reveal student opinions on Semantic Web-based learning environments. The study was carried out with the 34 attendants of 8th grade students in Türdü 100. Yıl Secondary School of Muğla in the fall semester of 2012-2013 academic year. An open-ended question form was utilized as data collection instrument and data were examined through content analysis. For students' opinions on the learning environment, the themes and sub-themes related to the favorable features in the environment, the unfavorable features, the feelings they felt in the learning environment and what they wanted to change in the learning environment were determined. Findings suggested that students generally liked animations and presentations, while they disliked content types of text and sound, they felt curious and nervous during the process of learning, and the changes they wanted to make emphasized that teachers were an essential component in the learning environment. The study results indicated that the centralized examination system negatively affected the students' use of learning environment, students did not have self-regulation skills and adopted teacher-centered approach.

Keywords: Semantic Web based learning, secondary school students, Web 3.0.

1. GİRİŞ

İnsanların birbirleriyle iletişim kurabilecekleri, etkileşimde bulunabilecekleri ve bilgiyi paylaşabilecekleri sanal bir ortam oluşturmak amacıyla geliştirilen World Wide Web ya da kısaca Web (Berners-Lee, 1996), herkese açık olması, dinamik olması, istenilen yer ve zamanda ulaşılabilmesi gibi özellikleriyle önemli bir öğrenme platformuna dönüşmüştür (Heflin, 2001).

Bilişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak Web farklı dönemlerle isimlendirilmektedir. Geleneksel Web ya da Web 1.0 dönemi sadece okunabilir Web dönemidir. Kullanıcıların içerik ile etkileşimde bulunamadıkları, durağan Web içeriklerinin öğrencilere ulaştırıldığı (Dowling, 2011); öğretmenlerden öğrencilere doğru bilginin transfer edildiği (Rosen ve Nelson, 2008) bir dönemdir. Bu dönemde öğrencilerden beklenen kendilerine sunulan içeriği pasif olarak almaktır (Clark, 2000).

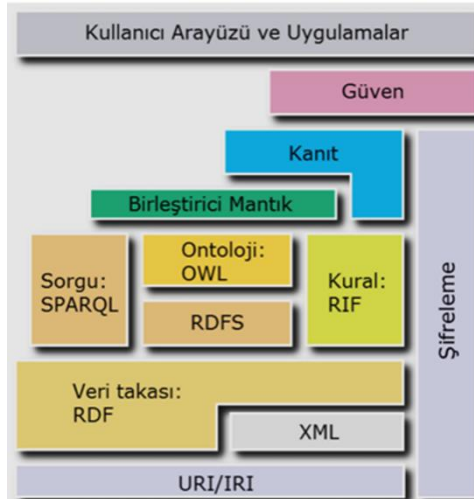
Günümüz Web'i ya da Web 2.0 olarak isimlendirilen dönemle birlikte öğretmen ya da öğretim tasarımcıları tarafından hazırlanan ve paketlenen içeriklerden, öğrencilerin aktif olarak katılımcı olduğu ve içeriğin üretiminde etkin

rol oynadığı sosyal öğrenme ortamlarına doğru bir pedagojik dönüşüm yaşanmıştır (McLoughlin ve Lee, 2010).

1.1. Anlamsal Web (Web 3.0)

Günümüz Web'inin bir uzantısı olan Anlamsal Web (Web 3.0), anlamları iyi tanımlanmış Web içerikleri sayesinde insanların ve makinelerin birlikte çalışabilecekleri, içerikleri anlayabilecekleri bir ortam sunmaktadır (Berners-Lee, Hendler ve Lassila, 2001). Belirtilen vizyonun gerçekleşebilmesi için belirli teknolojilere ve standartlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu teknolojiler ve standartlar Tim Berners-Lee başkanlığındaki Dünya Çapında Web Konsorsiyumu (World Wide Web Consortium – W3C) tarafından geliştirilmeye devam edilmektedir. Şekil 1.1.1.'de Anlamsal Web'in katman yapısı içerisinde bu standartlar ve teknolojiler görülebilir.

Şekil 1.1.1. Anlamsal Web Katmanları

(<http://www.w3.org/2007/03/layerCake.png> adresinden uyarlanmıştır.)

Anlamsal Web teknolojilerinin ve standartlarının katmanlar halinde sunulduğu yapının en altında bulunan URI, IRI ve XML günümüz Web standartlarıdır. IRI uluslararası karakter setlerinin kullanılması, URI ise Web kaynaklarının benzersiz tanımlanması amacıyla kullanılmaktadır. XML, makinelerin okuyabileceği ve işleyebileceği belgelerin oluşturulması ve bu belgelerin platform bağımsız olarak Web üzerinde dağıtımı için geliştirilen bir standarttır.

Kaynak Tanımlama Çerçevesi, RDF (Resource Definition Framework), üst veri tanımlama ve işleme amacıyla geliştirilen bir modeldir (W3C, 1999). RDFS, RDF kaynaklarının tanımlanmasında kullanılacak bir terminoloji oluşturmak amacıyla sınıflar ve bunlar arasındaki ilişkilerin tanımlanmasında, özelliklerin tanımlanmasında, bunların sınıflarla ilişkilendirilmesinde ve taksonomi oluşturulmasında kullanılan genişletilebilir bir bilgi sunum dilidir (W3C, 2014). RDFS üzerine inşa edilen ve ontoloji geliştirmek için kullanılan popüler bir dil olan OWL, daha karmaşık ve zengin ilişkilerin ifade edilmesini sağlamaktadır (Yu, 2011). SPARQL, RDF sorgu dili ve RDF protokolüdür. Kural katmanı, kuralların sunumunu ve değiş tokuşu ile ilgilenmektedir. Birleştirici mantık katmanı, daha çok çıkarsama yapma süreciyle ilgilenmektedir. Kanıt katmanı, Web üzerinden erişim yapılan kaynakların doğruluğuyla ve çıkarsama sürecinde elde edilen yeni bilgilerin hangi kanıtlara dayandırıldığı ile ilgilenmektedir. Şifreleme katmanı veri güvenliği ile ilgilenmektedir. Güven katmanı dijital imza ve verilerin kaynağının güvenilir olup olmadığıyla ilgilenmektedir. Son katman olan, Kullanıcı ara yüzü ve uygulamalar katmanı, kullanıcıların yazılım ajanlarıyla etkileşimde bulunduğu katmandır.

Maedche ve Staab'a (2001) göre Anlamsal Webin başarısı ağırlıklı olarak bilgisayarların anlayabileceği kapsamlı ontolojilere bağlıdır. Bu bağlamda, alanda çalışan herkesin üzerinde görüş birliğine vardığı ve standart hale gelen ontolojilerin geliştirilmesi önemlidir. Ancak böyle bir durumda, aynı anlama gelen farklı terimlerin kullanılması ya da bir terimin farklı uygulamalarda farklı anlamlarla kullanılması önlenemez (Yu, 2011).

Web'de bulunan içeriklerin tanımlanması iki farklı şekilde yapılabilir: Web sayfasını oluşturan kodlar içerisine, verilerin anlamları yerleştirilebilir ya da verilerin anlamları Web sayfasından bağımsız olarak ayrı bir dosya içerisinde tanımlanabilir. Birinci yöntemde, RDFa ve Microformats teknolojileri, ikinci yöntemde ise RDF teknolojisi kullanılmaktadır.

Pedagojik ajanlar, belirli görevleri yerine getirebilme yeteneğine sahip olan bir tür zeki yazılımlardır (Devedžić, 2006). Pedagojik ajanlar, öğrencilerin ilgi ve beklentilerine uygun olarak, Web üzerinde dağıtık olarak bulunan içerikleri öğrencilere sunabilirler. Pedagojik ajanların bu görevi yerine getirebilmesi için, tüm içeriklerin aynı ontolojiye bağlı terminolojiler ile tanımlanması ve pedagojik ajanların da bu ontolojideki terminolojiyi anlayabilecek şekilde kodlanması gerekmektedir.

1.2. Problem Durumu

Öğrenmenin bireysel olarak gerçekleşen bir süreç olduğu göz önüne alındığında, öğrenenin ön bilgisine, bilişsel stiline, tercihlerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak içeriğin dinamik olarak öğrenenlere sunulmasını ifade eden öğretimin bireyselleştirilmesi, önemli bir pedagojik yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Herkesin aynı içerikten aynı şekilde öğrenebileceği (one-size-fit-all) yaklaşımını temele alan Web 1.0 ve Web 2.0 dönemlerindeki öğrenme ortamları, bireyselleştirmenin düşük olması, öğretmen merkezli olması, bilginin öğrenciye transfer edilmesi, doğrusal bir içerik yapısına sahip olması gibi özellikleriyle eleştirilmektedir (Dutta, 2006).

Öğretimin bireyselleştirilmesinde dikkate alınması gereken en kritik özelliklerden biri, öğrencilerin sahip olduğu ön bilgilerdir. Yeni bilgi ile ilgili ön bilgiler aktif hale getirildiğinde öğrenme daha iyi gerçekleşmektedir (Merril, 2002). Oysa yüz yüze eğitim yapılan, öğretmen merkezli kalabalık sınıflarda, öğretmenin her bir öğrencinin, ön öğrenme eksikliklerini tespit etmesi, bu eksiklikleri tamamlaması ve yapacak olduğu öğretimi buna göre planlaması mümkün olmamaktadır. Buna ek olarak, Web 2.0 temelli öğrenme ortamlarında kullanılan Öğrenme Yönetim Sistemleri ile içerikler öğrencilerin ön öğrenme eksiklikleri dikkate alınmadan sunulmaktadır. Bununla birlikte, Web 2.0 araçları ile üretilen içerik boyutu, günümüz Web'ini yönetilemez hale getirmekte ve öğrencilerin tercihlerine, ihtiyaçlarına uygun içeriklere ulaşmasını olumsuz etkilemektedir (Sukic, 2009). Yaşanan tüm bu problemlerin çözümünde, Anlamsal Web Temelli Öğrenme ortamları daha akıllı çözümler sunabilmektedir. Ancak bu tür öğrenme ortamlarına ilişkin öğrencilerin beklentileri ve ihtiyaçları yeterli düzeyde bilinmemektedir. Yapılan çalışmanın alana bu yönde katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Bu çalışmada Anlamsal Web Temelli Öğrenme (AWTÖ) ortamına ilişkin öğrencilerin görüşlerini belirlemek amaçlanmış ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- AWTÖ ortamında öğrencilerin beğendiği özellikler nelerdir?
- AWTÖ ortamında öğrencilerin beğenmediği özellikler nelerdir?
- AWTÖ ortamını kullanırken öğrenciler kendilerini nasıl hissetmişlerdir?
- AWTÖ ortamında öğrenciler neleri değiştirmek istemektedir?

2. YÖNTEM

Tarama modeli, bir konu ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ortaya çıkarılmak amacıyla (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009) kullanılabilir. Betimsel nitelikteki bu çalışmada da öğrencilerin Anlamsal Web Temelli Öğrenme ortamına ilişkin görüşlerini belirlemek amaçlandığı için tarama modeli kullanılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi, araştırmaya hız ve pratiklik kazandırmakta; daha az maliyetli olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu nedenle, araştırmanın katılımcıları belirlenirken kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı güz döneminde, Muğla İl merkezinde bulunan Türdü 100. Yıl Ortaokulunda öğrenimine devam eden sekizinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya, 15 kız (%44), 19 erkek (%56) olmak üzere toplam 34 öğrenci katılmıştır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Öğrencilerin öğrenme ortamına ilişkin görüşlerini belirleyebilmek için literatür analizinden ve araştırmacıların kendi deneyimlerinden yararlanarak, açık uçlu sorulardan oluşan bir anket formu geliştirilmiştir. Anket formunda, araştırma soruları paralelinde aşağıdaki sorulara yer verilmiştir:

- Kullanmış olduğunuz Web ortamının beğendiğiniz özellikleri nelerdir?
- Kullanmış olduğunuz Web ortamının beğenmediğiniz özellikleri nelerdir?
- Web ortamını kullanırken kendinizi nasıl hissettiniz?
- Kullandığınız Web ortamında neleri değiştirmek isterdiniz? Niçin?

2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırma öncesinde ders öğretmenine ve öğrencilere araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma kapsamında öğrenciler sekizinci sınıf Fen ve Teknoloji dersi Basınç konusuna yönelik olarak geliştirilen Anlamsal Web Temelli Öğrenme ortamında (Geliştirilen öğrenme ortamı için detaylı bilgi için Karalar ve Özdemir'e (2013) ya da Karalar'a (2013) bakınız) bireysel olarak çalışarak konuyu öğrenmişlerdir. Araştırma, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı güz döneminde, üç hafta sürede tamamlanmıştır. Sürenin sonunda öğrencilere geliştirilen anket formu uygulanmıştır.

2.4. Veri Analizi

Açık uçlu sorulardan elde edilen nitel veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma verileri sunulurken, doğrudan öğrencilerin kendi ifadelerine yer verilmiştir. İçerik analizinde, benzer verileri belirli kavramlar ve temalar içerisinde bir araya getirmek ve bunları anlaşılabilir bir biçimde düzenleyerek yorumlamak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3. BULGULAR

3.1. Öğrencilerin öğrenme ortamında beğendiği özellikler

Öğrencilerin öğrenme ortamına ilişkin beğendikleri özellikler, Tablo 3.1.1’de görüldüğü gibi, içerik ve diğer temaları altında toplanmaktadır.

Tablo 3.1.1. Öğrencilerin öğrenme ortamında beğendiği özellikler

Temalar	Kodlar (f)
İçerik	Animasyonlar (21)
	Sunular (12)
	Seslendirmeler (5)
	Metinler (2)
Diğer	Konuyu öğrenmem (2)
	Web ortamında olması (1)

Öğrenciler, öğrenme ortamında yer alan animasyonları ve sunuları beğendikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Az sayıda öğrenci ise seslendirmeleri, metinleri, konuyu öğrenmelerini ve Web ortamında öğrenmeyi beğendiklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler öğrenme ortamında beğendiklerine ilişkin olarak, “Animasyonlar çok iyi seçilmişti ve sunular çok öğreticiydi.”, “Animasyonlar çok hoşuma gitti.”, “Animasyonları ve sunuları izlemek benim hoşuma gitti.”, “Animasyonlar eğlenceliydi, hoşuma gitti. Hatta bazılarını 3 veya 4 defa izledim.”, “Sunular çok açıklayıcı ve güzeldi. Sunular öğreticiydi.”, “Sunuları ve sunuların sonundaki soruları çok beğendim.”, “Sunular çok güzeldi, kısa ve öz anlatım olduğu için.”, “Konuyu öğrenmem.”, “Web ortamında olması.” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

3.2. Öğrencilerin öğrenme ortamında beğenmediği özellikler

Öğrencilerin öğrenme ortamına ilişkin beğenmedikleri özellikler, Tablo 3.2.1’de görüldüğü gibi, içerik ve öğretmen temaları altında toplanmaktadır.

Tablo 3.2.1. Öğrencilerin öğrenme ortamına ilişkin beğenmedikleri özellikler

Temalar	Kodlar (f)
İçerik	Metinler (14)
	Seslendirmeler (10)
	Sunular (3)
	Soru sayısının az olması (1)
Öğretmen	Öğretmenin olmaması (2)

Öğrencilerin ortamdaki metin ve ses türündeki içerikleri sevmedikleri görülmektedir. Bununla birlikte az sayıda öğrenci, sunuları, soru sayısının az

olmasını ve ortamda öğretmenin olmamasını beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler öğrenme ortamında beğenmediklerine ilişkin olarak, “*Hoşuma gitmedi, öğretmenle bire bir ders ortamına benzemiyor.*”, “*Bilgisayar ortamı, canlı bir ortam yok. Hoşuma gitmedi, öğretmen anlatmayınca olmuyor.*”, “*Çok fazla metin vardı biraz daha eğlenceli olabilirdi.*”, “*Seslendirmeleri ve metinleri sevmedim çünkü çok sıkıcıydılar.*”, “*Metin, ses ve sunular genellikle aynıydı o nedenle sevmedim.*”, “*Seslendirmeleri sevmedim. Sesli anlatımlar çok sıkıcıydı.*” şeklinde açıklama yapmışlardır.

3.3. Öğrencilerin öğrenme ortamında hissettikleri

Öğrencilerin öğrenme ortamında kendilerini nasıl hissettiklerine ilişkin bulgular, Tablo 3.3.1’de görüldüğü gibi, olumlu ve olumsuz temaları altında toplanmaktadır.

Öğrencilerin öğrenme ortamına ilişkin olumlu hisleri meraklı, heyecanlı, rahat ve etkin alt temaları altında toplanırken, olumsuz hisleri ise gergin alt teması altında toplanmaktadır. Öğrencilerin görüşlerinden yola çıkarak, yeni bir öğrenme ortamında konuyu öğrenecek olmaları nedeniyle meraklı, konuyu anlayamama ve sınavda başarısız olma korkusuyla da gergin oldukları ifade edilebilir. Öğrencilerin öğrenme ortamında kendilerini nasıl hissettiklerine ilişkin görüşleri, “*Meraklıydım. Çünkü bu duygunun doğurduğu öğrenme isteğiyle başarmaya çalışacaktım.*”, “*Meraklı hissettim. Çünkü web ortamında yeni bir konuyu nasıl öğreneceğimi merak ediyordum.*”, “*Gergindim çünkü konuyu öğrenemezsem öğretmen bir daha konuyu anlatmayacaktı ve o konu ile ilgili sınavda soru çıkıyor.*”, “*Gergin ve meraklı hissettim. Gergin olmamın nedeni konuyu anlayamamamdan korkmamdı.*”, “*Yapamayacağımı düşündüm ve sıkıldım.*” ve “*Gergin hissettim. Çünkü öğrenip öğrenmeyeceğimi bilmiyordum.*” şeklindedir.

Tablo 3.3.1. Öğrencilerin öğrenme ortamında kendilerini nasıl hissettiklerine ilişkin bulgular

Temalar	Kodlar (f)
Olumlu	Meraklı (18)
	Heyecanlı (9)
	Rahat (7)
	Etkin (4)
Olumsuz	Gergin (9)

3.4. Öğrencilerin öğrenme ortamında değiştirmek istedikleri özellikler

Öğrencilerin öğrenme ortamında neleri değiştirmek istediklerine ilişkin bulgular, Tablo 3.4.1’de görüldüğü gibi, içerik, öğretmen ve ortam temaları altında toplanmaktadır.

Öğrencilerin öğrenme ortamında içerik ile ilgili yapmak istedikleri değişiklikler, soru sayısının artırılması, animasyon sayısının artırılması,

metinlerin kaldırılması, konu anlatım videoları ekleme, oyun ekleme, örnek sayısını arttırma, daha dikkat çekici ve renkli animasyonlar ekleme, örnek sayısını arttırma, daha eğlenceli sunular yapma türünden değişikliklerdir. Öğretmen teması altındaki en çarpıcı bulgu ise *öğretmensiz olmaz* vurgusudur. Öğrenciler, öğretimin öğretmenden bağımsız olamayacağını ve öğretmen merkezli yaklaşımı benimsediklerini vurgulamaktadırlar. Ortam ile ilgili olumlu yönde yapmak istedikleri değişiklikler, sistemi daha eğlenceli yapma ve değişiklik yapmama şeklindedir. Olumsuz görüşleri ise, merkezi sınav nedeniyle 8. sınıflar yerine bu sistemi daha küçük sınıflarla uygulama, Web’den öğrenmeyi etik bulmama ve Web’den öğrenmeye karşı olma şeklindedir. Bunun sonucunda da sistemin tamamen iptal edilmesi isteği ön plana çıkmaktadır. Öğrenciler öğrenme ortamında yapmak istedikleri değişikliklere yönelik olarak, *“Deney videoları ve sesli konu anlatımları kullanırdım. Çünkü öğrenmeyi kolaylaştırıyorlar.”*, *“Daha çok soru ve örnekler olmalıydı.”*, *“Daha renkli ve dikkat çekici animasyonlar koyar ve daha çok soru ile pekiştirirdim. Daha çok öğrenirdik ve daha çok soru çözerdik.”*, *“Bilgisayarda yapmak yerine hoca anlatabilirdi, sonra bilgisayardan sorular ve animasyonlar izletip öğrenmemiz sağlanabilirdi.”*, *“Ben bu bilgisayarda eğitime karşıyım, en iyi öğrenme yolu öğretmenle yapılandır bana göre.”*, *“Sesli video anlatımlarına yer verirdim.”*, *“Keşke sınıf ortamında bize konu anlatılsaydı daha iyi olurdu. İnaniyorum ki, onları dinlemek bilgisayardakinden daha iyi olurdu.”*, *“8. sınıflar yerine bu sistemi daha küçük sınıflarda uygulardım. 8. sınıflar bu yıl sınava girecekler. Büyük risk bizim için.”*, *“Önerim yok fikrim var, Öğretmensiz eğitim olmaz.”*, *“Ben web’de öğrenmeyi etik bulmuyorum. Web ortamının kullanımı basit olmasına rağmen hiçbir zaman bir öğretmenin yerini tutamaz.”*, *“Siteyi iptal edip normal eğitime dönerdim. Çünkü öğretmen daha etkili oluyor.”* Şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 3.4.1. Öğrencilerin öğrenme ortamında yapmak istedikleri değişikliklere ilişkin bulgular

Temalar	Kodlar (f)
İçerik	Soru sayısını arttırırdım (4)
	Animasyon sayısını arttırırdım (4)
	Metinleri kaldırırdım (3)
	Konu anlatım videoları koyardım (3)
	Oyun koyardım (2)
	Daha renkli ve dikkat çekici animasyonlar koyardım (1)
	Örnek sayısını arttırırdım (1)

	Daha eğlenceli sunular yapardım (1)
Öğretmen	Öğretmensiz eğitim olmaz (6)
	İlk önce deftere yazdırarak konuyu anlatırdım (2)
Ortam	Sistemi daha eğlenceli yapardım (4)
	Bir şey değiştirmedim (2)
	Web'den öğrenmeye karşıyım (4)
	Sistemi tamamen iptal ederdim (3)
	Web'den öğrenmek etik değil (1)
	8. sınıflar yerine bu sistemi daha küçük sınıflarda uygulardım (1)

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğretim tasarımcıları, etkili öğrenme ortamları tasarlayabilmek için öğrencilerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını dikkate almalıdır. Yapılan öğretim tasarımı ne kadar mükemmel olursa olsun geliştirilen öğrenme ortamının etkililiği, öğrencilerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamadığı sürece düşük olacaktır. Betimsel nitelikteki bu çalışmada da Anlamsal Web Temelli Öğrenme ortamlarına ilişkin öğrencilerin bu yöndeki görüşlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda, öğrencilerin genel olarak, öğrenme ortamında animasyon ve sunuları beğendiklerini, metin ve ses türündeki içerikleri ise beğenmedikleri görülmüştür. Öğrencilerin öğrenme ortamında kendilerini yeni bir öğrenme ortamında konuyu öğrenecek olmaları nedeniyle meraklı, konuyu öğrenememe korkusuyla da gergin hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin öğrenme ortamında yapmak istedikleri değişikliklerin bir bölümü içerik türlerinin artırılması yönünde olsa da genel olarak Web'den öğrenmeye karşı olumsuz bir tutum sergiledikleri, öğretmen merkezli bir öğretimi benimsedikleri ve sistemi kaldırmayı düşündükleri belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin katılacak oldukları merkezi sınavın, geliştirilen öğrenme ortamının kullanımını olumsuz etkilediği ve öğrencilerin öz düzenleme becerilerine sahip olmadıkları görülmektedir. Yapılan çalışmalar, merkezi sınavların teknoloji entegrasyonu için önemli bir engel olabileceğini göstermektedir (Hew ve Brush, 2007). Benzer şekilde, Akcaoglu, Gumus, Bellibas ve Boyer (2015), merkezi sınavlar olduğu sürece, öğrencilerin 21.yüzyıl becerilerini kazandırmaya yönelik etkinlikler için teknolojiyi kullanmak yerine, sınavda çıkacak konulara ve sınav tekniklerine ezberlemeye odaklanacaklarını belirtmektedir. Araç konumunda olması gereken merkezi sınavların bir amaç haline gelmesi, öğrencilerin öğrenme ortamlarından beklentilerini etkilemektedir. Öğrencilerin temel beklentisinin, öğretmenin sıkıştırılmış bir hap şeklinde konuyu anlatması ve konu ile ilgili sınavda başarılı olmayı sağlayacak bol soru çözülmesi şeklinde olduğu ifade edilebilir. Öğrencilerin

öğrenme ortamını kullanırken kendilerini gergin hissetmelerinin ve *öğretmensiz olmaz* vurgularının nedeni, öğrenme ortamının öğrencilerin bu yöndeki beklentilerini karşılamaması olabilir.

Öz düzenleme becerileri, başarıyı etkileyen önemli bir faktör olmakla birlikte, öğrencilerin yaşam boyu öğrenme becerilerini kazanmalarını da etkilemektedir (Üredi ve Üredi, 2007). Bununla birlikte, öz düzenleme becerileri öğrencilerin bireysel olarak çalıştıkları Web temelli öğrenme ortamları için de sahip olmaları gereken önemli beceriler arasındadır. Öz düzenleyici öğrenme, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılarak anlamı yapılandığı (Schunk, 2012); kendi öğrenme hedeflerini belirleyip öğrenme sürecini izlediği, kontrol ettiği ve düzenlediği bir süreç olarak tanımlanabilir (Pintrich ve De Groot, 1990). Geliştirilen Anlamsal Web Temelli Öğrenme ortamının, öğrencilere öğrenmelerini izlemeyi, kontrol etmeyi ve düzenlemeyi kolaylaştırıcı özellikler sunmasına rağmen öğrencilerin ortamın bu özelliklerine ilişkin görüş bildirmemesi dikkat çekicidir. Öğrencilerin *öğretmensiz olmaz, bu sistemi tamamen kaldırırdım* şeklindeki yaklaşımları, öğrencilerin öz düzenleme becerilerine sahip olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin öz düzenleme becerilerini kazandırmaya yönelik çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

Araştırma genellenebilir özellikte olmasa da Web Temelli Öğrenme ve Anlamsal Web Temelli Öğrenme ortamı geliştirmek isteyen öğretim tasarımcıları için detaylı veriler içermektedir. Bu bağlamda, araştırma bulgularının gelecekte yapılacak olan araştırmalarla desteklenmesi önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akcaoglu, M., Gumus, S., Bellibas, M. S. ve Boyer, D. M. (2015). Policy, practice, and reality: exploring a nation-wide technology implementation in Turkish schools. *Technology, Pedagogy and Education*, 24(4), 477–491. <http://dx.doi.org/10.1080/1475939X.2014.899264>
- Berners-Lee, T. (1996). The world wide web: Past, present and future. <http://www.w3.org/People/Berners-Lee/1996/ppf.html> (8.9.2016).
- Berners-Lee, T., Hendler, J. ve Lassila, O. (2001). The Semantic Web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <http://dx.doi.org/10.1038/scientificamerican0501-34>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Clark, R. C. (2000). Four architectures of instruction. *Performance Improvement*, 39(10), 31–38. <http://dx.doi.org/10.1002/pfi.4140391011>
- Devedžić, V. (2006). *Semantic web and education*. New York, USA:

Springer.

Dowling, S. (2011). Web-based learning: Moving from learning Islands to learning environments. *The Electronic Journal for English as a Second Language*, 15(2), 1–27.

Dutta, B. (2006). Semantic Web based e-learning. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.587.8637&rep=rep1&type=pdf> (20.10.2016).

Gagné, R. M. (1985). *The conditions of learning* (4th ed.). New York: Holt, Rinehart & Winston.

Heflin, J. D. (2001). *Towards the Semantic Web: Knowledge representation in a dynamic, distributed environment*. Unpublished Doctoral dissertation, Faculty of the Graduate School, University of Maryland, Baltimore, USA.

Hew, K. F. ve Brush, T. (2007). Integrating technology into K-12 teaching and learning: Current knowledge gaps and recommendations for future research. *Educational Technology Research and Development*, 55(3), 223–252. <http://dx.doi.org/10.1007/s11423-006-9022-5>

Karalar, H. (2013). *Anlamsal Web temelli öğretimde yönlendirmenin kazanıma ve kalıcılığa etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karalar, H. ve Özdemir, S. (2013). Anlamsal Web temelli öğretimde yönlendirmenin kazanıma ve kalıcılığa etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1–16.

Maedche, A. ve Staab, S. (2001). Ontology learning for the Semantic Web. *IEEE Intelligent Systems*, 16(2), 72–79. <http://dx.doi.org/10.1109/5254.920602>

McLoughlin, C. ve Lee, M. J. W. (2010). Personalised and self regulated learning in the Web 2.0 era: Internal exemplars of innovative pedagogy using social software. *Australasian Journal of Educational Technology*, 26(1), 28–43. <http://dx.doi.org/10.14742/ajet.1100>

Merrill, M. D. (2002). First principles of instruction. *Educational Technology Research and Development*, 50(3), 43–59. <http://dx.doi.org/10.1007/BF02505024>

Pintrich, P. R. ve De Groot, E. V. (1990). Motivational and Self-Regulated learning components of classroom academic performance. *Journal of Educational Psychology*, 82(1), 33–40. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0663.82.1.33>

Rosen, D. ve Nelson, C. (2008). Web 2.0: A new generation of learners and education. *Computers in the Schools*, 25(3–4), 211–225. <http://dx.doi.org/10.1080/07380560802370997>

Schunk, D. H. (2012). *Learning theories: An educational perspective* (6th ed.). Boston: Pearson.

Sukic, C. (2009). Improving eLearning by personalization. *Tecnic*

Technologies Education Management, 4(1), 15–20.

Üredi, I. ve Üredi, L. (2007). Öğrencilerin öz-düzenleme becerilerini geliştiren öğrenme ortamının oluşturulması. *Yeditepe Üniversitesi Dergisi*, 2(2). <http://journal.yeditepe.edu.tr/index.php/edu7/article/view/37/35> (15.10.2016).

W3C. (1999). Resource description framework (RDF) model and syntax specification. <http://www.w3.org/TR/1999/REC-rdf-syntax-19990222/> (12.10.2016).

W3C. (2014). RDF Schema 1.1. <http://www.w3.org/TR/rdf-schema/> (12.10.2016).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yu, L. (2011). *A developer's guide to the semantic web*. London:Springer.

**ÖLÜDENİZ TABİAT PARKI HİZMET KALİTESİNİN ÖNEM
PERFORMANS ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ¹**

*EVALUATION OF SERVICE QUALITY IN ÖLÜDENİZ NATURAL PARK WITH
IMPORTANCE-PERFORMANCE ANALYSIS*

Işıl ARIKAN SALTİK²

Geliş Tarihi: 17.02.2017 *Kabul Tarihi: 25.04.2017*
(Received) *(Accepted)*

ÖZ: Ölüdeniz Tabiat Parkı, sahip olduğu benzersiz doğal güzelliklerin yanı sıra eş zamanlı olarak sunduğu hizmetlerin çeşitliliği nedeniyle rekabet gücü yüksek bir turist çekim merkezi olarak öne çıkmaktadır. Önem-performans analizi, hizmet kalitesini önem ve performans olmak üzere iki boyut üzerinden ele alarak, basit ancak etkin bir şekilde ölçülebilen ve hizmet sektöründe yapılan çalışmalarda sıklıkla uygulanan bir analiz tekniğidir. Bu çalışmada Ölüdeniz Tabiat Parkı hizmet kalitesinin önem performans analizi ile değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle turist çekim merkezi bünyesinde sunulan hizmetlerin, ziyaretçilerin beklentileri doğrultusunda güncellenmesi için gerekli veriler sağlanabilecektir. Araştırma kapsamında oluşturulan önem-performans matrisi sonucunda, ziyaretçiler için en önemli unsurun denizin temizliği olduğu, performansından en memnun kalınan unsurların ise doğanın keyfine varabilme ve denizin ılık, sığ ve dalgasız olma özellikleri olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra ziyaretçilerin temel olarak alan darlığı nedeniyle kendilerini yeterince özgür hissedemediği anlaşılmıştır. Bulgular ışığında Ölüdeniz Tabiat Parkı'nda yoğunlaşılması ve korunması gereken hizmetlerin yanı sıra, düşük öncelikli ve olası aşırılıkları barındıran hizmetlerin ayrıştırılmasına yönelik yönetsel önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Turist Çekim Merkezi, Ölüdeniz, Tabiat Parkı, Önem-Performans Analizi.

ABSTRACT: Ölüdeniz Natural Park stands out as a competitive tourist attraction due to its unique natural beauties and diversity of services which are offered simultaneously. Importance-performance analysis is an analysis technique which measures service quality in a simple but effective way with two dimensions, namely importance and performance, and is often used in the service-sector studies. The aim of this study is to evaluate service quality in Ölüdeniz Natural Park, with importance-performance analysis. Thus, suggestions will be provided to develop the services offered in the tourist attraction in line with the expectations of visitors. As a result of the importance-performance matrix which was created within the scope of the research, cleanliness of the sea was found as the

¹Bu çalışma, 20-23 Ekim 2016 tarihlerinde Bodrum'da düzenlenen 17. Ulusal Turizm Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

²Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Bölümü Öğretim Üyesi, isilas@mu.edu.tr

most important issue. Meanwhile, enjoying the nature and the warm, shallow and undulating characteristics of the sea were rated as the most satisfactory issues. Moreover, visitors emphasized that they could not feel free enough because of the limited space in the park. Based on the research results, managerial suggestions were made to distinguish the services to be concentrated and protected and the services that contain low priority and possible excesses in Ölüdeniz Natural Park.

Keywords: Tourist Attraction, Ölüdeniz, Natural Park, Importance-Performance Analysis.

GİRİŞ

Ekonomiye sağladığı önemli katkı ile ön plana çıkan turizm sektörü, esasında toplumların birbirlerinin kültürlerini daha iyi tanımalarını ve anlamalarını da sağlayan, ekonomik boyutu kadar sosyal, kültürel ve doğal boyutlara da sahip bir sektördür (Küçükaltan ve Ultanır, 2012). Özellikle gelişmekte olan ve yatırıma tahsis edilen kaynakların sınırlı olduğu ülkelerde, turizm yatırımlarının etkin ve verimli bir şekilde yapılması bölgesel kalkınmayı hızlandırmakta, bunun yanı sıra yarattığı kültürlerarası etkileşim ile uluslararası barışa da destek olmaktadır (Çeken, 2003). Küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda hızlanan uluslararasılaşma sürecinde turizm talebini arttırmak isteyen sektör paydaşları, uluslararası turizm hareketlerini etkileyen faktörlerin yanı sıra güncel turist beklentilerini ve talep eğilimlerini de takip eden yönetsel uygulamalara yönelmek durumundadırlar (Bahar ve Arıkan, 2010).

Turistlerin destinasyonları ziyaretlerinde önem verdikleri özellikler ile bu özelliklerin performanslarından memnuniyetlerinin belirlenmesi, proaktif turizm planlamaları yapılmasına ve böylelikle olası sorunların gerçekleşmeden önlenmesine imkan verme özelliği (Çalışkan, 2015) nedeniyle de stratejik bir önem taşımaktadır. Destinasyonlar için belirtilen bu hususlar mikro açıdan ele alındığında, turist çekim merkezi bünyesinde sunulan hizmetin de ziyaretçilerin beklentileri doğrultusunda güncellenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, korunan doğal alanlarda turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin koruma-kullanma dengesini gözeterek gerçekleştirilmesi zorunluluğu kabul gören bir gerçekliktir (Akten ve Gül, 2014). Dolayısıyla bu dengenin etkin bir şekilde kurulabilmesi için, korunması gereken alanlarda, kullanımına yüksek talep olan ve önem verilen özelliklerin belirlenmesi önemli katkı sağlayacaktır.

Ziyaretçilerin bir turist çekim merkezi olan Ölüdeniz Tabiat Parkı'nda sunulan hizmetlere ilişkin önem ve performans düzeylerinin karşılaştırılması suretiyle hizmet kalitesini değerlendirerek, rekabet gücü sağlayacak yönetsel önerilerde bulunmayı amaçlayan bu çalışma kapsamında, öncelikle turist çekim merkezi, tabiat parkları ve önem performans analizi hakkında bilgi verilmektedir. Ardından araştırmanın yöntemi ve bulguları açıklanmakta ve bulgular ışığında yapılan değerlendirmeler ve yorumlarla çalışma tamamlanmaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Turist çekim merkezleri, sundukları farklı deneyimler ve çeşitli etkinlikler ile turizm tüketiminde etkin rol sahibidir. Genellikle belirli bir destinasyonu ziyaret etmenin asıl nedeni olan turist çekim merkezleri, turizm sürecinin önde gelen unsurlarından birisi olarak kabul edilmektedirler (Richards, 2002). Alanyazına bakıldığında, turist çekim merkezi olarak nitelendirilmenin temel koşulunun, bünyesinde eşsiz nitelikte bir şeylerin bulunması veya benzersiz deneyimler sunması olduğu görülmektedir (Schanzel ve McIntosh, 2000).

Urry'ye göre (1999), turist çekim merkezleri, olağan ile olağan üstü olan arasındaki ayrımı oluşturma ve sürdürme görevini üstlenmektedir. Bununla birlikte turist çekim merkezlerinin turistlerin “uygunsuzluk” hissine kapılmasına neden olacak kadar aşırı sıra dışı olmamasına dikkat edilmelidir. Prideaux (2002), taşra olarak nitelendirilen bölgelerde var olan turist çekim merkezlerinde turizmin başarısında etken iki faktör olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki ziyaret etmeye değer farklı bir şeylerin varlığı, ikinci faktör ise bu çekim merkezine erişimin kolaylığı olarak ifade edilmektedir. Burada erişimden kast edilen sadece mesafe uzaklığı değil, aynı zamanda ziyaretçilerin turist çekim merkezine ulaşımı ve bunun için katlanmaları gereken maliyet ile ilgili değerlendirilmektedir.

Anadolu'nun güney batısında yer alan Teke Yarımadasında bulunan Ölüdeniz, Muğla ilinin Fethiye ilçesine bağlı bir beldedir. Lagün (denizkulağı) oluşumu olması nedeniyle, durgun bir göl görünümündedir ve eşsiz kumsalı ile 2006 yılında dünyanın en güzel kumsalı seçilmiştir. Durgun görüntüsünün altında gerçekleşen sürekli su sirkülasyonu sayesinde deniz suyu kendini yenilemektedir (Ölüdeniz Tabiat Parkı, 2016). İlk kez 2005 yılında aldığı Mavi Bayrak'ı her sene yenilemeyi başararak temizliğini belgelemekte (TÜRÇEV, Mavi Bayrak Türkiye, 2016) ve uluslararası bir turist çekim merkezi olarak öne çıkmaktadır. 1983 yılında Tabiat Parkı ilan edilen Ölüdeniz Lagünü ve çevresi; 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 2860 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 3821 sayılı Kıyı Kanunu kapsamında, 1. derece doğal sit alanıdır (Bayramoğlu, 2003).

Tabiat parkı, “bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları” olarak tanımlanmaktadır (TÜKÇEV, 2016). Türkiye’de 1 Temmuz 2015 tarihi itibarıyla, toplamda 969.574,22 dekarlık alanı kaplayan 203 adet tabiat parkı bulunmaktadır (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2016). Ülkemizdeki tabiat parklarının ilk ve en önemli temsilcilerinden birisi olan Ölüdeniz Tabiat Parkı, sahip olduğu benzersiz doğal güzelliklerin yanı sıra eş zamanlı olarak sunduğu hizmetlerin çeşitliliği nedeniyle rekabet gücü yüksek bir turist çekim merkezi olma özelliğini korumaktadır.

Hizmet kalitesi, farklı hizmet sunmak ve etkin bir şekilde rekabet etmek isteyen yöneticiler için giderek artan bir önem taşımaktadır. Hizmet kalitesini arttırmak için yöneticiler, tüketicilerin beklentilerine göre hizmet özelliklerini geliştirmeye öncelik vermek durumundadırlar. Turizmde müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesi konularında doğru bilgi ve algıya sahip olmak, turizme yönelik olumlu tutum ve davranışlar geliştirilmesini ve nihai olarak turizm bilincinin oluşturulmasını sağlaması açısından önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Çeken vd., 2013). Bir turist çekim merkezinin önem performans analizi (ÖPA) ile değerlendirilmesinde, ziyaretçilere turist çekim merkezi ile ilgili belirli niteliklerin kendileri için taşıdığı önem düzeyi ve ziyaretlerinde deneyimledikleri performans düzeylerini değerlendirmeleri istenmektedir. Böylelikle bilinçli turizm uygulamalarını sağlayacak hizmet kalitesine ilişkin değerlendirmelerin yapılması mümkün olabilmektedir.

Hizmet kalitesini değerlendirmek ve yönetim stratejileri önermek üzere geliştirilen ÖPA, esasında etkin kaynak dağıtımının ve yapılacak düzenlemelerde önceliklerin belirlenmesini kolaylaştırmada kullanılan bir analiz tekniğidir (Deng, 2007). Başka bir deyişle, ÖPA sayesinde tüketiciler için taşıdığı önem düzeyi üzerinden sunulan hizmetin kalitesi ölçülebilmekte, böylelikle kıt kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayacak değerli bilgiler elde edilebilmektedir. Tipik olarak dikey ekseninde önem ortalamaları, yatay ekseninde performans ortalamaları ile çizilen iki boyutlu bir grafiğe dayanmaktadır. Önem ve performans eksenlerinin kesiştirilmesiyle ortaya çıkan ve 2x2 büyüklüğündeki bir matriste yer alan her bir alan farklı yönetsel uygulamaları temsil etmektedir (Martilla ve James, 1977). Esas amacı, çeşitli ürün ve hizmetlerin belirli niteliklerinin performanslarını belirlerken verileri yorumlamayı kolaylaştırarak, uygulamaya yönelik yönetsel önerilerde bulunmaktır (Dwyer vd., 2012).

ÖNEM	Yüksek	I. YOĞUNLAŞILMASI GEREKENLER	II. KORUNMASI GEREKENLER
	Düşük	III. DÜŞÜK ÖNCELİKLİLER	IV. OLASI AŞIRILIKLAR
		Düşük	Yüksek
		PERFORMANS	

Şekil 1. Önem Performans Analizi (ÖPA) Matrisi

Kaynak: Riviezzo vd., 2009: 754.

Şekil 1’de gösterilen matris kısaca açıklanacak olursa, ilk hücrede önem düzeyi yüksek olmasına karşın performansı düşük olan; geliştirmek için çaba gösterimine yüksek önem gösterimine işaret eden **Yoğunlaşılması Gerekenler** yer almaktadır. İkinci hücrede hem önem düzeyi yüksek olan hem de yüksek performans sergilenen; rekabet gücünün korunabilmesi veya kazanılması için fırsatlar sağlayabilecek **Korunması Gerekenler** bulunmaktadır. Üçüncü hücrede, önem düzeyi de performansı da düşük olan; üzerine ek bir dikkat gösterilmesine gerek olmayan **Düşük Öncelikliler** yer almaktadır. Dördüncü ve son hücrede ise önem düzeyi yüksek olmamasına karşın performansı yüksek olan; kaynakların başka bir yerde kullanımının daha verimli sonuçlar sağlayabileceği **Olası Aşırılıkları** temsil etmektedir (Riviezzo vd., 2009).

YÖNTEM

Araştırmanın amacı, ziyaretçilerin Ölüdeniz Tabiat Parkı’nda sunulan hizmetlere ilişkin önem ve performans düzeylerinin karşılaştırılması suretiyle değerlendirilmesidir. Böylelikle Türkiye’nin en önemli turist çekim merkezlerinden birisi olan Ölüdeniz Tabiat Parkı’nın rekabet gücünü arttırabilmek üzere, yoğunlaşılması ve korunması gereken hizmetler ile düşük öncelikli ve olası aşırılıkları barındıran hizmetlerin ayrıştırılmasına yönelik yönetsel önerilerde bulunulması öngörülmektedir. Bunun yanı sıra, diğer tabiat parkları ve/ya turist çekim merkezlerinde sunulan hizmet kalitesini ÖPA ile ölçme hususunda ön açıcı olmak da hedeflenmektedir. Araştırma sonucunda, tabiat parkları hakkındaki görece sınırlı yazına katkı sağlanacağı ve bundan sonra bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara yol gösterici bulgular sunulacağı düşünülmektedir.

ÖPA, turistlerin sunulan hizmet performansına yönelik beklentileri doğrultusundaki tatmin düzeyini anlamak için kullanılan bir analiz tekniğidir (Sörensson ve Friedrichs, 2013). ÖPA uygulamanın ön koşulu önemi ve performansı değerlendirilecek kavramların ve ölçekte yer alacak unsurların doğru bir şekilde belirlenmesidir (Oh, 2001). Bu teknik sayesinde, eş zamanlı olarak çok sayıda niteliğin önemini ve performansını doğrudan ölçmek, özetlemek ve yorumlamak mümkün olabilmektedir (Taplin, 2012).

Araştırmada nicel araştırma tekniklerinden tarama tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın veri toplama aracı olarak; ÖPA uygulamasına uygun nitelikte bir anket formu hazırlanmıştır. Alanyazına bakıldığında turizmde önem performans analizinin kullanımı giderek artan bir analiz olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bu araştırmanın örnek olay olarak ele aldığı bir turist çekim merkezi olarak tabiat parkına ziyaretin kalitesini ÖPA ile değerlendirmeye yönelik bir ölçüğe ulaşılabilmiştir. Bu amaçla öncelikle alan yazında ilgili çalışmalardan yararlanılarak araştırmada kullanılacak özellikler seçilmiştir. Ardından araştırmacının gözlem ve deneyimleri sonucunda belirlediği Ölüdeniz Tabiat

Parkı'na özgün özellikler eklenerek toplamda 40 maddeden oluşan bir liste hazırlanmıştır. Uzman görüşü alınarak, mükerrer nitelik taşıdığı ve/ya araştırmanın amacına uygun bulunmadığı belirtilen 8 madde çıkarılarak ölçek pilot uygulama için hazır hale getirilmiştir.

24 kişiden yüz yüze görüşülerek toplanan veriler ile gerçekleştirilen pilot çalışmada .800 (önem ölçeği) ve .843 (performans ölçeği) olarak ölçülen Cronbach alfa katsayısı ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Pilot çalışma sonucunda edinilen veriler ve alınan yorumlar doğrultusunda 5 madde daha ölçekten çıkarılmış ve ifadelerde anlam karmaşasını önlemeye yönelik düzenlemeler yapılarak ölçeğin 27 maddelik nihai formu oluşturulmuştur. Araştırma ölçeğinde ilk olarak belirlenen özelliklerin katılımcılar için taşıdığı önem düzeyini, ardından aynı özelliklerin performanslarını 5'li derecelendirme üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Demografik bilgilere yönelik 5 sorunun eklenmesiyle araştırmada kullanılacak anket formu tamamlanmıştır. Toplanan veriler SPSS 21.0 programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

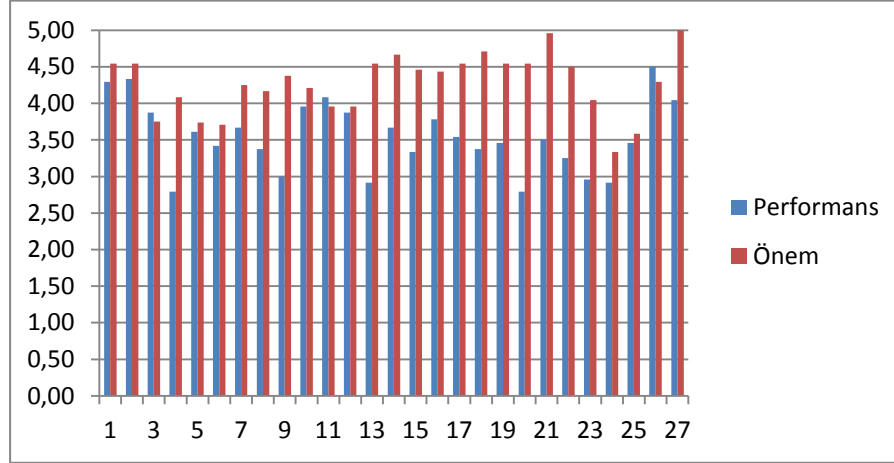
BULGULAR

Ziyaretçilerin demografik özelliklerine bakıldığında; 63% kadın (N= 57), 54% evli (N=49) ve ortalama yaşın 31.38 olduğu görülmüştür. Eğitim düzeylerine bakıldığında, 55%'i lisans (N=50), 25%'inin lise (N=23) olduğu belirlenmiş ve aylık ortalama gelir 2337.5 TL olarak hesaplanmıştır. Ölüdeniz Tabiat Parkı ziyaretçilerinin, ziyaretleri kapsamındaki unsurlara verdikleri önem düzeyini belirlemek için kullanılan ölçeğin güvenilirlik katsayısı .841 olarak hesaplanırken; aynı unsurların performanslarını değerlendirmeleri için kullanılan ölçeğin güvenilirlik katsayısı .919 olarak hesaplanmıştır. Bulunan değerler ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2008).

Ziyaretçilerin en fazla önem verdikleri unsurlar; *denizin temiz olması, dinlenmek için bireylere yeterli alan sunabiliyor olması, Hırsızlık, yankesicilik vb.ne karşı güvenli olması* olarak belirlenmiştir. Buna karşın ziyaretçilerin Ölüdeniz Tabiat Parkı'nda en az önem verdikleri unsurların *Eğlence/Parti vb. etkinliklerin olması, Su sporlarının yapılabilmesi, Ölüdeniz Tabiat Parkı içi ulaşımın kolay olması* olduğu görülmüştür. Ziyaretçilerin belirlenen unsurlara genel olarak yüksek düzeyde önem verdikleri (ortalama: 4.81) anlaşılmıştır.

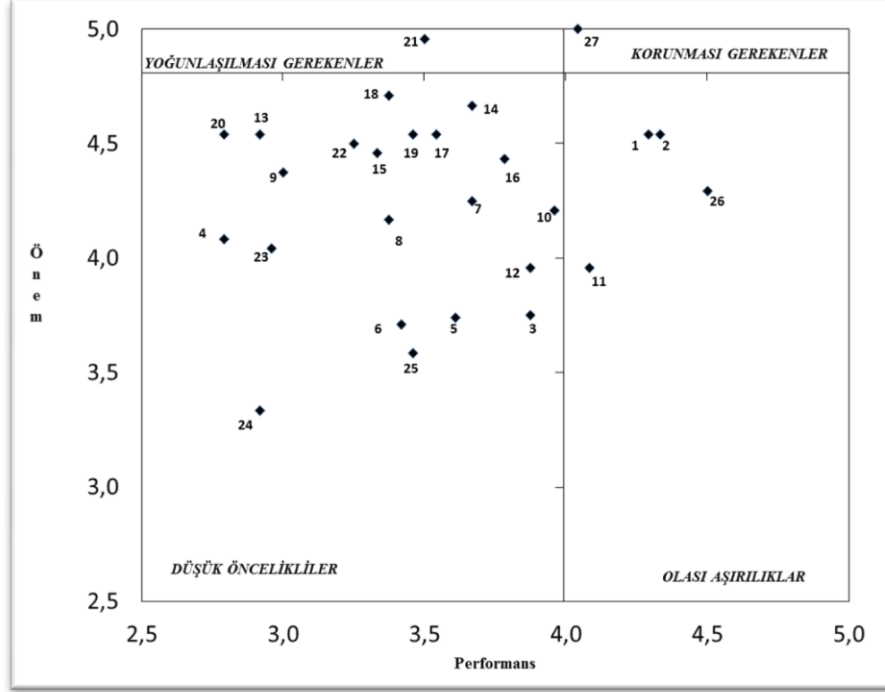
Ziyaretçilerin performansından en çok memnuniyet duydukları unsurlar; *denizin ılık, sığ ve dalgasız olması, aile/arkadaşlarla iyi vakit geçirebilmek, doğanın keyfine varmak* olarak sıralanmıştır. Buna karşın *Giriş ücretinin pahalı olmaması, tuvalet / duş / ka binin temiz olması, satılan yiyecek ve içeceklerin fiyatının pahalı olmaması* hususlarında memnun olmadıkları belirlenmiştir. Ziyaretçilerin belirlenen unsurların performansını genel olarak yüksek buldukları (ortalama: 3.99) görülmüştür. Ortalama önem ve performans düzeyleri

karşılaştırıldığında, algılanan performans düzeyinin, verilen önem düzeyinin altında kaldığı belirlenmiştir. Şekil 2’de belirlenen her bir unsurun önem ve performans düzeyi grafik üzerinde sunulmuştur.

Şekil 2. Ölüdeniz Tabiat Parkı Ziyaret Özelliklerinin Önem ve Performans Düzeyleri

ÖPA matrisi eksenlerinin kesişim noktası veri ortalamasına göre belirlenmiştir. Her bir unsurun performans ve önem değerleri koordinat olarak kullanılarak hazırlanan matris Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Araştırmanın Önem Performans Analizi (ÖPA) Matrisi

Araştırma sonucunda; ziyaretçilerin önem verme düzeyine göre performansını daha düşük buldukları **yoğunlaşılması gerekenler** hücrelerinde sadece *Dinlenmek için bireylere yeterli alan sunabiliyor olması* yer almıştır. Hem önem hem de performans düzeyinin yüksek olduğu **korunması gerekenler** hücrelerinde ise sadece *Denizin temiz olması* tespit edilmiştir. Performans düzeyinin önem verme düzeyinin üstünde olduğu **olası aşırılıklar** hücrelerinde; *Doğanın keyfine varma, Aile/arkadaşlarla iyi vakit geçirebilme, Şezlong ve şemsiye kiralanabilmesi ile Denizin ılık, sığ ve dalgasız olması* özelliklerinin konumlandığı görülmüştür. Belirtilen altı özellik dışında kalan 21 özelliğin ise matriste eksenlerin kesişim noktasına yakın yoğunlaşmakla birlikte hem önem hem de performans düzeyinin görece düşük olduğu **düşük öncelikliler** hücrelerinde yer aldığı anlaşılmıştır. Önem ve performans düzeyleri ile arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlılığı bağımlı iki örnek t testi ile sınanmış ve sonuçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

	Performans		Önem		Fark		
	rt.	Std. Sapma	rt.	Std. Sapma	(P-Ö)	T	ig
Doğanın keyfine varmam	.29	.690	.54	.509	-.250	-2.015	.056
Ailemle/arkadaşlarımla iyi vakit geçirebilmem	.33	.565	.54	.509	-.208	-1.735	.096
Başka bir yerde yaşayamayacağım deneyim elde etmem	.88	.947	.75	.847	.125	.681	.503
Giriş ücretinin pahalı olmaması (Ödediğim ücretin karşılığını almam)	.79	1.414	.08	1.283	-1.292	-3.218	004
Ölüdeniz Tabiat Parkına erişimin kolay olması	.61	.941	3.74	1.251	-.130	-.449	.657
Ölüdeniz Tabiat Parkı içi ulaşımın kolay olması	.42	1.176	.71	1.301	-.292	-.825	.418
Park içinde kumsal, duşlar vb. için işaret levhalarının bulunması	.67	.761	.25	.737	-.583	-2.598	016
Park içindeki çekicilikler ile ilgili bilendirme levhalarının bulunması	.38	.875	.17	.702	-.792	-3.969	001
Uzanacak ve dinlenebilecek ücretsiz alanların bulunması	.00	1.414	.38	.924	-1.375	-3.928	001
Dışarıdan yiyecek içecek getirilebilmesi	.96	.955	.21	.977	-.250	-1.238	.228
Şezlong ve şemsiye kiralatabilmesi	.08	.881	.96	.908	.125	.569	.575
Oturacak ve dinlenecek temiz ve bakımlı restoran / cafe vb bulunması	.88	.741	.96	.999	-.083	-.569	.575
Satılan yiyecek ve içeceklerin fiyatının pahalı olmaması	.92	1.316	.54	.588	-1.625	-5.119	000
Personelin ilgili ve güler yüzlü olması	.67	.816	.67	.482	-1.000	-5.254	000
Yeterli sayıda personelin bulunması	.33	.963	.46	.509	-1.125	-5.122	000
Cankurtaran bulunması	3.78	.998	.43	.788	-.652	-2.472	022
Motorlu deniz taşıtı trafiğine açık olan alanın belirgin	.54	1.103	.54	.509	-1.000	-4.440	000

		Performans		Önem		Fark		
		rt.	Std. Sapma	rt.	Std. Sapma	(P-Ö)	T	ig
	sınırlarla ayrılması							
8	Hırsızlık, yankesicilik vb.ne karşı güvenli olması	.38	1.013	.71	.464	-1.333	-6.485	000
9	Yeterli sayıda tuvalet/duş/kabin olması	.46	.977	4.54	.721	-1.083	-4.138	000
0	Tuvalet/duş/kabinin temiz olması	.79	1.179	.54	.658	-1.750	-5.675	000
1	Dinlenmek için bireylere yeterli alan sunabiliyor olması	.50	1.142	.96	.204	-1.458	-6.260	000
2	Çok gürültülü olmaması	.25	1.189	.50	.511	-1.250	-4.217	000
3	Çocuklara yönelik oyun alanları ve/ya etkinliklerin olması	.96	1.268	.04	.955	-1.083	-3.046	006
4	Eğlence / Parti vb etkinliklerin olması	.92	1.139	.33	1.167	-.417	-1.387	179
5	Su sporlarının yapılabilmesi	.46	1.062	.58	1.018	-.125	-.514	612
6	Denizin ılık, sığ ve dalgasız olması	.50	.722	.29	.859	.208	1.155	260
7	Denizin temiz olması	.04	.955	.00	0.000	-.958	-4.918	000

Tablo 1. Ölüdeniz Tabiat Parkı için Önem Performans Analizi (ÖPA)

Analiz sonucunda, Ölüdeniz Tabiat Parkında hizmet kalitesine ilişkin belirlenen 16 unsurda önem ve performans arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenirken, 11 unsurdaki farkın istatistiksel olarak anlamsız olduğu anlaşılmıştır. Farkın anlamsız olduğu dört unsur, ÖPA matrisinde olası aşırılıklar hüccesinde bulunurken, yedi unsur ise düşük öncelikliler hüccesinde yer almıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir turist çekim merkezi olarak Ölüdeniz Tabiat Parkı sadece diğer plajlar veya tabiat parkları ile değil, bunların yanı sıra mavi yolculuk, yamaç paraşütü, sualtı dalışı gibi yörede yapılacak diğer çekicilikler ile de rekabet etmek durumundadır. Bu noktada tabiat parkı yöneticileri, park içindeki tesislerin yöneticileri ve söz sahibi olan diğer paydaşlar (yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri vb.) ziyaretçilerin beklentilerini belirleyerek rekabet gücü kazanmada

önem performans analizinden yararlanabilirler. Bu doğrultuda, Ölüdeniz Tabiat Parkı bünyesinde var olan doğal güzellikleri, ziyaretçilerin önem verdiği hizmet unsurları ile destekleyerek turist memnuniyetini, dolayısıyla da gelen turist sayısını artırma yolunda önemli bir adım atılabilecektir.

Turist çekim merkezi yöneticilerinin, ziyaretçilerin beklentilerini anlaması, sundukları hizmet kalitesini iyileştirmede ve doğru yönetim uygulamalarında bulunmalarına önemli katkılar sağlamaktadır. Akten ve Gül'ün (2014) belirttiği üzere, yöneticilerin yanı sıra ziyaretçilerin algıladıkları sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin talep ve yaklaşımları aynı zamanda ziyaretçi etki yönetiminin başarısında da etkili unsurlardır. Uygulanan ÖPA sonuçları, ziyaretçilerin deneyimlerine dayanarak Ölüdeniz Tabiat Parkına dair çeşitli kritik hususları işaret etmektedir. Ziyaretçiler sadece doğayla iç içe olmak amacıyla gelmemekte, bunun yanı sıra gürültüsüz, güvenli ve dinlenmek için yeterli alana sahip oldukları bir ortamda aile ve arkadaşlarıyla iyi vakit geçirmek için de Ölüdeniz Tabiat Parkı'nı ziyaret etmektedirler. Ziyaretleri esnasında hizmet sunan personelin güler yüzlü ve ilgili davranması da ziyaretçiler için önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Araştırma sonucunda Ölüdeniz Tabiat Parkı ziyaretçisi için en önemli unsurun denizin temizliği olduğu açığa çıkmaktadır. Turist çekim merkezi olma niteliğini sahip olduğu doğal güzellikler nedeniyle taşıyan alanlara bakıldığında, turizm nedeniyle aşırı kullanımın bu doğal güzelliğe zarar verebildiği görülmektedir. Özellikle yanlış pazarlama ve yönetim uygulamaları nedeniyle sadece gelecekteki turizm potansiyeline değil aynı zamanda burada var olan doğal yaşamın da tehlikeye sokulması söz konusu olabilmektedir (Bell ve Stockdale, 2015). Bu bağlamda doğal güzellikleri nedeniyle turist çekim merkezi olarak nitelendirilen tabiat parklarının turizme kazandırılması kadar, sürdürülebilir turizm anlayışıyla yönetilmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Araştırma sonucunda, turistlerin verdikleri önem derecesinden daha yüksek bir performansa sahip bulunan doğanın keyfine varabilme ve denizin ılık, sığ ve dalgasız olma özellikleri, tabiat parkı üzerine yapılan bir araştırmanın beklenen sonuçlarındandır. Bu noktada yöneticilere, parkın bünyesinde doğal olarak bulunan bu özelliklere dair tanıtımın ön planda tutularak, bu yüksek performansa daha fazla önem veren turistleri kendisine çekmeye yönelik çalışmalarda bulunması önerilmektedir.

İşletme yöneticileri, turistlerin memnuniyet (performansı değerlendirme) düzeylerinin, o hizmet veya çekiciliğin onlar için taşıdığı önem düzeyi ile ilgili olduğunu göz önünde tutarak hareket etmelidirler. Gerek araştırmada gerekse pilot uygulamada yapılan görüşmelerin ışığında, ziyaretçilerin temel olarak alan darlığı nedeniyle kendilerini yeterince özgür hissedemediği, plajdaki şezlong ve şemsiye yerleşiminin rahatsızlık verecek kadar sık olduğu ve bu nedenle kişilerin dinlenemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, tabiat parkı niteliğindeki turist

çekim merkezlerinde taşıma kapasitesinin çevresel ve toplumsal olmak üzere iki boyutta değerlendirilmesi gerektiği göz önünde tutulmalıdır (Manning vd., 2002). Tıpkı milli parklar ve diğer korunan rekreasyon alanlarında görüldüğü üzere, aşırı talebin tabiat parkını bir çekim merkezi haline getiren doğal özelliklerini bozmasını engellemek, sürdürülebilirliği sağlamak ve ziyaretçi memnuniyetinde düşüşü engellemek üzere taşıma kapasitesi analizlerinden yararlanılmalıdır (Göktaş vd., 2013). Bu bağlamda, kısa erimde Ölüdeniz Tabiat Parkı içinde kiralanmış şezlong ve şemsiye yerleşimlerinin bu durum gözetilerek ziyaretçilerin beklentileri doğrultusunda gözden geçirilmesi, uzun erimde ise taşıma kapasitesi analizleri yapılarak optimum ziyaretçi sayısının gözetilmesi önerilmektedir.

Personelin ilgili ve güler yüzlü davranması ÖPA matrisinde düşük öncelikli hücrede yer almakla birlikte, dikkatli bakıldığında eksenlerin kesişim noktasına çok yakın konumlandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ziyaretçilerin en çok önem verdikleri unsurlar arasında bu özelliğin de yer aldığı göz önünde tutulmalıdır. İşletme yöneticilerinin, çalışanların ziyaretçilere karşı olumlu tutum ve davranışlar sergilemesine yönelik temel eğitimlerle bu özelliğin performansını yükseltmesi uygun bir strateji olarak değerlendirilmektedir.

Hizmet kalitesini ölçmeye yönelik belirlenen özelliklerin matristeki dağılımının ağırlıklı olarak düşük öncelikli hücrede yoğunlaştığı görülmüştür. Bu durumun, ziyaretçilerin önem verme düzeyinin algıladıkları performans düzeyinden yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Papatya, Papatya ve Hamşioğlu (2011) tarafından öne sürüldüğü üzere, çevresel sürdürülebilirlik anlayışı ile gerçekleştirilecek olan sosyal/-yeşil pazarlama faaliyetleri sayesinde hem fiziksel hem de fiziksel olmayan kaynakların turizm sektöründe değerlendirilmesi kaynak tabanlı turizm uygulamalarının temelini oluşturacaktır. Ölüdeniz Tabiat Parkı yöneticilerinin de bu anlayış doğrultusunda ziyaretçi beklentilerini gözeterek kaynak tabanlı turizm planlamalarını yapmalarının ziyaretçi memnuniyetini artırma konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu noktada çalışmanın matrisinin ortalama önem ve performans değerlerine dayanılarak hazırlandığı; belirlenen özellikler eksenlerin kesişim noktasına göre matrisin hücrelerinde yerleştiği göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla ziyaretçilerin önem ve/ya performans düzeyindeki değişim hücrelerin sınırlarının ve özelliklerin yerleşiminin farklı şekilde gerçekleşmesine neden olabilecektir. Bununla birlikte, örneklem genişletilerek yapılacak bir çalışma sonuçları ile daha kapsamlı yorumların yapılabileceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akten, S. ve Gül, A. (2014). Korunan doğal alanlarda ziyaretçilerin olası etki düzeyleri önlem ve standartların belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı örneği), SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 15, 130-139.
- Bahar, O. ve Arıkan, I. (2010). Euro'nun Uluslararası Turizm Talebi Üzerindeki Olası Etkisi, *Vergi Raporu Dergisi*, 18 (124), Ocak: 22-36.
- Bayramoğlu, H.D. (2003). *Ölüdeniz Çevre Hukuku Mevzuatı*, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, Eğitim Serisi, No:5: İstanbul.
- Bell, J. ve Stockdale, A. (2015). Evolving National Park Models: The Emergence Of An Economic Imperative And Its Effect On The Contested Nature Of The 'National' Park Concept in Northern Ireland, *Land Use Policy*, 49 (2015): 213-226.
- Çalışkan, U. (2015). Sarıkamış Müşteri Memnuniyeti Araştırması ve Kırsal Alana Etkileri, *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5 (2): 103-112.
- Çeken, H. (2003). *Küreselleşme, Yabancı Sermaye Ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları: İstanbul.
- Çeken, H., Baldemir, E., Dalgın, T., Sop, S. A. ve Ercan, F. (2013). Muğla'da Turizmin Sorunlarıyla İlgili Turizm Sektörü Yöneticilerinin Algıları ve Çözüm Önerileri, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50 (576) 55-69.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Deng, W. (2007). Using a Revised Importance-performance Analysis Approach: The Case of Taiwanese Hot Springs Tourism, *Tourism Management* 28 (2007): 1274-1284.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2016). *Türkiye'deki Milli Parklar*, <http://www.milliparklar.gov.tr/belge/tp.pdf>., Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2016.
- Dwyer, L., Knezevic Celbar, L., Edwards, D. ve Nihalic, T. (2012). Fashioning A Destination Tourism Future: The Case Of Slovenia, *Tourism Management*, 33, 305-316.
- Göktaş, T. H., Yıldız, N.D., Demir, M. , Bulut, Y. (2013). Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum - Gelişim ve Modellenme Süreci, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 195-206.
- Greg, R. (2002). Tourism Attraction Systems: Exploring Cultural Behavior, *Annals of Tourism Research*, 29(4): 1048-1064.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım: Ankara.

Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2/2 (2010), 93-114.

Küçükaltan, D. ve Ultanır, G. (2012). Trakya’da Kırsal Turizmin Uygulanabilirliği: Şarköy Örneği, *KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22): 125-130.

Manning, R., Wang, B., Valliere, W., Lawson, S. ve Newman, P. (2002). Research to Estimate and Manage Carrying Capacity of a Tourist Attraction: A Study of Alcatraz Island, *Journal of Sustainable Tourism*, 10:5, 388-404.

Martilla, J. A. ve James, J.C. (1977). Importance-Performance Analysis, *Journal Of Marketing*, 41 (1), 77-79.

Oh, H. (2001). Revisiting importance-performance analysis, *Tourism Management*, 22 (2001): 617-627

Ölüdeniz Tabiat Parkı. (2016). *Fotoğraflar*, http://oludeniztabiatparki.com/?page_id=30, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2016.

Papatya, N., Papatya, G. ve Hamşioğlu, A.B. (2011). Sürdürülebilir Çevre ve Kaynak Tabanlı Turizm: Eğirdir Bölgesine İlişkin Bir Değerlendirme Eleştirel/Yapıcı Bir Yaklaşım, I. Uluslararası IV. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu ve Göller Bölgesi Değerleri Çalıştayı, ‘Turizmde Yeni Ufuklar’ Bildiriler Kitabı, 1-4 Aralık, 221- 236.

Prideaux, B. (2002). Building Visitor Attractions in Peripheral Areas - Can Uniqueness Overcome Isolation to Produce Viability? *International Journal of Tourism Research*, 4(5): 379-389.

Riviezzo, A., Nisco, A. De, ve Napolitano, M.R. (2009). Importance-Performance Analysis As A Tool in Evaluating Town Centre Management Effectiveness, *International Journal Of Retail & Distribution Management*, 37 (9): 786-764.

Schanzel, H.A. ve McIntosh, A.J. (2000). An Insight Into The Personal And Emotive Context Of Wildlife Viewing At The Penguin Place, Otago Peninsula, New Zealand, *Journal Of Sustainable Tourism*, 8(1): 36-52.

Sörensson, A., von Friedrichs, Y. (2013). An Importance Performance Analysis of sustainable Tourism: A Comparison between international and national tourists, *Journal of Destination Marketing & Management*, 2: 14-21.

TÜKÇEV (Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı). (2016). *Tabiat Parkları*, <http://www.tukcev.org.tr/tabiat-parklari>. Erişim Tarihi 11 Temmuz 2016.

TÜRÇEV (Türkiye Çevre Eğitim Vakfı). (2016). *Mavi Bayrak Türkiye*, http://www.mavibayrak.org.tr/tr/plajDetay.aspx?plaj_refno=872 . Erişim Tarihi 11 Temmuz 2016.

Urry, J. (1990) *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London: Sage.

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALINDA YAPILAN YÜKSEK
LİSANS TEZLERİNE GENEL BİR BAKIŞ¹**

*AN OVERVIEW ON MASTER THESIS CONDUCTED AT THE DEPARTMENT
OF EDUCATIONAL SCIENCES*

Menekşe ESKİCİ² Semih ÇAYAK³

*Geliş Tarihi: 20.12.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 26.04.2017
(Accepted)*

ÖZ: Bu çalışmanın amacı Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış yüksek lisans tezlerini yöntem bakımından incelemek ve elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler geliştirmektir. Doküman analizine dayalı nitel bir çalışma olan araştırmanın verilerini Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yazılmış 41 yüksek lisans tezi oluşturmaktadır. Araştırmada tezler üzerinde şu sorular incelenmiştir: Tezlerin yıllara göre dağılımları nasıldır, tezlerde hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır, tezlerde hangi araştırma modelleri/desenleri kullanılmıştır, tezlerde hangi örneklem/çalışma grubu ile çalışılmıştır, tezlerde hangi veri toplama araçları kullanılmıştır ve tezlerin bilim dallarına göre dağılımları nasıldır? Yapılan incelemeler neticesinde ulaşılan bulgular şunlardır: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda tezler 2001-2015 yıllarında yapılmıştır, tezlerde en çok nicel araştırma yöntemi ve tarama modeli kullanılmıştır. Veriler en çok öğretmenlerden elde edilmiştir, veri toplama aracı olarak en çok ölçek kullanılmıştır ve en fazla tez eğitim, yönetimi, teftişi, planlaması ve ekonomisi bilim dalında yapılmıştır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda da bir takım öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doküman Analizi, Lisansüstü Eğitim, Eğitim Bilimleri

ABSTRACT: The aim of this paper is to examine the methods of master thesis conducted at the Department Of Educational Sciences, Trakya University and make recommendations according to findings. The paper is a qualitative research based on document analysis. master thesis conducted at the Department Of Educational Sciences, Trakya University used as data in this paper. In order to reveal the examine the master thesis some questions such as "How was the distribution of the master theses according to years", "How was the distribution of the master theses according to research models/designs and methods", "How was the distribution of the master theses according

¹ Bu çalışmanın ilk hali 24-25 Kasım 2016 tarihlerinde Sakarya Üniversitesi'nde düzenlenen International Conference on Quality in Higher Education'da sözlü bildiri olarak sunulmuştur

² Yrd. Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi, menekseeskici@klu.edu.tr

³ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, semihcayak@gmail.com

toworking group (participants)”, “How was the distribution of the master theses according to data collection instruments” and “How was the distribution of the master theses according to departments” aimed to be answered. According to the findings the master thesis conducted at the Department Of Educational Sciences between the academic years of 2001-2015, Trakya University the quantitative design and the descriptive model were used in general. Mostly the master thesis conducted with teachers and the data collected by likert type scales and most thesis were conducted at the Educational Administration, Supervision, Planning and Economics department. Some suggestions are presented based on the findings.

Key Words: Document Analysis, Graduate Education, Educational Sciences

GİRİŞ

Eğitim farklı koşullarda öğelerinin (öğrenci, eğitim ortamı, öğretim programı, eğitmen vb.) özellikleri değişiklik gösterse de sistemli olarak gerçekleşmektedir. Planlı programlı eğitimin gerçekleştirilmesi olan öğretim sürecinin son aşaması üniversitelerde gerçekleştirilen yükseköğretimdir. Üniversitelerin öğretim işlevinin yanı sıra araştırmalar oraya koyarak bilim üretmek gibi önemli bir misyonu da mevcuttur. Üniversitelerde gerçekleştirilen lisansüstü eğitimler üniversitelerin araştırma yapmak ve öğretim gerçekleştirmek olmak üzere iki temel görevinin de yerine getirildiği süreçlerdir. Verimli bir lisansüstü eğitim gerçekleştirilmesinin bu süreçte üretilen tezlerin nitelikleri ile doğru orantılı olduğu söylenebilir.

Üniversiteler bireyin yaşamında (Yıldız, 2014) olduğu kadar toplum (Bergan , 2003) için de büyük öneme sahiptir. Yükseköğretimin kişisel gelişim, karakter gelişimi, sosyal gelişim ve meslek sağlama gibi birey ve toplum için elzem olan görevleri bulunmaktadır (Astin, 1984; Eskici ve Aktaş, 2014). İleri düzeyde eğitim almış bireylerden oluşan bir toplumda istendik davranışların ortaya çıkma olasılığı artarken istendik olmayan davranışların ortaya çıkma olasılığı azalmış olur. Kyllonen (2012) tarafından belirtildiği üzere yüksek seviyedeki eğitimsel düzey bir toplum için daha yüksek kazanç, daha düşük işsizlik, daha düşük suç gibi faydalar sağlamaktadır Bu açıdan bakıldığında üniversite; bireyin içinde yaşadığı toplumun gelişmişlik düzeyinin belirleyicileri arasında önemli bir rol üstlenmektedir (Şahin, Zoraloğlu ve Şahin Fırat, 2011).

Yükseköğretimin tarihi, Platon’un ve Aristo’nun antik çağlardaki düşünce geliştirme ve tartışma ortamlarına dayanmaktadır (Gürüz, 2003; Ortaş, 2004).Yılların ilerlemesiyle her alanda olduğu gibi yükseköğretim de değişime uğramış, insanoğlunun doğaya hâkimiyet kurma isteğinin bilim üretmekle gerçekleşeceği anlaşılmıştır. Ortaş (2004) tarafından belirtildiği üzere yükseköğretimin gerçekleştiği kurumlar olan üniversiteler bilim üretmek ve yaymak konusunda her türlü otoriteden bağımsız hareket eden evrensel

kurumlardır. Ortaş (2004) tarafından belirtilenlere ek olarak Cortese (2003) tarafından üniversitelerin bilginin ve geleneksel disiplinlerin çok özel bir şekilde düzenlendiği kurumlar olduğu vurgulanmaktadır.

Yükseköğretimin işlevlerinin çeşitli faktörler tarafından değişime uğradığını belirten Özdem ve Sarı (2008)'ya göre yaşam boyu eğitime artan gereksinim, teknolojideki hızlı gelişmeler ve küreselleşme birbirleriyle ilişkilidir ve tüm dünyayı etkilediği gibi eğitimin dolayısıyla da yükseköğretimin işlevlerini de belirlemektedir. Alanyazın (Biggs, 2011; Erdem, 2005; Gopal, 2011; Kaya, 2014; Kurnaz ve Alev, 2009; Özdem ve Sarı, 2008; Sayan ve Aksu, 2005 incelendiğinde yükseköğretimin işlevleri genel olarak; meslek kazandırmaya yönelik eğitim vermek, bilimsel araştırmalar yapmak, buldukları bölgelerin kalkınmasını sağlamak, nitelikli insan gücü (bilim insanları, yöneticiler, uzmanlar vb.) yetiştirmek, ihtiyaçlar göz önüne alınarak akademik bölümler açmak, özgür düşünce üretmek, araştırma sonuçlarına dayanarak gelişmeyi ve kalkınmayı sağlamak, toplumsal sorunlara çözüm önerileri getirmek, uluslararası işbirliği sağlamak, kültürel çeşitliliği koruyup desteklemek, öğrencilerin çok yönlü gelişimini sağlamak şeklinde özetlenebilir. Yükseköğretimin işlevleri göz önüne alındığı zaman yükseköğretimin gerçekleştiği kurumlar olan üniversitelerin misyon ve vizyon bakımından sürekli yenilenen kurumlar olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Bozan (2012) tarafından Türkiye'de bilgi çağının önemi göz önüne alınarak yükseköğretimde ilerlemeyi sağlamak adına üniversite sayısının artırıldığı belirtilmektedir. Eskici ve Aktaş (2014) tarafından Bozan'ın (2012) belirttiklerine ek olarak üniversitelerin nicel olarak artışının yanı sıra nitel olarak gelişmesinin de gerekliliği vurgulanmaktadır. Üniversitelerin nitelik olarak gelişmesi üniversitelerin asli görevleri olan eğitimin ve araştırmaların veriminin yüksek olmasıyla ilişkilidir (Atkins, Brown & Brown, 2002). Üniversitelerde önlisans ve lisans kapsamında verilen eğitim genellikle öğrencilere meslek kazandırmak, öğrencilerin sosyal ve kişisel gelişimlerini sağlamak amacıyla gerçekleşmektedir. Lisans sonrasında öğrencilerin belli bir alanda uzmanlaşmalarını sağlamak (Akbulut, Şahin ve Çepni, 2013) amacıyla alana özgü araştırmalara yoğunlaştıkları yüksek lisans ve doktora dereceleri olmak üzere lisansüstü eğitimler yer almaktadır. Karakütürk (1989) tarafından da belirtildiği üzere lisans üstü öğretimin amacı, yüksek nitelikli insangücü yetiştirmenin yanında, gelişme ve kalkınma için gerekli fikir, yenilik ve teknolojiyi üretmeye yönelik araştırmaların yapılmasını sağlamaktır.

Türkiye'de lisansüstü çalışmalar üniversiteler bünyesinde kurulmuş olan enstitülere bağlı olarak yürütülmektedir (Gömleksiz ve Bozpolat, 2013).Enstitülerin başlıca amacı, lisansüstü öğrencilerine; bilimsel araştırma

yaparak alanyazına katkı sağlayacak bilgiye erişme, araştırma kapsamında toplanan verileri değerlendirme, derin bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma ve yeni buluş ve ürünlere imza atma ve akademik kariyer yapma fırsatı sunmayı sağlamaktır (Karaman ve Bakırcı, 2010). Enstitülerin amaçlarıyla doğru orantılı olarak Şahin, Calp, Bulut ve Kuşdemir (2013) tarafından lisansüstü eğitim sürecinde öğrencilerin, ders ve tez aşamasında araştırmalar yaparak bilimi üretme ve bu ürettiklerini bilimsel yayınlar ortaya koymalarının beklendiği belirtilmektedir.

Dolayısıyla lisansüstü öğretimin öğrencilerin eğitim gördükleri alanlarında gelişimlerinin yanında, ulusal ve evrensel düzeyde sonuçlarını gözlemeyi çalışma alanına katkı sağlayacak nitelikte görülen tezlerdir. Tavşancıl vd. (2010) tarafından belirtildiği üzere lisansüstü eğitim kapsamında üretilen tez/sanat eseri çalışmaları yoluyla bilim ve sanat üretimine kaynaklık ederler. Sönmez ve Alacapınar (2011) tarafından da yapılanlar bilimin ölçütlerine ve ilkelerine uygun olduğu takdirde elde edilen sonuçlar bilimsel olur. Bilime katkı sağlaması amaçlı yapılan araştırmaların nitelikleri doğru araştırma yöntemi, deseni, örnekleme ve veri toplama aracının seçilmesiyle mümkündür.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Farklı disiplinler araştırmalarında farklı araştırma metodlarını ve veri analizi yöntemlerini kullanmayı tercih etmektedir (Hsu, 2005: 109). Bu nedenle bir alanla ilgili yapılmış tezlerin incelenmesi o konunun derinliği ve yaygınlığı konusunda bilgiler verebildiği gibi incelenen alanın genel görünümünü de ortaya çıkarabilmektedir (Karadağ, 2009: 76).

Eğitim bilimleri alanında yapılmış araştırmaları metodolojik açıdan inceleyen ilk çalışma *Amerikan Eğitim Araştırmaları Birliği* [American Educational Research Association, AERA] tarafından 1962 yılında yayınlamıştır ve Amerika Birleşik Devletlerinde 1960'lı yıllarda başlayan bu tarz çalışmaların alanyazında giderek sıkça yer bulduğu bildirilmektedir (Karadağ, 2010: 52). Dolayısıyla alanda yapılan farklı bilimsel çalışmaların bilinmesi yeni araştırmacılara, önceki araştırmaların neler olduğu konusunda yol gösterici olabilmektedir (Tsai ve Wen, 2005). Bu bağlamda bu çalışmanın amacı da Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda 2001-2015 yılları arasında yapılmış yüksek lisans tezlerini yöntem açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış yüksek lisans tezlerinin yıllara dağılımı nasıldır?

2. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış yüksek lisans tezlerinde hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?

3. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış yüksek lisans tezlerinde hangi araştırma modelleri/desenleri kullanılmıştır?

4. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış yüksek lisans tezlerinde hangi örneklem ile/çalışma grubu ile çalışılmıştır?

5. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış lisansüstü tezlerde hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?

6. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış yüksek lisans tezlerinin bilim dallarına göre dağılımları nasıldır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, araştırma verilerinin toplanması ve veri analizi tekniği yer almaktadır.

Araştırmanın Deseni

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yazılmış yüksek lisans tezlerinin incelendiği bu araştırma olgubilim (fenomenoloji) deseninde tasarlanmış, doküman analizine dayalı nitel bir araştırmadır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Dolayısıyla tümüyle yabancı olunmayan aynı zamanda da tam olarak kavranılamayan olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerini, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yazılan ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesindeki Tez Merkezi'nde yapılan tarama sonucunda içeriğine erişimin izinli olduğu tüm tezler oluşturmaktadır. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda doktora programı olmadığı için sadece yüksek lisans tezleri araştırma kapsamına alınmıştır. Belirtilen şekilde yapılan tarama sonucunda 2001-2015 yılları arasında yazılmış 41 adet yüksek lisans tezine ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri doküman analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 218). Mogalakwe (2006: 221) derinlemesine görüşmelerin ve katılımcı gözlemlerin her zaman uygun ve kullanışlı olmadığını, sosyal araştırmalarda doküman incelemesinin de önemli bir yer

tuttuğunu belirtmiştir. Doküman incelemesi yöntemi çalışılmak istenilen fenomen hakkında bilgi içeren dokümanların analizini içermektedir (Bailey, 1994).

Silverman (1993) dokümanları 1) Dosyalar 2) İstatistiksel Kayıtlar 3) Resmi işlem kayıtları ve 4) Görüntüler olarak sınıflandırmıştır. Doküman kaynaklarının elde edilmesi diğer sosyal araştırma alanlarındaki uygulamalardan farklı değildir. Zira her adımda veriler bilimsel bir şekilde toplanmalıdır (Ahmed, 2010: 3). Scott (1990) doküman kaynaklarının toplanmasında birtakım kalite kontrol kriterleri oluşturmuştur, bunlar: Özgünlük, güvenilirlik, temsiliyet ve anlamdır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularına bağlı olarak yapılan betimsel analizler yer almaktadır. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yazılmış yüksek lisans tezlerine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: İncelenen Yüksek Lisans Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	f	%
2001	2	4,88
2006	7	17,07
2007	4	9,76
2008	3	7,32
2009	5	12,20
2010	2	4,88
2011	3	7,32
2012	6	14,63
2013	6	14,63
2014	1	2,44
2015	2	4,88
Toplam	41	100

Tablo 1'de görüldüğü gibi Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yazılmış 41 adet teze ulaşılmıştır. 2001-2015 yılları arasında yazılan eğitim bilimleri tezlerinin en çok 2007 yılında yazıldığı

görülmektedir (7 adet). Ayrıca yazılan tezlerin hepsi yüksek lisans tezidir (Tablo 1).

Tablo 2: *İncelenen Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Araştırma Yöntemlerinin Frekanslarının ve Yüzdelerinin Dağılımları*

Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntemleri	f	%
Nicel Yöntem	36	87,80
Nitel Yöntem	3	7,32
Karma Yöntem	1	2,44
Açıklanmamış	1	2,44
Toplam	41	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi tezlerin % 87,80’i(36 adet) nicel, % 7,32’si (3 adet) nitel ve % 2,44’ü(1 adet) karma yöntem ile yapılmıştır. Ancak tezlerin 1 tanesinde araştırma yönteminin belirtilmediği görülmüştür. Nicel yöntemin nitel yönetime göre oldukça fazla tercih edilmesinin nedeni olarak nitel paradigmanın henüz nicel paradigma kadar yaygınlaşmadığından ileri geldiği düşünülmektedir.

Tablo 3. *İncelenen Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modellerinin/Desenlerinin Frekanslarının ve Yüzdelerinin Dağılımları*

Lisansüstü Eğitim Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modelleri/Desenleri	f	%
Betimsel tarama	20	48,78
İlişkisel tarama	15	36,59
Ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen	2	4,88
Genel tarama	1	2,44
Nedensel karşılaştırmalı tarama	1	2,44
Olgubilim	1	2,44
Durum çalışması	1	2,44
Toplam	41	100

Tablo 3’te görüldüğü gibi tezlerde kullanılan araştırma modelleri/desenleri % 48,78 oranında (20 adet) betimsel tarama modeli, %36,59 oranında (15 adet)

ilişkisel tarama modeli, %4,88 oranında (2 adet) ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen, %2,44 oranında (1 adet) genel tarama modeli, %2,44 oranında (1 adet) nedensel karşılaştırmalı tarama modeli, %2,44 oranında (1 adet) olgubilim ve %2,44 oranında (1 adet) durum çalışması şeklindedir. Bu durumun tezlerin hazırlandığı konuların farklılıklarından ve araştırmacıların araştırma yaklaşımlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 4: *İncelenen Yüksek Lisans Tezlerinde Veri Toplamada Kullanılan Örneklem/Çalışma Gruplarının Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Araştırmanın Katılımcıları	f	%
Öğretmen	22	44
Öğrenci	13	26
Okul Yöneticileri	9	18
Müfettiş	3	6
Akademik Personel	1	2
Veli	1	2
Okullarda Görev Yapan Memur ve Hizmetli Personel	1	2
Toplam	50	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi tezlerin katılımcılarının % 44 oranla öğretmenler (22 adet), % 26 oranla öğrenciler (13 adet), % 18 oranla eğitim yöneticileri (9 adet), % 6 oranla müfettişler (3 adet), % 2 oranla akademik personel (1 adet), % 2 oranla veliler (1 adet) ve % 2 oranla okullarda görev yapan memur ve hizmetli personel (1 adet) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: *İncelenen Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Veri Toplama Araçları	f	%
Ölçek	32	69,57
Görüşme formu	5	10,89
Anket	4	8,70
Doküman incelemesi	4	8,70
Başarı testi	1	2,17
Toplam	46	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi tezlerde veri toplama aracı olarak % 69,57 oranında ölçek (32 adet), % 10,89 oranında görüşme formu (5 adet), % 8,70 oranında anket (4 adet), % 8,70 oranında doküman incelemesi (4 adet) ve % 2,17 oranında başarı testi (1 adet) kullanılmıştır. Ayrıca yapılan analiz sürecinde

araştırmacıların ölçme araçlarından anket ve ölçeği sıklıkla birbirlerinin yerine kullanarak kavram karışıklığı yaşayabildikleri de görülmüştür.

Tablo 6: *İncelenen Yüksek Lisans Tezlerinin Yazıldığı Bilim Dallarının Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Bilim Dalı	f	%
Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi	25	60,98
Eğitim Programları ve Öğretim	16	39,02
Toplam	41	100

Tablo 6’da görüldüğü gibi incelenen tezlerin % 60,98’i (25 adet) Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı’nda, % 39,02’si (16 adet) Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı’nda yapılmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde; araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlara, bu sonuçların konuyla ilgili alanyazınla karşılaştırılması ile oluşturulan tartışma bölümüne ve önerilere yer verilmiştir.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda yapılan ve erişilebilen 41 yüksek lisans tezi bulunmaktadır ve en çok tez 2006 yılında yapılmıştır (7 adet), bunu 2012 (6 adet) ve 2013 (6 adet) yılları izlemektedir. Tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri açısından nicel yöntem en çok tercih edilen yöntem olmuştur. Bunu sırasıyla nitel yöntem ve karma yöntem izlemektedir. Tezlerde nicel araştırma yönteminin nitel araştırma yöntemine göre daha fazla kullanılması lisansüstü tezleri ve bilimsel araştırmaları farklı konu başlıkları altında inceleyen araştırmaların ilgili bulgularıyla da benzerlik göstermektedir (Nelson ve Coorough, 1997; Yıldız, 2004; Chen ve Hircheim, 2004; Altıparmak ve Nakiboğlu, 2005; Hranstinski ve Keller, 2007; Guo ve Sheffiled, 2008; Balcı ve Apaydın, 2009; Arık ve Türkmen, 2009; Karadağ, 2009; Saracaloğlu ve Dursun, 2010; Tavşancıl vd. 2010; Erdem, 2011; Aydın ve Uysal, 2011; Fazlıoğulları ve Kurul, 2012; Küçüköğlü ve Ozan, 2013). Bu durumun nitel araştırmaların daha fazla zaman alması (Arık ve Türkmen, 2009) ve nitel araştırmaların ülkemizde yeterince yaygınlaşmadığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak son dönemlerde nitel araştırma yöntemleri konusunda artan bilgi kaynaklarına paralel olarak nitel yöntemli araştırmalarında artmaya başladığı görülmektedir, bu durum gelecekte nitel yöntemli araştırmaların çok daha fazla olabileceğini düşündürmektedir. Gömleksiz ve Bozpolat’ın (2013: 470) da

belirttiği gibi nitel araştırmalar, araştırmalara özgünlük kattığı, daha açıklayıcı olduğu ve nedenleri ortaya koyarak çalışmalarına daha felsefi bir nitelik kazandırdığı için hem nitel yöntemin hem de nitel ve nicel yöntemin beraber kullanıldığı çalışmalara önem verilmesinin çalışmaların niteliğini artmasına katkı sağlayacağını vurgulamaktadır.

Tezlerde kullanılan araştırma modelleri/desenleri bakımından ilk sırada betimsel tarama modeli yer almaktadır, bunu sırasıyla ilişkisel tarama modeli, ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen, genel tarama modeli, nedensel karşılaştırmalı tarama modeli, olgubilim ve durum çalışması izlemektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu lisansüstü tezlerin ve bilimsel çalışmaların incelendiği benzer doküman analizi çalışmalarındaki bulgularla örtüşmektedir (Orlikowski ve Baroudi, 1991; Farhoomand ve Drury, 1999; Nelson ve Coorough, 1997; Altın, 2004; Chen ve Hirschheim, 2004; Erdoğan, Marcinkowski ve Ok, 2009; Fazlıoğulları ve Kurul, 2012; Şahin, Calp, Bulut ve Kuşdemir, 2013; Karadağ, 2014; Tatık ve Doğan, 2014). Bu durumunun özellikle sosyal bilimlerde ve belirgin olarak da eğitim alanında yapılmış tezlerde kullanılıyor olması araştırma alanının bir doğası gereği var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeye çalışıyor olmalarından (Karasar, 2010: 77) ve araştırmacıların araştırma modeli konusunda yeterli seviyede bilgiye sahip olmamalarından (Karadağ, 2010: 66) kaynaklandığı düşünülmektedir.

İncelenen tezlerin katılımcılarının büyük bir kısmını öğretmenler oluşturmaktadır. Bunu sırayla öğrenciler, eğitim yöneticileri, müfettişler, akademik personel, veliler ve okullarda görev yapan memur ve hizmetli personelin izlediği tespit edilmiştir. Gömleksiz ve Özpolat (2013)'ta araştırmasında katılımcı olarak en fazla öğretmenlerin tercih edildiğini bildirmektedir. Tavşancıl vd. (2010) ise Eğitim Bilimleri alanında yapılmış tezleri incelediği çalışmalarında en çok öğrencilerden yararlandığı belirtilmiştir. Bu durumun eğitim alanında öğrenci, öğretmen ve öğretmen adaylarının odak grup olmalarından ve alanda çalışma yapan araştırmacıların kolaylıkla ulaşabilecekleri çalışma grupları ile araştırma yapmaya yönelmelerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir (Doğru, Gençosman, Ataalkın ve Şeker, 2012). Ancak şu da unutulmamalıdır ki araştırma yaparken asıl olan kolay ulaşılabilen bir örnekleme çalışarak çalışmayı hemen neticelendirmek değil merak edilen ve alana katkı sağlayabilecek bir örneklem /çalışma grubu ile çalışmaktır. Bu da çoğu zaman uzun ve zahmetli bir süreci beraberinde getirmekle birlikte yeni ve orijinal sonuçlar üretmek için gereklidir.

Tezlerde veri toplama aracı olarak büyük oranda ölçek kullanılmıştır. Bunu sırasıyla görüşme formu, anket, doküman incelemesi ve başarı testi (1 adet) izlemektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu lisansüstü tezlerin ve bilimsel çalışmaların incelendiği benzer doküman analizi çalışmalarındaki bulgularla

örtüşmektedir. Nitekim Saracaloğlu ve Dursun (2010), Tavşancıl vd. (2010), Doğru, Gençosman, Ataalkın ve Şeker (2012), Gömleksiz ve Bozpolat (2013), Küçükoglu ve Ozan (2013), Ozan ve Köse (2014)'de lisansüstü tezlerde veri toplamada en çok anket ve ölçeğin kullanıldığını belirtmiştir. Bu durumun ülkemizde yapılan araştırmalarda henüz yeni yeni sayıları artmaya başlayan nitel araştırmaların görüşme ve gözlem gibi veri toplama tekniklerini kullanmayı daha çok gerektirirken, daha çok anket ve ölçek gibi veri toplama araçları ile yürütülen nicel araştırmaların sayısının daha fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Sert, Kurtoğlu, Akıncı ve Seferoğlu (2012), araştırmalarda genelde anketlerin tercih edilmesinin en temel nedenlerinden birisi olarak, bu tekniğin daha çok kişiye ulaşılabilmeye, veri toplama sürecinin uygulama süresini kısaltmaya ve maliyetleri ekonomik kılmaya daha elverişli olduğundan kaynaklandığını belirterek, bu yöndeki eğilimin azalması gerektiğini asıl olanın araştırmalarda yalnızca veri toplamaktan ziyade aynı zamanda güvenilir ve gerçekçi veriler toplamak olduğunu ifade etmişlerdir.

İncelenen tezlerin büyük bir kısmının Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı'nda yapıldığı geri kalanların ise Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı'nda yapıldığı görülmüştür. Bununda Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı'na ayrılan öğrenci kontenjanlarının Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı'ndan daha fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Tezlerde nicel araştırma modelleri/desenlerinin yanında amacın genelleme yapmaktan ziyade derinlemesine ve ayrıntılı veri toplamak olduğu nitel araştırma modellerine daha fazla başvurulabilir.
- Tezlerde farklı araştırma ve analiz yöntemlerinin kullanılması teşvik edilebilir.

Araştırmaların genelde öğretmen ve öğrenciler üzerinde yapıldığı görülmüştür oysa ki farklı katılımcılar üzerinde de araştırmaların yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, J. U. (2010). Documentary research method: new dimensions. *Industrial Journal of Management ve Social Sciences*, 4(1), 1-14.
- Akbulut H. İ, Şahin Ç, Çepni S. (2013). Doktora tez sürecinde karşılaşılan problemlerin belirlenmesi: eğitim fakültesi örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 50-69
- Altın, N. (2004). *Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin analizi*(Ankara, Gazi ve Hacettepe Üniversitesi). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altıparmak, M. ve Nakiboğlu, M. (2005). Fen bilimleri eğitimi lisansüstü tez çalışmalarında uygulanan nitel ve nicel yöntemler. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, 17, 355-358.
- Astin, A. W. (1984). Student involvement: a developmental theory for higher education. *Journal of college student personnel*, 25(4), 297-308.
- Atkins, M., Brown, G. A., & Brown, G. (2002). *Effective teaching in higher education*. London: Routledge.
- Arık, R. S. ve Türkmen, M. (2009). Eğitim bilimleri alanında yayımlanan bilimsel dergilerde yer alan makalelerin incelenmesi. *I. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi*.
- Aydın, A. ve Uysal, Ş. (2011). Türkiye’de ve yurt dışında eğitim yönetimi alanında yapılan doktora tezlerinin konu, yöntem ve sonuçlar açısından değerlendirilmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 42, 1-14.
- Balcı, A., ve Apaydın, Ç. (2009). Türkiye’de eğitim yönetimi araştırmalarının durumu: kuram ve uygulamada eğitim yönetimi dergisi örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(3), 325-344.
- Bailey, K. (1994). *Methods of social research*, Fourth Edition, New York: The Free Press.
- Bergan, S. (2003). Student participation in higher education governance. http://www.coe.int/t/dg4/highereducation/Governance/SB_student_participation_FR.pdf
- Bozan, M. (2012). Lisansüstü eğitimde nitelik arayışları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2).
- Biggs, J. B. & Tang, C. (2011). *Teaching for quality learning at university: What the student does*. McGraw-Hill Education (UK): Open University Press.
- Chen, W. ve Hirschheim, R. (2004). A paradigmatic and methodological examination of information systems research from 1991 to 2001. *Information systems journal*, 14(3), 197-235.
- Cortese, A. D. (2003). The critical role of higher education in creating a sustainable future. *Planning for Higher Education*, 31(3), 15-22.

Doğru, M., Gençosman, T., Ataalkın, A. N.ve Şeker, F. (2012). Fen bilimleri eğitiminde çalışılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin analizi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9(1),49-64.

Erdem, A. R. (2005). Üniversitenin var oluş nedeni (üniversitenin misyonu). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(17), 75-86.

Erdem, D. (2011). Türkiye’de 2005–2006 yılları arasında yayımlanan eğitim bilimleri dergilerindeki makalelerin bazı özellikler açısından incelenmesi: betimsel bir analiz. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 2(1), 140-147.

Erdoğan, M., Marcinkowski, T.ve Ok, A. (2009). Content analysis of selected features of k-8 environmental education research studies in turkey, 1997–2007. *Environmental Education Research*, 15(5).525-548.

Eskici, M., & Aktaş, R. (2014). Üniversiteöğrencilerinin öğrenci kulüplerine yönelik görüşleri. *E-AJI (Asian Journal of Instruction)*, 2(1 (ÖZEL)). e-ISSN, 2148, 2659.

Farhoomand, A. F.ve Drury, D. H. (1999). A historiographical examination of information systems. *Communications of the Association for Information Systems*, 1, 1–27.

Fazlıoğulları, O. ve Kurul, N. (2012). Türkiyedeki eğitim bilimleri doktora tezlerinin özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 43-75.

Gopal, A. (2011). Internationalization of higher education: preparing faculty to teach cross-culturally. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 23(3), 373-381.

Gömlüksiz, M., N. ve Bozpolat, E. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanındaki lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 6(7), 457-472.

Guo, Z.ve Sheffield, J. (2008). A paradigmatic and methodological examination of knowledge management research: 2000 to 2004. *Decision Support Systems*,44(3), 673-688.

Gürüz, K. (2003). Dünyada ve Türkiye’de yükseköğretim (tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri) Ankara: ÖSYM.

Hrastinski, S.ve Keller, C. (2007). An examination of research approaches that underlie research on educational technology: a review from 2000 to 2004. *Journal of Educational Computing Research*, 36(2), 175-190.

Hsu, T. C. (2005). Research methods and data analysis procedures used by educational researchers. *International Journal of Research ve Method in Education*, 28(2), 109-133.

Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelemesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3).

Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(1), 49-71.

Karadağ, R. (2014). Okuma ilgisi, tutumları ve alışkanlığı konusunda yapılmış çalışmaların lisansüstü tezlere dayalı analizi: YÖK ve Proquest veri tabanları örnekleme. *Pamukale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 1-17.

Karaman, S., ve Bakırcı, F. (2010). Türkiye’de lisansüstü eğitim: sorunlar ve çözüm önerileri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 94-114.

Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi (21. Basım)*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.

Karakütük, K. (1989). Türkiye’de lisansüstü eğitim, sorunları ve çözüm önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt:22, Sayı:1, s. 505-528.

Kaya, S. (2014). Eğitim programları ve öğretimi anabilim dalı lisansüstü eğitimin değerlendirilmesi. *International Journal of Human Sciences*,11(2), 802-826.

Kurnaz, M. A., & Alev, N. (2009). İlköğretim ve ortaöğretim lisansüstü öğrencilerinin ders seçimi yaklaşımları ve ilgili sorunları. *Türk Fen Eğitim Dergisi*, 6(3), 38-52.

Küçüköğlü, Ave Ozan, C. (2013). Sınıf öğretmenliği alanındaki lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*,4(12), 27-47.

Kyllonen, P. C. (2012). The importance of higher education and the role of noncognitive attributes in college success. *Pensamiento Educativo. Revista de Investigación Educativa Latinoamericana 2012*, 49(2), 84-100.

Mogalakwe, M. (2006). The use of documentary research methods in social research, *African Sociological Review*, 10(1).

Nelson, J. K.ve Coorough, C. (1994). Content analysis of the PhD versus EdD dissertation. *The Journal of Experimental Education*, 62(2), 158-168.

Orlikowski, W.ve Baroudi, J. J. (1991). Studying information technology in organizations: research approaches and assumptions. *Information Systems Research*, 2, 1–28.

Ortaş, İ. (2004). Öğretim üyesi ya da bilim insanı kimdir? *Pivolka*, 3 (12), 11-16.

Ozan, C.ve Köse, E. (2014). Eğitim programları ve öğretim alanındaki araştırma eğilimleri. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 116-136.

Özdem, G.ve Sarı, E. (2008). Yükseköğretimde yeni bakış açılarıyla birlikte yeni kurulan üniversitelerden beklenen işlevler (Giresun Üniversitesi örneği). *Üniversite ve Toplum*, 8(1), 1-15.

Saracaloğlu, A. S.ve Dursun, F. (2010). Türkiye’de eğitim programları ve öğretim alanındaki lisansüstü tezlerinin incelenmesi. 1. *Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Balıkesir Üniversitesi, Ayvalık*.

Sayan, Y. & Aksu, H. (2005). Akademik personel olmadan lisansüstü eğitim yapan bireylerin karşılaştıkları sorunlar üzerine nitel bir çalışma: *Dokuz Eylül Üniversitesi-Balıkesir Üniversitesi durum belirlemesi. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 59-66.

Scott, J., 1990, *A matter of record, documentary sources in social research*, Cambridge: Polity Press.

Sert, G., Kurtoğlu, M., Akıncı, A. ve Seferoğlu, S. S. (2012, Şubat). Öğretmenlerin teknoloji kullanma durumlarını inceleyen araştırmalara bir bakış: Bir içerik analizi çalışması. *Akademik Bilişim Konferansı*, Uşak Üniversitesi.

Silverman, D. 1993. *Interpreting qualitative data. Methods for analyzing talk, text and interaction*. London: Sage.

Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara:Anı Yayıncılık.

Şahin, D., Calp, Ş., Bulut, P.ve Kuşdemir, Y. (2013). Sınıf öğretmenliği eğitimi bilim dalında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli kriterlere göre incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(3), 187-205.

Şahin, İ., Zoraloğlu, Y. R. ve Şahin Fırat, N. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçları, eğitsel hedefleri, üniversite öğreniminden beklentileri ve memnuniyet durumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 17(3), 429-452

Tatık, R. Ş. ve Doğan, S. (2014). Marmara üniversitesi eğitim yönetimi ve denetimi alanındaki yüksek lisans tezlerinin incelenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25-I, 399-400

Tavşancıl, E., Çokluk, Ö., Çıtak, G. G., Kezer, F., Yıldırım, Ö. Y., Bilican, S., Büyükturan, E.B., Şekercioglu, G., Yalçın, N. Erdem, D. ve Özmen, D.T. (2010). Eğitim bilimleri enstitülerinde tamamlanmış lisansüstü tezlerin incelenmesi (2000–2008). *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu*.

Tsai, C. C.ve Lydia Wen, M. (2005). Research And Trends In Science Education From 1998 To 2002: A Content Analysis Of Publication In Selected Journals. *International Journal Of Science Education*, 27(1), 3-14.

Yıldız, A. (2004). Türkiye'deki Yetişkin Eğitimi Araştırmalarına Toplu Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 78-97.

Yıldız, S. (2014). Üniversiteler ne vaat ediyor? Türkiye'deki üniversitelerin basın ilanları üzerine bir içerik analizi. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 14(2).

Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

**BOUNDARIES, EDUCATION AND LICENCE:
THE NINETEENTH CENTURY OTTOMAN
STANDARDIZATION OF MEDICAL PROFESSIONS¹**

*SINIRLAR, EĞİTİM VE LİSANS: ON DOKUZUNCU YÜZYIL OSMANLI
İMPARATORLUĞU'NDA SAĞLIK MESLEKLERİNİN STANDARTLAŞTIRILMASI*

Ceren Gülser İLİKAN-RASİMOĞLU²

*Geliş Tarihi: 15.02.2017 Kabul Tarihi: 26.04.2017
(Received) (Accepted)*

ABSTRACT: This article evaluates the establishment of a modern and centralized medicine in terms of creating boundaries between lay practitioners and the new medical staff in the Late Ottoman Empire. These boundaries were produced by the introduction of a legal framework and a new education system. This article intensifies the study on the process of definition of boundaries by a study of documents in the Prime Ministry Ottoman Archives. Have these boundaries been effectual in differentiating the traditional from the modern and setting a distinct group of medical actors? The answer to this question is sought by the description of a competitive environment for a multiplicity of actors of the domain of medicine. The article argues that the main problems of the process arose from the insufficient number of physicians and remoteness to the center and did not vanish until the foundation of a settled Muslim Turkish professional body in the 1890s.

Keywords: Late Ottoman history, Ottoman medicine, History of medicine, Social history of medicine, Professionalization, Modern medicine, Physicians, Empirics, Irregulars, Quacks, Lay practitioners of medicine, Modern state formation.

ÖZ: Bu makale, geç Osmanlı İmparatorluğu döneminde modern ve merkezi tıbbi meslekten olmayan sağlık çalışanları ile yeni ortaya çıkan modern tıbbın uygulayıcılarının arasında tesis edilen sınırlar açısından değerlendirmektedir. Bahsedilen sınırlar yasal çerçeve ve yeni bir eğitim sistemi getirilerek üretilmiştir. Bu makale, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde belgelerin incelenmesi ile sınırların tanımlanma sürecine ilişkin çalışmayı derinleştirmektedir. Bu sınırlar, gelenekselin modernle arasındaki farkı ayırmada ve medikal aktörlerden oluşan farklı bir grup oluşturulmada etkili midir? Bu sorunun cevabı, tıp alanındaki çok sayıda aktör için rekabet ortamının tanımlanmasıyla aranmaktadır. Makale, sürecin temel sorunlarının yetersiz hekim sayısı ve merkeze olan mesafelerden kaynaklandığını ve bu sorunların 1890'larda yerleşmiş bir Müslüman Türk meslek örgütünün kurulmasına kadar ortadan kalkmadığını iddia etmektedir.

¹ Ceren Gülser İlikan-Rasimoğlu, *The Foundation of A Professional Group: Physicians in the Nineteenth Century Modernizing Ottoman Empire (1839-1908)*, Ph.D. Dissertation, Boğaziçi University, Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul, 2012.

² Asst. Prof. Dr., Acıbadem University, Department of Sociology,
Ceren.Rasimoglu@acibadem.edu.tr

Anahtar Sözcükler: Geç Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı tıbbı, Tıp tarihi, Sosyal tıp tarihi, Profesyoneleşme, Modern tıp, Hekimler, Şarlatanlar, Meslek dışı sağlık uygulayıcıları, Modern devlet oluşumu.

INTRODUCTION

This article studies the place occupied by the competition between regular and irregular (or, lay) practitioners of medicine, each of them defined by governmental policies, where modern state formation and its de facto implications coexisted with medical progressivism and establishing a modern and centralized medicine. The primary question is about how the nineteenth century produced and molded a professional group of medical staff and how the outcome of the modernizing empire became the developer of a new administrative model.

The modernization of the Late Ottoman Empire as a response to the Eastern Question and micro-nationalisms is considered as effort to centralize administrative authority via a well-established bureaucracy and new administrative technologies. Expressions such as “the new order, progress, and civilization” were the harbingers of this program,¹ which contained the creation of many modern, centrally organized and controlled professions, including medical ones.

To improve (re)productive capacities of the population, practitioners in many fields such as health, security or administration had to be reorganized, categorized and centralized. In relation to this development, in all parts of the world, medical specialization, standardization and professionalization emerged through centralization of medical examinations, modern education, licensing, appointments and inspections. The Ottoman central authorities demanded modern medicine as a response to urgencies such as epidemics or war casualties. From 1827 to the late 1860s, prospective students of medical professions either went to Europe or trained in İstanbul at the Military School of Medicine.² Those involved in medical professions witnessed and welcomed rigorous professional competition in addition to a belief in scientific expertise and sophistication. Besides, medical elites were continuously observed, and competed with each other.³

To study medical professionals, scholars applied the concept of professionalization, which is generally described as the acquisition by an occupation of ideal types. It creates a model that evolves the conception of the

¹ Nadir Özbek, “Tarihyazıcılığında Güvenlik Kurum ve Pratiklerine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Jandarma ve Polis: Fransa ve Osmanlı Tarihçiliğinde Çapraz Bakışlar*, N. Özbek and N. Levy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, p. 7.

² Ibid., p. 7.

³ George Weisz, *Divide and Conquer: A Comparative History of Medical Specialisation*, Oxford University Press, New York 2006, p. xxi.

occupation. For medicine, it deals with the reorganization of medical practitioners, by establishing a boundary between educated and popular practitioners, increasing the extent of its services and decreasing the popular practitioners' ones.⁴

George Weisz warns the students of the medical field in history about the fact that medical specialization is regarded as the norm in the West only today and underlines that it was a novelty for the people living in the early nineteenth century. Specialization was more than a sole outcome of the accumulation of knowledge: it was a manifestation of a new conception about disease and "localist pathological thinking," and pathological anatomy.⁵

A clear-cut distinction from previous healthcare methods of lay healers who entrusted in holistic view went hand-in-hand with the rise of modern medicine. New modern schools, ornamented by new technical skills based on pathological thinking, initiated their rise. Specialization of the first decades of the century in the field of medicine differed from the later age: At the earlier stage, it was regulated through clinical research and training for common practitioners, a local effort carried out by small groups or individuals. At the later one, this practice dominated the whole structure of medical practice, which would later become to be discussed in national terms.⁶

Conventional and Modern Medical Educations

The School of Medicine presented its first graduated educated professionals, the real intellectuals of their era,⁷ either non-Muslims or Europeans, in 1843. In the 1830s the practice of visiting European countries for a few years to be educated for this new art became common.⁸ Of the 11 people sent to France in 1840, the number of those studying medicine was 10.⁹ France was the initial nucleus of the prospective medical practitioners until the 1890s, the decade in which Germany became the new destination, partly due to the shifting foreign relations of the Ottoman Empire.¹⁰

⁴ Matthew Ramsey, *Professional and Popular Medicine in France, 1770-1830: The Social World of Medical Practice*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, pp. 3-4.

⁵ George Weisz, *Divide and Conquer: A Comparative History of Medical Specialisation*, Oxford University Press, New York 2006, p. xi.

⁶ Ibid, p. xvi.

⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, p. 367.

⁸ Adnan Şişman, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004.

⁹ Ibid., p. 2.

¹⁰ Nuran Yıldırım, "Le Rôle des Médecins Turcs Dans La Transmission du Savoir," *Médecins et Ingénieurs Ottomans à l'Age des Nationalismes.*, ed. Meropi Anastassiadou-Dumont, Maisonneuve et Larose, Institut Français d'Etudes Anatoliennes, Paris 2003, pp. 131-132.

On 14 March 1827, the first modern school with two sections, *tıbhane-i amire* (the imperial house of medicine) and *cerrahhane-i amire* (the imperial house of surgeons), offering courses for four and three years respectively, was established. The school was restructured in 1839 in Galatasaray under the name of *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane* (The Imperial School of Medicine). In 1908, it united with *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane* (The Imperial School of Civilian Medicine), which had opened in 1867.

Until 1839, pharmacy was practiced by physicians, as well. We see in that period the existence of several pharmacists trained as apprentices or accorded this title as an award or as a result of an examination.¹¹ After 1841, they began to be educated formally at the *Mekteb-i Tıbbiye*, the School of Medicine, in a special class of a three year program.¹² Bonesetters were usually trained from family members. They were paid by the imperial military treasury and appointed positions in the palace, army, hospitals and districts by the sultan with the approval of the chief doctor or chief surgeon. Once a bonesetter died, one of his relatives would take his place. From 1849, those people began to receive minor surgery diplomas and be integrated within the modern medical system. Furthermore, after 1876, in Haydarpaşa Military Hospital a school for minor surgeons opened. In 1892, this office was also abrogated.¹³ As for dentistry; we see barbers, surgeons, and dentists with permit in addition to dental doctors working in the field. Those who proved to be skillful were offered surgeon certificates and authorized to work for the army.¹⁴ Dentists from abroad, like doctors and pharmacists, needed to apply to the Council of Civilian Medical Affairs to pass a colloquium.¹⁵

From these procedures, we understand that for medical specialization, Ottomans were in the same temporality with their European counterparts.

¹¹ Gülbin Özçelikay and Eriş Asil, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik ve Modern Eczacılık Eğitimi ve Öğretimi", *Osmanlı Dünyası'nda Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri İstanbul 12-15 Nisan 1999*, ed. Hidayet Yavuz Nuhoglu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul 2001.

¹² Süheyl Ünver, *Osmanlı Türklerinde Hekimlik ve Eczacılık Tarihi Hakkında*, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1952, p. 8.

¹³ Nermin Ersoy, "Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine Dayanarak; 18. ve 19. Yüzyılda Kırık-Çıkıkçılar", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 20-21 Eylül 1990*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, p. 149.

¹⁴ Barış Kaysılı, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Sağlık Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (1839-1938)*, M.A. Thesis, Selçuk Üniversitesi, Konya 2006, p. 54.

¹⁵ After the Second Constitutional Period, the duty to organize colloquium examinations was given to the School of Medicine. Nuran Yıldırım, "Berberlerden Diş Hekimlerine İstanbul'da "Dişçiler Mektebi" Kurma Çabaları ve Dişçi Mektebinin Açılışı", *Toplumsal Tarih*, No: 146, 2006, p. 38.

Specialists as a “recognizable category” emerged in the 1830s and 1840s in Paris, 1840s and 1850s in Vienna, and 1850s and 1860s in other cities in Europe and Britain.¹⁶ Europe and USA offered a university standard of medical education between the years 1890-1920.¹⁷ The university model was successful, as in indication of the final acceptance of laboratory science as the most important part of medical teaching.¹⁸

Use Of Legislation For Standardization

“Where there are physicians, there are charlatans, quacks, empirics. Medical practitioners have always tried to distinguish themselves from the other, from those whom they deem unprofessional, whether the latter has good or bad intentions.”¹⁹ What Peter Pormann introduced for the West can be thought in the case of the Ottoman Empire, as well. Properly educated health staff, consecrating a considerable amount of time and effort, urged for a clear-cut distinction from the irregular practitioners, a similar desire with the center with dissimilar (political and administrative) purposes.

This rivalry between modern practitioners and the irregulars paved the way for the common use of the concept of "charlatanry." French people of the late 18th Century benefited from self-medication, quacks, bone-settlers, matrons or sorcerer-healers. But the “enlightened” physicians regarded most of these practices, which are now considered as charlatanry, as one of the evils of the “art of healing.”²⁰ However, the line between the “learned” and the “popular” medicine were not yet clear-cut: “In fact, these two ‘worlds’ of medicine were so close to each other that they were in constant contact, both hating and penetrating each other.”²¹

To understand the occupation of medicine requires a consideration of unauthorized practitioners as well as the authorized because they provided health care in the pre-modern period and they are indicators of the development of medical profession: “Modern medicine did not arise in a vacuum; it established

¹⁶ George Weisz, "The Emergence of Medical Specialization in the Nineteenth Century", *Bulletin of the History of Medicine*, No: 77, 2003, p. 541.

¹⁷ Thomas Neville Bonner, *Becoming a Physician: Medical Education in Britain, France, Germany and the United States, 1750-1945*, Oxford University Press, New York 1995, p. 281.

¹⁸ *Ibid.*, p. 289.

¹⁹ Peter E. Pormann, "The Physician and the Other: Images of the Charlatan in Medieval Islam", *Bulletin of the History of Medicine*, Vol: 79, No: 2, 2005, pp. 189-190.

²⁰ Jean-Pierre Goubert, "The Art of Healing: Learned Medicine and Popular Medicine in the France of 1790", *Medicine and Society in France, Selections from the Annales Economies, Sociétés, Civilisations* Vol 6, ed. Robert Forster and Orest Ranum, The Johns Hopkins University Press, 1980, p. 1.

²¹ *Ibid.*, p. 3.

itself by denying legitimacy to competing medical practitioners and cultures.”²² Although the differentiation between modern and traditional medicine had been established in the Ottoman Empire since the beginning of the nineteenth century; the definition of the outsiders of the field as charlatans did not appear suddenly: they were welcomed to be part of the system until the creation of an entirely new group of modern physicians and surgeons.²³

During the Tanzimat period, what people understood from the term “mainstream medicine” was a profession whose practitioners were trained and acted within the boundaries set by the School of Medicine. Tanzimat introduced a new system for all professions, from peasantry to officership, and medicine was no exception to this. After the four new graduates returned with great success from Vienna where they attended a colloquium on 4 January 1848, the Imperial School of Medicine began to be called a faculty, which necessitated the application of the rule to take a colloquium examination for diploma equivalency for those willing to work in the Ottoman Empire, regardless of their nation. The diplomas of those who had studied abroad were approved only after they had passed examinations on anatomy, obstetrics, internal diseases, surgery, and forensics.²⁴

Several catalogues in the Prime Ministry Ottoman Archives (BOA, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri) include documents illustrating the ways in which late Ottoman state dealt with the problem of the coexistence of modern practitioners of medicine and irregulars. Appertaining codes appear continuously in these documents to give emphasis to and strengthen medical standardization by introducing categorizations through certificates and qualifying examinations.

Although the Ottoman state tried to prevent the acts of the irregulars since the very beginning of the Tanzimat reforms (and the opening of modern school of medicine), the Regulation on the Practice of Medicine in the Provinces of the Empire (12 October 1861) constituted crossroads in the standardization of medical practices. According to the regulation, the vital thing was to receive a license from the Imperial School of Medicine or from a foreign equivalent of this school. The regulation prevented anyone lacking such a license from using the title of doctor; offered the requirement for foreign doctors who wanted to work in the Ottoman

²² Matthew Ramsey, *Professional and Popular Medicine in France, 1770-1830: The Social World of Medical Practice*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, pp. 2-3.

²³ İbrahim Başağaoğlu and Ahmet Uçar, "Osmanlı'da Sahte Doktorlar", *1. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı*, Vol: 1, ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, et al., 2008.

²⁴ Nuran Yıldırım, "Tıp Eğitiminin Tarihsel Sürecinde Eğitim Modellerine Bakış (1827-1933)", *Türkiye Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, ed.N.K. Aras, E. Dölen, O Bahadır, TÜBA, Ankara 2007, p. 245.

Empire to apply to the Imperial School of Medicine, to register their diplomas after having registered at the embassies of their homelands at the Sublime Porte, be subject to a qualification examination and be handed a certificate.

In addition, according to the regulation, all doctors and surgeons at the Sublime Porte were required to be registered with a license from the School of Medicine after the proclamation of this code, and anyone practicing the science of medicine or the art of surgery in provinces had to submit a copy of their permit to their local councils, if they were an Ottoman subject, and to their embassies, if they were a foreigner; all of which would then be sent to the Medical School Administration. The regulation also prohibited physicians to prescribe medicines, except in the absence of a pharmacy; demanded the reorganization of minor surgery and other healing practices; and determine the relevant penalties.

With this regulation, central authorities, through the Military School of Medicine, began to control anyone dealing with medical services. The Regulation on the Practice of the Art of Pharmacy in the Provinces declared that a candidate to become pharmacist needed to register at the School and be handed an acceptance (*kabulname*), with which he should apply to a pharmacy shop and work there for three years to obtain a testimonial (*şehadetname*).²⁵ The 1861 Code demanded physicians from abroad to register their diplomas to the School of Medicine and pass a colloquium. In fact, before this code, physicians were also registering their licenses to the School before the Code, and now, their names were published on newspaper, and sent to all pharmacies.²⁶

Hence, skill-based assessment for the organization of medical activities targeted the separation of one type of activity from another, each certified by official papers. Since as early as the 1840s, it was decided to organize the duties of pharmacists, midwives, blood letters, and tooth extractors by measuring their skills. Those qualified would be bestowed certificates. Those failing would no longer be able to claim right to practice.

Competition For The Practice Of Medicine

At a time of legal transformation of the medical practices, where existing practitioners were required to prove their skill, and qualification examinations were introduced throughout the Empire; while a standard was being created, people who did not fall within its boundaries were taken as a heterogeneous group of

²⁵ Nuran Yıldırım, "Dârülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesi Eczacı Mektebi Öğrencilerine Ait Kabulnâmeler ve Şehâdetnâmeler", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 20-21 Eylül 1990*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, pp. 239-240.

²⁶ Rengin Dramur, "Osmanlılarda Hekim ve Eczacı Gediği", *I. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 17-19 Şubat 1988*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, p. 151.

outstanders, and those who were eager to fit the standards were absorbed through those qualification examinations. Lay practitioners were left aside by the use of the expressions “*kendisine hekimlik süsü vererek*,” (presenting himself as a doctor) “*diplomasız hekimlik yapan*” (the one who practices medicine without a diploma), or “*sahte doktor* (quack).”

All these categories marked the outstanding position. Yet, in actual situations, the certified and the uncertified continuously worked on the same field. The Ottoman archives illustrate the demand for a legal document for any kind of medical practice and for a precise recognition of standardized system of medicine in Europe via collection of all information about legal developments abroad and evaluation of certification patterns.²⁷ The de jure restriction of practice for uncertified individuals would become obsolete since the state facilitated permeability of the two categories in urgent cases, as long as their appearance within the system was not regular. The reason for this permeability lies in the insufficiency of the number of “properly-trained” medical practitioners, which can be clearly seen in the archival documents.²⁸

One of the strategies of the central medical authorities was to demand reports on the existence of quacks and irregulars.²⁹ In other occasions, orders were given for the register book on the traditional practitioners, or midwives and doctors to be sent to the center. Such documents mark the existence of the problem in places remote from each other, such as Biga, Trabzon, Thessaloniki, Janina and Uşak.³⁰ They cluster around the 1890s, the decade in which a generation of fully-equipped, properly educated physicians finally appeared. From then on, central medical authorities felt more secure in pressurizing irregulars, since their replacement with the “proper” staff was more attainable than twenty years earlier.

²⁷ BOA. DH. MKT. 2214 / 118, 15 Safer 1317, 23 June 1899. The sanction to prohibit from the practice of the profession begin to appear in the documents since the formation of the School, yet, their appearance as a remarkable number is indeed after the 1890s. Some of the examples of the documents indicating that kind of sanction are: BOA. Y. PRK. ASK. 214 / 33, 26 Zilkade 1321, 13 March 1904; BOA. ZB. 81 / 82, 9 July 1323, 22 July 1907; BOA. DH. EUM. THR. 5 /20, 10 Ramazan 1327, 25 September 1909; BOA. DH. MUİ 19-1 / 28, 20 Ramazan 1327, 5 October 1909; BOA. DH. MKT. 1435 / 86, 11 Zilhicce 1304, 1 August 1887; BOA. DH. MKT. 1463 / 15, 27 Safer 1305, 13 November 1887.

²⁸ BOA. DH. MKT. 648 / 35, 9 Zilkade 1320, 7 February 1903; BOA. DH. MKT. 1623 / 68, 16 Ramazan 1306, 15 May 1889; BOA. DH.MKT. 1435 / 86, 11 Zilkade 1304, 1 August 1887; BOA. DH. MKT. 1408 / 29, 5 Receb 1304, 30 March 1887.

²⁹ BOA. DH.MKT. 1620 / 80, 29 Şaban 1306, 30 April 1889.

³⁰ BOA. DH. MKT. 1903 / 30. 18 Cemaziyelevvel 1309, 20 December 1891. BOA. DH. MKT.1623 / 24, 14 Ramazan 306, 14 May 1889., BOA. DH. MKT. 1628 / 59, 14 Şevval 1306, 13 June 1889., BOA. DH. MKT. 1879 / 106. 15 Rebiülevvel 1309, 19 October 1891.

A second strategy of the center was to ask for the diplomas of practitioners of foreign origin. To form a regular assessment and rewarding system and to assess equivalence with European counterparts, all information regarding medical developments, including the names of schools of medicine in foreign countries, the list of their diplomas, the codes and regulations, and periodical reports from some embassies including those in Brussels, Bucharest, Washington, Athens, Paris and London and The Hague was collected at regular intervals by emphasizing that the sole institution with the right to issue certificates was the School of Medicine.³¹ Similarly, the Administration of Health demanded a list of the foreign schools of medicine and the lists indicating the names of their fellow students together with the codes on the prevention of the ill-matched demands of people educated in foreign schools of medicine or science coming to the Ottoman Empire to work as physicians and pharmacists in legal terms.³²

In fact, the School of Medicine demanded these foreign and non-approved practitioners to pass a qualification examination before granting them the right to deal in the business of medicine within the boundaries of the Empire. It was decided in 1887 that those working as physicians in the provinces without diplomas from the School of Medicine would be sent to the Sublime Porte for qualification

³¹ BOA. DH. MKT. 1585 / 18, 15 Cemaziyelevvel 1306, 17 January 1889. BOA. DH. MKT. 1568 / 80, 22 Rebiülevvel 1306, 26 November 1888. BOA. DH. MKT. 1585 / 18, 15 Cemaziyelevvel 1306, 17 January 1889, BOA. DH. MKT. 1568 / 80, 22 Rebiülevvel 1306, 26 November 1888, BOA. DH. MKT. 1568 / 80, 22 Rebiülevvel 1306, 26 November 1888, BOA. DH. MKT. 1564 / 56, 10 Rebiülevvel 1306, 14 November 1888.

³² BOA. DH. MKT. 1531 / 101, 4 Zilkade 1305, 12 August 1888. BOA. DH. MKT. 1516 / 59, 16 Şevval 1305, 26 June 1888. Doctor Kirgor, working in Semadirek, an island near Meriç, was reported for incompetence and ignorance of the art of medicine and had to send a copy of his diploma to the Ministry of the School of Medicine. His diploma would be analyzed and it would be if he was able to practice medicine. BOA. DH. MKT. 1654 / 80, 9 Muharrem 1307, 5 September 1889. The Council of Civilian Medical Affairs and Public Health wrote official reports on this issue demanding tables from embassies indicating the names and degrees with their diplomas. BOA. DH. MKT. 1561 / 59, 2 Rebiülevvel 1306, 6 October 1888. The diplomas of the graduates from foreign medical institutions such as the Medical Faculty at Athens had to be approved. BOA. DH. MKT. 2130 / 44. 19 Teşrinievvel 1314, 31 October 1898; BOA. Y. MTV. 49/ 20, 4 Şaban 1308, 15 March 1891.; BOA. Y. PRK. ASK. 211 / 16. 27 Şevval 1321, 16 January 1904. The demand of the French embassy for the approval of doctors' diplomas by the Ottoman school without a colloquium was rejected. BOA. Y. PRK. BŞK. 55 / 15. 14 Receb 1315, 8 December 1897. The Ministry of Internal Affairs informed that seven doctors and three pharmacists had been given their permits by the medical assessment examination. BOA. ZB. 24 / 15. 29 Rebiülahir 1326, 17 May 1906. Yet, not everybody's diplomas were approved, as that of a certain Orfilyan Nargalyan. BOA. ZB. 401 / 133. 22 August 1321, 4 September 1905.

examination. Foreigners would send their diplomas if they had them, and if not, would be tested in their provinces.³³ Although the regulation demanded candidates to pass the examination at the Sublime Porte, we come across documents indicating the impossibility of leaving the home town, as in the case of Jerusalem.³⁴

Finally, missionary activities were another contentious matter. Medicine and education were two domains where religious / political rivalries that were carried out through missionary activities. Remote provinces, such as Damascus, were subject to such rivalries and the Ottoman state made efforts to ostracize especially physicians trained by missionary schools.³⁵ For instance, in 1888, a group of doctors from among the municipality medical staff in the Syrian province of Bâb, including an employee called Nahif Efendi, had been educated by missionaries and it was argued that they needed to be replaced.³⁶ Paralelly, some of the physicians who served for the American hospital were called by the municipal physician of Aintab as “pseudo-physicians.”³⁷ This trouble of diploma approval seems consistent with the policy to form a Muslim- Turk professional group manifesting itself in the suspected envisioning of the “other.”

Categories For The Illegitimate Practice Of Medicine

Documents on the uncertified healers or physicians appear in abundance in the 1860s and increase in number after the 1890s, when medicine finally began to

³³ BOA. DH. MKT. 1472 / 49, 12 Rebiülahir 1305, 27 December 1887. The archives offer us an abundant number of documents demanding such practitioners to offer a sufficient performance at the examination to prove their professionals capacity. BOA. A. MKT. NZD. 363 / 22, 12 Safer 1278, 19 August 1861; BOA. A. MKT. 581 / 14, 11 Receb 1319, 24 October 1901; BOA. DH. MKT. 1964 / 84. 4 June 1308, 16 June 1892; BOA. Y. PRK. UM. 58 / 72. 21 Safer 1320, 30 May 1902.

³⁴ BOA. DH. MKT. 1400 / 1, 22 Cemaziyelevvel 1304, 12 February 1887, BOA. DH. MKT. 1441 / 41, 1 Zilhicce 1304, 20 August 1887.

³⁵ The formation of the Medical School in Damascus can be considered a reaction to these activities in this highly contested area. After all, the world was coming to the “classic age of the missionary endeavour.” Eric Hobsbawm, *The Age of Empire 1875-1914* (London: Abacus, 1994), 71. Already the formation of the middle school in Damascus in 1861 had been the result of the power that the non-Muslims and the foreigners gained, and the Lebanese civil war. Against non-Muslims, these schools were targeted to raise Muslim officials for local administrative offices. Selçuk Akşin Somel, “Şam'da Eğitim Sorunu ve Tanzimat'ın Suriye'de Geçerli Kılınması,” *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Vol: 8, 2009, p. 127. Therefore in 1866 the first American University had opened in Beirut. In both the American and the British Schools, Arabic, instead of the Ottoman language, was emphasized. Bruce Masters, *Christians and Jews in the Ottoman Arab World: The Roots of Sectarianism*, Cambridge University Press, New York 2001, p. 150.

³⁶ BOA. DH. MKT. 1560 / 60, 26 Safer 1306, 1 November 1888.

³⁷ BOA. DH. MKT. 332 / 58, 18 Receb 1312, 15 January 1895.

be standardized through legal codes. Yet, being uncertified did not mean to be charlatan. The archives illustrate several different categories; and charlatanry was only one of them. The others designated different practitioners such as the traditional practitioners, those with certificate from other countries, and missionaries. These groups engaged in a competition to benefit from the medical division of labor. The “legitimate” ones were given the duty to fight against the irregulars.³⁸

The reply to the Ministry of Justice and the provincial center of Baghdad, who prohibited the physicians, surgeons and pharmacists practicing medicine without a legal document from the profession; was that the prohibition of these people would have disadvantageous effects on common people since all the medical staff lacked such documents by 1887. Their absence would leave people deprived of health services and medicines. So, a local commission composed of military physicians and pharmacists was demanded to test those medical staff in order to issue the successful ones a certificate.³⁹

The case of Baghdad was typical of the trouble about the insufficiency of qualified workers of the domain of medicine, felt more in distant provinces than places around the Sublime Porte. That was why; the Sublime Porte had to find different solutions to different categories of uncertified healers.⁴⁰ An important example that illustrates the situation is that of a physician from Of, Şirinoğlu Osman, who caused serious injuries or deaths most of the time, and who was demanded that he be questioned. But, he was found too qualified for an ignorant person to be prevented. That argument of being “too qualified to be prevented from the profession” lay in the deficiency of doctor and pharmacist, which would only be ended by centralization of the activities.⁴¹

Those claiming having found a cure to specific diseases were also subject to investigation for their legitimacy for the practice of medicine. Boranyan Bedros, an inhabitant of Amasya, claimed in 1895 to have discovered a cure for syphilis and demanded a permit for its use and distribution. He even prepared a prospectus and instructions for the drug. He also sent to the School of Medicine example of his drug with his petition. The decision was declared to the province of Sivas to analyze the example to see if the person had a medical diploma and to investigate him, and to conduct legal proceeding if he did not.⁴² When in 1912, a prisoner from Samsun claimed to have found the cure to tuberculosis, the Council of Civilian

³⁸ BOA. A. MKT. NZD. 301 / 96, 23 Cemaziyelahir 1276, 17 January 1860.

³⁹ BOA. DH.MKT. 1435 / 86, 11 Zilkade 1304, 1 August 1887.

⁴⁰ BOA. Y. PRK. UM. 58 / 72, 21 Safer 1320, 30 May 1902.

⁴¹ BOA. DH. MKT. 116 / 49, 8 Safer 1311, 21 August 1893.

⁴² BOA. DH. MKT. 350 / 77, 6 Ramazan 1312, 3 March 1895.

Medical Affairs and Public Health declared that a discovery of a cure for tuberculosis by a charlatan was not possible. He, so, must have violated people. Hence, the immediately had to be banished from the profession and hence the issuance of a permit was out of question.⁴³

It is necessary to emphasize that the central medical authorities carried out a hunt for irregulars especially in the 1880s-1900s. The center received many reports in these years in different geographies of the empire such as Samsun (Manolaki and Mecai practiced medicine and Şakiroğlu Adanis and Papazaki and Dedeoğlu, working in a drygoods store sold medicine in their shops),⁴⁴ İstanbul (Sakarides a traditional practitioner working in a pharmacy next to Galatasaray),⁴⁵ and Musul (Fethullah Efendi was ordered to stop practicing medicine since he had no diploma).⁴⁶ Equally, the Ministry of Gendarmerie was ordered to prevent an uncertified man from residing in the village of Ayastefanos, Kapancıyan Street, in the house of Monsieur Vandars. He also was reported to the Ministry of Justice. Once he was observed of performing the act, he had to be banished and the production of his formulas also had to be prevented.⁴⁷

In Aleppo, some traditional healers and herb and spice sellers who provided drugs found out from the inspection committee that they had banished and their shops closed by the police and municipal authorities. This created an anxious atmosphere among the people, as did the rumor that the shops of the grand bazaar were being closed one by one. After the tradesmen and craftsmen calmed down, it was reminded them that the opening of shops selling unsanitary materials was strictly forbidden.⁴⁸

These people were defined as people practicing medicine without certificates; hence, they were perceived as quasi-legitimate practitioners who most

⁴³ BOA, DH. İD. 48-2 / 24, 28 Rebiülevvel 1330, 17 March 1912.

⁴⁴ BOA. DH. MKT. 2088 /49. 8 Şevval 1315, 2 March 1898.

⁴⁵ BOA. DH.MKT. 2096 / 99. 9 Rebiülahir 1316, 27 August 1898.

⁴⁶ BOA. DH. MKT. 2335 / 126. 23 Zilhicce 1317, 24 April 1900.

⁴⁷ BOA. DH. MKT. 2449 /87. 15 Şevval 1318, 5 February 1901. Two healers in Sürgün village, in Çatalca, in 1893 were reported for quackery. One of them, Hacı Andon, had also opened a pharmacy. The police forces were ordered to investigate the issue. Because of the police's lack of authorization on the issue, the gendarmerie forces were ordered to get involved. BOA. DH.MKT. 144 / 21, 22 Rebiülevvel 1311, 3 October 1893. Hacı Mirza Anka, the ophthalmologist in Damascus, was stopped from working based on the Code of Medicine of 1861, and ophthalmologist, Hasan Bey, had been working for 25 years when his practice fell out of the legal framework and his shop in Mercan Hill had to be closed. BOA. DH.MKT. 1672 / 149, 16 Rebiülevvel 1307, 10 November 1889. BOA. DH. MKT. 519 / 52, 1 Rebiülevvel 1320, 8 June 1902.

⁴⁸ BOA. Y. PRK. ASK. 214 / 33, 26 Zilhicce 1321, 14 March 1904.

probably had been trained in master-apprentice relations. The archives, however, show other groups of people who were described as charlatans. Mirza Yakub, Arlito Müskat, and Haim İbrahim were among them. They had not graduated from any school of medicine and they were labeled as charlatans (*hiçbir Darülfünun-ı Tıbbiye'den diplomaları olmayan cahil şarlatanlardır*). Mirza argued that he was from Iran, and he had been educated there: But there were no medical institutions in Iran. Hence, they needed to be carefully controlled and followed. It was almost impossible to deal with such people since they were foreigners and the relevant embassies did not interfere. Charlatans like Mirza had to be sent away according to the Regulation on the Vagrants (*Serseri Nizamnâmesi*).⁴⁹

Another person labelled as a quack was a certain Mehmed Şerif of 76 years-old, who was to be banned from the profession he had practiced in *Fındıklı Han Kapısı* under the name of *Eskici Hoca* for a long time. The drugs he prescribed had caused brutal diarrhea in one of his patients and this was reported to the Sanitary Commission. During the investigation, he declared that he had learned the trade from his father, and would not leave it, so the case was transferred to the police. The report of the Commission was that his chemistry laboratory was improper, and that he was ordered to be banned from healing.⁵⁰

Medical Errors And Fraud

The terminology of a struggle over irregulars was based on the expression “introducing himself falsely as a doctor,” who “caused serious injuries, or deaths.” Especially the traditional eye healers (*kehhâl*) came under pressure in distant places such as Damascus,⁵¹ or in the heart of İstanbul.⁵² We understand from the documents that the 1861 Code did even not always reach distant places, such as Aleppo.⁵³ The strategy of the center vis-à-vis irregular pharmacist or doctors was to

⁴⁹ BOA. BOA. DH.İD 7-1 / 14, 3 Şevval 1328, 8 October 1910.

⁵⁰ BOA. DH.EUM.THR 5 / 20, 10 Ramazan 1327, 25 September 1909. Unexpected raids were undertaken after reports by the police on these quacks. A cook's shop in Azapkapı was subject to one of them, but in his shop, no healing tools were founded. BOA. ZB. 347 / 72, 9 June 1323, 22 June 1907.

⁵¹ BOA. DH. MKT. 1672 / 149, 16 Rebiülevvel 1307, 10 November 1889.

⁵² BOA. DH. MKT. 519 / 52, 1 Rebiülevvel 1320, 8 June 1902.

⁵³ Already in 1861, when the Aleppo Quarantine Health Council informed the Administration of the School of Medicine about people prescribing to patients without certification, the reply was that not in provinces, but also at the Sublime Porte, such a lack of order was seen frequently. The center wondered whether the legislation of 1861 had arrived Aleppo or not. Since the letter of Aleppo Quarantine Health Council demanded what to do despite the clear articles of the legislation, the members of the council must have been ignorant of it. The reply letter summarized the related articles of the legislation and to act accordingly. BOA. A. MKT. NZD. 368 / 30, 20 Rebiülevvel 1278, 25 September 1861.

ban from the practice in the 20th century.⁵⁴ Yet, for the bloodletters or barbers, the policies were stricter even in mid-19th Century.⁵⁵

Death of patients due to medical error is seen among those who received official treatment by legitimate practitioners. Yet, complaints about death caused by the legitimate physicians have not been found in the archives with high frequency. When drugs were given by a traditional healer, drug seller or a quack, these drugs caused serious injury or death and these cases immediately appeared in the official correspondences to inform (and warn) about the dangers of the illegitimate practice of medicine.

An example of such cases is about Mustafa Ağa, a captain of an imperial corvet of the harbor of Thessaloniki. When he fell ill, a Jewish traditional practitioner, Baruh, administered a drug which caused his death. Although the investigation revealed that the pill he gave was not the cause of death, his shop was shut down and he was arrested.⁵⁶ Similarly, when two French physicians on Tekfur Mountain found to have caused deaths in Gallipoli and Keşan; they were to be tested for their “proficiency in the art of medicine,” which was the duty of their consulates.⁵⁷ Again, we do not know the sanction decided for the barber named Mihalaki in Geyve, who gave a drug to the wife of Şarlıoğlu İlyas that killed her.⁵⁸

Banning individuals from the practice of medicine was an important sanction for medical errors and fraud with the coming of the twentieth century. The measures against illegitimate practitioners, especially when they committed

⁵⁴ When a certain Aşıcı Çavuş treated Hasan Efendi for gonorrhoea in Üsküdar, or a certain Hamparsum, the owner of a pharmacy shop again in Üsküdar was discovered to have no diploma; both in 1907, they were banned from the practice and Hamparsum was subject to an indemnity. BOA. ZB. 40 / 38, 16 April 1323, 29 April 1907; BOA. ZB. 81 / 82. 29 July 1323, 11 July 1907. Any uncertified worker was investigated in a meticulous way as in Beyoğlu, where Nüvvab Ali Han, dealing with medicine and another man practicing dentistry, were banned and reported to the General Administration of Military Schools. BOA. ZB. 316 / 103, 17 June 1316, 30 June 1900. Süleyman Şevket Efendi, a former student of the Military School of Medicine, never graduated would be sent to his homeland because his existence in İstanbul was considered harmful. BOA. ZB. 319 / 114, 3 Kanunievvel 1322, 16 December 1906.

⁵⁵ In 1855 in the Sublime Porte, barbers that involved in bloodletting and tooth extracting were collected by Hafız Bey, a doctor from the School of Medicine and the member of the Council of Police; and sent to the gendarmerie, and then to the School of Medicine, under the surveillance of a gendarmerie sergeant. BOA. A. MKT. MVL. 70 / 41, 17 Rebiülahir 1271, 7 January 1855.

⁵⁶ BOA. A. MKT. MVL. 116 / 86, 13 Zilkade 1276, 2 June 1860.

⁵⁷ BOA. A. MKT. UM. 109 / 49, 21 June 1903.

⁵⁸ DH. MKT. 804 / 63, 11 Şevval 1321, 31 December 1903.

mistakes or crimes, would no longer be excused. In Diyarbakir, the state ordered that the illegitimate healer Hafe Kirkor Tataryan and a barber be banned from the art of medicine and be amerced, a penalty which was not seen some decades ago. Yet, in this case, the collection of this amount was delayed by hesitation of the officials, and the case was referred to the Ministry of Justice.⁵⁹ Similarly, when a man was reported to the gendarmerie for carrying the key of a pharmacy shop in Beyoğlu and dispensing medicine illegally; he was subject to a fine of two liras.⁶⁰

Fine was not the ultimate solution for the problem. For the poor, the sanction was banishment from the practice, not amercement.⁶¹ Yet, transgression of the law, despite penalties, was common and repetitive. Since legislation did not describe methods of keeping people away the practice, local governors hesitated in applying it.⁶² The case of Hristo Andonyaki forms a typical example of the situation. He had been reported to the provincial center of Konya for working without diploma for a few years. He was ordered to be banned. After this order, he left his place to settle in İstanbul, where he began to practice again in Divanyolu and Galata. His prescriptions were prepared by the nearby apothecaries. This time, he was arrested by the gendarmerie. He declared that he had obtained a diploma from the Medical School of Athens, which he authenticated when he was in Konya. He wrote a petition to be allowed to take an assessment examination in İstanbul. His examination was accepted, for an unknown reason, he could not get his permit.

He applied for the permit a second time, was told there was no evidence of his taking or passing such an examination. He had to take the examination for the

⁵⁹ BOA. DH. MKT. 617 / 45, 24 Şaban 1320, 26 November 1902.

⁶⁰ BOA. DH. MKT. 2591 / 88. 21 Rebiülahir 1319, 7 August 1901. In Beyoğlu, a certain Manukyan worked without a permit, and the prescription he wrote was prepared nearby pharmacy shops. These ones were subject to a penalty of two golds to seven golds for the first transgression, and if repeated, the amercement doubled, but also a penalty of imprisonment of two to six months was added. Thus, Manukyan was subject to five Ottoman liras. BOA. ZB. 385 / 115. 22 April 1322, 5 May 1906. Mihran, who had been fined six liras for practicing traditional medicine, was then reported of continuing his act. With the members of the municipality and the police commissaire, an investigation was launched and Mihran was notified of his banishment from the profession. However, he continued to work. The mayor could not prevent Mihran. He also neglected the complaint of the municipal doctor about an eight months' delay of his salary. Then, a health inspector sent to the area for investigating the activities of the major. BOA. DH. MKT. 832 / 89, 6 Muharrem 1322, 23 March 1904.

⁶¹ Ahmed, and Nail, and the barber Azmi, were among the poor of Düzce, they were not demanded to pay the six lira's penalty: the penalty was turned into a promise to abandon the practice. BOA. DH. MKT. 566 / 38, 27 Cemaziyelevvel 1320, 1 September 1902.

⁶² BOA. DH. İD. 7-1 / 1, 6 Şevval 1320, 6 January 1903.

first time according to the school and for the second time according to Hristo Andonyaki. Still, he had been practicing during this time and residing in Sirkeci, in the apartment of a midwife. Thus, once again, the prohibition of drug preparation by the pharmacists according to his formula and the publication of all these in the journals was ordered.⁶³

Finally, we should underline that the issue of the diploma was so persistently followed by the professional authorities that the possession of the diploma of a deceased legitimate medical practitioner at any level by an illegitimate practitioner was perceived as an evil to be prevented. Thus, it was ordered to collect such diplomas after a physician died.⁶⁴

CONCLUSION

These documents show that that despite actual conditions, the Ottoman state's concern was to draw the boundaries of the standardized medicine both internally and externally. Yet, uncertified practitioners of any branch of medicine, which were also tried to separate from each other, were practicing even in the Hamidian palace: Abdülhamid appreciated Mavroyeni Paşa,⁶⁵ yes, but he

⁶³ BOA. DH. MKT. 1098 / 2, 15 Cemaziyelevvel 1324, 7 July 1906.

⁶⁴ BOA. DH. MKT. 2611 / 114. 16 Safer 1325, 31 March 1907. , ZB. 595 / 63. 26 May 1323., 8 June 1807. The diplomas of the deceased Dr. Nakkaşyan, officer of Gümüşsuyu Hospital who also worked in Beşiktaş Yenimahalle, and Doctor İpsalidis, who lived in Beyoğlu Mis Street and worked at the backside of Anadolu Hanı, Çeşme Street number 5, were all demanded by the central medical authorities. The documents were demanded via the mukhtar but it was in the office of a banker in Hallacyan Hanı. BOA. ZB. 41 / 8. 7 March 1323, 20 March 1907. Doctor Nakkaşyan's diploma could not be found, but the other one was delivered. BOA. ZB. 347 / 24. 10 April 1323, 23 April 1907. The diploma of the deceased doctor İsmail Hakkı Efendi, the municipal physician of Yalova, also was demanded by the İstanbul police headquarters. BOA. ZB. 346 / 109. 18 Kanunısani 1322, 31 January 1907. The second president of the Sanitary Office Ahmed Hilmi Paşa, who had died in his house near the Kızıltoprak railway station, had also left his diploma and the related documents. His son-in-law, Tevfik Bey, maintained the documents, although he declared that they had burned during a fire that had broken out the previous year in his house. BOA. ZB. 346 / 119. 17 February 1322, 2 March 1907. The diploma of the deceased doctor Esad Arif Efendi was also requested from his family. BOA. ZB. 346 / 126. 25 Kanunısani 1322, 7 January 1907. The diplomas of Doctor Nizanyan and Garih Efendi, however, were lost. BOA. ZB. 349 / 12, 24 March 1324, 6 April 1908.

⁶⁵ The private doctor of Sultan Abdulhamid, professor of the School of Medicine, president of the Imperial Society of Medicine. He was educated in Paris Faculty of Medicine. For further information, see Feza Günergun, "Spiridon Mavroyeni Paşa (1817-1902) ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Tıbbın Yayılmasına Katkısı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Vol: 6, No: 1, 2002.

appreciated also the traditional surgeon Bayram Efendi, who had no belief in microbes or amputation. The palace also sheltered other traditional healers like bonesetters and healers of hemorrhoids.⁶⁶

International rivalries on both medical developments and law and administration were interfused with the internal ones. Efforts were made to gather any information about physicians and their patients to be systematized and registered. Taking this process of information gathering into consideration, the state would not allow the non-licensed healers to practice in the Ottoman Empire. However, efforts to modernize medical services and appertaining administrative techniques did not cover the modernizing aspirations of the state: people who were left outside the boundaries of the new system were also perceived as a heterogeneous group. They had partial access to that system in need of medical staff by handing certificates without graduation. If the need was fulfilled, for those who were practicing traditional medicine, however, several terms were used to be categorized outside the standards.

Thus, the Prime Ministry Ottoman Archives offer us vague boundaries between lay practitioners of medicine and the modern ones, although it had begun to appear since the formation of the School of Medicine. The increase in the number of objection letters or reports about quacks or lay healers can be explained not by the rise of this group in quantity, but by the decline of tolerance against them. With the growing number of the group of properly-educated practitioners, the need for the outsiders faded away from the scene, as did the tolerance.

The period after the 1860s was dissimilar to the previous one because of the level of intervention in local applications of medicine and its terminology: the basis of these documents was the legal framework. The contravention of this legal structure was penalized in a number of ways, which seems to have depended on local circumstances. Efforts were made to protect the lines between the numerous divisions of medical services. The certification system functioned as a control mechanism of practitioners to ensure whether they acted within the limits of their diplomas, or not.

This article described one of many aspects of the novel medical environment with its newly-arising actors in professional competition. Through legislation, traditional medicine was pushed away from medical practice in favor of properly educated physicians, who graduated from the Military School of Medicine and the rivalry between them and the irregulars transferred itself into a language of

⁶⁶ Süleyman Kani İrtəm, *Bilinmeyen Abdülhamid Hususi ve Siyasi Hayatı*, ed. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, 2003, pp. 177-8.

quackery. Only since the last quarter of the nineteenth century did monetary fines and strict banishments against transgressors appeared. Before then, uncertified individuals had been called to the Military School of Medicine to prove their professional capacities. After the settling of the profession, these people were strictly rejected. A similar determinant of ambiguity was the remoteness of the province from the center. In the Middle Eastern provinces of the Empire, traditional practitioners were not immediately rejected due to the lack of modern personnel to substitute them. Yet, for a district nearer the Sublime Porte, the traditional practitioner was less likely to be welcomed as quasi-legitimate for a limited period of time.

BIBLIOGRAPHY

Başbakanlık Osmanlı Arşivi / Office of the Prime Minister Ottoman Archives, İstanbul (BOA)

Başağaoğlu, İbrahim and Ahmet Uçar, "Osmanlı'da Sahte Doktorlar", *I. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, Vol: 1*, ed. Ayşegül Demirhan Erdemir, et al., 2008.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Bonner, Thomas Neville, *Becoming a Physician: Medical Education in Britain, France, Germany and the United States, 1750-1945*, Oxford University Press, New York 1995.

Dramur, Rengin, "Osmanlılarda Hekim ve Eczacı Gediği", *I. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 17-19 Şubat 1988*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, pp. 149-55.

Ersoy, Nermin, "Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine Dayanarak; 18. ve 19. Yüzyılda Kırık-Çıkıkçılar", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 20-21 Eylül 1990*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Goubert, Jean-Pierre, "The Art of Healing: Learned Medicine and Popular Medicine in the France of 1790", *Medicine and Society in France, Selections from the Annales Economies, Sociétés, Civilisations*, Vol: 6, ed. Robert Forster and Orest Ranum, The Johns Hopkins University Press, 1980.

Günergun, Feza, "Spiridon Mavroyeni Paşa (1817-1902) ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Tıbbın Yayılmasına Katkısı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Vol: 6*, 2002.

Hobsbawm, Eric, *The Age of Empire 1875-1914*, Abacus, London 1994.

İrtem, Süleyman Kani, *Bilinmeyen Abdülhamid Hususi ve Siyasi Hayatı*, ed. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, 2003.

Kaysılı, Barış, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Sağlık Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (1839-1938)*, M.A. Thesis, Selçuk Üniversitesi, Konya 2006.

Masters, Bruce, *Christians and Jews in the Ottoman Arab World: The Roots of Sectarianism*, Cambridge University Press, New York 2001.

Özbek, Nadir, "Tarihyazıcılığında Güvenlik Kurum ve Pratiklerine İlişkin Bir Değerlendirme", *Jandarma ve Polis: Fransa ve Osmanlı Tarihçiliğinde Çapraz Bakışlar*, ed. Nadir Özbek and Noemi Levy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009.

Özçelikay, Gülbin and Eriş Asil, "Osmanlı İmparatorluğunda Klasik ve Modern Eczacılık Eğitimi ve Öğretimi", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri İstanbul 12-15 Nisan 1999*, ed. Hidayet Yavuz Nuhoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul 2001.

Pormann, Peter E. , "The Physician and the Other: Images of the Charlatan in Medieval Islam", *Bulletin of the History of Medicine*, Vol: 79, No: 2, 2005.

Ramsey, Matthew, *Professional and Popular Medicine in France, 1770-1830: The Social World of Medical Practice*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

Şişman, Adnan *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, Türk Tarih Kurumu: Ankara 2004.

Somel, Selçuk Akşin, "Şam'da Eğitim Sorunu ve Tanzimat'ın Suriye'de Geçerli Kılınması", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Vol: 8, 2009.

Weisz, George, "The Emergence of Medical Specialization in the Nineteenth Century", *Bulletin of the History of Medicine*, Vol: 77, 2003.

Weisz, George, *Divide and Conquer: A Comparative History of Medical Specialisation*, Oxford University Press, New York 2006.

Ünver, Süheyl, *Osmanlı Türklerinde Hekimlik ve Eczacılık Tarihi Hakkında*, Hüsniyat Basımevi, İstanbul 1952.

Yıldırım, Nuran, "Dârülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesi Eczacı Mektebi Öğrencilerine Ait Kabulnâmeler ve Şehâdetnâmeler", *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi İstanbul: 20-21 Eylül 1990*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999: pp. 239-79.

Yıldırım, Nuran, "Le Rôle des Médecins Turcs Dans La Transmission du Savoir", *Médecins et Ingénieurs Ottomans à l'Age des Nationalismes*, ed. Meropi Anastassiadou-Dumont , Maisonneuve et Larose, Institut Français d'Etudes Anatoliennes, Paris 2003.

Yıldırım, Nuran, "Berberlerden Diş Hekimlerine İstanbul'da "Dişçiler Mektebi" Kurma Çabaları ve Dişçi Mektebinin Açılışı", *Toplumsal Tarih*, No: 146, 2006.

Yıldırım, Nuran, "Tıp Eğitimimizin Tarihsel Sürecinde Eğitim Modellerine Bakış (1827-1933)", *Türkiye Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, ed. N.K. Aras, E. Dölen, O Bahadır, TÜBA, Ankara 2007.

**ORHAN KEMAL’İN 72. KOĞUŞ ADLI ESERİNDE DEYİM
ÇEVİRİSİ VE METNİN YENİDEN ANLATANI OLARAK ÇEVİRMEN**

*IDIOM TRANSLATION IN ORHAN KEMAL’S WORK CALLED 72. WARD AND
TRANSLATOR AS RE-NARRATOR OF THE TEXT*

Seda TAŞ¹

*Geliş Tarihi: 13.04.2017
(Received)*

*Kabul Tarihi: 05.05.2017
(Accepted)*

ÖZ: Türk yazınının usta kalemi Orhan Kemal, uzun anlatı biçiminde 1954 yılında yazmış olduğu *72. Koğuş* adlı eserinde hapisane ortamı ve mahkûmlar arasındaki ilişkiler aracılığıyla pek çok insanlık durumunu gerçekçi ve yalın bir üslupla anlatır. Yazarın dili yoksullukla ve eğitimsizlikle boğuşan yaşamların dili, var olma serüveninin bir anlatısıdır. Hırsızlık ve cinayet gibi çeşitli suçlardan bir araya gelen suçluların söylemi, umutsuzlukla yaşamaya çalışan ve insani vasıflarını yitirenlerin betimlemesidir. Eser yoğunluklu olarak argo, deyim ve atasözü gibi kalıplaşmış dil birimleri ve kültürel ifadelerle bezenir ve gerçekçi bir anlatı niteliğine bürünür. Böyle zengin bir anlatının çeviri sürecinde çeşitli zorlukların doğması da olasıdır. Bu çalışmada, kaynak ve *The Prisoners* adlı erek metinde yer alan deyimler karşılıklı olarak ele alınmaktadır. Kuramsal çerçevede öncelikle çeviribilim araştırmacısı Mona Baker’in (1992/2006) deyimlerin çevirisi ile ilgili önerdiği stratejilere değinilmektedir. Bu bölümde deyimlerin çevirisindeki zorluklar vurgulanırken kullanılabilecek çeviri stratejilerine de detaylı olarak yer verilmektedir. Daha sonra “çevirmenin sesine” (Theo Hermans, 1996) kulak verilerek çevirmenin kendi söylemi veya anlatımıyla metinde varlığına ilişkin izlere odaklanılmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, çevirmenin hangi stratejileri kullanma yönünde kararlar aldığına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmakta ve çeviri pratiğinin betimlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca çevirmen kararları ışığında, yazarının sesinin yanında çevirmenin kendi sesini çeviri metinde duyurduğuna dikkat çekilmekte ve böylelikle metnin yeniden anlatanı olup olamayacağı tartışmaya açılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Orhan Kemal, Deyim Çevirisi, Çeviri Stratejileri, Çevirmen Sesi, Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen

ABSTRACT: Turkish literature’s great author Orhan Kemal narrates a variety of human conditions with a realistic and plain style through prison atmosphere and relations between prisoners in his work *72. Ward* that was written in the form of long narrative in 1954. Author’s language is a language of lives struggling with poverty and lack of education and a narrative of adventure for survival. It is a discourse of convicts coming together as a result of various crimes such as robbery and murder and also a description of people fighting hopelessly for living and losing human values. The work in question is embellished with formulaic language units such as slang, idiom and proverb and cultural expressions intensively. In this way, it takes the characteristics of a realistic narrative. When it comes to translate such an affluent narrative, several difficulties are likely to come

¹ Yrd. Doç. Dr. Seda TAŞ Trakya Üniversitesi, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, sedatas@trakya.edu.tr

out in translation process. In this study, idioms in the source text and the target text called *The Prisoners* are embraced comparatively. In the theoretical framework, strategies in relation to idiom translation proposed by researcher Mona Baker (1992/2006) are addressed. In this part, while the difficulties in idiom translation are emphasized, the strategies that might be used in idiom translation are included as well. Afterwards, traces of translator's presence with her/his own discourse or narration are focused hearkening to "translator's voice" (Theo Hermans, 1996). As a result of analysis, evaluations are made concerning translator decisions about using idiom translation strategies and the translation practice is tried to be described. Additionally, besides the voice of writer, the translator's voice in the translated text is drawn attention in the light of translator decisions and thus, whether the translator can be a re-narrator of text or not is discussed.

Key Words: Orhan Kemal, Idiom Translation, Translation Strategies, Translator's Voice, Translator as Re-narrator of Text.

GİRİŞ

Orhan Kemal, Türk yazın ve düşün dünyasına çeşitli eserler kazandırmış üretken bir yazardır. Eserleri son yıllarda, çeşitli dillere çevrilerek farklı kültür ve dünyalarda yolculuğa çıkmıştır. Bu makalede gerçekçi toplumcu yazarın uzun anlatısında, 1954 yılında yazmış olduğu 72. *Koşuş* adlı eserinde yer alan deyimlerin çevirisine odaklanılmış ve kuramsal çerçevede Baker'ın (1992/2006) deyimlerin çevirisi ile ilgili önerdiği stratejilerden yararlanılarak sorgulamada bulunulmuştur. Buna ek olarak, Hermans'ın (1996) "çevirmenin sesine" yönelen makalesinden hareketle, metinde çevirmen anlatımının izleri sürülerek bir yeniden anlatan olarak çevirmenin varlığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çeviri ve anlatıbilim arasında kurulan bağların derinlikli incelenmesinden ziyade, anlatıdaki deyimlerin çevirisinde çevirmen tercihleri üzerinde durularak çevirmenin erek metnin bir yaratıcısı, bir yeniden anlatanı olarak görünürlüğü ve varlığı üzerinde durulmuştur.

1. Deyimlerin Çevirisi

Atasözleri ve özdeyişler gibi deyimler de yıllarca kullanılagelen kalıplaşmış dil birimleridir. Deyimler, "bir kavramı, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce" olarak tanımlanır (Aksoy, 1988: 52). Çoğunlukla deyimleri oluşturan sözcüklerden en az birisi mecaz anlam barındır. Böylelikle, kullanıldıkları anlatımın anlamını daha canlı, etkin ve derin kılarlar. Deyimler anlatılara anlam incelikleri katar, üretildikleri toplumun inançlarına, gelenek ve göreneklerine, hayat felsefine yönelik ipuçları sunarlar. Bu doğrultuda deyimlerin dilin gücünü, estetiğini, derinliğini ve zenginliğini yansıtan toplumsal, kültürel ve edebi ifadeler oldukları söylenebilir.

Deyimleri bir dilden diğer dile aktarmak söz konusu olduğunda, onların bu özelliklerinin çeşitli zorluklar doğurabileceği iddia edilebilir. Çünkü deyimleri çevirirken sadece anlamı iletmek yeterli olmaz. Bunun ötesinde bağlamı,

sözcükleri ve sözcüklerin dizilişini dikkate almak, biçimsel ve kültürel değeriyle birlikte erek okur üzerinde yaratacakları etkiyi tasarlamak da çok önemlidir. Bunu başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmek için çevirmenin kaynak metni yeniden üretme sürecinde, deyimın yer aldığı metni iyi çözümlemesi, yorumlaması, benzer bağlam ve etkiyi yeniden erek okur için kurması beklenir. Baker (1996/2006) bir çevirmen için deyimlerin çevirisinde iki temel güçlüğün bulunduğunu ifade eder. Bunlardan ilki “bir deyimı fark edebilmek ve doğru yorumlamak”; ikincisi de “bir deyimın erek dile ilettiği anlamın farklı yönlerini çevirebilme” güçlüğüdür (Baker, 1996/2006: 65). Gerçekten de bir çevirmenin hem kaynak hem de erek dile hâkim olması, dilin inceliği olarak nitelendirilebilecek deyimlerin fark edilebilmesinde ve çevrilebilmesinde kilit bir rol oynar. Çünkü deyimler, üretildikleri kültüre özgü düşünceleri çeşitli yollarla ifade edebilirler. Fark edilmeyen, anlaşılmayan veya değişik anlaşılan bir deyimın çevrilmesi çok olası değildir. Öyleyse deyimlerin çevirisindeki zorlukların ana sebepleri neler olabilir? Detaylı olarak irdelemek gerekirse, şöyle bahsedilebilir:

a) Bir deyim ya da sabit ifade erek dilde hiçbir eşdeğerliğe sahip olmayabilir.

b) Bir deyim ya da sabit ifade erek dilde benzer bir karşılık bulabilir, ancak kullanım bağlamı farklı olabilir; örneğin, iki ifade farklı yan anlamlara sahip olabilir veya pragmatik olarak aktarılabilir olmayabilir.

c) Bir deyim kaynak dilde hem düz anlamı ile hem de deyimsel almaları ile kullanılmış olabilir.

d) Yazılı söylemde deyimlerin kullanılışındaki gelenek, kullanılabilirlikleri bağlamlar ve kullanım sıklıkları kaynak ve erek dillerde farklı olabilir. (Baker, 1996/2006: 68-71)

Her dilde deyimler veya kalıplaşmış başka tür sözcük gurupları bulunur ve neredeyse her çeviri pratiğinde çevirmen onlarla karşı karşıya gelir. Çevirileri konusunda karşılaştıkları zorluklara rağmen bir karar almak, bir çeviri tercihinde bulunmak durumunda kalır. Deyimlerin çevirisi nasıl yapılmalıdır veya deyim çevirisinde nasıl başarılı olunabilir? Deyim çevirisinde izlenecek kesinlikli bir yoldan, doğru bir stratejiden bahsetmek mümkün müdür? Deyimler kültüre ve daha birçok faktöre bağlı ifade biçimleri olduklarından, farklı sözcük dizilişlerine, etkilerine, bağlamlarına ve anlam çeşitliliğine sahip olduklarından onların çevirilerinde izlenebilecek eksiksiz bir yol haritasını vermek neredeyse imkânsız gibidir. Fakat çeviribilim araştırmacısı Baker (1996/2006:72-78) deyim çevirisinde bazı stratejiler belirleyerek bu yöndeki çeviri pratiğine ilişkin çıkarımlarda bulunur. Bunlardan ilki deyimı “benzer anlam ve biçimde” kullanmaktır. Farklı iki dilin sözcük dizilişleri ve anlam oluşturma yolları birbirinden farklı olacağından belki de en zor strateji bu olabilir. İkinci strateji deyimı “farklı biçimde ama benzer bir

anlamda kullanılmaktadır.” Burada söz konusu olan farklı sözcükler ile benzer bir anlam yakalamaktır. Erek kültürde aynı anlama gelen farklı sözcük dizemine sahip bir deyim kullanımı buna örnek oluşturabilir. Bir başka strateji de “açımlamak” olarak ifade edebileceğimiz deyim değişik sözcüklerle anlatılmaktadır. Diller ve kültürler arasında farklılıkların büyük olduğu ve çevirmenlerin büyük güçlük çektiklerinde başvurdukları en sık stratejilerden biri, deyim açılımı veya açıklama stratejisi olabilir. Baker son çeviri stratejisinden “çıkarma” olarak bahseder. Burada deyim tamamen çıkarılması, deyim oluşturulan sözcüklerden bazılarının atılması, deyim bir kısmının aktarılması gibi durumlar gerçekleşebilir. Çıkarmalar yapıldığında, erek metnin akışının bozulması, anlamın fakirleşmesi ve okunabilirliğin zedelenmesi olasıdır. Ayrıca araştırmacı, söz konusu çeviri stratejilerini sıraladıktan sonra kapsamlı bir konu olduğundan sıralamada yer vermediği “telafi” stratejisinden de kısaca bahseder. Telafi stratejisi, kaynak metinde verilen deyim ya da dilsel bir ifadeyi erek metinde karşılama sıkıntısı yaşanması ve bunu herhangi bir yolla çevirememesi sonucunda, çevirmenin anlam ya da duygu kaybını telafi etme, biçimsel etkiyi yeniden kurabilme amacıyla metnin başka bir yerinde ya da herhangi bir yerde bunu giderme gayretidir. Hatta Newmark (1991:143-144) “telafinin son çare olarak çevirinin mümkün olduğunu garanti eden süreç” olduğunu ifade eder. Bununla birlikte, telafi etmenin erek metinde hem oluşturulması hem de tespiti zordur.

Çalışmada söz konusu stratejilerden yararlanılarak kaynak metin ve İngilizce çevirisi karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Benzer bir çalışma Sağlam (2014) tarafından aynı kaynak metnin Almanca çevirisi ile karşılaştırılması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, atasözleri ve deyimlerin çevrilmesine odaklanarak hedeflenen eşdeğerliğe erek metinde ne ölçüde ulaşılabildiğini tartışmaya açmıştır. Bir yandan kültürel öğelerin çevrilebilirlik sınırlarına dikkat çekerken öte yandan çevirmenin bir metin çözücü ve metnin yeniden yorumlayanı olduğunun altını çizmiştir. Araştırmacı çalışmada bazı atasözleri ve deyimlerin yanlış aktarıldığını tespit etmiş ve sorunun kaynağını, “çevirmen bu dil birimlerinin dayandığı iki ayrı imleme düzlemini, yani düz anlam ile yan anlam düzlemini birbirinden ayıramamış ve asıl “kastedilen”in ne olduğunu kavrayamamıştır” şeklinde ifade etmiştir (Sağlam, 2014:101).

Deyimlerin çevirisi zorluklar barındırmasına rağmen, bir kültürü diğerine tanıtmaya, karşılıklı anlayışı arttırma ve kültürler arası alışverişi daha etkin kılma anlamında çok önemli bir rol oynar. Bu nedenle de, birer kültür elçisi gibi işlev gören deyimlerin çeviri sürecinde kaybolmalarına özen göstermek gerekir. Yıldırım ve Turan (2016) Orhan Kemal’in eserlerinin İngilizce, Almanca ve Fransızca çevirilerini inceledikleri çalışmalarında, çeviride yabancılaşmanın baskın olduğu ve kültürel unsurlar aracılığıyla Türk kültürünün dışa açılımının sağlandığı sonucuna varırlar. Bu anlamda, çevirmenlerin deyim çevirisine özenle

yaklaşması ve çeviri stratejilerinde doğru kararlar almaları gerekir. Aksi halde, Türk yazarların ve dil kullanımlarının tanınırlığının, Türkçe'nin zenginliğinin farklı dünyalarda hayat bulması engellenmiş ve metinlerin farklı kültürlerdeki yolculukları sınırlanmış olur.

2. Metnin Yeniden Anlatımı Olarak Çevirmen

Çeviribilim çalışmaları 1970'li yıllardan itibaren dilbilimsel yaklaşımların ötesinde tarih, kültür, sosyoloji, ideoloji ve etnometodoloji gibi farklı disiplinlerin alışverişinde filizlenen çoğulcu bakış açılarıyla zenginleşerek yepyeni boyutlar kazanmıştır. Özellikle çeviribilime kültürel bir etkinlik bağlamında norm (Toury, 1980) ve dizge bağlamında çoğuldizge (Even-Zohar, 1990) kavramlarını taşıyan erek odaklı yaklaşımların çeviri metinleri ayrık, yalıtılmış ve içlerinde doğdukları çeşitli bağlamlardan bağımsız olarak düşünmek yerine etkileşimli, hareket eden, dönüşen, yaşayan metinler olarak bütünlüklü görebilme çabası bu yöndeki önemli adımlar arasındadır. Ardından 1990'ların deneyimlediği “kültürel dönüş” (“cultural turn”) (Bassnett and Lefevere, 1990) olarak adlandırılan dinamik bakış açısı alanın ufkunu daha da genişletmiş ve kültürel, tarihsel ve ideolojik boyutları çeviri pratiğinin merkezine taşıyarak çeviribilimde yeni kapılar aralamıştır. Çeviribilime yeni bir soluk getiren erek odaklılığın ve kültür kavramının ön plana çıkması, çevirinin bir amaç ile şekillenerek “yönlendirme” (“manipülasyon”) işlevi (Hermans, 1985) taşıyabileceğini, çevirmenlerin ideolojisi, poetikası veya patronaj doğrultusunda metinleri yeniden yazma (Lefevere, 1992) gibi bir rolü üstlenebileceğini ortaya koymuştur. Bunlara ek olarak kültür, norm ve ideoloji gibi kavramların ivme kazanması da çeviri pratiğini gerçekleştiren öznenin, çeviri işlevini yerine getiren uzmanın, aracının veya arabulucunun, kaynak metnin çözümleyicisinin, erek metnin yaratıcısının ve metni yeniden yazanının göz ardı edilmesini imkânsız kılmıştır. Bu doğrultuda, çeviribilim araştırmacı Lawrence Venuti (1995), çevirmenin yok sayılışına dikkat çekerek akıcı çeviri anlayışının “çevirmenin görünmezliğine” yol açabileceğini vurgular. Oysa çevirmenlerin çevirilerinde söylem, diyalekt ve jargon gibi dil kullanımlarına yönelmelerinin her ne kadar akıcılığın bozulmasına neden olsa da, yabancılığın sergilenmesine ve metnin erek kitle tarafından çeviri metin olarak algılanmasını sağlarken yaratıcılığın önünü açabileceğine ve çevirmenin görünürlüğüne hizmet edebileceğine vurguda bulunur.

Çevirmenin görünürlüğü, yüzyıllarca bir ihanet serüveninin başkişi olarak görülen, ikincil konuma itilerek olumsuz betimlemelerin kucağına düşen çevirmenin kendi dil evreni, söylemi veya anlatısı olabileceğini görünür kılmaya yardımcı olmuştur. Öyle ki, çevirmenin belirgin olsun ya da olmasın çeviri metinde bir sesinin her zaman mevcut olacağı Theo Hermans'ın (1996) “The Translator's Voice in Translated Narrative” adlı makalesinde dile getirilmiştir. Hermans çevirmenin ikinci bir ses olarak, yazarın sesinin arkasına gizlenip bazen güçlü bir

şekilde ve bazen de herhangi bir iz bırakmadan da söylemsel bir varlık olarak kendini hissettirebileceğine dikkat çeker. Nitekim Hermans'a göre, çeviri anlatıda her zaman birden fazla ses bulunabilir ve çevirmenin söylemsel varlığı ya da sesi, önsöz, sonsöz, dipnot gibi doğrudan göze çarpabilecek yan-metinsel öğelerde kendini gösterebilir. Karadağ (2013) bu bağlamda yaptığı çalışmasında kadın çevirmenlerin yazdıkları ön söz/son sözlerin okumasını yapar ve Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadar kadın çevirmenlerin çeviri tarihimizdeki dışıl izlerini irdeler. Çalışmasının sonucunda "kadınların sesinin bastırıldığı bir dönemde adeta "sessizliğin sesi" olduğu yönünde çarpıcı bir sonuca ulaşarak bu dönemdeki kadın çevirmenlerin sesini duyurur, onlara çeviri aracılığıyla tanıklık eder (Karadağ, 2013:121). Çevirmen sesi ayrıca metin içinde, metnin bağlamında ve dilin işleyişinde de belirebilir. Özellikle "öz göndergesel metinlerde" ("self-referential texts") bu durum söz konusu olabilir. Fakat ön söz ya da dipnot gibi belirgin öğelerin olmadığı durumlarda "bağlamsal aşırı belirleyicilik" diye adlandırılan durumlarda (Hermans, 1996) çevirmen sesinin metin içerisinden yola çıkarak tespit edilmesi güç olsa da, dikkatli ve titiz okumalar ışığında açığa çıkabilir. "Şimdiye kadar çeviribilim veya anlatıbilim tarafından büyük oranda tanınmamış olan bu özel ses, benim çeviri anlatıcısının sesi dediğim şeydir" (O'Sullivan, 2003:202). Aynı zamanda bu ses, çevirmenin erek kitle için metnin yeniden anlatıcısı olarak bir rol üstlenmesini gerektiren bir ses olabilir.

3. Metin İncelemesi

3.1 Orhan Kemal'in 72. *Koğuş'u* ve Erek Metni

Asıl adı Mehmet Raşit Ögütçü olan Türk yazınının önemli kalemlerinden Orhan Kemal, 1954'te yazmış olduğu 72. *Koğuş'ta*, kendi gözlemlerinden ve anılarından beslenerek hapisane içerisindeki hiyerarşik düzeni ve insan ilişkilerini samimi, gerçekçi ve yalın bir üslupla dillendirir. Yazarın dili, hayatın dilidir ve gündelik yaşamın gerçekliğini taşır. Toplumun dili veya gerçeği denilebilecek bu dil, argo, deyim ve atasözü gibi kalıplaşmış dil kullanımlarını yoğun şekilde barındırır. Anlatı Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen "Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Türkçe Dışındaki Dillerde Yayımlanmasına Destek Projesi" ("TEDA") kapsamında Almancaya da çevrilmiştir. Türk kültürünü ve yazarları yabancı okurlara tanıtmak amacıyla başlatılan bu projeden önce, anlatı İngilizceye birkaç kez çevrilmiştir. Bu erek metinlere ilişkin bilgiler şöyledir:

Kemal, Orhan. Ward 72 (72.Koğuş)/Çev.Nevzat Erkmen(İngilizce)Ankara: Ministry Of Culture,1993.

Kemal, Orhan. 1914-1970. Ward 72 / Orhan Kemal; English translation by Nevzat Erkmen. 72. koğuş Ankara: Ministry of Culture, c1993.

Kemal, Orhan. 1914-1970. The prisoners : a novella / Orhan Kemal ; translated by Cengiz Lugal. 72. Koşuş. English Cihangir, İstanbul: Anatolia Publishing, [200-?]

Kemal, Orhan. 1914-1970. The story of a small man: a novel / Orhan Kemal; translated by Cengiz Lugal. İstanbul, Turkey: Anatolia Publishing, [2003?]¹

Karşılaştırmada kullanılan erek metin, güncel bir basımdır. Türkçe *Mahkûmlar* anlamına gelen *The Prisoners* başlığını taşıyan erek metin, Cengiz Lugal çevirisiyle 2012 yılında Everest Yayınları tarafından “Contemporary Turkish Literature” (“Çağdaş Türk Edebiyatı”) kapsamında yayımlanmıştır. Erek metnin daha önceki Cengiz Lugal çevirisinin yeni bir basımı olduğu ve çevirmen ile iletişim kopukluğu yaşandığı Orhan Kemal’in oğlu ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilerdir. İç kapakta yer alan *The Prisoners* başlığının altında parantez içerisinde 72. *Ward* yazılarak kaynak metnin özgün başlığı sanki bir açıklama gibi okura sunulmuştur. Metnin özgün başlığının neden ikincil konuma itildiği ve daha genel denilebilecek bir başlık eklenme gereği duyulduğu bilinmemektedir.

Anlatıda hapisanedeki mahkûmların yaşamı konu edilir. İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yılların ve savaşın ülkeye getirdiği yoksulluğun etkisi hapisane yaşamına da yansır. Zor koşullar insanları değiştirir, insafsız, çıkarıcı ve zalim hale getirerek insani değerlerini yitirmelerine sebep olur. Bu anlamda yazarın, insani durumları tarafsızlıkla betimlediği ve insan onurun sesi olmaya çalıştığı hissedilebilir. Zamandan ve mekândan yola çıkarak toplumsal yansımaları eserine yerleştirdiği gözlemlenebilir.

Soba, halı ve yatak gibi temel ihtiyaçların bulunmadığı soğuk ve çoğunlukla camsız koşullarda geçen bir yaşam, çoğunlukla çimento çuvallarının üzerinde uyuyarak, anılarını tekrar tekrar anlatarak ve aç karınlarla sürer. Günlük olarak verilen bir somun ekmek, bazen yenilir bazen de satılarak tıraş ya da sigara parası yapılır. Biraz maddi durumu iyi olanlar, yemek pişen, halının bulunduğu daha iyi durumda denilebilecek koşullarda kumar oynayarak ve sigara, çay içerek günlerini geçirir. Yoksul mahkûmlar için çöpleri karıştırmak, birbirlerine sövmek ve dayak yemek rutin haline gelir. Hapishanenin zor koşulları ve bunların mahkûmlar üzerinde bıraktığı etkileri, eserin başkişisi olan Kaptan Ahmet’e yıllardır görmediği ve öldüğünü tahmin ettiği annesinden yüz elli lira gelmesiyle birlikte daha hissedilir hale gelir. Kaptan bir anda ağa oluverir ve onun meydancısı olmak, ondan yararlanmak ve parasını kapmak için mahkûmlar veya “adembabalar” arasında çekişmeler başlar. Kaptan “Kardaş malı ortaklık değil mi” sözleriyle, yemek, çay ve sigara gibi ihtiyaçları karşılayarak parasını diğer mahkûmlarla paylaşmaya başlar. Berbat adlı arkadaşının teşviki ile diğer koşullara kumar

¹ Bknz. <http://www.tedaproject.gov.tr/Eklenti/6515,42pdf.pdf?0> retrived: 28.10.2016

oynamaya gider ve her gittiğinde “Arabı güler”, kazanarak geri döner. Kazandığı paralarla koğuştaki mahkûmların yatak, yemek, çay gibi bütün ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra duvarları boyatmak, kış için cam ve çerçeve taktırmak gibi koğuş ihtiyaçlarını da karşılar. Erkeklerin çamaşırlarını yıkamak için kadın mahkûmlara getirip götürmekle sorumlu, işini ve çıkarlarını gözetmesini iyi bilen Bobi adlı bir mahkûm, Kaptan’ın kadınlara olan hasretini ve ilgisini fark ederek onun parasını almak için bir oyun düzenler. Çamaşırcı kadınlardan biri olan ve güzelliği mahkûmlar arasında bilinen Fatma’nın ağzından mektuplar yazar. Bobi Kaptan’ın mektuplarını iletmek, Fatma’dan haber getirmek için sürekli para alır. Hayatı boyunca bir kadını olmayan Kaptan için Fatma bir tutku olur ve başka bir şey düşünemez hale gelir. Kumarda kaybetmeye başlar ve parası zamanla tükenir. Kaptan, yatağını, yorganını ve hatta üzerindeki kıyafetlerini ve ayakkabılarını kaybederken koğuşta yavaş yavaş eski haline ve yoksulluk kokan günlerine dönmeye başlar. Gün gelir, Fatma cezaevinden tahliye olur. Kaptan da camda sürekli bekleyerek onun gelişini gözlemeye koyulur. Bir sabah pencere önünde donmuş olarak ölü bulunur.

3.2 Kaynak ve Erek Metin İncelemesi

Çalışma kapsamında kaynak metinde geçen deyimlerin tespiti yapılarak erek metine hangi stratejiler doğrultusunda çevrildiği incelenmiştir. Kaynak (KM) ve erek metnin (EM) deyimler odağındaki karşılaştırmalı incelemesinden bazı örnekler şöyledir:

Örnek:

KM: “.... paranın kokusunu alınca” (Kemal, 1954/2016:12).

EM: “Now, they’ve got the whiff of money” (çev. Lugal, 2012:11).

KM’de meydancı olan Kaya Ali, Kaptan’ı hapisteki bütün mahkûmların ondan para alabilmek için fırsat kolladıkları konusunda uyarmaya çalışmaktadır. “Kokusu almak” deyiminiyle paranın varlığından haberdar olmak kastedilmektedir. EM’de aynı anlam ve biçimin kullanılarak Baker’in belirlediği çeviri stratejilerinden birincisi olan benzer anlam ve sözcük dizilişine yönelik stratejinin kullanıldığı görülmektedir. Fakat EM’de bu stratejinin diğer stratejilere göre kullanımı çok sık değildir. Bunda diller arasındaki sözcük diziliş ve ifade şekillerinin farklılığı, aynı deyimlerin bulunmayışı ve kültürel farkların etken olduğu iddia edilebilir.

Örnek:

KM: “Cami yapılmadan körler mi diziliyordu?” (Kemal, 1954/2016:9).

EM: “What’s this, counting your chicken before they hatch?” (çev. Lugal, 2012:8).

KM'de mahkûmlar Kaptan'a gelen para miktarını duyar ve kendi aralarında o parayla Kaptan'ın neler yapacağını tartışmaya başlarlar. "Mescid ya da cami yapılmadan körlerin dizilmesi" ortada henüz bir şey yokken önceden planların yapılması anlamındadır ve "dereyi görmeden paçaları sıvamak" anlamındaki atasözünü benzerdir. EM'de de bu atasözünün karşılığı olan "not count your chicken before they hatch" ifadesi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, farklı biçim fakat aynı anlam yolu tercih edilerek Baker'in belirttiği ikinci çeviri stratejinin kullanıldığı söylenebilir.

Öte yandan KM'de geçen deyimlerin çoğunlukla "açıklama" denilen farklı sözcükler kullanarak açıklama yoluyla çevrildiği gözlemlenmiştir. Bu konuda verilebilecek bazı örnekler şöyledir:

Örnek:

KM: "Çingene evinde musandıra!" (Kemal, 1954/2016:21).

EM: "You're totally skint, the pair of you" (çev. Lugal, 2012:19).

KM'de "fakir evinde zenginlere has şeylerin bulunmadığı" anlamında kullanılan bu ifade Kaya Ali'nin hiç parası olmadığını vurgulamaktadır. EM'de "meteliğe kurşun atmak" anlamındaki "skint" sözcüğü kullanılarak durum betimlenmeye çalışılmış gibidir. Bu bağlamda, deyim anlamının genişletildiği ve bir anlamda açıldığı sezilmektedir.

Örnek:

KM: "Üzümünü ye, bağını sorma" (Kemal, 1954/2016:76).

EM: "I have my ways" (çev. Lugal, 2012:75).

Yukarıda yer alan bir başka örnekte kullanılan deyim, anlatıda paranın nereden geldiğinin sorulmamasının istenildiği, önemli olanın ellerindeki nimete odaklanmak olduğu bir bölümde geçmektedir. Bu deyim karşılığı olabilecek bir deyim "don't look a gift horse in the mouth" şeklinde kalıplaşmış bir dil birimi olarak İngilizcede bulunabilecekken çevirmen "I have my ways" ("Kendi yöntemlerim var") şeklinde bağlama uygun ama açıklayıcı bir çeviri tercihinde bulunmuş görünmektedir.

Örnek:

KM: "Battı balık yan gider" (Kemal, 1954/2016:54).

EM: "It's not like we've got anything to start with anyway" (çev. Lugal, 2012:52).

Anlatıda yer alan mahkûmların parasız kaldığı ve bundan sonra ne olursa olsun bir önemi olmadığını ifade eden "Battı balık yan gider" deyimini İngilizcede "in for a penny in for a pound" veya "let's throw caution to the wind" gibi deyimlerle ve "better to be hung for a wolf than a sheep" gibi kalıplaşmış bir ifade ile karşılık bulabilirdi. Ancak bunun yerine, bağlamı betimleyen "Zaten başlamak için elimizde bir şey yok gibi" bir ifadeyle karşılanmaya çalışılması çevirmenin

kendi okumasının, algısının ve çeviri tercihinin yansıması olduğunu düşündürmektedir.

Örnek:

KM: “Bunlar Allah’ın cebinden peygamberi çalarlar” (Kemal, 1954/2016:23).

EM: “But these guys would rob their own mothers!” (çev. Lugal, 2012:22).

KM’de yer alan deyim hırsız ve düzenbaz gibi kimselerin para uğruna her şeyi yapabileceklerini ifade etmektedir. KM’de bunun için “Allah’ın cebinden peygamber çalmak” ifadesi kullanılırken, EM’de “kendi annelerini soyamak” şeklinde farkı sözcüklerle benzer bir anlam ve etkiyle betimleyici bir yaklaşım sergilendiği gözlemlenmektedir.

Örnek:

KM: “... barışsa, sakalının altına girse” (Kemal, 1954/2016:11).

EM: “If he could get back in the Captain’s good books and get close to him” (çev. Lugal, 2012:9).

Anlatıda Kaptan ile kūs olan Berbat adlı mahkûm, onunla barışarak parasıyla kumar oynamanın hayalini kurar. “Sakalının altına girmek” deyiminiyle dostluk kurarak veya yakınlaşarak ona düşünceleri aşlamak ve onu kumara oturmaya planlar. EM’de bu durum gözüne girmek anlamındaki “get back in someone’s book” deyimini ve buna ek olarak yakınlaşmak anlamındaki “get close to someone” ifadesiyle karşılanmaya çalışılmıştır. Öyleyse çevirmenin farklı sözcüklerle durumu açıklamaya çalıştığı ifade edilebilir.

Örnek:

KM: “Eceli gelen köpek cami duvarına işermiş” (Kemal, 1954/2016:39).

EM: “You know, you got to do what you got to do” (çev. Lugal, 2012:38).

Benzer şekilde, anlatıda yer alan ve yukarıda belirtilen “herkesin üzerine titrediği, kutsal saydığı şeyi kötileyen, bozan kimse mutlaka kötü bir sonuçla karşılaşır”² anlamındaki deyimın İngilizce “The dog which is soon to death of time pees on the mosque wall” şeklinde bir karşılığı olduğu halde, çevirmenin bağlama uyacak şekilde farklı ama daha açıklayıcı bir niteliği olan bir deyim kullanma yönünde bir çeviri tercihinde bulunarak “kişi yapması gerekeni yapmalıdır”

anlamında bir deyim anlatıda yer verdiği görülmektedir. Bu doğrultuda açıklama yöntemi ile deyim karşılandığı düşünülebilir.

Deyim çevirisine yönelik stratejilerden sonuncusu da “çıkarma” olarak belirtilmiştir. Çıkarmalar kaynak metindeki deyim anlamının anlaşılmasını, erek dile çevirme ve benzer etkiyi yaratma gücü, çevirmenin kişisel tercihi, gözden kaçma gibi pek çok nedenle yapılabilir. Çıkarma bazen deyim anlamının, bazen de bir bölümünün atılması yoluyla gerçekleştirilebilir. Örneğin anlatıda artık parası tükenen Kaptan’ın düştüğü durumların anlatıldığı son bölümde “Paralar suyunu çekti (Kemal, 1954/2016:93)” cümlesinin EM’de yer almadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde, “Nişangahsız atmaya başladı(çev. Lugal, 2012:78)”, şeklindeki “bol kesen atmak” anlamına gelen ifadeyle ilişkin erek metinde bir cümle tespit edilememiştir. Böyle durumların deyimlerin erek metne aktarımlarının güç olması nedeniyle ziyade, gözden kaçma gibi farklı bir sebeple gerçekleştiği düşünülebilir. Çünkü Orhan Kemal’in dili deyimler, argolar ve diğer kalıplaşmış sözcükler ile metnin söylemini her sayfada canlı kılan bir dildir. Çevirmen bilinçli olarak atlama tercihinde bulunmuş olsaydı bunu hem daha sık yapabilir hem de çevirisi daha zor olacak deyimler için bu yolu tercih edebilirdi.

Örnek:

KM: Kendi yok, Allah’ı var, kumar oynamaz, hırsızlık etmez, esrar, afyon dersin... (Kemal, 1954/2016:10).

EM: He is a good man. Believes in God, won’t bet, won’t steal, none of this hash or opium (Kemal/(Çev. C. Lugal).2012:8).

KM’de hakkını vermek anlamında kullanılan “Kendi yok, Allah’ı var” ifadesi, çevirmen tarafından olasılıkla farklı yorumlanarak açıklama yoluna gidilmiştir. EM’de ifade, “İyi bir adamdır. Allah’a inanır...” şeklinde çevrilmiştir. Kaptan’ın iyi bir adam olması bağlamla örtüşür niteliktedir fakat “Allah’a inanır” ifadesine yönelik bir çıkarımı metinden yapmak olası değil gibidir. Bu nedenle, ifadenin kısmen farklı yorumlandığı ve anlam kaybına neden olmama ve telafi etme kaygısıyla farklı bir anlam eklenerek çevrildiği iddia edilebilir.

Bütün çeviri stratejileri değerlendirildiğinde, çevirmenin “açıklama” ya da “sözcükleri değiştirerek ifade etme” diyebileceğimiz stratejiyi daha fazla kullandığı söylenebilir. Çevirmenin iki dil ve kültür arasındaki farklar nedeniyle, anlamı daha iyi verebilme, benzer bir etki yaratabilme ve bağlama uygun bir çeviri yapabilme kaygısıyla böyle bir çeviri stratejisini daha fazla benimsediği düşünülebilir. Açıklama veya açıklama yapmak da doğal olarak, çevirmenin izler bırakarak metinde görünür olmasına ve metni yeniden anlatmasına katkı sağlamıştır.

SONUÇ GÖZLEMLERİ

Bu çalışmada Baker’ın (2006) deyimlerin çevirisi için öne sürdüğü stratejilerinden hareketle, Orhan Kemal’in 72. *Koşuş* adlı kaynak metninden *The Prisoners* adlı erek metnine deyimlerin nasıl çevrildiğine yönelik sorgulamada

bulunulmuştur. Karşılaştırmalı metin incelemesi çevirmenin erek metni oluşturmada anlam kaybının önünce geçmek adına yoğun bir çaba gösterdiğini ve sık sık deyimleri açıklama stratejisi ile çevirme yoluna başvurduğunu göstermiştir. Deyimleri çıkarma yolunun çok tercih edilmediği ve mümkün olduğunca erek metne aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, çevirmenin erek kültürü ön planda tuttuğu, anlamı ve bağlamı da erek kitle için yeniden yaratmaya veya kurmaya çalıştığı söylenebilir.

Çevirinin kendisi başlı başına karmaşık bir süreçken, deyimlerle bezenmiş bir anlatının çevirisinin daha karmaşık bir süreç haline gelmesi kaçınılmazdır. Bu, dil bilmenin ötesinde, kaynak ve erek kültüre hâkimiyet, bağlamı dikkate almayı ve çevirinin yaratabileceği etkiyi tasarlamayı, erek kitleyi tanımayı, çevirinin amacını iyi belirlemeyi gerektiren bir süreçtir. Çevirmenin bir okur olarak öncelikle kaynak metni çok iyi çözümleyebilmesi ve metnin evrenini oluşturan ifadeleri fark edebilmesi ve yorumlayabilmesi gerekir. Erek metnini yeniden oluştururken deyimleri benzer anlam, söz dizim, bağlam ve etki ile erek okur için anlaşılabilir kılmalı ve anlatıyı tasarlamalıdır. Bu nedenle deyimden yana zengin bir anlatının çevirisinde, çevirmen sade çeviri pratiğini gerçekleştiren özne veya bir aracı değil, aynı zamanda bir yeniden anlatan kimliğiyle metinde görülebilir. Böylelikle farklı dil dünyalarının çakıştığı anlatıların çevirisinde çevirmen ister istemez kendi dil evrenini anlatıya taşır, ondan kırıntılar bırakır ve yazarın sesinin yanında kendi sesini de anlatı içerisinde duyurarak farklı iklimlerde metnin yeniden anlatanı olabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bassnett, S. ve Lefevere, A. (Eds). (1990). *Translation, History and Culture*. London: Pinter Publishers.
- Baker, M. (1992/2006). *In other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge: London.
- Even-Zohar, I. (1990). "Polysystem Theory". *Poetics Today* 11(1): 9–26.
- Hermans, T. (Ed.). (1985). *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. Beckenham: Croom Helm.
- Hermans, T. (1996). "The Translator's Voice in Translated Narrative". *Target* 8:1, 1996: 23-48.
- Karadağ, A. B. (2013). "Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne Kadın Çevirmenlerin Çeviri Tarihimizdeki "Dişil" İzleri". *Humanitas* (2), 105-126.
- Kemal, O. (1954/2016). *72. Koğuş*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2012). *The Prisoners*. (Çev. Cengiz Lugal). İstanbul: Everest Yayınları.

Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge.

Newmark, P. (1991). *About Translation*. Great Britain: Cromwell Press Ltd.

O'Sullivan, E. (2003). "Narratology meets Translation Studies, or, The Voice of the Translator in Children's Literature". *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*. vol. 48, n°1-2: 197-207.

Sağlam, M. Y. (2014). "Dünya Edebiyatına Uzanan Yolda Bir Türk Romancı: Orhan Kemal". *Erden Dergisi*. 67, 87-103.

Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv University: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.

Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York: Routledge.

Yıldırım, C. ve Turan, D. (2016). "Orhan Kemal'in Romanlarının Fransızca, Almanca ve İngilizce Çevirileriyle Türk Kültürünün Yurt Dışında Temsili", *Turkish Studies* (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), 11/4, 1091-1110.

<http://www.tedaproject.gov.tr/Eklenti/6515,42pdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 28 Ekim 2016.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=106326 Erişim Tarihi: 10 Kasım 2016.

**GENELLEŞTİRİLMİŞ HİPERBOLİK DAĞILIMLAR İLE RİSKE MARUZ
DEĞER: BIST100 ENDEKSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

*VALUE-AT-RISK WITH GENERALIZED HYPERBOLIC DISTRIBUTIONS: AN
APPLICATION TO BIST100 INDEX*

Ayşegül İŞCANOĞLU ÇEKİÇ¹

*Geliş Tarihi: 22.02.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 17.05.2017
(Accepted)*

ÖZ: Riske Maruz Değer(RMD) uygulamalarında getiri dağılımı üzerine yapılan varsayımlar önemli bir rol oynamaktadır. Yıllar içinde yapılan çalışmalar göstermiştir ki birçok finansal ürüne ait günlük getiri dağılımları, kalın ya da yarı-kalın kuyruk yapısı sergilemektedir. Bu çalışmada, 2010-2016 dönemi için BIST100 endeksine ait günlük getiriler yarı-kalın kuyruk yapısı sergileyen Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılımlar(GHD) ile modellenecektir. Bu amaçla, GHD ve aileye ait Normal Ters Gauss Dağılımı ile Genelleştirilmiş Hiperbolik Çarpık-t dağılımı için günlük getiriler kullanılarak parametre tahminleri yapılacak ve dağılımların uygunluğu test edilecektir. Son olarak, elde edilen parametre tahminleri kullanılarak RMD yöntemi ve GHD ailesinin performansları geriye dönük testlerle karşılaştırılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Riske Maruz Değer, Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılımlar, EWMA, Volatilite Filtresi, BIST100

JEL Sınıflandırma Kodları: C10, C13, C32, C58, G10

ABSTRACT: Distributional assumptions on daily returns of the financial assets play a crucial role in Value-at-Risk(VaR). For years the studies have shown that the distribution of daily returns of many financial assets have heavy or semi-heavy tails. In this study, the distribution of BIST100-daily returns for the period of 2010-2016 is modelled by using Generalized Hyperbolic Distributions(GHD) which have semi-heavy tails. For this purpose, parameter estimations for GHD and their two subclasses: Normal Inverse Gaussian and Generalized Hyperbolic Skew-t Distributions are implemented and their suitability are tested. Finally, a VaR analysis is performed by using the estimated parameters and the performances of GHD are compared via backtesting.

Keywords: Value-at-Risk, Generalized Hyperbolic Distributions, EWMA, Volatility Filter, BIST100

¹ Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, aysegulcekcic@trakya.edu.tr

GİRİŞ

Finansal risk yönetimi, belirsiz gelecek getirilerini yani riski anlama, tanımlama esasına dayanmaktadır. Bu nedenle, finansal kurumlar ve yatırımcılar için riskin doğru ve tutarlı ölçümü her zaman önemli bir konu olmuştur. Küreselleşme ile birlikte artan finansal ürün çeşitliliği ve erişilebilirlik finansal piyasaları birbirine daha bağımlı hale getirmiş, bunun sonucu olarak da piyasalardaki fiyat hareketlerine karşı yani riske karşı, finansal kurumlar ve yatırımcılar daha duyarlı hale gelmiştir.

Finansal risklerin artması risk yönetimini zorlaştıran bir unsurdur ve yeni risk ölçüm araçları üretmeyi zorunluluk haline getirmiştir. Bu yeni ölçüm araçlarından en yaygın şekilde kabul göreni Riske Maruz Değer (RMD)' dir. Dünyada 1990'lerden sonra temel risk ölçüsü olarak kabul edilen varyanstan (ya da standart sapma) bu ölçüye doğru önemli bir kayma olmuştur. Riske maruz değer, getiri dağılımını, özellikle dağılımın tek kuyruğunu kullanması açısından daha tutarlıdır, ayrıca kolay hesaplanması ve riski varyans gibi tek bir değer ile açıklaması açısından ise oldukça kullanışlıdır.

RMD hesabı temelde getiri dağılımını modellemeye dayanmaktadır. Erken dönem finansal modellemelerde getiri dağılımının Normal dağılım izlediği varsayılmaktaydı. Fakat 1963'de Mandelbrot (1963:394-419), ve 1965'de Fama'nın (1965:34-105) çalışmalarıyla birlikte getiri dağılımının Normal dağılımdan daha kalın kuyruklara sahip olduğu gösterilmiştir. Ek olarak Aas ve Haff (2006:275-309) ise finansal ürünlerin logaritmik getirilerinin genellikle biri kalın diğeri daha az kalın olmak üzere iki farklı kuyruk ile daha asimetrik bir yapı sergilediğini göstermiştir. Bu ve yapılan sayısız çalışma sonrası günümüzde getiri dağılımının normal dağılıma göre daha asimetrik ve daha kalın kuyruklara sahip olduğu genel olarak kabul görmeye başlamıştır.

Getiri dağılımı modellemede normal dağılımdan farklı olarak literatürde çeşitli dağılımlar kullanılmıştır. Yaygın olarak kullanılan dağılım tiplerinden biri uç değer dağılımlarıdır. Longin (1996:383-408) finansal verilere uç değer teorisini ilk defa uygulamıştır. Çalışmasında S&P 500 günlük logaritmik getirilerini en iyi Fréchet dağılımının temsil ettiğini göstermiştir. Danielsson ve deVries, (1997:241-257), McNeil (1998), Embrechts, Resnick ve Samorodnitsky (1999: 30-41) , Ho, Burrige, Cadle ve Theobald (2000:249-275), Gençay ve Selçuk (2004: 287-303) , Wentzel ve Maré (2007:73-77) uç değer teorisini ile risk analizi yapan çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Getiri dağılımı modellemede kullanılan bir diğer dağılım Student- t dağılımıdır. Hurst ve Platen 1997'de 3-4.5 serbestlik derecesine sahip Student-t dağılımının hisse senedi piyasa indeksinin günlük logaritmik getirisine en iyi şekilde uyduğunu göstermişlerdir (1997: 301-314). Bu çalışmayı takiben Huisman

Koedijk ve Pownall, 1998’de Student-t dağılımı ile Amerikan hisse senedi ve tahvilleri için VaR hesabı yapmışlardır (1998:47-60).

Son yıllarda ise bu dağılımlara bir alternatif olarak RMD hesaplamasında hem getirilerde ki çarpıklığı hem de uç değerleri yapısal olarak kapsamından dolayı kalın kuyruklu bir dağılım ailesi olan ve Barndorff-Nielsen (1977:401-419) tarafından literatüre kazandırılan Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılımlar (GHD) kullanılmaya başlanmıştır. Momentlerinin hesaplanabilmesi ve matematiksel özelliklerinin belirli olması açısından dağılım ailesi avantajlı hale gelmiş ve birçok farklı alanda uygulanma fırsatı bulmuştur. Fakat GHD ailesi ve GHD ailesine ait dağılımların finansal veriye ilk defa uygulanması ise dağılımın ortaya sürülmesinden neredeyse 20 yıl sonradır. Bu alanda yapılan ilk çalışma Eberlein and Keller (1995:281-299) tarafından 1995 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada GHD’nin bir alt sınıfı olan Hiperbolik dağılım(HD) ailesi bazı Alman banka ve şirketlerine ait finansal verilere uygulanmıştır. Daha sonra Rydberg (1997:887-910) Amerikan hisse senedi piyasa verisine GHD ailesine ait bir alt sınıf dağılımı olan Normal Ters Gauss(NIG) dağılımı uygulamıştır. Bu çalışmayı bilgimiz dahilinde sırasıyla, Alman ve Amerikan hisselerini modellemede GHD ailesini kullanan Prause (1999), risk analizinde NIG dağılımı kullanan Lillestol (2000:41-56), Norveç hisse senedi piyasasındaki belirsizlikleri analiz etmede NIG dağılımını kullanan Bolviken ve Benth (2000:87-98) izlemiştir. 2006’da Aas ve Haff finansal getiri serilerinin asimetric kuyruk yapısına sahip genelleştirilmiş hiperbolik çarpık-t dağılımına uygunluğunu göstermişlerdir (2006:275-309). GHD ailesi ve/veya bir alt sınıfını kullanan son çalışmalara örnek olarak (Hu ve Kercheval, 2007:19-24), (Borak vd., 2011:21-56), (Huang vd., 2014:320-328), ve (Mabitsela vd., 2015:103-126) çalışmaları gösterilebilir.

Bu çalışmada Türk hisse senedi piyasa endeksi, BIST100’e ait getiri serisi için RMD uygulamalarında, GHD ailesi ve GHD ailesine ait NIG, GH Çarpık-t dağılımlarının performanslarının gözlemlenmesi ve literatürde RMD uygulamalarında yaygın bir biçimde kullanılan normal dağılım ile karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın 2. bölümünde GHD ailesi ve GHD ailesine ait NIG, GH Çarpık-t dağılımları hakkında bilgi verilecektir. 3. Bölümde ise veri ve yöntem tanıtılacak aynı zamanda da analizler yapılacaktır. Çalışmada elde edilen bulgular 4. bölümde sunulacaktır.

1. Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılım Ailesi

Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılım ailesi Barndorff-Nielsen tarafından 1977 yılında ortaya sürülmüştür (1977:401-419). Dağılım ailesi 5 parametre içermektedir.

X rasgele değişkeni GHD izliyor ise olasılık yoğunluk fonksiyonu

$$f_X(x; \theta, \alpha, \beta, \sigma, \mu) = \frac{(\alpha^2 - \beta^2)^{\theta/2} \cdot K_{\theta-1/2}(\alpha \sqrt{\sigma^2 + (x-\mu)^2}) \cdot e^{\beta(x-\mu)}}{\sqrt{2\pi} \cdot \alpha^{(\theta-1/2)} \cdot \sigma^\theta \cdot K_\theta(\sigma \sqrt{\alpha^2 - \beta^2}) \cdot (\sqrt{\sigma^2 + (x-\mu)^2})^{(1/2-\theta)}} \quad (1)$$

olarak tanımlanmaktadır. Burada K_j , indeks değeri j olan 3 tip Bessel fonksiyonudur. θ , sınıf parametresi, α , biçim parametresi, β , çarpıklık parametresi, σ , ölçek parametresi ve μ , konum parametresini simgelemektedir. Parametreler,

- $\theta > 0$ ise $\sigma \geq 0, |\beta| < \alpha$,
- $\theta = 0$ ise $\sigma > 0, |\beta| < \alpha$,
- $\theta < 0$ ise $\sigma > 0, |\beta| \leq \alpha$,

koşullarından birini sağlamalıdır.

Dağılım ailesinin en bilindik örnekleri: Student-t Dağılımı, Hiperbolik Dağılım, Normal Ters Gauss Dağılımı, Genelleştirilmiş Hiperbolik Çarpık-t Dağılımı, Normal Ters Gamma Dağılımı, Varyans-Gamma Dağılımı, v.b.dir. Bölüm 2.1 ve Bölüm 2.2 de, çalışmada GHD ile birlikte kullanılacak olan NIG ve Genelleştirilmiş Hiperbolik Çarpık-t dağılımları sırasıyla verilmiştir.

2.1. Normal Ters Gauss Dağılımı (Normal Inverse Gauss Distribution-NIG)

$\theta = -1/2$, sınıfına ait Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılımdır. Dağılımın iki kuyruğu da yarı kalın ve özdeş değildir. Diğer bir deyişle asimmetrik özellik sergilemektedir.

X rasgele değişkeni NIG izliyor ise olasılık yoğunluk fonksiyonu,

$$f_X(x; \alpha, \beta, \sigma, \mu) = \frac{\alpha \sigma}{\pi} \cdot e^{\left(\sigma \sqrt{\alpha^2 - \beta^2} + \beta(x-\mu)\right)} \cdot \frac{K_1(\alpha \sqrt{\sigma^2 + (x-\mu)^2})}{\sqrt{\sigma^2 + (x-\mu)^2}}, x \in R, \quad (2)$$

olarak tanımlanmaktadır. Burada K_1 , indeks değeri 1 olan 3 tip Bessel fonksiyonudur.

2.2. Genelleştirilmiş Hiperbolik Çarpık-t Dağılımı (GH Skewed -t)

$\alpha \rightarrow |\beta|$ özelliği taşıyan Genelleştirilmiş Hiperbolik Dağılımdır. Dağılımın kuyruklarından biri kalın polinom fonksiyon, diğeri ise yarı kalın üstel fonksiyon tipindedir. Bu asimmetrik yapı sebebiyle uygulamalarda sıklıkla kullanılmaktadır.

X rasgele değişkeni Çarpık-t dağılımı izliyor ise olasılık yoğunluk fonksiyonu,

$$f_X(x; \theta, \alpha, \beta, \sigma, \mu) = \frac{2^{(1/2+\theta)} \cdot \sigma^{-2\theta} \cdot |\beta|^{1/2-\theta} \cdot K_{1/2-\theta}(\beta^2 \sqrt{\sigma^2 + (x-\mu)^2}) \cdot e^{\beta(x-\mu)}}{\Gamma(-\theta) \cdot \sqrt{\pi} \cdot (\sqrt{\sigma^2 + (x-\mu)^2})^{(1/2-\theta)}}, \quad (3)$$

olarak tanımlanmaktadır. Burada $K_{1/2-\theta}$, indeks değeri $1/2 - \theta$ olan 3 tip Bessel fonksiyonudur.

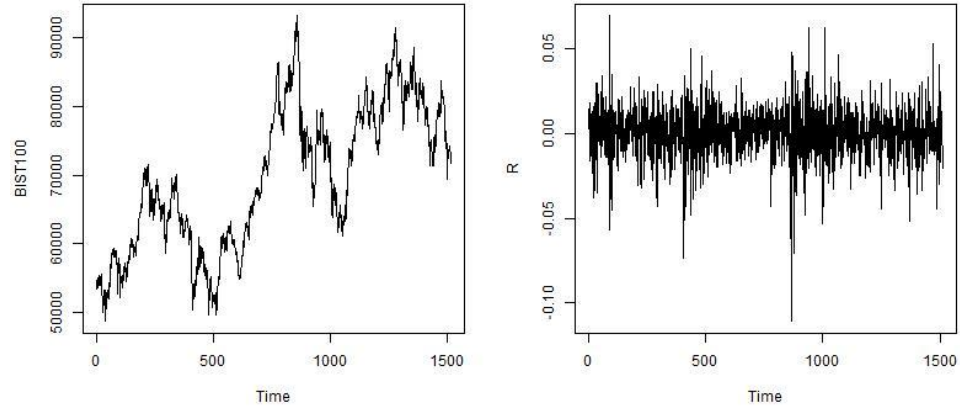
2. VERİ ve YÖNTEM

Çalışmada BİST100 endeksine ilişkin günlük kapanış verisi kullanılmıştır. Veri, 1 Ocak 2010-31 Aralık 2015 tarihleri arasında 1512 gözlem içermektedir. Veri, 1 Ocak 2010- 31 Aralık 2013 tarihleri arası tahmin (1009 gözlem) ve 1 Ocak 2014-31 Aralık 2015 tarihleri arası test (503 gözlem) örnekleme olmak üzere iki parçaya ayrılmıştır. Analizlerin tamamı R programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

İlk olarak günlük fiyatların birincil logaritmik farkı alınarak getiri serisi ($r_t = \log(p_t) - \log(p_{t-1})$, p_t :gözlemlenen endeks değeri) elde edilmiştir.

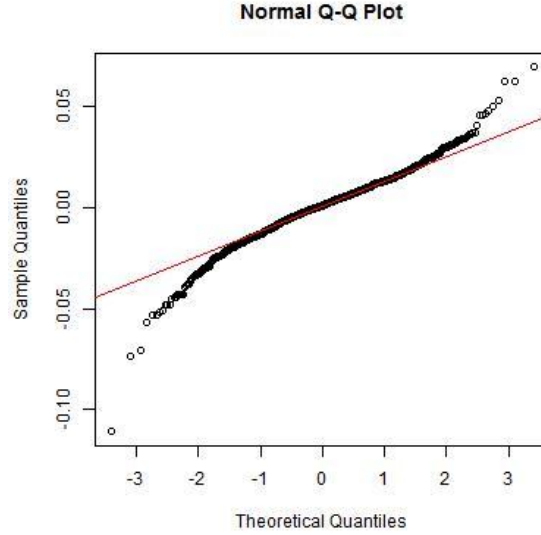
3.1. Tanımlayıcı İstatistikler Ve Veri Analizi

Çalışmanın bu bölümünde BIST100 endeksine ait günlük getiri verisini analiz etmek amacıyla grafikler, tanımlayıcı istatistikler ve normallik, durağanlık testleri uygulanmıştır.

Şekil 1. BIST100 Günlük Fiyat ve Getiri Serilerine ait Zaman Serisi Grafikleri

BIST100 endeksine ait günlük fiyat ve getiri seri grafikleri Şekil 1 de verilmiştir. Şekilden de açıkça görüleceği üzere getiri serisinde değişken varyans ve varyans kümelenmesi sorunları mevcuttur. Ayrıca özellikle 2008-2012 küresel krizine ve 2013’de ülkemizde yaşanan olumsuzluklara piyasaların beklenmedik hareketler sergileyerek (ani iniş çıkışlar ve uç değerler) tepki verdiği de şekillerden gözlemlenmektedir. Uç değer hareketlerinin çokluğu aynı zamanda Şekil 2 de verilen getirisi serisine ait Q-Q plottan da gözlemlenebilmektedir. Q-Q plota göre getiri serisi normal dağılıma göre daha kalın kuyruklara sahiptir.

Şekil 2. BIST100 Günlük Getiri Serisine ait Q-Q Plot

Tablo 1 getiri serisine ait tanımlayıcı istatistikleri içermektedir. Tabloya göre BIST100 endeksine ait ortalama getirinin incelenen dönemde oldukça küçük fakat pozitif olduğu dikkat çekmektedir. Ortalama getiriye göre standart sapmanın yüksekliği incelenen dönemde BIST100 endeksinde yaşanan yoğun dalgalanmaların bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Minimum ve maksimum değerlerin yüksekliği dağılımın uç değerler içerdiğini ve çarpıklık ve basıklık ile birlikte yorumlanırsa kuyrukların normal dağılıma göre daha kalın ve asimetrik olduğunu göstermektedir. Ayrıca verilen Jarque-Bera test istatistiğine göre getiri dağılımının normal dağılım izlemediği sonucuna varılmaktadır.

Tablo1. BIST100 Günlük Getiri Serisine ait Tanımlayıcı İstatistikler

Gözlem Sayısı	1511	Standart Sapma	0.0149270
Minimum	-0.1106000	Çarpıklık	-0.5205355
Maksimum	0.0689500	Basıklık	3.840022
Ortalama	0.0001957	Jarque- Bera İstatistiği (p-değeri)	1001.128 (< 2.2 e-16)

Tablo 2 de getiri serisinin birim kök içerip içermediğine dair Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve the Philips-Perron (PP) test istatistikleri verilmiştir. Sonuçlara göre BIST100 günlük getiri serisinin birim kök içerdiği hipotezi hem

ADF ve PP testine göre ret edilmektedir. Bu nedenle BIST100'e ait günlük getirilerin durağan olduğu söylenebilir.

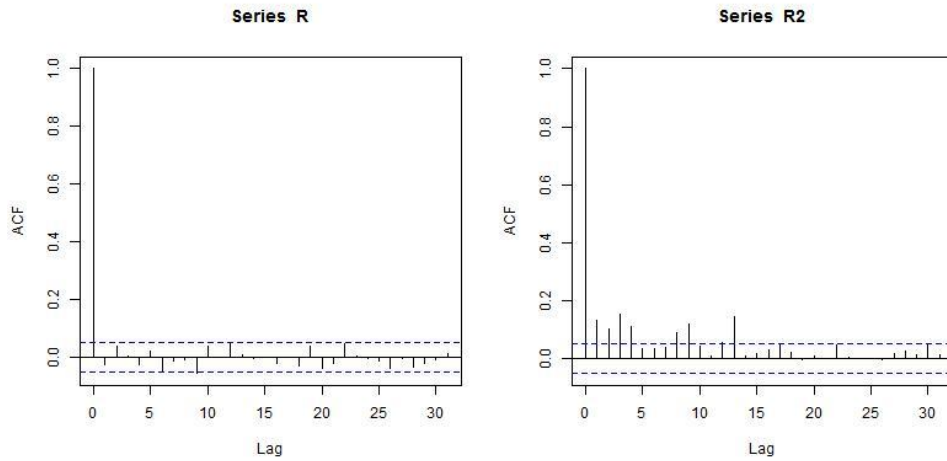
Tablo2. BIST100 Günlük Getiri Serisine ait Birim Kök Test Sonuçları

Birim Kök Testi	Test İstatistiği (p-değeri)
ADF Testi	-39.8549(< 2.2 e-16)
PP Testi	-39.8379(< 2.2 e-16)

3.2. Volatilite Analizi ve Volatilite Filtresi

Bölüm 3.1'de öngörülen kalın kuyruklu yapıyı Bölüm 2'de verilen dağılımlar ile modelleyebilmek ve söz konusu dağılımlar için parametre tahminlerinin tutarlı olabilmesi için BIST100 endeksi günlük getiri verisinin bağımsız özdeşçe dağılan (i.i.d) yapı sergilemesi gerekmektedir. Bu nedenle bu bölümde BIST100 endeksine ait günlük getiri verisi için i.i.d. varsayımı incelenecektir.

Şekil 3'de sırasıyla BIST100 endeksine ait getiri verisi ve getiri karelerine ait otokorelasyon fonksiyon (ACF) grafikleri verilmiştir. Grafiklere göre getiriler serisinde serisel olarak bağımlılık yapısı izlenmemesine rağmen, getiri karelerine ait seri serisel bağımlılık sergilemektedir. Ayrıca Tablo 3'de verilen Arch-LM testi de getiri serisinde arch etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu durum seride değişken varyans sorunu olduğunu göstermektedir ve bu nedenle i.i.d. varsayımından sapma söz konusudur. Parametre tahminlerinden önce seri i.i.d. bir seri haline getirilmelidir.

Şekil 3. BIST100 Günlük Getiri Serisi ve Getiri Kareleri Serisine ait ACF Grafikleri

Tablo3. BIST100 Günlük Getiri Serisine ait Arch-LM Test Sonuçları

Test İstatistiği	p-değeri
93.7249	<2.2 e-16

Değişken varyans sorununu ortadan kaldırmak için Hu ve Kercheval çalışmasında Garch filtresi ve z-skorları kullanmıştır (Hu ve Kercheval, 2007:19-24). Bu çalışmada ise Hu ve Kercheval'den farklı olarak volatilité Exponentially Weighted Moving Average (EWMA) modeli ile modellenecek ve getiriler z-skorlar yerine,

$$\tilde{r}_t = \frac{r_t}{\sigma_t}, \quad (4)$$

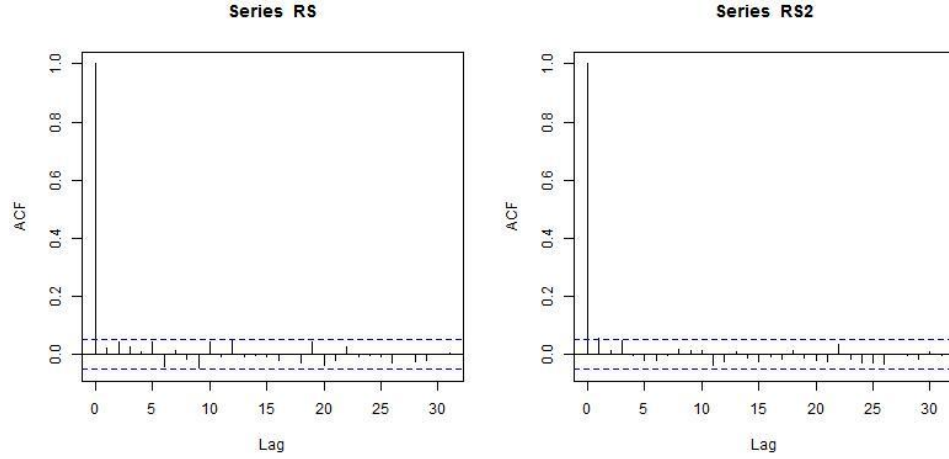
dönüşümü kullanılarak filtrelenecektir. Burada σ_t , t anındaki volatilitéyi simgelemektedir.

EWMA, risk analizlerinde volatilité modeli olarak RiskMetrics (J.P.Morgan/Reuters) tarafından kullanılan bir stokastik süreçtir. EWMA geçmiş verileri kullanarak volatilitéde ki dinamikleri yakalamayı amaçlar. Temelde model son gözlemlere daha çok ağırlık verirken, eski gözlemlerin ağırlığı zaman geçtikçe azalmaktadır. Bu özellik herhangi bir gün piyasada yaşanan bir sıçramanın etkisinin ilk başlarda yoğun daha sonra zaman içinde üstel bir şekilde düşmesini sağlaması dolayısı ile EWMA'nın piyasanın doğal akışına uygun bir model olarak yorumlanmasına yol açmaktadır. EWMA modeli,

$$\sigma_t^2 = (1 - \lambda) r_{t-1}^2 + \lambda \sigma_{t-1}^2, \quad (5)$$

olarak tanımlanmıştır.

Çalışmada, λ değeri olarak RiskMetrics tarafından önerilen 0.94 kabul edilmiş ve volatilité değerleri EWMA yöntemine göre tahmin edilmiştir. Filtrelenmiş günlük getiri serisi ve filtrelenmiş günlük getirilerin karelerine ait otokorelasyon grafikleri Şekil 4'de verilmiştir. Grafiklerden hem filtrelenmiş günlük getiriler hem de filtrelenmiş günlük getirilerin karelerinde serisel bağımlılık yapısı izlenememektedir. Ayrıca Tablo 4'de verilen Arch-LM testi de filtrelenmiş günlük getiri serisinde arch etkisinin olmadığını göstermektedir. Veri filtrelenerek i.i.d. varsayımı gerektiren dağılım parametre tahminlerinde kullanılabilir.

Şekil 4. BIST100 Filtrelenmiş Günlük Getiri Serisi ve Getiri Kareleri Serisine ait ACF Grafikleri

Tablo4. BIST100 Filtrelenmiş Günlük Getiri Serisine ait Arch-LM Test Sonuçları

Test İstatistiği	p-değeri
13.87644	0.3086683

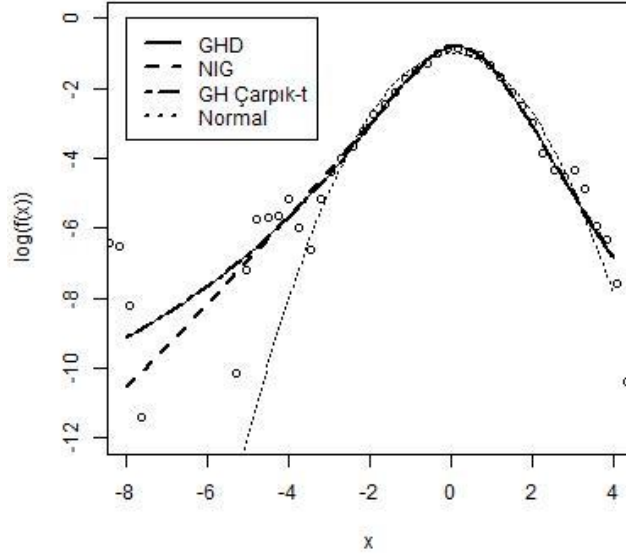
3.3.Parametre Tahminleri

Çalışmanın bu bölümünde, Bölüm 3.2’de elde edilmiş olan BIST100’e ait filtrelenmiş günlük getiri serisinin, 1009 gözlem içeren bölümü, tahmin örnekleme, kullanılacak ve Bölüm 2’de bahsi geçen GHD ve GHD ailesinin 2 özel tipi, NIG ve GH Çarpık-t dağılımları ve normal dağılım için parametre tahminleri yapılacaktır.

Tablo 5’de dağılımlara ait parametre tahminleri ve son sütunda ise logaritmik olabilirlik değerleri sergilenmektedir. Logaritmik olabilirlik değerlerine göre NIG dağılımı, diğer dağılımlara göre en yüksek olabilirlik değerini içermektedir. Ayrıca Şekil 5’de bahsi geçen dağılımlara ait logaritmik olasılık yoğunluk fonksiyonları verilmiştir. Tablo 5 ve Şekil 5 birlikte değerlendirildiğinde GHD ve GH Çarpık-t dağılımının neredeyse aynı tahmin sonucunu verdiği gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle GHD parametre tahmini de filtrelenmiş günlük getiri serisi için dağılım olarak GH Çarpık-t dağılımını öngörmüştür.

Tablo 5. BIST100 Filtrelenmiş Günlük Getiri Serisine ait Parametre Tahminleri

Dağılım	θ	α	β	σ	μ	LL
GHD	-3.11131	0.25757	-0.25756	2.13228	0.30188	-1454.71
NIG	-1/2	1.27634	-0.26107	1.34574	0.30584	-1455.94
GH Çarpık-t	-3.09556	-	-0.25343	2.12586	0.29809	-1454.71
Normal	-	-	-	1.07182	0.02463	-969.35

Şekil 5. BIST100 Filtrelenmiş Günlük Getiri Serisi için Logaritmik Yoğunluk Fonksiyonu Grafiği

Tablo 6 filtrelenmiş günlük getiri serisinin bahsi geçen dağılımlara uygunluğuna dair Kolmogorov-Smirnov test sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlara göre filtrelenmiş günlük getiri serisinin GHD ailesi dağılımlarına uygunluğu açıkça gözlemlenmektedir. Fakat normal dağılım varsayımı Kolmogorov-Smirnov testine göre de uygun değildir.

Tablo 6. BIST100 Filtrelenmiş Günlük Getiri Serisine ait Kolmogorov-Smirnov Test Sonuçları

Dağılım	Kolmogorov-Smirnov Testi	
	İstatistik	p-değeri
GHD	0.0149	0.9873
NIG	0.0172	0.9498
GH Çarpık-t	0.0224	0.7460
Normal	0.0539	0.00572

3.4. Riske Maruz Değer Analizi

Çalışmanın bu bölümünde bahsi geçen dağılımlar kullanılarak BIST100 endeksi için 0.1%, 0.5%, 1%, 2.5% ve 5% anlamlılık düzeylerinde riske maruz değerler hesaplanacak ve test örneklemini kullanılarak RMD ihlalleri test edilecektir. Bu amaçla ilk olarak, Bölüm 3.3'de filtrelenmiş günlük getiri serisi kullanılarak elde edilen parametre tahmin değerleri kullanılarak bahsi geçen dağılımlara ait α . kantil değerleri, $q_\alpha = F^{-1}(\alpha)$, hesaplanmıştır. Burada $F(\cdot)$, dağılım fonksiyonunu simgelemektedir. Daha sonra günlük ham getiri serisi için günlük RMD değerleri,

$$RMD_\alpha(t) = -q_\alpha \cdot \sigma_t, \quad (6)$$

formülü ile hesaplanmış ve $r_t < RMD_\alpha(t)$ eşitsizliğini sağlayan getiriler ihlal olarak işaretlenmiştir. Geriye yönelik test olarak Kupiec En Çok Olabilirlik Testi kullanılmıştır (Kupiec, 1995:73-84). Kupiec en çok olabilirlik testi RMD ihlal oranları ile α anlamlılık düzeyinin uygunluğunu test etmektedir. İhlal oranı, $p = \frac{m}{N}$, (m toplam ihlal sayısı, N toplam gözlem sayısı) olmak üzere Kupiec en çok olabilirlik testi hipotezleri,

$$H_0: p = \alpha, \quad (7)$$

$$H_a: p \neq \alpha,$$

ve Kupiec test istatistiği,

$$LR = 2[\log(p^m(1-p)^{N-m}) - \log(\alpha^m(1-\alpha)^{N-m})], \quad (8)$$

olarak tanımlanır ve asimptotik olarak 1 serbestlik dereceli Ki-kare dağılımı izler.

Tablo 7.'de tahmin ve test örneklemleri için ihlal oranları, ve Kupiec test istatistiğine ait p-değerleri verilmiş ve her anlamlılık düzeyi için en düşük ihlal oranları kalın olarak işaretlenmiştir. Sonuçlara göre en yüksek ihlal oranları normal dağılım kullanıldığı zaman elde edilmektedir. Ayrıca Kupiec en çok olabilirlik testine göre Normal dağılım varsayımı altında 0.1%, 0.5% ve 1% anlam düzeylerinde hesaplanan RMD değerlerinin tutarlılığı kabul edilememektedir (p -değeri < 0.05). GHD ve GHD dağılım ailesine ait NIG ve GH Çarpık-t dağılımları varsayımı altında hem tahmin hem test örneklemleri için hesaplanan RMD değerleri Kupiec en çok olabilirlik testine göre anlamlılık düzeyi ile tutarlıdır.

Tablo 7. BIST100 Günlük Getiri Serisine ait RMD İhlal Oranları ve Kupiec Testine ait p-değerleri

	α	GHD (p-değeri)	NIG (p-değeri)	GH Çarpık-t (p-değeri)	Normal D. (p-değeri)
Tahmin	.001	(0.00099 (0.993))	0.00099 (0.993)	0.00099 (0.993)	0.00595 (<0.01*)
	.005	(0.00595 (0.679))	0.00595 (0.679)	0.00595 (0.679)	0.01189 (<0.01*)
	.010	(0.00793 (0.493))	0.00793 (0.493)	0.01189 (0.557)	0.01685 (<0.05*)
	.025	(0.02280 (0.649))	0.02180 (0.506)	0.03172 (0.189)	0.02775 (0.582)
	.050	(0.05253 (0.715))	0.04955 (0.948)	0.05730 (0.212)	0.05253 (0.715)
	.100	(0 (1.00))	0 (1.00)	0 (1.00)	0.00598 (<0.01*)
Test Örnekleme	.001	(0.00598 (0.764))	0.00598 (0.764)	0.00598 (0.764)	0.01394 (<0.05*)
	.005	(0.00797 (0.635))	0.00797 (0.635)	0.01394 (0.402)	0.01992 (<0.05*)
	.01	(0.02390 (0.874))	0.02390 (0.874)	0.03586 (0.143)	0.02988 (0.497)
	.025	(0.04582 (0.663))	0.04382 (0.517)	0.04681 (0.180)	0.04582 (0.663)
	.05				
	.10				

SONUÇ

Bu çalışmada, BIST100 endeksi getiri verisi için RMD yöntemi uygulamalarında GHD ailesi ve aileye ait NIG ve GH Çarpık-t dağılımlarının performanslarını değerlendirmek ve çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılan normal dağılımın performansı ile karşılaştırmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle BIST100 endeksine ait getiri serisinin tanımlayıcı istatistikleri hesaplanmış ve normallik testi, birim kök testi uygulanmıştır. Hesaplanan değerlere göre yapılan analizler sonucu BIST100 endeksine ait getiri serisinin birim kök içermediği, daha kalın kuyruklara sahip olduğu ve normal dağılım sergilemediği gözlemlenmiştir. Bahsi geçen dağılımlar için parametre tahminlerine geçmeden önce getiri serisinde i.i.d. varsayımı bozacak bir serisel bağımlılık olup olmadığı acf grafikleri ve Arch-LM testi yardımıyla kontrol edilmiştir. Analizler sonucunda getiri serisinin karelerinde serisel bağımlılık

gözlemlenmiş ve bu nedenle serideki bağımlılık yapısı ewma modeli kullanılarak uygulanan volatilité filtresi ile giderilmiştir. Daha sonra GHD ailesi ve aileye ait NIG ve GH Çarpık-t dağılımları için filtrelenmiş getiri serisi kullanılarak parametre tahminleri yapılmıştır. Çalışmanın son aşamasında ise hesaplanan parametre tahminleri kullanılarak farklı anlamlılık düzeylerinde RMD ihlal oranları hesaplanmıştır.

Sonuç olarak, GHD, NIG ve GH Çarpık-t dağılımlarının, kalın veya yarı-kalın kuyruk yapıları sebebiyle getiri serisinin riskini tahmin etmede normal dağılıma göre daha iyi performans sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu bulgu Kupiec en çok olabilirlik testi ile de doğrulanmıştır. Burada normal dağılımın, simetrik ve ince kuyruk yapısı dolayısı ile getiri serisinin riskini tahmin etmede özellikle 0.1%, 0.5% ve 1% anlamlılık düzeylerinde çok uygun olmadığı da açıkça görülmüştür. Tüm dağılımları genel olarak değerlendirdiğimizde, parametre tahmininde hesaplanan logaritmik olabilirlik değerinin yüksekliği ve ihlal oranlarının düşüklüğü sebebiyle BIST100 endeksine ait getirilerini modellemede en uygun dağılımın NIG dağılımı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aas, K., Haff, D.H, “The Generalised Hyperbolic Skew Student’s t-Distribution”, *Journal of Financial Econometrics*, 4, 275–309, 2006.
- Barndorff-Nielsen, O. E., “Exponential Decreasing Distributions of the Logarithm of Particle Size”, *Proceedings of the Royal Society London, A*, 353, 401-419, 1977.
- Bolviken, E., Benth, F.E, “Quantification of Risk in Norwegian Stocks via the Normal Inverse Gaussian Distribution”, *The 10th AFIR Colloquium*, Tromso, Norway, 87–98, 2000.
- Borak, S., Mısırek, A., Weron, R., “Models for Heavy-Tailed Asset Returns”, *Statistical Tools for Finance and Insurance*, Ed. P. Cizek, W. Härdle, R. Weron), Springer, 21-56, 2011.
- Danielsson, J. , de Vries, C. G., “Tail Index Estimation with very High Frequency Data”, *Journal of Empirical Finance*, 4, 241-257, 1997.
- Eberlein, E., Keller, U., “Hyperbolic Distributions in Finance”, *Bernoulli*, 1(3), 281-299, 1995.
- Embrechts, P., Resnick, S. , Samorodnitsky, G., “Extreme Value Theory as a Risk Management Tool”, *North American Actuarial Journal*, 3(2), 30-41, 1999.
- Fama, E., “The behavior of stock market prices”, *Journal of Business*, 38, 34-105, 1965.
- Gençay, R., Selçuk, F., “Extreme Value Theory and Value-at-Risk: Relative Performance in Emerging Markets”, *International Journal of Forecasting*, 20, 287– 303, 2004.

Ho, L.C., Burridge, P., Cadle, J., Theobald, M., "Value-at-Risk: Applying the Extreme Value Approach to Asian Markets in the Recent Financial Turmoil", *Pacific-Basin Finance Journal* 8, 249-275, 2000.

Hu, W., Kercheval, A., "Risk Management with Generalized Hyperbolic Distributions", *The Fourth IASTED International Conference on Financial Engineering and Applications*, California, USA, 19-24, 2007.

Huang, C.K., Chingham, K., Huang, C.S., Hammujuddy, J., "Generalized Hyperbolic Distributions and Value-at-Risk Estimation for The South African Mining Index", *International Business & Economics Research Journal*, 13, 320-328, 2014.

Huisman, R., Koedijk, K., Pownall, R., "VaR-x: Fat Tails in Financial Risk Management", *Journal of Risk*, 1, 47-60, 1998.

Hurst, S. R., Platen, E., "The Marginal Distributions of Returns and Volatility", *L₁ Statistical Procedures and Related Topics*, (Ed. Y. Dodge), Hayward, CA: Institute of Mathematical Statistics, 31, 301-314, 1997.

Kupiec, P., "Techniques for Verifying the Accuracy of Risk Measurement Models", *Journal of Derivatives*, 3(2), 73-84, 1995.

Lillestol, J., "Risk analysis and the NIG distribution", *Journal of Risk*, 2, 41-56, 2000.

Longin, F. M., "The Asymptotic Distribution of Extreme Stock Market Returns", *The Journal of Business*, 69(3) 383-408, 1996.

Mabitsela, L., MARE, E., KUFAKUNESU, R., "Quantification of VaR: A Note on VaR Valuation in the South African Equity Market", *Journal of Risk and Financial Management*, 8(1), 103-126, 2015.

Mandelbrot, B., "The Variation of Certain Speculative Prices", *Journal of Business*, 36, 394-419, 1963.

McNeil, A. J., "Calculating Quantile Risk Measures for Financial Time Series Using Extreme Value Theory", *Department of Mathematics, ETH. Swiss Federal Technical University E-Collection*, <http://e-collection.ethbib.ethz.ch/>, 1998.

Prause, K., "The Generalized Hyperbolic Model: Estimation, Financial Derivatives, and Risk Measures". Basılmamoş Doktora Tezi, University of Freiburg, 1999.

Rydberg, T. H., "The Normal Inverse Gaussian Levy Process: Simulation and Approximation", *Communications in Statistics: Stochastic Models*, 13, 887-910, 1997.

Wentzel, C., Mare, E., "Extreme Value Theory-An Application to the South African Equity Market", *Investment Analysts Journal*, 66, 73-77, 2007.

YEREL GAZETELERİN SİYASAL İLETİŞİMDEKİ ROLÜ-2002 GENEL SEÇİMLERİNDE EDİRNE YEREL GAZETELERİ

*LOCAL NEWSPAPERS ROLE IN POLITICAL COMMUNICATION-
EDİRNE LOCAL NEWSPAPERS IN 2002 GENERAL ELECTION*

H.Hale BOZKURT¹

Geliş Tarihi: 21.03.2017 Kabul Tarihi: 22.05.2017
(Received) (Accepted)

ÖZ: Siyasal iletişimin ülkemizde yoğun olarak kullanılmaya başlandığı 1980'li yılların başından bu yana bu konu ile ilgili çalışmalar özellikle seçim dönemlerine yoğunlaşmıştır. Siyasal iletişim aktörlerinin yerel basını kullanımı konusunda 2002 yılına kadar yapılan herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Alanında ilk olan böyle bir araştırmanın sonraki dönemlere de ışık tutması amaçlanmıştır. Siyasal iletişim aktörleri siyasi partilerin ve milletvekili adaylarının Edirne'de 2002 Genel Seçimlerinde yerel gazeteleri kullanırken izledikleri siyasal pazarlama yollarını araştıran, siyasal iletişim sistemi ile gazetelerin ilintisini irdeleyen ve bu alandaki dönüşümleri göz önüne seren bu çalışma gazetelerin de siyasal iletişim açısından tavrını belirler. Çalışmanın amacı, 2002 yılında bu alanda yaşanan dönüşümleri belirlemek, siyasetin nasıl yapıldığı, siyasal pazarlamanın siyasi partilerde nasıl kullanıldığı ve Kasım 2002 Seçimleri öncesinde Edirne merkezindeki Hudut, Sonhaber, Edirne, Edirne Haber, Vatandaş Gazetelerinin haberlerini siyasal iletişim açısından irdelemektir. 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde siyasi partilerin Edirne İli Merkezindeki yerel gazetelerde nasıl temsil edildiğini ve yerel gazetelerin siyasal partilere ilişkin tutumlarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmada Edirne İli genelinde seçimle ilgili, haberler, köşe yazıları yayınlanan fotoğraflar, ilanlar ve reklamlarla ilgili araştırma bulgularına ait genel bilgilere yer verilmiştir. Araştırmaya konu olan beş yerel gazete 1 Ekim-2 Ekim 2002 tarihleri arasında içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Çalışma, siyasetin medya-siyaset-kapital üçgenindeki bağlantılar aracılığı ile inşa edilip sunulduğu tezinden hareket eden bir Doktora Tezi çalışmasıdır² (Bozkurt, 2002). Araştırma sonuçları Edirne yerel gazetelerinin taraflı bir habercilik içinde olduğunu göstermektedir. Edirne'deki yerel gazeteler seçim döneminde siyasal aktörler ve seçmenler arasındaki iletişimi dengeli bir biçimde sağlayamamıştır. Ancak siyasal aktörler tarafından kullanılan yerel gazetelerin seçmen üzerinde herhangi bir etkisi de oluşmamıştır. Araştırmada 1990 yılından itibaren Türkiye'deki seçmenlerin çok değişik tavırlar sergilediği, siyasal iletişim kampanyalarında yaygın medyanın etkin olduğu ve yerel medyanın Edirne seçmenini etkilemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Gazeteler, Edirne.

¹ Doçent Doktor, Adnan Menderes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölüm Başkanı

² H.Hale Bozkurt, *2002 Genel Seçimlerinde Edirne Yerel Gazetelerinin Siyasal İletişimdeki Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006

ABSTRACT: From the early 1980s on, when political communication began to be widely used across the country, studies regarding this issue focused particularly on election periods. Up till 2002, there was no such work as to how political communication actors made use of the local media. Therefore, being the first in its field, this research also aims to improvise and shed light on future studies. The study examines political marketing strategies followed by political communication actors, political parties, and parliamentary candidates intending to take advantage of Edirne's local newspapers in 2002 general elections. It also scrutinizes the relationship between the political communication system and newspapers in order to reveal the transformations in this field; thus determining the attitude of newspapers with regard to political communication. The aim of the study is to determine the transformations experienced in this field in 2002 and to scrutinize how politics was performed and how political marketing was utilized by political parties in terms of political communication with an investigation of the news stories published prior to 2002 November elections in local Edirne newspapers Hudut, Sonhaber, Edirne, Edirne Haber and Vatandaş. In the study, the aim was to lay out how political parties were presented in local newspapers of Edirne city center and the corresponding attitudes of those newspapers in November 3rd, 2002 General Elections. News, editorials, columns, published pictures, announcements, and general information on research findings related to advertisements concerning the elections within Edirne Province were included. Five local newspapers in the study were assessed with content analysis between October 1st and October 2nd, 2002. The study proceeds on the assumption that politics is built and presented through the connections in the triangle of media, politics, and capital. Results of the research show that local newspapers in Edirne were biased and far from being objective. They failed to maintain a balanced communication between the political actors and the voters in the elections; nonetheless, the local newspapers manipulated by political actors did not seem to have any effect on the voters. In the research, it was seen that beginning from the 1990s, voters in Turkey exhibit greatly varying attitudes and they were likely to be influenced by the national media; as such, Edirne voters appeared to have a disregard for local news agencies.

Keywords: Political Communication, Newspapers, Edirne.

GİRİŞ

Günümüzde siyasal aktörlerin seçmenleri ile iletişim kurması kitle iletişim araçları ile sağlanmaktadır. Modern toplumun iletişim biçimindeki değişiklikler ve gelişen teknoloji kitle iletişimini etkilemektedir.

1980'ler ile birlikte sembolik politika ve imgelerin gücü Türk toplumu üzerinde yoğun bir biçimde kendini göstermiştir. Siyasal aktörler, halk ve seçmenler arasındaki iletişimi sağlayan kitle iletişim araçları 1990'larda yeniden yapılmış, Türkiye'deki siyasal gelenekler ve siyasi ortam şekil değiştirmiştir.

Bu çalışma, siyasi partilerin ve milletvekili adaylarının 2002 Genel Seçimlerinde Edirne yerel gazetelerini kullanırken izledikleri siyasal pazarlama

iletişimlerini araştırarak, gazeteler ve siyasal iletişim sistemlerinin birbirleri ile olan ilintisini irdeleyip, bu alanda gelinen noktaları saptar, yerel gazetelerin siyasal iletişim açısından tavırlarını belirler. Ayrıca, günümüzden yaklaşık 15 yıl önce siyasetin nasıl yapıldığını, siyasal pazarlamanın siyasi partilerde nasıl kullanıldığını irdeler ve Kasım 2002 seçimleri öncesinde Edirne'nin Hudut, Sonhaber, Edirne, Edirne Haber, Vatandaş Gazeteleri haberlerini siyasal pazarlama iletişimi açısından araştırır.

Çalışmada, siyasal iletişimin pazarlama iletişimi ile bağlantısı, ülkemizdeki gelişimi, propaganda olarak algılanmasının doğurduğu sonuçlar tartışılmıştır. Gazetelerin siyasal iletişimdeki rolü üzerinde durulmuştur. Özellikle yerel gazetelerin siyasal iletişimde kullanılış biçimleri, yapıları, kitle gazeteleri ile fikir gazeteleri açısından konuları irdelenmiştir. Siyaset ve medya ilişkilerinin ele alındığı çalışma, Türkiye'deki seçimler, Edirne'deki seçimler ve seçmenlerin tavrını ele almaktadır.

Siyasal iletişimin planlı bir çalışma haline geldiği ülkelerde politikacılar, seçmenin isteklerini anlayarak, eğilimlerinden fikir alarak kampanya oluştururlar. Gelişmiş ülkelerde siyasal yaşamın vazgeçilmez bir aracı olan siyasal iletişim; siyasi aktör ve hedefler arasında karşılıklı iletişimi kurmak üzere yapılan uygulamaları içerir.

Siyasal iletişim, seçmenin algısını etkileyerek, kimi seçmesi gerektiği ve yönetim sürecine nasıl katılabileceği konusunda bir düşünce oluşturmasına yardımcı olur, ardından seçilenin seçenle arasında hoşnutluğu arttırmak üzere çalışır³ (Taluk, 1999, p.10).

Siyasal iletişim kavramı, belli ideolojik amaçları, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim olarak tanımlanabilir⁴ (Aziz, 2003, p.3).

Politik iletişimin kapsamlı bir tanımı, sözel ve yazılı kamusal söylem biçimlerini, beden dilini, giyim tarzlarını; makyaj, saç şekli, logo dizaynı, politik gösteri vb gibi politik amaçlı tüm göstergeleri kapsamaktadır. Bunun içine şu unsurlar da dahil edilebilir⁵ (Oktay, 2003, p.5).

-Belirli politik amaçlara ulaşmak için politikacılar ve diğer politik aktörler tarafından girilen tüm iletişim biçimleri;

-Bu politik aktörlere seçmenler ve medya tarafından yöneltilmiş bulunan iletişim (Eleştiriler, uyarılar, talepler vs)

³ Şeyma Taluk, "Propagandaya Devam Edin", Radikal, 6 Mart 1999

⁴ Aysel Aziz, *İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, p.3

⁵ Mahmut Oktay, *Politikada Halkla İlişkiler*, Derin Yayınları, İstanbul, 2002, p.5

-Politik aktörler ve bunların eylemleri hakkında, medya haberlerinde, köşe yazılarında politikayla ilgili tüm programlarda ve politika hakkındaki tüm söylem biçimlerinde ve medya içeriğinde yer alan iletişim.

Bu çalışmada tanıma eklenen yeni unsurlardan özellikle üçüncüsü araştırma konusu edilmiştir. Edirne'deki beş gazetede 3 Kasım 2002 Seçimlerindeki politik aktörler ve eylemleri hakkında medya haberleri, köşe yazıları, seçim programlarıyla ilgili söylem biçimleri irdelenmiştir. Politik aktörlere seçmenler ve Edirne yerel gazeteleri tarafından yöneltilmiş iletişim de araştırma kapsamına konulmuştur. Araştırma için hazırlanan kod formu seçmenlerin ve gazetelerin eleştiri ve uyarılarını analiz edecek biçimde tasarlanmıştır.

Gazeteciliğin temel ilkelerinden bir tanesi, haber ile yorum arasında belirgin bir ayırımın çizilmesi ve bunların karıştırılmasının önlenmesidir. Haber gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Buna karşılık, yorum ise, yazarın, yayımlayanın veya yayın şirketlerinin düşüncelerini, inançlarını, işitsel yargılarını içerir. Haber yayını, gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu kanıtlanırlmalıdır. Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerinde yapılabilir. Gazeteci ve gazetecilik kavramları, haber verme bakımından tek yönlü bir iletişim akımına işaret ederler. Bu düzenleme içinde de toplumda gazetecilik yapan kitle iletişim araçlarınınca, çeşitli görüşler gündeme getirilmekte, gündemde tutulmakta, kamuoyu oluşmaktadır. Daha doğru bir deyişle, gazetecilikte toplumda üzerinde konuşulan gündem saptama yoluna gidilmektedir⁶ (Tokgöz, 1994, p.34).

Türkiye'de 1980 sonrası geleneksel sahiplikten yeni sahiplik yapısına geçiş sonunda; bankalar, müteahhitlik firmaları, sigortacılık, turizm, sağlık sektörü gibi, gazetecilikle hiç ilgisi olmayan her türden sektör ile gazete, TV ve radyoların iç içe geçtiğini görüyoruz. Bu durumda medya kamuya doğruyu söylemekten çok, iktidara mesaj vermenin ve patronların kendi ticari mesajlarıyla iktidarın mesajlarını da halka taşımının aracı haline gelmektedir⁷ (Doğan, 2001, p.70).

İNCELEME

3 Kasım 2002 Genel Seçimleri, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) zaferi ile sonuçlanmıştır. AKP, seçimlerden yüzde 34.28 oy oranı ve 363 milletvekili ile çıkmış ve "tek başına iktidar" olmuştur. Türkiye'de 1987 genel seçiminden beri ilk kez bir parti tek başına iktidara gelmiş ve parlamentoya 1946'dan sonra ilk kez iki parti girebilmiştir.

⁶ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, İmge Yayınları, Ankara, 1994, p.34

⁷ Doğan Tılıç, *2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak*, Su Yayınları, İstanbul, 2001

Seçimlerin hemen öncesine denk gelen bir aylık süre içerisinde (01 Ekim-02 Kasım 2002) yapılan medya izleme araştırmasının amacı; Edirne Yerel Basınının seçimlerde üstlenmiş olduğu rolü belirlemeye yöneliktir. Yerel gazetelerin bu dönemdeki yayınları içerik analizine alınmıştır.

Yerel basının üstlenmiş olduğu rol; üç ayrı konuya odaklanmıştır;

-Partilerin Edirne'deki yerel gazeteleri siyasal iletişim aracı olarak nasıl kullandıkları,

-Yerel gazetelerin seçmen üzerindeki etkisi,

-Yerel gazetelerin seçmene ve partilere karşı tutumları.

Araştırmada eleştirel bakış açısı ile medya sektörüyle siyasal, ekonomik güçlerin ve iktidar merkezlerinin karşılıklı olarak bağımlılığını vurgulayan yaklaşımdan yola çıkılarak, bu yanlılığın Edirne'deki yerel basının seçimler sırasındaki tavrına da yansıtacağı varsayılmıştır.

Araştırmada Edirne'deki yerel basın organlarının seçimler öncesinde doğru/tarafsız haberlerle seçmenleri bilgilendirme işlevini dengeli bir biçimde yerine getirip getirmediği anlaşılmasına çalışılarak, siyasal içerikli haberler, siyasal iletişimde kullanılan reklamlar, ilanlar, köşe yazıları, fotoğraflar, halkla ilişkiler çalışmalarına dayalı haberler, siyasal gelişmeler ve yerel gazete ile ilişkisi olan siyasal aktörler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Medya izleme araştırmasına 01 Ekim 2002 tarihli gazetelerden başlanmış, 02 Kasım 2002 gününün gazeteleri de çalışmaya dahil edilmiştir. Pazar günü gazete yayınlanmadığı göz önünde bulundurulduğunda 1 aylık sürede Pazar günlerine denk gelen 4 günlük süre içerik analizine dahil edilmemiştir.

2002 Genel Seçimlerinde Edirne'deki yerel gazetelerin siyasal iletişim açısından tutumları ve seçime etkisinin ölçülmesine çalışıldığı araştırmada içerik analizi yapılabilmesi için bir içerik formu hazırlanmıştır. Bu forma girilen veriler SPSS istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan gazetelerin günlük tirajları 2002 Ekim ayı ortalamasına göre yaklaşık 650 dolayındadır. Araştırma; 768 Seçimle bağlantısı olan doğrudan ve dolaylı haberler, 81 Köşe yazısı, 360 Siyasi parti reklamı ve 34 İlan üzerinde gerçekleştirilmiştir. Böylece toplam (doğrudan veya dolaylı haber, ilan, reklam, köşe yazısı) 1279 metin içerik analizine tabi tutulmuştur.

Gazete haberleri, köşe yazıları, siyasal parti reklamları ve ilanları için ayrı kod formu hazırlanmıştır. Gazete haberleri için hazırlanan kod formu 11 soruluktur. Haberlerin tematik öğelerinin sınıflandırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla kod formunda haberlerin her bir parti için olumluluk ve olumsuzluk kriterine göre öncelikle seçimle ilişkisi (doğrudan/dolaylı), aktörleri (Başbakan veya hükümet, gazeteci ve uzman, işveren, lider ve ailesi, Yüksek Seçim Kurulu, parti, kamuoyu şirketi, Milli Güvenlik Kurulu veya Ordu, seçmen, yargıç, milletvekili veya parti sözcüsü, diğer), aktörlerin öne çıkardığı seçim temaları

(adalet, demokrasi ve insan hakları, eğitim ve kültür, ekonomi, laiklik ve din, yolsuzluk, oy talebi, seçim düzenlemeleri, terör, siyasi yasaklar, diğer), taraflılığı (partiler arası karşıtlık/yandaşlık), parti sloganı içerip içermediği incelenmiştir. Ayrıca, her bir haberin manşette yer alıp almadığı yada hangi sayfada yer aldığı dikkate alınmıştır.

Konrad Adenauer Vakfı tarafından yapılan yaygın medyaya yönelik kapsamlı araştırmadaki benzer içerik tanımlamaları ve sınıflandırmaları kullanılmıştır. Ancak haberlerin içerik analizinde ayırma gücünü yerel adaylara yönelik değerlendirebilecek şekilde değişiklikler de yapılmıştır. Haberler “Seçimle Doğrudan Bağlantılı” veya “Seçimle Dolaylı Bağlantılı Haber” olarak iki gruba ayrılmıştır. Her iki gruba ait haberler ayrıca daha spesifik olarak alt gruplara ayrılmıştır. Buna göre haberler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır;

- Seçimle doğrudan bağlantılı haberler
- Parti geçmişi ve icraatlarını konu alan haberler
- Liderin görüş ve programlarını konu alan haberler
- Adayın görüş ve programlarını konu alan haberler
- Parti görüş ve programlarını konu alan haberler
- Liderlerin ve adayların seçim kampanyaları etkinlikleri (miting)
- Liderlerin ve adayların seçim kampanyaları etkinlikleri (basın toplantısı)
- Liderlerin ve adayların seçim kampanyaları etkinlikleri (diğer)
- Genel seçimle ilgili düzenlemeler
- Diğer (Seçim kampanyalarının neden olduğu çevre kirliliği vb.)
- Seçimle Dolaylı Bağlantılı Haberler
- Protokol etkinliklerini konu alan haberler
- Liderlerin özel hayatları ile ilgili haberler
- Adayların özel hayatları ile ilgili haberler
- Liderin güncel siyasal tartışmaları ile ilgili haberler
- Adayların güncel siyasal tartışmaları ile ilgili haberler
- Diğer (Eski siyasilerin açıklamaları, geçmiş siyasal tartışmalar vb.)

Köşe yazıları ile ilgili bir başka kod formu hazırlanmıştır. Bu formda köşe yazıları partilere göre olumlu veya olumsuzluk yönünden değerlendirilmiştir. İlanlar için hazırlanan ayrı formda ilanlar partilere göre, gazete sayfalarında yer alışı biçimine göre ve konuları açısından, liderlerin ve adayların seçim kampanyası etkinlikleri, parti görüş ve programlarını konu alışı biçimlerine göre iki ayrı açıdan incelenmiştir. Özel ilan gelirlerinin seçim dönemlerinde arttığı göz önüne alındığında bu dönemdeki dağılımların siyasal iletişim açısından ayrıca irdelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Gazetelerde yayınlanan siyasal reklamlar için oluşturulan kod formu, hangi partinin reklamının hangi gazetede kaç kez, hangi sayfada yayınlandığını belirleyecek biçimde hazırlanmıştır. Reklamlar konularına göre;

- Partiyi ön plana çıkaran görüş ve programlarını anlatan,
- Liderleri tanıtan veya görüş ve programlarını konu alan,
- Adayları tanıtan veya görüş ve programlarını konu alan, içerikte tasnif edilmiştir.

Amaç; İlin milletvekili adayları reklamlarının gazetelere dağılım oranlarını tespit etmek, reklam geliri ile en fazla beslenen gazeteleri partiler açısından belirlemektir. Çünkü; yerel basını ayakta tutan resmi ilanların yanı sıra özel reklamlardır. Seçim dönemlerinde verilen siyasi reklamlarda artış olmaktadır.

Kodlama sırasında, birden fazla siyasi partinin konu edildiği haberler, her parti için ayrı bir haber birimi olarak kabul edilmiş ve her parti ayrı sütunlarda kodlanmıştır. 2002 Genel Seçimlerine katılan 18 partiden oy sıralamasına göre % 10 barajının üzerinde kalanlar ve daha önceki genel seçimlerde milletvekili çıkarmış partiler (AKP, CHP, DYP, GP, MHP, DEHAP, ANAP, SP, DSP, YTP, BBP) araştırma kapsamına alınmış, kalanlar diğer şıkkı altında kodlanmıştır. Kodlamada 5 gazete (Son Haber, Hudut, Vatandaş, Edirne, Edirne Haber) sayfa sayılarına göre ayrı ayrı kodlanmıştır.

SONUÇ

2002 Genel Seçimlerinde partilerin Edirne yerel gazetelerinde nasıl temsil edildiği, temsil biçimlerinin genel seçim sonuçlarına etkisi ile bu gazetelerin siyasal partilere ilişkin tutumlarının araştırıldığı çalışmada, yerel gazeteler 1 Ekim 2002-2 Kasım 2002 tarihleri arasında içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma yerel gazetelerin yapısal bir taraflılık ve yanlılık içerisinde olduğunu kabul ederek yola çıkmıştır.

Türkiye'deki yerel gazetelerin sorunlarına, mali yetersizliklerine rağmen, bölgenin sesi olarak toplumsal sorunları yerine getirmenin yansısı; özellikle seçim dönemlerinde,

-Bölgedeki siyasal aktörlerin seçmenlerle doğrudan iletişim kurmasını sağlamak,

-Bölgedeki siyasi aktörleri tanıtarak, yönetimde söz sahibi olmaya aday kişileri yerel halkla buluşturmak,

-Seçmenleri seçimlere katılma, yeni düzenlemelerle ilgili gelişmeleri aktarma konularında bilgilendirmek şeklindeki işlevlerini gazetecilik mesleğinin etik kodları içinde gerçekleştirdiği taktirde doğru yayıncılık yapabileceği kabul edilmiştir. Bunun için özellikle seçimlere girecek partiler ve adaylar konusunda dengeli bir habercilik anlayışının yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Dengeli haber dağılımına etki edecek bir başka faktör; partilerin hazırladıkları siyasal iletişim kampanyalarıdır. Çünkü; artık siyasal iletişim kampanyaları, siyasal

iletişim pazarlamasına dönüşmüş, pazarlama çalışmalarında reklama ek olarak, kişisel satış, promosyon ve gazetelerde çıkan haberleri incelerken göz önünde bulundurulması gereken halkla ilişkiler çalışmalarının yansımaları olan haberler gündeme gelmiştir. İncelemede, özellikle haberler başta olmak üzere haber temaları, köşe yazıları gazetelerde yer aldıkları sayfalar açısından çözümlemelere tabi tutulmuştur. Özellikle tarafsız haber oluşumlarının yanı sıra, köşe yazıları ile yoruma dayalı, okuyucuya yorum bırakmayı engelleyici, yorumu hali hazırda yapmış olan haberler üzerinde durulmuştur.

Edirne yerel gazetelerinde gerçekleştirilen içerik analizi bulguları şu şekildedir;

1. 2002 Genel Seçimlerinde Edirne yerel gazeteleri arasında en fazla seçim haberi yayınlayan gazetenin Hudut Gazetesi olduğu görülmüştür. Seçim haberlerinin %30'unu yayınlayan Hudut Gazetesi'nin %29 ile Sonhaber Gazetesi takip etmektedir. Bu gazetelerden Hudut Gazetesi'nin yayın kimliği fikir gazeteciliği çizgisindedir. Ayrıca bu iki gazetenin sahipleri seçimlerde milletvekili adaylığı için yarışmıştır. Sonhaber Gazetesi'nin sahibinin YTP I. sıra milletvekili adaylığı olması ve Hudut Gazetesi sahibinin CHP milletvekili adaylığı olması bu iki gazetenin partilerine destek vermesiyle de ilintilidir. Ayrıca Edirne yerel gazeteleri içinde Sonhaber Gazetesi 2 Ekim-7 Ekim 2002 tarihleri arasında "Türkiye'nin Seçimi 2002" başlıklı ikinci sayfada yer alan köşede seçimle ilgili genel haberlere yer vermiştir.

2. Seçim haberlerinin haftalara göre dağılımlarında, yoğunluğu seçimden iki hafta önceki zaman dilimi almıştır. Bunun nedeni; tamamen yerel faktörlere bağlıdır. Edirne Trakya'daki üç ilde yayılmış Trakya Üniversitesi'nin merkezinin bulunduğu Trakya Üniversitesi'ne ev sahipliği yapan bir ildir. Üniversite bünyesinde önlisans eğitim programı çerçevesinde Halkla İlişkiler, Radyo Televizyonculuk eğitimi verilmektedir. Siyasal iletişim derslerinin de yer aldığı programlar tarafından ildeki milletvekili adayları ve öğrencileri buluşturmaya yönelik bir panelde çıkan tartışma ve panelin iptali ildeki yerel gazetelerin haberlerinde sayısal bir artışa neden olmuştur. Seçime gidilecek son haftada haber yoğunluğunun en az seviyede olması, ise Yüksek Seçim Kurulu'nun getirdiği seçim yasaklarına bağlanabilir.

3. Edirne'de 2002 Genel Seçimlerinde yayın yapan beş yerel gazetede en fazla SP ile ilgili haberin, en az ise GP ile ilgili haberin yayımlandığı tespit edilmiştir. Her iki partinin 2002 Seçimlerinde aldıkları oy oranlarına baktığımızda; GP'nin Edirne İli seçim sandığından ikinci parti olarak çıkması, yerel gazetelerin siyasal iletişim kampanyalarında kullanılmasına rağmen, yerel halk üzerinde etkilerinin olmadığını göstergesidir. Bunun yanı sıra SP en fazla haberi yayınlanan parti olmasına rağmen %10 barajını geçememiştir. Tirajları 300-500 arasında değişen yerel gazetelerin kurum ve hatıra aboneliği ile bu rakama ulaştığı

bilinmektedir. Dolayısıyla okuyucu açısından baktığınızda bu rakamların daha da aşağıya çekilerek düşünülmesi gerekmektedir. Gazetelerin abone olmadan bayilerden satın alınması için ulusal gazetelerin fiyatlarından daha yüksek ücretler ödenmesi gerekmektedir.

4. Araştırmada seçim haberleri olumsuz-olumlu açıdan da değerlendirilmiştir. Seçim haberleri içinde en fazla olumlu haberi yayınlanan SP, en fazla olumsuz haberi yayınlanan parti DSP olmuştur. Olumlu-olumsuz haber oranı yönünden en avantajlı parti CHP olurken, sıralamayı, YTP, SP, DYP, MHP, DSP, DEHAP, ANAP, BBP takip etmektedir. Edirne’de 2002 Genel Seçimlerinden birinci çıkan parti CHP’dir.

5. Yerel gazetelerde seçimle ilgili doğrudan haberlerde yer alan konuların adayların yaptığı siyasal iletişim kampanyalarının yansımalarından oluştuğu görülmüştür. Seçimler ilgili toplam haberin %30’luk kısmı, adayların yerel basın kuruluşlarını ziyaret, halkı ve işyerlerini ziyaret, basınla kahvaltılı toplantıları ile ilgili haberleri oluşturmaktadır. %17’lik ikinci kısım ise yine adayların görüş ve programlarının yer aldığı haberlerden oluşmaktadır. Yerel gazeteler, milletvekili adaylarının yerel halka ulaşabilecekleri en önemli siyasal iletişim araçlarından biridir. Adayların siyasal iletişim açısından yerel gazeteleri kullandıkları söylenebilir. Ancak; yerel gazetelerin halk üzerindeki imajı güvenilir olmadığı için ve okunurluluk oranı düşük olduğu için gazete haberlerinin yerel halkı etkilemediği görülmektedir. Çünkü; bu konuda iyi bir çalışma yürüten SP ve adayları Edirne’de %10 barajını aşamamıştır.

6. Seçimle dolaylı ilgisi olan haberleri büyük çoğunluğunun genel haberlerden oluştuğu görülmektedir. Seçimle dolaylı ilgisi bulunan haberlerin konuları; adayların ve liderlerin özel hayatları, çeşitli konulardaki görüşlerinin yer aldığı haberler ve protokol etkinlikleri kapsamında incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar; siyasal iletişim kampanyalarında artık önemi gittikçe artan imaj çalışmalarının Edirne milletvekilleri tarafından kullanılmadığını göstermektedir.

7. Seçim haberleri haber aktörleri açısından değerlendirildiğinde; haber aktörü olarak ön plana partinin çıktığı görülür. Haberlerde en az yer alan aktörün ise, lider ve ailesi olduğu tespit edilmiştir. Edirne milletvekilleri ve parti liderleri seçim kampanyalarında ailelerini ön plana çıkarmamıştır. Oysa gelişmiş ülkelerdeki siyasal iletişim kampanyalarında başta eşler olmak üzere, aile bireyleri seçim haberlerinde haber aktörü olarak geniş yer bulmaktadır.

8. Sahiplik açısından özel konuma sahip olan Sonhaber ve Hudut Gazeteleri, siyasi taraflılıklarını yayınladıkları haberlerde açıkça ortaya koymuşlardır. Edirne yerel gazetelerindeki köşe yazıları incelendiğinde en fazla olumlu köşe yazısının CHP ile ilgili olduğu görülür. En fazla olumsuz köşe yazısı ise 2002 Genel Seçimlerinde Edirne’de bir milletvekili çıkaran AKP hakkındadır.

En fazla köşe yazısı yazılan yerel gazete Sonhaber Gazete'si olmuş, onu Edirne Haber Gazete'si takip etmiştir.

9. Gazetelerin manşetlerinde öne çıkan haber aktörleri partilerdir. Ancak; parti olarak kodlanan bu parametreye, milletvekili adayları da işaretlenmiştir. Seçmenlerin aktör olduğu seçim haberlerinin oranı %12'dir. Bu orana göre; gazetelerin bölge halkını oluşturan seçmenlerin mesajlarını siyasi partilere ilemediği görülür. Bu araştırma bulgusu, siyasal iletişim açısından yerel gazetelerin yerel sorunlar ve bu konuda halkın görüşlerini yansıtırma görevi taşıdıkları bilinciyle hareket etmediklerini göstermektedir.

10. Seçimle ilgili bir aylık sürede yayınlanan haberlerde sadece DSP, ANAP, YTP ve SP nin parti sloganı içeren haberlerinin yer aldığı görülmektedir. SP ile ilgili slogan içeren haberler diğer partilerin iki katıdır. Ancak SP ile ilgili olumlu haberlerin yanı sıra olumsuz slogan içeren haberler de yer almaktadır. Adaylardan YTP birinci sıra milletvekili adayları Ali Soydan'ın seçim kampanyası sloganı "Gencim, Gençlerin Oylarına Talibim", ANAP birinci sıra milletvekili adayları Faruk Yılmaz'ın sloganı ise; "Bizim Faruk" olmuştur.

11. Siyasi aktörlerin en fazla öne çıkardığı haber temaları sırasıyla; ekonomi, seçim düzenlemeleri ve adalettir. Partileri temsil eden aktörlerin tümü ekonomiyi gündeme getirmiştir. Yerel gazetelerde yer alan haberlere göre; oy talebinde bulunan partiler, DYP, AKP, SP ve YTP'dir.

12. Seçimle ilgili haberlerin %82'si fotoğrafla desteklenmiştir. Fotoğrafların çoğunluğunu aday milletvekillerinin fotoğrafları oluşturmaktadır. Ardından sırasıyla liderlerin fotoğrafları, parti amblemi veya afişi, miting ve seçim kampanyaları görüntüleri gelmektedir.

13. En fazla fotoğrafı yayınlanan parti SP'dir. SP'nin ve adaylarının yürüttüğü siyasal iletişim kampanyasının başarısı fotoğrafların sayısında da ortaya çıkmaktadır. Ancak, hiç fotoğrafı yayınlanmayan GP ve adaylarının Edirne'nin ikinci partisi olması yine yerel basının Edirne yerel halkı üzerinde hiçbir etkinliğinin olmadığını net ifadesidir.

14. Reklam gelirlerinin yerel gazeteler için önemi, araştırmadaki reklamların içerikleriyle incelenmesinin ana nedenidir. Yerel gazetelerin halk üzerinde oyları değiştirmeyi sağlayacak bir etkisinin olmadığı tespit edilmesine rağmen, siyasal iletişim kampanyası çerçevesinde, partilerin yerel gazetelere önemli oranlarda ilan verdikleri görülmektedir. Yerel gazetelerin tirajları ile ilgili rakamlar da bu etkinin sağlanamayacağını göstermektedir. Yerel gazetelerin özellikle miting günlerinde verilen reklamlara bağlı olarak baskı sayısını 2000-3000'e çıkardığı, baskı finansmanının reklam veren tarafından sağlandığı ve gazetelerin miting alanında el ilanı şeklinde dağıtıldığı (Gönensin O., Sabah Gazetesi, 2001) tespit edilmiştir.

15. Yerel gazetelerde çıkan reklamların çoğunluğunu YTP ve SP tarafından verilen reklamlar oluşturmaktadır. YTP'nin ilk sırayı alması sahiplik ögesi açısından olağan bir sonuçtur. Lideri tanıtan reklamların sadece YTP'de olduğu, partiyi ön plana çıkaran reklamların ise SP ve DYP tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmaya konu olan dönemde, kamuoyu araştırma şirketlerinin seçim sonuçlarını tahmine yönelik anket sonuçları, DYP ve SP'nin %10 barajının altında kalacağını öngörmüştür. Bu iki partinin özellikle kararsızların oyunu alabilmek için parti merkezinden yürütülen siyasal iletişim kampanyası çerçevesinde, adaylarına destek vermek adına, yerel basına da reklam verdikleri görülmektedir.

16. Gazetelere verilen ilanların çoğunluğunu SP'nin ilanları oluşturmaktadır. Onu DYP, AKP takip etmektedir. Olumsuz ilana rastlanmamıştır. Gazetelerdeki ilanlarda, milletvekili adaylarının karşılıklı diyaloglarına da rastlanmamıştır.

Gazetelerde siyasi partilerin biçimsel temsiline ilişkin analiz sonuçları siyaset ve medya sahipliği açısından da irdelenmiştir;

Edirne Gazetesi'nde yayınlanan haberlerin, fotoğrafların, reklam ve ilanların dağılımına baktığımızda öne çıkan partinin SP olduğu görülür. Gazetelerin yayın politikası hakkında fikir veren köşe yazılarında ise siyasi bir taraflılık gözlenmemiştir.

Edirne Haber Gazetesi'nde yayınlanan seçimle ilgili en fazla haberin SP hakkında olduğu görülür. Edirne Gazeteleri arasında Sonhaber Gazetesi'nden sonra en fazla köşe yazısının yayınlandığı gazete Edirne Haber Gazetesi'dir. Hakkında en fazla olumlu köşe yazısı yazılan parti DYP'dir. En fazla fotoğraf yayınlanan parti de DYP olmuştur. Her ne kadar DYP ile ilgili reklamlar diğer partilere göre yoğun görünmese de, Edirne Haber Gazetesi'nin DYP'yi destekler bir yayın politikası güttüğü görülmektedir.

Hudut Gazetesi Sahibi'nin 2002 Genel Seçimlerinde CHP'den milletvekili aday adayı olması, gazetenin yayın politikasına da yansımıştır. Gazetede SP haricindeki tüm sol merkezli partilerin haberlerinin daha fazla olduğu görülür. SP'nin her gazetede yüksek oranda haber konusu olmasının nedeni; bu partinin ve milletvekili adayının başarılı sayılacak bir siyasal iletişim kampanyası yürütmesine bağlanabilir. Hudut; başta köşe yazıları olmak üzere, CHP'yi desteklediğini yayınladığı haber sayıları ve fotoğraflarla açıkça belli etmekte, bunun yanı sıra desteklediği partinin dışındaki tüm partilerin haberlerine tarafsız bir biçimde yer vermektedir. Nitekim; yayın politikasındaki açık tavrına rağmen, ANAP dışındaki sağ eğilimli bütün partilerin gazeteye ilan ve reklam verdikleri görülür.

Sonhaber Gazetesi, Edirne'nin muhalif gazetesidir. Gazete sahibinin YTP Edirne birinci sıra milletvekili aday adayı olması, yayın politikası YTP lehine oluşturmasını kaçınılmaz kılmıştır. SP'nin başarılı siyasal iletişim kampanyasına rağmen, Sonhaber Gazetesi haberleri içindeki oranı, diğer gazetelere göre çok

düşüktür. SP'nin gazeteye hiç ilan vermediği görülür. Gazetede en fazla YTP'nin ilanı yayınlanmıştır. Sahibi gazeteyi siyasal iletişim aracı olarak etkin bir biçimde kullanmıştır. Fotoğraf sayılarının ve manşetteki olumlu haberlerin yoğunluğu da yine YTP'de toplanmıştır.

Vatandaş Gazetesi ve Edirne Gazeteleri'nin sahibi aynı kişidir. Gazete haberleri dağılımlarında, tıpkı Edirne Gazete'sinde olduğu gibi SP'nin gündeme taşındığı bir tutum görülür. Yine en fazla reklamın olduğu parti SP'dir. Bu iki gazetede köşe yazılarının sayıları çok azdır. Nitelikleri açısından da yayın politikasını belirleyici bir tavır görülmemektedir. Manşetteki haberlerine bakıldığında gündemin seçimle ilgili oluşturulmadığı görülür. SP'yi destekler tavrı, fotoğraf sayılarında da görülmektedir.

Gazetelerde yayınlanan haberlerin tarafsız habercilik iddialarını kanıtlar görünümü özellikle haberlere olumlu-olumsuz açıdan bakıldığında görünenin aksine taraflı bir tutum sergilediğini göstermektedir.

İncelenen beş yerel gazetede 2002 Genel Seçimlerinde iddialı partilere yönelik bir destek CHP haricinde görülmemektedir.

Araştırma sonuçları Edirne yerel gazetelerinin taraflı bir habercilik içinde olduğunu göstermektedir. Zaten işlevlerini gereğince yerine getirmediği gözlenen yerel gazetelerin seçim döneminde, siyasal partileri ilan ve reklamlarla doğru orantılı olarak destekler bir tavır sergilemiştir. Yerel gazeteler aynı zamanda sahiplik ögesi bulunan siyasal adaylar tarafından habercilik etik ilkelerini aşacak bir biçimde siyasal iletişim aracı olarak kullandıkları izlenimi oluşturmaktadır.

Edirne'deki yerel gazeteler seçim döneminde önem kazanan işlevlerinden siyasal aktörler ve seçmenler arasındaki iletişimi dengeli bir biçimde sağlama işlevini yerine getirmediği gibi, sahiplik ögesi ve reklam gelirlerine bağlı lehte bir yayıncılık anlayışı benimsemiştir. Ancak, siyasal aktörler tarafından kullanılan yerel gazetelerin seçmen üzerinde herhangi bir etkisi de oluşmamıştır.

KAYNAKÇA

- Alankuş, S., İrvan, S., Duran, R., İlkiz, F., *Medya Etik ve Hukuk*, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003
- Bozkurt H.H., *2002 Genel Seçimlerinde Edirne Yerel Gazetelerinin Siyasal İletişimdeki Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006
- Aziz A., *İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003
- Bektaş A., *Kamuoyu İletişim Demokrasi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000
- Göker E., *Politikanın İletişimi, İletişimin Politikası*, Vadi Yayınları. Ankara, 1998
- Gönensin O., 2001, <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/03/12/y62.html>
- Korkmaz A., *Medyanın Gücü ve Demokratik Kurumlar*, Afa Yayıncılık. Ankara, 1999

- Oktay M., *İletişimciler İçin Davranış Bilimlerine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul, 2001
- Oktay M., *Politikada Halkla İlişkiler*, Derin Yayınları, İstanbul, 2002
- Özkan N., *Seçim Kazandıran Kampanyalar*, MediaCat Yayınları, İstanbul, 2004
- Talu Ş., Propagandaya Devam Edin, 6 Mart 1999
<http://www.radikal.com.tr/1999/03/06/yorum/01pro.html>
- Tılıç L.D., *2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak*, Su Yayınları, İstanbul, 2001
- Tokgöz O., *Temel Gazetecilik*, İmge Yayınları, Ankara, 1994
- Adenauer K., *Türkiye'de Seçimler ve Medya*, Medya İzleme Araştırması. Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999
- Uztuğ F., *Siyasal İletişim Yönetimi*, MediaCat Yayınları, İstanbul, 2004.

**MOTİVASYONEL KARARLILIK İLE OKUL TÜKENMİŞLİĞİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE
İNCELENMESİ**

*ANALYSIS OF THE RELATION BETWEEN MOTIVATIONAL
PERSISTENCE AND SCHOOL BURNOUT THROUGH STRUCTURAL
EQUATION MODELING*

Meva DEMİR¹ Adem PEKER²

*Geliş Tarihi: 20.02.2017
(Received)*

*Kabul Tarihi: 22.05.2017
(Accepted)*

ÖZ: Bu araştırmanın amacı beliren yetişkinlikte motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliği üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma 2015-2016 eğitim öğretim yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim gören 487 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplamak amacıyla Motivasyonel Kararlılık Ölçeği, Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu ve araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Veriler Pearson korelasyon katsayısı ve yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda motivasyonel kararlılık ile okul tükenmişliği arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu, motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliği örtük değişkeni üzerinden tükenme, duyarsızlaşma ve yetkinlik alt boyutları üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğu ve motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliğinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Motivasyon, tükenmişlik, yapısal eşitlik modeli

ABSTRACT: The aim of this study is to investigate the effect of the predictor on the school burnout of motivational persistence in emerging adulthood. The research was carried out on 487 students who continue their education at Erzurum Atatürk University in 2015-2016 years. In order to collect data Motivational Persistence Scale, Maslach Burnout Inventory- Student Form and Personal Information Form prepared by the researchers was used. On data analyses, Pearson correlation and structural equation modeling analysis techniques were used. As a result of the study, it was determined that there are significant and negative relations between motivational persistence and school burnout. Motivational persistence had significant effects on the burnout, depersonalisation and competence dimension through the latent variable of school burnout. In addition, it was determined that motivational persistence is a significant predictor of school burnout.

Keywords: Motivation, burnout, structural equation modeling

¹Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Erzurum (e-posta: meva.demir@atauni.edu.tr)

²Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Erzurum (e-posta: adem.peker@atauni.edu.tr)

GİRİŞ

Gelişim süreci içerisinde 18-29 yaş aralığını kapsayan ve ergenlik ile yetişkinlik arasında oluşmuş bir dönem olarak görülen 'beliren yetişkinlik' çağında birey kendini keşfetmekte ve iş, aşk ve dünya görüşü gibi kimlik konularında farklı seçenekleri denemektedir (Atak ve Çok, 2010). Beliren yetişkinlik döneminde bulunan birey için edindiği kimliği başarılı bir şekilde sürdürme, özerklik duygusunu kişiliğine yerleştirme ve bireyselleşme gibi gelişim görevlerine ek olarak başarılı yaşlanmanın vazgeçilmez unsuru olan uygun meslek seçimi adına da birtakım adımlar atması beklenmektedir. Bu bağlamda uygun bir meslek seçimi için ilgi ve yeteneklerin göz önünde bulundurulmasının yanında istenen hedefe ulaşma adına akademik başarı da önem kazanabilmektedir.

Üniversite yaşantısının beliren yetişkinlik dönemine denk geldiği düşünüldüğünde bu dönemdeki bireyler eğitim yaşantıları boyunca yüksek akademik başarı kazanmak için yoğun sınav temposu, akran rekabeti gibi durumları ve ardından iş bulma telaşını yaşayabilmektedirler. Bu tür unsurlar öğrencilerin hayatlarının merkezi haline geldiğinde stres, kaygı, tükenmişlik gibi birçok olumsuzluğun oluşabileceği düşünülmektedir. Söz konusu durumun üstesinden gelebilme öğrencilerin motivasyon düzeyleri ile ilişkili olabilir. Bu bağlamda eğitim süreçleri ile motivasyonel kararlılığın birbiriyle ilişkili olduğu ön görülebilir.

Eğitim psikologlarına göre motivasyonel kararlılık öğrenmenin gerçekleşmesinin bir ön koşulu olarak görülmektedir (Broussard ve Garrison, 2004; Linnenbrink ve Pintrich, 2002; Stipek, 1996). Bir başka ifadeyle motivasyonel kararlılık, bireyin belirli bir hedefe ya da başarılı sayılabilecek bir seviyeye ulaşabilmesinin göstergesi olarak tanımlanmaktadır (Pintrich, 2003; Pintrich ve Schunk, 2002). Bu kavram herhangi fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarla eşgüdüm halinde belirli bir gereksinimin yoğunluğu tarafından belirlenmektedir (Önen ve Tüzün, 2005). Bu gereksinimlerin yoğunluğu ve önem sırası görecelik taşımaktadır. Söz konusu gereksinimlerin karşılanmaması halinde bireyde dengesizlik durumu oluşmaktadır. Birey motivasyonel kararlılık bir başka ifadeyle sahip olduğu azim yardımıyla bu gereksinimleri karşılayarak yeniden denge durumuna ulaşmaya çalışır. Dolayısıyla motivasyonel kararlılığın bir öz düzenleme mekanizması olduğu düşünülebilir (Sarıçam, Akın, Akın, İlbay, 2013).

Eğitim ortamında beklenen başarının edinilmesi için motivasyon düzeyinin sağlanması bir ön koşul olarak görülmektedir (Dweck, 1986). Hardre ve Reeve (2003) ile Wlodkowski (1999) tarafından yapılan çalışmalarda eşit fırsatlara sahip ve aynı koşullarda öğrenim gören iki grup öğrenciden yüksek motivasyonlu olanların düşük motivasyonlu öğrencilere göre daha yüksek performans sergiledikleri saptanmıştır. Bu bağlamda bireydeki motivasyonel kararlılığın da

onun uzun süreli hedeflere varmasında, öğrenme faaliyetlerini etkili bir şekilde gerçekleştirmesinde ve başarısını artırmasında bireye katkı sağlayabilir.

Öğrencilerin motivasyonel kararlılığını birçok unsur olumsuz etkileyebilir. Bunlardan biri olarak okul tükenmişliği gösterilebilir. Çevredeki birtakım olay ve olgulara, bireylere ve iş yaşantısına yönelik olumsuz tavırları içeren ve daha çok iş yerlerinde karşılaşılan stres yaşantılarına bir tepki olarak oluşan yorgunluk, çaresizlik, umutsuzluk karakterli olarak tanımlanan tükenmişlik kavramı (Freudenberger, 1974; Maslach ve Jackson, 1981; Maslach, 2003), son yıllarda eğitim yaşantının ağır yük ve görevlerinden dolayı öğrenciler üzerinde de çalışılan bir disiplin olmuştur (Slivar, 2001; Schaufeli, Martinez, Marquez-Pinto, Salanova ve Bakker, 2002; Kovach, 2002; Yang, 2004; Aypay ve Eryılmaz, 2011; Çapulcuoğlu, 2012). Bu bağlamda ideallerini gerçekleştiremeyen, düşük sınav performansına ve olumsuz okul yaşantısına sahip öğrencilerin tükenmişlik yaşadığı bilinmektedir (Sarıgöz ve Çermik, 2012; Baş, 2012).

Okul tükenmişliği eğitim sisteminin ve okulun aşırı taleplerinin öğrencileri bilişsel, duyuşsal ve bedensel olarak yıpratmasını ifade etmektedir (Aypay ve Eryılmaz, 2011). Bir başka deyişle eğitsel süreçte yaşanan stres, akademik yük ve düşük güdülenme gibi unsurlar bir süre sonra öğrencilerin duygusal yönden tükenmelerine, duyarsızlaşmalarına ve düşük bir kişisel başarı hissetmelerine neden olmaktadır (Yang ve Farn, 2005). Okul tükenmişliği yaşayan öğrencilerin düşük akademik başarı, okula ilişkin görevlere olumsuz tutum geliştirme, yetkinlik algısının düşmesi ve mevcut yeteneklerden şüphe duyma gibi belirtilerle stres düzeylerinin arttığı bilinmektedir (Zhang, Gan ve Cham, 2007; Salmelo-Aro, Savolainen ve Holopainen, 2008). Bu bağlamda akademik anlamda tükenmişlik yaşayan öğrencilerin eğitim faaliyetlerine yönelik motivasyon düzeylerinin bu durumla bağlantılı olacağı düşünülmüş ve bazı araştırmalar yapılmıştır (Yang ve Farn, 2005).

Literatüre bakıldığında okul tükenmişliğinin sınav kaygısı (Slivar, 2001; Baş, 2011; Çapulcuoğlu, 2012), sosyal destek (Kovach, 2002; Yang ve Farn, 2005; Jacobs ve Dodd, 2003), öz saygı (Dahlin, Joneborg ve Runeson, 2007) ve akademik başarı (Yang, 2004; Kutsal ve Bilge, 2012) gibi değişkenler üzerindeki etkisinin ele alındığı fakat buna karşın akademik başarıyı artıran ve öğrenmeyi kolaylaştıran bir kavram olarak karşımıza çıkan motivasyon kararlılık üzerindeki etkisinin yeterince üzerinde durulmadığı söylenebilir. Bu bağlamda araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin motivasyonel kararlılıklarının okul tükenmişliği üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya çıkarmaktır. Bir başka ifadeyle öğrenciler için azim diye de adlandırılabilir olan motivasyonel kararlılık düzeyinin yüksek olması onların okul tükenmişliği düzeylerinin düşmesine neden olabileceğinden

öğrencilerdeki okul tükenmişliğini azaltabilecek değişkenlerin açığa çıkarılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülerek bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada motivasyonel kararlılık ve okul tükenmişliği arasındaki yordayıcı ilişkileri incelemek için kesitsel tarama modeli kullanılmıştır. Kesitsel tarama modelinde değişkenler tek bir ölçümde betimlenir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2015-2016 eğitim öğretim yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Eğitim Fakültesinin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Türkçe, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve Okul Öncesi Öğretmenliği programlarında öğrenim gören 487 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma örnekleminde yer alan öğrencilerin 299 (%61.4) tanesi kız, 188 (%38.6) tanesi ise erkektir. Öğrencilerin %30.4'ü 2.sınıfta (n=148), %41.1'i 3.sınıfta (n=200), %28.5'i 4.sınıfta (n=139) öğrenim görmektedir. Öğrencilerin yaşları 19 ile 23 arasında değişmektedir.

Veri Toplama Araçları

1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanmış olup örnekleme oluşturan öğrencilerin; yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenim görülen bölümden oluşan 4 soruluk formdur.

2. Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu

Araştırmada kullanılan Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 13 maddeden ve tükenme, duyarsızlaşma, yetkinlik boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı sırasıyla .76, .82 ve .61 olarak tespit edilirken, test-tekrar test güvenilirlik sonuçları ise sırasıyla .76, .74 ve .73 olarak saptanmıştır.

3. Motivasyonel Kararlılık Ölçeği

Motivasyonel Kararlılık Ölçeği Sarıçam, Akın, Akın ve İlbay (2013) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 13 maddeden ve uzun vadeli hedefleri takip etme, mevcut hedefleri takip, ulaşılmayan hedefleri yineleme olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları ölçeğin bütünü için .69, alt ölçekler için .72, .70 ve .71 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya başlamadan önce ilgili kurumlardan yasal izin alınmış ve bunun sonucunda uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde öğrencilere katılımın gönüllülük esasına dayandığı bildirilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçekler ders saatinde araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada motivasyonel kararlılık ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile ve motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliği üzerindeki etkisi yapısal eşitlik modeli kullanılarak incelenmiştir. Bu süreçte uygulanan analizler SPSS 22.00 ve LISREL 8.54 programları aracılığıyla yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmadan elde edilen veriler sonucunda üniversite öğrencilerinin motivasyonel kararlılık ve okul tükenmişliği arasındaki ilişkiler ve betimsel istatistiksel sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Motivasyonel Kararlılık ve Okul Tükenmişliği Arasındaki İlişkilere Yönelik Pearson Korelasyon Analizi ve Betimsel Sonuçlar

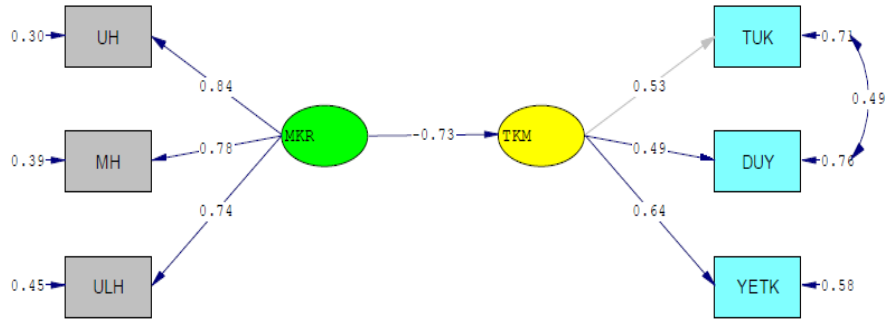
Değişkenler	1	2	3	4	5	6
Tükenme						
Duyarsızlaşma	.	1				
Yetkinlik	74*	.	1			
Uzun Vadeli Hedef	34*	35*	.	1		
Mevcut Hedef	.38*	.32*	.33*	.	1	
Ulaşılamayan Hedef	.35*	.34*	.45*	.75*	.	1
Çarpıklık	.21*	.14*	.32*	.54*	.55*	.
Basıklık	.18	.27	.38	.51	.83	.40
\bar{X}	1.01	.84	.30	.74	.79	.68
Ss	6.00	1.10	0.11	3.76	4.64	6.60
	.84	.39	.04	.04	.17	.26

*p< .05

Tablo 1 incelendiğinde motivasyonel kararlılık ve tükenmişlik ölçeklerinin alt boyutları arasında negatif yönde, düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmada değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin normallik varsayımını sağladığı belirlenmiştir.

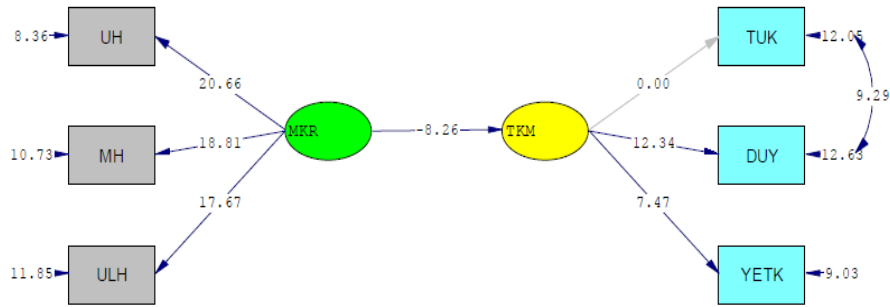
YAPISAL EŞİTLİK MODELİNE İLİŞKİN BULGULAR

Motivasyonel kararlılık ile okul tükenmişliği arasında anlamlı ilişkilerin belirlenmesinden sonra değişkenler arasındaki yordayıcı ilişkiler incelenmiştir. Motivasyonel kararlılık örtük değişkeni (MKR) uzak hedef, mevcut hedefleri takip, ulaşılamayan hedef gözlenen değişkenleri ile okul tükenmişliği örtük değişkeni ise (TKM) tükenmişlik, duyarsızlaşma ve yetkinlik gözlenen değişkenleri aracılığıyla ölçülmüştür. Yapısal eşitlik modeline ilişkin bulgular Şekil 1’de verilmiştir.

Chi-Square=21.36, df=7, P-value=0.00328, RMSEA=0.065

Şekil 1. Motivasyonel Kararlılık ve Okul Tükenmişliği Arasındaki Yapısal Model Analizine İlişkin Standardize Edilmiş Katsayı Değerleri

Chi-Square=21.36, df=7, P-value=0.00328, RMSEA=0.065

Şekil 2. Yapısal Modele İlişkin t Değerleri

Araştırma hipotezinin doğrulanıp doğrulanmadığı test edildiğinde RMSEA değerinin başlangıçta kabul edilebilir değer altında olduğu (.12) belirlenmiştir. Modele ilişkin tuk-duy arasında modifikasyon yapıldığında uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir değerler aldığı görülmüştür. Şekil 1 ve 2 incelendiğinde motivasyonel kararlılık örtük örtük değişkeninin (MKR) okul tükenmişliği örtük değişkenini (TKM) negatif düzeyde yordadığı gözlenmektedir ($\beta = -.73$). Modelde gösterilen tüm yolların anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t = -8.26$, $\chi^2/sd = 3.05$, NNFI= .98, CFI=.99, IFI =.99, RFI= .97, GFI= .99, SRMR= .020 ve RMSEA= .065; Kline, 2011). Elde edilen bu motivasyonel kararlığın okul tükenmişliği üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, okul tükenmişliğinin artmasına motivasyonel kararlığın azalttığını ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Belirleme Katsayıları

Uyum Parametresi	Katsayı Değeri
1. Uzun Vadeli Hedef	.70
2. Mevcut Hedef	.61
3. Ulaşılamayan Hedef	.55
4. Tükenme	.29
5. Duyarsızlaşma	.24
6. Yetkinlik	.42

Motivasyonel kararlılığa ilişkin ölçme modelinde, motivasyonel kararlığın (MKR) uzun vadeli hedef varyansın %70'ini, mevcut hedef varyansının %61'ini ve ulaşılmaayan hedef varyansının % 5'ini açıklamaktadır. Tükenmişliğe ilişkin ölçme modelinde (TKM) ise tükenme, duyarsızlaşma ve yetkinlik varyansın sırasıyla %29, %24, %42'sini açıklamaktadır. Motivasyonel kararlığın tükenmişliğin varyansını açıklama oranının ise $R^2 = .53$ olarak hesaplanmıştır.

YAPISAL MODELDEKİ TOPLAM VE DOLAYLI ETKİLERE DAİR BULGULAR

MKR örtük değişkeninin uzun vadeli hedef, mevcut hedef, ulaşılmaayan hedef ve TKM örtük değişkeninin tükenme, duyarsızlaşma ve yetkinlik üzerindeki toplam etkileri ile MKR örtük değişkeninin TKM'nin gözlenen değişkenleri üzerindeki dolaylı etkileri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Olarak Belirlenen Toplam ve Dolaylı Etkiler

Gözlenen Değişkenler	Toplam Etki		Dolaylı Etki
	TKM	MKR	MKR
1. Uzun Vadeli Hedef		.84	
2. Mevcut Hedef		.78	
3. Ulaşılamayan Hedef		.74	
4. Tükenme			-1.89
	.53		
5. Duyarsızlaşma	.49		-1.57
6. Yetkinlik	.64		-1.43

Tablo 3'te verilen değerler incelendiğinde motivasyonel kararlılık örtük değişkeninin (MKR) uzun vadeli hedef, mevcut hedef, ulaşılmaayan hedef değişkenlerini; tükenmişlik örtük değişkeninin (TKM), tükenme, duyarsızlaşma ve yetkinlik değişkenlerini doğrudan etkilediği gözlenmektedir. Uzun vadeli hedef, mevcut hedef, ulaşılmaayan hedef gözlenen değişkenlerinin ise MKR örtük değişkeni üzerinden tükenmişlik ölçeğinin gözlenen değişkenlerini dolaylı olarak etkilediği görülmektedir. Bir diğer ifade ile MKR örtük değişkeninin tükenmişlik örtük değişkeninin gösterge değişkenlerini dolaylı olarak etkilediği ortaya çıkarılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada bireylerin motivasyonel kararlılıklarının okul tükenmişliği üzerindeki yordayıcı etkisi yapısal eşitlik modeli ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliği negatif bir düzeyde ve anlamlı olarak yordadığı ortaya çıkarılmıştır. Bu sonuç motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliğini anlamlı bir şekilde yordayacağı şeklinde oluşturulan hipotezin de doğrulandığını göstermektedir.

Araştırmaya göre motivasyonel kararlılığın alt boyutları olan uzun vadeli hedef, mevcut hedef ve ulaşılmaayan hedef ile okul tükenmişliği ölçeğinin alt boyutları olan tükenme, duyarsızlaşma ve yetkinlik arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmasıdır. Bir diğer ifadeyle bireylerin motivasyonel kararlılıkları arttıkça okul tükenmişliğinin azaldığı söylenebilir. Literatürde bakıldığında bireylerin motivasyon düzeyleri arttıkça okul tükenmişliklerinin azaldığı görülmektedir (Aypay ve Eryılmaz, 2011). Madhlangobe, Chikasha, Mafa ve Kurasha (2014) tarafından yapılan çalışma incelendiğinde lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin başarısının eğitimi kararlı bir şekilde sürdürme davranışını motive ettiği görülmektedir. Dolayısıyla motivasyon, kararlılık ve başarı arasında ilişkinin

olduğu görülmektedir. Ayrıca akademik başarı ile okul tükenmişliği arasında ilişkilerin incelendiği birçok çalışmaya rastlanmıştır (Kutsal ve Bilge, 2012; Yang, 2004). Bu bağlamda akademik başarının temel hedeflerden biri olduğu okul ortamındaki tükenmişlik ile motivasyonel kararlılığın ilişkili olduğu görülmektedir.

Lavigne, Vallerand ve Miquelon (2007) tarafından yapılan çalışmada motivasyonel kararlılık modelinin özerklik ve yetkinliği desteklediği, yetkinlik algısı ile spesifik bir eğitime devam etme arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca aynı çalışmada motivasyonel kararlılık modelinin benlik algısını da etkilediği varsayılmıştır. Bu doğrultuda Lavigne ve diğerlerinin (2007) yapmış olduğu çalışma ile okul tükenmişliği arasında birçok ilişki dikkat çekmektedir. Öyle ki okul tükenmişliğinin alt boyutlarından biri olan yetkinlik motivasyonel kararlılık modeli ile desteklenmektedir. Bir başka ifadeyle motivasyonel kararlılık modeli yetkinlik alt boyutunu olumlu bir şekilde etkilemektedir. Ayrıca yine Lavigne ve diğerleri (2007) tarafından yapılan çalışmada motivasyonel kararlılığın benlik algısı üzerinde etkisinin olduğu görüldüğü gibi okul tükenmişliğinin de benlik algısı ve öz saygıyı yordadığı dikkat çekmektedir (Dahlin ve diğ., 2007; Slivar, 2001).

Bu sonuçlar, içsel motivasyonun daha fazla canlılık, katılım, olumlu duygulanım, özerkliği destekleyici ve yenilikçi öğrenme ortamlarında daha fazla kişiler arası bağlantıları teşvik eden eğitim ortamlarında sürdürüldüğünü ve geliştirildiğini öneren çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Pisarik, 2009). Dolayısıyla okul tükenmişliği ile motivasyonel kararlılık arasındaki ilişkinin literatürce desteklendiği görülmektedir.

Araştırmanın sonucunda, motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliğini negatif yönde yordadığı ortaya çıkarılmıştır. Yapısal model analizi, motivasyonel kararlılığın okul tükenmişliğini yordamasına yönelik modelin kabul edilebilir uygunlukta olduğunu ve modelin gözlenen ve örtük değişkenler arasındaki ilişkileri yeterince açıklayabildiğini göstermektedir. Mevcut çalışma, gelecekteki araştırmacıların üniversite öğrencileri arasındaki tükenmişliği içsel motivasyon bağlam perspektifinden keşfetmeye başlamaları için teorik bir temel sunmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın sonuçları, fakülte ve yöneticiler ile bir üniversite eğitimi alıp başarılı olmak isteyen öğrencilere yönelik bir çözüm sinyali de sunabilir.

Çalışmanın sonuçları değerlendirilirken bazı sınırlılıklara dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada motivasyonel kararlılık ölçeği içsel motivasyonu ölçmektedir. Bununla birlikte ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Dolayısıyla ölçek boyutlarının sınırlı olması ve dışsal motivasyonun ölçülmemesi bir sınırlılık teşkil etmektedir. Konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda hem farklı içsel motivasyon kaynaklarının hem de dışsal motivasyon kaynaklarının okul tükenmişliği üzerindeki yordayıcı etkisine bakılabilir. Araştırmanın üniversite öğrencilerine

yönelik olarak yapılması diğer bir sınırlılık olarak kabul edilmektedir. Araştırmanın örneklemini eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrenciler üzerinden seçilmesi diğer bir sınırlılıktır. Dolayısıyla motivasyonel kararlığın okul tükenmişliği üzerindeki etkisine ilişkin bütüncül bir değerlendirme yapabilmek için farklı fakültelere ve farklı illerdeki üniversite öğrencilerine üzerinde araştırmanın tekrarlanması önerilmektedir. Tükenmişliği motive edici nedenlerin daha fazla anlaşılması sağlandığında, konuyu ele almak için daha fazla önleme stratejisi oluşturulabilir. Bütün bu sonuçlar ışığında konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler elde edileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aypay, A. ve Eryılmaz, A. (2011). Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluşları ve Okul Tükenmişliği Arasındaki İlişkiler. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(1), 181-199.
- Atak, H. ve Çok, H. (2010). İnsan yaşamında yeni bir dönem: Beliren yetişkinlik. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 17(1), 39-50.
- Baş, G. (2011). Seviye belirleme sınavı (sbs): Öğrenci tükenmişliğinin muhtemel bir yordayıcısı mı? *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 2(4), 25-42.
- Baş, G. (2012). İlköğretim Öğrencilerinde Tükenmişlik: Farklı Değişkenler Açısından Bir Değerlendirme. *Journal of European Education*, 2, 2146-2674.
- Broussard, S.C. ve Garrison, M. E. B. (2004). The relationship between classroom motivation and academic achievement in elementary school-aged children. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33(2), 106–120.
- Çapulcuoğlu, U. (2012). Öğrenci Tükenmişliğini Yordamada Stresle Başaçıkma, Sınav Kaygısı, Akademik Yetkinlik ve Anne-Baba Tutumları Değişkenlerinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Dahlin, M., Joneborg, N. ve Runeson, B. (2007). Performance-based self-esteem and burnout in a cross-sectional study of medical students. *Medical Teacher*, 29, 43-48.
- Dweck, C.S. (1986). Motivational processes affecting learning. *American Psychologist*, 41(10), 1040-1048.
- Freudenberger, Herbert J. (1974), Staff Burn-Out. *Journal of Social Issues*, 30 (1), 159-165.
- Hardre, P. ve Reeve, J. (2003). A motivational model of rural students' intentions to persist in versus drop out of high school. *Journal of Educational Psychology*, 95, 347-356.

Jacobs, S.R. ve Dodd, D. (2003). Student burnout as a function of personality, social support, and workload. *Journal of College Student Development*, 44 (3), 291-303. doi: 10.1353/csd.2003.0028

Kovach, H.R. (2002). *Relationships among stress, social support, and burnout in counseling psychology graduate students*. Doctoral dissertation. University of North Carolina, Kansas city.

Kutsal, D. ve Bilge, F. (2012). Lise öğrencilerinin tükenmişlik ve sosyal destek düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 284-297.

Lavigne, G.L., Vallerand, R.J. ve Miquelon, P. (2007). A motivational model of persistence in science education: A self-determination theory approach. *European Journal of Psychology of Education*, XXII, 351-369.

Linnenbrink, E.A. ve Pintrich, P.R. (2002). Motivation as an enabler for academic success. *School Psychology Review*, 31(3), 313-327.

Madhlangobe, L., Chikasha, J., Mafa, O. ve Kurasha, P. (2014). *Persistence, Perseverance, and Success (PPS): A Case Study to Describe Motivational Factors That Encourage Zimbabwe Open University ODL Students to Enroll, Persist, and Graduate With Master's and Doctorate Credentials*. SAGE Open, July-September, 1-15.

Maslach, C. (2003). Jobburnout: newdirections in researchandintervention. *Current Directions in Psychological Science*, 12 (5), 189-192.

Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 73, 81-100.

Önen, L. ve Tüzün, B. (2005). *Motivasyon*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Pintrich, P.R. (2003). A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching contexts. *Journal of Educational Psychology*, 95, 667-686.

Pintrich, P.R. ve Schunk, D. H. (2002). *Motivation in education: Theory, research and applications*. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.

Pisarik, C.T. (2009). Motivational orientation and burnout among undergraduate college students. *College Student Journal*, 43(4), 1238-1253.

Salmelo-Aro, K., Savolainen, H. ve Holopainen, L. (2008). Depressive symptoms and school burnout during adolescence evidence from two cross-lagged longitudinal studies. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 1316-1327.

Sarıçam, H., Akın, A., Akın, Ü. ve İlbay, A. B. (2013). Motivasyonel kararlılık ölçeğinin Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Journal of Education*, 3(1), 60-69.

Sarıgöz, O. ve Çermik, Y. (2012). Maslow'un Tükenmişlik Ölçeği İle MYO Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenerek Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 116-122.

Schaufeli, W.B., Martinez, I.M., Marquez-Pinto, A., Salanova, M. ve Bakker, A.B. (2002). Burnout and engagement in university students: A cross-national study. *Journal of Cross-cultural Studies*, 33, 464–481.

Slivar, B. (2001). The syndrome of burnout, self-image and anxiety with grammar school students. *Horizons of Psychology*, 10(2), 21-2.

Stipek, D.J. (1996). *Motivation and instruction*. In D. C. Berliner and R. C. Calfee (Eds.), *Handbook of educational psychology* (pp. 85–113). New York: Macmillan.

Wlodkowski, R.J. (1999). *Enhancing adult motivation to learn*. Third Edition.

Yang, H.J. (2004). Factors affecting student burnout and academic achievement in multiple enrollment programs in Taiwan's technical-vocational colleges. *International Journal of Educational Development*, 24, 283-301.

Yang, H.J. ve Farn, C. K. (2005). An investigation the factor affecting MIS student burnout in technical-vocational college. *Computers in Human Behavior*, 21, 917-932.

Zhang, Y., Gan, Y. ve Cham, H. (2007). *Perfectionism, academic burnout and engagement chinese college students: A structural equation modeling analysis*. Personality And Individual Differences. <http://www.sciencedirect.com> adresinden 14 Haziran 2015'te alınmıştır.

**TÜRKİYE-AZERBAIJAN DIŞ TİCARETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER
(1998-2014 DÖNEMİ)¹**

*THE FACTORS AFFECTING FOREIGN TRADE IN TURKEY AND
AZERBAIJAN (1998-2014 PERİOD)*

Aynura BAGHIROVA² Adil OĞUZHAN³ Emel YILDIZ⁴

Geliş Tarihi: 01.07.2016 Kabul Tarihi: 03.01.2017
(Received) (Accepted)

ÖZ: Ülkelerarası işbirlikleri, dünya ekonomisini bir bütüne dönüştürmektedir. Coğrafi ve kültürel yakınlığı olan Türkiye ve Azerbaycan ekonomik ilişkileri, bu bütünleşmede iki ülke için de önemli avantajlar sağlamakta, iki ülkenin küresel konumlarına güç katmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye ve Azerbaycan dış ticaret ilişkilerinin her iki ülke ekonomisinin büyümesine nasıl etki ettiğini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırmada 1998-2014 yıllarını kapsayan zaman dilimine ilişkin veriler regresyon ve korelasyon analizi ile değerlendirilip, fonksiyonları elde etmek için bağımlı değişkeni etkileyen faktörler ele alınmıştır. Logaritmik değerler dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Tahminde Azerbaycan'ın Türkiye ile ithalat ve ihracatını, aynı zamanda Türkiye'nin Azerbaycan ile ithalat ve ihracatını etkileyen değişkenler ve etkileri araştırılmıştır. Çalışmada her iki ülkenin ekonomisi büyüdükçe, ikili ticari ilişkilerin de artış gösterdiği ve ülkelerin GSYİH'deki artışlarının, birbirlerini de beslediği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Azerbaycan, Dış Ticaret, Ekonomik Büyüme

ABSTRACT: Globalization turns the world economy into a union. At this stage, the cooperation between the countries has a more important role. In that union, the economic relations of Turkey and Azerbaijan, which have geographical and cultural intimacy, provide advantages for both these countries and strengthen their global locations. In this project, it is specified that, on micro level, Azerbaijan's direct foreign investment with Turkey is intense on the basis of both countries' companies and on macro level, foreign trade scale is analyzed, the trade relation is intense on the basis of import-export. The model about the foreign trade data of the two countries has been estimated according to these two findings. In the estimation, the factors which effect Azerbaijan's import and export with Turkey and Turkey's import and export with Azerbaijan, and the effect of these factors have been investigated. According to the findings, the rise of both countries' GDP

¹ Aynura Baghirova'nın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi (bagihirova@gmail.com)

³ Trakya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

⁴ Trakya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

increases the import of the other country. Turkey and Azerbaijan have mutual advantages and these advantages increases the global rivalry power of both countries and present the importance of mutual relations and common benefits.

Key Words: Turkey, Azerbaijan, Globalization, Economic Growth

GİRİŞ

Küreselleşme ülkelerin kalkınmaları ve dünya ekonomisinde birer güç olmaları için ekonomik işbirliklerini gerekli kılmaktadır. Özellikle de komşu ülkeler, bölgesel yakınlık ve benzer kültürler nedeni ile ekonomik birlikliklere daha kolay adapte olmaktadır. Küresel ağa bakıldığında ekonomik işbirliklerinin ana dinamikleri arasında, benzer kültür ve coğrafyaya sahip ülkelerin işbirlikleri ön plana çıkmaktadır. Gelişmek ve ekonomik istikrarı sağlamak için komşu ülkelerin coğrafi yakınlıklarını, ekonomik ilişkilerine de taşınmaları ülkelere karşılıklı avantajlar sağlamaktadır. Aynı coğrafyada olmalarına rağmen Türkiye ve Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği döneminde ilişkileri donmuşsa da, Azerbaycan'ın bağımsızlığı sonrasında önemli gelişmeler göstererek devam etmektedir. Bu gelişmeler, iki ülke ilişkilerinin daha yoğun biçimde artma potansiyelini de ortaya koymaktadır.

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın ekonomik gelişiminin petrol sektörü ağırlıklı olması Türkiye ile olan ilişkilerinde de etkisini göstermiştir. Türkiye ile olan ekonomik ilişkilere sektörel bazda bakıldığında petrol dışı sektörlerdeki işbirliklerinin potansiyelin altında bir seviyede olduğu görülmüştür.

Enerji sektöründe ise, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum gibi anlaşmalardan sonra, en önemli proje olan TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi) ile ekonomik işbirliği stratejik boyuta da taşınmış bulunmaktadır.

Bu çalışmada; Azerbaycan'ın Türkiye ile olan doğrudan yabancı yatırımları, mikro düzeyde iki ülkenin şirketleri bazında; makro boyutta dış ticaret hacmiyle incelenmiş ve ilişkilerin ithalat-ihracat bazında yoğun olduğu belirlenmiştir. Bu tespitten hareketle iki ülke dış ticaret verilerine ilişkin model tahmini yapılmıştır. Tahminde Azerbaycan'ın Türkiye ile ithalat ve ihracatını, aynı zamanda Türkiye'nin Azerbaycan ile ithalat ve ihracatını etkileyen değişkenler ve etkileri araştırılmıştır. Bulgulara göre her iki ülkenin de GSYİH'deki artış tarafların ithalatını artırmaktadır. Yani ekonomik büyümeleri dış ticaret hacmini de arttırmaktadır.

ULUSLARARASI TİCARETİN EKONOMİ TEORİSİ

Feodalitenin yerini, ulus devletlere bıraktığı 15. yüzyılda Avrupa'da sanayi kapitalizmine öncülük eden Merkantilizm, ulusların neden birbirleriyle ticaret yaptıklarını anlatan ilk ve temel yaklaşımdır (Mutlu, 2008;35).

Bir ülkenin zenginleşmesi için, diğer ülkenin fakirleşmesi gerektiği kabulü ile Merkantilistler dış ticarete uyumu değil, bir çatışmayı temel almışlardır. Adam Smith'in 'Ulusların Zenginliği'(1776) eserini yayımlamasıyla ülkelerin mutlak

üstünlüğe sahip oldukları ürünlerde uzmanlaşmalarına dayalı, uyumlu dış ticaretin büyüme kaynağı olacağı vurgulanmıştır (Ball and McCulloch, 1996; 74).

Adam Smith'in uluslararası ekonomik işbirliğinin ve dış ticaretin yaşam standartlarının iyileşmesinde kilit unsur olduğunu vurguladığı "Mutlak Üstünlükler Teorisi" iktisadın bilimsel olarak ağırlık kazanmasının da başlangıcı olmuştur (Butler, 2011;12). Mutlak Üstünlükler Teorisine göre, her ülkenin en uygun maliyetle ürettiği malları ihraç edip, pahalıya üreteceği ürünleri de ithal etmesi gerekmektedir.

Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi, aynı ülkenin mutlak olarak birden fazla malı daha düşük maliyetle üretmesi durumunda, serbest dış ticaretin nasıl uygulanacağını açıklamakta yetersiz kalmıştır. David Ricardo "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi"ni geliştirerek bu soruna çözüm üretmiştir (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011: 199). Smith gibi Klasik Okul mensubu olan Ricardo'ya göre, önemli olan üretimdeki üstünlüklerin derecesidir. O nedenle de ticarete mutlak değil karşılaştırmalı üstünlük temel alınmalıdır. Bir ülke diğer ülkeye göre hangi alanda ve mallarda üstünlük sağlıyorsa o alanda uzmanlaşmalıdır. Klasik Dış Ticaret Teorisi ile benzer şekilde modern dış ticaret anlayışı da, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri olan mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşmayı ilk olarak tercih ettiklerini ortaya koymaktadır (Coşkun, 2014: 3).

1961 yılında Staffan Burenstam Linder tarafından kültürleri ve tercihleri birbirine benzeyen ülkeler arasında daha aktif ticaret ilişkileri kurulmaktadır gibi ifade edilen 'Tercihlerde Benzerlik Teorisi', taleplerin ve tercihlerin yakınlığını ölçmek için ülkelerin kişi başına gelir seviyelerini dikkate almıştır (Seyidoğlu, 2003:59).

'Tercihlerde Benzerlik Teorisi'ne göre ülkeler arasındaki ticaret, üretim maliyetinden daha çok ülkeler arasındaki benzerlikten etkilenmektedir. Bu yüzden de yurtdışına satış yapıldığı en uygun ülkeler de, halklarının tercihlerinin benzer olduğu ülkelerdir. Böylece talep ve tercih yapıları benzeyen ülkeler daha çok ticaret yapmaktadırlar. Türkiye ve Azerbaycan ikili ticaretinde de Tercihlerde Benzerlik Teorisi'nin doğrulandığı ifade edilebilir.

Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri

Azerbaycan'ın dış politikasında özel bir yere sahip olan Türkiye'nin, aradaki bağlar nedeniyle ülkenin zor dönemlerinde, özellikle de bağımsızlık sonrası süreçte uluslararası kamuoyu oluşturmada büyük yardımları olmuştur. Daha sonraki zamanlarda devamı gelen programlarla bu yakınlık artmış ve stratejik ortaklık düzeyine ulaşmıştır.

Hem zengin enerji kaynaklarına sahip olması, hem de Türkiye için Orta Asya'ya açılan köprüsü olabilme potansiyeli Azerbaycan'ı Türkiyenin Kafkasya politikasında merkezi bir konuma getirmiştir. Bu yüzden de Türkiye Azerbaycan'ı etnik, kültürel, dilsel yakınlıklarla beraber stratejik müttefiki olarak görmektedir

(Kasım,2011:95). Bu nedenle Türkiye, Ermenistanla olan sorunun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü geri kazanması yönünde çözülmesinde de Minsk Grubunun aktif bir üyesi olarak çaba harcamaktadır (Aslanlı, 2005:158).

Son yıllarda Türkiye'nin Azerbaycan'la hem ihracatının, hem de ithalatının hızla arttığı görülmektedir. Bu artışın nedeni yeni boru hatlarının faaliyete başlaması ve Azerbaycan'dan ithal edilen petrol miktarının artmasıdır. Bu artış kendini rakamlarda daha net şekilde göstermektedir. 2011 yılı verilerine göre, ticaret hacmi bir önceki yılın aynı dönemine oranla hemen hemen sekiz kat artış göstermiştir. Ayrıca 2013 yılının sadece 9 aylık verilerine göre Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 2,2 milyar \$'dan fazla olmuştur. Hedef, bu artışı istikrarla devam ettirerek 2020 yılında ticaret hacmini 15 milyar \$'a yükseltmektir. Bu aşamada Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO); Azeri, Çıracak yataklarının, Güneşli yatağının işlenmesinde %6,75 payla, Şahdeniz alanının araştırılması, işlenmesi ve üretimin paylaşımına ise %9 payla temsilcidir (<http://www.ekovitrin.com>, 10.09.2015).

Azerbaycan ve Türkiye'nin tutumları her zaman çeşitli uluslararası ve bölgesel konularda çok yakın olmuş ve birbiriyle örtüşmüştür. Azerbaycan Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Konseyi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Türkçe Konuşan Devletler Birliği ve benzeri kuruluşların bünyesinde de Türkiye ile işbirliğiyle hareket etmekte; Türkiye-Azerbaycan ilişkileri stratejik bir özellik taşımakta, aynı zamanda dostluk, kardeşlik esaslarına dayanmaktadır (<http://www.lib.aliyevheritage.org>, 08.03.2015).

Türkiye ile Azerbaycan Arasındaki Dış Ticaretin Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu'na (ekonomi.gov.tr,14:2014) göre Azerbaycan'ın dış ticaretinde petrol ve doğalgazın toplam ihracatın %90'ını oluşturduğunu ortaya koyarken, bunun yanında Azerbaycan'la yapılan ve 2006 yılında tamamlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının Türkiye'nin doğalgaz ithalatında önemli bir yeri olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği'nin 2014 yılında yayınladığı Türkiye ve Azerbaycan ekonomik ilişkilerine ait verilerde 2013 yılı ticaret hacminin bir önceki yıla göre %10,9 oranında arttığı, ihracattaki artış oranının %14,6; ithalattaki artışın ise %5,3 olduğu ifade edilmiştir. 2023 yılına kadar ticaret hacminin 15 milyar \$ seviyesine yükseltilmesinin hedef olduğu belirtilmiştir (<http://baku.emb.mfa.gov.tr>, 19.04.2017).

Tablo 1: Türkiye'nin Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişinde Azerbaycan (2014)

Sıra	Ülke	Sermaye (milyon \$)	Oran (%)
11	Hollanda	2,017	23,2
22	İngiltere	1,049	12,0
33	Rusya	730	8,4
44	AZERBAYCAN	718	8,2
	Toplam	8,708	100

Kaynak: T .C. Ekonomi Bakanlığı,Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu,s.14.

Tablo 1, 2014 yılı için doğrudan yabancı yatırım girişi verileri ile, Türkiye'nin Azerbaycan ile ticari ilişkilerinin payını göstermektedir. Türkiye'deki Azerbaycan menşeli doğrudan yabancı yatırımlar 2014 yılında 718 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Toplam yatırımda Azerbaycan 4. sırada yer almaktadır. Bu aşamada 2014 yılında Azerbaycan menşeli şirket sayısı 1610 olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde Azerbaycan Türkiye'de en çok yabancı şirkete sahip yedinci ülke konumundadır. Yatırımlarının büyük kısmı Azerbaycan'ın petrol şirketi olan Socar tarafından gerçekleştirilmiştir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu:14).Türkiye ile Azerbaycan arasındaki işbirliği değerlendirildiğinde ilişkilerin her alanda mevcut olduğu, ancak ekonopmik ilişkiler yönünden potansiyelin çok altında bir seviyede bulunduğu ve ilişkilerin geliştirilmesi için önlemler alınması gerektiği ifade edilebilir. Güney Kafkasya sorunu, Ermenistan, Gürcistan sorunları sebebi ile ticaret ortaklığı bölgesinin oluşturulamaması önemli bir kısıt olarak çözüm gerektirmektedir. Azerbaycan ve Türkiye arasında direk karayolu bağlantısının bulunmaması da ilişkileri uzaklaştırmaktadır. Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun inşası bu açıdan çok büyük ve stratejik önem taşımaktadır. "Bir millet, iki devlet" ilkesi işbirliğinin geliştirilmesi alanında önemli bir dinamik olarak ele alınmakta ve sorunların giderilmesinde motivasyon oluşturmaktadır.

Azerbaycan'ın Türkiye'deki Yatırımları

Türkiye'deki Azerbaycan kaynaklı doğrudan yabancı yatırımlar 2011 yılında 1 milyar 266 milyon \$, 2012 yılında 339 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu uluslararası doğrudan yatırımın büyük bir kısmı, Azerbaycan'ın devlet petrol ve gaz şirketi Socar tarafından yapılmıştır. 2011 yılında Socar Şirketinin Türkiye'deki katılımı Socar&Turcas A.Ş.'deki hisse payını %51'den %75'e çıkarması ile yaklaşık 1 milyar 255 milyon \$'lık sermaye transferi gerçekleştirmiştir. 2012 yılında ise, Socar Turkey Enerji A.Ş.'nin ilave %25 hissesinin de Socar'a satılması

ile yatırım miktarı 304 milyon \$ seviyesine çıkmıştır (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2013:60)

Azerbayca'nın Türkiye'de yatırımları her geçen gün daha da artmaktadır ve bu yatırımlara bir yenisi daha eklenmektedir. İlk kapsamlı yatırım projesi 2008 yılında 'Petkim Petrokimya Holding' A.Ş'nin %51 hissesini 2 milyar 40 milyon \$'a Socar&Turcas Enerji A.Ş tarafından alınması ile başlamıştır. 2011 yılında temeli atılan 'STAR' petrol işletme tesisine yapılan yatırım Türkiye tarihinde bir kurum için yapılan en büyük doğrudan yabancı yatırım olmuştur.

2012 yılında ise Türkiye'de 207 şirket Azerbaycan sermayeli olmuştur. Genel olarak ise Azerbaycan, 1.276 şirketle Türkiye'de en çok uluslararası sermayeli şirkete sahip 7. ülke konumundadır (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2013:61). 2017 yılında kullanıma verilmesi beklenen bu kuruluşa SOCAR 5 milyar \$ daha yatırım yapacak ve Azerbaycan'ın yatırımları 20 milyar \$ seviyesine çıkmış olacaktır.

Türkiye'de 2012 yılı aralık ayı sonu itibariyle 27.110 adet yabancı şirket bulunmaktadır. Genel rakamlara göre ise Türkiye'de 32.604 adet uluslararası sermayeli şirket bulunmaktadır (T.C Ekonomi Bakanlığı, 2012:19)

2012 yılında artık Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatlarından sonra bir de Azerbaycan gazının Avrupa'ya nakli için 3. boru hattının yapılması Azerbaycan'ın Türkiye ile ekonomik ilişkilerinin gelişimine ilişkin örnek teşkil etmektedir.

Uluslararası sermayeli şirketlerin üstünlük gösterdiği bir diğer sektör de imalat sektörüdür. Bu sektörde 4 bin 980 şirket bulunmaktadır. Şirketlerin faaliyet alanında kimyasal madde ve ürünleri imalatı birinci sırada yer alırken bunu gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı, tekstil ürünleri imalatı, makine ve teçhizat imalatı, motorlu kara taşıtı römork, yarı römork imalatı izlemektedir.

Yabancı yatırımlı şirketlerin 3020'si inşaat, 3000'i ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmeti, 1868'i oteller ve lokantalar, 781'i elektrik gaz ve su, 645'i madencilik ve taş ocaklığı, 507'si tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık, 336'sı mali aracı kuruluşların faaliyeti, 1665'i de diğer toplumsal sosyal ve kişisel hizmet alanlarında bulunmaktadır.

Azerbaycan'ın Türkiye'deki yatırımları da gittikçe artmaktadır. SOCAR şirketi PETKİM'in %61,32 hissesini almış bulunmaktadır. Bunun yanı sıra İzmir'in Aliğa ilçesinde Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi Turcas Enerji A.Ş. tarafından yapılacak olan 5 milyar \$ değerindeki Star Rafinerisinin ve enerji dağıtım istasyonları kurulması ile ilgili de planları mevcuttur (Petkim 2015 Faaliyet Raporu: 8).

Ayrıca, Azerbaycan vatandaşlarının özellikle turizm alanında, Türkiye'de birçok şirket kurarak yatırım yaptıkları ve ticari faaliyette buldukları bilinmektedir.

Türkiye'nin Azerbaycan'daki Yatırımları

Tarihi kökler ve kültürel benzerlikler nedeniyle Türkiye'nin uluslararası ticaret yapmak isteyen iş adamları için Azerbaycan, cazip pazarlardan biri konumundadır. Bunun yanı sıra Azerbaycan petrol ve doğal gaz, diğer yer üstü kaynakları ile de oldukça zengindir. Orta Asya, Orta Doğu ve Ön Asya'nın merkezinde tarihi ticaret yollarının güzergâhında yerleşmesinden dolayı Kafkasya Bölgesinde önemli ülke olarak dikkat merkezinde bulunmaktadır.

Türkiye, ABD ve İngiltere ile beraber Azerbaycan'a en çok yatırım yapan ülkelerden biridir. Azerbaycan'da resmi kuruluş işlemini yaparak tüzel kişilik kazanmış Türk firmalarının sayısı küçümsenmeyecek kadar çoktur. Azerbaycan'daki petrol dışı yabancı sermaye yatırımlarında Türkiye birinci sıradadır (Ahmedov, 2006:98). Türkiye İngiltere, Norveç, ABD ve Japonya'nın ardından Azerbaycan'a en fazla yatırım yapan 5'inci ülke konumundadır. Türk firmalarının Azerbaycan'daki yatırımları toplamı 9 milyar \$'dır (mfa.gov.tr, 14.01.2017).

Azerbaycan'da Türk şirketleri ağırlıklı olarak telekomünikasyon, bankacılık/sigorta, ulaştırma, gıda ticareti, tekstil, eğitim, mobilya ve inşaat malzemeleri sektöründe faaliyet göstermektedirler. Karşılıklı yatırımlar 2014 yılı mevcut dönem itibariyle 10 milyar \$ civarındadır ve 2018 yılına kadar yatırımın 20 milyar \$ olması beklenmektedir. Türk müteahhitlik firmaları Azerbaycan'da 2014 yılına kadar 9 milyar \$ değerinde 328 proje üstlenmiştir. Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 1993 yılından beri yükselme göstermektedir. Yakın zamana kadar en önemli ihracatçılarından olan İran'ın ürünlerinin kalite itibariyle Türk ürünlerinden düşük seviyede olması, Rusya ile Azerbaycan arasında Kuzey Kafkas Demir yolunun kapalı olması ve Türk firmalarının da gelip burada şube açmaları, Türkiye'den ithalat yapmaları Türkiye'nin dış ticaretinde olumlu etkilerini göstermiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2014:80)

2013 yılı için Türkiye Azerbaycan dış ticareti 4,7 milyar \$ hacminde olmuş, bir önceki yıla göre %11 oranla artış göstermiştir. Türkiye'nin verdiği dış ticaret fazlası ise bir önceki yıla göre %30'luk artış göstermiş ve 1,2 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır (TÜİK 2013 yılı Dış Ticaret İstatistikleri). İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2014 yılında 3,167 milyon \$, 2015 yılında ise biraz daha gerileyerek 2,131 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (ekonomi.gov.tr,15.01.2017)

Azerbaycan'da kayıtlı olarak halihazırda faaliyette olan 780 civarında Türk firması bulunmaktadır. Türk şirketlerinde 40,000 civarında kişi istihdam edilmektedir. Azerbaycan'da bulunan iki Türk işveren kuruluşu TÜSİAB'ın 253 (Türkiye Sanayici İş adamları Beynelhalk Cemiyeti), ATİB'in (Azerbaycan-Türkiye İş adamları Birliği) 83 faal üyesi bulunmaktadır. Tekfen-Azfen ortaklığı, Hazar denizinde yeni bir petrol platformunun ihalesini üstlenmiş, Tekfen-Azfen

SOCAR'ın yeni hizmet binası ihalesini de almış bulunmaktadır (<http://ekonomi.gov.tr>, 06.01.2015).

İnşaat sektörü gelişmiş sektörlerden olmasına rağmen %10'luk bir orandadır. Tarım alanı yatırımları tahminen %4'lük bir paya sahiptir. Azerbaycan'ın da 2015 yılından sonra yurtdışından gıda ürünlerinin ithalini sonlandırmak istemesi ile çalışma alanı daha da azalacaktır. Bunun önlenmesi için sanayi alanında işbirliğinin artırılması gerekmektedir. Türk şirketlerinin sanayideki payı %19'dur. Ticaret alanında ise Türk firmaları konfeksiyon, gıda, mobilya gibi mallarda yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Azerbaycan'daki doğrudan yabancı yatırımlar, joint venture yöntemiyle gerçekleşmekte ve devlet garantisi ile temin olunmaktadırlar. Şöyle ki, %30'dan fazla olan sermaye payında 2 yıllık vergilerden muafiyet, yeni teçizatın ücretinin vergiden düşülmesi ve bir sıra kolaylıklar sağlanmaktadır.

Azerbaycan'daki diğer Türk yatırımları için Koç Holding, Baku Coca-Cola Bottles Ltd, Azersun Holding, Azercell Telecom örnek verilebilir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk müteahhitlik firmaları için Atilla Doğan, Alarko, Baytur, Borova, Burç, Cenay, Ekpar, Enka, Gama, Pet, Tekfen, Tepe, Turan Hazinedaroğlu, TML, Yücelen ve Zafer İnşaat örneklerdendir. Azerbaycan'daki diğer Türk menşeli firmalar için Pet Holding, Anşat ve Atilla Doğan Sirketler Grubu'nun enerji; Kerpiçsan'ın tuğla; Elif Ltd.'nin dericilik, Bilfa'nın boya; Fatoğlu, Güllüoğlu, Elvan Çikolata ve Sürkit'in gıda; Alprof, ENJT 2000 ve Oruçoğlu'nun alüminyum doğrama; Çağdaş Ltd.'nin sünger ve Beta'nın çay üretimi şirketlerini örnek vermek mümkündür (Hüseynov, 2009: 82).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

Ekonominin küreselleştiği günümüzde komşu ülkelerin karşılıklı yatırımlarının önemi artmaktadır. Ülkelerin kültürel ve coğrafi yakınlığı ticaret yapabilmeleri için doğal kolaylık sağlamaktadır. Azerbaycan ve Türkiye'nin de sahip olduğu bu doğal avantaj, iki ülke dış ticaret hacmini her geçen yıl arttırmaktadır.

Türkiye ve Azerbaycan'ın dış ticaret hacmi arttıkça bunun her iki ülke ekonomisinin büyümesine etkisi artabilecektir. Konunun ampirik araştırması için Regresyon ve Korelasyon analizleri yapılmıştır. Bağımlı değişkeni etkileyen faktörlerin fonksiyonel yapısında logaritmik model ele alınarak tahmin edilmiştir.

Araştırmada 1998-2014 yıllarını kapsayan zaman dilimine ilişkin Azerbaycan Statistika Komitesi internet sitesinden alınan Azerbaycan'ın genel ithalat-ihracat, Azerbaycan'ın Türkiye ile gerçekleştirdiği ithalat-ihracat, Azerbaycan'ın GSYİH verileri ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan, Türkiye'nin genel ithalat-ihracat, Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ithalat-ihracat, Türkiye'nin GSYİH verileri kullanılmıştır. Aynı zamanda her iki ülkenin \$ kuru dikkate alınmıştır. Türkiye'nin Kur verileri T.C Maliye Bakanlığı internet

sitesinden, Azerbaycan'ın Kur verileri ise Azerbaycan Devlet Statistika Komitesi internet sitesinden alınmıştır.

Azerbaycan'ın Türkiye ile Olan İthalatına İlişkin Model Tahmini

Azerbaycan'ın Türkiye ile olan ithalat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken olan ithalatı etkileyen faktörlerden Azerbaycan'ın Gayri Safi Yurt İçi Hasılasıyla, Azerbaycan'ın milli para birimi olan Manat ve \$ arasındaki kurlar açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır.

Bu değişkenlerin logaritmik değerleri dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Model logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler. Böylece aşağıda Tablo 2'de tahmin edilen modelde, modelin parametrelerinin işaretlerinin iktisadi bekleyişlere uygun olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra parametreler istatistiki ve ekonometrik kriterlere göre de anlamlı bulunmuştur.

Tablo 2: Azerbaycan'ın Türkiye ile İthalat Fonksiyonu Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LAZGSYH	0,698487	0,045920	15,21099	0,0000
LAZDOLKUR	-1,781352	0,571363	-3,117726	0,0076
C	6,087680	1,253778	4,855469	0,0003
R-squared	0,978893	Mean dependent var		5,637059
Adjusted R-squared	0,975877	S.D. dependent var		0,397724
S.E. of regression	0,061772	Akaike info criterion		-2,571939
Sum squared resid	0,053421	Schwarz criterion		-2,424901
Log likelihood	24,86148	Hannan-Quinn criter.		-2,557323
F-statistic	324,6399			
Prob(F-statistic)	0,000000			

Model tahmin sonuçlarına göre diğer değişkenlerin etkisi sabitken Azerbaycan'ın GSYİH'sında %1'lik bir artış Türkiye'den yapılan ithalatı % 0,698 oranında artırmaktadır. Diğer değişkenin etkisi sabitken, Manat ile \$ arasındaki kurların %1 oranında artışı, Azerbaycan'ın Türkiye'den olan ithalatını %1.78 oranında azaltmaktadır. Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Azerbaycan'ın Türkiye'den ithalatını %97.8 oranında, Azerbaycan'ın GSYİH'sı döviz kuru tarafından belirlenmektedir.

Azerbaycan'ın Türkiye ile Olan İhracatına İlişkin Model Tahmini

Azerbaycan'ın Türkiye ile olan ihracat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken ihracatı etkileyen faktörlerden Türkiye Cumhuriyeti'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasıyla ve \$ döviz kuru açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır. Bu değişkenlerin logaritmik değerler dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Model benzer şekilde logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler.

Tablo 3: Azerbaycan'ın Türkiye ile İhracatına İlişkin Model Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LTCGSYHDOL	1,480504	0,258154	5,734956	0,0000
C	-7,490869	2,240212	-3,343821	0,0044
R-squared	0,686780	Mean dependent var		5,352941
Adjusted R-squared	0,665899	S.D. dependent var		0,383842
S.E. of regression	0,221866	Akaike info criterion		-0,063353
Sum squared resid	0,738369	Schwarz criterion		0,034672
Log likelihood	2,538504	Hannan-Quinn criter.		-0,053609
F-statistic	32,88972			
Prob(F-statistic)	0,000039			

Tablo 3'te tahmin edilen modelin parametrelerinin işaretleri iktisadi beklentilere uygun olan, aynı zamanda istatistiki ve ekonometrik kriterlere göre de anlamlıdır. Model tahmin sonuçlarına göre Türkiye'nin GSYİH'sı %1 oranında artarsa Azerbaycan'ın Türkiye'ye olan ihracatını % 1,4 oranında artırmaktadır.

Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatını % 68,6 oranında Türkiye'nin GSYİH'sı belirlemektedir.

Türkiye'nin Azerbaycan ile Olan İthalatına İlişkin Model Tahmini

Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ithalat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken ithalatı etkileyen faktörlerden Türkiye'nin GSYİH ve döviz kuru açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır.

Bu değişkenlerin logaritmik değerleri dikkate alarak model tahmin edilmiştir. Model logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler. Böylece aşağıda Tablo 4'de tahmin edilen modelde yalnızca

GSYİH parametresinin işaretlerinin iktisadi beklere uygun olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra parametreler istatistiki ve ekonometrik kriterlere göre de anlamlı bulunmuştur.

Model tahmin sonuçlarına göre diğer değişkenlerin etkisi sabitken Türkiye'nin GSYİH'sında %1 oranındaki artış Azerbaycan'dan yapılan ithalatı % 1,28 oranında artırmaktadır.

Tablo 4: Türkiye'nin Azerbaycan İle İthalat Fonksiyonu Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LTCGSYHDOL	1,282815	0,151143	8,487446	0,0000
C	-5,932330	1,311586	-4,523021	0,0004
R-squared	0827659	Mean dependent var		5,196471
Adjusted R-squared	0,816170	S.D. dependent var		0,302963
S.E. of regression	0,129897	Akaike info criterion		-1,134021
Sum squared resid	0,253098	Schwarz criterion		-1,035996
Log likelihood	11,63918	Hannan-Quinn criter.		-1,124277
F-statistic	72,03674			
Prob(F-statistic)	0,000000			

Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatını % 82,76 oranında Türkiye'nin GSYİH'sı belirlemektedir.

Türkiye'nin Azerbaycan İle Olan İhracatına İlişkin Model Tahmini

Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ihracat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken olan ihracatı etkileyen faktörlerden Azerbaycan'ın GSYİH' sı ve \$ döviz kuru açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır. Bu değişkenlerin logaritmik değerleri dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Model benzer şekilde logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler.

Tahmin edilen modelde, parametrelerin işaretlerinde yalnızca iktisadi beklere uygun olan değişken ele alınmıştır. Bunun yanı sıra parametrelerin istatistiki olarak uygun olduğu ve ekonometrik kriterlere göre de otokorelasyon olduğu bulunmuştur. Otokorelasyonu ortadan kaldırarak elde edilen model Tablo 5'deki gibi verilmektedir.

Tablo 5: Türkiye'nin Azerbaycan İle İhracat Fonksiyonuna İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LAZDOLKUR	1,512153	2,017476	0,749527	0,4680
LAZGSYH	1,095265	0,228412	4,795137	0,0004
C	-1,788547	4,885058	-0,366126	0,7206
AR(1)	0,509148	0,135265	3,764087	0,0027
R-squared	0,991934	Mean dependent var		5,897500
Adjusted R-squared	0,989917	S.D. dependent var		0,428633
S.E. of regression	0,043040	Akaike info criterion		-3,241059
Sum squared resid	0,022229	Schwarz criterion		-3,047912
Log likelihood	29,92847	Hannan-Quinn criter.		-3,231169
F-statistic	491,9059			
Prob(F-statistic)	0,000000			

Model tahmin sonuçlarına göre Azerbaycan'ın GSYİH'sındaki %1 oranında artış, Türkiye'den yapılan ihracat miktarını % 1,1 oranında artırmaktadır. Ayrıca döviz kurundaki %1'lik bir artış Azerbaycan'a olan ihracatı %1,5 oranında artırmaktadır.

Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Türkiye'den Azerbaycan'a ihracatı %99 oranında Azerbaycan'ın GSYİH'sı ile döviz kurları tarafından belirlenmektedir.

SONUÇ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını elde etmiş; Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Bu ilişkiler tarihi kardeşlik temelinden devam etmekte ve gelişme göstermektedir. Bunun yanı sıra Azerbaycan'ın petrol ve doğal gazını dünya pazarlarına sunması ile birlikte bölgede artan önemi ve son dönemde Türkiye'nin de doğrudan inisiyatif alan dış politika stratejisi, her iki ülkenin daha da yaklaşmasına ve stratejik ortak olarak hareket etmelerine katkı sağlamaktadır.

Ekonomik ilişkilerin karşılıklı ihracat-ithalat temelinde değerlendirmesi sonucuna göre her iki ülkenin ekonomisi büyüdükçe, ikili ticari ilişkilerinin de artış gösterdiği ve ülkelerin büyümesinin, karşılıklı dış ticaret hacimlerini de beslediği ortaya konmuştur.

Güney Kafkasya Bölgesinde istikrarın sağlanması, demokrasi ve liberal ekonominin düzgün bir biçimde sistemleştirilmesi, aynı millet, tarihi kökler unsurlarının göz ardı edilmemesi, çok yönlü faaliyet programlarının oluşturulması, uluslararası platformlarda karşılıklı ilişkilerin ve desteğin geliştirilmesi iki ülke çıkarlarının gelişimine katkı sağlayacaktır. Coğrafi ve kültürel yakınlığı olan iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin genişlemesi, bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan'ın küreselleşme sürecine entegrasyonuna katkı sağlayacaktır.

Azerbaycan'ın doğal kaynaklar üstünlüğüne sahip olduğu enerji sektörü ile, Türkiye'nin ağırlıklı olarak telekomünikasyon, bankacılık/sigorta, ulaştırma, gıda ticareti, tekstil, eğitim, mobilya ve inşaat malzemeleri sektörleri boyutlarında süren iki ülke ekonomik ilişkilerinde ülkeler karşılıklı avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar iki ülkenin de küresel rekabet güçlerini arttırmakta; karşılıklı ilişkilerinin ve ortak çıkarlarının önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmedov, E. (2006), Azerbaycan Cumhuriyetinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Değerlendirmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı- Yüksek Lisans Tezi.

Aslanlı, A. ve HESENOV, İ. (2005), Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan'ın Dış Politikası, Ankara.

Azerbaycan Ekonomisine ve Türkiye - Azerbaycan Ekonomik İlişkilerine Ait Temel Göstergeler - 2013, 07.07.2014 - Bilgi Notları, <http://baku.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=213789>, (Erişim: 19.04.2017).

Azerbaycan Türkiye İlişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/tk/4610295.html> (Erişim: 08.03.2015).

Azerbaycan'ın Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim: 14.01.2017).

Ball D. A., MCCULLOCH W.H. (1996), International Business, The Challenge of Global Competition, Sixth Edition, USA., s.74.

Butler E. (2011) , The Condensed Wealth of Nations, Adam Smith Institute, London, s.12.

Coşkun, A. (2014), "Dış Ticaret Teorileri Kapsamında Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerine Bir Değerlendirme", *Tekirdağ s.m.m.m. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 3, nisan, s. 3.

Dış İlişkiler, Azerbaycan, Türkiye Azerbaycan dış Ticaret Seyri, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Azerbaycan/html-viewer-ulkeler?contentId=>, (Erişim:15.01.2016).

Dış İlişkiler, Ülkeler- Azerbaycan, Ekonomi.gov.tr, (Erişim: 06.01.2015)

Hüseynov, V. (2009), *Türkiye - Azerbaycan Ticari İlişkileri ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler*, (Marmara Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul.

Kasim, K. (2011), *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, 2. Baskı USAK Yayınları, Ankara, s.95.

Mutlu, E. C. (2008), *Uluslararası İşletmecilik*, 3. baskı Beta Yayıncılık, İstanbul, s.35.

Petkim 2015 Faaliyet Raporu (Petkim'i Zirveye Taşıyoruz), s.8.

Seyidoğlu, H. (2003), *Uluslararası İktisat*, GÜZEM Yayını, İstanbul, s.59.

T.C Dışişleri Bakanlığı, 2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s.8.

T.C Ekonomi Bakanlığı, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu*, s.14.

T.C Ekonomi Bakanlığı, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2012 Yılı Raporu (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü)*, s.60,63.

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri - 2013 Yılı Verileri.

Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri, <http://www.ekovitrin.com>, (Erişim: 10.09.2015).

Yüksel, E., Sarıdoğan, E. (2011), "Uluslararası Ticaret Teorileri Ve Paul R.Krugman'ın Katkıları", *Öneri*, C.9.S.35, Ocak s.199-206.

**TV YAYINCILIĞI ALANINDAKİ DİJİTAL TV PLATFORMLARI
SOSYAL PAYLAŞIM AĞLARINI NEDEN KULLANIRLAR?**

**WHY DO THE DIGITAL TV PLATFORMS IN THE FIELD OF TV
BROADCASTING USE THE SOCIAL SHARING NETWORKS?**

Emine KOYUNCU¹

*Geliş Tarihi: 03.05.2017
(Received)*

*Kabul Tarihi: 24.05.2017
(Accepted)*

ÖZ: İletişim sektöründeki birçok teknolojik yeniliklerin en önemlilerinden biri de dijitalleşmedir. Dijital yayıncılığın başlamasıyla dijital TV platformları gelişmeye başlamış, analog TV yayınlarının sınırlı kanal sayısı ve daha düşük olan yayın kaliteleri, dijital yayınlarda hem nicelik olarak artmış hem de nitelik olarak değişmiştir. Dijitalleşmenin artmasıyla uydu, kablo ve karasal yayınlardaki kanal sayısı artarken, dijital kodlarla daha net ses ve görüntü elde edilmiştir. Dijital yayıncılık teknolojisi tek yönlü iletişimi karşılıklı iletişime dönüştürmüş ve etkileşime olanak sağlamıştır. "Öde izle" veya "görülme başına öde" gibi ücretli yayınları izleme imkanları ile hava, trafik, borsa ve spor bilgilerinin paylaşımı, dijitalleşmeyle beraber TV yayıncılığında gelinen son aşamanın birer uygulamasıdır. Tüm bu olanakları, kurdukları teknik alt yapı ile yaygınlaşmasını sağlayarak, izleyicilerin kullanımına sunanlar dijital TV platformlarıdır. TV izleyicisine çok farklı içerik ve çeşit sunan dijital TV platformları, oluşturdukları ürün ve fiyat paketleri ile ürün alternatiflerini değişik yollarla izleyiciye tanıtır. Klasik pazarlama yöntemlerini kullandıkları gibi, sosyal ağları da etkin şekilde kullandıkları görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin önde gelen dijital TV platformlarının sosyal paylaşım ağlarına ilgileri, kullanma sebepleri ve kullanım biçimleri kendi sosyal medya sayfalarından verilen örneklerle analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital TV Platformları, Sosyal Ağlar

ABSTRACT: One of the most important of many technological innovations in the communication sector is digitalization. By the beginning of digital broadcasting, digital TV platforms have begun to develop, the limited number of channels of analog broadcasts and the lower quality broadcasts have increased both in quality and in quantity. With the increase in digitization, the number of channels in satellite, cable and terrestrial broadcasts has increased, and clearer audio and video have been obtained with digital codes. Digital broadcasting technology has transformed one way communication into mutual communication and enabled interaction. "Pay-TV" and "pay per view", as well as the sharing of air, traffic, stock exchange and sports information, are the last stages of TV broadcasting as a result of digitalization. Digital TV platforms are the platforms that make these facilities available to viewers by providing them with the technical infrastructure they build. Digital TV platforms, which offer a wide variety of content to TV viewers, introduce product and price packages and product alternatives to the audience in different ways. As

¹ Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi.

they use classical marketing methods, they seem to use social networks effectively. In this study, we will try to analyze the relevance, usage reasons and usage patterns of social media networks of Turkey's leading digital TV platforms with samples given from own social media pages.

Key Words: Digitalisation, Digital TV Platforms, Social Networks

GİRİŞ

İletişim alanındaki her türlü teknolojik gelişme iletişim sektörünü ve sektörü meydana getiren iletişim araçlarını daha da geliştirmiş ve ileri götürmüştür. İletişim ortamlarının gelişen teknolojiyle birlikte genişlemesi mecraların çeşitlenmesine ve çoğalmasına olanak sağlarken, medya ürünlerinin içerik ve kalitelerinin değişmesine de olumlu katkı yapmıştır. İletişim alanındaki teknolojik yenilikler birçok alanda olmuş, bunlar arasında en önemlilerinden birisi de dijital alanda ortaya çıkmıştır.

İletişimin her alanında dijital işlemler yoluyla içerik üretimi günümüzde oldukça yaygınlaşmıştır. Televizyon yayıncılığının ilk başladığı dönemlerden itibaren kullanılan analog yayınların yerini uzun zamandır dijital kodlarla elde edilen ses ve görüntü almıştır. Dijital yayıncılığın başlamasıyla, analog yayınların sınırlı kanal sayıları artarken, daha düşük olan yayın kaliteleri de ses ve görüntü açısından daha kaliteli ve anlaşılır hale gelmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle iletişim süreçlerine aracılık eden medyanın hemen her alanında dijital kodlamaya dayalı yayıncılık kullanılmaya başlanmıştır. Televizyon yayıncılığı alanında da dijitalleşmeye geçilmesi, dijital kodların vericiden alıcıya gönderimi, yayın kalitesinin artırılması ve televizyon aracılığıyla yapılacak birçok farklı uygulamanın oluşabilmesi teknik bir altyapı ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle dünyada ve Türkiye’de gerekli teknik alt yapıyı oluşturmak, aynı zamanda televizyon izleyicisine daha kaliteli ve daha fazla kanal sunmak için dijital yayın platformlarının ortaya çıktığı görülmektedir. TV izleyicisine belli bir ücret karşılığında yayın sunan TV platformları, sundukları hizmeti hedef kitleye daha iyi anlatabilmek ve hedef kitleyle daha yakın ilişki içerisinde olmak için, pazarlama ve satış artırıcı uygulamalar yanında, sosyal ağları da aktif biçimde kullanma eğilimine girmişlerdir. Sosyal ağların bireylerin kullanımı kadar özellikle işletmeler tarafından da kullanılma amaçlarının tespit edilmesine yönelik olarak yapılan çalışmada, TV yayıncılığı alanında hizmet veren dijital TV platformlarının sosyal ağları kullanma sebepleri, biçimleri, sosyal ağlara gösterdikleri ilgi düzeyi ve kullanım sonucundaki kazanımları incelenecektir.

1. Dijitalleşme ve Dijital TV Platformları

Dijital yayıncılığın başlaması dijitalleşmenin gerçekleşmesi ile mümkün olmuştur. Dijitalleşme ya da dijital yayıncılık “analog olarak üretilen ses ve görüntü bilgilerinin 0 ve 1’lerden oluşan bitlere dönüştürülüp gerekli olan kodlama

teknikleri yapıldıktan sonra farklı modülasyon teknikleri ile alıcılara iletilmesi esasına dayanmaktadır” (Eralp,2010).

Yayıncılığın dijitalleşmesi alanındaki çalışmalara 1990 yılında başlanmıştır. 90’lı yılların sonunda dünyanın büyük bir kesiminde kablo ve karasal yayınlar analog bir şekilde yayınlarına devam ederken, uydu yayınlarının büyük oranda dijitalleştiği görülmektedir. İlerleyen yıllarda kablo ve karasal yayıncılık hizmetlerinde de dijital yayıncılığa geçilmiştir. Dijitalleşme birçok yenilik ve hizmet çeşitliliğine olanak sağlamıştır. Dijital televizyon yayıncılığı kullanıcılara daha kaliteli görüntü ve ses getirmiştir. Uydu üzerinde ve kabloda yayınların taşıdığı kanal kapasitesini arttırmıştır. Uydu aktarıcısından (transponder) sadece 1 analog televizyon kanalı yayını yapılabilirken, dijital teknoloji aynı aktarıcıdan daha kaliteli olarak, 4 ayrı televizyon kanalının yayın yapmasını sağlamış ve bu da 4 kat daha fazla izleyici ve 4 kat düşük maliyeti getirmiştir (Eldeniz, 2003: 13). Dijital televizyon yayınlarının analogdan farkı ve yayıncılık alanına getirmiş olduğu yenilikler birçok çalışmaya konu olmuştur (Parker, 1999; Chalaby ve Segell, 1999; Richeri, 2001; Prario, 2003) ve dört ana konu üzerinde birleşmiştir. Bunlar:

-Dijital yayın, aynı transponder (uydu aktarıcısı) üzerinde çoklu televizyon kanalı yayını yapılmasını sağlamıştır.

-Analog yayınlarda atmosferik şartlardan ve iletim ağı hatalarından dolayı oluşan parazitlerin, gürültülerin giderilmesi mümkün olmamasına karşın, dijital yayın teknolojisinde, her türlü parazit ve gürültü giderilerek çok daha temiz ve hatasız iletişimi sağlamak mümkündür.

-Dijital yayıncılık, etkileşimliliği ve karşılıklı veri iletimini getirmektedir.

-Dijital yayıncılıkta dijital kodlu görüntü ve sesler, mevcut tüm iletim ağlarına (kablo televizyon, uydu ve karasal yayını) uyumlu olması yanında, bir telefon bağlantısıyla televizyonu internete bağlayarak interaktif hizmetlere erişimi sağlamaktadır.

Bir bilgisayar dili olan ve kodlamaya dayalı olarak gelişen dijitalleşme, günümüzde eğitimden sağlığa, spordan sanayiye iletişim teknolojilerinden medyaya varana kadar hemen her alanda uygulanmaktadır (Kazan, 2017: 18).

Dijitalleşmenin gelişmesi, internetin yaygınlaşması, teknolojideki büyük değişimler ve taşınabilir cihaz teknolojisindeki gelişmeler televizyon yayıncılığının kapsamını da tamamıyla değiştirmiştir. “Dijital TV yayıncılığı” ya da “ödemeli yayıncılık platformu” (ÖYP) televizyon yayınlarının belli kurumlar tarafından dijital kodlara dayalı bir alt yapıya dayandırılarak hedef kitleye sunulmasıdır. Dijital TV yayıncılığı aynı zamanda dijital yayıncılık teknolojilerini temel almakla birlikte, abonelik sistemi veya kullanıcı esaslı çalışan, televizyon programlarını belli bir ücret karşılığında izleme imkânı veren ticari bir hizmettir (Ödemeli Yayıncılık Platformu (Pay TV) Raporu, 2015: 3).

Dijital TV yayıncılığı platformları yakınsamanın etkisi ve kullanıcı tarafındaki elektronik cihazların çeşitlenmesi ile önemini hızlandırarak arttırmaktadır (Ödemeli Yayıncılık Platformu (Pay TV) Raporu, 2015). Yayıncılık alanındaki gerek teknolojik gelişmelerin gerekse bu gelişmelere yapılan yatırımların ülkemizde de dünyadaki örneklerden geri kalmadığı görülmektedir. Türkiye’de 2017 yılı itibariyle dijital TV yayıncılığı alanında yayın yapan platformlar; Digitürk, D-Smart, Türksat, Tele Dünya, Filbox, Tivibu, Netflix, Turkcell TV’dir.

Günümüzdeki teknolojik gelişmeler dijital TV yayıncılığı alanında hizmet veren şirketlerin sayılarının ve hizmet verdikleri ortamların çeşitli olmasına olanak vermiştir. Dijital TV yayını hizmeti veren şirketler çoğunlukla hizmetlerini televizyonun yanı sıra mobil telefonlarda, tablette ve bilgisayarlarda da vermektedirler. Ancak sadece televizyon yayıncılığı yapanlar değil aynı zamanda internet ve mobil sektörde hizmet veren şirketler de dijital TV yayıncılığı alanına dahil olmaya başlamışlardır. Vodofone TV, Apple TV, Puhu TV, Blu TV gibi platformların kimisi sadece mobil ve tablet üzerinden TV yayıncılığı hizmeti verirken kimisi de televizyon, bilgisayar, mobil ve tabletlerde TV izlemeye olanak vermektedirler.

Türkiye’de şifreli televizyon yayıncılığının başlaması 1993 yılında CINE5 ile olmuştur. 90’ların sonundaysa artık dijital yayın platformları başlamış, Star Digital ve Cine+Digital gibi firmalarla dijital yayıncılık alanında denemeler yapılmışsa da başarısız olunmuş ve 2000 yılında Digitürk kurulmuştur. Kurulduğu dönemde hedef kitleye sunduğu farklı içerik paketleri, sahip olduğu futbol yayın haklarının yayınlandığı LigTV, farklı fiyat alternatifleri ve teknik olarak kaliteli yayıncılıkla ödemeli yayın platformlarının öncüsü olmuştur. Paketler dışında “dilediğini seç, öde, izle” seçeneğiyle de kullanıcıların beklentilerini karşılamıştır. 2007 yılında Türkiye’nin ikinci dijital TV platformu Doğan TV Holding bünyesinde kurulan D-Smart olmuştur. D-Smart, tamamı HD kalitesinde sinema ve dizi kanalları, National Geographic ve Discovery grupları dahil 14 farklı belgesel kanalı, tüm ulusal kanallar, 84’ü HD, 290’dan fazla kanal ile kullanıcılarına dijital içerik hizmetlerini sunmaktadır

D-Smart, müşterilerin ihtiyaçları doğrultusunda 2012 yılında, internet hizmetlerini D-Smart Net, 2014 yılı sonrasında ise D-Smart İnternet markasıyla sunmaya başlamıştır (D-Smart Hakkımızda, <https://www.dsmart.com.tr/kurumsal-hakkimizda>, 01.02.2017). Dijital yayın platformlarının kuruluşunu bir yıl sonra 2008 yılında Teledünya ve 2010 yılında da bir TTNET kuruluşu olan Tivibu takip etmiştir. Dijital TV pazarının dikkat çekmeye başlamasıyla ve gelişen 3G teknolojisi ile birlikte GSM şirketleri de kendi TV platformlarını kurmaya başlamışlardır. 2014 yılı içerisinde TurkcellTV+ kurulmuştur (Türkiye’nin Dijital TV Platformları, 2017). Son olarak da Filbox kurulmuştur.

Dijital yayın platformlarının en önemli özelliği internetle TV yayınlarını birleştirmesi, etkileşimli yayıncılığın önünü açması ve kanal sayısı ile içeriklerinin artmasına olanak vermesi yanında farklı beklentilere farklı tematik kanalları sunmasıdır.. Ülkemizde genel olarak spor kanalları bu platformların popülerliğini şekillendirse de önemli bir kitlede belgesel ve dizi-film kanallarını tercih etmektedir. Tematik kanalların sayısı, kalitesi ve sunulan paketlerin fiyatı platform seçiminde öncelikli tercih sebebi olabilmektedir (Yurdakul, 2016).

Televizyon programlarının internet, mobil ve tablet aracılığıyla da hedef kitleye ulaşabiliyor olması, dijital TV platformlarını abonelerce tercih edilmede etkili olacak değişik taktik ve uygulamaları bir arada kullanmaya itmiştir. Dijital TV platformları gerek türdeş rakiplerle gerekse bilgisayar, cep telefonları ve tabletlerle rekabette, hedef kitleye reklam ve tanıtımlar yanında doğrudan ulaşabilmek için sosyal ağları aktif bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Dijital yayın platformlarının farklı hedef kitlelere farklı ürün ve fiyat seçeneklerini sunarken, birçok paket ve kampanyalar için geleneksel tanıtım yolları ve iletişim kanalları yanında sosyal paylaşım ağlarını yeni bir kanal olarak kullanması, teknolojinin geldiği son aşamayla ilgilidir.

2. Sosyal Ağ Kavramı ve Sosyal Paylaşım Ağlarının Gelişimi

Bilgi toplumu ve teknoloji çağı olarak adlandırılan günümüz iletişim ortamını meydana getiren olgu internetin ortaya çıkmasıdır. 1970'li yılların başında ABD'de Savunma Bakanlığı ARPA Net adlı bir proje başlatmış, bu projeyi önce üniversiteler, daha sonra devlet kuruluşları kullanmış, 1980'ler de ise adı İnternet olarak değişmiş ve bir web teknolojisine dönüşmüştür (Erkul, 2009: 1).

İnternet birçok bilgisayar sistemini TCP/IP protokolü ile birbirine bağlayan, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağıdır. İnternet, bilgiye kolay, ucuz, hızlı ve güvenli ulaşmanın ve onu paylaşmanın günümüzdeki en geçerli yoludur (Gönenç, 2003: 90). İnternet aynı zamanda bir bilgi paylaşım ağıdır. Bu ağda bilgisayar ortamına aktarılan her türlü veri, hemen herkes tarafından kullanılabilen ve kullanıcılar sınırsız enformasyona ulaşabilmektedirler (Gönenç, 2003: 89).

Bilginin paylaşımının karşılıklı, anlık ve geniş katılımlı olarak gerçekleşmesi Web 2.0 teknolojisinin ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Web 2.0 terimi, ilk olarak 2004 yılında kullanılmaya başlayan bir sözcük olup, içerik ve uygulamaların bireyler tarafından değil de bütün kullanıcıların katılımıyla ve ortak girişimiyle oluşturulması, yayınlanması ve sürekli olarak değiştirilmesidir. Britannica Çevrimiçi Ansiklopedisi gibi kişisel web sayfaları ve içerik yayınlama Web 1.0 dönemine aitken, Web 2.0 ile bunların yerini bloglar, wikiler ve ortak projeler almıştır (Kaplan ve Haenlien, 2010). Günümüzde online sosyal paylaşım ağlarının çoğalması, video paylaşım sitelerinin gelişmesi, internet kullanıcılarının ortaklaşa ve paylaşarak yarattığı sistemler Web 2.0 döneminin başlamasıyla ifade edilebilir.

Sosyal ağlar web 2.0 teknolojisi ile ortaya çıkan, kullanıcıların birbirleriyle bağlantı ve iletişim kurmalarına imkan veren, kişisel içeriğin paylaşılması kadar kişisel bir ağ kurmalarını da sağlayan online topluluklar olarak ifade edilebilir (Kara, 2012:113). Web içeriğinin kullanıcı tarafından oluşturulmasını sağlayan “kullanıcı yaratımlı” bir model üzerine temellenmiştir (Köseoğlu, 2012).

Tarihi geçmişi çok uzak olmayan ve çok kısa sürede hızla yayılan sosyal ağlar; grup etkileşimini, işbirliği için paylaşılan alanı ve sosyal bağlantıları arttıran, web ortamında bilgi değişimini gruplayan uygulamalar dizisi olarak tanımlanabilir (Boyd ve Ellison, 2007’den Akt.: Bilen, Ercan, Gülmez, 2014:116). Sosyal ağlar; kitlelerle bağlantı kurmak için sistemde zorunlu bulunan profilin paylaşılmasına olanak tanıyan, bir bağlantıyı paylaşanlarla diğer kullanıcıların listesinin birbirine eklemesi ve aynı zamanda sistemde bulunan her bir kişinin birbirlerini görmesini sağlayan web tabanlı servis olarak da tanımlanmaktadır (Vural, Bat, 2010: 3355). Web tabanlı servis olarak sosyal ağ siteleri, zorunlu bir sistem aracılığıyla genel bir profil oluşturmak için kişisel çalışmalara izin verir, diğer kullanıcıların bir listesini oluşturur ve bağlantıda olan kişilerin birbirleriyle paylaşımına olanak tanır, ayrıca sistem sayesinde diğerleri tarafından yapılanları ve listedeki diğer insanların birbirlerini görmesini sınırlayabilecek olanakları tanır. Bu bağlantıların içeriği siteden siteye değişebilir (Boyd ve Ellison, 2007: 222’den Akt.:Vural, Bat, 2010. s: 3356).

Sosyal ağlar resim, video, içerik, profil, konum gibi bir çok konuda paylaşım ve etkileşim sağlayarak milyonlarca kullanıcının sosyal ağlara dahil olmasını sağlamıştır. Sosyal ağların bilgisayar, tablet ve akıllı telefonlarda kullanımının oldukça kolay olması, kullanıcılar arasında sosyal ağlara ilgiyi daha da arttırmıştır.

Sosyal paylaşım ağlarının önemli ortamlarından birisi bloglardır. Ağ günlüğü olarak da bilinen bloglar, internet kullanıcıları için deneyimlerini, fikirlerini, duygularını paylaştıkları mecralar olarak görülmektedir. Blog siteleri, iki yönlü iletişime yani etkileşime elverişlidirler, kullanıcılar kolayca içerik girebildikleri gibi bu içeriklere yorum yazılabilmekte, bağlantılar verilebilmektedirler. Yorumlar, blog kültürünün çok önemli bir dinamiğidir ve bu sayede yazar ve okuyucular arasında iletişim sağlanmaktadır. Ayrıca, geri izleme (trackback) mekanizmasıyla, belirli bir yazı hakkında yazılan diğer yazıların izlenebilmesi de mümkündür (Blog Nedir?, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Blog>,17.03.2017). Bu siteler yayınları kronolojik olarak arşivledikleri için takip edilmeleri kolaydır. Blog sitelerinin birçoğu birbiri ile bağlantılıdır, blog yazarları ilişkili oldukları diğer blog sitelerini kendi bloglarında listeleyebilmektedirler. Bu nedenle blog sitelerinin içinde yer aldığı alan, “blog alemi” ya da “blog küre” olarak Türkçe’ye çevrilebilecek “blogosfer” olarak adlandırılmaktadır (Murugesan, 2007’den Akt.: Özüdoğru, 2014:37). Goodfellow ve Graham (2007:396) dünyada ve Türkiye’de blogların oldukça

popüler olmasını ucuz ve ücretsiz olmasına, kurulum için özel bir yazılım gerektirmemesine, uzmanlık seviyesinde bilgisayar bilgisi gerektirmemesine, içeriklerin kolaylıkla güncellenme ve yayılımına, RSS kullanarak takip edilebilmesine, yorum eklenebilmesi ve okuyucu yazar arasında diyalog oluşturmalarına bağlanmaktadır.

Blogların ucuz maliyeti, kullanım ve ulaşım kolaylığı, özgür erişimli olmaları ve denetimden uzak olmaları gibi özellikleri ortaya çıkmalarından kısa bir süre sonra birçok alana yayılmalarına sebep olmuştur. Bloglar kişisel hobi bloglarından, kurumsal tanıtım bloglarına, eğitimden politik kampanyalara ve sivil toplum kampanyalarına kadar çok geniş bir yelpazede ve hatta pazarlama faaliyetlerinde de kullanılmaktadır (Özüdoğru, 2014:42).

Web 2.0 teknolojisi ile hız kazanan ve insanların birbiriyle daha çok iletişime ve etkileşime geçmesine olanak sağlayan sosyal ağlar teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişik platformlarda, değişik biçimlerde gelişmeye devam etmiştir. Duyguların, düşüncelerin, resimlerin, videoların, içerik ve profillerin paylaşılmaya, yorumlanmaya başlamasının üzerinden çok da uzun bir zaman geçmemesine rağmen uygulama hızı ve çeşitliliği oldukça artmıştır. İlk sosyal ağ sitesi 1997 yılında, SixDegrees.com adıyla kurulmuştur. Bu site, kullanıcılara profil yaratma ve arkadaşlarını listeleme imkanı vermiştir (Onat, Alikılıç, 2008:1119). İlerleyen yıllarda sosyal ağ sitelerinin sayısı artarken, kullanıcıların sosyal ağlarda yapabilecekleri uygulamalar da hızla çeşitlenmiştir. Özellikle 2003 yılından itibaren e-posta grupları, bloglar, forumlar, kurum içi ve müşterilerle oluşturulan ağlar, çoklu hızlı mesaj servisleri, video paylaşım siteleri ve sosyal medyayı oluşturan sosyal paylaşım ağlarında sürekli bir artış gözlenmiştir (Vural, Bat, 2010:3349-3357) . Ortaya çıkan çok sayıda sosyal paylaşım siteleri içinde en dikkat çeken Facebook olmuştur.

Facebook, Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg tarafından Şubat 2004'te kurulan ve başlangıçta Harvard Üniversitesi öğrencileri daha sonra ise tüm kullanıcıların arkadaş çevreleriyle iletişim kurmalarına yarayan bir sosyal ağ sitesidir. Özmen (2009: 146), sosyal ağ sitelerini kişilerin, kendilerine ait bir alan oluşturarak sistemdeki diğer kullanıcılarla bir araya gelmelerine, dijital ortamda paylaşılacak her türlü materyali (video, fotoğraf, haber vb.) birbirleriyle paylaşmalarına ve etkileşim içine girmelerine olanak veren sanal ortamlar olarak tanımlamıştır. Facebook'da da diğer sosyal paylaşım sitelerinde olduğu gibi kişisel bilgilerin ve arkadaş listelerinin yer aldığı kişisel profil sayfası bulunmaktadır. Kullanıcılar diledikleri kimseye mesaj gönderebilmekte, fotoğraf paylaşabilmekte, kişisel web sitelerini ekleyebilmekte, kendi sayfalarında karşı paylaşımlara yorum yapıp, mesajlar verebilmektedirler. Ayrıca facebook kullanıcıları, başka kullanıcıların arkadaşlarını kendi listelerine ekleyebilmektedirler. Bu "arkadaşlık" süreci facebook kullanıcısının başka bir kullanıcıyı kendi arkadaş listesinde

bulunması için davet etmesi ve karşı tarafın da bu daveti kabul etmesi ile başlamaktadır. Böylece oluşturulan arkadaş listesinde, daveti kabul eden bireyin resim ya da ilgili linki üzerine tıklanarak karşılıklı iletişimin kurulması sağlanmaktadır (Golder vd. 2007). Facebook çok sayıda uygulamaya olanak vermekte ve gerek kişisel kullanıcılar gerekse kurumlar açısından pazarlama ve reklama da imkan veren bir mecra olarak çok fazla kullanılmaktadır. Dijital pazarlama ajansı We Are Social, Hootsuite işbirliği ile hazırladığı “Digital in 2017 Global Overview” raporunda 238 ülke ortalamasında Facebook’un kullanımının tüm sosyal ağlar içerisinde en önde olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise Facebook YouTube’un ardından %56’lık kullanım oranıyla ikinci sırada yer almaktadır (İnternet Ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri 2017).

Çok kullanılan sosyal ağ sitelerinden bir diğeri olan Twitter da, Jack Dorsey tarafından 2006 yılında mikroblog tabanlı bir sosyal paylaşım ağı olarak tasarlanmıştır. Ağa üye olan kullanıcılar, “tweet” adı verilen ve 140 karakteri geçemeyen metin formatlı iletiler yazmaktadırlar ve kendilerine gönderilen iletileri de takip edebilmektedirler. Twitter, özellikle “etkileşim” kavramıyla birebir örtüşür ve sosyal medyanın temel karakteristiği olan etkileşimlilik sadece Twitter için değil, diğer sosyal paylaşım ağları için de temel yapı taşı gibidir. Twitter kullanıcıları bir yandan içerik üreticileri iken, diğer yandan da içeriği tüketen kitlelere dönüşebilmektedir (Altunay, 2010:34). Kişisel kullanıcılar kadar kurumların da özellikle toplu mesaj paylaşımı yapabildikleri bir mecra gibi gördükleri Twitter’ı, etkin bir biçimde kullandıkları görülmektedir.

Sosyal medya denildiği zaman akla Facebook ve Twitter’dan sonra gelen üçüncü mecra Instagram’dır. Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından fotoğrafları kolayca düzenleyen ve bunu takipçilerle paylaşmaya olanak veren bir uygulama geliştirme fikri ortaya çıkmıştır. Ekim 2010’da Systrom ve Krieger bu fikri en iyi şekilde pratiğe uygulayarak bugün dünyanın en fazla kullanılan fotoğraf düzenleme ve paylaşım uygulamasını yaratmışlardır. Instagram, kullanıcılarına fotoğraf ve video kaydetme, bu kayıtları hazır yazılımlar ile düzenleyebilme, kendi oluşturduğu sosyal ağlar ve fotoğraf paylaşımı konusunda elverişli Flickr, Tumblr, Facebook ve Twitter gibi mecralarda paylaşılmasını sağlayan bir sosyal paylaşım platformudur. Sistemin esas unsurunu Android ya da iOS tabanlı işletim sistemlerine sahip akıllı telefonlar oluşturmaktadır (Türkmenoğlu, 2014: 95). Instagram Nisan 2012’de Facebook tarafından 1 milyar dolara satın alınmıştır. Facebook tarafından satın alınmadan önce 30 milyon abonesi olan Instagramın 2016 itibarıyla abone sayısı 500 milyona ulaşmıştır (BBC News, 2016). Instagram’da da etkileşim düzeyi diğer sosyal paylaşım ağlarında olduğu gibi oldukça yüksektir.

2011 yılı ortalarında Google da kendi sosyal paylaşım ağı olan Google Plus’ı kullanıma sunmuştur. Google Plus, Google tarafından yönetilen, temel olarak

Gmail, Blogspot, Google Contact, Picasa, Gtalk ve Google Connect gibi geniş bir yelpazedeki sosyal ağların kullanılmasına imkan veren bir kimlik doğrulama hizmetidir. Google Plus'ın Twitter ve Facebook ile bazı benzer özellikleri bulunmaktadır. Örneğin Twitter'daki gibi takipçileriniz veya sizin takip ettiğiniz kişiler bulunmaktadır. Facebook ile benzerliği ise, Google Plus'ta da tıpkı Facebook'ta olduğu gibi fotoğraf ve video eklenip paylaşılabilir. Benzer özelliklerinin yanında Google Plus'ın diğer sosyal ağlardan farklı yönleri de bulunmaktadır. Bunlardan birisi çoklu video görüşmelerine olanak sağlayan Hangouts özelliğidir. Bu özellik sayesinde video görüşmesi olarak, dünyanın her yerinden, konferans şeklinde toplu görüşmeler yapılabilir. Google Buzz ve diğer Google projeleriyle de entegre olarak çalışan bu servis "konular", "çevreler" ve "Video Sohbet Odaları" gibi sosyal ağ dünyasında yeni olan özellikleri de içermektedir (Google Plus Nedir? Nasıl Kullanılır?, <http://bilgihanem.com/google-plus-nedir-nasil-kullanilir/>, 10.03.2017).

Sosyal ağlar içerisinde video paylaşımı alanında ise YouTube belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Youtube bir video paylaşım sitesidir. Herkesin kendine bir kanal açabildiği ve site yönetiminin izin verdiği videoları paylaşarak, kendine bir kitle oluşturabildiği bir sitedir. YouTube, Şubat 2005 tarihinde kurulmuş, bir video barındırma web sitesi olarak tasarlanmıştır. Videoların e-mail üzerinden yollanamaması sebebiyle 3 PayPal çalışanı tarafından kurulmuş olan bu site daha sonra Ekim 2006'da 1.65 milyar dolar karşılığında Google tarafından satın alınmıştır. Oldukça geniş bir yelpazede video klibin yer aldığı site üzerinde kolaylıkla video izlemesi yapılabilmektedir. Videolara HTML 5 özelliğinin eklenmesiyle Flash Player'a gerek duymadan video izlemesi gerçekleştirilmektedir (YouTube Nedir? Nasıl Kullanılır?, <http://bilgihanem.com/google-plus-nedir-nasil-kullanilir/>, 10.03.2017). Kişilerin video yüklemesi yaptığı YouTube kanalını kurumlar da tanıtım, pazarlama ve reklam amaçlı olarak kullanabilmektedirler.

Web 2.0 teknolojisinin gelişimiyle ortaya çıkan sosyal ağlar, sayıları ve çeşitleri itibarıyla oldukça fazladır. Bunlar içerisinde kullanım kolaylığı, resim ve video paylaşım özelliği, etkileşim ve yorumlara imkan verme yönü, içerik ve profillerin paylaşımı açısından en çok kullanılan Facebook, Twitter, Instagram, Google Plus, YouTube gibi sosyal ağlar, kişiler kadar kurumlar tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır.

3. Sosyal Paylaşım Ağlarının Kullanım Nedenleri

Son yıllarda sosyal ağların kullanımında çok hızlı bir yükseliş olduğu ve bunun artarak devam edeceği yönünde veriler bulunmaktadır. We Are Social ve Hootsuite tarafından yayınlanan "Digital in 2017 Global Overview" raporu internet, mobil ve sosyal medya kullanıcı istatistikleri konusunda önemli bilgiler sunuyor. Ocak 2017 verilerine göre dünyada 3.77 milyar global internet kullanıcısı bulunmaktadır. Bu nüfusun 2.80 milyarı aktif olarak sosyal medya kullanmaktadır.

Kullanıcıların 2.56 milyarı sosyal medyaya mobilden bağlanırken, toplam mobil kullanıcı sayısı ise 4.92 milyar düzeyindedir. Dünyada kullanılan sosyal ağlar içerisinde Facebook kullanımı ilk sırada gelirken, ardından sırasıyla YouTube, Ozene, Instagram, Tumblr, Twitter gelmektedir. Aynı raporda Türkiye’de internet kullanıcılarının sayısının 48 milyon, aktif sosyal medya kullanıcı miktarının da yine 48 milyon olduğu görülmektedir. Türkiye’de sosyal ağların tercih sırasında ilk sırayı YouTube alırken, daha sonra ise sırayla Facebook, Instagram, Twitter, Google Plus şeklinde sıralandığı görülmektedir (İnternet Ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri, 2017).

İstatistiklerde de ortaya konulduğu üzere sosyal ağların kullanımının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal ağların çok fazla kullanılma nedenlerinden birisi olarak, sosyal ağ sitelerinin iletişim becerilerini ve sosyal bağlılığı geliştirip, akran işbirliğine dayalı öğrenmenin gerçekleşmesini desteklediği ileri sürülmektedir (Jones, Blackey, Fitzgibbon ve Chew, 2010’dan Akt.: Bilen, Ercan, Gülmez, 2014: 117). Sosyal ağlarda sunulan olanakların ve bireylerin gereksinimlerini karşılamaya yönelik uygulamaların varlığı, her geçen gün daha fazla sayıda bireyin sosyal ağ sitelerine üye olmasını sağlamaktadır (Karal, Kokoç, 2010: 252). Sosyal ağların kullanım amaçları arasındaki bir diğer sebep, sosyal ağların hedefinin bireysel ilgi, tartışma, spesifik başlıkların ele alınmasına dayanan ilişkileri ve bu ilişkilerdeki katılımcıların ilgi ve motivasyonlarında heterojenliği ve çok yönlülüğü sağlamakla birlikte, bu ortamlarda süreç önceden tanımlanmadığından bireylerin bu ortamlara katılımlarında spontane ve özerk bir motivasyon olduğu, bu katılımın da temelinde değerlendirme ve paylaşım olduğu ileri sürülmüştür (Pettenari ve Ranieri, 2006’dan Akt.: Bilen, Ercan, Gülmez, 2014: 117).

Facebook, Youtube, Instagram, Twitter, Google Plus, Flickr gibi kişisel bilgi, resim, video, içerik ve profil paylaşımı amaçlarıyla ortaya çıkan sosyal ağ sitelerinin kolay kullanımı, bilgilerin hızla güncellenebilmesi, analiz edilebilmesi ve paylaşılabilmesi kullanıcıların sosyal ağlara ilgisini arttırmış, böylelikle hem sosyal ağ uygulamalarının sayıları, hem de kullanıcılarının sayıları sürekli artarak devam etmektedir. Sosyal ağ siteleri sürekli geliştirilmekte, güncellenmekte ve her geçen gün birtakım yeni özellikler kullanıcılara sunulmaktadır. Bu durum kullanıcı sayısı ve profili kadar, sosyal ağların kullanım alanları ve amaçlarını da etkilemektedir (Usluel, Demir, Çınar, 2014:3).

Günümüzde, oldukça fazla sayıda kullanıcıya sahip sosyal ağlar bireysel kullanıcılar kadar, işletmeleri doğrudan müşterileriyle buluşturan önemli bir pazarlama fırsatı olmuştur. Sosyal medya, işletmelerin eş zamanlı ve doğrudan nihai tüketiciyle iletişim halinde olmasını geleneksel iletişim araçlarına göre daha düşük maliyet ve daha büyük etkinlikte gerçekleştirmelerini sağlamaktadır (Kaplan ve Haenline, 2010).

Sosyal ağlar sayesinde işletmeler tüketicileri izleyebilmekte, düşüncelerine ve tercihlerine yön veren durumları belirlemekte ve tercihlerini yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Özellikle popüler sosyal ağların, büyük birer tüketici pazarı haline geldiği, tüketicilerin düşünce ve taleplerini bu ağlar üzerinden firmalarla paylaşmaya istekli oldukları gözlenmektedir. Bununla beraber, firmalar geleneksel pazarlama tekniklerinin yanında sosyal ağlardaki pazarlama yöntemleri ile tüketiciler üzerinde farklı bir etki sağlayabilmektedir.(Kara, Coşkun, 2012: 74)

Sosyal medya etkinliklerinin doğrudan birey ve grupları hedefleyen ve onlara temas eden ve onlarla iletişim kuran yönü doğrudan pazarlama ile benzerlikler göstermektedir. İşletmenin sosyal medya ortamında sahip olduğu takipçi kitlesi aynı zamanda işletmenin hedef kitlesi niteliği taşımaktadır. Sosyal medya ortamında sunulan cazip satın alma teklifleri ile hedef tüketici kitlesine doğrudan ulaşılabilen doğrudan pazarlama etkinlikleri sergilenebilmektedir (Köksal, Özdemir, 2013: 333).

Sosyal ağlar, hiper hedefleme (reklam hedeflemesinin oldukça özel ölçütler temel alınarak yapılması) ve sosyal filtreleme (kullanıcının ilgilenebileceği bilgileri belirleyen teknik) özellikleri sayesinde, internette kullanıcılara reklam bombardımanı yapılmasının önüne geçerek, doğru kişiye, doğru yerde, doğru bilgilendirmenin yapılmasını sağlamaktadır. Sosyal ağlar güçlü ve gelişmiş yeni bir pazarlama kanalı olarak görülmekte, pazarlamayı duyarlı, kişisel ve sosyal bir hale getirmektedir (Shih, 2009'dan Akt.: Kara, Coşkun, 2012: 75). Çeşitli amaçlarla kurulan sosyal ağ sitelerinin bireysel kullanıcılar ve kuruluşlar tarafından kullanılma nedenleri çeşitlilik gösterirler. Yukarıda anlatılanlar dışında, sosyal ağların kullanılma nedenleri şu şekilde de sıralanabilir;

- Sosyal ağlar, işletmelerin tüketicilerle iletişiminin en kestirme yoludur.
- Geleneksel iletişim araçlarından farklı olarak sosyal medya ile pazarlama, müşteriyle ilişki ve diyalog kurmaktadır (Drury, 2008: 275).
- Sosyal ağlar işletmelere, hedef kitleleriyle temas kurmalarını ve doğru hedeflere ulaşmalarını sağlamaktadır (Dignan, 2007'den Akt.: Onat, Alikılıç, 2008: 1124).
- Sosyal ağlarda üyeler için çeşitli uygulamalar (widgets/applications) gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalarla firmalar, kendi ürün ve hizmetlerine yer vererek, kendi ağlarını oluşturarak pazarlama faaliyetlerini geliştirebilmektedirler.
- Sosyal ağlar, işletmeler için ölçümleme yapabilmeye olanağı sağlarlar.
- Sosyal ağlar işletmeler için pazar segmentasyonu yapabilmeye olanağı sağlamaktadır. (Onat, Alikılıç, 2008: 1124)
- İşletmeler, mevcut müşterilerine ulaşmak, yenilerini kazanmak, güven vermek, bilinirliklerini arttırmak ve marka imajlarını korumak için giderek artan oranda sosyal ağları kullanmaktadır (Mills, 2012: 162-163).

- Sosyal ağ siteleri tüketici şikayetlerinin en hızlı iletildiği ve çözüme dair hemen iletişime geçildiği mecralardır.
- Sosyal medyada tüketiciler, içerik tüketme, tartışmalara katılma, ve diğer tüketicilerin aktivitelerine katkı sağlama amacıyla bildiklerini paylaşma gibi çeşitli aktivitelerde bulunurlar (Barutçu, Tomaş 2013: 10).

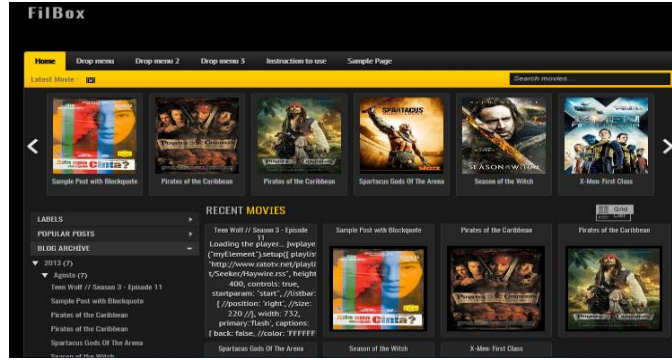
Sosyal ağlar; işletmeler açısından tüketicilerin, cinsiyet, yaş, eğitim, meslek gibi demografik özelliklerinin sosyal ağlardan takip edilmesinde ve bu bilgilerin tüketiciler tarafından sürekli güncellenmesi, tüketicileri tanımak ve onlara ulaşabilmekte en büyük rehber niteliğindedir.

4. Dijital TV Platformları Sosyal Ağları Neden Kullanmaktadır?

Dijital yayıncılığın gelişimi ve buna bağlı olarak dijital televizyon platformlarının çoğalması tamamen teknolojik gelişmeyle paralel bir biçimde olmuştur. Daha kaliteli yayın ve daha çok seçeneğin hedef izler kitleye sunulması platformların gelişimini hızlandırmıştır. Ancak dijital platformların yayınlarındaki daha yüksek kalite ve çeşide rağmen; ücretsiz ve uydu kanalıyla TV içeriklerini izlemeye alışık olan izleyicilerin, paralı yayın platformları olan dijital TV platformlarına geçişleri, bu platformların sahip olduğu teknik üstünlükler yanında, yoğun pazarlama ve hedef kitleyi ikna çalışmalarıyla olmuştur. İlk kuruldukları günden bu yana dijital TV platformlarının ne olduğu, neleri kapsadığı ve avantajlarının anlatıldığı reklamlar yanında, her türlü izleyiciye hitap eden farklı kanalları kapsayan paket seçenekleri ve fiyat seçeneklerinin sunulması, belli günlerde farklı paket seçeneklerinin hediye olarak (ücretsiz) izlenebilme imkanı, çeşitli dönemlerdeki indirimler, ücretsiz kutu kurulumu gibi pazarlama ve satış uygulamaları yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. İnternetin televizyonlara bağlanabilmesi interaktif televizyonculuğun başlamasını sağlamıştır. İlerleyen dönemlerde dijital TV platformları, teknolojik gelişmelere ve internete bağlı olarak yayınları “geri izle”, “durdur izle”, “dilediğin zaman izle” gibi özellikler yanında kanal, paket ve fiyat seçeneklerini daha da çeşitlendirerek hedef kitlenin ilgisini çekmeye devam etmişlerdir.

İşletmelerin ürün ve hizmetlerini hedef kitlenin satın alması yönünde ikna edebilmesinde birçok faktör etkilidir. Hedef kitlenin demografik özellikleri, düşünceleri, satın alma karar biçimleri, ürün ve hizmetin iyi anlatılması ve hedef kitleyle iyi iletişim gibi özellikler işletmelerin ürün ve hizmetlerini hedef kitleyle buluşturmasındaki önemli faktörlerdir. Web 2.0 teknolojisi sayesinde ortaya çıkan sosyal ağlar ve sosyal medya işletmelerin hedef kitesini daha iyi tanınması, anlaması ve doğrudan iletişim kurabilmesi için önemli mecralar olmuştur. İşletmeyle hedef kitleyi daha da yakınlaştıran sosyal medya yalnızca çok uluslu işletmelere yönelik değil, aynı zamanda büyük işletmeler, KOBİ’ler ve hatta kâr gütmeyen, devlet kuruluşları için de uygun ortamlardır (Kaplan ve Haenline, 2010:

67). Bu nedenle birçok işletme gibi dijital TV platformları da hedef kitlesine ürününü anlatmak, hedef kitlesini daha iyi tanımak, onlarla daha yakın olmak için sosyal ağları sıklıkla kullanmaya başlamışlardır.

Şekil:1 Filbox Blog sitesi ekran görüntüsü

Kişisel hobi ve deneyimleri içeren bloglar kadar kurumsal bloglar da özellikle tanıtım ve bilgilendirme yönünden sıklıkla görülen sitelerdir. Bloglar iki yönlü iletişime açık olmaları dolayısıyla etkileşimin yoğun olduğu alanlardır. Ayrıca yorumlar blog kültürünün önemli bir özelliğidir. Bloglarda yapılan yorumların blog okurları tarafından rahatlıkla görülebilmesi ve herkese açık olması, geri dönüşler ve okur düşüncelerini öğrenmek açısından önemlidir. Bu sebeple dijital TV platformları da bloglara önem vermekte; hedef kitleye yönelik olarak TV yayınları alanında, teknolojik gelişmeler, günlük yayın akışındaki programlar, platformlara dahil olan kanallar ve ayrılan kanallar gibi bir TV platformunun yayıncılıkla ilgili bir çok alanında paylaşımlar yapmaktadır. Blogların kullanım ve ulaşım kolaylığı yanında, ilgili alanlardaki birçok farklı blogların birbiriyle bağlantılı olmaları, blog sitesinde listelenmeleri dijital TV platformlarının blog kullanımını olumlu yönde arttırmaktadır.

Şekil 2: Tivibu Facebook Hesabı Sayfa Görüntüsü

Değişik sosyal ağlarda kendilerine hesap açan dijital TV platformları sıfır maliyetli içerik sunma ve tanıtım mecrasına sahip olmaktadır. Ürün, fiyat, ulaştırma bilgileriyle satış sonrası hizmetlerle ilgili bilgiler kurumun internet sitesine ek olarak sosyal ağlar üzerinden de takipçilerle paylaşılarak daha çok hedef kitleye ulaşılmaya çalışılmaktadır.

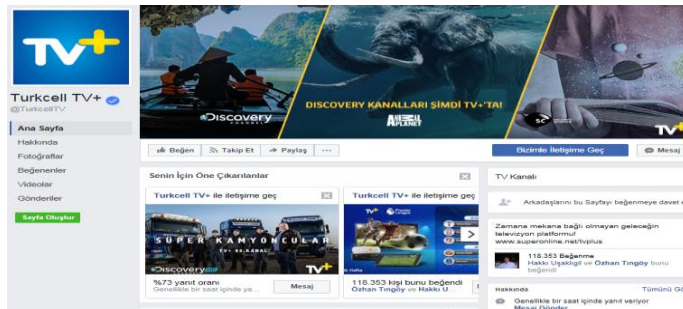
Şekil 3: Türksat Twitter sayfasından bir görüntü

Etkileşim, “bir iletişim sürecinde herhangi bir üçüncü iletimin (veya mesajın) bir öncekileri etkileme kapasitesi”dir (Rafaeli, 2005: 111’den Akt.: Aktaş, 2007:33). Yorum ve beğeniler tweet paylaşımını yapan için, takipçilerin düşüncelerini öğrenmeye yönelik, geri bildirim ve etkileşim açısından önemli bir göstergedir. Dolayısıyla dijital TV platformları açısından da paylaştığı mesajlarına yapılan yorumlar ve beğeniler takipçilerin mesaja verdikleri tepkiyi anlamının en basit yoludur. Paylaşılan mesajın farklı hedef kitlelere duyurulmasında takipçilerin yaptığı yeniden paylaşımlar (retweet) da aynı şekilde takipçilerin mesaj içeriği hakkındaki olumlu ya da olumsuz düşüncelerini gösteren bir diğer göstergedir.

Şekil 4: D-Smart Instagram hesabından bir yorum sayfası

Sosyal paylaşım ağlarında her hangi bir dijital TV platformunun takipçileri, ilgilendikleri içeriği diğer “ağdaşları”na da aktararak yani kendi takipçileriyle paylaşarak daha çok kitlenin TV platformlarından paylaşılan mesajdan haberdar olmasını sağlarlar. Böylelikle verilen mesajın alıcısı konumundayken aynı zamanda kaynağı haline gelirler. Mesaj daha çok kitleye dağılırken, verilen linklerle de takipçilerin daha çok ayrıntılı içeriği görebilmesi ve haberdar olması sağlanmaktadır.

Şekil 5: Turkcell TV Plus Facebook sayfa görüntüsü

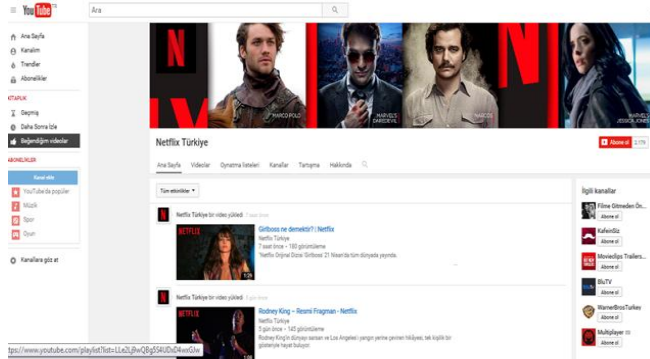
İşletmelerin paylaştığı mesaj miktarı ve sıklığı, beğeni, yeniden paylaşım, yorum sayısı, takipçi sayısı gibi kriterler sosyal ağlar aracılığıyla hedef kitleyle iletişime verilen önemin ne kadar çok veya az olduğunun bir göstergesidir. Dijital TV platformları için de sosyal paylaşım ağlarındaki sayfalarında hedef kitleyle iletişim trafiğinin içeriği, yapısı ve düzeyi; hedef kitleyi tanıma, yakınlık kurma, etkileşime geçme, beklentileri öğrenme, bilgi aktarımı açısından oldukça önemlidir. Paylaşımlara yapılan her beğeni aslında mesaja yönelik bir geri bildirimdir. Örneğin çalışmanın yayına hazırlandığı 30 Nisan 2017 tarihinde Facebook’da DigiTürk’ün 448.390 takipçisi ve buna karşılık, sayfanın toplamda 463.002 “beğeni” sayısı bulunmaktadır. Aynı tarihte D-Smart’ın takipçi sayısı

170.262, beğeni sayısı 170.580, Tivibu'nun 329.126 takipçi sayısı ve 336.848 beğenme sayısı bulunmaktadır. Yapılan paylaşımlarda genellikle yeni kampanyalar, yeni paketler, indirimli fiyatlar gibi satış artırıcı çabalar yanında, hızla gelişen teknoloji sonucunda ortaya çıkan dijital TV yayıncılığı alanındaki yenilikler de takipçilerle paylaşılmaktadır. Böylece TV platformları ürünlerinin tanıtımını yaparken bir yandan da teknolojik gelişmeler ve sektörle ilgili de paylaşımlar yapmaktadırlar.

Takipçi sayısı doğrultusunda büyük bir hedef kitleye iletilen ürün içeriği hakkındaki iletiler ve satış artırıcı paylaşımlar sık güncellenebilme özelliğine sahiptir. Sosyal ağlar kanalıyla dijital TV platformları kendi müşterilerinin özellikle üzerinde durduğu konuları, memnuniyet düzeyleri ve şikayet konularını anında öğrenebilme şansına sahiptirler. Bu durumda kurumun sosyal medya editörleri aracılığıyla şikayetler anında dikkate alınmakta ve şikayetlerin çözüme ulaştırılması hız kazanmaktadır. Ayrıca sosyal medyada ve YouTube, Facebook, Twitter, Instagram ve Wikipedia gibi İnternet sitelerinde kullanıcının içeriğe olan artan ilgisiyle birlikte, tüketicilerin işletmeler tarafından hazırlanan pazarlama içeriğine aktif olarak katkı sağladıkları görülmektedir (Heinonein, 2011: 356).

Şekil 6: Digiturk Google+ ekran görüntüsü

Şekil 7: NetFlix Türkiye YouTube kanalı ekran görüntüsü

Dijital Tv platformlarının hemen hepsinin video paylaşım kanalı YouTube'da hesapları bulunmaktadır. YouTube kanalıyla yaptıkları video paylaşımlarında kanalların programlarının videoları ve tanıtımları yapılmaktadır. Video paylaşımlarını platformların kendileri yaptığı gibi takipçiler de paylaşmaktadır. YouTube videolarının zamana bağlı olmaksızın, paylaşıldığı tarihlerden çok daha sonraları da izlenme olanakları vardır. Bu nedenle YouTube'da tanıtım faaliyetlerinin ve hedef kitlenin verdiği olumlu ya da olumsuz tepkilerin uzun bir süreç içinde devam ettiği görülmektedir.

Şekil 8: TV Platformlarının Ortak Facebook Fan Sayfası Ekran Görüntüsü

Digitürk, D-Smart, Tivibu, Filbox, TurkcellTV+, Kablo TV gibi platformlar sosyal ağları yoğun ve aktif bir biçimde kullanırken aynı zamanda, değişik fan sayfalarında da hesaplar açılmakta ve "TV Platformları" olarak paylaşımların ortak bir biçimde yapıldığı sosyal ağ siteleri de bulunmaktadır. Adı geçen Dijital TV platformları bu sitelerde aynı anda ortak olarak çok daha geniş bir hedef kitleyle iletişime geçmekte, platformların sahip olduğu kanalları, yeni eklenenleri, ayrılanları, teknik gelişmeleri, fiyatları kampanyaları takipçilerle tek sayfada ve

hepsi bir arada paylaşmaktadırlar. Böylece takipçiler TV platformları hakkında aynı anda bilgiye sahip olurken aynı zamanda platformları kıyaslama şansına da sahip olmaktadır.

SONUÇ

Dijital teknolojinin gelişmesiyle birlikte TV yayıncılığındaki değişim ve özellikle son on yılda birçok kanalı bünyesinde toplayan TV platformlarının ortaya çıkışı televizyonculuk alanındaki önemli gelişmelerden birisidir. Web 2.0 teknolojisi sonucunda kullanıma sunulan sosyal ağlar da teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan bir diğer önemli gelişmedir.

TV platformları yaptıkları işi, sattıkları ürün ve hizmetleri tanıtmak, pazarlamak, hedef kitleyle buluşmak, onların düşünce ve yorumlarını öğrenmek, hatta demografik olarak kim olduklarını bilmek, yakın ilişki ve iletişim içinde olmak için sosyal ağları aktif bir şekilde kullanmayı tercih ederler. Elde ettikleri bilgiler; işlerini daha ileriye götürmek ve hedef kitleyi daha doğru tanıyıp daha doğru segmentlere ayırmak bağlamında TV platformları tarafından bir avantaja dönüştürülebilmektedir. TV platformları ve sosyal ağlarının bir arada etkileşimli olarak anılmasıyla ortaya çıkan birbirini tanıma ve bilgilenme imkanının; hem takipçiler ve kullanıcılar açısından, hem de TV platformları açısından karşılıklı olarak artı bir değere dönüştüğü yadsınamaz bir gerçektir.

Digitürk, D-Smart, Türksat, Tele Dünya, Filbox, Tivibu, Netflix, Turkcell TV+ gibi şu anda Türkiye’de var olan TV yayın platformları, sosyal ağları özellikle de Facebook, Twitter, Instagram, Google+, YouTube gibi mecraları tüm bu sıralanan sebepler dolayısıyla etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Sosyal ağların kullanımıyla elde edilen kazanımlar ve sosyal ağların birçok konuda ölçümlenebiliyor olma özelliğinden dolayı, TV platformları tarafından sosyal ağların kullanımının ileriki dönemlerde de artarak devam edeceği ön görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, C., (2007). “İnternetin Gazeteciliğe Getirdiği Yenilikler”, *Selçuk İletişim*, Cilt:5, Sayı:1, 30-41.
- Altunay, M.C., (2010), “Gündelik Yaşam ve Sosyal Paylaşım Ağları: Twitter ya da “Pıt Pıt Net””, *İleti-ş-im*, Sayı:12, 31-56.
- Barutçu, S.,Tomaş M., (2013). “Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması Ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü”, *IUYD* 4(1). 6-23
- Bilen K., Ercan O., Gülmez, T., (2014), “Sosyal Ağların Kullanım Amacı ve Benimsenme Süreci; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Örneği”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3,sayı:1, No:11, 115-123
- Blog Nedir? ,<https://tr.wikipedia.org/wiki/Blog>, (17.03.2017)
- Chalaby, J.K. ve Segell, G. (1999). “The Broadcasting Media In The Age Of Risk: The Advent Of Digital Television”. *New Media & Society*, 1(3), ss. 351- 368.

Drury G. (2008). Opinion piece: "Social media: Should marketers engage and how can it be done effectively?". *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice* 9: 274–277.

D-Smart Hakkımızda, <https://www.dsmart.com.tr/kurumsal-hakkimizda>, (01.02.2017)

Eldeniz, Levent, (2003). "Sayısal Görüntü Teknolojisinin Gelişimi ve Sayısal Video Yayıncılığı", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*.

Eralp, Arda, (2010). <http://www.software-turk.com/dijital-tv-yayini-nedir/>, (20.02.2017)

Erkul, R. Erdem, "Sosyal Medya Araçlarının (Web 2.0) Kamu Hizmetleri ve Uygulamalarında Kullanılabilirliği", <http://www.digitaldevlet.org/web2.0.pdf>, *Türkiye Bilişim Derneği* Aralık 2009, Sayı 116 syf; 96-101, (10 Mart 2017)

Golder, S.A., Wilkinson, D.M., and Huberman, B.A. (2007). "Rhythms of social interaction: Messaging within a massive online network". *Third Communities and Technologies Conference*, pp. 41-66, Michigan State University, USA (Proceeding).

Goodfellow, T; Graham, S., (2007). "The Blog As A High Impact Institutional Communication Tool", *The Electronic Library*, Vol:25, No:4, ss.395-400.

Google Plus Nedir? Nasıl Kullanılır?, <http://bilgihanem.com/google-plus-nedir-nasil-kullanilir/>, (10.03.2017)

Gönenç, E. Özgür. (2003). "İnternet ve Türkiye'deki Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:16

Heinonen K. (2011). "Customer Activity in Social Media: Managerial Approachers to Consumers' Social Media Behavior", *Journal of Consumer Behavior*, 10, 356-364.

Instagram users top 500 million, BBC News, 21.06.2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Instagram>, (20.02.2017)

İnternet Ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri 2017, 06.02.2017 <http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2017/>, (07.03.2017)

Kaplan A.M. ve Hainlein M. (2010). "Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media", *Business Horizons*, 53, 59-68.

Kara, T., (2012). "Sosyal Medya Kobiler İçin Bir Fırsat mı? Facebook ve LinkedIn Üzerinden Bir İnceleme", *Sosyal Medya /Akademi*, Ed: T. Kara, E. Özgen, Beta, 113-128

Kara, Y., Coşkun, A., (2012). "Sosyal Ağların Pazarlama Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye'deki Hazır Giyim Firmaları Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi* C.XIV, S II. 73-90

Karal, H., Kokoç, M. (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanım Amaçlarını Belirlemeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması", *Turkish Journal Of Computer and Mathematics Education*, Vol:1, No:3, 251-263

Kazan, Hüseyin, (2017). "Avantajları Ve Dezavantajları İle Dijital Dergicilik" *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC* January 2017 Volume 7 Issue 1

Köksal, Y., Özdemir, Ş., (2013). "Bir İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya'nın Tutundurma Karması İçerisindeki Yeri Üzerine Bir İnceleme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.18, S.1, s.323-337.

Köseoğlu, Ö. (2012). "Sosyal Ağ Sitesi Kullanıcılarının Motivasyonları: Facebook Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi*, s.58-81.

Mills A. (2012). "Virality in Social Media: the SPIN Framework", *Journal of Public Affairs*, 12: 2, 162-169.

Onat, F., Alikılıç, Ö.A., (2008). "Sosyal Ağ Sitelerinin Reklam Ve Halkla İlişkiler Ortamları Olarak Değerlendirilmesi", *Journal of Yasar University*, 3(9), 1111-1143.

Ödemeli Yayıncılık Platformu (Pay TV) Raporu, (2015). *Telkoder (Serbest Telekomünikasyon İşletmecileri Derneği)*, Nisan 2015

Özmen, Şule, (2009). *Ağ Teknolojisinde Yeni Ticaret Yolu: E-Ticaret*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Özudoğru, Şakir. (2014). "Bir Web 2.0 Uygulaması Olarak Bloglar: Blogların Dinamikleri Ve Blog Alemi", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, Volume 4 Issue 1, 36-50

Parker, R., (1999). "The Economics of Digital TV's Future", In GERBARG D., *The Economics, Technology And Content Of Digital Tv*, Kluwer Academic Publishers, Boston,

Prario, B. (2003). "A multi-channel and multiservice television platform: the case of BskyB". *Paper presented at the 6th World Media Economics Conference*, Montreal, Canada, 12-15 May.

Rıcherı, G. (2004). "Le prospettive della televisione digitale alla luce dell'esperienza internazionale, L'industria della comunicazione in Italia", *Settimo rapporto IEM*, Guerini e Associati, Torino, ss. 17-18.

Türkiye'nin Dijital TV Platformları, <http://www.bytemagazin.com/tv-platformlarında-rekabet-kizisiyor-tivibu-d-smart-digiturk-turkcell-tv/>, (01.02.2017)

Türkmenoğlu, H. (2014). "Teknoloji ve Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram", *ULAKBİLGE*, Cilt: 2, Sayı: 4.

Usluel, Y. K., Demir, Ö., Çınar M., 2014, "Sosyal Ağların Kullanım Amaçları Ölçeği", https://www.researchgate.net/publication/263083553_Sosyal_Aglarin_Kullanim_Amaclari_Olcegi, (07.03.2017)

Vural, Z. Beril Akıncı, Bat, Mikail, (2010). “Yeni Bir İletişim Alanı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3348-3382

YouTube Nedir? Nasıl Kullanılır?, <http://bilgihanem.com/google-plus-nedir-nasil-kullanilir/>, 10.03.2017

Yurdakul, 2016. “Televizyon savaşları: Dijital yayın platformları”, <http://berkayyurdakul.com/televizyon-savaslari-dijital-yayin-platformlari/>, (02.02.2017)

**DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN NOSTALJİ EĞİLİMİNİ
BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

**RESEARCH TO DETERMINE THE NOSTALGIA PRONENESS IN TERMS
OF DEMOGRAPHIC VARIABLES**

Şeniz ÖZHAN¹ Nevin ALTUĞ²

Geliş Tarihi: 07.02.2017 *Kabul Tarihi: 24.05.2017*
(Received) *(Accepted)*

ÖZ: Bu çalışma, Trakya Bölgesi İl Merkezlerindeki katılımcıların nostalji eğilimlerinin bazı demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve kişisel gelir) açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nostalji eğilimi kavramı incelenerek, Trakya Bölgesi'nin Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli il merkezlerindeki katılımcılara yönelik bir anket çalışması yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Trakya Bölgesi İl Merkezlerindeki 20 yaş ve üzeri 1392 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar kişisel bilgi formu ve Southampton Nostalji Eğilimi Ölçeğini içeren bir anketi doldürmüşlardır. Verilerin analizinde, demografik özelliklere ait bulgular, faktör analizi, Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testlerinden yararlanılmıştır. Bu testler sonucunda, katılımcıların nostalji eğilimlerinin yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve gelir durumuna göre farklılaştığı; buna karşılık, cinsiyet kriterine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, araştırmanın sınırlılıkları ifade edilmiş ve gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nostalji, Nostalji Eğilimi, Demografik Değişkenler, Trakya Bölgesi

ABSTRACT: This study have been prepared in order to determine whether nostalgia proneness of participants in Thrace Region Province Centurms differs in terms of some demographic variables (age, sex, marital status, educational level and personal income). For this purpose, the concept of nostalgia proneness has been examined and a survey has been conducted for the participants in Tekirdag, Edirne and Kırklareli Provinces Centurms of Thrace region. Working group of the study included 1392 participants who aged 20 and over in the Thrace Provinces Centurms. Participants filled in questionnaire containing the personal information form and Southampton Nostalgia Proneness Scale. The findings about the demographic characteristics of the participants, factor analysis, Kruskal-Wallis and Mann-Whitney U tests has been used to analyze the data. As a result of these tests, it has been found out that nostalgia proneness of participants varies with age, marital status, the level of education and income; in contrast, not vary with gender. As a result, it expressed the limitations of the research and gived suggestions for future studies.

Keywords: Nostalgia, Nostalgia Proneness, Demographic Variables, Thrace Region

¹ Öğr. Gör. Dr., Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Programı, serdem@nku.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı, naltug2002@yahoo.com

GİRİŞ

Nostalji terimi ilk kez kendi ana ülkelerinden uzakta savaşan İsviçreli paralı askerler arasında oldukça yaygın olan aşırı vatan özlemi durumunu tanımlamak için 1688 yılında Johannes Hofer tarafından tıp alanında yazılan bir tezde türetilmiştir (Reisenwitz, 2001: 12). İnsanlık halinin temel bir yönü olarak, nostalji olgusu ardından tarih, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, çevresel psikoloji ve sosyal bilimler gibi birçok disiplinin dikkatini çekmiştir (Holbrook, 1993). Pazarlama açısından bakıldığında, nostalji tüketicilerin deneyimleriyle tetiklenen, onların bugünkü ürün/hizmet seçimlerini etkileyen kişisel duygudur (Hwang ve Hyun, 2013: 251).

Nostalji pazarlamada sık kullanılan ve çok başarılı görülen bir temadır. Çeşitli mal ve hizmetler için tüketicilerin satın alımlarını etkilediği gösterilmiştir. Bireyin nostaljik duygu yaşama eğilimi olan nostalji eğiliminin ölçümü, araştırmacıların duygusalığa dayanan tüketici pazar bölümlerini daha iyi tanımlamalarına izin verecektir (Holak, Havlena ve Matveev, 2006: 195). Buna karşın, literatürde nostalji eğiliminin tüketici davranışları üzerindeki etkisine yönelik sınırlı sayıda çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma da, demografik özelliklere göre kişilerin nostalji eğiliminin farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye çalışması açısından önem arz etmektedir. Buna göre araştırmada katılımcıların demografik özellikleri ile nostalji eğilimleri arasında bir farklılık var mıdır? sorusu yanıtlanmak istenmektedir. Bu araştırmanın bir parçası olarak da, Trakya Bölgesi'ndeki katılımcıların nostalji eğilimleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmada öncelikle araştırmanın teorik çerçevesi ve hipotezler sunulmuştur. İkinci adımda, araştırma metodolojisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü adımda ise, 1392 katılımcıdan oluşan bir örneklem üzerinde gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarına yer verilmiştir. Son olarak da, araştırmanın katkıları ve sınırlamalarının altı çizilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Nostalji Kavramı

Kökeni on yedinci yüzyılın ortalarına kadar dayanmasına rağmen, pazarlama alanında nostaljinin kullanımının hala yeni olduğunu söylemek mümkündür. Yunanca geçmişe dönüş anlamına gelen nostos ve özlem, arzu ya da keder anlamına gelen algos terimlerinden türetilen nostalji terimi; geçmiş anılara duygusal özlemi çağrıştırmaktadır (Hwang ve Hyun, 2013: 251). Tarihsel olarak öncelikle, tıp ve psikanalitik literatürde araştırılmış ve psikolojik sıkıntı ve melankolinin bir işareti olmakla ilişkili bulunmuştur (Sarabi, 2012: 22). Psikiyatrik çerçevede, nostalji bir geçmiş özleminden çok, idealleştirilmiş yani psikanalizde bir ekran belleği olarak adlandırılan, geçmişin ayıklanmış izine özlem olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda nostalji; geçmişin gerçek bir rekreasyonu değil, birçok farklı anının bileşimidir ve bu süreçte tüm olumsuz duygular filtrelenmektedir

(Hirsch, 1992: 390). Tüketici davranışları literatüründe ise, nostalji patolojik bir bozukluk olmaktan çok, mal ve deneyimlerin tüketim tercihinin bir parçası olarak görülmektedir (Goulding, 2001: 567). Tablo 1’de, Beşeri ve Sosyal bilimlerde nostaljinin farklı yorumları gösterilmiştir.

Tablo 1. *Beşeri ve sosyal bilimlerde nostaljinin nedenleri ve anlamının yorumlanmasının sentezi*

Disiplin	Anahtar Kelime	Nostaljinin Nedenlerinin Yorumu
Tıp	Mekansal uzaklık	Nostalji memleket özleminin ifadesidir.
Psikoanaliz	Anneye bağlılık/narsistik yaralanma/hasar	Nostalji anneye bağlılığın (objesel kutup) bilinçdışı belirtisi veya kişilik hasarının (Narsistik kutup) ifadesi olarak anlaşılır.
Felsefe	Zamansal uzaklık	Nostalji geçmişin acı bir pişmanlığının ifadesidir.
Sosyoloji	Kimlik geçişi	Nostalji yaşam döngüsünün her aşaması arasında kişinin kimliğini korumak için bir mekanizmadır.
Psikoloji	Güvensizlik/Acı	Nostalji kendi mevcut ortamı veya geleceğin kederli algısı ile bireyin uyumsuzluğu ile bağlantılıdır.

Kaynak: Aurelie Kessous, (2011). “Nostalgia and Brand Management: A Semiotic Study”, 7th Thought Leaders International Conference on Brand Management, Lugano, 11-12 Mars 2011, s. 5.

Nostalji geçmiş özlemini veya geçmişle ilgili eşyalar ve faaliyetlere düşkünlüğü ifade etmektedir (Holbrook, 1993: 245). Geçmiş hakkındaki tutumlar tüketici kararlarını etkileme potansiyeline sahiptir ve geçmişten hoşlanmak gençken satın alınan ürünlerin bir yetişkin olarak satın alınması olasılığını da artırır (Sierra ve McQuitty, 2007: 100). Buna karşın, nostalji nesnesinin geçmişte daha yaygın olduğunu varsaymak gerekli olmamasına rağmen, geçmişle ilişki birey için diğer nesnelere mevcut olmayan bir bağlantı ağı oluşturur. Bu bağlantılar veya ilişkiler nostaljik yanıt üretir. Örneğin, bir kişi çocukluk döneminde Oreo kurabiyelerini yediğinden, şu anda bu kurabiyeler daha az yaygın olmasa da, çocukluk anılarından dolayı Oreo kurabiye yediğinde nostaljik hissedebilir. Nostalji geçmişle ilgili şeyler (nesnelere, kişiler, deneyimler, fikirler) üzerine yansıtılarak üretilen olumlu bir karmaşık duygu, his ya da ruh hali olarak kavramsallaştırılabilir (Holak ve Havlena, 1998: 218). Tablo 2’de tüketici davranışında nostaljinin başlıca tanımları sunulmaktadır.

Tablo 2. *Tüketici davranışında nostaljinin başlıca tanımları*

Yazar	Yıl	Tanım
Davis	1979	“Yaşanmış bir geçmişi olumlu yönde akla getirme”
Belk	1990	"Bir nesne, bir sahne, bir koku veya bir müzik eseri tarafından harekete geçirilebilen hüzünlü bir ruh hali.”
Holbrook ve Schindler	1991	“Bir kişinin gençken (erken erişkinlik döneminde, ergenlik döneminde, çocukluk çağında hatta doğumundan önce) daha yaygın (popüler ya da moda) olan nesnelere (insanlar, yerler vb. şeyler) karşı bir tercih (genel beğeni, olumlu tutum ya da olumlu etki).”
Bellelli	1991	"İki yüzü olan bir duygudur. Bir taraftan, sevilen bir nesneye (duygular, yerler ...) ulaşılama hissinin başlangıcı olan bir istek ve eksiklik duygusudur. Öte yandan, kaybolanın hafıza, anı yoluyla bulunabileceği bir hafıza duygusudur.”
Stern	1992	“Bireyin eski bir zaman periyodunun idealleştirilmiş veya ayıklanmış biçimini özlediği duygusal bir durumdur.”
Baker ve Kennedy	1994	“Geçmişten bir deneyim, ürün veya hizmete duygusal ya da acı-tatlı bir özlem. ”
Divard ve Robert Demontrond	1997	"Nostalji muhtemelen bir bilişsel aktivite ile ilgili acı-tatlı bir duygusal tepkidir. İç veya dış uyaranlar geçmişinin bir parçası olan ya da olmayan idealleştirilmiş bir geçmişten bir dönem ya da olaya onu aktarma etkisine sahip olduğunda birey tarafından hissedilir."
Sierra ve Shaun	2007	"Geçmişe bir özlem ya da geçmişle bağlantılı maddi veya maddi olmayan mal ve faaliyetlere bir düşkünlük ve bireylerin bağlandıkları bir dönemden ayrıldıklarını hissettiklerinde yaşanır."

Kaynak: Aurelie Kessous ve Elyette Roux (2010). “Brands Considered as “Nostalgic”; Consequences on Attitudes and Consumer-brand Relationships”, *Recherche et Applications en Marketing*, Vol. 25, No. 3, s. 32.; Anne-Laure Bartier (2011). ““Things were better before”: what is the power of nostalgia toward the brand?”, *Louvain School of Management Working Paper Series*, 2011/11.

Nostalji konusundaki pazarlama araştırmaları iki gruba ayrılabilir. Bunlar: nostaljinin gelişim aşamaları ve nostalji ile ilişkilendirilmiş markalarla ilişkiler konusundaki çalışmalar (Holbrook ve Schindler, 1991; Havlena ve Holak, 1991, 1992; Hirsh, 1992; Stern, 1992, Baker ve Kennedy, 1994) ve nostalji kullanan

reklam ölçüm ölçekleri geliştirme, adaptasyon ya da karşılaştırmaya odaklanan çalışmalardır. Nostalji üzerine yapılan önceki araştırmalar, tutumsal değişkenler ve sosyo-demografik değişkenler olmak üzere nostaljinin öncülü olarak nitelendirilen iki tür değişken olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada da katılımcıların nostalji eğilimleri üzerinde sosyo-demografik değişkenlerin etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, nostalji eğiliminin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Demografik özellikler olarak yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir.

H₁= Nostalji eğilimi katılımcıların yaşına göre farklılık göstermektedir.

H₂= Nostalji eğilimi katılımcıların cinsiyetine göre farklılık göstermektedir.

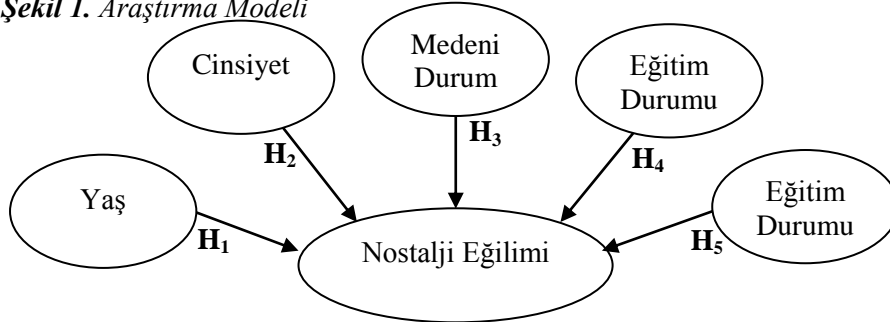
H₃= Nostalji eğilimi katılımcıların medeni durumuna göre farklılık göstermektedir.

H₄= Nostalji eğilimi katılımcıların eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H₅= Nostalji eğilimi katılımcıların gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Araştırmanın hipotezleri ortaya konulduktan sonra, araştırma modeli Şekil 1'de gösterildiği gibi sunulabilir. Söz konusu ilişkiler anlamlı ve pozitif varsayılmaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın evrenini, Trakya Bölgesi İl Merkezleri'ndeki 20 yaş ve üzeri tüketiciler oluşturmaktadır. Nostalji teması 20 yaşın altındaki kişilerin bir nostaljik deneyime sahip olmak için oldukça genç oldukları düşünüldüğünden 20 yaşa kadar olan yaş grupları araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırma örnekleminin yaş kriteri açısından anakütleyi temsil etmesi istendiğinden, örnek birimleri tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kota örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Veri toplamak için Trakya Bölgesi İl Merkezleri tercih edilmiştir. Bu

çerçevede anakütle verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'ndan sağlanan 2013 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına dayanmaktadır. Trakya Bölgesi Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne olmak üzere üç il merkezinden oluşmaktadır. Edirne ve Kırklareli ilinin Merkez, Tekirdağ'ın Süleymanpaşa ilçelerindeki 20 yaş ve üzerindeki toplam nüfus miktarını esas alarak örnek büyüklüğü belirlenmiştir. Örneklem sayıları hesaplandıktan sonra; ilgili illerin Merkez İlçelerindeki her yaş grubunun nüfusu 20 yaş ve üzeri toplam nüfusa oranlanmış ve bu oranlar yuvarlanarak her il merkezi için belirlenen örnek büyüklüğünün, 20 yaş ve üzerindeki her yaş grubunda uygulanması gereken anket miktarı bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda, her üç ilin Merkez ilçelerinin 20 yaş ve üzerindeki yaş gruplarına göre nüfus verileri ve örneklem dağılımı yer almaktadır.

Tablo 3. Trakya bölgesi il merkezlerinin 20 yaş ve üzeri nüfus dağılımı ve örneklem dağılımı

TEKİRDAĞ/SÜLEYMANPAŞA				
Yaş Grubu	Yaş Grubunun Nüfusu	Toplam Nüfusa Oranı (%)	Yapılacak Anket Sayısı	Nihai Anket Sayısı
20-29	29.152	21,84 (22)	84	103
30-39	30.346	22,74 (23)	88	99
40-49	27.282	20,44 (20)	77	79
50-59	22.767	17,06 (17)	65	64
60 ve üzeri	23.907	17,92 (18)	69	69
Toplam	133.454	100	383	414
EDİRNE/MERKEZ				
Yaş Grubu	Yaş Grubunun Nüfusu	Toplam Nüfusa Oranı (%)	Yapılacak Anket Sayısı	Nihai Anket Sayısı
20-29	30.812	24,72 (25)	96	94
30-39	26.472	21,24 (21)	80	81
40-49	23.502	18,86 (19)	73	73
50-59	22.262	17,86 (18)	69	71
60 ve üzeri	21.573	17,32 (17)	65	65
Toplam	124.621	100	383	384
KIRKLARELİ/MERKEZ				
Yaş Grubu	Yaş Grubunun Nüfusu	Toplam Nüfusa Oranı (%)	Yapılacak Anket Sayısı	Nihai Anket Sayısı
20-29	15.687	23,04 (23)	88	86
30-39	13.304	19,54 (20)	77	108

40-49	12.228	17,96 (18)	69	197
50-59	12.267	18,02 (18)	69	124
60 ve üzeri	14.600	21,44 (21)	80	79
Toplam	68.086	100	383	594
GENEL			1.149	1.392
TOPLAM				

Bu çerçevede, Trakya Bölgesi İl Merkezlerindeki toplam 1.415 tüketiciye anket uygulanmış, eksik veriler temizlendikten sonra veri sayısı 1.392 olmuştur.

Çalışmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ile Southampton Nostalji Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin belirlenmesine yönelik 5 adet soruya yer verilmiştir. Bu sorular yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve aylık toplam kişisel gelir ile ilgilidir.

Katılımcıların nostalji eğilimlerini ölçmede Southampton Nostalji Ölçeğinden yararlanılmıştır. Routledge vd. (2008)'nin çalışmalarında yer alan orijinal 5 maddelik ölçeğe sonrasında, iki yeni öge daha eklenmiştir. Southampton Nostalji Ölçeğinin 7 ögeli halinden ilk olarak, Barrett vd. (2010)'nin çalışmalarında bahsedilmiştir. Nihai veri toplamadan önce, ölçeğin yapı ve güvenilirliğini incelemek için 118 katılımcıyla bir pilot çalışma yapılmıştır. Yapılan pilot çalışmada tek boyutluluğu bozan 1 soru çıkarılmış ve nostalji eğilimi tek boyutluluğu sağlayan 6 soru ile ölçülmüştür. Ölçekte katılımcılardan belirli ifadelerle yönelik yargılarını belirtmeleri ve bu ifadelerin her birini kendilerine uygunluk bakımından 5'li Likert ölçeği üzerinde önem sırasına göre işaretlemeleri istenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Tablo 4'de araştırma örneklemini oluşturan katılımcıların demografik yapılarına ait özellikler yer almaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

Yaş	f	%	Eğitim Düzeyi	f	%
20-29	283	20,3	İlkokul/Ortaokul	494	35,5
30-39	289	20,8	Lise	409	29,4
40-49	348	25,0	Önlisans	113	8,1
50-59	259	18,6	Lisans	255	18,3
60 ve üzeri	213	15,3	Yüksek Lisans	77	5,5
Cinsiyet	f	%	Doktora	44	3,2
Kadın	642	46,1	Aylık Gelir Düzeyi	f	%
Erkek	750	53,9	1000 TL'den az	331	23,8

Medeni Durum	f	%	1000-1500 TL	316	22,7
Evli	1011	72,6	1501-2000 TL	380	27,3
Bekar	381	27,4	2001-2500 TL	139	10,0
			2501-3000 TL	107	7,7
			3000 TL'den fazla	119	8,5
Toplam Katılımcı				1392	100

Tablo 4 incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğunun 40-49 yaş aralığında, erkek, evli, ilkökul/ortaokul mezunu, 1501-2000 TL aralığında aylık kişisel gelire sahip kimseler olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, nostalji eğilimini ortaya koymak için kullanılan ölçekle daha rahat çalışabilmek adına ölçek, açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizinde diğer analizlerde olduğu gibi, değişkenlerin normal dağılıma sahip olması varsayımı bulunmaktadır. Literatürde, Likert tipi ölçeklerin kullanıldığı durumlarda söz konusu değişkenlerin normal dağılımdan sapma göstermesi beklenmektedir. Çalışmada kullanılan ölçekte yer alan 6 madde için Normal dağılım varsayımı Kolmogorov - Smirnov testi ile sınanmıştır. Test sonuçlarına göre ankette yer alan 6 maddenin hiçbirinin normal dağılmadığı görülmüştür. Literatürde, normal dağılım varsayımı sağlanmadığı durumlarda, faktör elde edilmesinde Temel Eksen yönteminin (Principal Axis Factoring- PAF) kullanılmasının daha doğru olacağı vurgulanmıştır (Costello ve Osborne, 2005: 2). Dolayısıyla, çalışmada normal dağılım şartı sağlanamadığından, PAF metodu kullanılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda ifadelerin tek faktör altında toplandığı gözlenmiş olup faktör yükleri ve bu faktörün varyansı açıklama yüzdesi ve güvenilirliği Tablo 5'te olduğu gibidir.

Tablo 5. Nostalji eğilimi ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları

Nostalji Eğilimi	
Maddeler	Faktör Yüğü
Nostalji sizin için ne kadar değerlidir?	0,769
Nostaljik deneyimleri aklınıza getirmek sizin için ne kadar önemlidir?	0,864
Kendinizi nostaljik hissetmek sizin için ne kadar önemlidir?	0,883
Nostaljik hissetmeye ne kadar eğilimsiniz?	0,832
Ne sıklıkla nostalji yaşıyorsunuz?	0,688
Genel olarak, nostaljik deneyimlerinizi ne sıklıkta aklınıza getirirsiniz?	0,761
Açıklanan Varyans (%)	70,064
Cronbach α Katsayısı	0,901

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Uyum Testi	0,854
Bartlett Test	Yaklaşık Ki-Kare
	Serbestlik Derecesi
	Anlamlılık
	6426,021
	15
	0,000

Tablo 5 incelendiğinde, KMO değerinin 0,854 ile istenen değer olan 0,50'in üzerinde olduğu görülmektedir (Hair vd., 2005). Yine Bartlett test değeri anlamlı olarak bulunmuştur ($p= 0,000$). Böylece eldeki verinin faktör analizi uygulanmasına elverişli olduğu ifade edilebilir. Analiz sonucunda nostalji eğilimine ilişkin ifadelerin tek faktör altında toplandığı, bu faktörün ise toplam varyansın % 70,064'ünü açıklayarak, tanımlayıcı nitelikteki araştırmalarda istenen % 60'luk değer üzerinde bir değer sağladığı görülmektedir. Faktörün güvenilirlik değerine bakıldığında ise güvenilirliğin 0,854 olduğu, bu nedenle yüksek güvenilirliğe sahip bir faktör olduğu ifade edilebilir (Kayış, 2008).

Hipotezleri test etmek için, ifadelerin hiçbirinin normal dağılmadığı ve varyanslarının homojen dağılmadıkları görüldüğünden, Kruskal-Wallis testi ve Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

Yaşın etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Yaşa göre Kruskal-Wallis testi sonuçları

Yaş	N	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Chi-Square	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (p)
20-29	283	567,58			
30-39	289	617,94			
40-49	348	642,15	135,449	4	0,000
50-59	259	811,74			
60 ve üzeri	213	923,05			
Toplam	1392				

Tablo 6'daki değerlere göre, katılımcıların yaşlarına göre nostalji eğilimleri arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Mean Ranks değerlerine göre; yaş arttıkça nostalji eğilim düzeyi de artmaktadır; 60 ve üzeri yaşta katılımcılar diğer katılımcılara göre daha fazla nostalji eğiliminde olan kimselerdir. Dolayısıyla bu sonuçlara göre bireyler yaşlandıkça nostalji eğilimleri de artmaktadır. Dolayısıyla H_1 'in doğrulandığı sonucuna varılmıştır.

Cinsiyetin bir etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları aşağıdaki tabloda (Tablo 7) sunulmuştur.

Tablo 7. Cinsiyetlerine göre katılımcıların Mann-Whitney U testi sonuçları

Cinsiyet	N	Mean Rank	Z değeri	Anlamlılık Düzeyi (p)
Kadın	642	710,01	-1,160	0,246
Erkek	750	684,94		

Tablo 7 incelendiğinde, cinsiyetin nostalji eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Buna göre, nostalji eğilimi kişilerin cinsiyetinden bağımsız gibi görünmekte ve H_2 reddedilmektedir.

Medeni durumun bir etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla da Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre medeni durumun nostalji eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8. Medeni durumlarına göre katılımcıların Mann-Whitney U testi sonuçları

Medeni Durum	N	Mean Rank	Z değeri	Anlamlılık Düzeyi (p)
Evli	1011	716,35	-3,001	0,003
Bekar	381	643,82		

Analiz sonuçlarını gösteren Tablo 8, araştırmaya katılan evli katılımcıların bekar katılımcılara göre daha fazla nostalji eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla H_3 doğrulanmıştır.

Eğitim seviyesinin nostalji eğilimi üzerinde bir etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla da Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Eğitim seviyesinin nostalji eğilimi üzerinde etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Analiz sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Eğitime göre Kruskal-Wallis testi sonuçları

Eğitim	N	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Chi-Square	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi (p)
İlkokul/Ortaokul	494	763,75			
Lise	409	621,41			
Önlisans	113	690,89	49,220	5	0,000
Lisans	255	748,64			
Yüksek Lisans	77	509,12			
Doktora	44	679,57			

Tablo 9’deki değerlere göre, katılımcıların eğitim durumlarına göre nostalji eğilimleri arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Mean Ranks

değerlerine göre; ilkokul/ortaokul mezunu olan katılımcılar diğer eğitim düzeyine sahip katılımcılara göre daha fazla nostalji eğiliminde olan kimselerdir. Dolayısıyla H_4 'ün doğrulandığı sonucuna varılmıştır.

Aylık kişisel gelir düzeyinin etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda aylık kişisel gelirin nostalji eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmuştur ($p<0,05$). Analiz sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Aylık kişisel gelire göre Kruskal-Wallis testi sonuçları

Aylık Kişisel Gelir	N	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Chi-Square	Serbestlik Dercesi	Anlamlılık Düzeyi (p)
1000 TL'den az	331	768,23			
1000-1500 TL	316	631,32	24,444	5	0,000
1501-2000 TL	380	676,55			
2001-2500 TL	139	663,99			
2501-3000 TL	107	700,96			
3000 TL'den fazla	119	767,76			

Tablo 10'daki Mean Ranks değerlerine göre; aylık kişisel gelirleri 1000 TL'den az olan katılımcılar diğer gelir düzeyine sahip olan katılımcılara göre daha fazla nostalji eğiliminde olan kimselerdir. Bunun yanında 3000 TL'den fazla aylık kişisel gelire sahip olan kimselerin nostalji eğilimleri 1000 TL'den az gelire sahip olanlarınkine oldukça yakındır. Sonuçlar H_5 'in doğrulandığını göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda, yaşın nostalji eğilimi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre; yaşlı insanlar gençlere göre, onlar geçmiş hakkında konuşmak için henüz yeterince uzun yaşamış olmadıklarından, daha fazla nostalji eğilimindedir; çünkü, çoğu durumda, nostaljik olaylar gençler için mevcut olan yeni bir deneyimi temsil etmektedir. Bu sonuç; nostaljinin sadece bireyin gerçekten yaşadığı dönemler, yani kişisel deneyimler (öyküsel değil) için hissedilebileceğini gösteren Davis (1979)'in bulguları ile uyumludur. Araştırma sonucu, Holbrook (1993)'ün yaş ve nostalji eğiliminin nostaljik tercih modellerinin

farklı yönleri olarak bağımsız çalışmakta olduğu çalışma bulgusundan farklı olarak; yaşın nostalji eğilimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu teyit eden Goulding (2001), Holbrook ve Schindler (2003) ve Lefi ve Gharbi (2011)'nin yaşın nostalji eğilimini açıkladığı bulgusunu destekler niteliktedir. Havlena ve Holak (1991) da çalışmalarında nostaljik duyguların yoğunluğunun yaşam boyunca farklı olduğunu ve nostaljinin yaşa çok bağlı olduğunu göstermişlerdir.

Diğer yandan, cinsiyetin nostalji eğilimi üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görülmüştür. Söz konusu araştırma bulgusu, Holbrook (1993)'un ve Lefi ve Gharbi (2011)'nin bu yöndeki bulgularıyla da uyum içindedir. Medeni durumun nostalji eğilimi bir etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, medeni durumun nostalji eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu; evli bireylerin bekar bireylere göre daha fazla nostalji eğiliminde olduğu görülmüştür.

Eğitim seviyesinin boyutlar üzerinde bir etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal-Wallis testi sonucunda ise; ilkökul/ortaokul mezunu olan katılımcılar diğer eğitim düzeyine sahip katılımcılara göre daha fazla nostalji eğiliminde olan kimselerdir. Aylık kişisel gelir düzeyinin etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, aylık kişisel gelirin nostalji eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Analiz sonucuna göre; aylık kişisel gelirleri 1000 TL'den az olan katılımcılar diğer gelir düzeyine sahip olan katılımcılara göre daha fazla nostalji eğilimi olan kimselerdir.

Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, 60 ve üzeri yaşta, evli, ilkökul/ortaokul mezunu ve aylık kişisel geliri 1000 TL'den az olanların diğer katılımcılara göre daha fazla nostalji eğilimi olan kimseler olduğu söylenebilir.

Tüm tüketici davranışları üzerinde yapılan araştırmalarda olduğu gibi, bu çalışmada elde edilen bulgular da bazı önemli kısıtlamalara tabidir. Araştırma, Trakya Bölgesindeki Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli il merkezlerindeki 20 yaş ve üzerindeki kişilerle sınırlandırılmış, bölgedeki ilçeler ve diğer bölge ve iller kapsam dışı bırakılmıştır. Bunun yanında, kullanılan verilerin kota örnekleme yöntemi ile toplanmış ve araştırmanın yalnızca Trakya Bölgesi'nde yapılmış olması, sonuçların genelleştirilebilirliğini sınırlamaktadır. Son olarak araştırma, ankette yer alan sorular ve anketi yanıtlayan tüketicilerin verdikleri cevaplar ile sınırlıdır. Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak varılan sonuç ve genellemeler, araştırmanın evreni için geçerlidir.

Gelecekte konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda, diğer bölgeleri de içerecek araştırmaların yapılması ve verilerin tesadüfi örnekleme yöntemi ile elde edilmesi sonuçların geneli yansıtmasına olanak sağlayabilecektir. Bunun yanında, gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı ölçekler kullanılabilir. Ayrıca, anket yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışma kapsamında geliştirilen modelin, gelecekte yapılacak deneysel araştırmalarda ele alınması da literatüre katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Baker, Stacey Menzel ve Patricia F. Kennedy. (1994). "Death By Nostalgia: A Diagnosis of Context-Specific Cases", *Advances in Consumer Research*, 21, 169-174.

Barrett, Frederick S., Grimm, Kevin J., Robins, Richard W., Wildschut, Tim, Sedikides, Constantine ve Petr Janata. (2010). "Music-Evoked Nostalgia: Affect, Memory, and Personality", *Emotion*, 10(3), 390-403.

Bartier, Anne- Laure. (2011). "“Things were beter before”: what is the power of nostalgia toward the brand?", *Louvain School of Management Working Paper Series*, 2011/11.

Costello, Anna B. ve Jason W. Osborne. (2005). "Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis", *Practical Assessment Research & Evaluation*, 10(7), 1-9.

Davis, Fred. (1979). *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*. New York: The Free Press.

Goulding, Christina. (2001). "Romancing the Past: Heritage Visiting and the Nostalgic Consumer", *Psychology & Marketing*, 18(6), 565-592.

Hair, Joseph F., Anderson, Rolph E., Tatham, Ronald L. ve William Black. (2005). *Multivariate Data Analysis*. 6th edition. New Jersey: Printence Hall.

Havlena, William J. ve Susan L. Holak. (1991). "“The Good Old Days”: Observations On Nostalgia and Its Role In Consumer Behavior", *Advances in Consumer Research*, 18, 323-329.

Hirsch, Alan R. (1992). "Nostalgia: A Neuropsychiatric Understanding", *Advances in Consumer Research*, 19, 390-395.

Holak, Susan L. ve William J. Havlena. (1998). "Feelings, Fantasies, and Memories: An Examination of the Emotional Components of Nostalgia", *Journal of Business Research*, 42, 217–226.

Holak, Susan L., Havlena, William J. ve Alexei V. Matveev. (2006). "Exploring Nostalgia in Russia: Testing the Index of Nostalgia-Proneness", *European Advances in Consumer Research*, 7, 195-200.

Holbrook, Morris B. (1993). "Nostalgia and Consumption Preferences: Some Emerging Patterns of Consumer Tastes", *Journal of Consumer Research*, 20, 245-256.

Holbrook, Morris B. ve Robert M. Schindler. (1991). "Echoes of the Dear Departed Past: Some work in Progress On Nostalgia", *Advances in Consumer Research*, 18, 330-333.

Holbrook, Morris B. ve Robert M. Schindler. (2003), "Nostalgic bonding: Exploring the role of nostalgia in the consumption experience", *Journal of Consumer Behavior*, 3(2), 107-127.

Hwang, Jinsoo ve Sunghyup Sean Hyun. (2013). "The impact of nostalgia triggers on emotional responses and revisit intentions in luxury restaurants: The moderating role of hiatus", *International Journal of Hospitality Management*, 33, 250-262.

Kayış, Aliye. (2009). Güvenilirlik Analizi. Şeref Kalaycı (Ed.). *Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde (ss. 403-424). 4. Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kessous, Aurélie. (2011). Nostalgia and Brand Management: A Semiotic Study. *7th Thought Leaders International Conference on Brand Management: 11-12 Mars - Lugano*.

Kessous, Aurélie ve Elyette Roux. (2010). "Brands Considered as "Nostalgic"; Consequences on Attitudes and Consumer-brand Relationships", *Recherche et Applications en Marketing*, 25 (3), 29-55.

Lefi, Leila ve Abderrazak Gharbi. (2011). "Nostalgia and Brand Attachment: Theoretical Framework and Application In The Case of A Tunisian Advertising", *Journal of Business Studies Quarterly*, 3(1), 187-200.

Reisenwitz, Timothy Harold. (2001). *Nostalgia Advertising: An Exploratory Study of Its Effectiveness and The Effect of Nostalgia Proneness*. Phd Dissertation, Cleveland State University, A.B.D.

Routledge, Clay, Arndt, Jamie, Sedikides, Constantine ve Tim Wildschut. (2008). "A blast from the past: The terror management function of nostalgia", *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 132-140.

Sarabi, Shiva. (2012). *The Influence of Nostalgia on Acculturative Stress in First Generation Iranians in The United States*. Phd Dissertation, Wright Institute Graduate School of Psychology, Berkeley, CA.

Sierra, Jeremy J. ve Shaun Mcquitty. (2007). "Attitudes and Emotions as Determinants of Nostalgia Purchases: An Application of Social Identity Theory", *Journal of Marketing Theory and Practice*, 15(2), 99-112.

Southampton Nostalji Ölçeği. (Mayıs 2014). Mayıs 2014 tarihinde http://www.southampton.ac.uk/nostalgia/materials/Southampton%20Nostalgia%20Scale%20_2_.pdf adresinden erişildi.

Stern, Barbara B. (1992). "Historical and Personal Nostalgia in Advertising Text: The Fin de siecle Effect", *Journal of Advertising*, 21(4) 11-22.

Türkiye İstatistik Enstitüsü. (Ağustos 2014). *2013 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sonuçları*. Ağustos 2014 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.

**KAYNAŞTIRMA KAPSAMINDA YETERSİZLİĞİ OLAN VE
OLMAYAN OKULÖNCESİ ÇOCUKLARINA VERİLEN SERAMİK
EĞİTİMİNİN ETKİLİLİĞİ**

*EFFECTIVENESS OF CERAMIC TRAINING GIVEN TO
PRESCHOOL CHILDREN WITH AND WITHOUT MENTAL DISABILITY*

**Emine ERATAY¹ Yasemin AYDOĞAN²
Melahat ALTUNDAĞ³ Mustafa URAL⁴**

*Geliş Tarihi: 18.10.2016 Kabul Tarihi: 30.05.2017
(Received) (Accepted)*

ÖZ:Seramik eğitimi sanat eğitiminin ayrılmaz bir parçası olarak, çocukların dil gelişimi, kas gelişimi, duygusal gelişim ve birlikte üretebilme becerilerinin kazandırılmasında önemli bir unsurdur. Bu bağlamda çalışmada, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi çocuklara verilen seramik eğitiminin etkililiği incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma grubunu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi anaokuluna devam eden 36 çocuk oluşturmuştur. Çocuklar tesadüfi yöntemle 18 deney, 18 kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmış ve her iki grupta da özel gereksinimli ikişer çocuk yer almıştır. Karma yöntem olarak desenlenen çalışmada nicel veriler; Kişisel Bilgi Formu, Descoeudres Lügatçe Testi (DLT) ve Peabody Resim-Kelime Testi (PRKT) ile toplanmıştır. Nitel veriler ise; odak görüşme ve çalışmaya katılan çocukların ailelerinden ve seramik eğitimi veren iki eğitimciden yarı yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Verilerin analizinde seramik eğitiminin çocukların dil becerilerine olan etkilerini test etmek amacıyla Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin İki Faktörlü ANOVA, deneysel işlemlerin kalıcılığını test etmek amacıyla İlişkili Örneklemeler İçin t-Testi, deney grubu ve kontrol grubundaki çocukların dil becerileri ile sınıf, cinsiyet, yaş değişkeni arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla İlişkisiz Örneklemeler İçin t-Testi ya da İlişkisiz Ölçümler İçin Mann Whitney U-Testi kullanılmıştır. Nitel verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonucunda seramik eğitiminin deney grubundaki çocukların dil becerilerinde kısmen artışa neden olduğu, ancak deney ve kontrol grupları arasında anlamlı fark gözlenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerle yapılan odak görüşmede; aileler çalışmadan çok memnun olduklarını, programın sürmesini istediklerini, hem yetersizliği olan hem de olmayan çocuklarına programın çok yarar sağladığını, çalışma sonundaki sergiden ve kaynaştırma kapsamındaki çalışmadan çok memnun olduklarını ve kaynaştırma kapsamında yeni sanat etkinlikleri içeren çalışmalar istediklerini belirtmişlerdir. Eğitimciler ise böyle bir çalışmada ilk kez bulduklarını, tüm çocukların kolayca kaynaştıklarını, yetersizliği olan ve olmayan çocukların yaratıcılıklarını sergilediklerini ve sonuçta her iki grupta da başarılı sonuçlar elde ettiklerini belirtmişlerdir.

¹ Doç. Dr. AİBÜ Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

² Prof. Dr. AİBÜ Eğitim Fakültesi Okulöncesi AD

³ Yrd. Doç. AİBÜ Güzel Sanatlar Fakültesi

⁴ Öğr. Gör. AİBÜ Güzel Sanatlar Fakültesi

Anahtar Kelimeler: Seramik eğitimi, kaynaştırma, okul öncesi eğitim

ABSTRACT:As an inseparable part of art education, ceramic training is an important element in language development, muscle development, emotional development and acquisition of the ability to produce together for children. In this context, this study aims at examining the effectiveness of ceramic training given to preschool children with and without mental disability. Study group consists of 36 children attending kindergarten of İzzet Baysal University. Children were divided randomly to groups with 18 in the experimental group and 18 in the control group and both groups each included 2 children with special needs. Quantitative data was collected in the study, which was designed with the mixed method, with Personal Information Form, Descoeudres Dictionary Test (DDT) and Peabody Picture Word Test (PPWT). Qualitative data was collected with the semi-structured interview from the families of children included into the study and two trainers giving ceramic training. The tests used in the study to analyze the data included Two-Factor ANOVA for Repeated Measures on One Factor to test the influence of ceramic training on language skills, Dependent Samples T-Test to test the permanence of experimental processes, Independent Measures T-Test or Independent Measures Man Whitney U-Test to test the relationship between language skills and the class/sex/age variable of children in the experimental group and the control group. Data was interpreted with content analysis upon evaluation of the interview records for social validity data were evaluated. It was concluded in the study that ceramic training resulted in a partial increase in the language skills of the children in the experimental group but a significant difference was not observed between the experimental group and the control group. Families stated in the focus group interviews that they were very happy with the program, that they wanted continuation of the program, that the program contributed greatly to both their children with and without deficiency, that they were very happy with the exhibition at the end of the program and the work in the scope of inclusion, and that they wanted activities in new art branches in the scope of inclusion again. Trainers stated that it was the first time that they participated in this kind of an activity, that all children socialized easily, that children with and without disabilities demonstrated their creativity and successful results were achieved in both groups.

Keywords: Ceramic education, inclusive education, preschool education.

GİRİŞ

İnsanoğlu ilkçağlardan günümüze kadar duygu ve düşüncelerini sanatın bütün dallarını kullanarak ifade etmiş; sanat hem öğrenme hem de gelişim sürecinin etkin bir yardımcı olmuştur (San, 1979). Sanat eğitimi, sanatın tüm dallarını kapsayarak bir eylemin duygu ve düşüncesini anlatabilmesini ve estetik bir seviyeye ulaşabilmesini amaçlamaktadır (San, 1985).

Sanat çalışmaları son yıllarda gerek normal gerekse özürlü çocukların eğitiminde gittikçe daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü sanat eğitimi erken yaşlardan itibaren tüm gelişim alanlarına önemli katkıda bulunmakta, daha sevgi dolu, rahat bir ortamda öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır (San, 1985). Sanat eğitimi okul öncesi dönemi için karmaşık görünmekle birlikte bu yaşta çocuklar için bir

oyun niteliğinde olmakta ve sanat etkinlikleri arasında yer alan boyama, kesme, yapıştırma, yoğurma, dans, drama ve özellikle yoğurma maddelerinden kil çocuk için doğal ve kolay uygulanabilen, çocuklarda güven ve tatmin sağlayan bir araç haline gelmektedir (Herman, 2008).

Sanat eğitimi çocukluktan başlayarak akıl yürütme, yaratıcılığı geliştirme ile bilişsel gelişime; alıcı ve ifade edici becerilerin desteklenmesi, sanatla ilgili kavramların adlandırılmasıyla dil gelişimine; paylaşma, işbirliği kurma, birlikte plan kurma, sözel iletişim, gruba uyum sağlama becerisini geliştirerek sosyal gelişime; duygularını fark edip ifade ederek, özsaygı, yeterlilik ve kendine güven duygularını geliştirerek duygusal gelişime destek sağlamaktadır (Kulaksızoğlu, 2003). Özellikle ileriki yaşamlarında bireylerin sağlıklı, mutlu, üretken olabilmeleri için okul öncesi dönemdeki sanat etkinliklerinin hazırlayıcı bir etkisi olmaktadır.

Sanatın bir dalı olan seramik kilin şekillendirilip, kurutulduktan sonra belli sıcaklıkta pişirilmesiyle ortaya çıkan dayanıklı bir ürün olup çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Seramik eğitimiyle bireyler görsel, işitsel ve diğer duyularına bağlı yaratma ve yargılama yetileri geliştirmekte, ilgi alanlarının farkına vararak bunu seramik kiline aktarmakta ve böylece mutlu olmaktadır (Erinç, 1988). Bu eğitim bireylerin iç dünyasını ortaya çıkarmakta ve çok yönlü gelişmesini sağlamaktadır. Çocuklar da seramik eğitimiyle birlikte üretebilme, bilgi becerilerini uygulayabilme, karar verme, özgür düşünebilme, disiplinli ve titiz çalışma, sorumluluk alabilme, iletişim kurabilme, grup halinde çalışabilme, kalıcı bilgiler edinme, öğrendiklerini hayal dünyasına aktarma, duygularını ifade edebilmeyi öğrenmektedir. Bu noktada sanatla öğrenme arasında bağ kurulmaktadır (San, 2004; Terwiel, 2010).

Ayrıca kil arkaik bir malzeme olarak beklenmedik çağrışımlarda buluşmaya yol açmakta; bilinçdışıdaki derinlikte kalmış anılar ve izleri bilinç öncesine getirmekte ve terapistler için çalışılmaya hazır bir içerik ortaya çıkarmakta; böylelikle heykel sanatı ile uğraşma bireylerde hem iyileştirme, hem de yaratma ve dışarıdan bakma olanakları getirmektedir. Sanat terapisinde heykel sanatı, bireysel ya da grup çalışmalarıyla sözlü dili kullanma sorunu olanlarda, üst düzey kişilik örgütlenmesi olan kişi ve gruplarda geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Bunun yanı sıra otizm, kronik psikotik bozukluklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olanlar için olduğu kadar, normal çocuk, genç ve yetişkinler için gelişimsel amaçlı çalışmalarda ve yaratıcılığın tetiklenmesinde verimli sonuçlar sağlanmaktadır (Eracar, 2013).

Seramik eğitimi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; çocuk sanat festivallerinde, çocuk dükkanları, tiyatro ve kahvehanelerde, farklı kültürlerin özelliklerinin öğretiminde çok farklı temalarla kil çalışmalarına rastlanmıştır (Sustar, 2005; Ramirez, 2010; Barmore, 2011; Feiner, 2011; Lilly, 2007). Gibson (2007) anaokulu öğrencileri ile bahçede gerçekleştirdiği çalışmada çay takımları

yapılarak sergilenmiş ve öğrenciler çalışmalarından büyük mutluluk duyarak aktif katılım göstermişlerdir. Pablo Picasso'nun ve kübizmin yer aldığı bir çalışmada ise, çamurla Picasso sitilinde kübizm portresi ve masklar yapılmış, çocuklar çalışmaları esrarengiz ve renkli bulduklarını belirtmişlerdir (Daddino, 2010). King (2008) çalışmasında okul öncesinde oyun malzemesi olarak seramik malzemeler kullanılırken, Gibson (2008) ilkokul öğrencileriyle seramik sanatçısı Beatrice Wood'tan ilham alarak çalışmalar yapmış, Blackwell (2012) ise ortaokul öğrencileriyle farklı kaseler yaparak karakterler yaratmış ve sonuçta tüm çalışmalarda yaratıcılıkları artan öğrenciler, güzel ürünler elde etmenin ötesinde çalışmalarından gurur duyduklarını belirtmişlerdir.

Ayancı (2006) 3-6 yaş okul öncesi çocuklarında seramik eğitiminin yeri, önemi ve yeterliliğini incelediği çalışmasında; seramik eğitiminin okul öncesi kurumlarında yaygın olmadığı ve gereken yeri alamadığı, çocukların kil ile doyumuna ulaştığı, çocukların ürünlerine biçim vererek kendilerini daha iyi ifade ettiklerini, sanatın önemini kavradıklarını, yaratıcılık ve estetik duyarlılıklarının geliştiğini; soyut-somut ilişkisini kurarak üç boyutlu nesnelere geliştirebildiklerini, kültürel değerleri tanıdıklarını ve yaptıkları ile gurur duyduklarını; bunun sonucunda seramik eğitimiyle bu yaş grubu çocukların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerinin sağlanabileceğini ortaya koymuştur. Coşkun (2007) ise 4 yaş grubundaki çocuklara uygulanan seramik eğitimi programında ürünlerin değerlendirilmesinde, eğitime katılan çocukların puanlarının yüksek olduğunu saptamıştır.

Paksoy (2003) 8-12 yaş zihin engelli çocukların resim iş eğitimi çalışmasında ilgi ve algıları dağınık olan bu çocukların, resim-iş çalışmalarına ilgi gösterdikleri, diğer derslere göre bu derse daha fazla katıldıkları, duygu ve düşüncelerini resim-iş çalışmaları sayesinde daha kolay ifade ettikleri gözlemiştir. Ayrıca resim-iş eğitiminin kişilik kazanımı, el-göz koordinasyonunu geliştirme, görsel algı ve kavram eğitiminde önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Zihin engelli gençlerle başka bir resim çalışmasında Ertok Atmaca (2014) bu gençlerin resimlerini çözümlenmiştir. Çalışmalar sonucunda zihin engelli gençlerin resim çalışmalarına yoğunlaştıkları ve tamamladıkları, yönergeleri aynen uyguladıkları, zengin hayal gücü sergiledikleri, belleklerini resme bağımsız olarak geçirebildikleri, resimlerinde ilginç detaylara rastlandığı ve bu gençlere zaman, yer, olanaklar, doğru yönlendirme ve ödüllendirme sağlandığında ifade yeteneklerinin inanılmaz derecede geliştiğini saptamıştır.

Vuran, Vuran & Baker (2001) zihinsel engelli çocukların toplumsal yaşama hazırlanmasında ince kas becerilerinin, yaratıcılıklarının geliştirilmesi, el-göz koordinasyonlarının sağlanması ve el becerilerini geliştirilmesi amacıyla seramik eğitimi çalışmaları gerçekleştirmiştir. Katılımcı öğrenciler görüşlerinde, seramik atölyesine gelmeyince atölye çalışmasını özlediklerini, çamuru ve çamurla

oynamayı çok sevdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmanın bu öğrencilerin temel seramik becerilerini kazanabileceklerine ilişkin olumlu ipuçları verdiği, öğrencilerin atölyede yaptıklarından çok keyif aldıkları ve becerileri geliştikçe çocukların kendilerine güvenlerinin arttığı saptanmıştır.

Köse (2006)'nin özel gereksinimli çocuklarla yaptığı çalışmada, seramik eğitiminin çocuklarda olumlu davranış değişikliği yarattığı, eğitim sayesinde kendini daha iyi hisseden çocukların ifade becerilerinin geliştiği gözlenmiştir. Vuran (2008) ise artan ipucu ile öğretimin, otistik bireylerde kilden sepet yapma becerisinin öğretiminde etkili olduğunu saptamıştır.

Müzik, resim, edebiyat, tiyatro ve sinema, dans ve hareket gibi sanatın farklı dallarıyla çalışan Eracar (2013) 2009 yılı entegrasyon kampında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi öğrenci seramik topluluğu ve otistik gençlerle ortak çalışmasında ve Ankara'da sanatla terapi eğitim gruplarında seramik çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalarda kilin iyileştirici bir etkisinin olduğu, çalışmaların katılımcıların yaratıcılıklarını artırdığı saptanmıştır. Katılımcılar bu çalışmayla, hayal güçlerinin geliştiğini, tüm düşüncelerini çevrelere ve işlerine daha iyi yansıtılabildiklerini, sakin ve sabırlı olmayı öğrendiklerini belirtmişlerdir (Eracar, 2013).

İlköğretim okullarına yönelik seramik eğitimi çalışmasında Kaçar (2010), seramik eğitiminin hazırlanan uygun bir programla ilköğretim düzeyinde verilebileceğini, çocukların seramikle ilgilenebilecekleri ve bu yolla meslek edinebileceklerini savunmaktadır. Yine ilköğretim birinci kademe üçüncü sınıf öğrencilerinin sanat eğitiminde üç boyutlu seramik çalışmalarının gerekliliğine yönelik incelemesiyle Öztürk (2006) geleneksel öğretim yöntemiyle yaptırılan seramik çalışmalarının, öğrencilerin başarılarına, derslere ilgilerine, yaratıcılıklarının gelişimine ve bilgilerinin kalıcılığına olumlu etki ve katkı sağladığını saptamıştır. Ayrıca, Aids, kanser hastaları ve özel gereksinimli çocuklarla da seramik çalışmaları ile motivasyon ve farkındalık sağlanmaya çalışılmıştır (Art & activities, March, 2005). Tüm bu başarılı çalışmaların aksine Salderay (2001) zihin engelli bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin çalışmalarında sanat eğitimine yeterince yer vermeyip, bu alanı kullanımlarının yeterli düzeyde olmadığını saptamıştır.

Yapılan araştırmalarda da görüldüğü gibi seramik eğitimi, insanın iç dünyasını ortaya çıkarmada ve çok yönlü gelişmesinde gerekli bir sanatsal etkinlik olarak ortaya çıkmakta ve erken yaşlardan itibaren çocuğun bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimini desteklemektedir. Ancak hem yetersizliği olan hem de olmayan çocuklar için sanat çalışmaları bu denli önemli iken, farklı eğitim kademelerinde her iki gruba yönelik sınırlı sayıda sanat çalışmasına rastlanmıştır. Bu nedenle çalışmada, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi çocuklara

birlikte verilen seramik eğitiminin etkililiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Seramik eğitimine katılan zihinsel yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi çocukların;

• Dil gelişimleri uygulanan işlemlerin etkisine bağlı olarak deney sonrasında böyle bir eğitime katılmayan çocuklara göre anlamlı bir şekilde yüksek midir?

• Deney sonrasında kazandıkları dil becerileri ile dört hafta sonra ölçülen beceriler arasında anlamlı fark var mıdır?

• Çocukların dil becerilerindeki erişimleri (öntest-sontest) arasında cinsiyete göre anlamlı fark var mıdır?

2. Seramik eğitimine ilişkin eğitimci görüşleri nelerdir?

3. Seramik eğitimine ilişkin ailelerin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmada nicel ve nitel verilerin birlikte toplandığı karma yöntem kullanılmış ve çalışma grubunu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi anaokuluna devam eden 36 çocuk oluşturmuştur. Çocuklar tesadüfi yöntemle 18 deney, 18 kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmış ve her grupta özel gereksinimli ikişer çocuk yer almıştır. Yetersizliği olan ve kaynaştırma kapsamında farklı okullarda eğitim alan çocuklardan biri; otistik ve konuşma engelli, diğeri ise hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bir çocuktur. Kontrol grubunda yer alan yetersizliği olan çocuklardan biri; otistik ve konuşma engelli, diğeri ise hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bir çocuk olarak eşlenmiştir. Deney grubunda yer alan 18 çocuğa proje kapsamında iki öğretim üyesi rehberliğinde seramik eğitimi verilmiştir. Seramik eğitimi iki grup halinde haftada bir saat şeklinde düzenlenmiştir. Seramik eğitim programı; seramik alanında uzman iki eğitimci tarafından hazırlanmış ve program oluşturulduktan sonra okul öncesi, özel eğitim ve sanat alanı uzmanlarından uzman görüşü alınmıştır. Seramik çalışmaları araştırmanın gerçekleştirildiği anaokulunun atölye sınıfında gerçekleştirilmiştir. Seramik eğitim programı öncesinde özel eğitim alan uzmanı olan araştırmacı tarafından yetersizliği olmayan çocuklarla simülasyon çalışmaları yapılmıştır.

Örnekleme dahil edilen deney ve kontrol grubundaki çocukların cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Dahil Edilen Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet Grup	Kız		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Deney	11	61.1	7	38.9	18	100.0
Kontrol	9	50.0	9	50.0	18	100.0

Tablo 1 incelendiğinde, deney grubunun %61.1'inin kız, %38.9'unun erkek; kontrol grubunun ise % 50'sinin kız, % 50'sinin erkek olduğu görülmektedir. Deney grubunda iki erkek ve kontrol grubunda bir kız, bir erkek olmak üzere ikişer kaynaştırma öğrencisi yer almıştır. Deney ve kontrol grubundaki çocukların tümü 5-6 yaş grubundadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, çocuklar ve anne babaları hakkında bilgi toplamak için “Kişisel Bilgi Formu” ve çocukların dil gelişim düzeylerini ölçmek için Lügatçe ve Dil Testi ile Peabody Resim Kelime Testi kullanılmıştır. Ayrıca çocukların aileleriyle odak görüşme ve projede seramik çalışmalarını yürüten iki öğretim üyesiyle görüşme yapılmıştır.

Lügatçe ve Dil Testi (LTD)

Asıl formu Limbosh ve Wolf tarafından 1968 yılında geliştirilmiş olan test, 1976 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır. Uğurel-Şemin başkanlığında yapılan ön çalışmada Türk Kültürüne uymayan objelerin resmi değiştirilmiştir (Erdoğan et al., 2005). Dil yeteneği ve kelime bilgisini ölçen test dört-altı yaş arası çocuklara uygulanmaktadır. Uygulamada zaman sınırlaması olmayan test, iki alt testten oluşmakta ve toplam 42 maddesi bulunmaktadır (Öner, 2006).

Peabody Resim-Kelime Testi (PRKT)

Dunn tarafından 1965 yılında geliştirilen Peabody Resim-Kelime Testinin asıl formu İngilizcedir ve 1974 yılında Katz, Önen, Demir, Uzlukeya ve Uludağ tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır (Öner, 2006). İki-oniki yaşlar arasında çocuklara uygulanan testte zaman sınırlaması yoktur. On-onbeş dakikada cevaplanabilen test bireysel olarak uygulanmaktadır. Testin kapsamında resimlerle kelime gelişimini saptamayı amaçlayan sorular yer almaktadır. Her biri dört resimden oluşan 100 kart ve kayıt formundan oluşmaktadır (Erdoğan, vd., 2005).

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde; frekans, yüzde, aritmetik ortalama gibi betimsel istatistiklerin yanı sıra, araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla parametrik ve parametrik olmayan istatistikler (Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin İki Faktörlü ANOVA, Mann Whitney U-Testi, İlişkili

Örneklemler için t-Testi) kullanılmıştır. Nitel verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Okul öncesi dönemde seramik eğitimi ile kaynaştırma eğitimi uygulamalarının çocukların dil gelişimlerine etkisinin olup olmadığını saptamak amacıyla yürütülen araştırmada deney grubuna uygulanan ön testler eğitimden bir hafta önce, son testler ise iki aylık eğitim süreci sonunda uygulanmıştır. Kontrol grubuna da deney grubu ile paralel tarihlerde öntest ve sontest ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Bulgular aşağıdaki başlıklar altında özetlenmiştir.

- Seramik eğitim programının etkisi
- Deney grubuna dahil edilen çocukların dil testlerinden elde ettikleri puanlar ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişki
- Projedeki eğitimcilerin seramik eğitimine ilişkin görüşleri
- Ailelerin seramik eğitimine ilişkin görüşleri

Seramik eğitim programının etkisi (öntest-sontest).

Örnekleme dahil edilen çocukların Lügatçe ve Dil Testinden (LDT) aldıkları öntest-sontest ortalama puan ve standart sapma değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. *Örnekleme Dahil Edilen Çocukların LDT Ortalama ve Standart Sapma Değerleri*

GRUP	ÖN TEST			SON TEST		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney	18	26.88	4.28	18	33.27	3.33
Kontrol	18	24.61	8.82	18	27.77	6.88

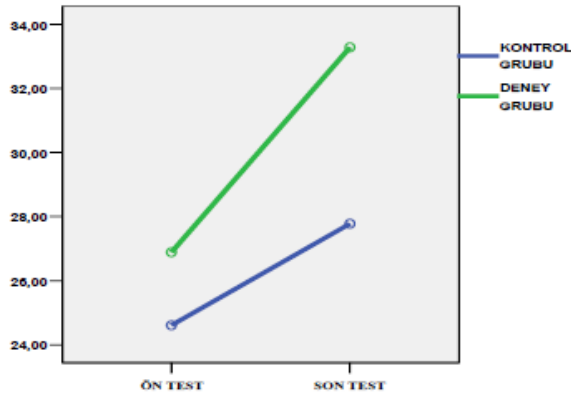
Tablo 2 incelendiğinde, deney grubundaki çocukların ön test ortalama puanı $\bar{x}=26.88$ iken, bu oranın son testte $\bar{x}=33.27$ ’ye yükseldiği görülmektedir. Kontrol grubundaki çocuklar ise ön testte $\bar{x}=24.61$ ve son testte $\bar{x}=27.77$ puan elde etmişlerdir. Tabloya göre son testte seramik eğitim programına katılan çocukların LDT puanlarında önemli bir artışın olduğu gözlenmektedir.

LDT puanlarında deney öncesinden sonrasına gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin iki faktörlü ANOVA sonuçlarına bakıldığında; çocukların uygulanan eğitim programlarına ilişkin tekrarlı ölçümlerinde gözlenen değişimin, işlem grupları arasında anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği görülmektedir [$F_{(1,34)}=1.303, p>.05$].

Bu bulgu, seramik eğitim programına katılan çocukların, LDT puanlarında deney öncesinden sonrasına gözlenen değişimin, kontrol grubundaki çocukların LDT puanlarında gözlenen değişimden istatistiksel olarak farklı olmadığını göstermekle birlikte, deney grubu ortalamasında gözlenen değişim dikkati

çekmektedir. Seramik eğitim programının süresinin iki ay ve haftada bir saat ile sınırlı olmasının istatistiksel sonuçlara üzerinde etkili olabileceği düşünülmüştür.

Grupların LDT ön test-son test puanlarındaki değişim çizgi grafiğinde görülmektedir (Şekil 1)

Şekil 1. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Yöntem ve Grup Eksenli Çizgi Grafiği

Örnekleme dahil edilen çocukların Peabody Resim Kelime Testinden aldıkları öntest-son test ortalama puan ve standart sapma değerleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Örnekleme Dahil Edilen Çocukların Peabody Resim Kelime Testi Sonuçları Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

GRUP	ÖN TEST			SON TEST		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney	18	63.55	7.79	18	73.54	10.41
Kontrol	18	63.00	11.17	18	68.16	9.26

Tablo 3 incelendiğinde, deney grubunda Seramik Eğitim Programına katılan çocukların ön test puanlarının \bar{x} =63.55, son test puanlarının \bar{x} =73.54; kontrol grubunda geleneksel eğitim programına katılan öğrencilerin ortalama puanlarının ön testte \bar{x} =63.00, son testte \bar{x} =68.16 olduğu görülmektedir. Tabloya göre, hem deney hem de kontrol grubunun Peabody Resim Kelime Testi puanlarında deney öncesinden sonrasına önemli bir artış gözlenmiştir.

Deney öncesinden sonrasına gözlenen bu değişmelerin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin iki faktörlü ANOVA sonuçları incelendiğinde, deney ve kontrol grubu ile ön test-son test faktörlerinin Peabody Resim Kelime

Testi puanlarındaki ortak etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur [$F_{(1,34)}=3.059$, $p>.05$].

Her iki grubun LDT puanlarında ön testten son teste olan değişim Peabody Resim Kelime Testi puanlarında da ortaya çıkmış ve gruplarda son test ölçümlerde büyük bir puan artışı gözlenmiştir. Bununla birlikte deney grubunda gözlenen yüksek başarı dikkat çekicidir.

Grupların Peabody Resim Kelime Testi ön test-son test puanlarındaki değişim çizgi grafiğinde görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Örneklem Dahil Edilen Çocukların Yöntem ve Grup Eksenli Çizgi Grafiği

Bu bulgulara göre, özellikle seramik eğitim programına katılan deney grubundaki çocukların Lügatçe-Dil Testi ve Peabody Resim Kelime Testlerinde son testlerde daha başarılı oldukları gözlenmektedir. Bu durumda sadece iki ay süre ile uygulanan eğitim programının çocuklara, dil becerileri konusunda daha iyi deneyimler kazandırdığını söylemek mümkündür.

Deney grubundaki çocukların ön test-son test puanları karşılaştırıldığında ortalama puanları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkili örneklem için t-testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Örneklem Dahil Edilen Çocukların Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının t- Testi Sonuçları

Ölçekler	ÖLÇÜM	N	\bar{x}	S	d	t	P
Lügat ve Dil Testi	Ön Test	8	26.88	4.28	1	6.428	.000
	Son Test	8	33.27	3.33	7		
Peabody Resim Kelime Testi	Ön Test	8	63.55	7.73	1	5.628	.000
	Son Test	8	73.54	10.45	7		

P>.01

Tablo 4 incelendiğinde, deney grubuna dahil edilen çocukların hem Lügatçe ve Dil Testi puanlarında [$t_{(18)}=6.428, p<.01$], hem de Peabody Resim Kelime Testi puanlarında [$t_{(18)}=5.628, p<.01$] ön testten son teste önemli bir artış gösterdiği gözlenmiş ve her iki testte de ölçümler arasındaki bu farklılığın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu saptanmıştır.

Deney grubuna dahil edilen çocukların dil testlerinden elde ettikleri puanlar ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişki

Tablo 5'te deney grubundaki çocukların dil testlerinden elde ettikleri eriş (sontest-öntest) puanlarının cinsiyet değişkenine göre Mann Whitney U-testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 5. Deney Grubu Erişi (Son Test-Ön Test) Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Lügatçe ve Dil Testi					
Kız	12	10.00	90.00	36.000	.681
Erkek	5	9.00	81.00		
Peabody Resim Kelime Testi					
Kız	12	9.28	83.50	38.500	.860
Erkek	5	9.72	87.50		

Seramik Eğitim Programına katılan çocukların dil testlerinden elde ettikleri eriş (sontest-öntest) puanlarında cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık ($U=36.000, U=38.500, p>.05$) olmadığı Tablo 5'ten anlaşılmaktadır. Bu bulgular, cinsiyetin çocukların dil gelişim düzeylerinde etkili bir faktör olmadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte sıra ortalamaları dikkate alındığında; Lügatçe ve Dil Testinden kız

çocukların ön testten son teste olan erişim puanlarının daha yüksek olduğu; Peabody Resim Kelime Testinde ise erkek çocukların erişim puanlarının kız çocuklardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Projedeki eğitimcilerin seramik eğitime ilişkin görüşleri:

1.Eğitimci:

“Araştırmada deney grubu çocuklar iki gruba ayrılarak, küçük grup çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu sayede eğitimci ve öğrencilerin daha yoğun iletişim kurmaları ve her grupta bir özel eğitim gereksinimi olan çocuğun bulunması sağlanmıştır. Çalışmanın ilk haftasında çocuklarla tanışıldıktan sonra neler yapılacağı açıklanmış ve onların seramik çamuru ile tanışmaları sağlanmıştır. Okul öncesi eğitiminde çocuklar oyun hamurunu sıkça kullandıkları için yoğurma, oynama ve şekil verme konusunda sorun yaşanmamıştır. Ancak seramik çamurunun oyun hamurundan farklı olduğunu keşfeden çocuklardan bazıları çamura dokunmak istememiştir. Çocuklar bir süre çamurla oynadıktan sonra onlara istedikleri bir şeyi yapmaları söylenmiş ve şekil verme süreçleri gözlenmiştir. Bazı çocukların yaptıkları çalışmaların üç boyutlu değil iki boyutta düzlemde kaldığı gözlenmiştir. Normal çocukların, özel eğitim gereksinimi olan çocuğu aralarına aldıkları kaynaştıkları, ancak konuşma problemi olan çocuğun başlangıçta gruba uyum sağlayamadığı, ancak söyleneni uygulamaya çalıştığı ve yaratıcı hayal gücünün yüksek olduğu gözlenmiştir.

Daha sonraki haftalarda ise çalışma planında yer alan konuyla ilgili önce çocuklara bilgi verilmiş ve sonra konuya uygun olarak çamuru şekillendirmeleri istenmiştir. İlk hafta çamura dokunmak istemeyen ya da zevk almayan çocukların daha sonraki haftalarda çamuru isteyerek ellerine aldıkları ve şekillendirdikleri görülmüştür. Gruplar içerisinde yetenekli, yaratıcı çocukların olduğu tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra yaratıcı olmayıp sadece arkadaşının yaptığını kopyalayan çocuklarda gözlenmiştir. Çocuklara çamurla yaptıkları çalışmaların kurduğu gösterilmiş, yaş ve kuru arasındaki farklar anlatılmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalar pişirilmiştir. Çalışmasının piştiğini gören çocukların, mutlu oldukları gözlenmiştir. Renklendirme aşamasında her çocuk pişmiş olan çalışmasını keyifle boyamıştır.

Proje kapsamında ortaya çıkan çalışmalar sırasıyla yapılarak sergilenmiştir. Ailelerinin katıldığı sergi de çocuklar, resim dışında başka bir işle uğraşmaktan ve ortaya çıkardıkları çalışmalarını sergilemekten gurur duymuşlardır. Özel eğitim gereksinimi olan iki çocuğunda kendine güveninin geldiği, özellikle konuşma problemi olan çocuğun konuşmaya yönelik tavırlar sergilediği, yaptığı çalışmalarını ailesine ve diğer konuklara anlatmak istediği gözlenmiştir.”

Sonuç olarak; proje kapsamında yapılan seramik eğitiminin hem normal çocuklar, hem de özel eğitim gereksinimi olan çocuklar için farklı bir etkinlik olması nedeniyle yararlı olduğu ve psikomotor becerilerinin yanı sıra, çocukların

görsel algılarını güçlendirdiği, özellikle dil becerilerini ve hayal güçlerini desteklediği gözlenmiştir.

2.Eğitimci:

“Proje kapsamında okul öncesi çocuklara verilen seramik eğitiminin üniversite öğrencilerine seramik eğitimi vermektten çok daha zor ve farklı bir tecrübe olduğu görülmüştür. Bunun en büyük nedeni okul öncesi çocukların algılarının üniversite öğrencilerine göre daha farklı olmasıydı. Küçük çocukların dikkatlerini çekebilmek ve bir konu üzerine uzun süreli konsantrasyonlarını sağlayabilmek oldukça zordu. Bir çocuk grubuna hitap ederken hepsinin bahsedilen konuyu algılayabilmelerini sağlamak için adeta çocuklarla çocuk olmak gerekti. Bu süreçte okul öncesi çocuklara eğitim veren sanat eğitimcilerinin küçük yaş grubu çocuklarla çalışma konusunda eğitim almalarının çok yararlı olacağı tespit edilmiştir.

Seramik eğitimi sürecinde; çocukların ilgisini çekme, bireysel ve grup ilişkilerini destekleme, olumsuz psikolojik etkenleri ortadan kaldırma ve bireysel olarak eğitimden azami ölçüde yarar sağlanmasına özen gösterilmiştir. Bu anlamda 18 kişi olan grubun ikiye bölünmesi ve her grupta 8 çocuğun bulunması yararlı olmuştur.

Süreç içinde öğrenci gruplarında yer alan özel gereksinimi çocukların hayal güçlerini kullanarak çamuru şekillendirme konusunda kendi yaşatlarından çok geri kalmadıkları, hatta bazı konularda daha başarılı oldukları gözlenmiştir.”

Ailelerin seramik eğitimine ilişkin görüşleri:

Ailelerin konuya ilişkin görüşlerini almak amacıyla odak grup görüşmesi yapılmıştır. Görüşmede, yetersizliği olmayan beş, yetersizliği olan iki çocuğun ebeveyni olmak üzere toplam 7 katılımcı yer almıştır. Özel eğitim uzmanı olan araştırmacının rehberliğinde gerçekleştirilen odak grup görüşmesi, seramik eğitiminin verildiği okul öncesi eğitim kurumunda, öğle arasında yaklaşık 45 dk. sürmüştür. Katılımcıların izni ile ses kaydı alınmış ve alınan ses kayıtlarının dökümü yapılmıştır. Görüşme sorularının hazırlanmasında pilot çalışma yapılmış ve bir çocuk gelişimci, bir özel eğitimci ve bir seramik uzmanın uzman görüşüne başvurulmuştur. Görüşme sonrasında ise ses kayıtları ve dökümü, iki eğitimci tarafından kontrol edilmiş ve iki uzman arasında % 100 görüş birliği sağlanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Odak grup görüşme bulguları aşağıda özetlenmiştir.

1. Okul öncesi sanat çalışmaları hakkında aileler ne düşünmektedirler?

Yetersizliği olan çocukların aileleri seramik eğitiminin çocuklarını çok mutlu ettiğini ve sosyalleştirdiğini belirterek, bu ve benzer çalışmaların devam etmesini arzuladıklarını ifade etmişlerdir. Yetersizliği olmayan çocukların aileleri de; seramik eğitiminde çocuklarının çok eğlendiklerini, özellikle ürün yaratma ve sergileme sürecinde çocuklarının özgüvenlerinin, ifade etme becerilerinin

geliştiğini ve sanat çalışmalarına olan ilgilerinin arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim programı sayesinde çocuklarının kendileriyle paylaşımlarının arttığını, süreçten kendilerinin de zevk aldıklarını ve çalışmaların devam etmesini arzuladıklarını dile getirmişlerdir.

Ailelerin görüşleri incelendiğinde, hem çocukların hem de ailelerin eğitim sürecindeki etkileşimlerden önemli kazanımlar elde ettikleri, bu ve benzeri çalışmaların okul öncesi eğitim kurumlarında sürekli olmasını istedikleri görülmektedir. Özellikle ürünlerin sergilenmesinden tüm katılımcıların büyük keyif aldıkları belirlenmiştir.

Ayancı (2006) tarafından okul öncesi çocuklarla yapılan sanat çalışmasında, çocukların kil ile doyumuna ulaştığı, kendilerini daha iyi ifade ettikleri, yaptıkları ile gurur duydukları ve bu sayede çok yönlü gelişimlerinin desteklendiği saptanmıştır. Çalışmada, seramik eğitimi ve farklı sanat çalışmalarının kurumlarda düzenli olarak sunulması talepleri de Ayancı (2006)'nın seramik eğitiminin okul öncesi kurumlarında yaygın olmadığı bulgusunu destekler niteliktedir.

2. Aileler çocuklarının gelişimine seramik çalışmasının katkıları hakkında ne düşünmektedirler?

Konuşma problemi olan özel gereksinimli çocuğun ailesi, çocuklarının seramik eğitimi sonrasında kendini daha rahat ifade ettiğini ve çevresindeki bireylerle iletişiminin daha olumlu hale geldiğini, el becerilerinin geliştiğini belirtmiştir. Diğer özel gereksinimli çocuğun annesi de aynı şekilde çocuğunun el becerilerinin geliştiğini, kendine güveninin arttığını ve bu durumun kendilerini de mutlu ettiğini belirtmişlerdir. Her iki çocuğun ailesi de çalışma sürecinde çocuklarının çok eğlendiklerini ve sosyalleştiklerini dile getirmişlerdir.

Diğer ebeveynler çalışmanın çocuklarına katkılarını aşağıdaki şekilde özetlemişlerdir.

- Kendine güveni gelişti. Sabahları uyanmada zorluk yaşıyordu, seramik çalışmasının olduğu günler daha istekli olarak geldi, çalışmaları daha disipline oldu.

- Sergide bizimle eserlerini paylaşmaları kişilik patlaması oluşturdu. Keşke, hep bu tür çalışmalar olsaydı, zira bu yıl çocuğumun okul öncesindeki son senesi.

- İçe kapanık, sessiz, sakın bir çocuktu, kendini ifade edemiyordu. Ama bu çalışmaların olması onu mutlu etti, artık kendini daha kolay ifade etmeye başladı. Yaptıklarının sergilenmesi de hem onun hem de bizim hoşumuza gitti. Sonuçta çalışmanın, sosyalleşme ve özgüven konusunda çok önemli katkıları oldu.

- İlk başta çamurla oynamak çok ilgisini çekti, ona şekil vermek, ürün oluşturmak onun için çok eğlenceliydi. Daha güvenli oldu. Yaptığı çalışmalarla gurur duydu ve burada paylaşmayı öğrendi.

- İlk defa uzun vadeli bir çalışmaya katıldı ve ürünlerini sergiledi. Bir eser ortaya koymanın mutluluğunu ve gururunu yaşadı.

- Sanata meraklıdır, ama işbirliği yaptığını görmek beni mutlu etti.

Ailelerin seramik eğitiminin katkıları yönündeki görüşleri incelendiğinde, eğitimin yetersizliği olan çocukların özellikle dil, iletişim ve el becerilerini; yetersizliği olmayan çocukların ise özgüvenlerini, dil ve sosyal gelişimlerini desteklediği ifade edilmiştir. Benzer görüşler sergileyen ailelerin tümü, hem çocuklarının hem de kendilerinin süreçten mutlu olduklarını ve çocukları üzerinde eğitimin olumlu katkıları yarattığını dile getirmişlerdir.

Kulaksızoğlu (2003) ve San (2004)'in yaptıkları araştırmalarda sanat çalışmalarının iletişim, ifade edici dil ve özgüven gelişimini desteklediğine ilişkin bulguları bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Çocukların çalışmalar esnasında işbirliği yapması Terwiel (2010)'in seramik eğitiminin dili ve terimleri doğru kullanma ve işbirlikçi öğrenmeyi sağlaması, çocuğun kendine güven duymasına teşvik etmesi görüşleriyle paralellik göstermektedir. Çalışmanın yetersizliği olan çocuklarda başarıya ulaşması Eracar (2013)'in seramiğin yetersizliği olan bireylerde iyileştirici etkisi ve gelişimsel amaçlı olması bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Gibson (2007), Blackwell, (2012) ve Ayancı (2006)'da çalışmalarında seramikle çalışmanın çocukları doyuma ulaştırdığını ve ürün sergilemenin çocukları motive ettiği bulgusuna ulaşmışlardır. Yine benzer çalışmalar sonucunda Paksoy (2003) seramikle çalışmanın kişilik gelişimine, özgüvene katkı getirdiğini belirtirken, Ertok Atmaca (2014) bu çalışmaların özellikle el becerilerini geliştirdiğini, Köse (2006) ise olumlu davranış değişikliği yarattığını vurgulamıştır.

3. Çocukların çalışma hakkında ailelerle paylaşımları nelerdir?

Konuşma problemi olan çocuğun ailesi bu konudaki görüşlerini “Çalışmada bir saat yapılmış. Oğlumda arkadaşının yaptığı saati incelemiş ve arkadaşının yaptığı rakamlar güzel olduğu için saatini çok beğendiğini söylemiş. Beğenisini ifade etmesi beni mutlu etti” şeklinde ifade etmiştir. Diğer çocuğun ailesi ise; “Babasına müjdeli haber verir gibi her gün ne yaptığını hemen söyledi. Onunla paylaşımlarımız arttı ve bu da bizi çok mutlu etti” demiştir.

Diğer ebeveynler de;

- “Çalışmalarını bazen paylaştı, paylaşmadığı zaman da oldu. Özellikle sürprizlerini paylaşmadı. Çoğu zaman neler yaptıklarını ayrıntılı olarak anlattı. Sürprizlerini görünce bizde heyecanlandık.”

- “Seramik çalışmasından ilk başta haberdar değildik, yani bu konuda yoğunlaşacağını düşünmemiştik. Ancak son günlerde ve sergide çalışmalarını daha ayrıntılı anlattı. Yanlışlıkla kendine ait olmayan bir ürün verilmiş, hemen bu çalışmanın kendinin değil, başka arkadaşına ait olduğunu söyledi. Üç yıldır ilk kez bu kadar istekli olarak çalıştığını gördük.”

- “Benim iki oğlum çalışmaya katıldı. İkisi de çalışma konusunda bilgi vermediler. Sadece okulda seramik yaptık diye bir kez söylediler. Evde dikkat

konusunda sorunları vardı. Çalışma özellikle bu konuda yoğunlaşmalarına yardımcı oldu. Şu anda dikkat dağınıklığı konusunda bir sorun yaşamıyoruz.”

4. Ailelerin yetersizliği olan çocukların çalışmaya katılımı ve sorunlarla ilgili görüşleri nelerdir?

Özel eğitim gereksinimli çocukların aileleri çalışmaya katılımında herhangi bir sorun yaşamadıklarını, aksine çalışmanın okul öncesi eğitim kurumunda olmasından dolayı buradaki eğitim ortamlarından da yararlandıklarını belirtmişlerdir. Diğer aileler ise misafir öğrencilerin çalışmaya katılımı ile ilgili hiçbir sorun yaşamadıklarını, çocuklarının da bu konuda kendilerine fazla bilgi vermediklerini belirtmişlerdir.

Çalışma grubuna dahil edilen çocukların, sadece seramik eğitiminde misafir arkadaşlarıyla bir arada olmalarının ve çalışmada genellikle bireysel çalışmalara odaklanmalarının iki grup arasındaki etkileşim düzeyini azalttığı gözlenmiştir. Ancak seramik eğitiminde yer alan her bir etkinlikte çocukların yerleri değiştirilerek, karşılıklı iletişim ve etkileşimin artırılmasına çalışılmıştır.

Ailelerin görüşlerinden yola çıkılarak yetersizliği olan ve olmayan öğrenciler arasında bir sorun yaşanmamıştır, ancak çok fazla iletişim ve etkileşim olmamıştır. Çalışma öncesi izin alınırken ailelere yazılı bilgi verilmiştir. Yetersizliği olmayan çocukların aileleri bilgilendirildiğinde, aileler yetersizliği olan çocukların kendi çocuklarıyla eğitim almalarına çok olumlu yaklaşmış ve çocukları da kolaylıkla farklı özellikteki arkadaşlarını kabul etmişlerdir. Eğitim programı sırasında sorun yaşanmaması, yetersizliği olan çocukların gelişimlerinde ilerleme kaydetmeleri, yetersizliği olmayan akranlarının onları kabul etmeleri ve dışlamamaları kaynaştırmanın dolayısıyla programın başarılı olduğunu göstermektedir.

5. Ailelerin programla ilgili diğer düşünce ve önerileri nelerdir?

Özel eğitim gereksinimi olan çocukların aileleri, farklı sanat çalışmalarının özellikle de el becerilerine ilişkin çalışmaların olmasını ve bu çalışmaların daha yoğun bir programla devam etmesini ve aynı çalışmaya evde de devam etmek istediklerini belirtmişlerdir.

Diğer ebeveynlerin tümü de seramik eğitiminin ve benzeri çalışmaların kurumlarında sürekli olarak devam etmesini istemişlerdir. Ayrıca kaynaştırma öğrencilerinin benzer çalışmalarla sürekli olarak kurumda olmalarını ve bu çalışmalardan iki öğrenci grubunun da büyük yarar sağlayacaklarını ifade etmişlerdir. Bir veli “Çocukların grup halinde çalışması çok önemli. Ne yaptığı hiç önemli değil, ne yaparsa bizim için on numaradır” derken, başka bir veli “Çocuklarımız hazır bu çalışmada çamur ile oynamaya başlamışken, bu tür projelerin devam etmesini isterim. Bizler küçüklüğümüzde şanslıydık, çamurla oynardık. Buradaki kil çalışmaları çocukların hem rahatlamalarına hem motive olmalarına katkı sağladı. Umarım bu çalışmalar haftada en az iki gün şeklinde devam eder” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

10 hafta süreyle gerçekleştirilen seramik eğitime ilişkin veriler bir arada değerlendirildiğinde; ailelerin eğitim programından memnun kaldıkları ve çalışmanın sürekli olmasını istedikleri, eğitim programının çocuklarının özellikle dil ve sosyal gelişimlerine, el becerilerine önemli katkılar sağladığı, ürün oluşturma ve sergileme sürecinin çocuklarının eğitim sürecine katılımını desteklediğini belirtmişlerdir.

Araştırmada seramik eğitimi veren eğitimcilerin görüşlerine göre çalışma hem eğitimcilere hem de yetersizliği olan ve olmayan çocuklara kazanım sağlamıştır. Araştırmanın nicel verilerinde seramik eğitimi sonrası çalışma ve kontrol grubu arasında anlamlı fark görülmezken çalışma grubunun puanlarında artış gözlenmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, MEB programına sanatsal etkinliklerin eklenmesi önemli görülmektedir. Benzer çalışmalar mevcut MEB programına adapte edilmesi ya da özel kurs şeklinde düzenlenmesi sayesinde, iki grubun bir arada olması ve bu sayede yetersizliği olan ve olmayan çocukların çalışmalarından ve etkileşimlerden azami ölçüde yarar sağlaması mümkün olacaktır.

Bu çalışmada, ürün oluşturma ve sergileme süreci hem çocukları hem de ailelerini motive etmiştir. İleride planlanacak seramik eğitimi ya da farklı sanatsal çalışmalarında ailelerin sürece daha aktif katılımlarının sağlanması daha yararlı olacaktır.

Ayrıca farklı çalışmalarda, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun şekilde planlanacak çeşitli sanat eğitim programlarının, çocukların gelişim alanlarına yönelik etkilerine bakılarak, mevcut eğitim programlarının desteklenmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Ayancı, Y. (2006). 3-6 Yaş Okulöncesi Çocuklarında Seramik Eğitiminin Yeri ve Önemi İle Yeterliliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Barmore, K. (2011). National Standarts. www.artsandactivities.com. February, 28-29.

Blackwell, E. (2012). What A Chracter! Art & Activities. February. www.artsandactivities.com. 36-41.

Coşkun, H.D. (2007). 4 Yaş Grubundaki Çocuklara Uygulanan Seramik Eğitimi Programında Ürünlerin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Daddino, M. (2010). Picasso Masks Cubism in Clay. www.artsandactivities.com. February. 29.

Eracar, N. (2013). Sözden öte. Sanatla terapi ve yaratıcılık. İstanbul: 3P Yayıncılık.

Erdoğan, S., Bekir, Ş. H. & Aras, E.S. (2005). Alt Sosyo Ekonomik Bölgelerde Ana Sınıfına Devam Eden 5-6 Yaş Grubundaki Çocukların Dil Gelişim Düzeylerine Bazı Faktörlerin Etkisinin İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (1): 231-246.

Erinç, M. Sıtkı. (1988). Sanat ve Eğitim. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3.

Ertok Atmaca, A. (2014). Özel gereksinimli çocuklar için sanatsal etkinlikler. (Ed. Eratay, E.). Ankara: Eğiten Kitap.

Feiner, L. (2011). Birds of a Feather... And Clay, Wire, Tissue and Paint. www.artsandactivities.com. February, 36-42.

Gibson, M. (2007). Tea in the Garden. www.artsandactivities.com. February. 32-44.

Gibson, M. (2008). Charming Chalice Inspired By Beatrice Wood. www.artsandactivities.com. February. 26.

Herman, D.V. (2008). Response Ability Pathways Celebrating the Gifts. Reclaiming Children and Youth. www.reclaiming.com. Summer 17(2): 54-55.

Kacar, B. (2010). İlköğretim Okullarına Yönelik Seramik Eğitimi Program Önerisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

King, L. (2008). The Brick Sculptures of Peter Lange Tokens from the Game. Ceramics: Art and Perception. 72: 69-72.

Köse, E. (2005). Özel Eğitim Gereksinimi Olan Çocukların Gelişimine Seramik Eğitiminin Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kulaksızoğlu, A. (2003). Farklı Gelişen Çocuklar. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Lily, D. (2007). Clay Corner. www.artsandactivities.com. October. 48-49.

Öner, N. (2006). Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler, Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Öztürk, Ö. (2006). İlköğretim I. Kademe 3. Sınıf Öğrencilerinin Sanat Eğitiminde Üç Boyutlu Seramik Çalışmalarının Gerekliliğine Yönelik İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Paksoy, S. (2003). 8-12 yaş eğitilebilir zihinsel engelli çocukların resim-iş eğitimi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Ramirez, K. (2010). Corsicana. www.texasmonthly.com. February. 38-40.

Salderay, B. (2001). Zihin engelli bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin plastik sanatlar eğitimine ilişkin görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- San, İ. (1979). Sanatsal Yaratma Çocuklukta Yaratıcılık. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- San, İ. (1985). Sanat ve Eğitim. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 151.
- San, İ. (2004). Sanat ve Eğitim. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Sucuoğlu, B., Kargın, T. (2005). İlköğretimde Kaynaştırma: Yaklaşımlar, stratejiler ve Yöntemler. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Sustar, M. (2005). Finding a Language to Share. *Ceramics Technical*. 20: 110.
- Terwiel, C. (2010). Okulöncesi Sanat Eğitiminde Bir Malzeme Olarak “Kil” in Yeri. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 258.
- Vuran, S., Vuran, S. & Bakar, S. (2001). 10. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri. Antakya-Hatay: İkiz Ofset, 207-214.
- Vuran, S. (2008). Empowering leisure skills in adults with autism: An experimental investigation on through the most to least prompting procedure. *International Journal of Special Education*. 23(1): 174-181.

**I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN YOLDA AVUSTURYA-
MACARİSTAN İLE SİRBİSTAN İHTİLAFI¹**

*THE CONTROVERSY BETWEEN AUSTRIA-HUNGARY AND SERBIA ON
THE WAY TO WORLD WAR I*

Nurten Çetin²

*Geliş Tarihi: 03.05.2017
(Received)*

*Kabul Tarihi: 30.05.2017
(Accepted)*

ÖZ: Avusturya-Macaristan ile Sırbistan ilişkilerinde, 1878 tarihli Berlin Antlaşması önemli bir başlangıç oluşturur. Bu münasebetler 1903'te Sırbistan'da Karayorgeviç Hanedanı'nın yönetime geçmesine kadar olumlu yönde seyreder. Bu tarihten sonra, Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'a karşı izlediği siyaset farklı yönde gelişir. 1908'de Avusturya-Macaristan'ın çok sayıda Sırp'ın yaşadığı ve Sırbistan için "Büyük Sırbistan" devletini kurma yolunda büyük önem arz eden Bosna-Hersek'i işgali, iki ülke münasebetlerinde kırılmaya sebebiyet verir. 1914 yılının Haziran ayında gerçekleşen Saraybosna cinayeti ise iki devlet arasındaki ipleri koparır ve bu olay, I. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşleyen gelişme olur. Bu çalışma, I. Dünya Savaşı'na giden yolda iki ülke arasındaki ihtilafı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avusturya-Macaristan, Sırbistan, Bosna Hersek, I. Dünya Savaşı.

ABSTRACT: Berlin Treaty of dated 1878 is an important beginning in the relations of Austria-Hungary-Serbian. These relations were seen in favorable direction until the Karajauvic dynasty came into power in Serbia in 1903. After this date, the policy of Serbian against Austria-Hungary has come along in different direction. Austria-Hungarian occupation of Bosnia-Herzegovina, living many Serbs, which was crucial for the establishment of the "Great Serbian" state for Serbia, caused to break down the relations between two countries in 1908. The Sarajevo homicide, which took place in June 1914, broke the bonds between the two states, and this event was the development leading to the outbreak of World War I. This study aims to present the controversy between two countries towards World War I.

Key Words: Austria-Hungary, Serbian, Bosnia-Herzegovina, World War I.

¹ Bu makale 23-27 Ekim 2016 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu ve Polis Akademisi Başkanlığı tarafından Budapeşte'de düzenlenen "Uluslararası Osmanlı Macaristan-Habsburg İlişkileri ve Kanuni Sultan Süleyman Sempozyumu'nda" sunulan basılmamış bildirinin genişletilmiş halidir.

² Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

GİRİŞ

Rusya'nın tarihsel emeli İstanbul ve boğazları ele geçirmek, Akdeniz'e inmekti. Rusya'nın bu hedefi gerçekleştirme yollarından birisi 19. yüzyılda Balkanlardı ve bu amaçla Osmanlı Devleti ile birçok savaşa girdi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bunlardan biriydi. Savaş, sonuçları itibariyle Osmanlı Devleti için ağır bir yenilgi ile biterken Avrupa ülkelerini de memnun etmemişti. Savaş sonunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması'yla Rusya'nın Balkanlarda çizdiği yeni sınırlar başta İngiltere olmak üzere büyük devletlerin tepkisiyle karşılandı. Zira, antlaşma ile Karadeniz'in kontrolünün Rusya'ya verilmesi, İngiltere'nin doğudaki çıkarları için bir engel oluşturmaktaydı. Dolayısıyla İngiltere derhal harekete geçti. Rusya'dan antlaşma hükümlerinin değiştirilmesini talep etti ve askerî kuvvetlerini seferberlik durumuna geçirdi. Antlaşmaya karşı olan bir diğer devlet ise Avusturya-Macaristan'dı. Avusturya-Macaristan, özellikle Bosna-Hersek'i işgal etmek, Bulgaristan'ı hâkimiyetine sokmak isteyen Rusya'ya karşı Karadağ ve Sırbistan'ı himayesi altına almak, ekonomik ve siyasi genişlemesine Selanik ile Adalar yolunu açmak istiyordu¹.

Görüldüğü gibi, Rusya'nın Ayastefanos Antlaşması ile Balkanlara getirdiği yeni sınırlar ve düzen özellikle Avusturya-Macaristan ve İngiltere için kabul edilebilir değildi. İngiltere 1878 yılının Şubat ayında savaş gemilerini Çanakkale Boğazı'na göndererek tepkisini ortaya koydu². Avusturya-Macaristan da antlaşmanın açıklanmasından sonra güney sınırındaki askerî hazırlıklarını ve seferberliğini ilerletti³.

Rusya'nın karşısında İngiltere ve Avusturya-Macaristan yer alacaktı⁴. Bu gelişmeler üzerine Rusya, harekete geçti ve Almanya'ya, Avusturya-Macaristan'ın tarafsızlığını sağlaması için bir teklifte bulundu; ancak doğuda Slav nüfusunun genişlemesini menfaatlerine uygun görmeyen Almanya bu teklifi kabul etmedi. Diğer taraftan, Avusturya-Macaristan, Ayastefanos Antlaşması'nın iptali ve yeni bir antlaşma imzalamak amacıyla bir kongre toplanması fikrini ortaya attı. Almanya Başbakanı Bismarck, Avusturya-Macaristan'ın bu görüşünü destekledi. Bismarck, Almanya'nın meselede hiçbir menfaati olmadan arabuluculuk yapabileceğini açıkladı. Böylece Rusya için Almanya'nın desteğini kazanabileceği ümidi ortaya çıktı. Oysa ki, sonuç Rusya için tam bir hayal kırıklığı olacaktı⁵.

¹ Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, 2. Baskı, Aras Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 26-27.

² Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, I. Baskı, İstanbul 2001, s. 134.

³ Andonyan, *age*, s. 27.

⁴ Glenny, *age*, s. 134.

⁵ Andonyan, *age*, s. 27.

Bismarck'ın başkanlığında Berlin'de toplanan ve görüşmeleri yaklaşık bir ay süren Berlin Kongresi adeta "*Balkan tarihinin dönüm noktası*"⁶ oldu. Kongre sonrası Balkanlarda yeni bir harita ortaya çıktı. Buna göre;

"*Makedonya ve Trakya yeniden Osmanlı Devleti'ne bırakılmakta, Sırbistan, Romanya ve Karadağ'a tam bağımsızlık ve Osmanlı'dan bazı küçük topraklar verilmekteydi. Yunanistan'a da toprak verilecekti; ancak bu konuda Osmanlı'ya işi sürüncemede bırakma hakkı da verilmişti. Rusya 1879 Mayısına kadar Bulgaristan ve Doğu Rumeli'de bir işgal gücü bulunduracaktı. Bu tarihten sonra Rusya'nın etkinliği her iki yerde de büyük ölçüde devam edecekti. Avusturya-Macaristan'a Bosna-Hersek ve Novi Pazar Sancağı'nı işgal etme izni verilmişti*"⁷. Yeni düzenlemede Ayastefanos'ta oluşturulan "*Büyük Bulgaristan*"ın toprakları küçültülmekteydi.

Sırbistan, Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanıyor ve yüzölçümünü 37.840 km'den 48.302 km'ye çıkarıyordu.⁸ Fakat bu sonuç savaşta Rusya'ya destek veren⁹ Sırbistan tarafından olumlu karşılanmadı. Zira Sırbistan, Bulgaristan'ın sınırlarının daraltılmasından memnundu ancak bu kez de Avusturya-Macaristan'a Bosna-Hersek ve Yeni Pazar Sancağı'nın idaresi bırakılmıştı¹⁰. Bu durum Karadağ ve Sırbistan'ın genişlemesini engelliyor, Avusturya-Macaristan'a Selanik istikâmetinde genişleme olanağını sağlıyordu¹¹. Dolayısıyla Berlin Antlaşması'nın getirdiği yeni harita, Sırbistan'ı memnun etmedi. Bulgarlar özellikle "*Karadeniz'den Adalar denizine kadar*" uzanan geniş sahada hâkimiyet kurmak istiyordu¹². Rusya'nın önceki kongrede Bulgaristan'a destek vermesi de Sırbistan'ı Rusya'dan uzaklaştırdı ve Sırbistan'ın yüzünü Viyana'ya çevirdi¹³.

Sırbistan'ın aksine Avusturya-Macaristan, Berlin Antlaşması'nın getirdiklerinden oldukça memnundu. Zira bu antlaşmayla Bosna-Hersek'in Avusturya'nın idaresine bırakılması, bu devletin "*şark siyaseti*"nde hedefine ulaşmasında önemli bir adım olarak görülürken¹⁴, 1908'de bu toprakların aynı devlet tarafından işgali Avusturya-Macaristan'ın dış politikasının "*en büyük hatası*"

⁶ Glenny, *age*, s. 137.

⁷ *age*, s. 137.

⁸ Ayşe Özkan, *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, IQ Yayınları İstanbul 2011, s. 326.

⁹ Özkan, *age*, s. 312-315.

¹⁰ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2, 3*. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 30.

¹¹ Özkan, *age*, s. 326.

¹² Süleyman Nazif, *İki İttifakın Tarihçesi, İttifak-ı Müselles-İttifak-ı Müsennâ*, Muhtar Halid Kitaphanesi, 1330, s. 6.

¹³ Jelavich, *age*, s. 30.

¹⁴ Nazif, *age*, s. 6.

olarak değerlendirilecekti¹⁵. Avusturya-Macaristan Balkanlar'da Rus politikasıyla çatışan bu hareketiyle bölgede nüfuz ve siyaset oluşturma yolunda ilk adımını atmış oldu. Avusturya-Macaristan'ın bu düzenlemeden kârlı çıkmasında Almanya'nın Berlin görüşmelerinde Rusya'nın isteklerine "göz yumar gibi" görünmesi fakat gerçekte, Avusturya'dan yana bir siyaset izlemesi etkili olmuştu. 1866'daki Sadova Savaşı'nın Avusturya-Macaristan'da "açtığı yarayı *Prens Bismark kendi eliyle sarmak*" istiyordu¹⁶. Kongrenin sona ermesinden bir gün sonra (15 Temmuz 1878) yayımlanan *Berliner Tageblatt* gazetesinde yer alan "Berlin barışı kimseyi tatmin etmeyen ama yine de Avrupa'da kısa bir dönem için barışı sağlayan bir uzlaşmayı simgelemektedir. Rusya çok az şey talep etmiş, İngiltere çok şey vermiştir. Avusturya bir Slav arı kovanına çomak sokmuştur ve küçük Balkan devletleri mutsuzdurlar..."¹⁷, ifadeleri, âdeta Berlin Antlaşması'nın Balkanlarda yeni bir nüfuz mücadelesinin fitilini nasıl ateşleyeceğine işaret etmekteydi.

Berlin Antlaşması aynı zamanda 5 Ekim 1879 tarihli Almanya ile Avusturya-Macaristan arasındaki üçlü ittifakın da ilk adımıydı¹⁸. Fransa, Almanya'dan Alsace Lorraine'in intikamını almak istiyordu. Rusya'nın İstanbul ve boğazlara hakim olma ve Avusturya-Macaristan'ın varlığını tehdide uzanan Slavlığı birleştirme arzusu vardı. İtalya kendi hâkimiyet alanı olarak gördüğü Avusturya-Macaristan'a ait toprakları ele geçirme siyasetini takip ediyordu. İngiltere, Alman rekabetiyle tehdit edilen dünyadaki iktisadi durumu için endişe duymaktaydı. Almanya ve Avusturya-Macaristan ise bu dönemde Balkanlarda mevcut statükonun devamı yönünde bir siyaset izlemekteydiler¹⁹.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Berlin Antlaşması sonrasında Rusya'nın Bulgaristan'a verdiği destek, Sırbistan'ı Avusturya-Macaristan'a yöneltmişti. Avusturya-Macaristan'ın desteğini sağlamak amacıyla Berlin Kongresi'nde Sırbistan'ı temsil eden Yovan Ristiç, ilk adımı attı ve Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Andrassy'den yardım istedi. Avusturya-Macaristan, Sırbistan'ın bağımsızlığı ve topraklarını genişletmesi desteği karşılığında, Sırbistan'dan ticari ve Selanik tarafında bir demiryolu inşası antlaşmaları gibi bazı taleplerde bulunmaktaydı. Avusturya-Macaristan böylece hem siyasi hem de iktisadi açıdan Sırbistan üzerinde söz sahibi oluyordu²⁰.

¹⁵ Gelenny, *age*, s. 137.

¹⁶ Nazif, *age*, s. 6.

¹⁷ Gelenny, *age*, s. 137.

¹⁸ Nazif, *age*, s. 7.

¹⁹ Karl Helfferic, (Çev. H.A.N), *Büyük Harbin Evveliyatı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341, s. 23.

²⁰ Ayşe Özkan, *age*, s. 18-19.

Daha sonraki yıllarda Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasında ekonomik ve siyasi antlaşmalar imzalandı. Bunlardan Haziran 1881'de süresi dolan siyasi antlaşmaya göre; *“her iki devletten biri savaşa girerse diğeri tarafsız kalacak, Avusturya-Macaristan uygun bir şekilde Sırbistan'ın güneye doğru genişlemesine yardım edecekti. Sırbistan da buna karşılık iki vaatte bulunmaktaydı. İlk olarak, gerek kendi topraklarında gerekse Bosna-Hersek'te Macaristan'a yönelik hiçbir siyasi, dinî veya başka bir entrikaya izin vermeyecekti. İkinci olarak, Avusturya-Macaristan ile önceden anlaşmadan başka bir devletle hiçbir siyasi antlaşmayı görüşmeyecek veya imzalamayacak, topraklarına düzenli veya düzensiz, hatta gönüllü olarak bile, hiçbir yabancı silahlı kuvveti sokmayacaktı”*²¹.

Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a desteği, Sırbistan ile Bulgaristan arasındaki mücadele sürecinde de devam etti. Berlin Kongresi kararlarına karşı harekete geçen ilk devlet Bulgaristan oldu. Bulgaristan, 1885'te tek taraflı olarak Doğu Rumeli ile birleştiğini ilan etti. Avusturya-Macaristan'dan kısmi destek alan Sırbistan, Bulgaristan'a saldırdı; ancak başarılı olamadı. Sırbistan'ın Bulgarlar tarafından işgali, Berlin Antlaşması sonrasında yöneldiği Avusturya-Macaristan'ın yardımıyla önlenemedi. Sırbistan, Bulgaristan'ın Doğu Rumeli ile birleşmesini kabul etmek zorunda kaldı. Bu olaydan sonra Sırbistan'da uzun yıllar devam edecek olan iç politik çekişmeler yaşanacaktır²². Yönetimdeki Obrenoviç hanedanı döneminde Sırbistan görünürde bağımsızdı; ancak gerçekte Avusturya'nın etkisindeydi. Bu bir bakıma Berlin Antlaşması'nın Sırbistan'a getirdiği bir durumdu. Sırbistan, denize çıkışı olmayan bir Balkan devleti olmaktan daha çok bir Tuna devletiydi ve ekonomisinin domuz ihracatına dayalı olması da Avusturya'ya bağlılığını zorunlu hale getiriyordu. Son derece konforlu bir yaşam süren Hanedan üyeleri tarafından halka, Avusturya olmazsa ekonomik açıdan Sırbistan'ın mahvolacağı ve aç kalacakları yönünde fikirler empoze ediliyor, böylece Avusturya-Macaristan'a karşı Sırp halkının olabilecek tepkisi engelleniyordu. Avusturya ise hem Sırbistan'ın bu ekonomik durumundan hem de içinde bulunduğu siyasi çekişmelerden yararlanmaktan geri durmuyordu. Nitekim Avusturya-Macaristan, bu dönemde Obrenoviçlerle Sırbistan tahtında hak iddia eden Karayorgiyeviçler arasındaki çekişmeleri kızıştırıyordu²³. Görüleceği üzere, iki ülke arasındaki münasebetler, 1903'te Obrenoviç Hanedanı'nın iktidardan indirilmesine kadar olumlu yönde seyretti²⁴.

²¹ Jelavich, *age*, s. 30-31.

²² Jelavich, *age*, 33.

²³ Andonyan, *age*, s. 48-49.

²⁴ *Age*, s. 33. Hanedan arasındaki çekişmeler için bkz. Ayşe Özkan, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığına Sırplar (1878-1918)*, IQ Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 145-155.

1903 tarihi Avusturya-Macaristan ile Sırbistan ilişkileri çatırdamaya başladı. Zira Sırbistan'da 1903'te gerçekleştirilen askeri darbe ile Kral Aleksandar Obrenoviç ile eşi, eşinin iki kardeşi ve harbiye nazırı öldürüldü ve Petar Karayorgeviç, Sırbistan'ın yeni Kralı oldu²⁵. Kral, Sırp dış politikasında yeni bir siyaset çizgisi belirledi ve hükümetini sağlam temellere oturtuktan sonra Avusturya-Macaristan ile Sırbistan'ın siyasi ve ekonomik ilişkileri eski önemini kaybetmeye başladı²⁶. Rusya taraftarı olan Başbakan Nikola Pasiç ve hükümeti Sırbistan ile Balkan devletleri arasında bir ittifak kurulmasından yanaydı. Dolayısıyla Sırbistan, 30 Mart 1904'te Bulgaristan ile gizli bir ittifak antlaşması imzaladı bunu Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ ittifakı izledi. Sırbistan, Bulgaristan'a yakınlaşma siyasetini 1905 yılındaki Sırp-Bulgar gümrük birliği antlaşması ile devam ettirdi²⁷. Sırbistan'ın ithalatının domuz ihracatına dayandığını ve bunun çok önemli bir kısmının Avusturya-Macaristan'a dayandığını yukarıda belirtmiştik. Sırbistan'ın bu bağımlılıktan kurtulma yolundaki siyaseti, Avusturya-Macaristan'ı harekete geçirmiş ve “domuz savaşı” olarak bilinen savaş ile Sırbistan'ın domuz ithalatına bazı kısıtlamalar getirmişti²⁸. Sırbistan, 1907 yılında İngiltere, Fransa, İtalya²⁹, Osmanlı Devleti, Romanya, Almanya ve Rusya ile ticaret antlaşmaları imzaladı³⁰.

Bu arada Bulgarlar Trakya'ya, Yunanlılar Girit'e, Ege Adaları ve Epir'e, Sırbistan “*Alsace-Lorraine*”³¹e benzettiği Bosna-Hersek'e, Karadağlılar da Kuzey Arnavutluk'a göz dikmişlerdi. Buna rağmen Balkan devletlerinin Makedonya'daki rekabeti, uzun süre Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak kurmalarını önleyecekti³².

Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i İşgali ve Sırbistan'ın Siyaseti

Sırbistan'da 1903'te yönetime gelen Karayorgeviçler, ülkeyi önce Radikaller ve bu partiden doğan Bağımsız Radikaller ile yönetmekteydi. 1906'da yapılan seçimleri kazanan Radikaller, Nikola Pasiç'in başkanlığında I. Dünya Savaşı'na giden yolda Sırbistan'ın geleceğine yön verecek önemli kararlara imza atacaklardı³³.

²⁵ Jelavich, *age*, 33-34, Özkan, *age*, s. 154-159.

²⁶ Jelavich, *age*, 33-34, Özkan, *age*, s. 179-183.

²⁷ Özkan, *age*, s. 184-185.

²⁸ Özkan, *age*, s. 179-185.

²⁹ Balkanlarda Avusturya-Macaristan ile çıkarları çatışan İtalya bu dönemde Sırp-Bulgar yakınlaşmasını desteklemiştir. Bkz. Özkan, *age*, s. 185-186.

³⁰ Özkan, *age*, s. 183.

³¹ Özkan, *age*, s. 193.

³² Richard C. Hall, *Balkan Savaşları*, (Çev. M.Tanju Akad), 1. Basım, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 5-6.

³³ Jelavich, *age*, s. 35.

Diğer taraftan 1908'de Osmanlı'da II. Meşrutiyetin ilanı ile ortaya çıkan yeni durum İngiltere ve Rusya'nın teşvikleri Balkanlarda Slavları harekete geçirmişti. Bu gelişme, güney Slavlarının birleşmesinden endişe duyan³⁴ ve otuz yıldan beri Bosna-Hersek'i idaresi altında tutan Avusturya-Macaristan'ı harekete geçirdi³⁵. Avusturya-Macaristan, 1908 de Bosna-Hersek'i işgal etti. Bu işgal, İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından âdeta "yüzlerine indirilen bir yumruk darbesi" gibi algılandı. Bosna-Hersek'in tamamen Avusturya-Macaristan'ın hâkimiyetine geçirilmesi, bu ülkenin yalnız Osmanlı Devleti'ni değil, bilakis Osmanlı'dan daha fazla alakadar olmak üzere, diğer devletleri de karşısına alması demekti. Nitekim bu devletlerin önde geleni Sırbistan'dı. Özellikle Sırbistan'da işgale karşı büyük tepkiler oluştu. Bosna-Hersek'i "*Büyük Sırbistan'ın*" hâkimiyet alanı kabul eden Sırp'lar, Avusturya-Macaristan'ın yaptığı işgali Sırbistan'ın emellerini engellemeye yönelik bir hareket olarak değerlendirdi. Sırbistan'daki "*Büyük Sırbistan Fırkası*" Rusya tarafından desteklenirken, İngiltere de Avusturya-Macaristan'a karşı tavır aldı³⁶.

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ta İtalya ile diplomatic temaslar yürüttüğü sırada, Balkanlardaki hâkimiyetini sonlandırmak isteyen Balkan devletleri aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak harekete geçtiler. Sırbistan, Bulgaristan ile 13 Mart 1912'de bir ittifak antlaşması imzaladı. Antlaşmaya göre: "*Bulgaristan ve Sırbistan birbirlerinin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini tanıyacaklar, biri saldırıya uğradığı zaman diğeri tüm gücüyle ona yardım edecek, büyük devletlerden biri sürekli veya geçici olarak Türk egemenliğindeki Balkan topraklarından bir kısmını da olsa ele geçirmeye kalkışırsa, taraflardan biri de bunu hayati çıkarlarına aykırı görür veya savaş nedeni sayarsa, diğeri bütün gücüyle ona yardıma koşacak, antlaşmaya varılırsa savaşa Rusya'nın onayı alındıktan sonra başlanacak, savaş sonucunda Osmanlı Devleti'nden elde edilecek topraklar iki devlet arasında paylaşılacak, bu paylaşım Rusya'nın hâkimliğinde yapılacaktır*"³⁷.

8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasıyla başlayan I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı orduları kısa sürede birçok cephede yenildi. Kumanova'da zafer kazanan Sırbistan'ın hedefi, sınırlarını Adriyatik'e kadar genişletmekti.

³⁴ Özkan, *age*, s. 193-194.

³⁵ Helfferic, *age*, s. 26-27.

³⁶ *age*, s. 26-27.

³⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 430-431.

Bu arada, 28 Kasım 1912'de Arnavutluk bağımsızlığını ilan etti; ancak Kuzey Arnavutluk, Sırbistan tarafından işgal edildi³⁸. Sırbistan'ın bu hareketi Rusya tarafından desteklenirken, bağımsız bir Arnavutluk'tan yana olan Avusturya-Macaristan rahatsız oldu. Nitekim iki devlet Balkanlarda yeniden karşı karşıya gelmiş oluyordu ancak her iki devlet de bu olay karşısında Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın takip edecekleri siyasetin ne olacağını düşünmekteydiler. Çok geçmeden Almanya Sırp taleplerine sıcak bakmakla birlikte, bu durumun üçlü ittifakı sarsacağı endişesiyle Avusturya'yı desteklediğini açıkladı. Fransa, Avusturya ile Rusya arasında bir çatışma olması durumunda Rusya'yı desteklediğini duyurdu. Sırp'ların Adriyatik kıyılarına yerleşmesini istemeyen İtalya ise Sırbistan'a destek vermedi. Diğer taraftan bütün bunları değerlendiren Rusya, Sırbistan için bir savaşı göze alamadı. Sırbistan ise 1912'de Bulgaristan ile yaptığı ittifak antlaşmasının da dışında kalan bu meseleden dolayı fazla direnemedi. Rusya ve Avusturya seferberlik konumunu alırken Fransa'nın önerisi, İngiltere ve Rusya'nın da isteğiyle Balkan devletlerinin silahlarını bırakmalarının ardından 17 Aralık 1912'de Londra Büyükelçiler Konferansı toplandı. Görüşmeler devam ederken Bab-ı Ali Baskını ile yeniden iktidara gelen İttihat ve Terakki Hükümeti, Londra Büyükelçiler Konferansı'nın verdiği notayı reddetti ve 3 Şubat 1913'te Balkan Devletleri ile Osmanlı arasındaki savaş yeniden başladı³⁹. Bu savaşta Osmanlı orduları ikinci kez yenildi ve Balkan Devletleriyle 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Barış Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşmaya göre: “Osmanlı Devleti'nin batı sınırı Midye-Enez hattı olacak, Arnavutluk ve Ege Adalarının geleceğinin saptanmasını büyük devletlere bırakacak; Yunanistan, Selânik, Güney Makedonya ve Girit'i alacak; Bulgaristan, Kavala ve Dedeağaç ile birlikte, bütün Trakya'yı sınırları içerine katacak; Sırbistan, Orta ve Kuzey Makedonya'ya sahip çıkacaktır”⁴⁰. Ancak, antlaşmanın Bulgaristan'a geniş topraklar kazandırması, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan tepki gösterdi⁴¹. Özellikle Makedonya'nın güneyindeki toprakların paylaşımı Sırbistan ile Bulgaristan arasında temel anlaşmazlık konusuydu. Sırp'lar bu savaşta özellikle Trakya'da ve Edirne'de Bulgaristan'a yardım etmişlerdi. Sırp-Bulgar ittifak antlaşmasına göre

³⁸ Uçarol, *age*, s. 438-439. Büyük devletlere göre; Arnavutluk ne Balkan sorunu ne de Osmanlı Devleti'nin sorunuydu. Bilakis Avrupalı büyük devletlerin sorunuydu. Nitekim Arnavutluk, bir taraftan Rusya'nın desteklediği Slav çıkarlarını diğer taraftan da Avusturya'nın temsil ettiği Cermen çıkarlarını ayrıca İtalyan menfaatlerini de kapsayan bir “kördüğüm” haline gelmişti. Bkz. Enver Ziya Karal, *İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, C. IX, TTK Basımevi, Ankara 1996, s. 349.

³⁹ Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı*, (Çev. Adnan Cemgil), ty.,s. 144-145.

⁴⁰ Uçarol, *age*, s. 441.

⁴¹ Helfferic, *age*, s. 45.

Bulgaristan, Sırbistan'ın beklentisinden çok daha fazla toprak sahibi olmaktadır. Dolayısıyla Sırlar bu barış antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini istemekteydi. Bulgarlar ise savaş sırasında yaşanan hiçbir gelişmenin Sofya ve Belgrad arasında daha önce imzalanmış olan ittifak antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini gerektirdiği kanaatinde değildi⁴².

Diğer taraftan İşkodra'nın Karadağ tarafından işgali Avusturya-Macaristan'ın maddi ve manevi kaybına sebep olmaktadır. Avusturya-Macaristan, bu durum karşısında Sırbistan'ın da Draç'ı talep edeceğinden endişelenmekteydi⁴³. Henüz barış müzakereleri devam ederken Sırbistan, en zor durumda görünen devlet konumundaydı. Zira Arnavutluk'u ele geçirme konusundaki çabaları sonuçsuz kalıyor, Adyiyatik denizine çıkmak için elde etmek istediği Draç'a sahip olamıyordu. Sadece Makedonya'da elinde tuttuğu topraklara sahip olma olasılığı vardı. Arnavutluk'ta bu devletin karşısına Avusturya çıkarken, Makedonya'da müttefiki Bulgaristan'ın engeli ile karşılaşmaktaydı. Makedonya'nın başlık ve bahçelik yerlerine karşılık dikenli, taşlı verimsiz toprakları Sırbistan için uygun görülmekteydi. Rusyan'nın Bulgaristan'dan yana bir tutum sergilemesi söz konusu olursa bu durum Sırbistan için büyük bir darbe olacaktı⁴⁴.

Avusturya-Macaristan, Sırbistan ile Bulgaristan arasında çıkacak savaşta Bulgarların galip gelmesini çıkarları açısından yeğlemekteydi. Nitekim Avusturya Genelkurmay Başkanı Conrad Von Hotzendorf, 31 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'a, "*Bizim için büyük bir Bulgaristan, büyük bir Sırbistan'dan daha iyidir*" sözleriyle bu tercihi ortaya koymaktaydı. Avusturya-Macaristan, Bulgaristan'ın Sırlara yenilmesi durumunda, Sırlarla silahlı çatışmaya girmek suretiyle Bulgarlara yardım etmeyi planlamaktaydı. Hatta Rusya'nın devreye girmesi hâlinde Rusya'ya da savaş açılacaktı. I. Balkan Savaşı sonrasında oluşturulan düzenden memnun olan Rusya ise yeni bir savaş taraftarı değildi⁴⁵.

Sırbistan'ın sınırları savaş öncesine göre hemen hemen iki misli daha büyütülmüştü fakat yeni sınırlar da Sırbistan'ı memnun etmemişti. Aksine Sırbistan, Avusturya-Macaristan'daki Güney Slav bölgesini ilhak etmek amacıyla "*Büyük Sırbistan*" propagandasına girişmişti. Bundan başka Avusturya-Macaristan ile İtalya ilişkilerindeki düzelme de kalıcı olmamıştı. Bağımsız bir Arnavutluk yeni çatışmalara sebep olmuştu⁴⁶. Sırbistan, halkı Arnavut olan bölgenin büyük bir kısmına talipti⁴⁷.

⁴² *Tanin*, 24 Nisan 1913, nr. 1580, s. 1.

⁴³ *Tanin*, 28 Nisan 1913, nr. 1584, s. 1.

⁴⁴ *Tanin*, 29 Nisan 1913, nr. 1585, s. 1.

⁴⁵ Renouvin, *age*, s. 146.

⁴⁶ Helfferic, *age*, 47- s. 48.

⁴⁷ *age*, s. 45.

Bulgaristan'ın genişlemesinden rahatsız olan Sırbistan ve Yunanistan, Haziran ayında bu devlete karşı bir ittifak antlaşması imzaladı.

İki devletin kendisine karşı yaptığı bu ittifak, Bulgaristan'ı harekete geçirdi ve 29 Haziran 1913'te Sırbistan ve Yunanistan'a savaş ilan etti⁴⁸. Böylece II. Balkan Savaşı başladı. Bulgarlar kısa sürede Sırlar karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu arada Osmanlı orduları da Edirne'yi geri almak için ileri harekâta geçmişlerdi. Bulgaristan'ın kısa sürede içine düştüğü bu zor durum Avusturya-Macaristan'ı endişeye sevk etti. Avusturya'nın yukarıda bahsettiğimiz planı uygulayıp uygulamayacağı gündeme geldi. Bu hareket bir Avrupa savaşına sebep olabilirdi. Nitekim Almanya ve İtalya, Avusturya-Macaristan'ın bu planına destek vermeyince Avusturya harekete geçmeyi göze alamadı. Tek başına kalan Bulgaristan yenildi⁴⁹. Böylece II. Balkan Savaşı sona ermiş oldu. Balkan devletleri arasında 10 Ağustos 1913'te Bükreş Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Sırbistan, Manastır, İştıp, Üsküp ve Priştine'yi alıyordu. Yenipazar Sancağı Sırbistan ve Karadağ arasında pay edilmekteydi. Böylece Sırbistan, Tuna'nın güneyindeki en büyük askeri güç haline gelmekteydi⁵⁰.

Avusturya-Macaristan ile Sırbistan İhtilafının Türk Basımına Yansımaları ve I. Dünya Savaşı'nın Fitolini Ateşleyen Gelişmeler

Buraya kadar 1878 tarihli Berlin Kongresi'nden başlayarak Balkan Savaşları sonuna kadar geçen dönemde Avusturya-Macaristan ile Sırbistan'ın hedefleri çerçevesindeki gelişmelerden bahsettik. 1908'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgali bu devletin dış siyasetinin çöküşü olarak görülebilir. Zira bu işgal hareketi Avrupa'da ve Balkanlarda büyük bir olumsuz etki yaratmıştı. Avusturya-Macaristan hariciyesi bu etkiyi gidermekte başarılı olamadığı gibi, Balkan Savaşları döneminde bağımsız bir Arnavutluk hükümeti kurulmasını başarı kabul etmekle yetinmişti. Bosna-Hersek'te yaşayan Sırlar ve Hırvatlar ile imparatorluk içindeki Sırlar ve Hırvatlar her fırsatta Avusturya-Macaristan'ın siyasetinin zayıflığından yararlanarak propaganda yapmakta ve Slav ırkı arasında "*fesat tohumları*" ekmekteydiler. Avusturya-Macaristan ise bir "*çoban*" ve "*sütçü güruhu*" olarak görmekte ve bunların gücünü önemsememekteydi⁵¹. Diğer taraftan Rusya'nın Sırlara verdiği destek Sırbistan'ı Avusturya-Macaristan karşısında örgütlenmeye ve direnişe sevk etmekteydi. Nitekim Bosna-Hersek'in işgalinden bir gün sonra (8 Ekim 1908) Sırp milliyetçilerinden Jovan Ducic ve Branislav Nusiç'in önderliğinde Belgrad'da "*Noradna Odrana*" (*Milli Savunma*) adıyla bir gizli örgüt kurulmuştu. Örgüt, 1911'de yayınladığı bir genelgeyle hedeflerini ortaya

⁴⁸ Uçarol, *age*, s. 442.

⁴⁹ Renouvin, *age*, s. 148.

⁵⁰ Özkan, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırlar (1878-1918)*, s. 301.

⁵¹ BOA, HR.SYS., 2402/20.

koymuştu. Bu genelgeye göre örgütün amacı, aralarında Bosna-Hersek, Hırvatistan, Kosova, Manastır, Yeni Pazar'ın da bulunduğu bölgeleri Sırbistan topraklarına katmaktı. Örgüt, 1911'de yayınladığı bir genelgeyle hedeflerini ortaya koyuyordu. Bu hedeflere ulaşma arzusu Slavları Habsburgların kaçınılmaz düşmanı yapmaktaydı. Ayrıca bu örgüte bağlı aynı amacı gerçekleştirmeye yönelik diğer bölgelerde de örgütlenmeler olmuştu. Bosna'da Milliyetçiler "*Narodna Odbrana'ya*" bağlı "*Mlada Bosna*" (*Genç Bosnalılar*) grubunu kurmuş; ayrıca bu gruba bağlı olarak 1911'de "*Ujedinjenje ili Smrt (Birlik Ya da Ölüm)*" adıyla Sırp ordusunda Albay olan Dragutin Dimitrievič tarafından gizli bir suikast grubu oluşturulmuştu. Suikast komitesi kısa süre sonra "*Kara El*" adını aldı. Komitenin hedefi "*Büyük Sırbistan*" idealini hayata geçirmektir⁵².

1914 yılına gelindiğinde Avrupa'nın silahlı barış dönemi geçirmekte olduğu günlerde, 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan tahtına aday olan Arşidük Fransuva Ferdinand ve eşi Sarayova'yı ziyarete gittiler⁵³. Arşidük ve eşi belediyedeki resmî kabülden sonra otomobille şehri gezerken, Cabrinoviç adlı bir Bosnalı Sırp'ın araçlarına attığı bombadan kurtuldu; fakat araba bir yol dönemecine geldiğinde, Gavriilo Princip adındaki gencin üzerlerine yağdırdığı kurşunlardan kurtulamadılar⁵⁴. Arabaya dört kurşun isabet etmişti. Bunlardan ilki

⁵² Taha Niyazi Karaca, "Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yolda Kara El Grubu ve Franz Ferdinand'a Suikast", *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 99-101.

⁵³ Ziyaretin yapıldığı tarih Sırp'lar için sıradan bir tarih değildi. Zira 28 Haziran 1364'de Sırp'lar Kosova Savaşı'nda Osmanlı ordularına yenilmiş ve Osmanlı hâkimiyetine girmişlerdi. Bu savaşta Sırp Kralı Lazar ölmüş, Sırp'lı Miloş Kabloviç ise Sultan I. Murat'ı öldürmüştü. 28 Haziran Sırp'lar için Aziz Vetus günü olarak anılmaktaydı ve çok önemli bir gündü. Dolayısıyla Fransuva Ferdinand'ın Bosna-Hersek'i ziyaret için bu tarihi seçmesi isabetli bir karar değildi. Diğer taraftan Bosna-Hersek'te karışıklıklar vardı. Böyle bir zamanda Ferdinand'ın buraya gideceği haberi Sırbistan'da büyük bir öfkeye neden olmuştu. Hırvatistan'da yayımlanan "Srobibran" adlı gazetede, Ferdinand henüz Bosna-Hersek'e varmadan çıkan bir telgrafta; "*Franz Ferdinand'ın Saraybosna'ya geleceği ve manevralara katılacağı bildiriliyor, arkasından da Slavların kalplerine kazınmış olan "vidonuan" gününde Ferdinand'ın gelmesinin büyük bir cesaret olduğu söyleniyor ve bugün Ferdinand'ın değil, Slavların günüdür. Bütün tiranlara ölüm!..*" şeklindeki ifadeler yer veriliyordu. Karaca, *agm*, s. 102. Manevralara gitmekte olan Veliht Arşidük Fransuva Ferdinand, 24 Haziran'da Mostar'a gitmiş orada halk tarafından törenle karşılanmıştı. Belediye Başkanı Veliht'in Mostar'a gelmesinden duydukları memnuniyeti dile getiren bir konuşma yapmıştı. Veliht ise Almanca ve Hırvatça halka teşekkür etmiş o da bu ziyaretinden duyduğu memnuniyeti ifade etmişti. Ardından şehir gezisine çıkmış ve yine bu sırada halk tarafından alkışlarla karşılanmıştı. Bundan sonra Saray Bosna'ya hareket etmişti. İkdâm, 27 Haziran 1914, nr. 6232, s. 4.

⁵⁴ "*Harb-i Umumi Tehlikeleri*", *Tanîn*, 18 Temmuz 1914, nr. 2001, s. 1.

Arşidük'ün sağında oturan eşinin karnına isabet ederken ikincisi Arşidük'ün boynuna isabet etmiş ve şah damarını parçalamıştı⁵⁵.

Gavrilo Princip, Avusturyalı'ydı ve bu suikast Avusturya toprağında işlenmişti. Ancak yapılan araştırmalar ve incelemeler zanlının silahını temin edenin "*Kara El*" örgütü olduğunu ortaya koydu⁵⁶. Suikast sonrasında tüm ilgilerini bu

⁵⁵ *Peyâm-ı Sabah*, 30 Haziran 1914, nr. 220, s. 1. Olay şöyle gerçekleşmişti: Avusturya Veliahdı Arşidük Fransuva Ferdinand, 54 bin mecutlu 15 ve 16. Orduların Ivan ve Pazaitch istasyonları arasında yapacağı manevralarda bulunmak için 25 Haziran 1914'te öğleden sonra saat üçte Saray şehrine trenle yarım saat mesafedeki Ilıca'ya gitti. Eşi aynı gün sabah saat dokuzda gelmişti. Arşidük ve eşi Perşembe günü saat beşte otomobil ile şehre girerek Kabilo adındaki tüccarın mağazasından alışveriş yaptılar. Cuma ve Cumartesi günü tatbikat alanına gittiler. Pazar günü saat on civarında Belediye'ye gitmek üzere yola çıktılar. Araçları Miliatchka deresinin rıhtımından geçerken 25 yaşında Cabrinoviç adlı bir Sırp tarafından arabalarına bomba atıldı. Otomobil elli yerinden bomba parçaları ile delindi ancak yoluna devam etti. Bombayı atan Cabrinoviç Miliatchka deresine atladı fakat kaçmayı başaramadı ve yakalandı. Arşidük Belediye binasına vardığında Belediye Başkanı bir konuşma yapmak istemiş ancak Arşidük "Reis Efendi şehrinizde misafirleri bomba ile karşılırsınız" sözleri ile onun konuşmasını engellemiştir. Bombadan halktan 25 kişi hafif yara alırken birçok kişi de hayatını kaybetti. Bundan başka şehrin genel valisinin yaveri olan Kaymakam Mezizzi de hafif yara alanlar arasındaydı. Arşidük yarım saat kadar Belediye'de kaldıktan sonra program gereğince yeni yapılan müzeye gitmesi gerekirken genel vali bundan vaz geçmesinin daha uygun olacağını söylemiş fakat Arşidük, müzeye gitmeyeceğini bombadan yaralanan Kaymakam Mezizzi'yi ziyaret edeceği cevabını vermiştir. Ardından otomobiline binerek yola çıkmıştır. Otomobil Miliatchka rıhtımından Fransuva Josef caddesine gireceği esnada Gavro Prensip (Princip) adındaki 22 yaşında bir Sırp dört defa otomobile ateş etmiş, kurşunlardan biri Arşidük'ün boğazına diğeri boynuna ve üçüncüsü Prensipin kalbine yakın bir noktada göğsüne isabet etmiştir. Otomobil derhal yaralılar ile Vali konağına gitmiş ancak Arşidük ve eşi saat 11'de vefat etmişlerdir. Cinayeti gerçekleştirenler yakalanarak göz altına alınmıştır. İfadelerinde iki kişi milliyetçiler tarafından cinayeti işlemeye teşvik edildiklerini açıklamışlardır. İkisinin Belgrad'da eğitim aldıkları ve bir ay önce Bosna'ya döndükleri tespit edilmiştir. Olayla alakalı olduğu gerekçesiyle 200'den fazla kişi tutuklanmıştır. Pazartesi günü Arşidük ve Prensipin cenazeleri Viyana'ya sevk edilmiştir. Bkz. *BOA.*, *HR.SYS.* 2858/26-5, *BOA.*, *HR.SYS.* 2858/26-6. Veliht ve eşinin korumakla görevli komiser cinayetten bir saat sonra intihar etmiştir. *İkdâm*, 1 Temmuz 1914, nr. 6236, s. 1.

⁵⁶ Karal, *age*, s. 365-366. Katillerden ikisinin de Bosna'daki Ortodoks Sırlardan olduğu yapılan araştırma ve inceleme sonucunda ortaya çıkmıştı. Bombayı atan Cabrinoviç, sorgulamasında önceden Belgrad'a gittiğini ve orada velihta suikast düzenlemek için kendisine bombalar verildiğini itiraf etmişti. Suikastin faili olan Princip de uzun süre Belgrad'da kalmış ve olaydan üç ay önce tekrar Bosna'ya dönmüştü. Bosna'ya geldiğinden beri Saraybosna'daki küçük bir köyde yaşıyordu. Princip, Sırların maruz kaldığı baskı ve zulümlerin intikamını almak için devletin ileri gelenlerinden birini öldürmeyi Bosna'ya

cinayete veren Avrupalı devletler, olayın büyük bir savaşa sebebiyet verip vermeyeceğini düşünmeye başlamışlardı⁵⁷.

Diğer taraftan Avusturya-Macaristan, bu gelişmeyi uzun zamandan beri rahatsız olduğu Sırp propagandasına darbe vurmak için bir fırsat olarak görecekti. Velihaht ve eşinin öldürülmesi daha önce Sırlar tarafından yapılan propagandalara âdeta meydan okumaktaydı. Cinayet, iki devlet arasındaki "ipleri koparacaktı"⁵⁸. Suikast karşısında Avusturya-Macaristan, Sırbistan için taarruza hazırlanırken Sırbistan, sınırdaki ve taarruzlara açık konumdaki başkentini tahliye etmeye hazırlanmaktaydı⁵⁹.

Cinayet üzerine Bosna-Hersek'teki Hırvatlar, Sırlar aleyhinde Pazar akşamından Pazartesi akşamına kadar devam eden gösteriler yapmıştı. Sırlara ait bazı evler ve mağazalar tahrip edildi. Halkın Sırlara ait evlerdeki ve mağazalardaki eşyaları sokaklarda parçalamaları duyulan öfkenin şiddetini ortaya koymaktaydı⁶⁰. Bu durum karşısında hükümet "idare-i örfiyye" ilan etti⁶¹. Kosova Savaşı'nın yıldönümü dolayısıyla düzenlenen şenliklere rağmen kahve ve tiyatrolarla diğer kamuya açık alanlar akşam saat ondan sonra hükümetin emriyle kapatılmıştı⁶².

Avusturya-Macaristan'da halk sokaklarda "Yaşasın İmparator, yaşasın ordu, yaşasın İmparator Wilhelm, kahrolsun Sırbistan yaşasın harp!" diye bağırarak tepki gösteriyordu⁶³. Saraybosna polis müdürü görevinden alınırken, Arşidük'ü korumakla görevli memur ve zabıtalara tutuklandı. Sırbistan lehinde propaganda yapan çok sayıda kadın ve genç kız da hapsedilenler arasındaydı⁶⁴. Aşağı yukarı yüze yakın kişi suikastten haberdar oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştı. Sırp Milli Bankası ile okullarına karşı da protesto gösterileri yapılmış ve bankalar taşlı saldırılarla tahrip edilmişti. Katilin ifadesine göre atılan bomba Sırbistan'daki bir top fabrikasının üretimiydi⁶⁵. Viyana'da Sırlara karşı büyük bir nefret oluşmuştu⁶⁶.

döndüğünden beri düşündüğünü ifadesinde söylemişti. Princip, Gabrinociç'in dinamitiyle gerçekleştirdiği suikastten ise kesinlikle haberdar olmadığını ve oldukça şaşırıldığını ifade etmişti. *İkdâm*, 1 Temmuz 1914, nr. 6236, s. 1.

⁵⁷ "Harb-i Umumi Tehlikeleri", *Tanîn*, 18 Temmuz 1914, nr. 2001, s. 1.

⁵⁸ Helfferic, *age*, s. 71.

⁵⁹ "Avusturya-Sırp ihtilafı, Henüz İlan-ı Harp Haberi Gelmedi", *Tanîn*, 14 Temmuz 1914, nr. 1997, s. 1.

⁶⁰ *BOA., HR.SYS. 2858/26-5, BOA, HR.SYS. 2858/26-6.*

⁶¹ "Nümayişler, Karışıklıklar", *Peyâm-ı Sabah*, 1 Temmuz 1914, nr. 221, s. 2.

⁶² *İkdâm*, 1 Temmuz 1914, nr. 6236, s. 1.

⁶³ "Vatanperverane Nümayişler", *Tanîn*, 14 Temmuz 1914, nr. 1999, s. 1.

⁶⁴ "Tevkifat Devam Ediyor", *Peyâm-ı Sabah*, 1 Temmuz 1914, nr. 221, s. 2.

⁶⁵ "Sırlar Aleyhinde Harekat", *Peyâm-ı Sabah*, 1 Temmuz 1914, nr. 221, s. 2.

⁶⁶ "Viyana'da Sırlara Karşı Nefret", *Peyâm-ı Sabah*, 1 Temmuz 1914, nr. 221, s. 2.

Hırvat ve Müslüman öğrenciler, önde ellerinde İmparator ve Kral'ın resimleriyle imparatorluk marşı eşliğinde sokakları dolaşmaktaydı. Halkta öğrencilere eşlik ediyordu. Göstericiler İmparatorluk ve hükümdarlık ailesini alkışlarken Sırlar aleyhine tezahürat yapıyorlardı. Göstericiler Sırp evlerinin çoğunun camlarını kırmışlardı. Asker ve subayların müdahalesiyle asayiş sağlanabilmişti. Müslüman ve Hırvatlar, Sırlara ait okul ve bankalar ile mağazalara saldırmış; Sırbistan elçisinin damadına ait ev de taşlanmıştı⁶⁷. Saraybosna'da göstericiler Sırp Ortodoks metropoliteninin konağını da taşa tutmuşlardı. Metropolit bu sırada hafifçe yaralanmıştı⁶⁸. 3 Temmuz'da Saraybosna'da Sırp Elçiliği önünde yaklaşık 3.000 kişilik bir gurup tarafından gösteri yapılmak istenmiş de protestocular polis tarafından dağıtılmıştı⁶⁹. Bosna'daki Sırp tüccarlarına karşı boykotaj başlatılmıştı. Sırlar da Avusturya mallarını boykot etmeye karar vermişlerdi⁷⁰.

Belgrad'dan *Matin* gazetesine gönderilen bir telgrafta, Avusturya'da Sırlar aleyhine yapılan gösterilerin Sırbistan kamuoyunda öfkeye sebep olduğu, bu durumun ülkenin her tarafında protesto edildiği ve Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında kötü sonuçlar doğurmasından korkulduğu ifade ediliyordu⁷¹.

Avrupa basınında savaş ilanı haberinin "*eli kulağında*" olduğu yolunda haberler çıkmaya başlamıştı. Ayrıca büyük devletlerin böyle bir durumda nasıl bir tavır alacakları konusu gündemdeydi. Osmanlı basını konuyla ilgili Avrupa basınından edindiği bilgileri kamuoyuna aktarmakta, ayrıca durum hakkında görüşlerini beyan etmekteydi. Zira bu cinayet üzücü olduğu kadar, sadece Avusturya-Macaristan için değil, bütün Avrupa için endişe verici bir durumdu.

30 Haziran 1914 tarihli *Peyâm-ı Sabah*'ta, Ali Kemal öncelikle İmparator Fransuva Josef'in icraatı ve karakterinden bahsediyor, ardından onun yerine geçecek olan veliahdın kişilik özelliklerini anlatarak onun böyle bir cinayete kurban gitmesinin Avusturya-Macaristan için büyük bir kayıp olacağını yazıyordu. Yazar, saltanatı boyunca İmparator Fransuva Josef kadar büyük sıkıntı çeken başka bir hükümdar olmadığından bahisle, İmparatorun gerek ülkesinde gerekse dış politikada karşılaştığı güçlükler ve icraatına yer veriyordu. Ayrıca Balkan hükümetlerini Avusturya'yı tehditinden men eden kişi olduğunu, onun sayesinde Sırların Adriyatik Denizi'ne ulaşamadıklarını, Karadağlıların İşkodra'da kalamadığını, en büyük direnişi de Slavlara karşı gösterdiğini ifade ediyordu. Özellikle Bosna-Hersek Slavlarının kendilerini Sırlarla kardeş addettiklerini, ortak mesai yaptıklarını, Sırp yayın organlarının yayınlarını bu çerçevede hazırladıklarını

⁶⁷ "Sırlar Aleyhine Tezahürat", *İkdâm*, 1 Temmuz 1914, nr. 6236, s. 2.

⁶⁸ *İkdâm*, 2 Temmuz 1914, nr. 6237, s. 1.

⁶⁹ "Yeni Nümayişler", *İkdâm*, 5 Temmuz 1914, nr. 6240, s. 1.

⁷⁰ "Sırların Boykotajı", *İkdâm*, 8 Temmuz 1914, nr. 6243, s. 4.

⁷¹ *İkdâm*, 7 Temmuz 1914, nr. 6242, s. 5.

açıklıyordu. Ali Kemal'e göre, Sırlar, Çekler gibi Slav halkı olup Avusturya'nın doğrudan doğruya düşmanıydılar ve İmparator I. Fransuva Josef "halim", "mutedil" bir kişi olduğu halde şiddet sergilemekteydiler. Veliht tahta geçtiğinde düşmanlıklarının boyutunu tahmin etmek oldukça güçtü. Yalnız bu endişeler bile Avusturya Slavlarını galeyana sürüklemek için yeterliydi. Slav gençleri siyaseten heyecana kolayca kapılabildikleri için işin sonunun ne olacağını düşünmüyorlardı. Fransuva Josef hayatının son demlerini yaşamaktaydı. Yerine geçecek Veliht Fransuva Ferdinand gibi fitraten ve siyaseten tanınmış birinin katli Avusturya için büyük bir kayıptı⁷².

İkdâm gazetesi Avusturya veliahdının tercüme-i hali başlığı ile bir yazıya yer verdi. Yazıda Velihtın biyografisi veriliyor askeri konulardaki uzmanlığının herkesçe bilindiği ifade ediliyordu. Yazıya göre, Velihtın Avusturya askeri çevrelerinde büyük bir saygınlığı vardı. Pancermenistler için de en büyük bir istinatgah olarak tanınmıştı. Gazete ardından İmparator Fransuva Josef'in saltanat döneminde gayet acıklı günler geçirdiğini, halefi oğullarının bir suikaste kurban olduğunu ve onun çok sevdiği eşinin de anarşist kurşunlarından aldığı yaralar ile vefat ettiğini şimdi de saltanatının bu son demlerinde kendisinden sonra Avusturya-Macaristan tahtını işgal etmesi kararlaştırılan yeğenin yine bir hainin kurşunları altında aynı elim akıbeta uğradığını görmek gibi talihsiz bir felakete maruz kaldığını yazmaktaydı⁷³.

30 Haziran 1914 tarihli *Peyâm-ı Sabah, Matin* gazetesinin olayla ilgili yayımladığı habere yer veriyordu. Habere göre, suikastın "*Büyük Sırbistan*" (*Velika Srbija*) hedefini gerçekleştirmeye yönelik olduğuna dair birçok delil ve sebep vardı. Sırbistan'ın Viyana'daki elçisi bir hafta önce Avusturya-Macaristan hariciye nazırına Sırp hükümetinin Arşidük'e bir suikast düzenleyeceği haberini aldığını söylemişti; ancak Veliht bu ziyarette ısrarcı olmuştu. Yine aynı günkü *Peyâm-ı Sabah*'tan edindiğimiz bilgiye göre, *Figaro* gazetesi ise bu durumdan etkilenmeyecek hiçbir Fransız'ın olmadığını ifade ediyordu⁷⁴.

1 Temmuz 1914 tarihli *Peyâm-ı Sabah*, Londra basınından edindiği haberleri okurlarına aktarıyordu. Londra basınından Liberal Partiye mensup *Daily Chronicle*, Arşidük'ün güney ve doğu Avrupa'daki Rus ihtirasları için şüphe edilemeyecek kadar gayet ciddi engel olduğunu, Balkanlarda Rusya'nın rakibi olan kişilerin genellikle bir suikast sonucunda hayatlarını kaybettiğini yazıyordu⁷⁵.

2 Temmuz 1914 tarihli *Peyâm-ı Sabah*, Avusturya-Macaristan'da yayımlanan *Neue Freie Presse*'nin cinayetle ilgili bir makalesine yer verdi. *Neue*

⁷² "*Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye*", *Peyâm-ı Sabah*, 30 Haziran 1914, nr. 220, s. 1.

⁷³ "*Avusturyalı Velihtın Tercüme-i Hali*", *İkdâm*, 29 Haziran 1914, nr. 6234, s. 4.

⁷⁴ *Peyâm-ı Sabah*, 30 Haziran 1914, nr. 220, s. 2.

⁷⁵ "*Londra Matbuatı*", *Peyâm-ı Sabah*, 1 Temmuz 1914, nr. 221, s. 5.

Freie Presse, her şeyden önce Avusturya-Macaristan'da bu cinayete karşı büyük bir öfke olduğunu ve ülkenin geleceği hakkında endişe duyulduğunu yazdı. Makaledeki yorumlara göre, Arşidük Ferdinand, Avusturya-Macaristan sınırları içinde Macaristan gibi, iç işlerinde bağımsız, Hırvatistan, Bosna ve Dalmaçya kıyılarından oluşan üçüncü bir hükümetin kurulması hayaliyle çok uğraşmıştı. Ancak yaşı ilerleyip de olgunlaştıkça bu düşünceden uzaklaşmış, bununla birlikte hiçbir zaman güney Slavların koruyucusu olmaktan vazgeçmemişti. Bohemya eyaletindeki bir sarayda ömrünün büyük kısmını geçirmesinden dolayı Slavların emel ve ihtiyaçlarını çok iyi biliyordu ve onlara karşı her geçen gün daha fazla iyilikle alakadar olmuştu. Yazıda ayrıca Saraybosna'da işlenen bu cinayetin son iki sene içerisinde Balkanlarda "*kana susamış canavarlar*" tarafından binlerce kez gerçekleştirilen cinayetlerden biri olduğu ifade edilmekteydi⁷⁶.

Ali Kemal, *Peyâm-ı Sabah*'ta cinayet üzerine olan yorum ve düşüncelerini tafsilatlı bir şekilde aktarmaya devam etti. Ona göre, öncelikle Sırları göz önünde bulundurmamak gerekirdi. Çünkü Sırların dünyada Avusturya-Macaristan'dan daha büyük bir düşmanı yoktu. Avusturya, Bosna-Hersek'i ilhak ettiğinden beri Belgrad büyük ölçüde sarsılmıştı. Avusturya-Macaristan olmasaydı Sırbistan, Adriyatik sahiline inecek ve Balkanların en güçlü devleti olacaktı. Bunu engelleyen Avusturya-Macaristan'dı. Avusturya-Macaristan, hala Arnavutluk ve şark demiryolları gibi meseleler yoluyla Sırlara baskı yapmaya devam diyordu. Sırp gençleri Avusturya-Macaristan'a karşı büyük bir kin beslemekteydi. Bu öyle bir kindi ki işi cinayete vardırmışlardı. Arşidük Fransuva Ferdinand tahta çıkınca Balkan Slavlarına özellikle de Sırlara göz açtırmayacaktı fakat olumlu düşünülürse en büyük avantaj Kralın henüz hayatta olmasıydı. Diğer taraftan Velihaht askerî ve daha birçok yönden önemli yeteneklere sahipti⁷⁷.

Bu arada Sırbistan basını tarafından konuyla ilgili bir beyanname yayınladı. Beyannamede, Sırbistan'ın bu cinayeti asla hoş karşılamadığı, bu durumdan sorumlu tutulamayacakları, iki ülke arasındaki münasebetleri sağlamlaştırma yolunda çaba sarf eden Sırbistan'ın bu durumun devamı için elinden gelen her şeyi yapacağı ifade edildi⁷⁸. Diğer taraftan Sırbistan Başbakanı ve Hariciye Nazırı Pasiç

⁷⁶ "Avusturya Hadise-i Cinaiye", *Peyâm-ı Sabah*, 2 Temmuz 1914, nr. 222, s. 1.

⁷⁷ *Peyâm-ı Sabah*, 1 Temmuz 1914, nr. 221, s. 1.

⁷⁸ 3 Temmuz 1914 tarihli *Peyâm-ı Sabah*'ta yayımlanan beyannamenin tamamı şöyleydi: "*Saraybosna suikastinden dolayı burada her tarafta amik bir teessüf hüküm fermadır. Sırp kavmi diğer akvam-ı mütemeddine-i cihan gibi menfur suikast ile faillerini tayin etmektedir. Sırbistan hükümeti Saraybosna hadise-i müessifisinin Sırbistan dahilinde şüpheli anasırı bulunduğu takdirde bunların tahrikatı ve efsadatını akim bırakmak için bunlara karşı en şedid tedabir ittihazını vazifesi cümlesinden addeder. Bosnasarayda vuku bulan hadise gibi ahval Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki münasebatı teşyid*

Belgrad'da bulunmadığından Maliye Nazırı Paçev, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berthold'a bir telgraf göndererek taziyede bulundu⁷⁹. Osmanlı Devleti'nin Viyana Maslahatgüzarı Bulak Bey, Hariciye Nezareti'ne giderek veliaht ve eşinin vefatından nedeniyle Kont Berthold'a taziyede bulunmuştu⁸⁰.

9 Temmuz 1914 tarihli *Tan* gazetesi akşamki baş makalesinde doğuda ve ihtimal Avrupa'da gelecekte barışın korunmasının Saraybosna davasının alacağı şekle bağlı olduğunu yazıyor ve suikastin mesuliyetinin bütün Slav dünyasına atfedilmesinin doğru olamayacağını, dolayısıyla böyle bir hareketten sakınılmak gerektiğini ifade ediyordu⁸¹.

Avusturya basınında Sırbistan'ın olay karşısında izlediği siyaset eleştirilere konu oldu. Viyana basını, Sırbistan basınının Avusturya'ya yönelik yayınlarını protesto etti⁸². 18 Temmuz 1914 tarihli *Tan*'in gazetesinin aktardığı habere göre, *Freie Presse*, Temmuz ayı ortalarında yayımladığı bir makalede, Sırbistan'ın olay karşısında kayıtsız kaldığına dikkat çekip bunun nedenlerine değinmekteydi. Sırp Kralı Aleksandr ile eşinin katledildiği günden beri Sırbistan, sırtını Rusya'ya dayamış ancak hesapları her zaman doğru çıkmamıştı. Gerçekten de Sırbistan İşkodra kuşatmasında Rusya ve Fransa'dan boş yere destek beklemiş, fakat ümitleri boşa çıkmıştı. Bu defa da aynı şey yaşanacaktı. İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya gibi büyük devletler ülkeleri içindeki kargaşa ve kötü durumları gidermekle meşguldü ve kendi gelecekleri söz konusu olmadıkça savaşa atılmayacaklardı. Sırp "*Büyük Sırbistan*" ortaya çıksın diye dünyayı kana bulayacak bir savaş emrini vermeyeceklerdi⁸³. Fransa, Slav gençlerinin Avusturya elçiliği önünde yaptıkları gösterilerden dolayı hem Avusturya elçisine hem de Viyana hükümetine üzüntülerini iletmişti. Fransa gazeteleri de bu konudan bahsederlerken Avrupa harbini dillerine bile almak istemediklerini ifade etmekteydi. İngiltere'nin, Rusya'nın müttefiki olarak Rusya'nın bile sıcak bakmadığı savaşa sıcak bakması düşünülemezdi. Aynı durum Almanya'da da gözlemlenmekteydi. Almanya bir taraftan Avusturya-Macaristan'ın müttefiki olarak ona sadık olduğunu beyan

*zımında sarfi muhassıl eden Sırbistan hükümeti için hiçbir vecihle hoş görülmez. Avusturya-Macaristan hükümeti gibi Sırbistan hükümeti dahi efkârı teskin ve Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki münasebatın ne Sırbistan'ın ne de Sırbistan hükümetinin mesul addeylemeyeceği hadisat hasebiyle duçar-ı hâle olmaması için lazım gelen kaffe-i vesaitte tevessül den geri durmayacaktır". "Sırp Hükümetinin Beyannamesi", *Peyâm-ı Sabah*, 3 Temmuz 1914, nr. 223, s. 2.*

⁷⁹ "Sırbistan'ın Taziyeti", *İkdâm*, 1 Temmuz 1914, nr. 6236, s. 2.

⁸⁰ *İkdâm*, 1 Temmuz 1914, nr. 6236, s. 1.

⁸¹ *İkdâm*, 11 Temmuz 1914, nr. 6246, s. 2.

⁸² "Avusturya Matbuatı", *İkdâm*, 7 Temmuz 1914, nr. 6242, s. 5.

⁸³ *Peyâm-ı Sabah*, 18 Temmuz 1914, nr. 238, s. 1.

ederken diğer taraftan da savaşın yayılmasına engel olmak için elinden geleni yapmaktaydı⁸⁴.

13 Temmuz 1914 tarihli *İkdâm* gazetesinin aktardığına göre, *Tan* gazetesi Saraybosna cinayeti ile ilgili yayımladığı bir baş makalede, İmparator Fransuva Josef'in son derece barışsever bir diplomat olduğunu, o hayatta olduğu sürece barışın bozulmayacağı ümidi bulunduğu yorumunu yapıyor ve şöyle devam ediyordu:

“...Mamafiğ ati Saraybosna faciası tahkikatının hasıl edeceği netayice merbuttur. Yalnız vukuatın tahkiki ile iktifa edilirse tehlike zuhur etmez. Fakat eğer mesele Sırlar ve İslavlar aleyhine müteveccih bir davayı olmak üzere telakki ve Sırbistan suikasd tertibatına müsait bir hükümet diye teşhir edilecek olursa ve tekmili islavlık ceryanları Rusya'ya atf ile Sırbistan'ın bir kısım kabahati de Rusya'ya atfolunursa o zaman tehlike zuhur eder. İmparator Fransuva Josef'in sulhperverdir. Aksine rağmen Avusturya efkârı umumiyesinde Sırlara karşı görülen galeyan efkârı bu tehlikenin zuhur edeceği ihtimalâtını takviye ediyor. Kont Tiza'nın itidal dairesinde izahat-ı sulpverane ita etmesi şayanı takdirdir.”⁸⁵

Osmanlı basını Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki ihtilafı yakından takip ettiği gibi, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkelerindeki hariciye nazırları da gelişmeleri dikkatle izlemekteydi. İki ülke arasında bir savaş çıkması durumunda Balkan devletlerinin izleyecekleri siyaset, Osmanlı Hariciye Nazırının önemle üzerinde duyduğu konuydu. Buna göre, Yunanistan iki ülke arasında savaş çıkacak olursa tarafsız kalacaktı ancak Bulgaristan savaşa müdahil olursa, Sırbistan'a verdiği taahhüde riayet edecekti. Bunu temsilcisi aracılığıyla büyük devletlere bildirmişti. Bulgaristan'ın Atina'daki sefiri Romanya ile savaşı muhtemel görmezken, Avusturya'yla Sırbistan arasında savaş başlarsa Bulgaristan'ın kayıtsız kalamayacağını açıklamıştı. Bükreş'teki Bulgaristan sefiri bazı Romen siyasetçilerinin Avusturya ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkta Bükreş Antlaşması'nın devamı için Sırbistan lehinde siyaset izleyeceklerini söylemişti⁸⁶.

Osmanlı siyasi çevrelerinde bu çerçevede yapılan yorumlar iki ülke arasında savaş başladıktan sonra da devam etti. Osmanlı'nın Belgrad Sefiri Cevad Bey, 16 Ağustos 1914 İstanbul'a yolladığı tezkirede; Avusturya-Macaristan'ın 1908'den beri takip ettiği dış politika ile ilgili görüşlerini beyan etmekteydi. Cevad Bey'e göre; Avusturya-Macaristan'ın dış siyasetindeki çöküş Kont Neternal'in Bosna-Hersek'i ilhakı ile başlamıştı. İlhakın Avrupa'da ve Balkanlarda meydana getirdiği etkiler onun halefi Kont Berthold tarafından giderilememişti. Ayrıca Avusturya-

⁸⁴ “Harb-i Umumi Tehlikeleri”, *Tanîn*, 18 Temmuz 1914, nr. 2001, s. 1.

⁸⁵ “Avusturya-Sırbistan Münasebatı”, *İkdâm*, 13 Temmuz 1914, nr. 6248, s. 3.

⁸⁶ *BOA, DH.EUM. EMN*, 17/25.

Macaristan, Balkan buhranını giderememe aczini göstermiş yalnızca bağımsız bir Arnavutluk kurulmasını sağlamakla kendisini avutmuştu. Rusya'dan destek alacağı düşüncesiyle Sırbistan, Avusturya-Macaristan'ın kötü yönetiminden istifade ederek propagandaya başlamış ve hem Bosna-Hersek'te hem de hem İmparatorluk sınırları içerisindeki diğer Slavlar arasında fesat tohumları ekmek ve taraftar kazanma yoluna gitmişlerdi. Avusturya-Macaristan'ın en büyük hatası Sırları âdeta bir çoban sürüsü olarak görmesi ve küçümsemesiydi. Bu durum Sırların Avusturya'ya karşı nefretinden başka bir fayda getirmezdi. Avusturya-Macaristan'ın bir taraftan Saraybosna olayında Avrupa devletlerinden kendi lehinde esmeye başlayan sıcak rüzgârdan faydalanmalı, diğer taraftan da hâkimiyeti altında yaşayan ve saldırgan bir tutum sergileyen Sırp ırkına mensup milletlerin minnettarlığını sağlayarak şöhretini ve siyasi vaziyetini yükseltmeli, Balkanlarda eskiden beri var olan siyasi nüfuzunu artırmalıydı. Ancak Viyana Hükümeti bunu yapmadı. “*Sille-i tediye*” politikasını tercih etti ve hazırladığı notayı Sırların “*yüzüne attı*” ve Rusya'nın emriyle Sırbistan tarafından verilen ve neredeyse Avusturya-Macaristan'ın bütün ağır şartlarını kabul eden cevabi notayı kabul etmeyerek Sırbistan'a savaş açtı⁸⁷.

Diğer taraftan 21 Temmuz 1914 tarihli *Peyâm-ı Sabah* gazetesi *Neue Freie Presse* gazetesinde yayımlanan Sırbistan Başbakanı Pasiç'in bir Alman gazeteci ile yaptığı röportajına yer verdi. Pasiç mülakatında Avusturya-Macaristan'ın cinayetten Sırbistan'ı sorumlu tutmasının haksızlık olduğunu, kendilerinin Avusturya'nın dâhili siyasetine karışmadıklarını bu devletten de bunu beklediklerini, ülkelerindeki bazı gizli cemiyetlerin benzerinin birçok ülkede faaliyet gösterdiğini dolayısıyla Sırp hükümetinin bundan sorumlu tutulamayacağını, kendilerinin bu türlü fesat cemiyetlerine katılmadıklarını dile getirmekteydi⁸⁸.

Bu arada kısa bir süre sonra 23 Temmuz 1914'te Belgrad'daki Avusturya-Macaristan elçisi, Sırp hükümetine Avusturya'nın taleplerini içeren bir nota verdi ve notaya cevap için 48 saatlik bir süre tanıdı. Avusturya-Macaristan'ın her ne şekilde olursa olsun Sırbistan'a karşı hareket edeceğini herkes anlamıştı. Avrupa'daki barış Sırbistan'ı teşvik eden Rusya'nın tarafsız kalıp kalmayacağına bağlıydı. Avrupa birden bire savaş tehlikesi ile karşı karşıya geldi. Sırbistan'a gönderilen Avusturya-Macaristan'ın ultimatomu yayımlandıktan sonra Almanya kamuoyuna ve büyük devletlere, “*Avusturya-Macaristan ile olan ittifakın baki olduğunu ve buhranın mahalli kalmasının şayan-ı arzu olduğunu beyan etmekle beraber ultimatomonun kaleme alınmasında hazır bulunmadığını ve ultimatomonun*

⁸⁷ BOA, HR.SYS, 2402/20-1/20-2.

⁸⁸ “*Pasiç'in Mülakatı*”, *Peyâm-ı Sabah*, 21 Temmuz 1914, nr. 241, s. 3.

metnine dair daha önce bilgisi olmadığını" ilan etti⁸⁹. Viyana hükümeti suikasta katılanlar hakkında tahkikat yapılmasını ve bu soruşturmanın Avusturya-Macaristan memurlarının yardımıyla gerçekleşmesini, suçluların cezalandırılmasını, gelecek için güvence verilmesini, Avusturya-Macaristan aleyhindeki propagandanın durdurulmasını talep etmekteydi⁹⁰. Bununla birlikte Rusya bu ultimatomen verildiği tarihten bir gün sonra, yani 24 Temmuz 1914'te Avusturya-Sırp buhranına Rusya'nın kayıtsız kalmayacağını açıkladı. Ocak 1915 tarihli *Nord Doyçe Alkemyine Tesayoniğ'in* (Norddeutsche Allgemeine Zeitung) nüshasındaki yayımdan anlaşıldığına göre:

*"1914 yılının 24 Temmuz'unda Rus Hariciye Nazırı, Petersburg'daki Sırp sefirine Rusya'nın Sırbistan'a karşı yapılacak herhangi bir Avusturya-Macar taarruzuna müsaade etmeyeceğini beyan etti. Bu beyanat Avusturya-Macaristan metalibatına karşı mukavemet etmek için Sırbistan'ı teşvik ediyordu. Sırbistan, Rusya'nın teşviki ile, Avusturya ultimatomena 25 Temmuz'da verdiği cevapta Avusturya-Macaristan metalibatının esaslı nekatını reddediyordu. Avusturya-Macar sefiri bunun üzerine pasaportlarını talep ederek Belgrad'ı terk etmiş, Sırp hükümeti ise ultimatoma cevap vermezden evvel zaten seferberlik emrini vermişti*⁹¹.

Avusturya-Macaristan bu gelişmeler üzerine Sırbistan'a savaş açtı. Böylece I. Dünya Savaşı'nın fitili ateşlenmiş oldu. Avusturya-Macaristan'ın savaş ilanı notası şöyleydi: *"Sırp hükümeti kraliyesi Belgrad'daki Avusturya-Macaristan sefiri marifetiyle tebliğ olunan 23 Temmuz 1914 tarihli notaya ateşmenan-bahş bir cevap ita etmediğinden hükümet-i imparatoriye ve kraliye kendi hukuk ve menafiiini bizzat sıyanet ve bunun için silah kuvvetine müracaat etmek mecburiyetindedir. Binaenaleyh Avusturya-Macaristan hükümeti bu dakikadan itibaren kendisini Sırbistan ile hali harpte addeder. 28 Temmuz 1914"*⁹².

Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a verdiği 28 Temmuz 1914 tarihli notadan bir gün önce yani 27 Temmuz 1914 tarihinde *İkdâm* gazetesi "*Harb-i*

⁸⁹ Helfferic, *age*, s. 43.

⁹⁰ *age*, s. 45.

⁹¹ *age*, s. 78. 25 Temmuz akşamı Sırbistan Başbakanı Pasiç, Avusturya-Macaristan elçiliğini ziyaret ederek Avusturya-Macaristan'ın notasına cevaben kaleme aldığı cevabi notayı sunmuştu. Sırbistan'ın cevabı uygun görülmediğinden Avusturya-Macaristan elçisi iki devlet arasındaki münasebetin kesildiğini, Pasiç'e tebliğ etmişti ve akşam saat 6:30'da elçilik memurlarıyla beraber Belgrad'dan ayrılmıştı. Sırp Hükümeti de öğleden sonra saat 3:00'da bütün Sırp ordusuna seferberlik emri vermişti.

İkdâm, 26 Temmuz 1914, nr. 6260, s. 4,

⁹² *Avusturya ve Macaristan Hükümeti ve Ordusu*, Dersaadet Mahmud Bey Matbaası, 1331, s. 25.

Umumi Tehlikeleri” başlığı ile bir yazı yayımladı. Yazıya göre, şimdilik bilinen şey iki ülke arasındaki münasebetin kesildiği idi. Avrupa Balkan Savaşları döneminkinden bile daha ağır bir buhran ve heyecan içindeydi ki bu buhran “*Harb-i Umumi*” ydi. Bunu akla getirmek bile insanlık ve medeniyet adına Türkleri ürpertecek kadar önemliydi. Bunun sarsıntıları sonucunda meydana gelecek sonuçları düşünmek ve ifade etmek bile lüzumsuzdu. Öyle ki iyi niyetli olanlar bile, tereddüt içindeydiler. Kafaları devamlı “*acaba harb-i umumi olacak mı?*” sorusu meşguldü. İki ülke arasındaki siyasi gelişmeleri yakından takip edenlere göre, eğer Avusturya-Macaristan Sırbistan’ı yalnız cezalandırma politikası ile yetinir ve ilhak etmeye kalkışmazsa savaş tehlikesi hafiflerdi ve harp başka bir yere sığamazdı. Avrupa devletlerinin Avusturya’yı bu hareketinde tamamen haklı bulmaları gayet normal görülmekteydi. Sırbistan için felaketten kurtulmanın tek yolu Avusturya’nın notasını kabul etmektir. Oysaki Sırbistan her şeyi göze alarak bunu reddetmişti. İki ülke arasındaki savaşta Balkan devletlerinin alacakları tavır da ittifak ve itilaf bloku arasında çarpışmalara sebep olabilirdi. Rusya’nın müdahalesi Fransa’nın da olaya müdahil olmasına neden olacaktı bu durumda Almanya’da doğrudan işe karışacaktı. Bu ihtimale göre, İngiltere ve İtalya’nın nasıl bir siyaset izleyeceğini tahmin etmek oldukça güçtü. İngiltere’den alınan telgraflar, İngiltere’nin şimdilik iyimser olduğunu ve olayları uzaktan izlediğini bildirmekteydi. İtalya’nın ise tarafsız kalmak niyetinde olduğu anlaşılıyordu. Ancak hem İngiltere hem de İtalya’nın tarafsızlıklarını devam ettirmelerinin bir sınırı vardı. Zira Almanya ve Fransa’nın olaya müdahalesi aralarında savaşa yol açarsa ve Belçika’ya el atılırsa İngiltere yine bu sessizliğini koruyabilecek miydi? sorusu ve olay bir savaşa sebep olduğu takdirde İtalya tarafsızlığını koruyabilecek miydi? sorularını akla getiriyordu. Gazete bu iyimser düşünceleri ve kötümser düşünceleri ortaya koymaktaydı. Bununla beraber Avusturya-Macaristan’ın henüz büyük bir savaşa katılmak için hazırlıklara girişmemesi dikkatten kaçmamalıydı. Avusturya-Macaristan’ın, 26 Temmuz akşamına kadar sadece 350 bin kişiden oluşan altı kolorduyu Sırbistan ve Karadağ’a sevk etmeye karar verdiği bilgisi edinilmişti. Genel ordularını seferberlik durumuna geçirdiğine dair henüz bir bilgi yoktu. Bu konuda son derece hassas olunmalıydı. Zira doğru olmayan haberler de yapılabiliyordu bunlara itibar ederek heyecana kapılmak doğru değildi. 26 Temmuz’a kadar alınan haberlerde savaşın bir genel savaş değil, Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasında cereyan edecek bir savaş olması ihtimali kuvvetlenmekteydi⁹³. Haber, iki ülke arasında başlayan savaşın bir Avrupa savaşına dönüşmeyeceği yönündeki fikrin kuvvetli olduğu kanaati ile sona ermekteydi. Görüldüğü üzere *İkdâm* gazetesi, iki ülke arasındaki ihtilafa bir yandan

⁹³ “*Harb-i Umumi Tehlikeleri*”, *İkdâm*, 27 Temmuz 1914, nr. 6261, s. 1.

büyük ehemmiyet arz etmekte diğer yandan da bunu genel bir savaşa yol açmayacağı şeklinde iyimser bir yorum yapmaktaydı.

SONUÇ

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonuçları itibariyle sadece Osmanlı Devleti için bir yıkım iken, Avrupalı devletleri de Balkanlarda karşı karşıya getirdi. Rusya'nın savaş sonrasında Osmanlı'yla imzaladığı Ayastefanos Antlaşması ile elde ettiği kazançlardan rahatsızlık duyan İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Fransa duruma tepki gösterdi. Almanya'nın başkanlığında toplanan Berlin Kongresi, büyük devletlerin bölgedeki çıkarlarını korumaya yönelik gösterdikleri çabalara sahne olurken, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a bağımsızlıklarını kazandırdı. Bundan sonraki süreçte her bir Balkan devleti kendi sınırlarını genişletmek ve büyük bir devlet olma yolunda mücadeleye girdi. Bu devletlerden birisi olan Sırbistan'ın hedefi "*Büyük Sırbistan*" devletini kurmaktı. Bunu gerçekleştirmenin yollarından birisi de Avusturya-Macaristan'ın hâkimiyeti altındaki topraklardan geçmekteydi. Sırbistan, Bosna-Hersek'in Berlin Antlaşması ile Avusturya-Macaristan'ın idaresine bırakılmasından rahatsızdı. Rusya'nın Balkanlardaki Slavları koruma siyaseti bu devlete "*Büyük Sırbistan*" hayalini gerçekleştirme konusunda ümit vermekteydi. Sırbistan'ın Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'ın egemenliğine bırakılmasından duyduğu rahatsızlık Avusturya-Macaristan'ın 1908'de Bosna-Hersek'i işgali ile daha da perçinlendi. Ancak Sırbistan, Avusturya-Macaristan'a karşı etkili olamadı. Balkan Savaşları Sırbistan için "*Büyük Sırbistan*" kurma yolunda bir diğer önemli adımdı. Sırbistan bu kez de Balkanlardaki sınırlarını genişletmek ve Adriyatik Denizi'ne çıkmak amacıyla Rusya'nın desteği ile I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı'ya II. Balkan Savaşı'nda ise Berlin Antlaşması ile bir nebze de olsa sınırları genişletilen bölgedeki çıkarlarının çatıştığı bir diğer devlet olan Bulgaristan'a karşı savaştı, fakat bu kez de hedefine ulaşamadı. Sırp milliyetçileri "*Büyük Sırbistan*"ı kurmak için gizlice örgütlenmeye ve bu amaçla çalışma yapmaya devam ettiler.

1914 yılına gelindiğinde Avusturya-Macaristan Velihtı Arşidük Fransuva Ferdinand'ın Saraybosna'yı ziyareti sırasında bir cinayete kurban gitmesi iki devleti karşı karşıya getirdi. Avusturya-Macaristan bu cinayetten Sırbistan'ı sorumlu tuttu ve Sırbistan'dan bazı taleplerde bulundu. Rusya'nın desteğini arkasına alan Sırbistan onun bu isteklerini reddetti. Avrupa'da "*silahlı barış*"ın yaşandığı bu dönemde, Avrupalı büyük devletler cinayet olayına odaklandı. Diğer taraftan Osmanlı basınından edindiğimiz bilgilere göre, Avrupa basını ve Osmanlı basınının fikri iki devlet arasındaki bu sorunun bir dünya savaşına sebebiyet vermeyeceğiydi. Ancak gelişmeler bu yönde seyretmedi ve Avusturya-Macaristan'ın taleplerini içeren ultimatoma Sırbistan tarafından reddedilmesi I. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşleyen gelişme oldu.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

BOA(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)⁹⁴

2. Gazeteler⁹⁵

İkdâm

Tanîn

Peyâm-ı Sabah

3. Kitaplar ve Makaleler

Andonyan, Aram, *Balkan Savaşı*, 2. Baskı, Aras Yayıncılık, İstanbul 2002.

Avusturya ve Macaristan Hükümeti ve Ordusu, Dersaadet Mahmud Bey Matbaası, 1331.

C. Hall, Richard, *Balkan Savaşları*, (Çev. M.Tanju Akad), 1. Basım, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

Glenny, Misha, *Balkanlar 1804-1999*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, I. Baskı, İstanbul 2001.

Helfferrich, Karl, (Çev. H.A.N), *Büyük Harbin Evveliyatı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.

Özkan, Ayşe, *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, IQ Yayınları İstanbul 2011.

Özkan, Ayşe, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığına Sırplar (1878-1918)*, IQ Yayıncılık, İstanbul 2013.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2*, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2009.

Karaca, Taha Niyazi, Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yolda Kara El Grubu ve Franz Ferdinand'a Suikast", *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, ss.95-105.

Karal, Enver Ziya, *İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, C. IX, TTK Basımevi, Ankara 1996.

Renouvin, Pierre, *Birinci Dünya Savaşı*, (Çev. Adnan Cemgil), ty.

Süleyman Nazif, *İki İttifakın Tarihçesi, İttifak-ı Müselles-İttifak-ı Müsennâ*, Muhtar Halid Kitaphanesi, 1330.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

⁹⁴ Belge numaraları metinde verilmiştir.

⁹⁵ Gazete tarih ve numaraları metinde verilmiştir.

KIRKLARELİ AĞZINDAKİ DEYİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME
*AN EVALUATION ABOUT THE IDIOMS OF THE KIRKLARELİ
DIALECT*

Levent DOĞAN¹

Geliş Tarihi: 16.02.2017
(Received)

Kabul Tarihi: 30.05.2017
(Accepted)

ÖZ:Dilimizin söz varlığı içinde mühim bir yere sahip olan deyimler, anlatıma canlılık ve akıcılık katan, az sözle çok şey anlatmaya yarayan, özlü ve kalıplaşmış sözlerdir. Türk dili de deyim olarak diğer dillere göre oldukça zengindir. Bu çalışmamızda, Kırklareli ağızı üzerine yapılan tezlerden, kendi derlediğimiz metinlerden, Derleme Sözlüğü'nden alınan deyimler, köken, söz dizimi, ve anlam bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deyim, Kırklareli, ağız, söz varlığı, anlam.

ABSTRACT: The idioms having an important role in our language vocabulary are meaningful patterns which give narration vividness fluency and tell a lot with limited words. Turkish is quite rich in idioms when compared with other languages. In our study the idioms taken from thesis on Kırklareli dialect, the texts we compiled and collation dictionary have been analyzed in respect to origin, syntax and meaning.

Keywords: Idiom, Kırklareli, Dialect, vocabulary, meaning.

GİRİŞ

Dil bilgisi içinde ses, şekil, söz varlığı açısından olduğu kadar, halk kültürü üzerine yapılacak çalışmalar için de ağız çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Günümüzde yok olma sorunuyla karşı karşıya olan ağızların tespit edilip korunması, ağız konuşan halkın olduğu kadar o milletin kültürel değerlerinin ve söz varlığının geleceğe taşınması açısından da son derece önemlidir.

Ağız çalışmaları için toplanan metinlerin bir kısmını da atasözleri ve deyimler oluşturmaktadır. Ömer Asım Aksoy deyimi “*bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce*”² şeklinde ifade ederken, TDK Türkçe Sözlük'te “*Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir*”³ olarak tanımlanmıştır.

¹ Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (ldogan@trakya.edu.tr)

² Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1991, s.52.

³ *Türkçe Sözlük 1*, TDK Yayınları, Ankara, 1998, s.576.

Şükrü Elçin ise “İki veya daha çok kelimededen kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurları”⁴ şeklinde belirtmektedir.

Günay Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi kitabında, “Sözlerin birbiriyle iyice kaynaşması ve bunun sonucunda anlam olarak bağımsız sözlere ayrılmaması bakımından, deyimler, gövde sözleri hatırlatır”⁵ ifadesini kullanmakta ve “Yapıca tek tek anlamları olan sözlerden oluşmalarına rağmen, anlamlı parçalara ayrılamayan ve bir bütün olarak işlev gören sözlük birimleridir.”⁶ olarak tanımlamıştır.

Hamdi Güleç de *Türk Halk Edebiyatı* kitabında deyimini şöyle ifade etmiştir: “Gerçek anlamı dışında kullanılarak yeni bir anlam ifade eden ve bir düşünceyi dile getiren, iki veya daha fazla kelimededen oluşan kalıplaşmış söz dizisidir.”⁷

Deyimler, atasözleri gibi bir milletin kültürünün ve söz varlığının zenginliğini gösteren, zekâsının inceliklerini ortaya koyan kısa ve özlü ifadelerdir. Türkçe zengin bir deyim hazinesine sahiptir. Yazıya geçirilmiş deyimlerin yanı sıra ağızlarda kullanılan pek çok deyim mevcuttur. Biz de bu çalışmamızda Trakya bölgemizdeki Kırklareli ağızıyla ilgili ağız çalışmalarındaki metinlerde ve bölgeden kendi derlediğimiz deyimleri; köken, anlam ve söz dizimi bakımından inceleyerek, söz varlığı ve kültürel hayatı hakkında da bilgi sahibi olmaya çalıştık. Bundan sonraki çalışmamızda ise bu yazımızdan hareketle, bölgemizdeki Edirne ve Tekirdağ ağızlarındaki deyimleri incelemeyi hedeflemekteyiz.

A. Köken Bakımından Deyimler

A.1. Türkçe Sözcüklerden Oluşanlar

acı çek- (KOF), açık ağız (Lburgaz ve köyleri –KrkİS/DeS), ayak üstü dikil- (KOF), burun kıvrır- (T.) (KDD), dil uzat- (BMİBH), dişimizden turnamızdan arttır- (KOF), dört gözle bekle- (KKVE), ekmek yi- (KOF ; KrkMİ), eli ayā kesil (KDD Ahmetbey-Lburgaz ; KrkMİ), gıcık çıkar- (Lburgaz KrkİS/DeS), gözüne uyku girme- (AKVİZ), kendinden geç- (BMİBH), kendi yamızla kavrul- (BMİBH), ödü patla-(KDD Ahmetbey-Lburgaz), öküüz altında buzağı ara- (KKVE), yerle bir et- (BMİBH), yüz eşkit- (*Lburgaz KrkİS/DeS), yüzü kızar- (KOF) vb.

A.2. Türkçe ve Yabancı Sözcüklerden Oluşanlar

āberi ol- (Ar.+T.BMİBH ; KOF), aç harmanı döv- (T.+Fa.+T.KPİFD), akıl fikir vē- (Ar.+Ar.+T. KOF), akıl ver- (Ar.+T. PINGD; KOF ; BMİBH), akli çık- (Ar.+T. KDD), akli kısa (Ar.+T.KDD), akli kıt (Ar.+T.KDD), Allā korusun

⁴ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s.642.

⁵ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s.35.

⁶ age., s.35.

⁷Hamdi Güleç, *Türk Halk Edebiyatı*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2011, s.20.

(Ar.+T. KOF), Allā rāmet eylesin(Ar.+Ar.+T. KOF ; BMİBH),başına çäre ara- (T.+Fa.+T. KrkMİ), cefā çekmek(Ar.+T.KOF),dümen çevir- (İt.+T.Ceylanköy-Lburgaz KrkİS/DeS), dünyaya gel- (Ar.+T.KOF ; BMİBH ; PINGD ; KDD Lburgaz ; VYAÖ ; KrkMİ),dünyayı tut-(Ar.+T.KrkMİ), ecel teri dök-(Ar.+Fa.+T. KKVE), gareS tut- (Ar.+T.Kocayazı-KOF), hesābı sorul- (Ar.+T. KOF), ırāt bat- (Ar.+T.KOF), imana gel- (Ar.+T.BMİBH), in ölu in (Ar. + T. + Ar. KDD), māna bul- (Ar.+T. KOF),murādına er- (Ar.+T. KrkMİ),rāmete kal- (Ar.+T.Mutlu(Bolcanene)-BMİBH), sefā gel-(Ar.+T. KOF), selam ver- (Ar.+T. BMİBH), zār ziyan ol-(Ar.+Fa+T.KOF), zıvanadan çık- (Fa. + T.KDD Krk Merkez)vb.

B. Söz Dizimi ve Şekil Bilgisi Bakımından Deyimler

B.1. Cümle Şeklinde Kurulanlar:

açtı ağzını yumdu gözünü (AKVİZ), Allā bin bereket versin (BMİBH ; KrkMİ), Allā pılik oşluk versin (KrkMİ), eski küye yeni adet (BKŞÇ), imandan, gurandan ayırmasın Allah (KOF),µne atsan yere düşmez(KrkMİ), kırkından sonra tenesir paklar (KKVE), nur içinde yatsın (KOF ; BMİBH ; KrkMİ), tam takır kuru bakır (KOF),yanlayak başı kabak (PINGD), yeme de yanında yat (KDD Lburgaz), yer pek gök yüksek (KPIFD) vb.

B.2. Bir/Birkaç İsimle Bir Fiilden/Yardımcı Fiilden Oluşanlar:

āber gönder-(BMİBH),āber yolla- (BKŞÇ ; PINGD), afaroz ol- (KOF),ah çektir- (KOF), akı karayı seç- (AKVİZ), akıl bālik ol-(KrkMİ), aklı er- (KOF ; PINGD), aklı kesme- (KOF), Allaða yalvarmak (KOF), ārman dū- (PINGD ; KDD -Lburgaz ;BKŞÇ ; VYAÖ),aşır neşir ol- (KOF), aşşā kalma- (KOF), ateş püskür- (KKVE), ayaklarına kara su in- (KKVE),ayak üstü dikil- (KOF),āzına çal- (KOF),bārına taş bāla- (KOF), baş et- (*Lburgaz -KrkİS/DeS ; KOF), baş göster- (KOF), başıboş bırak- (BKŞÇ), beli bükül- (VYAÖ), bıçağı taşa vur- (KKVE),bir pire için yorgan yak- (KKVE),bobalık elinde ol- (KrkMİ), boş ver- (KDD -Lburgaz),boynuz kulağı geç-(KKVE), camı çık- (BMİBH ; BKŞÇ),cefāya katlan- (KOF),çalıya git- (KrkMİ), dabduru gel- (KrkİS), damak değıştir- (Vize KrkİS/DeS), dayak at- (KDD -Lburgaz ; KrkMİ),dayak ye-/yi- (KOF), denk düş- (KrkMİ), devele kulak kadar kal- (KKVE), deyiş at- (KOF), dibine darı ek- (KDD -Krk Merkez), dil uzat- (BMİBH), dişimizden tırnāmızdan arttır- (KOF),dokuz canlı ol- (KKVE), dokuz doğur- (KKVE), don kes- (Çavuşköy *Babaeski -KrkİS/DeS), döl dök- (*Lburgaz, Çavuşköy *Babaeski KrkİS/DeS), dört gözle bekle- (KKVE), dümen çevir- (Ceylanköy *Lburgaz KrkİS/DeS), dünyaya gel- (KOF ; BMİBH ; PINGD ; KDD -Lburgaz ; VYAÖ ; KrkMİ), dünyayı tut- (KrkMİ), ecel çat- (KrkMİ), ecel teri dök- (KKVE), ele güne kat- (KOF), el etek çek- (Krk2000 ; KKVE), eli ayā kesil- (KDD -Lburgaz ; KrkMİ), eli ayā tıfırē- (KOF), eli ayā tutma- (BKŞÇ), eli taş altında kal-

(*KPİFD*), elüstünde bak- (*KOF*), ēvallā etme- (*KOF*), göz akart- (*Ceylan *Lburgaz KrkİS/DeS*), göz dā ver- (*KrkMİ*), gözü açıl- (*PINGD*), gündündü tekle- (*KrkMİ*), horata et- (**Vize KrkİS/DeS*), içi bulan- (*BMİBH*), içi kop- (*BMİBH*), ileri git- (*KrkİS*), imana gel- (*BMİBH*), ipleri kopar- (*KKVE*), kadılara bulun- (*Ceylan *Lburgaz KrkİS/DeS*), kafa kazı- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), kafaları çek- (*KOF*), kafası alma- (*PINGD; KrkMİ*), kafası çalış- (*BKŞÇ ; KOF; VYAÖ ; BMİBH*), kafa tut- (*BMİBH*), kamçı çal- (*KrkİS*), kamış koy- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), kanı kayna- (*KOF*), kara bulut çök- (*KOF*), kardeşlik tutun- (*Ceylan *Lburgaz KrkİS/DeS*), kavak at- (*Çavuşköy *Babaeski, *Lburgaz – KrkİS/DeS*), kendi yamızla kavrul- (*Nacak/BMİBH*), ket çal- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), ket vur- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), kısmeti açıl- (*BMİBH*), kirişi kır- (*KKVE*), kulak asma- (*KOF ; BMİBH*), kulak ur- (*KrkİS*), kulayı çınna- (*KOF*), kulun at- (*Çavuşköy *Babaeski KrkİS/DeS*), māna bul- (*KOF*), nal çak- (*Krk2000 ; KKVE*), nur yā- (*KOF*), oruç tut- (*KOF ; KrkMİ*), osuruktan nem kap- (*KKVE*), oş tut- (*KOF*), ödü çatla- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), ödü kop- (*KOF ; VYAÖ*), ökü z altında buzağı ara- (*KKVE*), önleme git- (**Vize KrkİS/DeS*), pestil et- (*BMİBH*), rayata er- (*KOF*), resim çık- (*KDD -Lburgaz*), saçını süpürge yap- (*KKVE*), ses et- (*BKŞÇ*), şimşirik ur- (*KrkİS*), şırk ol- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), takatı kalma- (*KOF*), tapşın çal- (*Ceylān *Lburgaz KrkİS/DeS*), tarak at- (*KrkİS*), tava gel- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), tay tay dur- (*KrkİS*), tekeden süt çıkar- (*KKVE*), toprā ver- (*KOF*), tun tun dağıl- (*KrkİS*), türkü çir- (*PINGD*), uğruna dur- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), ut altında kal- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), üstüne titre- (*KDD Lburgaz*), var delisi ol- (*Krk2000 ; KKVE*), verinkār ol- (*KrkMİ*), yalama ol- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), yarennik et- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), yas tut- (*BMİBH*), yaş yere basma- (*Krk2000; KKVE*), yokluk çek- (*KOF ; PINGD*), yola koyul- (*BMİBH*), yolsuz kal- (*KDD*), yolu düş- (*KrkMİ*), yol ver- (**Lburgaz KrkİS/DeS*), zıvanadan çık- (*KDD Krk*), zor et- (**Lburgaz KrkİS/DeS*) vb.

B.3. Bir Fiil Grubu Şeklinde Oluşanlar

B.3.1. İsim-Fiil, Sıfat-Fiil, Zarf-Fiil Grubu Şeklinde Kalıplaşanlar: āzından çıkamı kulağı duyma- (*KOF*), başımı alıp git- (*KrkMİ*), düşünüp taşın- (*PINGD ; KrkMİ*), gülmekten bayıl- (*BMİBH*), ileri gelenler (*PINGD*), satıp savur- (*KOF*), söz kesen (*DS Lüleburgaz -Krk.*), vuran tutan belli olma- (*KPİFD*) vb.

B.3.2. İsim Tamlaması Biçiminde Kalıplaşanlar: ahlāt kurusu Uzun boylu, zayıf, aptal kimse. (*DS-Krk.*), Allāh kelāmı (*KOF*), Allāđın hekmeti (*KOF*), āz dalaşı (*KOF*), dış kapının mandalı (*KOF ; KDD -Krk Merkez*), dünyanın göbeğini bükme (*KPİFD*), ecel teri dök- (*KKVE*), el emeği (*BMİBH*), gelin alıcı (*KOF ; BMİBH ; BKŞÇ ; PINGD*), gönül gözü (*KOF*),

görücü usulü (KOF ; BMİBH), **gün kavuşması** (Ceylan *Lburgaz –KrkİS/DeS ; BKŞÇ), **iç güvesi** (BMİBH ; KOF), **içgüveysi** (BMİBH ; PINGD), **insan kıtlı** (KOF ; BMİBH), **kafa izini** (BMİBH), **kaşık kalıbı** (Lburgaz, Çavuşköy *Babaeski KrkİS/DeS), **kuşotu** (*Lburgaz KrkİS/DeS), **laf peşravı** (KrkİS), **odunboku** (KrkİS), **şeytanarabası** (*Lburgaz KrkİS/DeS), **uyku semesi** (*Lburgaz KrkİS/DeS)

B.3.3. Sıfat Tamlaması Biçiminde Kalıplaşanlar: **açık ağız** (*Lburgaz ve köyleri –KrkİS/DeS), **ayran gönüllü** (*Lburgaz ve köyleriKrkİS/DeS), **çetin ceviz** (KKVE), **gelgeç akıllı** (*Lburgaz KrkİS/DeS), **gözü açılmadık kuş yavrusu**(KPIFD), **kapçık azlı** (KrkİS), **kırmızı gevrek** (Okıalı *Lburgaz KrkİS/DeS), **kızıl baş** (KOF), **sert canlı ol-** (KKVE), **suratsız şey** (KKVE), **şeker gibi insan** (KKVE), **yakasız göynek** (*Lburgaz –KrkİS/DeS) vb.

B.3.4. Kısaltma Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar

B.3.4.1. Belirtme Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar: **akı karayı seç-** (AKVİZ), **arpa ekmeğini küle ban-** (KPIFD), **başını derde sok-** (KOF), **bıçağı taşa vur-**(KKVE), **kafayı ur-** (KrkMİ), **yüreği ağzına gel-** (KKVE) vb.

B.3.4.2. Yönelme Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar: **bārına taş bāla-** (KOF), **başına çāre ara-** (KrkMİ), **bıçağı taşa vur-**(KKVE), **ele güne kat-** (KOF), **gözüne uyku girme-** (AKVİZ), **öteye beriye** (BMİBH), **rāta düş-** (KrkMİ) vb.

B.3.4.3. Bulunma Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar: **öküz altında buzağı ara-** (KKVE) vb.

B.3.4.4. Uzaklaşma Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar: **anadan dūma**(KrkMİ), **āzdan āza** (BMİBH), **baştan aşā** (PINGD), **dişimizden tırnāmızdan arttır-** (KOF), **gönülden bālı** (KOF), **günden güne** (VYAÖ), **imandan gurandan ayırmasın Allah** (KOF), **öteden beriden** (BMİBH), **tekeden süt çıkar-** (KKVE), **yüreğinden kayalar kalk-** (KPIFD) vb.

B.3.4.5. Bir Edat Grubu İle Kalıplaşarak Oluşanlar: **bildī gibi yap-** (KOF), **devede kulak kadar kal-** (KKVE), **dört gözle bekle-** (KKVE), **elle günle al-** (VYAÖ), **elle günle evlen-** (VYAÖ), **elle günle ver-** (VYAÖ), **gönül gözüyle** (KOF), **görücü usulünlen** (BKŞÇ), **güç belalan** (BMİBH), **kızını elle günle ver-** (KKVE), **şeker gibi insan** (KKVE), **yongayla kaşın-** (KPIFD) vb.

B.3.4.6. İkilme Biçiminde Kalıplaşanlar

B.3.4.6.1. Aynı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar: **allā** (KrkMİ), **bingil bingil** (*Lburgaz KrkİS/DeS), **bu güne bu gün**(KrkMİ), **fıkr fıkr kayna-** (KKVE), **güle güle** (BMİBH ; AKVİZ), **hoşur hoşur** (Çavuşköy *Babaeski KrkİS/DeS), **kendi kendine** (AKVİZ), **şırk şırk ol-** (*Lburgaz KrkİS/DeS), **tay tay dur-** (KrkİS), **tun tun dağıl-** (KrkİS), **yanpiri yanpiri git-** (KDD –Demirköy, Krk Merkez), **zongul zongul titire-** (KOF) vb.

B.3.4.6.2. Zıt Anamlı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar: **aşā yukarı** (KDD - BMİBH ; PINGD ; KDD –Lburgaz ; VYAÖ), **az çok** (KOF ; KDS

Lburgaz ; KrkMİ), **baştan aşā** (*PINGD*), **düşe kalka** (*BMİBH*), **gece gündüz** (*BMİBH ; KOF ; KDD –Lburgaz ; KrkMİ*), **gice gündüz** (*BMİBH*), **öteberi** (*KDD –Lburgaz ; AKVİZ*) vb.

B.3.4.6.3. Yakın Anımlı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar: **açık çaçık** (*BMİBH*), **açık saçık** (*BMİBH ; KOF*), **borşlu arşlı** (*KOF*), **çolū çocū** (*BMİBH ; PINGD ; KDD –Lburgaz ; VYAÖ*), **çoluk çocū/ çoluk çocuk** (*BKŞÇ ; VYAÖ ; KOF ; PINGD ; KDD –Lburgaz ; KrkMİ*), **döru dürüs** (*KOF ; BMİBH*), **döru düzgün** (*KOF*), **ev bark** (*KOF*), **güç bela** (*BMİBH*), **şu bu** (*KOF ; BMİBH ; BKŞÇ ; KDD –Lburgaz ; VYAÖ ; KrkMİ*), **ufak tefek** (*KOF ; PINGD*), **yamık yumuk** (*KOF*), vb.

B.3.4.6.4. Ses Benzerliğine Dayalı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar: **cart curt** (*KOF*), **çat pat** (*KOF ; BMİBH*), **falān fılan** (*BMİBH*), **konu komşu** (*BMİBH ; VYAÖ*), **konu komşu** (*KOF*), **pat küt** (*KOF*), **yarım yamalak** (**Lburgaz –KrkİS/DeS*), **yarım yantalak** (**Lburgaz –KrkİS/DeS*) vb.

C. Anlam Bakımından Deyimler

C.1. Ad Aktarması:

ağzı açık(*DS-Krk.*), **camgöz** (**Lburgaz KrkİS/DeS*), **gönül gözü** (*KOF*), **su dökmek** (*KOF*), **şeytanarabası** (**Lburgaz KrkİS/DeS*), **yakasız göynek** (**Lburgaz –KrkİS/DeS*) vb.

C.2. Deyim Aktarması: bir pire için yorgan yak- (*KKVE*), dibine darı ek- (*KDD –Krk Merkez*), kanı kayna- (*KOF*), osuruktan nem kap- (*KKVE*), sert canlı ol- (*KKVE*), yürē serinne- (*KrkMİ*) vb.

C.3. Kinaye: açık ağız (**Lburgaz ve köyleri KrkİS/DeS*), ırāt bat- (*KOF*), öküüz altında buzağı ara- (*KKVE*), yüz eşkit- (**Lburgaz KrkİS/DeS*) vb.

C.4. Teşbih: aslan gibi maşallah (*KKVE*), deve de kulak kadar kal- (*KKVE*), kapçık āzlı (*KrkİS*), karımca gibi (*KrkMİ*), şeker gibi insan (*KKVE*)

C.5. Mübalağa: ayaklarına kara su in- (*KKVE*), dünyayı tut- (*KrkMİ*), dokuz canlı ol- (*KKVE*), dokuz doğur- (*KKVE*), gözüm çıksın (*AKVİZ*), yüreği ağzına gel- (*KKVE*) vb.

C.6. Dua veya Beddua İçerikli Olanlar: Alla belānı versin (*KrkMİ*), Allā bin bereket versin (*BMİBH ; KrkMİ*), Allā bin şükür (*PINGD*), Allā bugünneri aratmasın (*BMİBH*), Allā göstermesin (*AKVİZ*), Allā hayırlısını versin (*VYAÖ*), Allah bağışlasın (*KOF*), Allahından bul- (*KOF*), Allah kabul etsin (*BKŞÇ*), Allā rāmet eylesin (*KOF ; BMİBH*), nur içinde yatsın (*KOF ; BMİBH ; KrkMİ*), sālīk olsun (*BMİBH*), üru açık olsun (*KOF*), yazıklar olsun (*KOF*) vb.

C.7. Argo İçerikli Olanlar: açık ağız (**Lburgaz ve köyleri KrkİS/DeS*), osuruktan nem kap- (*KKVE*), su dökmek (*KOF*) vb.

SONUÇ

Deyimler anlatıma canlılık ve akıcılık katan, bir milletin zekāsının inceliklerini gösteren, gerçek anlamları dışında yeni bir anlam kazanmış iki veya

daha çok sözcükten kurulmuş özlü ve kalıplaşmış sözlerdir. Türk dili de deyim olarak diğer dillere göre oldukça zengindir. Yazıya geçirilmiş olan deyimlerin dışında ağızlarda kullanılan pek çok deyim bulunmaktadır. Ağızlar üzerine yapılacak çalışmalar ile bunların dilimizin deyim hazinesine kazandırılması mümkün olacaktır.

Kırklareli ağızındaki deyimlerde, Türkçe sözcükler çoğunluğu oluşturmaktadır. Deyimleri yazıya geçirirken bu ağızın ses ve şekil bilgisi özelliklerinin yanı sıra, söz varlığına da katkı sağladığımızı umuyoruz.

Kırklareli ağızı üzerine yaptığımız çalışmada; **āzına çal-** (*Ağızına koymak, birini avutmak*), **başı bacadan dışarı** (*Bir kişinin evlenme çağına geldiğini anlatmak için kullanılır.*), **bobalık elinde ol-** (*Evlenmemiş olmak.*), **dabduru gel-** (*Birdenbire kendine gelmek, paniğe kapılmak.*), **damak değıştir-** (*Ağız tadı değışmek*), **horata et-** (*Şaka etmek.*), **kamış koy-** (*Kapalı söz söylemek, dokundurmak.*), **kapçık āzlı** (*Boş ve çok konuşan, geveze kimse.*), **kirişi kır-** (*Bir yerden hızla uzaklaşmak, ayrılmak, kaçmak.*), **tarak at-**, **laf peşravı** (*ağız iyi laf yapan*), **şeytanarabası** (*Bisiklet*), **tekeden süt çıkar-** (*Gerçekleşmesi çok zor olan bir işi başarmak, gerçekleştirmek, yerine getirmek*), **tun tun dağıl-** (*Aile bireylerinin ya da yakın arkadaşların birbirlerinden ayrı kalması, ayrı ayrı yerlere gitmesi, birbirinden uzakta olması.*), **ūru açık olsun** (*Bahtı açık olsun.*), **ut altında kal-** (*Minnet duymak, iyiliğin karşılığını yapamamak.*), **uyku semesi** (*Uyku sersemi, uyku sersemliği.*), **verinkār ol-** (*Kendisinden bir şey istendiğinde vermeye hevesli olmak, verici olmak, vermeye istekli olmak*), **yakasız göynek** (*Kefen*), **yanlayak başı kabak** (*Yalınayak, başı kabak. Ayağında ve başında giyecek olmayan, üstü başı perişan hâlde olan.*), **yanpiri yanpiri git-** (*Yan yan veya daireler çizerek gitmek, yengeç gibi yürümek.*), **yarennik et-** (*Şaka yapmak ; arkadaşlık yapmak.*), **yarım yantalak** (*Eksik, özensiz, düzensiz yapılan bir iş için kullanılır.*), **zār ziyan ol-** (*Zarar ziyan görmek.*), **zıvanadan çık-** (*Çok kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek*) gibi pek çok ilginç anlam ve söyleyişte deyimlere rastladık.

āber gönder-:Haber göndermek. (*BMİBH*)

aber/āber ver-:Haber vermek, haber ulaştırmak, bildirmek, bilgi vermek. (*KOF ; VYAÖ ; PINGD ; AKVİZ*)

āberi ol-: Bilmek, bilgisi bulunmak, bilgi sahibi olmak. (*BMİBH; KOF*)

āber yolla-:Haber yollamak, haber etmek, bilgilendirmek. (*BKŞÇ ; PINGD*)

acı çek-:Acı çekmek, acı ve üzüntü içinde bulunmak. (*KOF*)

aç harmanı döv-: Elindeki yiyeceği zamanından önce tüketip, başkalarının yardımına muhtaç olmak, hasattan önce harman dövmek anlamındadır. (*KPİFD*)

açık ağız:Boşboğaz, geveze, çok konuşan. Aptal, salak. (*Lburgaz ve köyleri –KrkİS/DeS*)

açıkçaçık: Açık seçik, herkesin anlayacağı türden. (*BMİBH*)

açık konuş-:Açık konuşmak, gerçekleri sakınmadan, çekinmeden söylemek. (KOF)

açıksaçık:Açık seçik, herkesin anlayacağı türden. (BMİBH ; KOF)

açtı ağzını yumdu gözünü:Açtı ağzını yumdu gözünü, öfkelenerek, sinirlenerek ağzına geleni sakınmadan söylemek. (AKVİZ)

afaroz ol-:Gözden çıkarmak. (KOF)

ağmak ıslıyan:İnce ince, sürekli yağın yağmur, ahmak ıslatan. (DS Ceylan, Lüleburgaz-Krk.)

ağzı açık:Boşboğaz, geveze, sır tutmaz. (DS-Krk.)

ah çektir-: Üzmek, çile çektirmek, üzme. (KOF)

ahlakurusu:Uzun boylu, zayıf, aptal kimse. (DS-Krk.)

akı karayı seç-:Akla karayı ayırmak. (AKVİZ)

akıl bālik ol-: Çocukluk çağı geçip, ergenliğe ulaşmak. (KrkMİ)

akıl fikir vē-:Herhangi bir konuda insanlara akıl öğretmek, onlara yol gösterip fikir vermek. (KOF)

akıl üret-: Bir kimseye kendi eğilimine ya da çıkarına uygun bir davranış yolu göstermek. (KrkMİ)

akıl ver-: Akıl vermek, yol göstermek. (PINGD ; KOF ; BMİBH)

aklı başına gel-: Aklı başına gelmek, gerçekleri anlamak, akıllanmak, ayılmak. (PINGD ; AKVİZ)

aklı başında: Davranışları akıllıca olan, akıllı. (PINGD ; KrkMİ)

aklı çık-:Çok korkmak, heyecanlanmak. Korkudan ne yapacağını şaşırarak. (KDD –Krk Merkez)

aklı er-:Anlayabilmek, kavrayabilmek, büyüme. (KOF ; PINGD)

aklı kesme-:Bir işi yapmaya veya gerçekleştirebileceğine inanmamak, göze alamamak. (KOF)

aklı kısa:Cahil, bilgisiz, iyi düşünemeyen, akılsız. (KDD)

aklı kıt: Kıt akıllı, akılsız, anlayışsız, bilgisiz cahil. (KDD)

aklına gel- :Hatırlamak. (PINGD)

aklından çıkma-: Unutmamak. (KrkMİ)

al bas-:Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması : Aman loğusayı yalnız bırakmayın al basar. (DeSS -Krk.)

Allağa yalvarmak: Allaha yalvarmak. (KOF)

Alāsmarladık:Allah'a ısmarlamak, Allah'a emanet etmek; esen kalmak. (BKŞÇ)

allā allā: Allah allah. Şaşılacak şey; ne yapmalı şimdi. (KrkMİ)

Alla belāni versin: Allah belanı versin. (KrkMİ)

Allābin bereket versin:Allah bin bereket versin. (BMİBH ; KrkMİ)

Allah göstermesin: Allah göstermesin. Olumsuz bir şey olmasın dileğini belirtir. (KOF)

Allahından bul: Allah'ından bul. (KOF)

Allah iyilik sâlık versin: Allah iyilik, sağlık versin, korusun, affetsin. (KOF)

Allah kabul etsin: Allah kabul etsin. (BKŞÇ)

Allah kolaylık versin: Allah kolaylık versin, İşin kolay bitsin, işin yolunda gitsin. (KOF)

Allah/ Allā korusun: Allah korusun. (KOF)

Allah kelâmı: Allah'ın kelamı, doğru söz. (KOF)

Allā/Allah ömür versin: Allah uzun ömür versin. (KOF)

Allah versin: Allah versin. (KOF)

Allağın hekmeti: Allah'ın hikmeti. (KOF)

Allā ismālamak: Allah'a ismarlamak, Allah'a emanet etmek; esen kalmak. (KOF)

Allā ılık oşluk versin: Allah iyilik hoşluk versin. (KrkMİ)

Allā kuvvet kudret versin: Allah kuvvet kudret versin. (KrkMİ)

Allā ne verdiye: Allah ne verdiyse. Elindeki, evindeki ile yetinmek anlamındadır. (AKVİZ ; PINGD)

Allā rāmet eylesin: Allah rahmet eylesin, bağışlasın, affetsin, günahlarını bağışlasın. (BMİBH ; KOF ; PINGD)

Allā razı olsun: Allah razı olsun. (KrkMİ)

anadan düma: Çırılçıplak. (KrkMİ)

apış- / apışıp kal-: Ne yapacağını şaşırarak, donakalmak. (KDD –Krk Merkez)

arı dalağı: Oğul arılarının el büyüklüğünde yapıp bıraktıkları bal peteği. (DS Çavuşköy, Babaeski -Krk.)

arkam sıra: Arkasından, onu izleyerek. (KrkMİ)

ārman döv-/döv- ; ārman dü-?????: Harman dövmek. (BMİBH ; KOF ; BKŞÇ / PINGD ; KDD –Lburgaz ; BKŞÇ ; VYAÖ ; KrkMİ)

arpa ekmeğini küle ban-: Yoksulluk, hayatını sıkıntı içinde sürdürmeye çalışmak. (KPIFD)

aslan gibi maşAllah: Aslan gibi olmak. (KKVE)

aşā yukarı : Aşağı yukarı, yaklaşık olarak. (KDD - BMİBH ; BKŞÇ ; KOF ; PINGD ; KDD –Lburgaz ; VYAÖ ; KrkMİ)

aşır neşir ol-: Haşır neşir olmak, bir arada olduğu kişiler ve uğraştığı işlerle yakından ilgilenmek; bir işle uğraşmak. (KOF)

aşıktan gebermek: Dayanılmaz ölçüde açlık çekmek, çok aşırı acıkmak. (KrkMİ)

aşşā kalma-: Bir kimseden veya bir işi yapmaktan aşağıda kalmamak. (KOF)

aşşā yukarı: (KOF)

ateş püskür-:Çok kızıp, öfkelenip kötü sözler söylemek, çok kızmak. (KKVE)

atıp tut-: Yüksek laflar etmek, büyük işler yapacağını söylemek. (KOF)

ātim indir-: Hatim indirmek, bir şeyi okuyup bitirmek. (BMİBH)

ayaklarına kara su in-: Uzun süre beklemek veya yürümekten dolayı çok yorulmak. (KKVE)

ayak üstü dikil- : Ayakta beklemek. (KOF)

ayran gönüllü:Maymun iştahlı.(KrkİS/DeS, *Lburgaz ve köyleri KrkİS/DeS)

āyranlık at-: Beğenmek. (BMİBH)

az çok: Bir parça, o kadar çok olmayan, oldukça. (KOF ; KDS Lburgaz ; KrkMİ)

āz dalaş:Kavga etmek, ağzı dalaşı, münakaşa etmek. (KOF)

āzdan āza : Az az, küçük küçük başlayıp büyümek, çoğalmak; Biri ötekine o da başkasına söyleyerek yayılan. (BMİBH)

āzı dānik:Ağzı dağınık. Sır tutamayan. (KrkİS.)

āzına çal-: Ağzına koymak, birini avutmak. (KOF)

āzından çıkan kulağı duyma-:Ağzından çıkan kulağı duymamak. (KOF)

bardaş kurmak:Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturma biçimi, bağdaş kurmak. (DS Lüleburgaz -Krk.)

bārına taş bāla-:Derdini, üzüntüsünü kimseyle paylaşmadan acıya katlanmak. (KOF)

başa çıkamamak: Bir şeye gücü yetmemek. (KrkMİ)

baş et-:Bir işi bitirmeye veya bir kişiyi yola getirmeye gücü yetmek. (* Lburgaz –KrkİS/DeS ; KOF)

baş göster-:Ortaya çıkmak, belirlemek. (KOF)

başı bacadan dışarı:Bir kişinin evlenme çağına geldiğini anlatmak için kullanılır. (KKVE)

başıboş bırak-:İlgilenmemek, boş bırakmak. (BKŞÇ)

başına çāre ara-: Kimsenin yardımı olamayacağı anlaşıldığından içinde bulunduğu güç durumdan kurtulma yolunu kendisi aramak. (KrkMİ)

başından geç-: Başından geçmek, mevcut durumla daha önce karşılaşmak. (KDD –Lburgaz)

başına çevirmek/ başına sallamak: Geline getirilen hediyeleri gelinin başı üstünde davetlilere göstermek: Görümcüsü Fatma'nın başına altun çevirdi. (DS Lüleburgaz -Krk.)

başını alıp git-:Kimseye danışmadan ve nereye gideceğini kimseye bildirmeden çevresindekilerle ilgisini kesip bulunduğu yerden uzaklaşmak. (*KrkMİ*)

başını derde sok: Başını derde sokmak. (*KOF*)

baştan aşā :Baştan aşağıya. (*PINGD*)

başı başına : Tek başına, kendi başına. (*BKŞÇ*)

bebek emiç:Biberon. (*BMİBH*)

beli bükül-: Çektiği çile ve üzüntüden dolayı ruhça bir çöküntüye uğramak, yıpranmış olmak. (*VYAÖ*)

berekāt versin: Bereket versin. (*KrkMİ*)

bereket versin: (*KrkMİ*)

bıçağı taşa vur-:Bilmeyerek karşısındakini kıracak söz söylemek, pot kırmak. (*KKVE*)

bingül bingül: 1. Etili, yağlı, şişman, tıkız, dolgun. 2. Çok. (**Lburgaz – KrkİS/DeS*)

bı deri bı kemik kalmak: (insan ve kocabaş hayvan için) çok zayıflamak. (*KOF*)

bildı gibi yap-:Kendi bildiğini yapmak. (*KOF*)

birlik ol-:Birlik olmak, birlikte olmak. (*KOF*)

bir pire için yorgan yak-:Önemsiz veya küçük bir şey için daha büyük bir sorunla karşılaşmak, zarara uğramak zorunda kalmak. (*KKVE*)

bobalık elinde ol-:1. Evlenmemiş olmak 2. Üvey baba elinde kalmak. (*KrkMİ ; Krk Merkez*)

borşlu arşlı: Borçlu harçlı. (*KOF*)

boş ver-:Boş vermek, önemsememek, aldırmmamak. (*KDD –Lburgaz*)

boynuz kulağı geç-:Yetiştirdiği veya büyüttüğü birinin bilgi ve beceri olarak kendini geçmesi, aşması. (*KKVE*)

bu güne bu gün: Unutma ki bugünün ölçüleriyle. (*KrkMİ*)

buldumcuk delisi:Ne oldum delisi, umduğundan fazla şey bulmaktan şaşkın. (*DS-Krk.*)

burun kıvr-:İlgilenmemek, beğenmemek. (*KDD*)

camgöz:Afacan, yaramaz çocuk. (*Lburgaz –KrkİS/DeS*)

canı çık-:1. Ölmek.2. Yorulmak, bitkin düşmek. (*BMİBH ; BKŞÇ*)

canını kurtar-:Canını kurtarmak. (*KOF*)

canını ver-:Ölmeyi göze almak, en sevdiği şeyleri feda etmeye hazır olmak. (*KOF*)

canı sıkıl-: Yapacak işi olmadığından içinde bir sıkıntı duymak. (*KrkMİ*)

canı tatlı: Acıya, sıkıntıya gelmeyen, zorluklara katlanmak istemeyen. (*KrkMİ*)

- cart curt:**Cart curt etmek, problem çıkartmak, ileri geri konuşmak. (KOF)
- cefâ çek-:**Sıkıntı ve üzüntü çekmek. (KOF)
- cefâya katlan-:**Sıkıntıya, eziyete katlanmak. (KOF)
- çalıya git-:**Yakmak için ağaç parçaları ve odun toplamaya gitmek. (KrkMİ)
- çapa kaz-:**Çapalamak, toprağı çapalamak. (BKŞÇ ; KOF ; BMİBH ; PINGD ; KDD –Lburgaz)
- çat pat:**Az çok, biraz. (KOF ; BMİBH)
- çetin ceviz:**Zorlu, kendisi ile anlaşılması zor kimse. (KKVE)
- çile çek-:**Çile çekmek. (KOF ; PINGD)
- çolk çocuk:** Çoluk çocuk. (KrkMİ)
- çolü çocü:**Çoluğu çocuğu, aile bireylerinin tamamı. (BMİBH ; PINGD ; KOF ; KDD -Lburgaz ; VYAÖ ; KrkMİ)
- çoluk çocü/ çoluk çocuk:**Çoluk çocuk, ailece. (BKŞÇ ; VYAÖ ; KOF ; PINGD ; KDD –Lburgaz ; KrkMİ)
- dabduru gel-:**1. Birdenbire kendine gelmek. 2. Paniğe kapılmak. (KrkİS)
- dakıya tutmak:**Düğünde gelen hediyeleri gelin veya damadın yanında göstermek. (DS Lüleburgaz -Krk.)
- damak değıştir-:**Ağız tadı değışmek. (Vize – KrkİS/DeS)
- dayak at-:**Sopa ile vurmak, dayak atmak. (KDD –Lburgaz ; KrkMİ)
- dayak ye-/yü-:**Dayak yemek. (KOF)
- dedikodu yap-:**Dedikodu yapmak. (KOF)
- denk düş-:** (zaman ya da fırsat olarak) uygun olmak, denk gelmek. (KrkMİ)
- devede kulak kadar kal- :**Büyük bir parçanın küçük bir bölümü, kısmı. (KKVE)
- deyiş at-:**Deyiş söylemek. (KOF)
- dış kapının mandalı:**Yabancı, el gün. (KOF ; KDD -Krk Merkez)
- dibine darı ek-:**Bir şeyin tamamını bitirmek, tüketmek. (KDD –Krk Merkez)
- dili düdük:**Söğüt, kavak gibi ağaçların ince dallarından, kamıştan yapılan bir çeşit düdük. (DS Çavuşköy, Babaeski -Krk.; Çengelli göçmenleri, Lüleburgaz -Krk.)
- dil uzat-:**Birine kötü söz söylemek, sataşmak. (BMİBH)
- dişimizden tırnımızdan arttır- :**İhtiyaçlarından tasarruf ederek, birikim yapmak, azar azar biriktirmek. (KOF)
- dokuz canlı ol-:**Her zor durumdan, dertten kurtulmak, kolay kolay ölmemek, direnmek. (KKVE)
- dokuz doğur-:**Heyecan, merak ve sabırsızlıkla beklemek. (KKVE)
- domuz arabası:**El arabası. (DS Ceylanköy, Lüleburgaz –Krk)
- döru dürüs:**Doğru dürüst. (KOF ; BMİBH)

- dōru dūrūz:** Doğru dürüst. (KOF)
dōru düzgün: Doğru düzgün. (KOF)
döl dök-: Ürün vermeye başlamak. (*Lburgaz, Çavuşköy *Babaeski – KrkİS/DeS)
dörd dōrtlük: Mükemmel. (KOF)
dört gözle bekle-: Büyük bir heyecan ve sabırsızlıkla beklemek. (KKVE)
dümen çevir-: Hile yapmak. (Ceylanköy-Lburgaz –KrkİS/DeS)
dünyanın göbeğini bükme: Deneyimli olmayı, görmüş geçirmişliği anlatır. (KPİFD)
dünyaya gel-: Doğmak. (KOF ; BMİBH ; PINGD ; KDD Lburgaz ; VYAÖ ; KrkMİ)
dünyayı tut-: Hesabın beklenenden çok fazla gelmesi. (KrkMİ ; KDD Demirköy)
düşe kalka : Bazen iyi bazen kötü bir hâlde yaşamaya devam etmek. (BMİBH)
düşünüp taşın-: Konuyu her yönüyle düşünmek, tasarlamak. (PINGD ; KrkMİ)
ebekuşa/ ebekuşağı/ ebemkuşağı: Gökkuşağı. (DS Çavuşköy , Babaeski - Krk., DS Lüleburgaz -Krk.)
ecel çat-: Ölüm vaktinin aniden gelmesi. (KrkMİ)
ecel teri dök-: Korkudan çok büyük bir sıkıntı içinde kalmak. (KKVE)
ekmek yi-: Ekmek yemek. (KOF ; KrkMİ)
elebez kancığı: İşsiz güçsüz olup, gönül eylemek için avare avare dolaşan. (DS Ceylanköy, Lüleburgaz -Krk.)
ele güne kat-: Yetiştirmek, büyütme, el gün içine katmak. (KOF)
el emei: El emeği. Alın teri. (BMİBH)
el etek çek-: Çalıştığı işten ve konudan uzak durmak. (Krk2000 ; KKVE)
eli ayā kesil-: Heyecan veya korkudan hareket edemez duruma gelmek, kımıldayamamak. (KDD –Lburgaz ; KrkMİ)
eli ayā titirē-: Beklenmedik bir durum karşısında eli ayağı titremek. (KOF)
eli ayā tutma-: Beklenmedik bir durum karşısında eli ayağı tutmamak. İş yapacak gücünün kalmaması. (BKŞÇ)
eline sālık: Yaptığın işe teşekkür ederim; sağ ol. (KrkMİ)
eli taş altında kal-: Çaresizlik içinde eli kolu bağlı kalmak. (KPİFD)
elle günle: Eş dostla. (BKŞÇ)
elle günle al-: Eş ve dostla (kız) almak. (VYAÖ)
elle günle evlen-: Eş ve dostla evlenmek, düğün dernek yapmak. (VYAÖ)
elle günle ver-: Eş dostla vermek. (VYAÖ)

- ëllë günne ëvlen-:** Eş ve dostla evlenmek, düğün dernek yapmak. (KOF)
- elle günne gel-:**Eş dostla birlikte olmak, gelmek. (KOF ; BMİBH)
- el öpmelik:**Gelin ya da güveye, kaynana ya da kayınbaba tarafından verilen armağan. (DS Çavuşköy, Babaeski-Krk.)
- elüstünde bak-:**Birini çok sevmek ve saygı göstermek. (KOF)
- eski küye yeni adet:**Eski köye yeni âdet. (BKŞÇ)
- ëvallâ etme-:**Boyun eğmemek. (KOF)
- ev bark:**Ev bark. (KOF)
- eziyet çek-:**Sıkıntı ve eziyet çekmek. (PINGD)
- falan filan:**Falan filan. (BMİBH)
- fıkır fıkır kayna-:**Heyecandan içinin kaynaması. Yemeğin fokurdaması. (Krk2000 ; KKVE)
- gareS tut-:**Kin tutmak, kin beslemek. (KOF)
- gece gündüz:** Gece gündüz, durmadan, sürekli. (BMİBH ; KOF ; KDD – Lburgaz ; KrkMİ)
- gelgeç akıllı:**1.Unutkan. (KrkİS/DeS.)2.Kararsız. (*Lburgaz –KrkİS/DeS ; KDD Krk Merkez)
- gelin âlcı:**Gelini istemek için damat evinden gelenler. (BMİBH)
- gelin alcı:** Gelini istemek için damat evinden gelenler. (KrkMİ)
- gelin alıcı:** Gelini istemek için damat evinden gelenler. (KOF ; BMİBH ; BKŞÇ ; PINGD)
- gelinö alıcı:** Gelini istemek için damat evinden gelenler. (KrkMİ)
- gerisi geri:** Gerisi geriye. (KOF)
- gerisi geriye:**Tekrar başa, geriye dönme. (KOF; VYAÖ ; KrkMİ)
- gerisi geriye:** Geriye dönerek. (KrkMİ)
- gıcık çıkar-:**Sorun çıkarmak. (KrkİS/DeS *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- gice gündüz:**Gece gündüz, durmadan, sürekli. (BMİBH)
- göç etmek:** Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek. (KrkMİ)
- gönülden bālı:**Gönülden bağlı. (KOF)
- gönül gözü:**Gönül gözü. (KOF)
- görücü usülü:**Görücü usulü. (KOF ; BMİBH)
- görücü usülünlen:**Görücü usulü ile evlenmek. (BKŞÇ)
- göz akart-:**Hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak. (KrkİS/DeS Ceylan *Lburgaz–KrkİS/DeS)
- göz baycı:**Göz boyayıcı, sihirbaz. (DS Çavuşköy, Babaeski, Lüleburgaz -Krk.)
- göz belirtmek:**Hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak : Hem kabahatlisin hem de göz belertiyorsun. (DS Lüleburgaz -Krk.)

göz dā ver-:İstenilen şeyi yaptırmak için korkutucu sözler söylemek, korkutucu davranışlarda bulunmak. (*KrkMİ*)

gözü açılmadık kuş yavrusu:Deneyimsiz kişiler için tanımlanır. (*KPİFD*)

gözü açıl-:Gerçeklerin farkına varmak, doğruyu görmek. (*PINGD*)

gözüm çıksın:Doğru söylediğine inandırmak için edilen yemin. (*AKVİZ*)

gözüne uyku girme-:Uyuyamamak. (*AKVİZ*)

gurur duy-:Gururlanmak, gurur duymak, onurlanmak. (*KOF*)

güç bela:Zorla, zorlukla. (*BMİBH*)

güle güle:Güle güle, sağlıcakla git, yolun açık olsun. (*AKVİZ ; BMİBH*)

gülmekten bayıl-:Gülmekten hâlsiz düşmek. (*BMİBH*)

günden güne:Gün geçtikçe, git gide. (*VYAÖ*)

gündüdü tekle-:Ayçiçeği tarlalarında bir sırada fazladan çıkan ayçiçeği fidanlarını kazmak, o sırayı düzenli hâle getirmek. (*KrkMİ*)

gün kavuşması:Güneşin batma zamanı, güneşin batması. (*Ceylan *Lburgaz -KrkİS/DeS ; BKŞÇ*)

güreşe tut-:Mücadele vermek, güreşmek. (*KOF*)

haber yolla-:Haber etmek. (*KOF ; BMİBH*)

hayvan koş-:Hayvan koşmak, çift sürmek. (*KOF*)

her şey tıkırında: İşler yolunda. (*KKVE*)

hesabı sorul-: Hesabı sorulmak. (*KOF*)

horata et-: Şaka etmek. (*KrkİS/DeS, *Vize -DS*)

hoşnut ol-: Memnun olmak, yakınmamak. (*KrkMİ*)

ırāt bat-:Rahat batması; iyi bir yer veya durumdayken önemsiz nedenlerden dolayı bunları terk edenler için söylenir. (*KOF*)

ırāta er-: Rahata kavuşmak, rahatlamak. (*KOF*)

iç güvesi: İç güveysi. (*BMİBH ; KOF*)

İçgüveysi: İç güveysi. (*BMİBH ; PINGD*)

içi bulan-:Midesi bulanmak; kafası karışmak, kararsız kalmak. (*BMİBH*)

içi kop-: Acıkmak. (*BMİBH*)

idare et-: Tutumlu davranmak. (*BMİBH*)

iğne yurdu, iğne yurdusu:İğne deliği. (*DS Lüleburgaz -Krk., DS Ceylan, Lüleburgaz -Krk.*)

ikmek yimek:Yemek yemek. (*KrkMİ*)

ileri gelenler: Büyükler, sözü dinlenen kişiler. (*PINGD*)

ileri git-: İlerlemek, gelişmek. (*KrkİS*)

ilersini gör-: Gelecekte ne olacağını sezmek. Geleceği görmek, tahmin etmek. (*KOF*)

imana gel-:İmana gelmek, doğru yolu bulmak. (*BMİBH*)

imandan, gurandan ayırmasın Allah :Allah imandan, Kur'an'dan ayırmasın, Allah doğru yoldan ayırmasın. (*KOF*)

ıne atsan yere düşmez: insan kalabalığını ve sıkışıklığını anlatır. (*KrkMİ*)

inge karı:Düğünlerde takılan takıları yüksek sesle söyleyen kişi. (*BMİBH*)

in ölu in: Uyanık, hilekâr kişi. (*KDD*)

insan kıtlı:İnsan azlığı. Bir işi becerebilecek veya dürtüst insan azlığını ifade etmek için kullanılır. (*KOF ; BMİBH*)

ipleri kopar-: Bağları tamamen koparmak, ayrılmak, uzaklaşmak. (*KKVE*)

işleri bozul-: İşlerin kötüye gitmesi. (*BMİBH*)

iş işli-: 1. Çalışmak. 2. Örgü örmek. (*KOF*)

kadırla bulun-:Bir şeyi konuklar için ya da gerekince bulunsun diye saklamak. (*KrkİS/DeS Ceylan *Lburgaz KrkİS/DeS*)

kafa izni: Resmi veya bir nedene bağlı olmadan alınan izin. (*BMİBH*)

kafa kazı-: Çok konuşarak karşısındaki bıktırmak. (**Lburgaz –KrkİS/DeS*)

kafaları çek-: İçki içmek. (*KOF ; AKVİZ*)

kafası alma-: Anlayıp kavrayamamak. (*PINGD ; KrkMİ*)

kafası çalış-: Akıllı, zeki. (*BKŞÇ ; KOF; VYAÖ ; BMİBH*)

kafasını çalıştır-: Kafasını çalıştırmak, düşünmek. (*VYAÖ*)

kafası tutma-: 1. Hastalık veya yorgunluktan düşünememek. 2. Hasta olmak. (*BMİBH*)

kafa tut-: Karşı gelmek. (*BMİBH*)

kafayı ur-: Uyumak. (*KrkMİ*)

kafayı yı-: Delirmek, çıldırmak. (*KOF*)

kamçı çal-: Kamçulamak. (*KrkİS*)

kamış koy-: Kapalı söz söylemek, dokundurmak. (*KrkİS/DeS,*Lburgaz –KrkİS/DeS*)

kanı kayna-: Yerinde duramamak, kanı kaynamak. (*KOF*)

kapçık āzlı: Boş ve çok konuşan, geveze kimse. (*KrkİS*)

kara bulut çök-: Felakete uğramak, başına bir iş gelmek, işlerin ters gitmesi. (*KOF*)

kardaşlık tutun-:İki kadın ya da kız mevlit okutarak ahret kardeşi olmak. (*KrkİS/DeS Ceylan *Lburgaz –KrkİS/DeS*)

karımca gibi: ağır ve yavaş bir şekilde. (*KrkMİ*)

kaşık kalıbı: Sıkışık, birbirine geçmiş biçimde. (*KrkİS/DeS,Lburgaz, Çavuşköy *Babaeski –KrkİS/DeS*)

kavak at-: Güreşte tepe üstü yuvarlamak ya da yuvarlanmak. (*KrkİS/DeS,Çavuşköy *Babaeski, *Lburgaz –KrkİS/DeS*)

kendi halinde: Kimsenin işine karışmayan kimsesiz kimse, kendi hâlinde olan kimse. (*KDD –Lburgaz*)

- kendi kendine:** Tek başına, kendi kendine. (KOF ; AKVİZ)
- kèndin bil-:** Haddini bilmek, kendini bilmek. (KOF)
- kendinden geç-:** Uyuyakalmak, uyuklamak, bayılmak. (BMİBH)
- kendine gel-:** Uyanmak ; akli başına gelmek, ayılmak. (BKŞÇ; AKVİZ)
- kendini kolla-:** Kendine dikkat etmek. (KOF)
- kendi yāmızla kavrul-:** İhtiyaçlarını kimseden yardım almadan karşılamak. (BMİBH)
- ket çal-:** Engel olmak. (KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- ket vur-:** Engel olmak. (KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- kılıç çek-:** İskambil kâğıdı ile oynanan bir çeşit oyun. (KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- kırkından sonra teneşir paklar:** Yaşına yakışan hareketleri yapmayanlar için söylenen söz. (KKVE)
- kırmızı gevrek:** Kırmızı ile siyah arası şaraplık üzüm. (KrkİS/DeS Oklalı, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- kısmet çık-:** Evlenmek için talibinin çıkması. (BMİBH ; KrkMİ)
- kısmeti açıl-:** Kısmeti açılmak, bahtı açılmak. (BMİBH)
- kıtlık çek-:** Zorluk çekmek, yokluk çekmek. (BMİBH)
- kızıl baş:** Kızılbaş. Alevi. (KOF)
- kızını elle günle ver-:** Kızını elle günle, eşle dostla vermek. (KKVE)
- kim kime:** Kimsenin birbirinden haberi olmaması durumu. (BMİBH)
- kirişi kır-:** Bir yerden hızla uzaklaşmak, ayrılmak, kaçmak. (KKVE)
- kocaya gitmek:** Kız, kadın evlenmek. (KrkMİ)
- konu komşu:** Konu komşu. (KOF ; BMİBH ; VYAÖ)
- konu konşu:** Konu komşu. (KOF)
- kulağikesik:** İşini bilen, politikacı, geçmişte çok şey yaşamış olan. (DS Çavuşköy , Babaeski ,Krk. ; Krk Merkez)
- kulak asma-:** Dinlememek. (KOF ; BMİBH)
- kulak ur-:** Dinlemek, konuşulanlara kulak vermek, dikkatle dinlemek. :KrkİS
- kulayı çınna-:** Kulağı çınlamak, kendisinden bahsedilmek. (KOF)
- kulun at-:** At, eşek vb. hayvanlar yavru düşürmek. (KrkİS/DeS:Çavuşköy *Babaeski –KrkİS/DeS)
- kuma et-:** Çocuk dilinde koşmak. (KrkİS/DeS, * LburgazKrkİS/DeS)
- kurk ol-:** Tavuk kuluçka olmak. (KrkİS/DeS, * LburgazKrkİS/DeS)
- kuşotu:** Buğdaygillerden küçük taneli bir bitki, kuşyemi. (KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- laf peşravı:** Ağzı iyi laf yapan. (KrkİS)
- māna bul-:** Kusur bulmak. (KOF)
- mānā vereme-:** Kendince bir yargıya varamamak. (KrkMİ)

- māni at-/çār-:** Mani söylemek, çağırmaq. (KOF)
- mātem tut-:** Yas tutmaq. (KOF)
- meydana çık-:** Görünmek, belli olmak, ortaya çıkmak. (KOF)
- mest ol-:** Beğenmek, kendinden geçmek. (KOF)
- mum yak-:** Türbe, mezar, tekke vb. yerlerde mum yakma adeti. (KOF)
- murādına er-:** Çok istediği şeye kavuşmak. (KrkMİ)
- nal çak-:** Nallamak. (Krk2000 ; KKVE)
- nazlıkara:**Gözbebeği. (DS Karahıdır -Krk.)
- nur içinde yatsın:**Nur içinde yatsın. (KOF ; BMİBH ; KrkMİ)
- nur yā-:** Nur yağmak, ııldamak, parıldamak. (KOF)
- odunboku:** Kendini toplumdan soyutlamış, içe kapanık, konuşmayı sevmeyen insanlara takılan lakab. (KrkİS)
- oruç tut-:** Aç kalmak. (KOF ; KrkMİ)
- osuruktan nem kap-:** Küçük bir şeyden, durumdan bile etkilenmek, tepki vermek. (KKVE)
- oş bulduk:** ‘hoş geldiniz’ ya da ‘safa geldiniz’ sözüne verilen karşılık. (KrkMİ)
- oş geldin:** Hoş geldin. Bir yerde bulunanın oraya yeni geleni karşılarken söylediği nezaket sözü. (KrkMİ)
- oş tut-:** Hoş tutmak, memnun etmek. (KOF)
- ödü çatla-:**Çok korkmak. (*Lburgaz –KrkİS/DeS)
- ödü kop-:** Çok korkmak. (KOF ; VYAÖ)
- ödü patla-:** Çok korkmak. (KDD –Lburgaz)
- öküz altında buzağı ara-:** Bazı bahaneler uydurarak suç veya suçlu bulma çabası içinde olmak. (KKVE)
- önayak/ önayak ol-:**Kılavuz, önder/ liderlik yapmak, önderlik yapmak. (DS Kavaklı -Ed.; Lüleburgaz –Krk ; KDD Krk Merkez)
- önleme git-:** Yapılmakta olan işten sürekli olarak çok para çekmek. (KrkİS/DeS, *Vize –DS)
- öteberi:** Ufak tefek yiyecek veya başka eşya. (KDD –Lburgaz ; AKVİZ)
- öteden beriden:** Şuradan buradan, geçmişten bugüne. (BMİBH)
- öteye beriye:** Öteye beriye, şuraya buraya. (BMİBH)
- ötten beri:** Öteden beriden. (KDD –Lburgaz)
- pat küt:** Pat küt taklidi ses. (KOF)
- pestil et-:** Yormak, pestilini çıkarmak, iyice ezmek. (BMİBH)
- pora yap-:** Üst üste koymak yığmak. (KrkMİ)
- pot kır-:** Farkında olmadan karşındakileri kıracak söz söylemek. (KDD Krk Merkez)
- ramazan tut-:**Oruç tutmak. (KrkMİ)
- rāmete kal-:** Ölmek. (BMİBH)

- rāta düş-:** Rahata ermek. (*KrkMİ*)
rayata er-: Rahata ermek, rahatlamak. (*KOF*)
resim çık-: Fotoğraf çekirmek. (*KDD –Lburgaz*)
saçını süpürge yap-: Başkaları için özveri ile çalışmak. (*KKVE*)
sahip çık-: Sahiplenmek, sahip çıkmak. (*KOF*)
sālık olsun: Sağlık olsun, üzülmeye anlamında kullanılan söz. (*BMİBH*)
sap çık-: Sahip çıkmak. İlgilenip korumak. (*KrkMİ*)
satıp savur-: Malını mülkünü satıp savurmak, harcamak. (*KOF*)
sefā gel-: Sefa gelmek, hoş gelmek. (*KOF*)
sefa sür-: Sefa sürmek, rahat ve gösterişli bir yaşam sürmek. (*KOF*)
selam ver-: Selamlamak, selam vermek. (*BMİBH*)
sert canlı ol-: Dayanıklı olmak, metanetli olmak. (*KKVE*)
ses et-: Konuşmak. (*BKŞÇ*)
sıkıntı çek-: Sıkıntı çekmek. (*KOF ; BMİBH*)
sopa yi-: Dayak yemek, dövülmek. (*KOF*)
sözgelimi:Sözüm ona, söz gelişi. (*DS Lüleburgaz -Krk.*)
söz kesen:Evlenme sözü kesen kız ve erkek evinin birbirine gönderdikleri armağan. (*DS Lüleburgaz -Krk.*)
sözkesti:Nişandan önce yapılan küçük toplantı: Yarın Osman'la Ayşe'nin söz kestisi varmış. (*DS Lüleburgaz -Krk.*)
söz ver-: Söz vermek. (*KOF*)
su dökmek: Tuvalete gitmek. (*KOF*)
suratsız şey: Somurtkan, asık yüzlü, huysuz. (*KKVE*)
şeker gibi insan: Şeker gibi insan, huyumlu, cana yakın, güzel ve sevimli. (*KKVE*)
şeytanarabası: Bisiklet. (**Lburgaz –KrkİS/DeS*)
şirk ol-: Sırılsıklam olmak. (*KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS*)
şimşirik ur-:Yıldırım çarpmak. (*KrkİS*)
şu bu: Birtakım insanlar, nesnelere. (*BMİBH ; BKŞÇ ; KOF ; KDD –Lburgaz ; VYAÖ ; KrkMİ*)
takatı kalma-: Gücü tükenmek, gücü bitmek. (*KOF*)
tam takır kuru bakır: İçi boş, bomboş. (*KOF*)
tapşın çal-: 1.Candan el çırpma, alkışlamak ya da bir müziğe tempo tutmak. (*KrkİS/DeS*)2. Bebekleri eğlendirmek için el çırpma. (*Ceylân *Lburgaz –KrkİS/DeS ; KDD.*)
tarak at-: Bir desteyi karıştırmak, karmak. (*KrkİS*)
tava gel-: Kanmak,yola gelmek, yumuşamak. (*KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS*)
tavukkarası:Karanlıkta görememe hastalığı. (*DS Lüleburgaz -Krk.*)
tay tay dur-: Yeni yürümeye başlayan çocukların ayakta durması. (*KrkİS*)

- tek başına:** Tek başına, kendi kendine. (*KOF ; VYAÖ*)
- tekeden süt çıkar-:** Gerçekleşmesi çok zor olan bir işi başarmak, gerçekleştirmek, yerine getirmek. (*KKVE*)
- tekeye gel-:** Keçileri çiftleştirmek istemek. (*KrkİS/DeS, *Lburgaz – KrkİS/DeS*)
- teslim bayrā çek-:** Yenilgiyi kabul ettiğini açıkça belirtmek. (*KrkMİ*)
- toprā ver-:** Gömmek. (*KOF*)
- tun tun dağıl-:** Aile bireylerinin ya da yakın arkadaşların birbirlerinden ayrı kalması, ayrı ayrı yerlere gitmesi, birbirinden uzakta olması. (*KrkİS*)
- türkü çar-/çir-:** Türkü söylemek. (*PINGD*)
- türkü yandır-:** Türkü söylemek. (*KOF*)
- ufak tefek:**Ufak tefek. (*KOF ; PINGD*)
- uğruna dur-:** Bir şeyin ardına gizlenmek. (*KrkİS/DeS, *Lburgaz – KrkİS/DeS*)
- umudunu kes-:** Umudunu kesmek. (*KOF*)
- ūru açık olsun:** Uğuru açık olsun, Bahtı açık olsun. (*KOF*)
- ut altında kal-:** Minnet duymak, iyiliğin karşılığını yapamamak. (*KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS*)
- uyku semesi:** Uyku sersemi, uyku sersemliği. (*KrkİS/DeS, *Lburgaz – KrkİS/DeS*)
- uyku tutma-:** Uyuyamamak. (*KrkMİ*)
- uz gelmek:**Denk gelmek. (*DS Lüleburgaz -Krk.*)
- ürei kaldırma-:**Dayanamamak, üzülmek. (*KDD Krk Merkez*)
- üstüne titre-:** Üstüne titremek. (*KDD –Lburgaz*)
- var delisi ol-:**Zenginliğiyle övünmek. (*Krk2000 ; KKVE*)
- verinkār ol-:** Kendisinden bir şey istendiğinde vermeye hevesli olmak, verici olmak, vermeye istekli olmak. (*KrkMİ*)
- vuran tutan belli olma-:** Kargaşayı dile getirir. (*KPİFD*)
- yağmurkuşağı:**Gökkuşağı. (*DS Lüleburgaz –Krk.*)
- yakasız gömlek:**Kefen. (*DS Lüleburgaz -Krk.*)
- yakasız göynek:** Kefen. (**Lburgaz –KrkİS/DeS*)
- yalama ol-:** Vida tutmamak, ayar tutmamak. (**Lburgaz –KrkİS/DeS ; KDD Krk*)
- yāma et/yap-:** Yağmalamak. (*KOF ; BMİBH*)
- yamık yumuk:** Yamuk, yamuk yumuk. (*KOF*)
- yanlayak başı kabak:** Yalınayak, başı kabak. Ayağında ve başında giyecek bir şeyi olmayan, üstü başı perişan hâlde olan. (*PINGD*)
- yanpiri yanpiri git-:** Yan yan veya daireler çizerek gitmek, yengeç gibi yürümek. (*KDD –Demirköy, Krk Merkez*)
- yarenliketmek:**Şaka yapmak. (*DS Lüleburgaz –Krk.*)

- yarennik et-:** Şaka yapmak, arkadaşlık yapmak. (*Lburgaz –KrkİS/DeS)
- yarım yamalak:** Eksik, özensiz, düzensiz yapılan bir iş için kullanılır. (*Lburgaz –KrkİS/DeS)
- yarım yantalak:** Eksik, özensiz, düzensiz yapılan bir iş için kullanılır. (KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- yas tut-:** Yas tutmak, üzüntü duymak. (BMİBH)
- yaş yere basma-:** Tuzağa düşmemek, uyanık olmak, yanlış iş yapmamak, tehlikeli işe bile girmemek. (Krk2000 ; KKVE)
- yazıklar olsun:** Yazıklar olsun. (KOF)
- yelkenler suda:** Yumuşamak, yelkenleri suya indirmek, kızgınlığının geçmesi. (KOF)
- yeme de yanında yat:** Çok beğenmek. (KDD Lburgaz)
- yeniyaka:** Yeni ev kuran. (DS Lüleburgaz -Krk.)
- yer pek gök yüksek:** Umursamazlığı dile getirir. (KPIFD)
- yersarsıntısı:** Deprem. (DS Lüleburgaz -Krk.)
- yokluk çek-:** Yoksulluk çekmek. (KOF ; PINGD)
- yolakoyul-:** Yola çıkmak, hareket etmek. (BMİBH)
- yolsuz kal-:** Parasız veya işsiz kalmak. (KDD)
- yolsuz ol- :** Parasız veya işsiz olmak. (KDD)
- yolu düş-:** O yer, yolu üzerinde bulunmak. (KrkMI)
- yol ver-:** İşten çıkarmak, yanından uzaklaştırmak. (*Lburgaz –KrkİS/DeS)
- yongayla kaşın-:** Yoksulluk, hayatını sıkıntı içinde sürdürmeye çalışmak. (KPIFD)
- yuvarlak geç-:** Tahıl ezmek. (KrkİS)
- yüreği ağzına gel-:** Çok korkmak. (KKVE)
- yüreğinden kayalar kalk-:** Rahatlamak, feraha çıkmak. (KPIFD)
- yüre serinne-:** üzüntüsü hafiflemek. (KrkMI)
- yüz ekşitmek:** Surat asmak, hoşlanmadığını belli etmek. (DS Lüleburgaz Krk.)
- yüz eşkit-:** Surat asmak, hoşlanmadığını belli etmek. (KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- yüzü kızar-:** Utanmak. (KOF)
- zâr ziyan ol-:** Zarar ziyan görmek. (KOF)
- zıvanadan çık-:** Çok kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek. (KDD Krk Merkez)
- zor et-:** 1. Direnmek. (KrkİS/DeS) 2. Saldırmak. (KrkİS/DeS, *Lburgaz –KrkİS/DeS)
- zor gelmek:** Bir işi yapmak zor gelmek, zorlanmak. (KOF)
- zongul zongul titire-:** Tirtir titirmek. (KOF)

Transkripsiyon İşaretleri:**ā:**uzun a**ē:**uzun e**ī:** uzun ı**î:**uzun i**ō:**uzun o**S:**s ile z arası**ū:**uzun u**ü:**uzun ü

✓ :ulama

KISALTMALAR**Ar.:**Arapça**Fa.:**Farsça**İt.:**İtalyanca**Krk:**Kırklareli**KDD:** Kendi Derlediğimiz Deyimler**T.:**Türkçe**Lburgaz:**Lüleburgaz**KAYNAKÇA VE ESER KISALTMALARI**

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1991.

Atıcı, Dilek, *Kofçaz Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Sosyal Bilimler Enst., Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2016. **(KOF)**

Demiray, Gizem, “*Kırklareli Pınarhisar Merkez İlçesi Ve Köyleri Ağzı İncelemesi*”, Trakya Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2008. **(PINGD)**

Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

Güleç, Hamdi, *Türk Halk Edebiyatı*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2011.

Hünerli, Bülent, Babaeski Merkez İlçe “*Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağzı İncelemesi*”, Trakya Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2006. **(BMİBH)**

İşıktekin, Elif, “*Kırklareli Vize İlçesi Akıncılar Köyü Ağzının Ses Özelliklerinin İncelenmesi*”, Trakya Üniversitesi, Fen-Edeb. Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Bitirme Ödevi, Edirne, 2016. **(AKVİZ)**

Kaçalın, Mustafa (Yay. Haz.), *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*, TDK Yayınları, Ankara, 2016.

- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011
- Kırıkçı, Özlem, *Babaeski Köyleri Ağız Çalışması*, Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edeb. Böl. Bitirme Ödevi, Edirne. **(BKŞÇ)**
- Kırklareli 2000, Kırklareli Valiliği. **(Krk2000)**
- Mandalı, Mustafa, *Kırklareli İli Pınarhisar İlçesi Folklorundan Derlemeler*, Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edeb. Böl. Bitirme Tezi, 1995. **(KPIFD)**
- Muslu, Coşkun, “Vize Yöresinin Ağız Özellikleri”. Trakya Üniversitesi, Fen-Edeb. Fakültesi, Bitirme Tezi, 2007. **(VYAÖ)**
- Özkaya, Hakkı, *Kırklareli İli Ağızları Söz Varlığı*, Trakya Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1990. **(KrkİS ; KrkİS/DeS)**
- Şanlı, Cevdet, *Kırklareli İli Merkez İlçe Köyleri Ağızları*, Trakya Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1990. **(KrkMİ)**
- Türkçe Sözlük I*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
- www.kirklarelienvanteri.gov.tr **(KKVE)**

Kitap Tanıtımı: Michel Foucault (Çev.:Erdoğan Yıldırım- Alev Özgüner) (2012 - 2.Basım). XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, İnceleme Dizisi, Nu:225, 336 s. 13.5x19.5, ISBN: 978-975-539-520-3.

Salih OKUMUŞ-Esat KELMENDİ¹

Michel Foucault ve arkadaşlarının kaleme aldığı “19.Yüzyılda Bir Aile Cinayeti”, toplum olarak da sık sık karşılaştığımız bir cinayet olayı etrafında döner. Kolektif bir çalışmanın ürünü olan kitap, *Blandine Barret-Kriegel, Gilbert Burlet-Torvic, Robert Castel, Jeanne Favret, Alexandre Fontana, Michel Foucault, Georgette Legee, Patrica Moulin, Jean-Pierre Peter, Philippe Riot ve Maryvonne Saison* tarafından hazırlanır. Kapsamlı bir çalışmanın ürünü olan Kitap, adli tıp bilirkişi raporlarından yola çıkılarak

oluşturulur.

Kitabın editörlüğünü *Michel Foucault* yapar. Foucault, daha çok toplumdaki daimi doğruları inceleyen bir filozoftur. Nietzsche ve Heidegger’in düşüncelerinden oldukça etkilenen Foucault, çalışmalarında çoğunlukla Karl Marx ve Sigmund Freud’un fikirleriyle mücadele eder. Hapishaneler, polis, sigorta, delilik, eşcinsellik ve sosyal haklar konularında çalışır. Bütün çalışmalarını modernitenin bireyler üstündeki etkisi ve getirdiği yeni güç ilişkileri üstüne kurar.

¹Assoc. Prof. Dr.,Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Fakültesi, Priştine. ORCID iD No: 0000-0001-7990-2469; salihokumus@gmail.com; Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde. esat.kelmendi@uni-pr.edu.

Foucault, 15 Ekim 1926'da Poitiers'de doğar. Babası, bir cerrahdır. Oğlunun kariyeri konusunda önemli katkıları olur. Devrin önemli okullarında öğrenim görür. Okul yıllarında eşcinselliğini keşfeder. Felsefe ve psikoloji ile ilgilenir. 1954'te İsveç'te Uppsala Üniversitesi'nde doktora tezini hazırlar. Ancak, tezi kabul görmez. Bir süre Varşova ve Hamburg Üniversitelerinde Fransızca dersleri verdikten sonra Fransa'ya döner. 1960'da Clermont-Ferrand Üniversitesinde Felsefe bölüm başkanı olur. "Delilik ve Medeniyet" adlı çalışmasıyla doktor unvanı alır. Aynı yıl, kendinden on yaş küçük olan felsefe öğrencisi Daniel Defert'la tanışır. Defert'ın politik aktivizmi çalışmalarında ona yol gösterir.²

Foucault'nun ikinci önemli eseri, 1966'da yayınlanan "*Kelimeler ve Şeyler*" dir. Eser, karşılaştırmalı bir ekonomi, doğa ve dil bilimleri çalışmasıdır. 1966-1968 arasında Defert'la birlikte Tunus'a gider. Buradan döndükten sonra, Vicennes'deki Paris-VIII Üniversitesi'nde Felsefe Bölüm Başkanı olur. 1968 öğrenci hareketinden oldukça etkilenir. Aynı yıl başka aydınlarla beraber Hapishane Bilgilendirme Grubu'nu kurar. 1969'da "*Bilginin Arkeolojisi*"ni yayınlar. 1970'de en önemli araştırma enstitülerinden biri olan Fransa Koleji'ne Düşünce Sistemleri Tarihi profesörü olarak seçilir. 1975'te belki de en etkili kitabı olan "*Hapishanenin Doğuşu*"nu yayınlar. Ömrünün kalan yıllarında kendini "Cinselliğin Tarihi" çalışmasına adanır. 1976'da ilk cildini yayınlarsa da, diğer ciltler ancak ölümünden sonra yayınlanabilir.³

"*Bir Aile Cinayeti*", Bej rengi karton kapağa sahip, 336 sahife ve 13.5x19.5 cm ebadındadır. 2000 Adet basılmıştır. Ön kapağın üst bölümünde kitabın ismi yer alır. Hemen altında kalın siyah bir çizgi üzerinde eseri derleyeninin adına yer verilir. Onun altında 8x4 cm ebadında bir yağlı boya tablosu dikkati çeker. Tabloda belli belirsiz insan figürlerine yer verilir. Kırmızı renk dikkati çeker. Altında kitabın çevirisini yapanların adı yazılıdır. Kitabın tamamen boş kalan orta kısmında ise, "*Annemi, kız kardeşimi, erkek kardeşimi, katleden ben, Pierre Rivière*" ibaresi yer alır. Arka kapakta eserin yayınlanış öyküsüne yer verilir.

Eser, 19. yüzyılda Fransa'da yaşanan bir aile cinayetini anlatır. Kendi ailesini öldüren akıl hastası Pierre Rivière' in hatıralarından oluşur.

² https://tr.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault

³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault

Riviére, annesi ve kardeşlerini öldürdükten sonra bir süre kaçarak saklanmaya çalışır. Yakalandıktan sonra cezaevine konur. Uzun bir yargılamadan sonra ölüm cezasına çarptırılır. Ancak akıl hastası olması nedeniyle Kral tarafından affedilerek cezası müebbede çevrilir.

Eser, yayına hazırlayanın notu, sunuş ve iki bölümden oluşur. Ayrıca eserin sonunda bir de kavramlar ve özel adlar dizini bulunmaktadır.

Yayına Hazırlayanın Notu'nda, eserin yayın macerası anlatılmaktadır. Bu eser nereden çıktı, yayınlama fikri nasıl doğdu, nasıl bir iş bölümü yapıldı, Neyi amaçlamışlardı, maksadı ne idi? Bütün bu sorulara cevap vermektedir. Bu bölüm, kitabı hazırlayan çalışma gurubu içerisinde yer alan Jean Pierre Peter tarafından kaleme alınır. Peter, bu çalışmanın tam merkezinde yer alır. Hatıratı elde eden, mahkeme dosyasına ulaşan ve metinleri kopya eden kişidir. Meseleye diğerlerinden daha hakimdir. Peter bu yazıda, Foucault'la nasıl bir araya geldiklerini, çalışma gurubunun nasıl oluştuğunu ve Bir Aile Cinayeti adlı eserin yayına hazırlanış macerasını anlatır.

Michel Foucault, 1971'den itibaren Collège de France'de ders vermeye başlar. Her kesimden çok sayıda dinleyicisi vardır. Foucault, gerçek olaylardan yola çıkarak suç ve ceza konularını ele alan bir seminer düzenlemek ister. Bunun için de adaylarından gerekçeli bir mektup yazarak gerçek bir iş sözleşmesi imzalamalarını ister. Bu istekten sonra kalabalık azalır, seminerde Foucault dahil toplam on kişi kalır. Bu on kişi ceza usulü ile ilgili gerçekleşmiş bir dizi vakayı ele alır ve çeşitli yönleriyle incelemeye çalışır. Bir süre sonra Riviére vakası gündeme gelir. Olay herkesi derinden sarsar ve büyük bir merak uyandırır. Metinler ortaya çıktıkça adeta olaylar yeniden yaşanır, ekip olayın etkisinde kalır. Gerek vaka gerek ceza süreci oldukça ilginçtir.

Son iki yüzyılda kaleme alınan Lombroso'nun *Suçlu Kadın*'ından *Lobotomiler*'e kadar suç kavramını inceleyen ve katillere yönelik çeşitli teoriler üreten bu yaklaşım, Pierre Riviére vakasıyla kendisine yeni bir kapı aralar.⁴ Hatıralar dikkatle okunur, tüm tanık ifadeleri tekrar gözden geçirilir.

⁴ Cesare Lombroso, İtalyan kriminolog ve hekimdir. İtalyan Pozitivist Kriminoloji Okulu'nun kurucusu ve kriminolojinin babası olarak bilinir. Lombroso, suçun insan doğasının bir karakter özelliği olduğunu savunur. Klasik okulun kuramlarını reddederek fizyonomi, yozlaşma teorisi, psikiyatri ve sosyal Darwinizmden yola çıkarak antropolojik kriminoloji teorisini oluşturur. Buna

Mahkeme dosyası üzerinde çalışılır. Ortaya bir metin çıkar. Ancak metin hala eksiktir. Tartışılması gereken yönleri vardır. İkinci dönem başında, bu öykünün yaygın manada ele alınması ve tartışılması için kitap haline dönüştürülmesine karar verilir.

Bunun üzerine Peter, Caen'e gidip ağır ceza dosyasının peşine düşer. Hatıratın diğer kısımlarına ulaşır. Çeşitli notlar alır. Rahatça çalışabilmesi için dosyayı Milli Arşiv'e sevk ettirir.⁵

Bir zaman sonra, Collège de France yönetimi, Foucault' un kapalı devre seminer sistemine karşı çıkar. Guruba yeni üyeler katılır. Seminer, bu öykünün getirdiği sorunların ele alındığı bir tür ikinci ders haline dönüşür. Bu sırada seminere sonradan katılanlardan bazıları seminerde elde ettikleri metinleri Rivière'in Hatırat'ı olarak yayınlamak ister. Bu yüzden bir telaş yaşanır. Onlardan evvel eldeki metinleri gözden geçirip yayınlama kararı verilir. Ancak yayıncılar vaka üzerinde yorum ister. Bunun üzerine metinler paylaşılarak yeniden çalışmaya devam edilir. Nihayet ortaya çıkan çalışma ortak bir metin olarak basılır. Bu metin, dikkatli okur için tek anlamlı olmayan, hatta bu öykülere göre çelişik anlayış ve tutum gerçeğini gösterir.

İlk baskıdaki bir takım hatalar, yeni baskıda düzeltilir. Ortaya çıktığı andan itibaren bu eser, geri dönen bir suçlamanın yani suça övgü suçlamasının konusu olur. Eğer buna anlama yönetimi değil de, suça övgü denirse, Orestia metinlerini de ortadan kaldırmak gerekir.

Sunuş, Michel Foucault tarafından kaleme alınır. Yazar sunuş yazısına bu kitabı yayınlama amacını belirterek başlar. Amaçlarını, "Psikiyatri ve suça yönelik adalet arasındaki ilişkilerin tarihi üzerine bir

göre, suçun irsi (kalıtsal) olduğunu ve "suçlu doğan" birinin fiziksel kusurlar ile tanımlanabileceğini belirtir. Bazı insanların doğuştan suça eğilimli olduğunu, bu kişilerin bir takım ruhsal anormallikler sergilediğini ve suçlu insanların, kafa yapılarından hemen tanınabileceğini iddia eder. Ona göre, doğuştan suçlu kişiler ile ilkel ataları arasında kalıtsal bir bağ vardır. Mesela, dolandırıcılık suçu işleyen insanların genellikle kısa boylu ve şişman olduklarını, eğer bu tipe uygun değilse dolandırıcıların bir çoğunun gözlerini kırmak gibi çeşitli tiklere sahip olduğunu belirtir. 1897'de kaleme aldığı ve suçlu kadınları işlediği "*Suçlu Kadın: Fahişeler ve Normal Kadınlar*" adlı eseri, suç ve suç tipleri açısından çok konuşulur. Bu eserde Lombroso, Suç ve faileri üzerinde durur. Özellikle Fahişeleri ele alır. Onları diğer normal kadınlarla karşılaştırır. https://en.wikipedia.org/wiki/Cesare_Lombroso

⁵ Kitabın hazırlanmasına kaynaklık eden dosyanın tamamı, 2 U 907 koduyla, Calvados Ağır Ceza Mahkemesi, Ceza Davası, 4. Trimster 1835 adı altında Calvados Arşivi'nde yer almaktadır. Artık dosya aynı eyalet arşivinde 2 Mİ 204 numarasıyla kodlanmış durumdadır ve mikrofilm halinde ulaşılabilir.

çalışma yapmak” olarak belirtir. Ardından Pierre Rivière olayından bahseder. Olay hakkında elde bulunan bilgi ve belgelerin çeşitliliği ile karmaşıklığı üzerinde durur. Bunların dikkatle incelenerek belli bir düzen ve kronoloji esasına göre yeniden hazırlanması gerektiği üzerinde durur. Adalet yani ceza yönetimi bilirkişi ve tıp raporlarının çelişkisi üzerinde durur. Akıl hastalığının ceza indirimi hususundaki etkinliği anlatılır. Bu tarihlerde psikiyatri raporlarının adli cezalarda kullanımı hususundaki tartışmalara da değinilir.

Yazarı kitabı hazırlamaya iten bunun bir “*dosya*” olması, yani kaynakları, biçimleri, örgütleri ve işlevleri açısından farklı olan söylemlerin kesişme noktasını oluşturan bir vaka, bir durum, bir olay olmasıdır. Ayrıca bir başka nedeni de, Rivière’nin hatıralarının onlarda yarattığı şaşkınlıktır. Yazar, bu belgeleri yayınlamaya karar verdikten sonra, farklı mücadelelerin planını bir biçimde oluşturmak, bu çatışma ve savaşları yeniden kurmak, güç ve bilgi ilişkilerinde saldırı ve savunma silahları olarak bu söylemlerin rolünü ortaya çıkarmak arzusundadır. Dosyanın eksiksiz biçimde yayınlanmasının, halen arşivlerde yer alan muhtemel analizlere açık belgelerin bir örneğini verebileceğini düşünür. Olayla ilgili bütün belgeler ortaya çıkarılmaya çalışılır. Gazete makaleleri, Rivière’nin hatıraları, basılı, el yazması hepsi yayınlanır. Mahkeme dosyası ve doktor raporları kronolojik bir sıra içinde yeniden düzenlenir. Vaka, tıbbi, adli, psikolojik ve kriminolojik söylemlerle yeniden ele alınır.

Eser, iki bölümden oluşur. Birinci Bölüm “*Dosya*” adını taşır. Bu bölüm Cinayet ve Tutuklama, Soruşturma, Hatırat, Adli Tıp İncelemeleri, Dava ve Hapishane ve Ölüm adlı birbirleriyle ilintili ama bir o kadar da bağımsız altı ayrı bölümden oluşur.

Cinayet ve Tutuklama, çeşitli tutanakların ele alınmasıyla başlar. Tanık ifadeleri ve Vire Savcısının tutanağından sonra cinayet sanığı Pierre Rivière’nin eşğine yer verilir. Vire’deki Belediye ve Jandarma Karakolu gibi kurum amirlerinin tutanakları ile gazetelerde yayınlanan cinayet haberleri ve makalelerle son bulur.

Soruşturma, Pierre Rivière’in sorgulanmasıyla başlar. Tanık ifadeleri ile devam eder. Daha sonra İstinat Mahkemesinin kararı ve Başsavcının iddianamesi üzerinde durulur. Bu bölüm gazete makaleleriyle son bulur. Bu bölümde bazı sayfalar baskı hatası nedeniyle eksiktir.

Dosyanın üçüncü bölümü Pierre Rivière'nin *Hatıratıdır*. Bu bölüm 69. Sayfadan başlayıp 130. Sayfaya kadar devam eder. Rivière, hatıratında cinayeti neden işlediğini anlatır. Hatırat da iki bölümden oluşur. İlk bölümde 1813'ten 1835'e kadar babasının annesinin elinden çektiği eziyet ve çilelerin özeti verilir. İkinci bölümde kendi çocukluğundan başlayarak cinayet ve teslim olduğu ana kadar neler yaşadığı üzerinde durur. Bu yazıda Pierre'nin karakteri ile işlediği suça yönelik duygu ve düşüncelerine rastlanır.

Adlı Tıp İncelemeleri, iki doktor raporundan oluşur. İlk tıp doktoru, Kraliyet Tıp Akademisi ve Paris Tıp Kurumu üyesi Dr. Bouchard'ın raporudur. Bouchard burada gözlemlerinin sonuçlarını rapor eder. Ona göre, Pier'in fiziksel bir rahatsızlığı bulunmaz, ancak asabi melankolik bir mizaca sahip olduğuna kuşku yoktur. Cinayeti, karanlık düşüncelerin kendisini esir almasına bağlar. Asıl dikkat çekici olan ise, Dr. Vastel'in inceleme raporudur. Vastel raporuna Pier'in dış görünüşü ve alışkanlıklarıyla başlar. Ailesinin kökenine iner. Çocukluğunda yaşadıklarını ele alır. Akli melekeleri ile onda görülen bozuklukların belirtilerini ele alır. Rivière'in işlediği cinayet ve olaya eşlik eden koşullar, cinayetten bugüne kadar geçen süre içinde Pier'in davranışları ve duygularını inceler. Ona göre Rivière çocukluğundan beri akıl hastasıdır ve bu hastalık kalıtımsaldır. Aile köklerinden ona miras kalmıştır. İşlediği bu cinayetler nedeniyle suçlu olmasa da, en azından tehlikeli bir kişidir, kendi iyiliği ve her şeyden önce de toplumun iyiliği için kapatılması gerektiğini belirtir.

Dava, Piere Rivière'in Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmasını konu alır. Rivière, anne ve kardeş cinayetlerinden sorumlu tutulur. Mahkeme başkanı raporunda, Pierre'nin suçlu olduğunu, affedilmesi gerekirse ancak akli dengesizliğinden kaynaklanabileceğini, bu durumda da ömür boyu toplumdan tecrit edilmesi gerektiğini vurgular. Bu bölümde ayrıca Adalet Bakanlığının Krala yazdığı rapor ile bazı gazete makaleleri de bulunur.

Bu bölümün son başlığı *Hapishane ve Ölüm* başlığını taşır. 9 Mart 1936 tarihinde, Piere Rivière anne ve kardeş katli suçuyla yargılanarak ölüm cezasına mahkûm edilir. Daha sonra Kral'ın affıyla müebbet hapse çevrilir ve cezasını çekmek üzere 10 Şubat 1836 tarihinde Beaulieu Merkez Hapishanesine sevk edilir. Burada kısaca hapishanenin fiziki yapısı ile hapishane yönetimi, giyim, yemek, uyku, çalışma ve sağlık gibi pek çok

konuda bilgiler verilir. Uyulması gereken kurallar hatırlatılır. Ardından, Riviére'in hapisane şartları üzerinde durulur. Onun hapisaneye ilk gelişinden başlayarak orada nelerle karşılaştığı, yaşayışı, duyguları ayrıntılı bir şekilde verilir. Riviére, hapisaneye geldikten kısa bir süre sonra kalemine sarılarak hatıratını kaleme alır. Cinayetten metne uzanan çizgi kesintisizdir. O bu hikâyede imkânsızın kendi başına ve aniden geldiğini anladığında büyük bir şaşkınlıkla bağırır. Bu yeniden dünyaya döndüğü andır. Yaşam onu yeniden kuşatır, ama o hâkimlerin raporlarında sakladıklarını hatıratındaki isyanıyla örtetek, kelimelere güç katmak maksadıyla kendini ölümün kucağına iter ve intihar eder.

Bu bölümde yer yer gazete haberlerine de rastlanmaktadır. Bunlar, yerel ve ulusal gazetelerin bilgi maksatlı okurlarına sundukları haberler, köşe yazıları ve okuyuculardan gelen mektupları içerirler. Bu bölümde ayrıca, çeşitli ek belgeler ve kronolojik notlara yer verilerek bilhassa Riviére'in cinayetin bir süre öncesinden başlayarak teslim olana kadar geçen süredeki yaşamı ve davranışlarına dair bilgiler de verilir.

İkinci bölüm, Michel Foucault ve ekibi tarafından kaleme alınmış olup 7 başlıktan oluşur. Her biri kendi içerisinde alt başlıklara sahiptir. Cinayetle ilgili derin analizlere yer verilir. Geniş bir tarihi ve kültürel arka plan sunulur. İlk bölüm, *Hayvan, Deli, Ölüm* başlığını taşır. Jean-Pierre Peté ve Jeanne Favret tarafından kaleme alınır. Yazarlar burada daha çok, aydınlanma çağıyla birlikte İmparatorluklar tarafından yeni bir kalıba dökülen insanın macerasını ele alır. Devrimden sonra, sermayenin oluşturduğu yeni insan modeli üzerinde tartıştıktan sonra, cinayet ile hatırat arasındaki ilişkinin bir analizini yaparlar.

İkinci başlık "*Cinayet Söylenceleri*"dir. Michel Foucault tarafından kaleme alınmıştır. Burada, Pierre'in yazdığı "Hatırat" ana kaynak olarak kullanılır. Ayrıca, tanıkların ifadeleri ve gazetelerde yer alan yazılar vardır. Kanun adamları, doktorlar ve jüri tarafından bu hatırat nasıl algılanmıştır? Delilik bir belirti mi, yoksa kanıt mıdır? Yazar, metin üzerinden bir çözümleme yapmaya çalışır. Ayrıca bir suç hatıratı denebilecek tarihsel bir yığın örneğe yer verir. Suçların anlatıldığı şarkı ve şiirlerden örnekler aktarır.

Üçüncü kısım "*Hafifletici Sebepler*" başlığını taşır ve Patricia Moulin tarafından kaleme alınır. Yazar burada Rivierre'in 11 Kasım 1935

tarhinde Calvados Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyet kararıyla ilgili olarak hafifletici sebeplerin kullanımı ile yargıçlar, doktorlar ve jüri arasındaki üçlü çatışkıya yer verir. Bu aynı zamanda, iktidar ve genel konsensüs, cezalandırıcı gücü elde tutma ve bilimsel bilgi ile adli güç arasındaki çatışkıyı da ortaya koyar. Okuyucuyu, hafifletici sebeplerin mahkemede ne zaman ve nasıl kullanıldığına dair bilgilendirir.

Dördüncü kısım “Kral Katli-Ebeveyn Katli” başlığını taşır. Blandine Barret-Kriegel tarafından kaleme alınır. Yazar burada, Pierre’in neden mahkemede hafifletici sebeplerden yararlanamayıp Kral’ın affıyla ceza indirimi kazanır? Sorusuna cevap arar. Ceza kanunları ve adli gelişmeler ile aile hiyerarşisinin doğurduğu suçlar üzerinde tartışır.

Beşinci kısım “*Pierre Riviérre’in Paralel Yaşantıları*” başlığını taşır. Philippe Riot tarafından kaleme alınır. Burada Pierre’in öyküsü ele alınır ve öyküden hareketle Pierre’in bir portresi çıkarılır. Yazar, Pierre’in garip davranışlarından ve gaddarlıklarından çeşitli izler, şifreler ve anahtarlar çıkararak bulmacayı çözmeye çalışır.

Altıncı Kısım “*Doktorlar ve Yargıçlar*” başlığını taşır ve Robert Castel tarafından kaleme alınır. Son Kısım ise, “*Akıl Duraklamaları*” başlığını taşır ve Alexandre Fontana tarafından kaleme alınır.

Sonuç olarak burada tartışılan asıl konu, Pierre’in kendi ailesinden üç kişiyi öldürmesi değil, akıl hastası birinin ölümle cezalandırılmasıdır. Yani hukuk tartışılır. “*Akıl hastalarının cezai ehliyeti olmadığı*” savından yola çıkılarak, tıp yani doktorlar ile yargıçlar arasında ortaya çıkan bir adalet tartışmasıdır.

Ancak, tartışılması gereken başka konular da vardır. Bunlar: Devrin şartları, eğitim, aile, çevre, adalet ve yargı sistemi, kalıtsal hastalıklar ve tedavi gibi konulardır. Bunların her biri, anne ve kardeş katili damgasını yiyen Pierre’nin intiharına kadar giden sürecin bir parçasıdır ve her biri en az o çocuk kadar suçludur. Zaten, hikâyenin belirli yerlerinde görülen bazı pişmanlıklar, taraf olmalar, af talebi bu duruma işarettir.

Sonuç olarak, cezayı ehliyeti olmayan akıl hastalarının hapisanelerde mahkûm edilmek yerine akıl hastanesinde tedavi altına alınması daha uygun olacaktır. Ancak olayın bu noktaya gelmeden önce aile, okul ve sağlık kurumları vasıtasıyla organize biçimde Bunun da sağlanması gerekir. Burada da en büyük görev ebeveynlere düşmektedir. Peki ya, ebeveynler sürekli kavga ediyor ve çocuklara gerekli ilgiyi

göstermiyorsa; ya da ayrı yaşadıkları için gerekli ilgi ve şefkati gösteremiyorlarsa. O zaman ne olacak? Devlet ne zaman sosyal devlet olacak? Sanırım bütün sorun burada.

Son bir söz, suç üzerinde bu kadar yoğunlaşan, hatta tiplerini bile ortaya çıkaran sosyolojinin temel görevlerinden biri de, suçu işlenmeden önce çözmek değil midir? Biraz da bunu tartışmak yerin de olacaktır. Bu sadece bireyi ilgilendirmez, aynı zamanda toplumsal bir sorundur. Yani bu konu sadece tıp veya hukukun temel sorunu değil sosyoloji ve psikolojinin de sorunu olmalıdır. Ya da, isterseniz onların yaptığı gibi, biz de Pierre'yi bir anne ve kardeş katili, bir canavar olarak damgalayıp unutarak buna bir son verebiliriz.

Kaynakça:

Michel Foucault (Çev. E. Yıldırım-A.Özgüner), XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012 (2.b).

https://en.wikipedia.org/wiki/Cesare_Lombroso

https://tr.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault

T. C. TRAKYA ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YAYIN İLKELERİ**

T. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi'nde, aşağıda belirtilen şartlara uyan eserler yayınlanır.

1. Makalelerin, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanabilmesi için, daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile kabul edilebilir.
2. Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
3. Yazılarda Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu'na uyulması tavsiye edilir.
4. Yazılar, Word programına göre kağıdın bir yüzüne 11 punto, Times New Roman yazı karakteriyle, tek satır aralığında, A4 kağıdına kenar boşlukları, üst 6.2 cm, alt 5.5 cm, sağ ve sol 4 cm, üst bilgi 5.2 cm, alt bilgi 5 cm, cilt payı 1 cm şeklinde ve 20 sayfayı geçmeyecek biçimde düzenlenir. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, ünvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) ve bir CD olarak Editöre gönderilir. 20 daktilo sayfasını geçen yazılar dergide basılmayabilir.
5. Basılmayan yazılar yazarına iade edilmez.
6. Metindeki paragrafların ilk satırı 1 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda; alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (1 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları yan yana yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik ünvan belirtilmez. Yazarın akademik ünvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik ünvan dışında başka ünvan kullanılmaz.
7. Türkçe özet, başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra yer alır. Büyük harfle ve sayfanın ortasına gelecek şekilde Özet sözcüğü yazılır. Konunun Türkçe özeti 200 kelimeyi geçemez. Türkçe özetten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özeti altında Anahtar Kelimeler-Key Words yazılır. Büyük harflerle yazılmış özet (Abstract) başlığının altına eserin yabancı dildeki adı küçük harflerle kaydedilir.

8. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Özet, Abstract, Giriş, İnceleme ve Sonuç şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

Dipnotlar

9. Bilimsel çalışmada kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. İstifade edilen kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir.

a. Kitaplar:

Yazar Adı, Soyadı, Kitap Adı (italik), Baskı Sayısı, Yayınevi¹, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Geliştirilmiş 9. Baskı, Güzem Yayınevi, İstanbul 2003, s. 34.

b. Makaleler:

Yazar Adı, Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Ali Berat Alptekin, “Azerbaycan ve Türkiye’de Tanınan Ortak Aşıklar”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 7, Ankara 1999, s. 33.

c. Bültenler ve Yıllıklar:

Yayınlayan Kurum, Yayın Adı (italik), Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1997*, Ankara 1998, s.17-21.

d. İnternet Tabanlı Kaynaklar:

Yazar Adı ve Soyadı, Belgenin Başlığı, Eserin Başlığı (varsa), Edisyon veya

¹ Gerektiği hallerde yayınevi de verilebilir.

Dosya Numarası (ilgili ise), Adres ve Erişim Yolu, Ziyaret Tarihi (parantez içinde) verilir. Varsa sayfa numarası belirtilir. İnternet ortamından yararlanılan kitap ve makalelerde normal atıf uygulamasına göre genel dipnot usulüne uyulur. Ancak belirtilen veri uygulamalarına da yer verilir.

Örnek: Beytullah Yılmaz, “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Toplumda Üstlendikleri Roller Bakımından Analizi”, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/kucuk.htm>, (18.02.2006), s. 3.

Örnek: Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, http://www.aggs.gov.tr/uploads/files/ilerleme_raporu_2004_tr.pdf (07.10.2005)

Kaynakça Bağlacı

10. İstifade edilen kaynaklar metin içerisinde kaynakça bağlacıyla “yazar ve yıl” yöntemine göre, yazarın soyadı, basım yılı ve sayfa numarası verilerek yapılmalıdır.

a. Yazarın adı yazı içinde geçiyorsa, kaynağın yılı parantez içinde yazılmalıdır.

Örnek: Yıldırım (1966). ya da sayfa numarası vererek , Yıldırım (1966: 70-97).

b. Bazı durumlarda yazarın adı parantez içinde verilebilir.

Örnek: Bu alanda yeni gelişmeler kaydedilmektedir. (Raths, 1967: 40-85).

c. Aynı yılda aynı yazar tarafından yazılmış iki kaynak gösterilecekse, aşağıdaki şekilde verilir.

Örnek: Gates (1967a: 45-50; 1967b: 130-170).

d. Kaynak iki yazarlı ise yalnızca soyadları yazılır.

Örnek: Massialas ve Cox (1966: 37-66).

e. Soyadları aynı olan iki yazarın aynı yılda yayınlanmış eserleri, adlarının ilk harfleri ile ayırddedilir.

Örnek: Smith, O. ve Smith, B. (1958: 251-251).

f. Kaynağın yazarı ikiden fazla ise, birinci verilişte bütün soyadları yer alır.

Örnek: Bursalıoğlu, Aydın, Kaya, (1995: 120-145).

g. Daha sonraki verilişlerde “vd.” kullanılır.

Örnek: Bursalıoğlu vd. (1995: 120-145).

h. Bir dizi biçiminde verilen kaynaklar en yeni tarihli olandan eski olana doğru sıralanarak bir parantez içine alınır ve noktalı virgül ile ayrılır.

Örnek: Bu konudaki son gelişmelere göre (Cobb, 1972: 221; Flanders, 1970:124; Bursalıoğlu vd., 1995: 31).

Kaynakça

11. Sayfanın ortasına büyük harflerle KAYNAKÇA yazılacaktır. Kaynakçadaki eserler yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralandığından, eserlere ayrıca sıra veya bölüm numarası verilmeyecek ve yazarların ünvanları kullanılmayacaktır. Kaynak listesi, Yazarın Soyadı, Adı, varsa Makalenin Başlığı (tırnak içinde), Dergi veya Kitabın Adı (italik), varsa Derleyen veya Çevirenin Adı, Cildi, Sayısı, birden fazla basıldıysa kaçınıcı baskı olduğu, Basım Yeri ve Yılı biçiminde verilir. Aynı yazarın birden fazla eseri kaynak olarak kullanılmışsa basım tarihine veya alfabetik sıraya göre eskiden yeniye doğru dizilmelidir. Kaynakçada her kaynak 1 cm içeriden yazılmalıdır.

a. Kitaplar

Örnek: Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisâdî ve İçtimâî Tarihi*, C. 1, İstanbul 1974.

b. Dergiler

Örnek: Sağsan, Mustafa, “Devlet: Gelişen Teknolojiler ve Kamu Sektörü”, *Stratejik Analiz*, Sayı: 19, Kasım 2001.

12. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşımayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilir.

13. Derginin bir sayısında, ilk isim olarak bir yazarın ikiden fazla eseri basılamaz. Dönemler içerisinde ikiden fazla gönderilmişse ilk ikisi dışında kalanlar, daha sonraki sayılara aktarılır.

14. Makale, tercüme ve eleştirisi yayımlananlara 25 adet ayrı basım ile iki adet dergi verilir.

Not: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri’nde bulunmayan hususlar için Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım İlke ve Kuralları’na bakılabilir.

Not: Makaleler elektronik ortamda aşağıdaki ileti adresine gönderilebilir.

E-posta: trakyasobedergi@gmail.com

TRAKYA UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES**INSTRUCTIONS TO AUTHORS**

Academic studies complies with the following requirements below are published in Trakya University Social Sciences Journal.

1. In order for any article to be published in Trakya University Social Sciences Journal, it should not have been previously published or accepted to be published elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if clearly indicated so beforehand.
2. All researches subjected comparison of the products with their trade names are not in the scope of our journal.
3. While writing the papers, it is recommended to obey The Spelling Book of Turkish Language Society.
4. Manuscripts should be typed on A4 format (29/7x21cm) paper with 11 pt and 1 line space. They are arranged properly margined (6.2 cm from top, 5.5 cm from bottom, 4 cm from right, 4 cm from left, 5.2 cm from header, 5 cm from footer), and not exceeding 20 pages. The printed version manuscripts must be submitted to the editor as three copies (without including name, title and working institution in two copies) and along with a CD. Articles should not exceed 20 pages if not they may not published on the journal.
5. Unpublished articles are not sent back to the writer.
6. First line of the paragraphs in the text will start 1 cm from inside. Title of the article will be written with capital letters starting from the left top of the page by leaving 4 lines empty space. Subtitles will be placed in accordance with the paragraph order (1 cm from inside). Name/names of the writer is written right bottom of the title side by side. Any kind of academic title of the writer is not written while writing the name/names of the writer. Academic title of the writer, institution where he/she works (university, faculty, department or others) should be written as footnotes at the bottom of the page. Any kind of titles are not used except for the academic titles.
8. Articles in the field of research and examination are submitted according to the order of Abstract, Introduction, Methods and Results.

Footnotes

9. Tags of resources used in the academic study are displayed at the end of

the paper as footnotes. Resources exploited in the academic study are given in the first pass and in accordance with the order of the following detailed examples.

a. Books:

Author's Name, Last name, Name of the Book (*italics*), Printing,

Publisher² Place and Year of Publication, Page Number

Example: Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Geliştirilmiş

9. Baskı, Güzem Yayınevi, İstanbul 2003, p.34

b. Articles:

Author's Name, Last name, Title of the Article (in quotations), Title of the Journal/Book (*italics*), Volume Number, Issue, Place and Year of Publication, Page Number.

Example: Ali Berat Alptekin, "Azerbaycan ve Türkiye'de Tanına Ortak Aşıklar", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Volume 7, Ankara 1999, p: 33.

c. Journals and Annuals:

Publishing Institution, Title of the Publication (*italics*), Place and Year of Publication, Page Number.

Example: Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1997*, Ankara 1998, p: 17-21.

d. Internet-based Resources:

Author's Name, Last name, Title of the document, Title of the Article (if available), Edition or File Number (if related), Address and Access Path, Date of Visit (in parenthesis). Page numbers are indicated if available. General footnote style is used according to the normal citation in the books and articles taken from internet environment. However, specified data applications are also stated.

Example: Beytullah Yılmaz, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Toplumda Üstlendikleri Roller Bakımından Analizi",

² Publisher can be given if necessary

<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/ocak%202004/kucuk.htm>,

(18.02.2006), p.3

Example: Türkiye'nin Katılım Yönünde ilerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel,

http://www.aggs.gov.tr/uploads/files/ilerleme_raporu_2004_tr.pdf

(07.10.2005)

Connective References

10. References which are quoted must be given in the text with the connective references according to the technique of "writer and year", surname of the author, publishing date and page number.

a. If the name of the author is mentioned in the text, year of the references must be written in brackets.

Example: Yıldırım (1996). or by giving the page number, Yıldırım (1996: 7097).

b. In some cases, the name of the author can be given in brackets.

Example: New developments have been made in this field. (Raths, 1967: 4085)

c. If the references written by the same author in the same year are mentioned, it is given as below:

Example: Gates (1967a: 45-50 (1967b: 130-170).

d. If the references have two authors only their surnames are written.

Example: Massialas and Cox (1967: 37-66)

e. If the two writers have the same surname and their works which were published at the same year can be distinguished by the first letter of their names.

Example: Smith, O. and Smith, B. (1958: 251-251)

f. If the reference has more than two authors, the surnames are mentioned at first.

Example: Bursalıoğlu, Aydın, Kaya, (1995: 120-145)

g. In the next mentioning et al. is used.

Example: Bursalıoğlu , et al. (1995: 120-145)

h. The references which are given as a line should be ordered from the oldest date to the recent one and must be separated with semicolon in the brackets.

Example: According to the recent developments about this subject (Cobb, 1972: 221; Flanders, 1970:124; Bursalıoğlu vd., 1995: 31)

References

11. In the middle of the page, REFERENCES are written in capital letters. As the references are listed alphabetically according to the author's surname, any sequence or category number is not given and the titles of the authors are not mentioned. List of references is given stating the Surname and Name of the Author, the Title of the Article if available (in quotations), The Title of the Journal or Book (*italics*), The Name Of the Editor or Translator if available, Volume, Issue, the number of the printing if it is published more than once, the Year and the Place of Publication. If more than one work of an author is used as references, they should be given from the oldest to the recent one.

a. Books

Example: Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Volume 1, İstanbul 1974.

b. Journals

Example: Sağsan, Mustafa, "Devlet: Gelişen Teknolojiler ve Kamu Sektörü", *Stratejik Analiz*, Number: 19, November 2001.

12. Pictures, figures, graphics belonging to the articles which will be sent must be clear and suitable for the technique of offset printing and should not exceed the area of writing. Their sequence number and names are given below the each figure or graphic.

13. In one of the issues of the journals, more than two manuscripts of an author as the first name cannot be published. If more than two manuscripts are sent in the terms, the ones except from the first and second are

transmitted to the other issues.

14. 25 separate editions with two journals are given to the authors whose articles, translations and critics have been published.

Note 1: For the subjects that are not available in the Publishing Principles of Trakya University Social Sciences Journal, more information can be obtained from Trakya University Social Sciences Institute The Rules and Principles for Writing Graduate Theses.

Note 2: Articles can be sent to the following e-mail address.

e-mail: trakyasobedergi@gmail.com